

Institutiones Theologicae Ad Usum Seminariorum

Simonnet, Edmond

Venetiis, 1731

Tractatus Secundus. De Deo Trino.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83594](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83594)

153

TRACTATUS SECUNDUS. DE DEO TRINO.

DISPUTATIO PRIMA.
DE TRINITATE PERSONARUM
Divinarum.

ARTICULUS I.

Qui contra Trinitatem Personarum divinarum insurrexerunt Hæretici, recensentur.

Sæculo tertio Trinitatem Personarum divinarum negavit Praxeas, Montani discipulus primum, postmodum infensissimus hostis: Roman enim profectus, apud Pontificem maximum Zephrinum nefarii illius erroris acculavit, ejusque condemnationem procuravit, sed simul propriam diffeminare cepit hæresim. Constat ex Tertulliano in lib. contra Praxeam c. 1. Duo negotia diaboli, inquit, Praxeas Roma procuravit: prophetiam expulit, & hæresim intulit: Paracletum fugavit, & Patrem crucifixit. Praxeas à Zephrino errorem suum ejutare jussus est, & ejuravit, dato emendationis libello; sed postea ad vomitum rediit, & errorem, à se damnatum, aliquantò post iterum defendere perrexit. *Ca- verat pristinum Doctor de emendatione sua, inquit Tertullianus, & manet chryographum apud Psychicos*, (sic per contemptum Catholicos nominabat Tertullianus, factus Monanista) *apud quos tunc res gesta est.... ita aliquandiu per hypocrisisin subdola vivacitate latitavit, & nunc denique erupit.*

Circa medium ejusdem sæculi, sub ann. 245. insurrexit Noetus, quem Ephesium S. Epiphanius, Smyrnam verò Theodoretus scribit. Praxeas hæresim amplexus, asseruit Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum non solum naturæ, sed etiam personæ unum & singularem Deum esse, ratus plures fore Deos, si plures essent personæ divinæ: nam ad probandum errorem suum abutebatur iis Scripturæ testimoniis, quæ plures esse Deos negant. Ex hac Noeti doctrina sequebatur Patrem & Spiritum Sanctum carnem suscepisse, & mortem subivisse, quod & ipse Noetus agnovit & docuit, ut refert S. Epiphanius hæ. 57. Ante eum, idem de Patre docuerat Praxeas, ut videre est apud Tertullianum lib. de præscript. c. ult.

Paucis post annis, nempe circa ann. 257. ejusdem erroris patronus Noeto successit Sabellius, ex Lybia oriundus. Quia autem sub eo hæresis majora cepit incrementa, ex ejus nomine, qui eundem errorem profitebantur, dicti sunt Sabelliani. *Horum, inquit Epiphanius hæ. 62. hæc opinio est, eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, ut ad eandem hypostasim tres appellationes convenient.* S. Basiliius Sabellii hæresim esse merum Judaïsmum asserit, & probat epist. 64. *Judaïsmus, inquit, est Sabellismus, sub prætextu Christianismi in Evangelicam prædicationem inductus. Qui enim rem unam pluribus nominibus appellatam esse dicit, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & unam trium hypostasim exponit, quid aliud facit? Nonne sempiternam Unigeniti, quæ secula anteceffit, existentiam negat? Negat item adventum illius ad homines quadam dispensatione factum, descensum ad inferos, resurrectionem, judicium. Negat porro peculiares etiam Spiritus operationes.*

Sabellius igitur unicam in Deo agnoscebat hypostasim, quam dicebat esse Patris: Filium verò, & Spiritum sanctum esse tantum duas illius energieas volebat, quæ proinde nec haberent, nec habere possent aliam, quam Patris hypostasim: sicut in Petro v. g.

corporis, animæ, proprietatum, & accidentium unica est hypostasis, nempe hypostasis Petri. Docebat enim Verbum divinum nostro verbo interno simile, & merè prolatitium esse, & à Patre emissum tempore creationis, sicut radius à sole emittitur; postea ad Patrem remeasse, sicut radius à sole propagatus, in eundem refunditur. Simili modo aiebat à Patre emitti Spiritum sanctum, velut quamdam calefaciendi vim, & in fidelium corda insinuari, ut ea fervore suo succendat. Nam de Sabellio & ejus gregariis sic loquitur Gregorius Thaumaturgus in expositione fidei: *Sapientiam in Deo existimant esse, sicut in homine sapientiam humanam, quæ sapiens est: & Verbum simile esse interpretantur verbo, quod ore profertur, vel mente concipitur, nulla hypostasi. Quocirca Sabellium fugimus, qui dicit eundem esse Patrem, & Filium: Patrem quidem dicit eum, qui loquitur; Filium vero Verbum in Patre manens, & tempore creationis patefactum; completis verò rebus, in Deum remeans. Idem dicit de Spiritu Sancto.*

S. Epiphanius in Synopsi lib. 2. tom. 1. & in Anacephaloxi, scribit Noetum & Sabellium in plerisque consentientes, in hoc inter se discrepasse, quòd hic non, ut ille, doceret passum esse Patrem. Sed magis credendum est Athanasio, libro de Synodis, ubi ait: *Tales sunt, qui apud Romanos quidem Patripassiani, apud nos Sabelliani nominantur.* S. Augustino idem asserenti tract. 36. in Joann. Sabelliani dicti sunt quidam hæretici, qui vocantur Patripassiani, qui dicunt ipsum Patrem passum fuisse. Et Mario Mercatori in dissert. de 12. anathematismo Nestoriano, ubi ait: *Post hæc Sabellius & Marcellus monarchiam se in divinitatis substantia retinere debere putantes, nefando errore decepti, ausi sunt Deum Patrem ipsum sibi esse Filium, ipsum sibi esse Patrem, ipsum sibi esse Spiritum sanctum, ipsum incarnatum, passum, crucifixum, &c.* Et verò ex ejus doctrina omnino consequens fuit, ut diceret Patrem ipsum, sicut & alias personas, indivisim carnem suscepisse, & mortem subivisse; imò ut putaret id multò magis convenire Patri, quàm reliquis, cum hypostasim solius esse Patris vellet, & ita solum Patrem per se subsistere, qui proinde solus propriè posset suscipere, agere, & pati.

Hoc eodem sæculo, paulò post Sabellium, erupit quarta pestis, Paulus scilicet Samosatenus, qui circa annum 262. Gallieno imperante, Antiochenam Sedem obtinuit. Duæ contra illius errores Antiochiæ celebratæ sunt Synodi. Prima sub annum 265. habita est, Dionysio Romanam Sedem tenente; adfuere multi Episcopi, virtute & doctrina insignes, ut S. Gregorius Thaumaturgus, Athenodorus ejus frater, Firmilianus Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, &c. S. Dionysius Alexand. senectutem & valetudinem suam excusavit, epistola ad Patres Synodi data, in qua quid de Paulo & ejus dogmate sentiret, aperiebat. Congregati Episcopi, in Pauli fidem diligenter inquisierunt; sed simulata emendatione, & subdola Catholicæ fidei professione judicium hac vice evasit.

Cum autem larva brevè cum metu deposita, Samosatenus pergeret virus suum evomere, secunda Synodus anno 270. convocata est, cum adhuc Romæ sederet Dionysius, & in Alexandrinam Sedem, mortuo altero, Dionysius Maximus successisset. Paulus à Malchione, Antiochenæ Ecclesiæ Presbytero, coram Synodo convictus, à Patribus anathemate percellitur, Episcopatu abdicatur, & in ejus locum Dominus sufficitur. Denique Aureliano Imperatore à Catholicis interpellato, & jubente Episcopalem domum iis tradi, quibus concedendam Romanus Episcopus cum aliis Italiæ Episcopis scriberet, Paulus reluctans ejectus est.

Vide

Vide Euseb. lib. 7. hist. Quot autem Episcopi ad hanc secundam Synodum Antiochenam convenierint, planè certum non est. Septuaginta tantum numerat S. Athanasius in lib. de Synodis; septum verò & octoginta Basilii Diaconus in libello supplici ad Imperatores contra Nestorium. Synodicam ad Dionysium Romanum, Maximum Alexandrinum, & ceteros omnes Catholice Ecclesie Præsules dedere hujus Synodi Patres epistolam, quæ apud Eusebium lib. 7. hist. extat, & in qua mores Samosatani graphicè describunt. Narrant etiam in ea, Firmilianum, longævam quamvis ætate impeditum, se, ut adesset, in viam dedisse, sed in itinere vita functum esse.

Paulus autem Samosatenus cum Sabellio assererat, 1. Unicam & solitariam esse Dei hypostasim. 2. Verbum & Spiritum Sanctum in æternitate non per se, sed in Patre, cujus solius esset Divina hypostasis, subsistere, tamquam duas illius energieas. Patet ex S. Epiphanio hæc. 65. *Est autem, inquit, Pauli hæc opinio, Deum Patrem, & Filium, ac Spiritum Sanctum unum esse Deum, hypostasi scilicet. Verbum Dei ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium verbum inesse cernimus. Filium Dei subsistentiam habere per sese nullam, ab æterno scilicet, sed in Deo subsistere.* Et ex Mario Mercatore in dissert. de 12. anathem. Nestorii, ubi sic ait: *Paulus Samosatenus Verbum Dei Patris, non substantivum, sed prolativum, vel imperativum sensit, atque pronuntiavit, non ut fides habet Catholica, Verbum in substantia, vel essentia consubstantivum, id est, ὁμοῦν Dei Patris.*

Addebat Paulus, quod erat ipsi proprium, Verbum à Patre emissum, & exterius prolatum, è cælo in terras delapsum esse, quando Christus in utero Virginis formatus est, in eoque habitare cœpisset. *Ad hæc, inquit S. Epiphanius post verba modò citata, Paulus docebat, Dei verbum in terras delapsum, in Jesu, qui homo merus esset, habitasse.* Item Verbum, sic emissum & exterius prolatum, evasisse Filium, & tunc primum hypostasim ab æterno Patre distinctam habere cœpisse: unde, ut constat ex epist. à Dionysio Alexandrino ad ipsum data, dicebat *duas hypostasies esse, & duas personas unius & solius Christi, & duos Christos, ac duos Filios; unum naturam Filium Dei, qui fuit ante sæcula, quamvis absque propria hypostasi; unum καὶ ὁμοῦν Χριστὸν, & Filium David, qui non fuit ante, & fuit in tempore, & secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii, sicut civitas accipit nomen domini, & domus nomen ejus, qui eam edificavit.*

Ex his apparet hoc fuisse proprium Samosatani dogma, quod Jesus, Mariæ Virginis filius, & ex ea Nazarethi natus, natura fuerit purus homo, nec fuerit Deus & Filius Dei, nisi nuncupatione ob presentiam Verbi & sapientiæ Dei, ipsum hypostaticè inhabitantis. Unde multa erronea colligebat Samosatenus ipse, ut patet ex questionibus, quas ad Dionysium Alexandr. transmissit. Et 1. quidem Jesum seu Christum non esse naturam Deum Apostolorum. 2. Esse naturam hominem, sicut nos. 3. Non esse unam hypostasim Crucifixi & Verbi, seu sapientiæ Patris. 4. Sanguinem Christi non esse incorruptibilem propter personam Verbi vitæ fontis, ipsi substantialiter unitam. 5. Filium Mariæ non fuisse ante sæcula, & simul cum Patre ingenitum, neque esse ipsi coæternum. 6. Verbum non assumptisse formam servi sine hypostasi. 7. Non esse Deum magnum & æternum, qui esurivit, laboravit, defatigatus est, &c.

Samosatenus igitur unicum non solum naturam sed etiam hypostasi agnoscebat supremum Deum, nempe Patrem ingenitum & æternum, præter quem alium etiam coascitabatur, sed inferiorem, utpotè sola nuncupatione, & propter inhabitantem sapientiam Patris Deum & Dei Filium, ex Virgine natum, ante quam proinde non fuit, existendi primordium Nazarethi consecutum, & sola prædestinatione æternum, ut scribit Athanasius in libro de salutari adventu Filii Dei, Paulus, inquit, Samosatensis Deum ex Virgine

constituitur, Deum Nazarethi in lucem editum, & inde existendi primordium regniq. consecutum. Verbum tamen efficax è cælo, & sapientiam in eodem agnoscit, ac prædestinatione quidem ante sæcula fuisse putat, sed Nazarethi primum extare cœpisse: ut unus supremus sit Deus Pater. Hinc Filium Dei è cælo descendisse, cum Catholicis confiteri renuebat, & dicebat Jesum Christum è terra ortum fuisse, ut referunt in Synodica sua Patres secundæ Synodi Antiochenæ.

Denique Leontius lib. de sectis, actione 3. refert Paulum à Sabellio circa Trinitatem discrepasse in quod Sabellius eundem dicebat esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, Deumque rem trini nominis appellabat, nullam prorsus esse trinitatem statuens: Paulus verò eundem dicebat esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum; sed Patrem aiebat illum esse Deum, qui omnia creasset; Filium, parum illum hominem (Christum scilicet); Spiritum, illam gratiam, quæ super Apostolos venerit. His adde, quod Sabellius dicebat Verbum, imò & Patrem passum esse, quod negabat Paulus.

Pauliani seu Paulianistæ, à Paulo Samosateno magistro suo sic dicti, corrupto recto de Trinitate dogmate, formam quoque baptismi corruperunt. Unde à Nicæna Synodo can. 19. decretum ut Pauliani, redeuntes ad Ecclesiam, baptizarentur. Testatur hoc S. Augustinus in lib. de hæc. 44. *Istos sanè Paulianos, inquit, baptizandos esse in Ecclesia Catholica, Nicæno Concilio constitutum est. Unde credendum est eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi heretici, cum de Catholica discederent, abstulerunt, eamque custodiunt.*

Sæculo quarto nefanda Sabellii hæresim de una & solitaria in Deo persona professus est Photinus, Marcelli Ancyranæ discipulus, & aliquando Diaconus, postea ad Syrmiensem Episcopatum promotus, eloquentia atque doctrina præstans, proptereaque populo gratissimus, qui rectam fidem oppugnare cœpit sub medium hujus sæculi, & Pauli Samosatani erroribus omnibus, quos amplexus est, unum addidit. Fatebatur enim Samosatenus Christum natum esse ex Maria Virgine; ipse verò de Joseph & Maria natum impiè assererat, teste Mario Mercatore in dissert. de 12. anathem. Nestorii. Perperam autem nonnullis dicitur omisionem constanter tenuisse: Verbum enim non *enypostaton*, sed merè prolativum asseruit sine propria hypostasi, & Filium Dei ante Mariam extitisse negavit, ut constat ex Anathematismis Syrmienensibus contra ipsum editis: quomodo ergo Filium Patri *omisionem* defendere potuit, in sensu scilicet Patrum Nicænorum?

Damnatus fuit ann. 347. in Concilio Mediolani celebrato; anno 349. in altera Synodo Mediolanensi, à qua abdicatus est; ann. 351. in Syrmienfi Synodo, à qua iterum exauctoratus; & in conventu aliquot Episcoporum, à Basilio Ancyrano, cui Constantinus Imperator munus cum ipso disputandi imposuerat, superatus, jussu Imperatoris, ad quem à Synodi Syrmienensis sententia appellaverat, tandem Sede pulsus est: cum antea pelli non potuisset à Mediolanensis Concilii legatis, populo, nimium illius studio, seditionem movente.

De Photino sic loquitur S. Augustinus lib. de hæc. 45. *Photinus ab Epiphanio non continuo post Paulum, sive pro Paulo, sed aliis interpositis, ponitur: non taceatur tamen similia credidisse, secundum aliquid tamen adversatus ei dicitur; sed quid sit ipsum aliquid, omnino non dicitur. Philaster autem continuatim ponit ambos sub singulis & propriis numeris, quasi hæreses duas, cum dicat Photinum in omnibus Pauli secutum fuisse doctrinam.* Et S. Epiphanius lib. 2. contra hæc. 71. *Photinus, ex quo sunt Photiniani, in hoc tempore floruit, & Episcopus sanctæ Catholice Ecclesie fuit Afferit autem hic ab initio Christum non esse, verum à Maria, & huc usque ipsum existere, ex quo Spiritus Sanctus, inquit, supervenit in ipsam, & genitus est ex Spiritu Sancto, &c.* Quibus verbis Photinus à S. Epiphanio asseritur esse confessus Christum ex Maria Virgine. In quo

quo S. Epiphanius contradicit Mario Mercat. affirmanti Photinum impiè dixisse Christum ex Maria & Joseph, & in hoc tantum puncto, quantum attinet ad incarnationis mysterium, à Photino dissensisse Nestorium, confitendo Christum ex Virgine Maria natum.

Hoc eodem sæculo impurissima novorum Gnosticorum lues per Hispanias grassata est, Priscilianistarum scilicet, sic dictorum à Prisciliano, viro nobili, opibus, ingenio, & facundia florente, qui plurimum tum è plebe, tum è nobilitate sibi adjunctis, cum muliercularum ad ipsum confluentium caterva, laicus nefandam instituit sectam, ad quam defecerunt Instantius, Salvianus, Symposius, & Dictinius Episcopi. A duobus prioribus Priscilianus creatus Episcopus, cum ad declinandum Burdigalensis Concilii iudicium, provocasset ad Maximum Imperatorem, Treviris, ipsum acculantibus Idacio & Itrathio Episcopis, ab Evodio Præfecto, viro acri & severo, nefandorum scelerum reus pronuntiatus, capite plexus est cum discipulorum suorum primariis, iussu Principis.

Priscilianistarum impia dogmata recenset S. Augustinus lib. de hæc. 70. *Priscilianistæ*, inquit, quos in Hispania Priscilianus instituit, maxime Gnosticorum & Manicheorum dogmata permixta sectantur, &c. De Christo Sabellianam sectam tenent, eundem ipsum esse dicentes, non solum Filium, sed etiam Patrem, & Spiritum sanctum. Contra Priscilianistas celebrata sunt multa Concilia, nempe Caesaraugustanum, Toletanum I. ann. 400. in quo Symposius & Dictinius Priscilianistæ pravos sensus depofuere, & Priscilianum cum erroribus ejus damnare; duo alia Concilia S. Leonis temporibus, unum ab Episcopis Galiciæ, alterum verò ab Episcopis Provinciarum Tarraconensis, Carthaginensis, Lusitanæ & Boeticæ celebratum: in hoc posteriori contra Priscilianistas regula fidei cum aliquibus capitulis Toletano I. assutis conscripta est, ut testatur Lucetius Bracarenis Episcopus in Concilio Bracarense I. in quo etiam capitula septemdecim edita sunt contra hæresim Priscilianis, ex quibus patet Priscilianum non solum Sabellii & Manichæi, sed etiam Pauli Samosatani & Photini impia dogmata amplexum esse.

Sæculo decimo sexto ante medium, hæreses Sabellii, Pauli Samosatani, & Photini revixere in Servetianis, sic dictis à suo Magistro Serveto, natione Hispano, qui ann. 1553. vivus Genevæ, Calvino delatore, combustus est. Tria autem docebat. 1. Nullam in Deo personarum distinctionem esse. 2. Christum ante incarnationem non exstitisse, nisi in idea Dei. 3. Christo divinitatem à Deo communicatam fuisse, non per æternam generationem, sed per gratiæ unctionem, & inhabitationem; proindeque Christum posse dici Deum, sed diminutè, nempe Deum factum & temporaneum.

Hos Serveti errores hoc eodem sæculo, plurimis aliis suppetaditis, propugnavit Faustus Socinus, natione Italus, ann. 1539. Senis natus, moribus quidem elegans & urbanus, sed planè illiteratus. Ab eo nomen accepit secta Socinianorum, qui & Unitarii, & Fratres Poloni nuncupati sunt.

ARTICULUS II.

Probatur contra Sabellianos pluralitas Personarum divinarum ex veteri Testamento.

GENÈS. c. I. Deus hominem conditurus, sic loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. Quibus verbis apertè exprimitur plurimum inter se consultatio, & quidem eorum, qui opus, de quo facta est deliberatio, condiderunt. Atqui opus illud, nempe homo, à Deo conditum est, ut patet ex verbis subsequentiis: *Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum*. Ergo reperitur in Deo pluralitas personarum, & quidem sine pluralitate essentiarum, seu naturarum, ut patet ex eo quod Deus dicit: *Ad ima-*

ginem & similitudinem nostram, non, *Ad imagines & similitudines nostras*.

Nec audiendi sunt cavillantes Judæi, qui respondent Deum secum ipsum loqui, aut Angelos alloqui. Nam 1. ut rectè notat S. Basilius hom. 9. in Hexæmeron, *Quis faber, aut ararius, aut lignarius, solus ipse quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus, interque sue artis instrumenta desidens, sibi ipse admurmurat, dicens, Faciamus gladium, aut compingamus aratrum; ac non potius silentio, suam, cum li- buerit, accommodatam ad artem, exequitur operationem? Sunt enim insignes profecto nuge, unum aliquem inveniri, qui sibi imperet, sive præceptorem desideret, ac heriliter se ipsum vehementerque urgere & adhortari.*

2. Deus Pater hic alloquitur illum, vel illos, cui, vel quibus dicit, *Ad imaginem nostram*. At non una & eadem est imago Dei Patris & Angelorum. Ita differit S. Basilius loco citato. *Considera, inquit, quod continenter sequitur, Ad imaginem nostram. Quid ad hæc dicere paras? Num una & Dei & Angelorum imago est? Prorsus Filii Patrisque forma ut sit, necesse est. Formam hic ut intelligamus necesse sit, quæ divinam addecat majestatem, hoc est, non lineamentis constantem corporeis, sed in peculiari numinis proprietate consistentem. . . . Cui dicit, Ad imaginem nostram? cui, queso te, alii, quàm ei qui splendor est gloriæ, & figura substantiæ ejus, qui est imago Dei invisibilis? Suae igitur imagini propriæ, quæ vivit, quæ dixit: Ego & Pater unum sumus; & Qui me vidit, vidit Patrem; hinc dicit: Faciamus hominem ad imaginem nostram.*

Nec minùs explodendi Rabbinii, asserentes Deum hic loqui in plurali numero, ad commendandam auctoritatem suam. Nam 1. hic nulla subest causa commendandæ auctoritatis divinæ. 2. Deus in divinis Scripturis ferè semper loquitur in singulari numero, præterim ubi commendat auctoritatem suam, ut quando dicit, *Ego Dominus. Ego sum Dominus. Ego Dominus Deus vester, &c.* Nec pluraliter aliquando loquitur, nisi ad significandam personarum pluralitatem, vel, quod eodem redit, ad significandum omnem divinam operationem ad extra tribus personis esse communem.

Porrò vocem hanc, *Faciamus*, inter veteres alii sumperunt pro voce Patris ad Filium, ut Basilius loco citato, & Faustinus Diaconus, *Non est, inquit, anius persone dicere: Faciamus ad imaginem, & similitudinem nostram; sed neque diverse deitatis. Nam pluralitas horum verborum, id est, Faciamus, & Nostram, Patris & Filii personas significat. Quod autem singulariter imaginem dicit, una Deitas, una virtus utriusque persone manifestatur. Alii verò sumperunt pro voce Patris ad Filium, & Spiritum Sanctum, vel potius pro voce tribus Personis communi, ut Theodoretus qu. 19. in Gen. Dum, inquit, dixit Deus, communionem divine nature indicavit: subjungens autem illud, *Faciamus*, expressit numerum personarum. Similiter cum iterum singulari numero dixit, *Imaginem*, eandem esse naturam ostendit. Non enim dixit, *Ad imagines*, sed, *Ad imaginem*. Cum autem dixit, *Nostram*, numerum hypostaseon manifestavit.*

Psal. 2. dicitur: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te.* Et Psal. 44. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ.* Et Psal. 109. *Dixit Dominus meus Domino meo: Sede à dextris meis.* Hos autem Psalmos de Christo Filio Dei, seu de Verbo incarnato intelligendos esse, manifestum est ex epistola ad Hebræos cap. 1. Ergo non est una & eadem persona Patris & Filii, seu Verbi. Nam 1. una & eadem persona non potest simul esse generans & genita. 2. Non potest una & eadem persona nisi infusè se ipsam alloqui, & sibi dicere: *Sede à dextris meis*; vel: *Filius meus es tu*; vel: *Ego hodie genui te*. 3. De una & eadem persona dici non potest, *Unxit te Deus Deus tuus*: unus enim & idem non potest esse Deus sui ipsius.

Deni-

Denique personarum divinarum trinitas non obscure innuitur c. 6. Isaia, ubi dicitur: *Clamabant* (Seraphim) alter ad alterum, & dicebant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*. Quid enim huius vocis *Sanctus* trina repetitio, cum singulari nomine *Dominus*, aliud significat, quam tres esse personas divinas in una essentia? Sed audiamus S. Ambrosium in verba laudata sic differentem lib. 2. de fide ad Gratianum c. 4. *Quid sibi vult, sub uno nomine sanctitatis, trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur, nisi quia Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, sanctitate unum sunt? Non dixit semel, ne Filium sequestraret; non bis, ne Spiritum prateriret; non quater, ne creaturas contingeret; & ut ostenderet trinitatis unam esse deitatem, cum tertio dixisset, Sanctus, Sanctus, Sanctus; addidit singulariter, Dominus Deus Sabaoth. Ecce S. Ambrosius ex verbis Prophetæ colligit personarum divinarum numerum trinum cum unitate essentiae.*

ARTICULUS III.

Probatur contra Sabellianos pluralitas Personarum divinarum ex novo Testamento.

TEstimonia novi Testamenti triplicis generis sunt: alia enim distinctionem Patris à Filio, alia Patris vel Filii à Spiritu Sancto, alia denique trium personarum distinctionem probant. Aliqua ex ordine referemus.

Primi generis est, Joan. c. 1. ubi dicitur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiae & veritatis. Quibus verbis persona Verbi à persona Patris aperte distinguitur. Nam 1. dicitur, quod Verbum erat apud Deum. Nemo autem apud se ipsum esse dicitur.*

2. Dicitur, quod vidimus gloriam Verbi quasi unigeniti à Patre. Nemo autem dici potest sui ipsius Filius, & à se ipso unigenitus.

3. Dicitur, quod Deus erat Verbum, & quod erat in principio apud Deum, proindeque dicitur, quod in principio Deus erat apud Deum. At si Verbum divinum esset in corde Patris sine propria & distincta hypostasi, male diceretur, quod Deus erat apud Deum, ex eo quod Verbum erat apud Deum: sicut ex eo quod verbum seu sermo mentalis hominis est in corde hominis, male diceretur, quod homo est apud hominem: quia scilicet verbum mentale hominis, quod est in corde hominis, non est aliquid vivens, & per se subsistens, sed solum alicujus viventis & per se subsistentis motus & tendentia.

4. Denique dicitur: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus.* Quæ omnia propriam & distinctam Verbi hypostasim significant: nam si in principio Verbum erat apud Deum sine propria & distincta hypostasi, non de illo, sed de Deo Patre, apud quem erat, dici debuit quod carnem suscepit, & habitaverit in nobis: manifestum enim est, denominationes hujusmodi in hypostasim, non in ea, quæ sunt in hypostasi, cadere. Sic hominem, non verbum, quod est in mente hominis, dicimus vestem induere, aut nobiscum habitare. Pariter si Verbum in principio erat apud Deum sine propria & distincta hypostasi, non de illo, sed de Deo Patre, apud quem erat, dici debuit, quod viderimus gloriam ejus: nam si Verbum divinum non *enypostaton*, sed merè prolatitium est, nihil habere potest suum, quia non est sui juris; sed quicquid est, totum est alterius, nempe hypostaseos Patris, cujus est prolatio.

Argumentatur ex laudato textu Tertullianus lib. contra Praxeam c. 21. in hunc modum: *Nam si hæc non aliter accipi licet, quam quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostendatur, qui fuerit à principio, alius apud quem fuit: alium sermonem esse, alium Deum, licet & Deus sermo, sed quæ Dei Filius, non*

quæ Pater: alium per quem omnia, alium à quo omnia. Alium autem quomodo dicamus, sepe jam edidimus; quo alium necesse est, non eundem, alium autem, non quasi separatum, sed dispositione alium, non divisione. Hic ergo factus est caro, non ipse cuius est sermo. Hujus gloria visa est, tanquam unicus à Patre, non tamquam Patris.

Eodem textu Sabellianos oppugnat S. Athanasius in oratione, quam adversus illos edidit. *Si Deus, inquit, Verbum in mente habet, non autem re vera ex ipso genitum, ut Deum ex Deo, quomodo esse poterit apud Deum, Verbum? aut quomodo Deus fuerit? non enim verbum in mente hominis conceptum, homo est apud hominem, cum nec videat, nec subsistat, sed vivi dumtaxat & subsistentis pectoris motus sit, quod mox ut enunciatum est, non subsistit, & sepe vocatum, nequaquam permanet: cum contra Psalmista vociferetur, Dei Verbum in aeternum permanet, & in ea re illi suffragator & consonus Evangelista est, cum Verbum Deum esse profiteretur, & manifestatum eum annunciat, & advenisse indicat, & incarnatum predicat, non comprehendens unā cum Verbi incarnatione ipsum Patrem. Verbum enim caro factum est, &c.*

Personarum Filii & Patris distinctionem & essentiae unitatem, ex his ipsis Christi verbis Joan. c. 10. *Ego & Pater unum sumus*, luculenter probat S. Ambrosius lib. 3. de Spir. Sanct. c. 18. his verbis: *Cum dicit, Ego & Pater, revelatur aequalitas. Cum dicit, Unum sumus, unitas declaratur. Aequalitas confusionem excludit, unitas separationem: aequalitas Patrem, Filiumque distinguit: unitas, Patrem, Filiumque non separat. Ergo cum dicit, Ego & Pater, Sabellianum repellit, quia alium se, alium Patrem dixit. Repellit Photinianum, quia se cum Deo Patre junxit. Illos superioribus repellit, quia dixit, Ego & Pater; inferioribus Arianos, quia dicit, Unum sumus. Tamen & in superioribus, & in inferioribus hereticam jugulat seditatem: Sabellianorum, quia Unum dixit sumus, non, Unus sumus; Ariatorum, quia Ego, & Pater, non, Pater, & ego, dixit.*

Christus igitur, Ambrosio interprete, dicendo, *Ego & Pater, non, Pater & ego*, revelat se Patri æqualem esse, proindeque se ab eo hypostasi distinctum, quia aequalitas plurium est, & nemo sibi ipsi æqualis dicitur. Item dicendo, *Ego & Pater unum sumus*, non, *Unus sumus*, simul revelat sui & Patris & unam esse essentiam, & non unam esse personam. Nam si non est una Patris & Filii essentia, Pater & Filius non unum sunt; & si una est Patris & Filii persona, Pater & Filius unus sunt, vel potius, unus est.

Ex iisdem Christi verbis pressius adhuc argumentatur S. Augustinus tract. 35. in Joan. ubi sic ait: *Non dixit: Pater ego sum; aut, Ego & Pater unum est: sed cum dicit, Ego & Pater unum sumus, utrumque audi: & unum, & sumus; & à Charybdi & à Sylla liberaberis. In duobus istis verbis, quod dixit, Unum, liberat te ab Ario: quod dixit, Sumus, liberat te à Sabellio. Si unum, non ergo diversum. Si sumus, ergo & Pater, & Filius. Sumus enim non diceret de uno, sed unum non diceret de diversis.*

Eodem illo cap. 10. Joan. personarum pluralitatem, & essentiae unitatem Christus inculcat his verbis: *Pater in me est, & ego in Patre. Quod reperit cap. 14. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est: Ergo Pater & Filius sunt duæ personæ: non enim potest dici unus & idem esse in se ipso; & multò minùs potest dici per conversionem. Sic v.g. de uno & eodem individuo humano, duobus nominibus, putà Joannis & Jacobi, nuncupato, non nisi ineptè & nugatoriè diceretur: Joannes est in Jacobo, & Jacobus in Joanne. Dualiterem igitur personarum manifestè significant verba Christi.*

Sed nec obscure indicant unitatem essentiae: quid enim aliud est, Patrem esse in Filio, & Filium in Patre, quam Filium esse perfectè talem, qualis est Pater, & unam ac eandem esse Patris & Filii formam? Audiamus S. Athanasium in oratione contra Sabellianos: *In Patre Filium esse, & Patrem in Filio, hoc nihil est aliud,*

aliud, quam illum, qui ex Deo genitus est, naturaliter talem esse, qualis est genitor Pater, eundemque ostendere paternam formam in se, & se vicissim ostendi in paterna substantia. Unus igitur & unus, dualitas, non divisa est natura, cum sit indeficiens ad suam integritatem. Univerſa enim plenitudo & integritas deitatis est Pater ut Filius: quandoquidem amorum una forma intelligatur, quæ integrè se in utroque & solidè exhibet.

Secundi generis sunt ista, quæ leguntur Joan. c. 14. Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dedit vobis... Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum... Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecumque dixerit vobis. c. 15. Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, quia à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et c. 16. Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos... non loquetur à semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur... ille me clarificabit, quia de meo accipiet.

Ex his autem textibus habemus, 1. Spiritum sanctum esse personam: attribuntur enim illi officia, quæ convenire non possunt, nisi rei per se subsistenti, 2. Esse personam distinctam à persona Patris: nam dicitur dari à Patre, mitti à Patre, & procedere à Patre. Nemo autem mittitur, aut procedit à se ipso. 3. Esse personam distinctam à Persona Filii: nam dicitur mitti à Filio, accipere à Filio, & audire à Filio, quæ in unam & eandem personam cadere non possunt. Præterea, Filius de illo manifestè loquitur tamquam de alia & distincta persona.

Tertii generis est illud, quod habetur Matth. cap. ult. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Quo textu probatur in Deo unitas naturæ, & trinitas personarum: cum enim dicitur, in nomine, & non, in nominibus, significatur una esse virtus & operatio, proindeque una natura; & cum distinctè appellantur Pater, Filius, & Spiritus sanctus, significatur personarum distinctio, seu ternarius numerus. Unde S. Athanasius sic Sabellianos urget in oratione contra illos edita: Nullus repudiatus hanc Trinitatem, unitatem existimet se invenire posse, sed in Trinitate unum existimet, habens summam fidei in baptismo, & tribus signaculis sanctis, per quæ in salutem regeneratus est. Et Pelagius in sua ad Childebertum Regem epistola hæc scribit: In nomine, inquit, non nominibus, ut & unum Deum per indistinctum divini essentie nomen ostenderet, & personarum discretionem suis demonstratam proprietatibus edoceret.

Eiusdem generis est, & quidem apertissimum testimonium 1. Joan. c. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt. Cum enim dicitur, tres sunt, & additur, hi tres unum sunt, non verò, unus sunt, nullus planè relinquitur tergiversandi locus circa ternarium numerum personarum divinarum in essentia & naturæ unitate. Hunc autem textum citat S. Cyprianus in lib. de unitate Ecclesiæ. De Patre, inquit, & Filio, & Spiritu sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt. Et Victor Afer lib. 3. de Vandalica persecutione, ubi sic loquitur: Ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre & Filio Spiritum sanctum doceamur, Joannis Evangelistæ testimonio comprobatur. Ait enim: Tres sunt, qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt. Citant etiam plures alii.

Dices cum Socinianis. Hic textus, Tres sunt, &c. non est Scriptura canonica: non enim scriptus fuit à Joanne, sed multis post sæculis ejus Epistolæ insertus est. R. neg. Prob. Nam 1. hic textus non legitur in Græcis Codicibus. 2. Nec reperitur in multis veteribus Codicibus Latinis. 3. Patres antiqui, ut Ambrosius, Augustinus, & Leo Magnus, qui contra Sabellianos, Arianos, & Macedonianos disputarunt, numquam eo

usi sunt; cum tamen vel solus ad convincendos hæreticos sufficeret. Ergo, &c.

R. ad 1. neg. hunc textum in nullis Codicibus Græcis legi. Verum quidem est non legi in omnibus Græcis exemplaribus, at in multis legitur; & Robertus ex vetustis exemplaribus sexdecim, ex Gallia, Italia, & Hispania collectis, observavit septem tantum versiculorum illum non habere. Non legitur autem in omnibus exemplaribus Græcis, quia initio ab aliquibus Amanuensibus, olcitanter transcribentibus, fuit prætermisus. Quod facile contingere potuit ex eo quod versiculus 7. & 8. c. 5. Epist. Joan. iisdem planè vocibus incipiunt, & desinunt. Vers. 7. dicitur: Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: vers. 8. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres unum sunt. Quis autem non videt, olcitanem Amanuensensem, hoc vers. 7. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant, initio descripto, redeundo ad exemplar, quod habebat præ oculis, facile incidere potuisse in hæc verba vers. 8. in terra, spiritus, aqua, &c. eaque continenter describere, eo, quod ex vers. 7. reliquum erat, prætermisso?

R. ad 2. re vera versiculum 7. capitis 5. Epist. Joan. non reperiri in multis vetustissimis exemplaribus Latinis; sed hoc ita evenisse, quia aliqui Græcum sermonem Epistolæ Joannis in Latinum convertentes, uti sunt imperfectis exemplaribus Græcis. Præterea, versiculus ille 7. in multis ejusdem ætatis exemplaribus Latinis suppletur ad marginem, & in recentioribus omnibus legitur, quamvis non semper septimus, sed è contra sapissimè octavus tantum legatur.

R. ad 3. antiquos illos Patres, qui hoc textu contra Trinitatis hostes non sunt uti, non usos esse, vel quia præmanibus non habuerunt integros Codices, vel quia prævidebant hæreticos cavillandi occasionem arrepturos ex eo, quod hic textus non adesset in omnibus Codicibus, vel etiam fortasse, quia non erat illis omnino explorata versiculi hujus authenticitas, quæ tamen nunc absque nota hæresis in dubium revocari non potest, post decretum Concilii Tridentini de Scripturis Canonis, ubi Epistolæ Joannis cum omnibus suis partibus, prout legi consueverunt in Ecclesia, sacre & canonice declarantur. Hic autem versiculis, de quo agitur, in Ecclesia publicè legitur in Dominica in Albis.

Præterea, versiculum hunc citant etiam antiquissimi Scriptores non pauci, ut Cyprianus, & Victor Uticensis, quorum loca jam laudavimus. Quibus accedunt Eugenius Carthaginensis in professione fidei, quam suo, & aliorum Africæ Episcoporum Catholicorum nomine Hunerico Regi obtulit, & quæ extat apud Victorem loco supra citato; Hieronymus in prologo Epistolarum Canonicarum, & Athanasius lib. 1. ad Theophilum de unitate deitatis, ubi sic ait: In hoc exemplo veritatis... nomina personarum evidenter sunt ostensa, & unitum nomen naturale clausè est declaratum, dicente Joanne Evangelistæ in epistola sua: Tres sunt, qui testimonium dicunt in cælo, Pater, & Verbum, & Spiritus, & in Christo Jesu unum sunt; non tamen unus est, quia non est eorum una persona, &c.

ARTICULUS IV.

Quod sint in Deo tres Personæ, realiter inter se distinctæ, constans fuit traditio priorum trium Ecclesiæ sæculorum.

Rob. Nam 1. S. Dionysius Alexandrinus in epistola quam suo & Alexandrinæ Ecclesiæ nomine scripsit ad Paulum Samosatenum, sic loquitur: Christus non solo nomine, sed veritate est Christus Jesus, qui est ante sæcula Verbum, ipse factus est Homo, ex Maria incarnatus... tu es unus non capientium... Cogitans contra Dominum, qui est Pater Christi, & contra Christum ejus, qui est Christus, Dei virtus, sapientia Patris, qui est Verbum sempiternum. Cum enim esset æternus, factus

factus est puer... jam antequam in sedem Antiochenam occupares, littere nostra omnibus presbyteris hac declarant... *Forma Dei, Verbum ejus, & sapientia Filius Dei, & Deus ipse, semper existens una persona, & una hypostasis personae... Forma Dei & Verbum cum ipso Deus & Filius Dei, Verbum Patris est, quod per se est. Et sic confessi sunt Sancti Patres, & ut confiteremur, ac crederemus, nobis tradiderunt.... Quomodo ais tu, hominem esse eximium Christum, & non revera Deum, & ab omni creatura cum Patre & Spiritu sancto adoratum, incarnatum ex sancta Virgine & Deipara Maria?... Unus est Christus, qui est in Patre, coaeternum Verbum, una ejus persona, Deus invisibilis, & visibilis factus... Una & sola Virgo filia vite genuit Verbum vivens, & per se subsistens, increatum & Creatorem.... Desertum dicis eum, qui erat natura Dominus, & Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, & quem sancti Patres Omoïon Patri vocaverunt. De Deo enim nos docuerunt.*

Ecce Dionysius, 1. apertissime confitetur Verbum per se subsistens, & in propria hypostasi, Patri consubstantiale & coaeternum, ex Virgine Maria secundum humanitatem in tempore natum. Apertissime confitetur tres in Deo personas, Patrem, Filium seu Verbum, & Spiritum sanctum, simul ab omni creatura adorandas, utpote aequalis inter se dignitatis, proindeque unius & ejusdem essentiae. 2. Testatur se ita à Patribus seu Doctoribus Ecclesiae doctum esse, ut ita crederet, & hanc fidem profiteretur, à Sanctis Patribus accepisse, sanctos Patres ita confessos esse. Erat igitur, teste Dionysio, tunc temporis, & consequenter ante quartum saeculum, unanimis & constans sanctorum Patrum & Ecclesiae Catholicae Doctorum sententia, quod Verbum divinum sic *enypostaton*, Patri *omoïon* & coaeternum; quod tres sint in Deo personae, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, per se subsistentes in una & eadem essentia seu natura.

2. Episcopi, qui in causa Pauli Samosatani prima vice Antiochiam convenerant, in epistola, quam ad illum initio Synodi perscripserunt, sic loquuntur: *Decevimus fidem scripto edere & exponere, quam à principio accepimus, & habemus traditam, servatam in Catholica & sancta Ecclesia usque in hodiernum diem, à Beatis Apostolis, qui viderunt ipsi, & ministri fuerunt Verbi, predicatam ex Lege & Prophetis, ac novo Testamento. Fides igitur, quam scripto tradidit & exposuit, fuit à principio, hoc est, ab Ecclesiae institutione tradita, à beatis Apostolis predicata, & in universa Ecclesia constanter eoque temporis conservata; scribebant autem tertio saeculo ad finem vergente.*

Hanc autem fidem exponunt in hunc modum: *Esse unum Deum ingenitum sine principio, invisibilem, immutabilem, quem nullus hominum vidit, neque videre potest; ejus gloriam, vel amplitudinem intelligere, aut enarrare, pro dignitate, ut in re & veritate est, humana natura non potest: notionem vero ejus utcumque mediocrem si habemus (revelante Filio ejus, sicut ait, Nemo novit Patrem, nisi Filius, & cui Filius revelaverit) contenti esse debemus. Hunc autem Filium genitum, unigenitum, imaginem Dei invisibilis, primogenitum omnis creaturae, sapientiam, & verbum, ac virtutem Dei ante saecula, non praecognitione, sed substantia & hypostasi Deum Dei Filium cum in veteri & novo Testamento cognoverimus, confitemur & predicamus. Qui autem contradicit Filium Dei non esse Deum ante constitutionem mundi, dicitque credere & confiteri duos praedicari Deos, si Filius Dei praedicetur Deus; hunc alienum esse ab ecclesiastica regula arbitramur, & omnes Ecclesiae Catholicae nobiscum consentiunt.*

Haec igitur fuit trium priorum Ecclesiae saeculorum fides, ab ipsis Ecclesiae incunabulis Fidelibus tradita, ab Apostolis predicata, ab omnibus particularibus Ecclesiis sine ulla intermissione custodita, quam qui impugnaret, ab ecclesiastica regula alienus statim censeretur, videlicet unum esse Deum Patrem, ingenitum, & ab eo principio, invisibilem, immutabilem, & incomprehensibilem; & Filium, genitum, unigenitum, pro-

indeque unicum Filium, ante omnem creaturam genitum, Dei invisibilis imaginem, Dei Patris sapientiam, verbum, & virtutem ab aeterno per se subsistentem, utpote ab aeterno substantia & hypostasi Deum, & Dei Filium, unum cum Deo Patre Deum. Nulla autem in hac fidei professione specialis mentio fit Spiritus Sancti, quia edita fuit contra caput haereticos Pauli Samosatani, Verbum divinum dicentis *anypostaton* in aeternitate, & merè prolatitum, & Christum ab aeterno fuisse Deum sola praecognitione & praedestinatione, non substantia & hypostasi propria, & distincta ab hypostasi Dei Patris.

Porrò ex duobus testimoniis allegatis habemus saltem, universae Ecclesiae ab Apostolorum praedicatione ad quartum usque saeculum fidem fuisse, quod in Deo sint duae personae, Pater, & Filius seu Verbum, per se subsistentes, consubstantiales, & coaeternae, sive ab aeterno propriam & distinctam habentes hypostasim in unitate essentiae & naturae: quarum prima, nempe Pater, ingenita est, proindeque caret omni principio tam intrinseco, quam extrinseco: secunda verò, nempe Verbum, est genita, ac proinde principium habet, non extrinsecum, sed intrinsecum, cui immanet propter unitatem essentiae, nempe Patrem, cujus filius est, imago, verbum, sapientia, & virtus, ut dicunt Patres Antiocheni. Quod autem primitiva Ecclesia in Deo praeter Patrem & Filium crediderit aliam tertiam personam, nempe Spiritum sanctum, duabus prioribus coaeternam, & ab illis realiter hypostasi, non essentia & natura distinctam, ex duobus subsequentibus testimoniis demonstrabitur.

3. Igitur S. Athanasius in epistola ad Serapionem, scripta contra eos, qui dicunt Spiritum sanctum esse creaturam, postquam ex Scripturis fuse probavit Spiritum sanctum nihil commune aut peculiare habere naturae & substantiae ad res creatas, sed diversum ab illis esse, propriumque, & nihil alienum esse à substantia Filii & deitatis, per quam unus est ex trinitate: ut idem probet amplius, ad fidem & doctrinam primitivae Ecclesiae convertitur. *Videamus tamen, inquit, adhuc illam ipsam ab initio traditionem, & doctrinam, & fidem Catholicam Ecclesiae, quam Christus quidem dedit, Apostoli vero praedicaverunt, & Patres custodierunt. In hac enim Ecclesia fundamur, & qui inde excidit, Christianus non poterit dici.*

Deinde hanc Ecclesiae Catholicae traditionem, doctrinam & fidem, quam Ecclesia Catholica ab initio aeternus constanter tenuerat, acceptam à Christo, praedicatam ab Apostolis, & à sanctis Patribus strenue defensam & conservatam, exponit his verbis: *Trinitas igitur sancta & perfecta in Patre, & Spiritu sancto, sancto divinitatis honore dignata, nihil alienum, aut foris superinductum possidet, neque ex creatore & creatura consistit, sed tota est ex creatore & conditorum, sibi similis, & natura indivisibilis, unaque ejus operatio; Pater enim per Verbum in Spiritu sancto omnia facit. Atque ita unitas trinitatis servatur, & ita unus Deus in Ecclesia praedicatur, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus... Trinitas autem est non nomine tenus, aut inani dictionis specie, sed veritate, & subsistendi ratione trinitas. Ut enim Pater est, hoc ipsum quod est, ita quoque Verbum super omnia Deus, hoc ipsum est quod est; ita quoque Spiritus sanctus non inessentialis quiddam est, sed existit, & subsistit verè.*

Unde inferius sic prosequitur: *Qui dividit Filium à Patre, aut Spiritum ad creaturas detrabit, neque Filium habet, neque Patrem, sed impius est sine Deo, & infideli deterior. & quidvis potius quam Christianus, idque jure. Ut enim unum baptismus est, quod in Patre, & Filio, & Spiritu sancto traditur, unica fides est in eam, ut dixit Apostolus; ita quoque sancta Trinitas, ipsa in se consistens, & in se unita, nihil in se habet rerum conditarum. Et haec est Trinitatis indivisa unitas, & una in eam fides est. Et adhuc inferius: Concorditer ergo ex sacris litteris ostenditur, Spiritum sanctum creaturam non esse, sed proprium illum & suum esse verbi & deitatis Patris. Ita enim*

san-

sanctorum doctrina in sanctam & indivisibilem Trinitatem in unum coit, ac conciliatur, atque ea una fides est Catholica Ecclesia. Et prope finem: Ego secundum Apostolicam à Patribus acceptam fidem ista tradidi, nihil prorsus aliunde adiciens; sed sicuti didiceram, ea scripsi, quæ cum sacris Scripturis congruerent.

Teste igitur Athanasio, hæc una fuit ab initio fides Ecclesiæ Catholicæ, hæc una traditio & doctrina, à Christo data, ab Apostolis predicata, à sanctis Patribus & Ecclesiæ Doctoribus ab initio fideliter & unanimiter custodita, quam ipse in sanctorum Patrum & Ecclesiæ Doctorum scriptis legerat, & didicerat, videlicet quod in Patre, Filio, & Spiritu sancto sit sancta & perfecta trinitas. Quod hæc trinitas non sit nomine tenus, & inani dictionis specie; sed verè, & subsistendi ratione trinitas, quia Pater est res per se subsistens; Filius, res per se subsistens; Spiritus sanctus, res per se subsistens: ita ut Pater non sit Filius, aut vicissim; neque Pater & Filius, Spiritus sanctus, aut vicissim. Quod in hac trinitate nihil creaturæ admixtum est, sed è contra tota est rerum creator & conditor. Quod hæc trinitas sit planè indivisa & indivisibilis, quia trium personarum una est natura, virtus, & operatio; nec una persona sine aliis operatur, aut operari potest ad extra. Unde in hac trinitate unitas perfectissima reperitur, & hæc trinitas unus Deus est, non plures.

4. S. Basilus lib. de Spir. sanct. disputans de divinitate Spiritus sancti, & de hac formula: *Cum Spiritu*, qua in solempni glorificatione utebatur, reclamantibus aliquibus, qui aut malè sentiebant de Spiritu sancti divinitate, & ita illum volebant duabus aliis personis exæquari, aut si rectè sentiebant, volebant formulam hanc, *Cum Spiritu* omitti, eo quod in divinis Scripturis non invenitur; dicit ad probandam illam, traditionem sufficere posse. *Si nihil aliud est*, inquit, c. 29. *receptum absque Scripturis, ne hoc quidem recipiatur: sin plura arcana citra scriptura recepta sunt à nobis, cum aliis pluribus & hoc recipiamus. Arbitror autem apostolicum esse, eam non scriptis traditionibus inherere... quam maxime una est, & hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio præscripserunt, tradideruntque posteris, usque semper simul cum tempore progrediente, per longam consuetudinem in Ecclesiis altis radicibus defixerunt.* Et allegatis aliquot priorum temporum Patribus, sic prosequitur: *Igitur apud cordatos homines ad purificationem mei sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quod recipimus vocem adeo gratam & amicam sanctis, & insuper tam divino usu comprobata, quæ ex quo tempore est annuntiatio Evangelium usque ad præsens, demonstratur in Ecclesiis usitata fuisse.*

Teste igitur S. Basilio, hæc formula glorificationis, *Gloria Patri & Filio cum Spiritu sancto*, quæ cum istis convertitur, *Gloria Patri & Filio in Spiritu sancto*, *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*, ut ipse observat c. 25. & 27. & qua ipse in sua Ecclesia solemniter utebatur, frementibus nonnullis, quod sic Spiritus sanctus Patri & Filio jungeretur & exæquaretur, fuerat ab initio præscripta ab Apostolis, & tradita fidelibus atque usu semper cum tempore progrediente, per longissimam & numquam intermissam consuetudinem in Ecclesiis altis radicibus defixa, utpote ex quo tempore Evangelium fuerat prædicatum usque ad ipsius Basilii tempora, in Ecclesiis constanter usurpata. Totis igitur tribus prioribus Ecclesiæ sæculis, teste S. Basilio, constans mos Ecclesiarum fuit Spiritum sanctum simul adorandi & conglorificandi cum Patre & Filio. Unde illud Symboli Constantinopolitani de Spiritu sancto, *Qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur*. Hæc enim verba non recentem aliquam, sed vetustissimam & immemorabilem consuetudinem aperte significant. Atqui talis mos aperte supponebat fidem æqualitatis & divinitatis trium personarum, proindeque unitatem personarum in unitate essentiæ & naturæ. Ergo, &c.

His omnibus addere juvat Symbolum illud, quod Apostolicum dicitur, quia auctores habuit Apostolos, ut demonstratur ex S. Irenæo lib. 1. contra hæreses c.

2. Ex Tertulliano lib. de Præscript. c. 13. & 37. & lib. de velandis virginibus c. 1. Ex S. Ambrosio l. 1. epist. 7. ad Siricum, &c. Hoc symbolum fuit veluti tessera & signum militare, quo ii, qui Christo nomen dederant, ab Ecclesiæ incunabulis & deinceps dilecti fuerunt ab ethnicis, & militia Christianæ desertoribus. Totis ergo tribus prioribus Ecclesiæ sæculis, sicut & sublevis omnibus hæcenus temporibus, fuit hoc Symbolum in ore omnium, qui verè, & non tantum nomine tenus Christiani essent.

In hoc autem Symbolo dicitur: *Credum in unum Deum, Patrem omnipotentem.... Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum..... Et in Spiritum sanctum*. Quibus sanè verbis continetur eadem fides, quæ in forma Baptismi, *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. Hoc enim Symbolum proponebatur Catechumenis, & ab eis exigebatur ejus professio ante baptismum. Quilibet igitur Catechumenus, antequam initiaretur baptismo, fidem suam exterius profitebatur, dicendo: *Credo in unum Deum, &c.* tum trina in aquam immersione baptizabatur *in nomine Patris, & Filii, & Spiritu sancti*, in quos scilicet se credere modò palam professus erat. Atqui his verbis, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, manifestè continetur fides Trinitatis Personarum divinarum in una & eadem essentia divina. Ergo, &c.

ARTICULUS V.

Eadem traditio trium priorum Ecclesiæ sæculorum declaratur amplius aliquot testimoniis Patrum, qui tunc temporis in Ecclesiis floruerunt.

Primo sæculo Clemens Romanus in sua ad Corinthios epistola sic loquitur: *An non unum Deum habemus, & unum Christum, & unum Spiritum gratie effusum in nos?* Ejusdem Clementis hæc verba, *Sicut Deus, & Dominus Jesus Christus, & Spiritus sanctus*, refert S. Basilus lib. de Spir. sanct. c. 29. Clemens autem uno & eodem tenore Patrem, Filium, & Spiritum sanctum pronuncians, non solum eorum inter se distinctionem, sed etiam æqualitatem & omotimiam significat.

Huic sæculo, sicut & sequenti, accenseri potest S. Polycarpus Martyr, verè Apostolicus vir, non solum ab Apostolis edoctus, & conversatus cum multis ex eis, qui Dominum viderunt, sed etiam ab Apostolis in Asia, in ea, quæ est Smyrnis, Ecclesiæ constitutus Episcopus..... qui docuit semper, quæ ab Apostolis didicerat, quæ & Ecclesia tradidit, & sola sunt vera, ut refert S. Irenæus lib. 3. c. 3. Hanc autem ultimam ad Deum martyrium jam jam subiturus fudit orationem, in qua expressa SS. Trinitatis simul adorandæ & conglorificandæ continetur invocatio: *Deus, dilecti & benedicti Filii tui Jesu Christi Pater, per quem tui agnitionem suscepimus... benedico te.... Verus es tu, & sine mendacio Deus; propterea & in omnibus laudo te, & benedico te, & glorifico te per æternum Deum & Pontificem Jesum Christum, dilectum Filium tuum, per quem, & cum quo tibi cum Spiritu sancto gloria, & nunc, & in futura secula, Amen.* Hæc autem oratio habetur in Actis ejus martyrii, apud Eusebium lib. 4. histor. Eccl. c. 14.

Secundo sæculo Athenagoras Atheniensis Philosophus Christianus, in legatione pro Christianis, Trinitatis mentionem facit his verbis: *Est Filius Dei, Verbum Patris in idea & operatione. Ab ipso enim & per ipsum omnia facta sunt, cum sit unum Pater & Filius; & sit in Patre Filius, & Pater in Filio, unitate & veritate Spiritus.* Sic autem loquendo, agnoscit in Deo tres, non nomine tenus, sed secundum rei veritatem personas, Patrem, Filium, & Spiritum: sunt tres inquam, sola subsistentia & hypostasi, non natura: dicit enim unum esse Patrem & Filium unitate Spiritus, qui scilicet utriusque Spiritus est. At si Pater & Filius unum sunt unitate Spiritus, Spiritum ipsum unum esse cum Patre

Pater & Filius necesse est. Igitur juxta Athenagoram, Pater, Filius, & Spiritus sanctus unum sunt, non unus; tres & unum sunt, tres quidem substantia, unum natura, seu essentia.

Tertio saeculo Tertullianus in libro contra Praxeam, qui unicum Deum non alias putabat credendum, quam si ipsum, eundemque Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum diceret, ita differit c. 2. Unicum quidem Deum credimus, sub hac tamen dispensatione, quam oikonomia dicimus, ut unici Dei sit & Filius sermo ipse, qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Hunc missum à Patre in Virginem, & ea natum hominem & Deum; filium hominis & filium Dei, & cognominatum Jesum Christum. Hunc passum, hunc mortuum & sepultum secundum Scripturas, & resuscitatum à Patre, & in caelos resumptum, sedere ad dexteram Patris, venturum judicare vivos & mortuos. Qui exinde miserit secundum promissionem suam à Patre Spiritum sanctum Paracletum, sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

En expressissima confessio trinitatis personarum in unitate deitatis. Juxta Tertullianum, unus est Deus Pater. Unus filius & sermo Patris, à quo per generationem processit, & qui per eum omnia condidit, post incarnationem non solum Deus, sed etiam homo; non solum Filius Dei, sed etiam Filius hominis. Unus denique Spiritus sanctus, à Patre & Filio missus, proindeque procedens ab utroque, sanctificator eorum, qui sincere credunt in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, ac proinde sanctificator eorum, qui in ipsum credunt, quod auctoritatem significat. Authoritative autem sanctificare, proprium divinitatis est; & qui, quod proprium divinitatis est, habet, ipsam quoque divinitatem habere necesse est. Juxta Tertullianum igitur, non solum Pater, sed etiam Filius & Spiritus sanctus divinitatem habent; & quia non sunt plures dii, sed unus est, una trium est divinitas. Tertullianus igitur aperte confitetur Deum unum & trinum, unum in divinitate, trinum in personis.

Quod confirmatur ex verbis subsequenibus eod. cap. Quasi, inquit, non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantia scilicet unitatem: & nihilominus custodiatur oikonomia sacramentum, qua unitatem in trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Tres autem non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie: unius autem substantia, & unius status, & unius potestatis: quia unus Deus, ex quo & gradus isti, & forma, & species, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti depurantur. Itaque juxta Tertullianum, Deus unus est, quia una est substantia divinitatis, & trinus, quia una illa substantia dispensatur in tres. Unde in Deo reperitur unitas cum pluralitate: unitas quidem, propter unitatem substantiae; pluralitas verò, non propter distributionem; nam substantia divina divisionem non patitur; sed propter dispensationem hujus unitatis in plures. In Deo tres sunt, gradu, forma & specie; forma quidem & specie, quia unus Pater est tantum, alter tantum Filius, tertius tantum Spiritus; gradu verò, quia unus primus est, nempe Pater, qui principium non habet; unus secundus, quia à solo Patre procedit; unus denique tertius, nempe Spiritus, qui procedit à Patre & Filio. At illi tres unum sunt statu, substantia, & potestate, quia unius sunt status, substantiae, & potestatis; & unius sunt status, substantiae, & potestatis, quia unus Deus ex intrinseca secunditate, absque ullo unitatis detrimento, habet in se distinctos illos gradus & formas, seu species, Patrem scilicet, Filium, & Spiritum sanctum.

Sed audiamus adhuc Tertullianum c. 8. sic loquentem: Nec dubitaverim Filium dicere & radicis fructum, & fontis fluxum, & solis radium: quia omnis origo parens est; & omne quod ex origine profertur, progenies est: multo magis sermo Dei, qui etiam proprie nomen Filii accepit: nec frutex tamen à radice, nec fluxus à fonte, nec radius à sole di-

scernitur, sicut nec à Deo sermo. Igitur secundum horum exemplorum formam, profiteor me duos dicere, Deum, & sermonem ejus, Patrem, & Filium ipsius. Nam & radix & frutex duae res sunt, sed conjunctae; & fons & fluxus duae species sunt, sed indivisae; & sol & radius duae formae sunt, sed coherentes. Omne quod prodit ex aliquo, secundum sit ejus necesse est, de quo prodit, non ideo tamen est separatum. Secundum autem ubi est, duo sunt; & tertius ubi est, tres sunt. Tertius enim est Spiritus à Deo & Filio, sicut tertius à radice, fructus ex frutice; & tertius à fonte, rivus ex fluxu; & tertius à sole, apex ex radio. Nihil tamen à matrice alienatur, à qua proprietates suas ducit. Ita Trinitas per confertos & connexos gradus à Patre decurrens, & monarchia nihil obstrepat, & oikonomia statum protegit.

Juxta Tertullianum, seclusus imperfectioibus, quae reperiuntur in creaturis, & in Deo locum habere non possunt, quod semper suppleri debet, Pater se habet ad modum radices, Filius ad modum fructus, & Spiritus sanctus ad modum fructus: Filius est à Patre, ut frutex à radice; Spiritus sanctus à Filio, ut fructus à frutice; & ita sicut frutex prius est à radice, quam fructus à frutice, Filius origine prius est à Patre, quam Spiritus sanctus à Filio; similiter sicut frutex est de substantia radices, & fructus de substantia fructus, ita Filius est de substantia Patris, & Spiritus sanctus de substantia Filii: imò sicut una est substantia radices, fructus, & fructus, ita una est substantia Patris, & Filii, & Spiritus sancti; cum hoc tamen discrimine, quod una est substantia radices, fructus, & fructus per extensionem ejusdem substantiae materialis, & plures in partes divisibilis; Patris verò, Filii, & Spiritus sancti una est substantia, per admirabilem communicationem ejusdem substantiae, summè simplicis, inextensibilis, & impartibilis, quae proinde vel tota, vel nullatenus communicatur. Una est substantia Patris, Filii, & Spiritus sancti, quia Pater per generationem communicat Filio totam suam substantiam, quam totam Spiritui sancto communicat Filius per inspirationem, sibi cum Patre communem.

Pater tamen, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres res, tres formae, seu species, sed conjunctae & indivisae; sicut radix, frutex, & fructus sunt tres res, tres formae, seu species conjunctae & indivisae: cum hac tamen differentia, quod radix, frutex, & fructus sint tres res conjunctae per solam sensibilem partium ejusdem substantiae materialis continuitatem; Pater verò, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres res conjunctae per summam unitatem ejusdem substantiae immaterialis, simplicis, inextensibilis, & indivisibilis, quae tribus communis est.

Pater est primus, Filius secundus, & Spiritus sanctus tertius, quia Pater à nullo, Filius à Patre, Spiritus sanctus à Patre & Filio origine posteriori, quam Filius à Patre: quod enim procedit à non procedente, secundum est; & quod procedit à secundo, tertium est. Igitur in Deo tres sunt, quia ubi sunt primus, secundus, & tertius, ibi tres esse necesse est. Sed tres sunt sine discretione, divisione, separatione, quia secundus & tertius unum sunt cum primo: sicut radix, frutex, & fructus tres sunt sine discretione, divisione & separatione, quia frutex & fructus unum sunt cum radice; cum eadem tamen disparitate, quae superius exposita est. In Deo igitur monarchia conciliatur cum oeconomia, quia in Deo tres sunt unius status, unius substantiae, unius potestatis. In Deo monarchia est, quia una est substantia, una potestas. Est etiam oeconomia, quia una substantia & potestas dispensatur in tres, tota scilicet à primo ad secundum, & à secundo ad tertium decurrens. Deus igitur unus est & trinus; unus quidem propter monarchiam, seu unitatem substantiae & potestatis; trinus verò propter oeconomiam, seu unitatis substantiae & potestatis dispensationem, dispositionem, ordinem in primo, secundo, & tertio.

Eandem personarum divinarum trinitatem in unitate substantiae brevius expressit c. 9. his verbis: Ego dico alium esse Patrem, & alium Filium, & alium Spiritum. Male accepit idiotae quisque, aut perversus hoc di-

ctum,

etiam, quasi diversitatem sonet, & ex diversitate separationem (hoc est, substantiarum discretionem) portendat Patris, & Filii, & Spiritus.

Eod. tertio saeculo S. Gregorius Thaumaturgus, Neocaesariensis Episcopus, hanc fidei expositionem scripto reliquit, quae expressissimam SS. Trinitatis fidem continet: Unus Deus Pater Verbi viventis, sapientia subsistentis, & virtutis suae, & figure, perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, figura & imago deitatis, verbum perpetrans, sapientia comprehendens omnia, & virtus, qua tota creatura fieri potuit, Filius verus veri, & invisibilis ex invisibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno. Unus Spiritus sanctus, ex Deo substantiam habens, & qui per Filium apparuit, imago Filii perfecti, perfecta viventium causa, sanctitas sanctificationis praestatrix, per quem Deus super omnia & in omnibus cognoscitur, & Filius per omnes. Trinitas perfecta, maiestate, & sempiternitate, & regno minime dividitur, neque abalienatur. Igitur neque factum quid, aut serviens in trinitate, neque superinductum, tanquam antehac quidem non subsistens, postea vero superingressum, Neque ita desuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus sanctus, sed invertibilis, & immutabilis eadem Trinitas semper.

Hanc fidei expositionem à Joanne Evangelista, jubente B. Virgine, doctum fuisse Gregorium Thaumaturgum, Gregorius Nyssenus testatur in ejus laudatione. In illa autem Gregorius Thaumaturgus, non solum trium personarum distinctionem, sed etiam illarum perfectam inter se aequalitatem confitetur; Filio ac Spiritui sancto attribuit ea, quae soli divinitati convenire possunt; & à SS. Trinitate omne creatum atque temporaneum removeret,

ARTICULUS VI.

Eadem traditio trium priorum Ecclesiae saeculorum probatur denique argumento prescriptionis.

Certissimum est universam Ecclesiam saeculo tertio fidem Dei unius in essentia, & trini in personis professam esse. Ergo eandem fidem professam etiam est duobus prioribus saeculis, & consequenter tribus primis saeculis universae Ecclesiae fides fuit, quod Deus sit unus in essentia, & trinus in personis. Duo sunt in antecedente, nempe certum esse, quod Ecclesia universa tertio saeculo crediderit Deum esse trinum in personis, & quod Deum trinum in personis crediderit nihilominus unum esse in essentia.

Primum itaque probatur, 1. Ex facto Praxeae. Cum enim Praxeas in eunte tertio saeculo Romam venisset sub Zephyrino Pontifice, & Patrem, Filium, ac Spiritum sanctum esse rem trinominem tantum, palam dicere coepisset, hanc doctrinam, ut impiam novitatem, damnare iussus & coactus est; imò & Pontifici exhibere chyrographum, in quo emendationem suam profitebatur, à se inventam novitatem damnabat, & Ecclesiae se obsecuturum, ejusque doctrinae constanter adhaerurum pollicebatur. Nemo tamen tunc Praxeae patrocinium suscepit, nemo Zephyrinum improbavit. Quod tamen, nisi tunc de Praxeani dogmatis impietate constitisset, multi fecissent, & inter alios proculdubio Tertullianus, tunc Montanista, & Catholicis, ac maxime Romanis insensibilissimus. Imò verò cum aliquantò post Praxeas, qui simulatè tantum, & ne ipse damnetur, opinionem suam damnaret, iterum, deposita larva, erupisset, Tertullianus in eum, ut veritatis Catholicae hostem, insurrexit, & ejus dogmata integro libro confutavit, in quo dicit eum haeresim intulisse, & vocat eum hesterum Praxeam, propter doctrinae novitatem. Denique lib. de Praescript. c. ult. illum aliis haeticis accenset his verbis: *Post hos omnes etiam Praxeas quidam haeresim introduxit, quam Victorinus corroborare curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit; hunc crucifixum passumque contendit; mortuum praeterea se ipsum sibi* Siraanet Theol. Tom. I.

sedere ad dexteram suam, cum prophana & sacrilega temeritate proponit. Haec autem, nemine reclamante, scribebat, & vulgabat Tertullianus. Imò Tertulliano expressè suffragatus est S. Cyprianus in epist. ad Jubajanum, ubi Praxeam cum suis gregariis sub Patricianorum nomine annumerat ceteris haeticorum pestibus, & gladiis ac venenis subvertentibus veritatem.

Prob. 2. Ex facto Sabellii: nam cum Sabellius hoc eodem saeculo circa annum 57. Praxeum dogma disseminare coepisset in Lybia, S. Dionysius Alexandrinus, coacta Alexandria Synodo, hominem ut haeticum, & divinitatis inimicum abdicavit, ut referatur in libello synodico, variisque scriptis doctrinam ejus ut impiam & blasphemam insecutus est. De ea sic loquitur apud Eusebium lib. 7. hist. c. 5. in quadam sua ad Xistum Romanum Pontificem epistola: *Quod autem dicam de ea doctrina, quae apud Ptolomaida Pentapoleos civitatem nuper exorta est, plena blasphemii in Deum Patrem, & Dominum nostrum Jesum Christum, negans esse verè eum Filium Patris, nec primogenitum omnis creature, simul & sancti Spiritus auferens intellectum? Pro quibus cum utraque partes ad me venissent, & praesentibus fratribus, quae commota fuerant, discussissent, etiam litteris, prout Deus dedit parvitati meae, persecutus sum, & scripsi, singula quaeque diligenter exponens, quorum tibi exemplaria transmissi.*

Ex his aperte habetur Dionysium Alex. opinionem Sabellii de Trinitate, ut plenam blasphemiam, in Episcoporum conventu damnavit, & scriptis litteris diligenter confutasse, quarum exemplaria ad Xistum Pontificem, ut supremum depositi fidei custodem transmissit. His autem acceptis litteris, Sedes Apostolica non modò causam Sabellii contra actorem Dionysium non suscepit, sed è contra ipsum, ut rectè fidei adversantem, & Filium ipsum asserendo esse Patrem, & è converso Patrem esse Filium, blasphemantem proscriptis, ut ex Dionysii Romani, successoris Xisti, epistola, infra citanda, manifestè colligitur.

Prob. 3. Ex facto Pauli Samosatensis, qui eodem saeculo post annum sexagesimum Sedem Antiochenam occupavit. Cum enim rumor percrebuisse, ipsum dicere Christum purum hominem, alios Sabellii errores profiteri, atque cum ipso asserere unicam & solitariam in Deo personam seu subsistentiam, Episcopi Catholici magno numero undique semel atque iterum Antiochiam convenere. In prima quidem Synodo, ut jam superius dictum est, edita professione fidei, in qua plures in Deo hypostases confitebantur, ipsi Paulo aut sensus suos subdole occultanti, aut emendationem prae se ferenti, hac vice pepercunt: at in altera Synodo, cum tandem à Malchione Presbytero, & scholae Antiochenae Magistro convictum, quod ab regula Ecclesiastica desiscens, ad falsas & adhaerinas doctrinas transisset, anathematizarunt, & exautorarunt, ut patet ex epistola, à Synodo scripta ad omnes Catholicae Ecclesiae Episcopos, quos huic sententiae acquiescere dubium esse non potest.

Secundum, nempe quod Ecclesia tertio saeculo Deum trinum in personis crediderit nihilominus unum esse in essentia, *Prob. 1.* ex facto Dionysii Alexandrini: Contra placita Sabellii in Pentapoli graffantis, epistolam scripserat ad Ammonium & Euphranorem. Pentapolitani nonnulli, Catholici, & circa fidem rectè sentientes, quae ex causa, & quo animo scripta fuisset haec epistola ignari, judicarunt Dionysium in ea non solum personarum, sed etiam naturarum distinctionem asserere. Romani itaque descenderunt, ibique apud Dionysium Romanum Pontificem, Alexandrinum accusarunt, quod ex unius haeresis refellenda praetextu, aliam non minus perniciosam haeresim induceret. Hac de re Romanus Dionysius ad Alexandrinum scripsit, iussitque ut se purgaret. Paruit Alexandrinus, & innocentiam suam probavit, atque obiectum sibi violatæ fidei crimen diluit: postulatis enim à Romano Praefule, & ab eo acceptis iis, quae sibi Romae obiecta fuerant, opus edidit sub nomine

Athan. epist. de sententia Dionysii Alex.

L

Elen-

Elm-bi & Apologia, ubi sceleratam officinam Christi rebellium redarguit, & quo pacto hanc infamiam contra ipsum excitarent, demonstrat. Ex quibus verbis colligitur Pentapolitanos illos, qui Romam descenderant, à malevolis & Sabellianis hominibus incitatos fuisse ad accusandum Alexandrinum Episcopum, quem cum Romanus Episcopus ex scriptis ejus comperisset rectè sentire de Trinitate, & solam hypostaseon, non essentiarum distinctionem asseruisse & asserere, orthodoxum pronunciavit: Alexandrinus enim Episcopus, post hanc accusationem sibi intentatam, mansit in communione Ecclesiae, in eaque defunctus est.

Prob. 2. Ex facto Dionysii Romani, quem ex occasione accusationis Alexandrino intentatae, facto Episcoporum conventu, eos, qui personas divinas non solum hypostasi, sed natura & essentia dividerent, damnaſſe, colligitur, 1. ex Athanasio, loco ad marginem citato, ubi ait: Porro ex Dionysii Romani voluminibus, contra eos, qui Filium Dei opus aut creaturam asseverant scriptis, clarè ostenditur haereticum Christo rebellium Arianorum non jam primum, sed olim ab omnibus damnatum fuisse, Romano scilicet Pontifice judicio suo praesente.

2. Ex verbis ipsiusmet Dionysii Romani, relatis ab Athanasio in lib. de decretis Synodi Nicenae. Deinceps, inquit, adversus eos dicam, qui dividunt, & fecant, & evertunt religiosissimum dogma Ecclesiae Dei; monarchiam in tres quasdam virtutes partientes, & divinas hypostases ac deitates tres. Nam audia quosdam apud vos esse, institutores & doctores divini verbi, qui illius opinionis auctores sunt, quae ex diametro, ut sic dicam, pugnat cum Sabellii placitis. Hic enim blasphematur, Filium ipsum asserens esse Patrem, & è converso Patrem esse Filium. At isti tres quodammodo Deos praedicant, dum sanctam monadem dividunt in tres hypostases peregrinas, à se invicem plane separatas. Etenim necesse est uniri omnium Deo Dei Verbum, & in Deo manere, & habitare Spiritum sanctum. Jam vero divinam quoque Trinitatem in unum, velut in caput quoddam, ac summam, Deum universum colligi, & coalescere, prorsus est necesse. Quippe Marcionis est insani dogma, in tria principia secare, ac dividere; quae est diabolica doctrina; non autem eorum, qui re vera discipuli sunt Christi, & Salvatoris disciplina delectantur. Nam hi Trinitatem ab Scriptura sacra praedicari plane intelligunt: tres autem Deos neque in veteri, neque in novo testamento doceri.

Ex hoc vel solo testimonio apparet universae Ecclesiae saeculo tertio fidem fuisse, quod tres sint in Deo personae, unam essentiam habentes. Ibi enim summus Ecclesiae Pontifex Dionysius expressè affirmat, Sabellium, asserendo unam & eandem esse hypostasim Patris & Filii, blasphemare; eos qui dicunt non solum tres hypostases, sed etiam tres essentias, religiosissimum dogma Ecclesiae Dei evertere; eorum, qui Deum in tria principia secant, dicendo tres naturas, doctrinam esse diabolicam, non christianam; eos denique, qui Salvatoris disciplina delectantur, & re vera Christi discipuli sunt, proindeque vera Ecclesiae membra, propter divinas Scripturas credere personarum trinitatem in unitate divinitatis, credere tres personas divinas, unum Deum; tres, inquam, personas propter triplicem substantiam, unum Deum propter unam in triplici substantia deitatem.

Adhuc tamen ex dictis haecenus hoc art. sic argumentor. Qui saeculo tertio negarunt personarum divinarum trinitatem, infamati sunt ut haeretici, ut prophanae & sacrilegae novitatis auctores, ut falsa & adulterinae doctrinae sectatores, ut contra fidem blasphemantes. Item hanc suam doctrinam ab Ecclesia coacti sunt ejurare, & oppositam profiteri. Item in contumacia sua perseverantes, damnati, praecisi, & exauctorati sunt. Ergo negare personarum divinarum trinitatem, falsum, sacrilegum, prophanum, blasphemum, verbo divino contrarium censebat Ecclesia saeculo tertio, & consequenter se-

culo tertio, quod personae divinae sint tres, fuit dogma Ecclesiae.

Similiter, qui saeculo tertio dicebant in Deo non solum personas tres, sed etiam tres naturas, damnabantur ut evertores dogmatis Ecclesiae Dei, & doctrinae diabolicae defensores, atque inobedientes Christo. Item qui de hac doctrina insimulabantur, cogebantur rationem reddere fidei suae; & si in fidelium communione manere vellent, innocentiam suam purgare, obiectum sibi crimen diluere, & ad hunc finem apologias condere, in quibus ostenderent se tenuisse & tenere oppositam doctrinam, se non plures, sed unam tantum in Deo essentiam & docuisse & docere. Ergo manifestum est, quod trinitatis personarum divinarum una sit tantum essentia, Ecclesiae dogma fuisse saeculo tertio.

Jam sic relinquo. Quod sint tres in Deo personae, fuit Ecclesiae dogma saeculo tertio. Ergo fuit etiam saeculo secundo. Nam si alia fuit Ecclesiae doctrina saeculo secundo, saeculo tertio mutata est doctrina Ecclesiae. Atqui hoc dici non potest. 1. Enim dici non potest, quo hujus saeculi tempore, quo auctore, quae ex occasione vel causa, in qua regione inducta sit haec mutatio. 2. Si talis mutatio re ipsa hoc saeculo facta est, jam omnes Ecclesiae post medium saeculi, ut patet ex Conciliis Antiochenis contra Paulum Samosatenum celebratis, pervalerat, nemine reclamante: nam reclamationis contra talem mutationem facta nullum erat vestigium. Atqui quod in tantam & tam perniciosam mutationem, ac corruptionem doctrinae Catholicae tam brevi tempore, tanta facilitate, & consensione conspiravit omnes omnino Ecclesiae, omnes omnino Ecclesiae Praeules atque Doctores, prorsus incredibile est. Ergo, &c.

Præterea, si talis mutatio facta est saeculo tertio, certè dici debet facta sub Zephyrino Pontifice, qui Praxeam dicentem unicam in Deo hypostasim, compulit ad publicam sui dogmatis retractationem, & ad exhibendum chryographum, in quo tres personas confiteretur. At quis ausit asserere sanctissimum illum Pontificem Ecclesiae doctrinam corrupisse; quis tantum ei scelus in tota antiquitate impexit? Quomodo Tertullianus Monranista, in Zephyrinum ob concessam mœchis publicis, acta publica poenitentia, veniam, tot congestis conviciis, tantum violatae fidei crimen silentio praetermisit? Imò quomodo Zephyrini factum approbavit, contra Praxeam ut sacrilegae novitatis auctorem scribendo, eumque ceteris haeticis, qui contra Ecclesiam eatenus insurrexerant, accensendo?

Denique quod Zephyrinus tres personas defendendo, non mutavit Ecclesiae doctrinam, novitatem inducendo, sed antiquam & ab Apostolis traditam doctrinam propugnari, testatur ipse Tertullianus lib. contra Praxeam c. 1. cum de Praxeâ dicit: *Iste primus ex Asia hoc genus pervertitatis intulit Romano humo.* Itaque, Tertulliano teste, ante Praxeam nemo Romae docuerat unicam in Deo esse hypostasim, & eatenus Praxeana dogma inaudicum fuerat in Ecclesia Romana, proindeque eatenus semper & ab omnibus in Ecclesia Romana praedicata fuerat & credita personarum divinarum trinitas. Ergo circa trinitatem personarum divinarum eadem fuit Ecclesiae doctrina tertio & secundo saeculo. Ergo etiam primo. Nam si alia fuit Ecclesiae doctrina saeculo primo, facta est in illa mutatio secundo saeculo; quod non potest dici; alioquin dicatur, quandonam, quo auctore, quo sub caelo coeperit? quomodo Ecclesiae partes omnes, nemine contradicente, pervaserit? Certè, si haec mutatio secundo saeculo facta est, contigit vivente adhuc Policarpo, qui morti proximus, personarum divinarum trinitatem & æqualitatem clara voce confessus est, adstantibus magno numero Ethnicis, Judæis, & Christianis. Quomodo ergo vit tantus, ab Apostolis edoctus, & conversatus cum multis ex eis, qui Dominum viderunt, ut testatur alicubi S. Irenaeus, in pravam adeo & impiam mutationem consensit? & si consensit, quomodo-

quomodo de illo dicere potuit Irenaeus: *Hic docuit semper, quae ab Apostolis didicerat, quae ab Ecclesia tradidit, & sola sunt vera?* Ergo doctrina Ecclesiae circa trinitatem personarum fuit eadem primo & secundo saeculo. Sed etiam eadem fuit, ut ostensum est, secundo & tertio. Ergo quod tres sunt personae divinae, dogma fuit Ecclesiae tribus primis saeculis.

Similiter, quod una sit, non triplex, essentia personarum divinarum, fuit Ecclesiae dogma saeculo tertio, ut demonstratum est. Ergo fuit etiam primo & secundo saeculo. Nam si alia fuit Ecclesiae doctrina primo saeculo, mutata est secundo, vel tertio. Talis autem mutationis, aliquando facta in Ecclesia, nullum indicium proferri potest. Præterea fieri non potuit, in tota præsertim Ecclesia, absque maxima contradictione. Talis autem contradictionis ubinam vel levissimum superest vestigium? Igitur ex dictis hæc tenis manet probatum, Ecclesiam universalem totis tribus primis saeculis trinitatis personarum divinarum in unitate essentiae fidem habuisse.

ARTICULUS VII.

Denique pluralitas personarum divinarum in unitate essentiae, probatur ex Conciliis generalibus, saeculo quarto & sequentibus in Ecclesia celebratis.

1. Nicaenum Concilium saeculo quarto dicit in Symbolo: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem In unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, ex Patre natum ... Genitum, non factum, consubstantialem Patri & in Spiritum sanctum, Quod symbolum eodem saeculo confirmat Constantinopolitanum I. his verbis: Fidem non violandam Patrum trecentorum decem & octo, qui apud Nicaeam Byzantiam convenerunt, sed manere eam firmam & stabilem, illudque totidem verbis adoptat, nisi quod pro Spiritus sancti divinitate, & ejus ex Patre processione, expressè contra Macedoniam asserenda, addat hæc verba: Dominum & vivificantem, ex Patre procedentem, cum Patre adorandum & conglorificandum, qui locutus est per Prophetas.*

2. Quinto saeculo Ephesina Synodus act. 6. post relatum Nicaenum Symbolum, prohibet ne quis contrariam huic Symbolo fidem teneat aut doceat: *Hic igitur perlectis, statuit sancta Synodus alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere, aut componere, præter definitam à sanctis Patribus, qui in Nicaea cum Spiritu sancto congregati sunt.* Primæ sessionis initio utrumque Symbolum, Nicaenum scilicet & Constantinopolitanum posuerat pro regula fidei, & decisionis in causa Nestorii faciendæ.

Concilium Chalcedonenſe, eodem saeculo celebratum, utrumque idem Symbolum amplectitur his verbis: *Statuimus igitur, ordinem & omnes fidei formulas custodientes, etiam sanctam Synodum Ephesinam ut præſulgeat quidem recte & inculpabilis fidei expositio trecentorum decem & octo sanctorum, qui in Nicaea sub Constantino pie memorie Imperatore convenerunt. Contineatur & centum quinquaginta Patrum sanctorum in urbe Constantinopolitana decretum, ad peremptionem quidem sectarum tunc pullulantium, confirmationem vero ipsius Catholice atque Apostolice nostrae fidei.*

3. Saeculo sexto Conc. Constantinop. II. act. 6. laudat & approbat utrumque idem Symbolum in hunc modum: *Sufficeret quidem ad plenissimam pietatis agnitionem & confirmationem sapientissimum hoc divine gratiae Symbolum: de Patre enim & Filio & Spiritu sancto doctrinam perfectam edocet, & incarnationem Domini fideliter suscipientibus manifestat. Sed quoniam hi, qui prædicationem veritatis destruere nituntur, quasdam per proprias hereses vocum novitates paraverunt ... idcirco omnem adversus veritatem opponendam ab ipsis machinationem volens excludere hæc sancta & magna universalis Synodus, antiquam prædicationem immobilem docens, statuit præcipue trecentorum decem & octo sanctorum Patrum fidem incontinenti.* Simomet Theol. Tom. I.

natam manere. Et propter eos, qui Spiritui sancto adversantur, Patrum paulo posteriore tempore in urbe Constantinopolitana centum quinquaginta convenientium, de substantia Spiritus sancti traditam doctrinam corroboravit.

4. Saeculo septimo Conc. Constant. III. act. 17. de utroque eodem Symbolo similiter loquitur: *Sufficebat quidem ad perfectam orthodoxae fidei cognitionem atque confirmationem, pium atque orthodoxum hoc divine gratiae Symbolum &c.*

5. Octavo saeculo Concilium Nicaenum II. sex priora & hæc tenis laudat Concilia confirmat his verbis: *Igitur cum omni diligentia perscrutantes & investigantes, juxta scopum veritatis nobis propositum, nihil adjicimus, nihil demimus: sed cuncta Ecclesia Catholica dogmata conservamus, sex universalibus Conciliis inherentes, eorum acta comprobamus, principio secundum Synodum in splendida Nicaea congregatam, inde in regia urbe, credimus in unum Deum Patrem, &c.*

6. Saeculo nono Conc. Constant. IV. actione 10. sic ait: *Credimus in unum Deum in tribus consubstantialibus & divinis ac principalibus personis ... unum quidem & singularem Deum secundum rationem substantiae, trinum autem vel tria, secundum secundum rationem personarum predicamus.*

7. Saeculo decimo tertio Conc. Lateranense IV. sic pronunciat cap. 1. *Firmiter credimus & simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, aeternus & immensus, omnipotens, incommutabilis, incomprehensibilis & ineffabilis, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: tres quidem persone, sed una essentia, substantia seu natura simplex omnino. Pater à nullo, Filius autem à solo Patre, ac Spiritus sanctus ab utroque pariter, absque initio semper, & sine. Pater generans, Filius nascens, & Spiritus sanctus procedens: consubstantialia & coaequalia, coomnipotentes & coaeterni, unum universorum principium. Vide etiam cap. 2.*

8. Denique saeculo decimo sexto sacrosancta Tridentina Synodus sess. 3. sic loquitur: *Ante omnia statuit & decernit (Synodus) præmittendam esse confessionem fidei, Patrum exempla in hoc secuta, qui sacratioribus Conciliis hoc scutum contra omnes hereses in principio suarum actionum apponere consueverunt: quo solo aliquando & infideles ad fidem traxerunt, hereticos expugnaverunt, & fideles confirmarunt. Quare Symbolum fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, tanquam principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi professentur, necessario conveniunt, ac fundamentum firmum, & unicum, contra quod parte inferi nunquam prevalebunt, totidem verbis, quibus in omnibus Ecclesiis legitur, exprimendum esse censuit, quod quidem ejusmodi est, Credo in unum Deum, &c. Hoc autem Symbolum Constantinopolitanum est cum additione Filioque.*

Conciliorum generalium testimonio adungere possumus Symbolum Athanasianum, quod, quia in omnibus Ecclesiis legitur, qualis sit Catholica Ecclesia circa Trinitatis mysterium doctrina, manifestat. In eo autem dicitur: *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in trinitate, & trinitatem in unitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Sed Patri, & Filio, & Spiritui sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas.*

Præter generales Synodos possent etiam particulares citari, ut Bracarenſis II. & Toletana III. saeculo 6. Toletana IV. VI. & VIII. saeculo 7. Foro Julienſis saeculo 8. & Vormaciensis saeculo 9. in ejus fidei professione hæc leguntur: *Confitemur & credimus sanctam, atque ineffabilem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unum Deum naturaliter unius substantiae, unius naturae, unius maiestatis, atque virtutis. Omittebam duas Synodos Alexandrinæ, una ante Nicaenum Concilium in causa Arii à S. Alexandro, alteram in causa Nestorii ante Concilium Ephesinum à S. Cyrillo celebratam, in quarum prima dogma Sabellii damnatum est: in altera verò Symbolum Nicaenum*

esse fidem Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, declaratum est.

Ad hæc omnia accedit Patrum consensus, quorum multi de hoc SS. Trinitatis mysterio fusè & accuratè scripserunt, ut Hilarius duodecim libris, Athanasius multis locis, Basilii libris contra Eunomium, Nazianzenus orationibus quatuor, Gregorius Nyssenus orationibus totidem, Chrysostomus homiliis quinque sæculo quarto; Augustinus libris quindecim sæculo quinto; Fulgentius lib. adversus objectiones Arianorum sæculo sexto; Joannes Damascenus lib. 1. de fide, sæculo octavo.

ARTICULUS VIII.

Solvuntur Sabellianorum objectiones.

Obj. 1. Verba illa Isaiæ c. 44. *Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens cælos solus, stabilis terram, & nullus mecum.* Sed si essent tres persone in Deo, non extendisset cælos solus. Ergo non sunt in Deo tres persone, sed una tantum. R. n. min. & dico 1. hanc vocem *Dominus*, supponere pro tribus personis, Patre, Filio, & Spiritu sancto, qui sunt unus Dominus. 2. Per vocem exclusivam *solus*, non excludi consortium personarum divinarum in creando mundo, sed cooperationem Angelorum, & quarumlibet aliarum creaturarum. Ita respondet Tertullianus lib. contra Praxeam cap. 19. ubi ait: *Quantum ad ceteras virtutes solus, præstans adversus conjecturas hereticorum, qui mundum ab Angelis & potestatibus diversis volunt structum, ... si sic solus extendit, quomodo isti presumunt in perversum heretici, quasi singularis non admittatur sophia illa, dicens: Cum pareret, ego aderam illi simul, ... sed & evangelium recusetur, quod dicat, omnia per sermonem à Deo facta esse, & sine eo nihil factum; nisi enim fallor, & alibi scriptum est: Sermone ejus cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnes virtutes eorum, ... Ita si per Filium omnia; cælum quoque per Filium extendens, non solus extendit, nisi illa ratione, quia à ceteris solus.* Poterit videri Tertullianus hac voce *Dominus*, solum Patrem intelligere, non etiam alias personas. Quo non obstante, valet adhuc ejus responsio.

Obj. 2. Verba Christi Joan. c. 17. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscat te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Ibi Christus alloquitur Patrem. Ergo solus Pater est verus Deus, & consequenter una tantum est persona in Deo, R. n. conf. Nam Christus non vocat Patrem solum verum Deum, cum exclusione sui, aut Spiritus sancti, sed tantum cum exclusione creaturarum illarum, quibus Gentiles divinitatem falsò attribuebant, & ut deos impie colebant, Imò cum hoc loco semetipsum conjungat cum Patre, quem solum verum Deum appellat, manifestè significat se ejusdem esse cum eo naturæ, sequè, cum sit veri Dei verus filius, Deum illum esse, qui solus verus Deus est.

Ita respondet S. Athanasius oratione quarta contra Arianos. *Cum Pater, inquit, solus Deus & verus appellatur, non ad exaltationem ejus appellatur, qui dicit: Ego sum veritas; sed ad demolitionem eorum, qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater, & Patris Verbum, neque veri dii sunt. Ita enim illi in more est, in mentione alterutrius se cum Patre conjungere; quale est cum dicit, Et quem misisti Jesum Christum; qui si creatura esset, non ita coaptasset se, aut connumerasse cum suo creatore. Que enim communio, aut societas verò & non verò? Nunc autem qui se coaptat Patri, ostendit se naturæ Patris esse, deditque nobis, ut illum cognosceremus esse veri Dei verum germen.*

Ex his sic arguuntur breviter, Vel Christus est ejusdem naturæ cum Patre, vel impie hoc loco, & alibi se conjungit cum Patre, & conjungendo illi se exæquat, Creatura enim cum Creatore conjungi, & per hanc conjunctionem ei exæquari non potest sine impietate. Non secundum. Ergo primum. Ergo Chri-

stus verus Deus est, adeoque cum Patrem solum verum Deum appellat, eos tantum removel, quos Ethnici falsò putabant esse Deos, cum essent puræ creaturæ. Rectè igitur sic differit Ambrosius lib. 5. de fide c. 1. *Conjunctione illa & Patrem utrique copulavit & Filium, ut Christum verum Deum à majestate Patris nemo secernat. Nunquam enim conjunctio separat. Et ideo dicendo, Ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum; & Sabellianos interfecit, & Judæos exclusit: ne aut illi eundem Patrem putarent esse, quem Filium, si non addidisset, Et Christum: aut isti à Patre Filium separarent.* Christus igitur, Ambrosio interprete, hoc loco & personarum distinctionem, & essentiarum unitatem probavit; non verò solum Patrem verum esse Deum significavit.

Obj. 3. Verba Apostoli 1. Cor. c. 8. *Nam estis sunt, qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra, siquidem sunt dii multi, & domini multi: nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia; & nos in illum; & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Et illud Ephes. c. 4. *Unus Deus, & Pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Resp. prioris loci sensum esse, Esti sunt qui dicantur ab Ethnicis dii, sive in cælo, ut sol, luna, stellæ; sive in terra, seu terrestres, ut Neptunus, Jupiter, Apollo, &c. nobis tamen unus Deus, Pater, qui in gloriam suam creavit omnia, &c. Unum igitur Deum Patrem dicit Apostolus, non ut à divinitate removeat Filium & Spiritum sanctum, sed ut Ethnicorum deos excludat. Et verò Apostolus sicut dicit unum Deum Patrem, ita dicit unum Dominum Jesum Christum. Dicendo autem unum Dominum Jesum Christum, non excludit Patrem ab appellatione Domini. Ergo nec excludit Filium ab appellatione Dei, dicendo unum Deum Patrem. Imò sicut ex eo, quod Pater dicatur unus Deus, colligitur illum etiam esse unum Dominum; ita ex eo quod Filius dicatur unus Dominus, rectè colligitur illum esse unum Deum. Itaque & Pater unus est Deus; & unus Dominus; & Filius unus est Dominus & unus Deus; uterque autem unus Deus, & unus Dominus, per exclusionem eorum omnium, qui diversæ sunt naturæ, quales sunt dii omnes Gentilium.

Ex his patet responsio ad alterum textum, & alios similes; cujus responsionis bonitas amplius demonstratur ex eo, quod Apostolus dicendo de Patre, *Ex quo omnia, & de Filio, Per quem omnia*, diserte affirmet, quod sint unum rerum omnium principium. At hoc ipso quod dicit eos unum esse principium rerum omnium, dicit eos unum esse Deum, & unum Dominum. Apostolus igitur non vocat Patrem unum Deum cum exclusione Filii, nec vocat Filium unum Dominum cum exclusione Patris; sed vocando Patrem unum Deum, & Filium unum Dominum, personarum pluralitatem, & unitatem naturæ exprimit, hanc implicite, illam explicite.

Hanc doctrinam tradidit S. Epiphanius hæresi 57. Ubi Noeto textus allegatos objicienti, sic respondet: *Nonne in verbis unum significari principium vides? ne animum nostrum ad plura principia cogitanda converteret, ac mortalium ingenia vanissima illa deorum multitudine decepta, rursus ad eandem asserendam copiam adduceret? Vides enim quomodo uno nomine sit usus, & appellatione ulla, non ut unigenitum Deum abnegaret: Dominum quippe esse illum intelligit, eundemque Deum. Ideo singulari quadam cautione illud adjecit: Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. Quod cum voci illi, Dominus, præcipue affinxit; non eundem judicavit esse Patrem, eundemque Filium: nam & cum de Patre loquens, unum Deum esse dixit, nequaquam Filio divinitatem detraxit. Nam si Deus non est, neque Dominus est: cum autem Dominus sit, Deus quoque sit oportet. Et inferius. Neque cum de Patre agens, unus Deus inquit, ex quo omnia, esse illum Dominum negavit. Neque contra subiciens: Et unus Dominus Jesus Christus; hunc esse Deum inficiari voluit. Sed quemadmodum; in Patre,*

una

una appellatione contentus, hoc tantum dixit, Unus Deus, qua voce etiam altera, Dominus, continetur; ita in Filio, unus Dominus, duntaxat expresse: quam voce Dei quoque est appellatio conjuncta.

Obj. 4. Verba Isajæ c. 45. Ego sum Deus, & non est alius præter me. Ergo una tantum persona est in Deo, nempe persona Patris. Resp. n. con. & dico, 1. hoc loco vocem, Ego, supponere pro tota Trinitate, seu pro Patre, Filio, & Spiritu sancto. Hic igitur tres personæ simul loquuntur in singulari numero, propter naturæ divinæ singularitatem, & dicunt idola gentium non esse nisi falsos deos. 2. Etiam si vox, Ego, dicatur supponere pro sola persona Patris, hunc locum pluralitati personarum non officere: non enim dicit Pater, Non est alia persona præter me, sed, Non est alius Deus præter me; quod non excludit aliam personam à persona Patris, sed solum aliam divinitatem à Patris divinitate. Quantumvis igitur supponatur solus Pater hic loqui, non personarum, sed divinitatum pluralitas remouetur, nec negatur, præter personam Patris alias etiam esse personas, quæ sint Deus; sed negatur tantum, alias esse personas, quæ sint alius Deus. Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus. Sed Filius non est alius Deus à Patre, nec Spiritus sanctus alius Deus à Patre & Filio. Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt unus & idem numero Deus, præter quem non est alius, proindeque dii gentium non sunt nisi nomine tenus dii.

Sic respondet Tertullianus lib. contra Praxeam, c. 18. Itaque præter semetipsum non esse alium Deum, hoc propter idololatriam tam Nationum, quam Israelis: etiam propter hæreticos, qui sicut Nationes manibus, ita & ipsi verbis idola fabricant, id est, alium Deum, & alium Christum. Igitur & cum se unum pronunciabat, Filio Pater procurabat, ne ab alio Deo Christus venisse credatur, sed ab illo, qui prædixerat: Ego Deus, & alius absque me non est; qui se unicum, sed cum Filio ostendit, cum quo cælum solus extendit.

Obj. 5. Falsum est, quod Christiani primis Ecclesiæ sæculis fidem Trinitatis personarum professi sint: nam si professi essent, hoc non latuisset Ethnicos, qui inde ansam attulerunt contra Christianos probandi pluralitatem deorum, & christianam religionem, multis contra hoc abstrusissimum mysterium propositis argutiis, exagitandi. At Ethnicos quidquam tale egisse, nullo monumento ostendi potest. Ergo, &c. R. n. obj. Nam Christianos primis Ecclesiæ sæculis fidem Trinitatis professos esse, tot argumentis demonstravimus, ut negari non possit, nisi ab iis, qui quidvis malunt, quam veritati credere.

Ad prob. R. 1. Innumera excidisse, quæ contra religionem Christianam ab Ethnicis scripta fuerunt, partim injuria temporum, partim Christianorum Principum, vel Prelatorum Ecclesiasticorum diligentia. 2. Justinum Martyrem in prima sua pro Christianis Apologia referre Christianos ab Ethnicis insipientiæ insimulari, quod Christum colant tanquam Filium Dei. Sciebant igitur Ethnici Christianos in uno Deo plures personas agnoscere, Patrem scilicet, & Filium. 3. Celsum, Philosophum æthnicum, apud Origenem in libro contra eundem Celsum, ex pluralitate personarum divinarum, quam credebant Christiani, data opera probare pluralitatem deorum.

Obj. 6. Mysterium Trinitatis repugnat huic principio evidenter noto, Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Ergo involvit manifestam repugnantiam. R. n. ant. Ratio negandi est, quia hoc principium locum non habet in iis, quæ sunt eadem uni tertio singulari, communicabili pluribus inter se realiter oppositis, quarque proinde inter se realiter distinguui necesse est, quia idem sibi opponi repugnat: vel, si vis, quod eodem redit, hoc principium locum non habet in iis, quæ sunt eadem uni tertio, communicabili pluribus, quorum unum sit principium alterius, quia repugnat idem esse sui ipsius principium, idem à se ipso procedere.

Obj. 7. Si tres sunt personæ divinæ, tres sunt dii. Falsum conf. Ergo, &c. Neg. seq. maj. Probabit, Si

Simonnet Theol. Tom. I.

tres personæ divinæ non sunt tres dii, sed unus tantum Deus, certè quia una est trium illarum personarum divinitas. Sed hæc ratio nulla est: nam v. g. Petri, Pauli, & Jacobi una est humanitas, & tamen Petrus, Paulus, & Jacobus sunt tres homines. R. n. min. Ad prob. R. dist. Petri, Pauli, & Jacobi humanitas est una unitate convenientiæ & similitudinis, una unitate conceptibilitatis, una unitate logica, & quantum ad conceptum specificum, C. Una est unitate numerica, & singularitatis, N. At trium personarum, Patris, Filii, & Spiritus sancti, una est unitate numerica & singularitatis divinitas, quam Pater Filio per generationem, Filius verò cum Patre Spiritui sancto per spirationem totam communicat. Unde necesse est Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse unum & eundem numero Deum. At Petri, Pauli, & Jacobi non una, sed triplex est numero humanitas. Unde Petrum, Paulum, & Jacobum tres esse homines necesse est. Tot enim sunt homines, quot sunt humanitates numero divise; & consequenter, ubi sunt tres humanitates, ibi sunt tres homines. Sed ubi sunt tres personæ humanæ, ibi sunt tres humanitates. Ergo ubi sunt tres personæ humanæ, ibi sunt tres homines, qui simul tamen sunt unus homo specificè, quia tres, quas habent, humanitates, sunt humanitas una, vel, si vis, sunt unum secundum conceptum genericum & differentialem.

Aliud porro est de Personis divinis: nam ubi sunt tres personæ Divinæ, ibi necesse non est tres esse deos, quia ubi sunt tres personæ divinæ, ibi necesse non est esse tres divinitates: imò quia trium personarum divinarum non potest esse, nisi una & eadem numero divinitas, ubi sunt tres personæ divinæ, non potest esse, nisi unus & idem numero Deus. Non possunt igitur esse, nisi unus & idem numero Deus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quamvis sint personæ tres, ab invicem distincte realiter.

Dices. Patres nonnulli, ut Gregorius Nyssenus in libro ad Ablavium, docent tres personas divinas esse unum Deum, sicut Petrus, Paulus & Jacobus sunt unus homo. Ergo sicut Petrus, Paulus & Jacobus ita sunt unus homo logicè, ut tamen sint tres homines, quia sunt tres personæ humanæ; ita Pater, Filius, & Spiritus sanctus sic sunt unus Deus secundum rationem, ut sint re ipsa tres dii, si sunt tres personæ divinæ. R. Patres illos tunc tantum velle, quod sicut ita Petrus Paulus, & Jacobus sunt unus homo, ut tamen sint tres personæ humanæ, ita Pater, Filius, & Spiritus sanctus sic sint unus Deus, ut tamen sint tres personæ divinæ; ita ut unitas divinitatis non impediatur in Patre, Filio, & Spiritu sancto trinitatem personarum divinarum, sicut unitas humanitatis in Petro, Paulo, & Jacobo, non impedit trinitatem personarum humanarum. Vicissim quodd, sicut Petrus, Paulus, & Jacobus ita sunt tres personæ humanæ, ut tamen sint unus homo, ita ut per trinitatem personarum humanarum non impediatur unitas humanitatis in Petro, Paulo, & Jacobo, sic Pater, Filius, & Spiritus sanctus ita sint tres personæ divinæ, ut nihilominus sint unus Deus, ita ut trinitas personarum divinarum non impediatur unitatem deitatis in Patre, Filio, & Spiritu sancto.

Patres autem illi non intendunt instituire omnimodam comparisonem personarum divinarum cum personis humanis, ita ut unitas divinitatis non alia sit in personis divinis, quam unitas humanitatis in personis humanis. Quod evidenter ostenditur de Gregorio Nysseno: nam in orat. catech. c. 3. sic loquitur: *Natura unitas non admittit divisionem: adeo ut neque monarchia dominatus scindatur in diversas dissectus unitates, neque congruat id quod dicitur cum dogmate Judaico. Sed per medium duarum opinionum procedat veritas, & utramque tollens hæresim, & ab utraque accipiens id quod est usui. Nam Judæi quidem dogma tollit, & Verbum admittendo, & credendo Spiritum: eorum autem, qui stant a Grecis, aboletur error multorum deorum; & ea, quæ est secundum naturam, unitate circumscribente, & arcente multorum*

phantasiam. Rursus autem ex Judaica opinione maneat natura unitas: ex eo autem, quod Græci opinantur, sola discretio in hypostasis, impia opinioni congruo adhibito remedio. Est enim veluti quadam medicina, eorum quidem, qui in uno aberrant, numerus trinitatis: eorum autem, qui sunt dispersi in multitudinem, ratio unitatis.

1. Itaque juxta Gregor. Nyss. naturæ divinæ unitas non admittit divisionem, sicut admittit unitas naturæ humanæ: unde naturæ divinæ unitas non scinditur in plures unitates, sicut unitas humanæ naturæ: quia videlicet natura divina non est una eo tantummodo, quo natura humana. Natura enim humana non est una in pluribus personis humanis, nisi unitate collectionis, & logica, quæ in tot unitates numericas scinditur, quot sunt collectionis partes: unde multiplicatis personis humanis, multiplicatur realiter natura humana, & natura humana totuplex est realiter, quoruplex est humana persona. At natura divina in tribus personis divinis una est unitate numerica & singularitatis, quam proinde in alias unitates scindi repugnat; alioqui simul esset unitas numerica & singularis, & non esset. Unde multiplicatis personis divinis, nec multiplicatur, nec multiplicari potest natura divina: neque tot sunt, aut esse possunt realiter naturæ divinæ, quot sunt personæ; proindeque in tribus personis divinis, una est numero & singulariter monarchia, non triplex, quia una est numero & singulariter natura divina, non triplex, & ita tres personæ divinæ sunt unus numero & singulariter monarchia, non tres, quia sunt unus numero & singulariter Deus, non tres.

Hinc, juxta eundem Nyssenum, Catholica veritas media incedit Græcorum errorem inter & errorem Judæorum, cum Græcis asserendo multitudinem, sed in personis tantum; cum Judæis verò unitatem numericam & singularem, sed in natura tantum. Quo pacto utrique errori medetur, ex una parte arcendo naturarum numerum, in quo Græcorum error consistit, ex altera verò unitatem & singularitatem in subsistentia & hypostasi, in quo situs est error Judæorum. Unitas numerica naturæ Græcos, personarum numerus seu trinitas, Judæos corrigit: fides unitatis numericæ in natura, & trinitatis in personis, Christianum facit. Credis unicum naturæ & hypostasi Deum, Judæus es. Credis plures Deos, Ethnicus es. Credis Deum singulariter unum in natura, & in hypostasis trinum, Christianus es, & sanus.

Obj. 8. Si tres sunt in Deo personæ, Pater, Filius & Spiritus sanctus, de Deo dici poterit, Est genitus, non est genitus; item, Est genitus, est ingenuus, Absurdum const. quoad utramque partem. Ergo, &c. *R. 1. neg. 1. partem seq.* Nam cum dicitur, Deus est genitus, Deus non est genitus, sensus est, Aliqua persona divina genita est, nulla persona divina genita est: unde cum dicitur, Deus genitus est, to Deus supponit pro persona Verbi, & propositio vera est, quia persona Verbi generatur: cum verò dicitur, Deus non est genitus, to Deus supponit pro omnibus personis, & propositio falsa est, quia de una ex personis, nempe de persona Verbum falsum est dicere, quod non generetur.

R. 2. conced. 2. partem seq. maj. & neg. in hoc esse aliquam absurditatem. Nam cum dicitur, Deus est genitus, Deus est ingenuus, sensus est, Aliqua persona genita est, Aliqua persona ingenua est. In prima propositione to Deus supponit pro una persona, nempe pro persona Verbi; in secunda verò pro alia persona, nempe pro persona Patris. Unde tam verè dicitur, Deus est genitus, Deus est ingenuus, quam verè dicitur v. g. Aliquis homo est albus, Aliquis homo non est albus.

Obj. 9. Si tres sunt in Deo personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, certè Pater genuit Filium. Atqui hoc dici non potest, Ergo, &c. *Neg. min. Prob.* Si pater genuit Filium, vel genuit jam existentem, vel genuit non existentem. Neutrum dici potest. Non primum: nam si jam existeret, cum illum genuit,

frustra illum genuit. Non etiam secundum: nam si genuit non existentem, aliquando filius non exiit, & ita filius non est æternus, nec proinde Deus est, sed creatura. Ergo, &c. *Resp. neg. seq. maj. & dico* Patrem ita genuisse Filium, ut nec genuerit jam existentem, nec genuerit non existentem. 1. Pater non genuit Filium jam existentem, quia Filius pro nullo instanti, sive reali, sive originis, prius exiit, quam gigneretur à Patre; Filius enim ab æterno habuit existentiam, quia Pater illum ab æterno genuit. Qui autem existit, quia gignitur, in nullo sensu prius existit, quam gignatur. 2. Pater non genuit Filium non existentem, quia in tota æternitate nullum instans reale potest assignari, in quo Pater non genuerit Filium, & ita in tota æternitate nullum instans reale assignari potest, in quo Filius non existerit. Pater itaque fuit ab æterno Pater. Ergo ab æterno genuit Filium. Ergo ab æterno Filius exiit, & quia Filius ab æterno exiit per generationem, ab æterno exiit posteriori origine, quam gigneretur: unde neque jam existens, neque nondum existens aliquando genitus est. Quod enim semper habuit existentiam, quia semper illam accepit, neque aliquando non habuit, neque habuit unquam, prius quam acciperet.

Confirm. Quia 1. de illo, qui non existit, nisi quia gignitur, ineptè queritur, utrum prius existat, quam generetur. Atqui Filius non exiit, & existit, nisi quia genitus est, & gignitur. Ergo de illo ineptè queritur, utrum prius existerit, & existat, quam genitus est, & gignitur. 2. De illo qui semper existit, quia semper genitus est, ineptè queritur, utrum, antequam gigneretur, non existerit, Atqui Filius semper existit, quia semper genitus est. Ergo de illo ineptè queritur, utrum non existerit, antequam gigneretur. Pater igitur semper genuit Filium, semper existentem, quia semper illum genuit, Ex quo adhuc ad obj.

R. sic dist. maj. Si Pater genuit Filium in tempore, vel genuit jam existentem, vel genuit nondum existentem, C. seq. maj. Si Pater genuit Filium in æternitate, vel genuit, &c. N. seq. maj. Hujusmodi igitur disjunctio cadere potest in temporaneam generationem: de re enim, quæ in tempore gignitur, rectè dicitur: Vel jam existens, vel nondum existens gignitur. At nullatenus cadere potest in generationem æternam; de re enim, per generationem æternam existente, nugatorie dicitur: Vel jam existens, vel nondum existens genita est; nam si ab æterno genita est, ab æterno exiit, & si ab æterno exiit, quia ab æterno genita est, nunquam exiit, prius quam gigneretur.

Sic respondet ad propositam objectionem S. Gregorius Nazianzenus orat. 35. *Sed, inquit, argutari pergunt: Existentem, vel non existentem genuit Pater O fuites nugas. Hæc enim mihi, ac tibi conveniunt, qui partim eramus ut Levi ille in lumbis Abraha, partim procreati sumus: ac proinde partim ex entibus, partim ex non entibus sumus. At hæc generatio (Verbi) cum ipsa essentia concurrat, atque à principio exiit. Quid eo, quod à principio erat, antiquius esse potest; ut illic tempus collocemus, vel quo erat. Filius, vel quo non erat? utroque enim modo illud, à principio, dissolvetur, & evertetur... ego vero neutrum horum admitto; questionemque hanc tuam absurditatis multum, difficultatis nihil habere aio.*

Obj. 10. Si tres sunt in Deo personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, persona Patris v. g. vel est finita, vel infinita. Neutrum dici potest. Non primum: nam si finita est, non est Deus. Non secundum. *Neg. hanc partem. Prob.* Non continet omnes perfectiones aliarum personarum: non enim continet perfectiones relativas & proprias aliarum personarum, Ergo non est infinita.

R. n. ant. Itaque Pater continet proprietatem relativam Filii, quatenus producit illam immanenter. Item Pater & Filius continent proprietatem relativam Spiritus sancti, quatenus producant illam immanenter: sicut

sicut Pater continet essentiam Filii, quia essentia Filii est essentia Patris, & Pater & Filius continent essentiam Spiritus sancti, quia essentia Spiritus sancti est essentia Patris & Filii. Filius, totus quantus est, Patris est; & Spiritus sanctus, totus quantus est, Patris & Filii est, partim propter summam identitatem, partim propter perfectissimam immanentiam, vel si vis, propter summam in tribus identitatem essentiae, cui identificantur proprietates relativae Filii, & proprietates relativae Spiritus sancti. Pater tam intime, imò intimius possidet Verbum increatum, quam mens creata verbum creatum. Item Pater & Filius tam intime, imò intimius possident Spiritum sanctum, quam voluntas creata amorem creatum. Unde verbum creatum minus est aliquid suum mentis creatae, quam Verbum increatum Patris; & amor creatus minus est aliquid suum voluntatis creatae, quam Spiritus sanctus Patris, & ejus Verbi.

Vicissim Filius proprietatem relativam Patris, & Spiritus sanctus proprietates relativas Patris & Filii continet per immanentiam perfectissimam: quidquid enim immanet essentiae, immanet & supposito essentiae. Essentiae autem Filii immanet proprietates relativa Patris, & essentiae Spiritus sancti immanet proprietates relativae Patris & Filii; atque utraque hae immanentiae perfectissima est, quia est per summam identitatem cum essentia, quae tribus personis communis est. Unde quidquid est perfectionis sive absolutae sive relativae in Patre, id totum intime possidet Filius, & ita totus Pater est intime aliquid suum Filii. Similiter quidquid est perfectionis sive absolutae sive relativae in Patre & Filio, id totum intime possidet Spiritus sanctus, & ita totus Pater & totus Filius sunt intime aliquid suum Spiritus sancti.

Hinc proprietates relativa Patris Filium, & vicissim proprietates relativa Filii Patrem, similiter proprietates relativa Patris, idem dic de proprietate relativa Filii, Spiritum sanctum; & vicissim proprietates relativa Spiritus sancti Patrem, idem dic de Filio, perficit etiam formaliter, non quidem tanquam aliquid constituens, sed tanquam aliquid intime immanens per summam identitatem cum essentia, quae in tribus personis una est. Hinc Pater non aliquid est melius Filio, sicut nec vicissim. Similiter Pater & Filius etiam simul non sunt aliquid melius Spiritu sancto, sicut nec vicissim. Hinc denique qualibet persona divina summe & infinite perfecta est.

Obj. denique. Si tres sunt in Deo personae, quaternitas in Deo admittenda est. Absurdum conf. Ergo, &c. *Prob. seq. maj.* Nam Pater, Filius, Spiritus sanctus, & essentia divina non sunt nomina synonyma. Ergo, &c. *R. neg. seq. maj. Ad prob. R. neg. confeg.* Nam ad quaternitatem in Deo praeter distinctionem realem personarum inter se, requireretur realis distinctio essentiae divinae à personis. At essentia divina non distinguitur à personis, sed è contra Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt ipsa essentia divina cum relativis proprietatibus paternitatis, filiationis, & spirationis passivae, huic essentiae identificatis.

Dices. Erunt in Deo quatuor res, Pater, Filius, Spiritus sanctus, & essentia divina. Ergo in Deo erit quaternitas. *R. neg. ant.* Nam ex eo, quod in Deo sint tres personae, Pater, Filius, & Spiritus sanctus; cum sint tres personae in unitate essentiae, proprietatibus relativis, quibus personae constituuntur, identificatae; in Deo tantum sunt tres res relativae cum una re absoluta, quae est tres illae res relativae. Unde in Deo non reperitur quaternitas, sed trinitas, & unitas; trinitas scilicet personarum, & unitas essentiae, quae est tres personae. Tres igitur sunt personae divinae, & unus Deus, qui est tres personae. Deus igitur, non quaternarius, sed trinus & unus est.

Quod autem in Deo tres sint res relativae, probatur ex eo quod in Deo sunt tres proprietates relativae, realiter inter se distinctae, & constitutivae trium personarum relativarum, inter se realiter distinctarum, quae proinde non possunt non esse tres res relativae.

Simonet Theol. Tom. I.

Nihil, inquit S. Anselmus in lib. de incarn. Verb. c. 3. prohibet dicere Patrem & Filium esse duas res, si tamen intelligatur cujusmodi sunt res: non enim sic sunt Pater & Filius duae res, ut in his duabus rebus intelligatur eorum substantia, sed eorum relationes. Pater itaque, Filius, & Spiritus sanctus dici possunt, & sunt tres res, non quidem ratione substantiae seu essentiae suae, unde non sunt tres res absolutae, sed ratione proprietatum suarum relativarum, unde sunt tres res relativae; ita ut simul sint una res absoluta propter substantiae seu essentiae unitatem, ut definit Conc. Later. IV. c. 2. ubi dicitur: Una quaedam summa res est incomprehensibilis quidem & ineffabilis, quae veraciter est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, tres simul personae, ac singulatim qualibet earumdem. Et ideo in Deo trinitas est solummodo, non quaternitas: quia qualibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quae sola est universorum principium, praeter quod aliud inveniri non potest.

In Deo igitur trinitas est, non quaternitas, quia res absoluta, quae est tres relativae, non potest facere numerum cum tribus illis rebus relativis: in omni enim numero unitas excludit unitatem, quacum numerum facit. Hinc v. gr. corpus, anima, & totum, quod resultat ex anima & corpore unitis, non faciunt tria, sed tantum duo & unum, quia totum, puta homo, ex anima & corpore unitis resultans, cum corpus & animam includat, nec facit, nec facere potest cum illis numerum. Unde in homine non est trinitas, sed dualitas cum unitate, dualitas quidem ratione corporis & animae, quae à corpore realiter distinguitur, unitas verò ratione totius, quod est utrumque, nempe corpus & anima.

ARTICULUS IX.

Utrum Montanus, & Montanista recte senserint de Trinitate.

Montanus natus in Phrygia, nuper ad fidem conversus, Antonino Pio imperante, dominandi cupiditate incensus, sese ut hominem prophetiae dono plenum venditare cepit, duasque mulierculas, Priscam seu Priscillam & Maximillam, socias sibi adjunxit, & eas secum, instigante demone, prophetare, vel potius furere docuit, & ut prophetissas haberi voluit. Novum hunc prophetam cum suis prophetissis frustra saepe admonitum, ut sileret, & insaniere desineret, extra Ecclesiam tandem eiecerunt Episcopi Catholici.

Montani discipuli, ex ejus nomine Montanista, & ex loco, in quo nata est eorum haeresis, Phryges & Caraphryges dicti sunt. Montanum reverebantur eum Paracletum. Secundas nuptias damnabant ut fornicationes. Tres quadragesimas, ut ad salutem necessarias, statuebant esse observandas. Omnia ferè peccata remittendi potestatem Ecclesiae adimebant. In suis conventibus Episcopis tertium tantum locum concedebant. Mortuos baptizabant. In persecutionibus fugere, licitum nunquam esse asserbant. In duas postmodum scissi sunt partes, quarum una secundum Proclum, altera secundum Aëschinem dicta est. Cum Proclo illo seu Proculo, Romae, praesente Episcopo Zephyrino, disputationem habuit Gaius, vir eloquentissimus, ut refert Eusebius lib. 6. hist. c. 16.

RESPONSIO I.

Montanus non malè sensit de Trinitate.

Prob. 1. Argumento negativo. Nam contemporanei Authores, Claudius Apollinaris, Milciades, & Apollonius, qui contra Montanum, ejusque errores scripserunt, nihil ei circa mysterium SS. Trinitatis fidei Catholicae repugnans imputarunt, ut satis colligitur ex eorum fragmentis, quae refert Eusebius lib. 4. hist. c. 16. 17. & 18. Atqui si Montanus malè sensisset de primario fidei nostrae articulo, hoc non

L 4 tacuisset.

racuissent diligentissimi scriptores, qui multa alia multo minoris momenti in eum congeserunt, eique exprobrarunt. Ergo, &c.

Confirmari potest hoc argumentum ex facto Zephyrini Pontificis, qui à Montano deceptus, ad eam destinavit litteras pacis, quas tamen postea, à Praxeas Montani fraudes edoctus, revocavit. Montanus enim litteras illas non obtinuerat, nisi transmissa ad Pontificem professione fidei, in qua nisi de Trinitate sensisset catholicè, repulsam procul dubio à Zephyrino passus esset, ut patet ex eo, quod Praxeas paulò post contigit: cum enim pravam suam de Trinitate dogma evulgare cepit Romæ, statim ad palinodiam compulsus est à summo Pontifice. Vide Tertull. lib. contra Praxeam c. 1.

Adde quòd, ut refert Eusebius lib. 5. hist. cap. 3, Montanus initio à multis habitus est ut verus propheta, aliis tamen multis contradicentibus; unde de illo magna inter fideles exorta est dissensio, quare non statim ab Ecclesia eiectionis est. At profecto statim ab ea eiectionis fuisse, nec de falsitate prophetiarum ejus vel uno momento inter fideles dubitatum esset, si prophetando dogmatizasset contra sanctissimam Trinitatem. Ergo, &c.

Prob. 2. Ex Tertulliano, postquam medullitus factus est Montanista. Lib. de pudicitia c. 27. sic loquitur: *Ecclesia propriè & principaliter ipse est Spiritus, in quo est trinitas unius divinitatis, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.* Ecce Tertullianus, jam factus Montani discipulus, ejusque proficiens doctrinam, personarum divinarum trinitatem in unitate essentiae aperte agnoscit. Et lib. contra Praxeam c. 13. dicit: *Nos qui & tempora, & causas Scripturarum per Dei gratiam inspicimus, maxime Paracleti, non hominum discipuli, duos quidem definimus, Patrem & Filium, & jam tres cum Spiritu sancto, secundum rationem economie, quæ facit numerum: ne, ut vestra perversitas inferi, Pater ipse credatur natus & passus: quod non licet credi, quoniam non ita traditum est.* Duos tamen Deos, & duos dominos nunquam ex ore nostra proferimus, non quasi non & Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus, & Deus unusquisque: sed quoniam... Ecce catholicam planè de Trinitate fidem profiteretur, eamque se à Paracletro, hoc est, Montano edoctum esse, gloriatur.

Huic Tertulliani testimonio, omni exceptione majori, addo testimonium Theodoret, qui lib. 3. hæret. fabul. cap. 2. de Montano & ejus hæresi loquens, sic ait: *Hic & matrimonium solvi constituit, & nova jejunia, præter Ecclesiæ consuetudinem, introduxit. Doctrinam verò de divina Trinitate non corrupit, & de mundi creatione eadem nobiscum docuit.*

Dices 1. Montanus Paracletum se nuncupavit. Ergo malè sensit de Trinitate. R. n. conf. Montanus enim Paracletum se nuncupavit, Paracleti nomine intelligendo, non Spiritum sanctum, sed hominem à Spiritu sancto specialissimè afflatum. Certè Montanus non alio sensu se dixit Paracletum, quam dictus est à puris Montanistis. Atqui puri Montanistæ Montanum nuncupando Paracletum, Paracleti nomine intellexerunt purum hominem, prophetiæ dono insignitum, & cui per afflatum specialissimè inhabitaret Spiritus sanctus, qui in Scripturis Paracletus nuncupatur. Uno verbo Montanum vocabant Paracletum, quia putabant Paracletum in Montano locutum, Paracletum in Montano per donorum plenitudinem inhabitasse.

Patet ex Tertulliano lib. de pudicitia c. 21. *Ipsum Paracletum, inquit, in Prophetis novis habeo dicentem: Potest Ecclesia donare delictum; sed non faciam, ne & alia delinquant.* Et lib. de jejuniis c. 12. *Quid ergo, inquit, cessatis Paracletum, quem in Montano negatis, in Apicio (celebris quondam heliæone) credere? c. 1. dixerat de Catholicis: Hi Paracletum controversam faciunt; propter hoc novæ prophetiæ recusantur: non quod alium Deum prædicent*

Montanus, Priscilla & Maximilla, nec quod Jesum Christum solvant, nec quod aliquam fidei aut spei regulam evertant; sed quod plane doceant sapius jejunare, quam nubere.

Minimè igitur puri Montanistæ crediderunt Montanum suum esse Spiritum sanctum, neque credidit ipse Montanus, qui nec alium Deum prædicavit, nec Jesum Christum solvit, nec aliquam fidei regulam evertit, si credimus Tertulliano, qui hoc de illo testatus non esset, si primo fidei nostræ articulo contradixisset. Montanistæ igitur saltem saniores, Montanum, ut superius dictum est, venerabantur ceu Paracletum, hoc est, ceu hominem à Paracletro Spiritu specialiter afflatum, & donis ejus præ aliis, qui eatenus fuerant, viris à Deo inspiratis, locupletatum. Quod confirmari potest ex Philastrio lib. de hæres. cap. 2. partis 2. de Montanistis dicente: *Addunt plenitudinem sancti Spiritus, non per Apostolos, Christo dante, fuisse concessam; sed per illos suos Pseudo-prophetas æstimant impartitam.* Et ex S. Augustino lib. de hæres. 26. quæ est de Cathaphrygibus, ubi sic ait: *Secundas nuptias pro fornicationibus habent, & ideo dicunt eas permisisse Apostolum Paulum, quia ex parte sciebat, & ex parte prophetabat: nondum enim venerat, quod perfectum est.* Hoc autem perfectum in Montanum & ejus prophetissas venisse delirant. Non est igitur audiendus S. Cyrillus Hierosol. cum ait in catech. 16. illuminat Montanum se ipsum esse Spiritum sanctum aulum esse asserere.

Dices 2. Montanus se esse Patrem æternum mentitus est. Ergo, &c. Prob. ant. ex S. Epiphano hæret. 48. ubi sic loquitur: *Sed hæc insuper Montanus adjicit: Ego sum Dominus Deus, qui in homine versor... Pergit Montanus, infelix homuncio: Non Angelus, inquit, non legatus aliquis: sed egomet Deus Pater accessi.* Et paucis interjectis: *Dominus noster Jesus Christus ita semetipsum declaravit, re vera ut germanum esse Parentis filium ostenderet.* Montanus contra vel Parentem se esse gloriatur. R. n. ant. Ad prob. R. Montanum sic loquendo, sese tantum ut eximium quendam vatem venditare, & ut prophetiæ suæ autoritatem conciliet, Patrem in se loquentem inducere, atque sumam agere sacrorum vatum, qui cum dicunt: *Dominus locutus est, os Domini locutum est, hæc dicit Dominus, audite verbum Domini, ego Dominus locutus sum;* non gloriantur se Patrem esse; sed Patre inspirante, loqui significant. Unde non apparet S. Epiphanium ex verbis Montani, illum Parentem se esse gloriari, colligere potuisse.

RESPONSIO II.

Inter Montanistas alii rectè, alii verò malè senserunt de Trinitate.

Prob. prima pars, 1. ex Tertulliano locis suprâ citatis. 2. Ex S. Epiphano hæret. 48. ubi de Montanistis ait: *De Patre, & Filio, & Spiritu sancto eadem cum Ecclesia Catholica sentiunt.* 3. Ex Philastrio Brixienfi Episcopo lib. de hæres. c. 2. p. 2. *Cathaphryges, inquit, Prophetas & Legem accipiunt, Patrem, & Filium, & Spiritum consentient, carnis resurrectionem expectant, quæ & Catholica Ecclesia prædicat.* 4. Ex facto Dionysii Alexandrini, qui ratum habuit baptismum à Montanistis collatum, ut constat ex procemio Epistolæ Canonice 1. S. Basilii ad Amphiloichium Iconiensem Episcopum, ubi Montanistas nominat Pepuzianos, seu Pepuzenos, à viço quodam nomine Pepuza, in quo frequentes conventus agebant, & quem novam Hierusalem vocabant.

De eorum autem baptismo loquens, hæc habet: *Pepuzenorum autem baptismus nullam mihi habere rationem videtur, & miratus sum, quomodo hoc Dionysium, qui fuit canonicus, præterit... Pepuzeni sunt aperte hæretici: in sanctum enim Spiritum blasphemarunt, Montano & Priscille Paracleti appellationem nefariè & impudenter attribuentes.* Sive ergo ut

go ut qui homines in Deos referant, sunt condemnandi, sive ut qui Spiritum sanctum per concretionem cum hominibus, & commixtionem injuria afficiant, sic quoque sunt aeterna condemnationi obnoxii, quod non sit concedenda blasphemia in Spiritum sanctum. Quamnam ergo habet rationem verum eorum baptismi judicari, qui in Patrem, & Filium, & Montanum, Priscillamque baptizant? Non enim baptizati sunt, qui non in nobis tradita forma baptizati sunt. Quare etiam si hoc magnum Dionysium preterit, nobis tamen non est servanda erroris imitatio.

Baptismus igitur à Montanistis collatum recipiebatur Dionysius Alexandrinus, quem tamen cum esset vir canonicus, hoc est, regularum Ecclesiasticarum scientissimus, procul dubio rejecisset, si Montanistae non baptizassent in legitima forma, id est, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Non autem baptizassent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, si in sanctam Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum non credidissent.

Jam verò cum S. Basilius ait puros Montanistas, eos scilicet, quorum baptismum ratum habuerat Dionysius Alexandrinus, baptizasse in Patrem, Filium, & Montanum, Priscillamque, vel intellexit apud eos hanc fuisse baptismi formam, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Montani, Priscillaeque; vel quod baptizarent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, quem putabant esse Montanum & Priscillam; vel denique quod saltem baptizarent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, cujus nuncupationem, Paracleti scilicet, nefarie & impudenter attribuebant Montano & Priscillae.

Si primum, falsum esse convincitur, 1. ex facto Dionysii, sanctissimi, & regularum Ecclesiasticarum peritissimi Doctoris; qui baptismum in tali forma collatum nunquam approbasset. 2. Ex Tertulliano jam Montanista, in lib. contra Praxeam, ubi c. 26. ait Christum discipulis suis mandasse, ut tinguerent in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, non in unum; nam nec semel, sed ter, ad singula nomina, in personas singulas tingimur. Et c. 30. de eod. Christo hac scribit: Hic acceptum à Patre munus effudit, Spiritum sanctum, tertium nomen divinitatis, & tertium gradum majestatis, unius praedicationem monarchiae, sed & aeternae interpretatorem, si quis sermones novae prophetiae ejus admiserit, & deducitorem omnis veritatis, quae est in Patre, & Filio, & Spiritu sancto, secundum christianum sacramentum.

Itaque, juxta Tertullianum Montanistam, forma baptismi, à Christo praescripta, haec est, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, quae proinde utebantur Montani, & puri Montanistae: non enim Christum solvebant, ut testatur ipse Tertullianus, qui cum omnem novae prophetiae fidem haberet, non hanc formam à Christo dixisset institutam, si aliam apud suos usurpari vidisset. Item juxta Tertullianum, sacramentum regenerationis, quo sumus Christiani, continet professionem primariae veritatis Catholicae, nempe quod tres sint in Deo, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. At certe non continet, nisi quia confertur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Sic igitur baptismum conferebant puri Montanistae, teste Tertulliano, hic procul dubio loquente de ritu baptismi apud suos usitato.

Si secundum, convincitur etiam esse falsum ex superius dictis, & verbis Tertulliani proximè citatis, quibus praeter duas personas divinas, Patrem & Filium, tertiam etiam divinam, nempe Spiritum sanctum aperte confitetur, quam per novos prophetas, Montanum scilicet, Priscillam & Maximillam, locutam esse asserit, cum ait: Si quis sermones novae prophetiae ejus admiserit, proindeque cum illis non esse confundendam.

Si denique tertium, hoc non probat Montanistas male sensisse de Trinitate, ut per se clarum est; sicut nec probat illorum baptismum rejiciendum fuisse, tanquam invalidum. Unde hoc loco Dionysium Alexandrinum immerito reprehendit Basilius, qui hie hu-

manitus ipsemet lapsus est, cum ait baptismum à laicis collatum non valere, & baptismum apud haereticos susceptum, perinde ac si à laicis, qui Spiritum sanctum dare non possunt, collatum esset, iterandum esse in Ecclesia Catholica, nisi tamen à Patribus aliud per aeternam & dispensationem sit statutum.

Prob. secunda pars responsionis, nempe quod aliqui Montanistae de Trinitate male senserint. Prob. autem 1. ex S. Hieronymo in epist. 54. ad Marcel- lam, ubi Catholicis Montanistas opponens, ait: Primum in fidei regula discrepamus. Nos Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellii dogma sectantes, Trinitatem in unius persone angustias cogunt. 2. Ex Theodoro lib. 3. haer. fab. c. 2. Quidam illorum (Montanistarum) tres divinitatis hypostases, sicut Sabellius, inficiati sunt, eundem esse dicentes & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, quemadmodum Noetus Asianus. 3. Ex lib. Tertulliani de praescript. c. 52. ubi dicitur: Accesserunt alii haeretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum non una est doctrina. Sunt enim qui contra Proclum dicuntur: sunt qui secundum Aeschinem pronuntiantur. Hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem & suam: & communem quidem illam, qua in Apostolis quidem dicant Spiritum sanctum fuisse, Paracletum non fuisse: & qua dicant Paracletum plura in Montano dixisse, quam Christum in Evangelium protulisse; nec tantum plura, sed etiam meliora atque majora: privatam autem blasphemiam illi, qui sunt contra Aeschinem, hanc habent, qua adiciunt etiam hoc, ut dicant, Christum ipsum esse Filium & Patrem.

Porro de Montanistarum facie, quae ducem habuit Aeschinem, intelligendus est Concilii Laodicensi Canon 8. quo dicitur, eos qui ab eorum haeresi, qui Phryges dicuntur, convertuntur, sive sint in Clero, qui apud illos existimantur, sive maximi dicantur, eos cum omni studio catechizari, & baptizari ab Ecclesia Episcopis, & Presbyteris. Et Canon 7. Concilio Constant. I. attributus, ubi dicitur, Montanistas, qui hic dicuntur Phryges, & Sabellianos, qui eundem esse Patrem & Filium opinantur, utrumque simul confundentes... ut Gracos (hoc est, Ethnicos) admittimus... exorcizamus... catechizamus... &... baptizamus. Et illud D. Gregorii lib. 9. Reg. Epist. 61. quae est ad Quirinum, & ceteros Episcopos Hiberniae, ubi scribit Montanistas ad Ecclesiam venientes, baptizandos esse, quia apud suos baptizati non fuerunt in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, & nullum est baptisma, quod in nomine Trinitatis non est datum. Apud Montanistas baptisma non dari in nomine Trinitatis, probat ex eo, quod sanctum Spiritum perverso sensu, esse quendam pravam hominem, Montanum, credunt. Illi igitur Montanistae, de quibus loquitur S. Gregorius, & qui secundum Aeschinem nuncupabantur, credebant Christum esse Patrem & Filium, Montanum verò Spiritum sanctum. Alii verò puri Montanistae, qui secundum Proclum dicti sunt, cum Montano idem de Trinitate senserunt, quod Ecclesia Catholica.

ARTICULUS X.

Utrum Novatianus & Novatiani rectè senserint de Trinitate.

Novatum & Novatianum confuderunt Authores Graeci, Eusebius, Epiphanius, & Theodoretus: distinxerunt verò, quibus sanè credendum est, Latini, Cornelius scilicet Romanus Pontifex, Cyprianus, & Pacianus. Novatus igitur Presbyter fuit Carthaginensis Ecclesiae, homo scelestissimus, cujus scelera enumerat S. Cyprianus in epistola ad Cornelium 19. Ob illa propediem damnandus & excommunicandus ab Episcopis, clam discessit Carthaginem, & Romam venit, ubi contra Cornelium rebellandi auctor fuit Nova-

Novatiano. Hic in juventute aliquando à damone correptus, postea in lecto, urgente morbo, baptizatus, cum convalesceret, contra regulam Ecclesiasticam, qua prohibebatur, ne, qui propter instans mortis periculum in lecto baptizati fuerant, Cleri fierent, Presbyter ordinatus est, cum eo dispensante Episcopo, omnique Clero cum plurimis laicis ejus ordinationi non nisi ægerime consentiente. Vide Eusebium lib. 6. hist. c. 33.

Postquam autem, Cornelio Romanam sedem canonice adeptus, spe sua excidit Novatianus, dominandi cupidus, spreto juramento, quocum Episcopatum non concupiscere, regulamque Ecclesiasticam servare se velle affirmarat, ut raperet Pontificatum sibi à Deo minimè concessum, tres Episcopos ex vilissima Italia parte planè rudes ac simplices Romam fraudulentè accivit, temulentosque & crapula obrutos, illata vi, coegit ad imponendas sibi manus; atque ita repente tanquam ex machina quadam in medium projectus, Episcopus apparuit, vel potius Anti-episcopus, & sic primus in Ecclesia Romana schisma fecit, Confessoribus aliquot cum multis fidelibus ad suas partes per fraudem pertractis, qui tamen brevi postea ad Cornelii obedientiam rediere, opera S. Cypriani, quem, sicut & Dionysium Alexandrinum, per litteras, & famulos contra Cornelium ejusque ordinationem libellos tentarat: ab utroque enim ut schismaticus & pseudo-episcopus rejectus est. Schismati autem addidit hæresim, negando primum, lapsos in persecutione, hoc est, sacrificatos & libellaticos absolvi posse ab Ecclesia, postmodum idem asserendo de his omnibus, qui grave aliquod crimen post baptismum admisissent. De quo fusiùs aliàs suo loco.

Schismatis ejus & doctrinæ sectatores ex ejus nomine Novatiani dicti, se ipsi *nabapsæ*, hoc est, Puros nominant arroganter. Eos, qui ad illorum partes deficiebant ab Ecclesia, rebaptizabant. Secundas nuptias damnabant, & bigamos à sua communione in perpetuum arcebant. Chrismatis unctionem in baptismo adhiberi solitam ab Ecclesia, pratermitterebant. Anno 391. in Angarensi Synodo statuerunt Pascha luna decima quarta, vel Dominica proximè sequente indifferenter celebrari posse. Sed de illis, sicut & de eorum magistro, quaritur, utrum malè senserint de Trinitate.

RESPONSIO I.

Novatianus sensit de Trinitate idem, quod sentit Ecclesia Catholica.

Prob. Ex libro de Trinitate, qui post Tertulliani opera in Pameli editionibus extat, & quem non Tertulliani, aut B. Cypriani, sed Novatiani esse probat auctoritas S. Hieronymi, qui lib. 2. Apolog. contra Rufinum, de eo sic ait: *Transit ad inelyum Martyrem Cyprianum, & dicit Tertulliani librum, cui titulus est, de Trinitate, sub nomine ejus Constantinopoli à Macedoniana partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo. Nam nec Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur, sed Novatiani, cujus & inscribitur titulo: & auctoris eloquium styli proprietates demonstrat.*

Teste igitur Hieronymo, librum illum de Trinitate, nec Tertulliani, nec Cypriani esse, ostendit styli dissimilitudo, atque insuper præfert nomen Novatiani, cui proinde ut opus suum attribuendus est. Quod confirmatur ex eo quòd cap. 12. mentio fiat Sabellianæ hæresis, quæ multis post Tertulliani obitum annis, & eo ferè, quo Cyprianus Martyrium subiit, exorta est; unde contra illam scribere nec Tertullianus potuit, nec per tempus licuit Cypriano, cujus ad aures vix pervenire potuit erumpentis hujus hæresis rumor. Neque verò expositio Symboli, quæ inter Cypriani opera reperitur, in qua nominatur Sabellius, Cypriani est, sed Rufini, ut observat Bellarminus lib. de Script. Eccles. in S. Cypriano.

Eadem ratione ostenditur librum illum de Trinitate, quamvis præferat nomen Novatiani Romani Presbyteri, non fuisse scriptum à Novatiano, cum adhuc Presbyter esset, & nondum Sedem Romanam inva-

dere tentarat: hoc enim molitus est scelus, vivente Cornelio, cujus obitus aliquot annis antecessit initia Sabellianæ hæresis. Novatianus igitur jam à pluribus annis anti-papa & hæreticus, scripsit librum suum de Trinitate.

In hoc autem libro sic loquitur c. 1. de Patre: *Regula exigit veritatis, ut primò omnium credamus in Deum Patrem & Dominum omnipotentem, id est, verum omnium perfectissimum conditorem.* Tum hoc eodem capite, & septem sequentibus luculenter perfectiones divinas exponit, laudesque prosequitur.

2. Cap. 9. hæc habet de Filio: *Eadem regula veritatis docet nos, credere post Patrem etiam in Filium Dei Christum Jesum, Dominum Deum nostrum, sed Dei Filium, hujus Dei, qui & unus & solus est.* Et cap. 11. probans illum esse verum Deum hominem, sic ait: *Tam scriptura etiam Deum annunciat Christum, quam etiam hominem ipsum annunciat Deum: tam hominem descripsit Jesum Christum, quam etiam Deum quoque rescripsit Christum Dominum.* Quoniam nec Dei tantum illum Filium esse proponit, sed & hominis: nec hominis tantum dicit, sed & Dei referre consuevit: ut dum ex utroque est, utrumque sit, ne si alterum tantum sit, alterum esse non possit. Ut enim præscripsit naturam hominem credendum esse, qui ex homine sit, ita eadem natura præscribit & Deum credendum esse, qui ex Deo sit: ne si non & Deus fuerit, cum ex Deo sit, jam nec homo sit, licet ex homine fuerit, & in alterutro utrumque periclitetur, dum alterum altero fidem perdidisse convincitur. Qui legunt ergo hominis Filium hominem Christum Jesum, legant hunc eundem & Deum & Dei Filium nuncupatum. Nam quomodo est, quæ homo, ex Abraham, sic est etiam, quæ Deus, ante ipsum Abraham. Et quomodo, quæ homo, filius David, ita Dominus David, quæ Deus, nuncupatus est. Et quomodo, quæ homo, sub lege factus est, ita quæ Deus, Sabbathi Dominus expressus est...

3. Cap. 29. de Spiritu sancto hæc scribit: *Sed enim ordo rationis, & fidei auctoritas, digestis vocibus & litteris Domini admonet nos post hæc credere etiam in Spiritum sanctum, olim Ecclesia repromissum, sed factis temporum opportunitatibus redditum.* Deinde divinitatem ejus delineat his verbis: *Hic est, qui ipsorum animos, mentesque firmavit, qui evangelica sacramenta distinxit, qui in ipsis inluminator rerum divinarum fuit, quo confirmati pro nomine Domini, nec carceres, nec vincula timuerunt, quin imò ipsas sæculi potestates, & tormenta calcaverunt.* Armatis jam scilicet per ipsum atque firmati, habentes in se dona, quæ hic idem Spiritus Ecclesia Christi sponsa quasi quadam ornamenta distribuit, & dirigit. Hic est enim, qui Prophetas in Ecclesia constituit, magistros erudit, linguas dirigit, virtutes & sanitates facit, opera mirabilia gerit, discretionem spirituum porrigit, gubernationes contribuit, consilia suggerit, quæque alia sunt charismatum dona componit, & digerit, & ideo Ecclesiam Domini undique & in omnibus perfectam & consummatam facit.

Et inferiùs: De hoc Apostolus Paulus: *Qui Spiritum Christi non habet, hic non est ejus; & Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* Hic est, qui operatur ex aquis secundam nativitatem, semen quoddam divini generis, & consecrator celestis nativitatis, pignus promissæ hereditatis, & quasi chyrographum quoddam æternæ salutis, qui nos Dei faciat templum, & nos ejus afficiat domum. Inhabitor corporibus nostris datus, & sanctitatis effector: qui id agens in nobis, ad æternitatem & ad resurrectionem immortalitatis corpora nostra producat, dum illa in se adjuvat cum celesti virtute misceri, & cum Spiritu sancti divina æternitate sociari. Erudiuntur enim in illo & per ipsum corpora nostra ad immortalitatem proficere, dum ad decreta ipsius discunt se moderanter temperare.

Et adhuc inferiùs: *Hic in Apostolis Christo testimonium reddit, in Martyribus constantem fidem Religionis ostendit, in Virginitatibus admirabilem continentiam signatæ charitatis includit, in ceteris incorrupta & in-*

consa-

contaminata doctrina dominica iura custodit, hereticos destruit, per versos corrigit, infideles arguit, simulatores ostendit, improbos quoque corrigit, Ecclesiam incorruptam & inviolatam perpetue virginis & veritatis sanctitate custodit.

Vides Novatianum Spiritui sancto attribuentem ea, quæ soli Deo convenire possunt, & divinitatem ejus iisdem lineamentis describentem, quibus describit ipsa Scriptura sacra. Tres igitur in Deo personas confessus est Novatianus, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

Obj. 1. hæc Novatiani verba, c. 17. *Quamvis se ex Deo Patrem Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparavit, aut contulit, memor se esse ex suo Patre, & hoc ipsum quod est, habere se, quia Pater dedisset. Inde denique & ante carnis assumptionem, sed & post assumptionem corporis, post ipsam præterea resurrectionem omnem Patri in omnibus rebus obedientiam præstitit pariter ac præstat. Ex quo probatur nunquam arbitratum illum esse rapinam quandam divinitatem, ut aquaret se Patri Deo. Quinimò contra omni ipsius imperio & voluntati obediens, atque subiectus, ut formam servi susceperet, contentus fuit.* His verbis Novatianus clarè docet Patrem superiorem esse Filio, etiam quæ Deo, & Filium, etiam quæ Deum, esse obedientem & subiectum imperio & voluntati Patris.

R. 1. Novatianum non aliam Patri attribuere præminentiam, auctoritatem, superioritatem respectu Filii, quàm originis, in eo scilicet positam, quòd unus sit principium alterius, exclusa omni omnino imperfectione, tam negativa, quàm positiva, etiam ex parte illius, qui habet principium. Cum hac autem superioritate manere potest, & manet perfecta divinitatis æqualitas inter principium & principii terminum. Hujus rei adumbratitium exemplum habere possumus in humanis, si nimirum pater, & filius à patre in regni consortium assumptus, ambo iisdem corporis & animi dotibus præditi, cum eadem auctoritate præfint: tunc enim cum perfecta inter utrumque æqualitate manet in uno præminetia & superioritas quædam, in eo præcisè posita, quòd sit is, à quo habet alter, quæcumque habet. Unus pater est, alter filius: unus dedit, alter accepit; cetera omnia paria sunt.

Nullam igitur Novatianus inæqualitatem statuit Patrem inter & Filium in divinitate. Juxta Novatianum, Pater verè Deus est, Deus super omnia, Deus & Dominus omnium, supremam habens potestatem in omnem creaturam. Pariter juxta eundem, Filius verè Deus est, super omnia Deus, omnium Deus & Dominus, in omnem creaturam potestatem habens supremam, quia in forma Dei est, & non tantum in imagine, hoc est, quia ipsam habet divinitatem, quamvis acceptam, & non tantum aliquam ejus participationem. Unde sicut Pater, quia verè Deus est, ens supremum est, & in omni genere perfectionis illimitatum; ita quoque Filius, quia verè Deus est, supremum ens est, & illimitatum in omni genere perfectionis: cum hoc tamen discrimine, quòd Pater, quidquid est, est absque principio, quia ingenuus est; Filius verò, quia genitus est, habet à principio, nempe à Patre, quidquid habet.

Sed audiamus Novatianum cap. citato de Filio loquentem: *Accepit nomen, quod est super omne nomen, quod utique non aliud intelligimus esse, quàm nomen Dei. Nam cum Dei sit solius esse super omnia, consequens est, ut nomen illud sit super omnia, quod est ejus, qui super omnia est Dei. Est ergo nomen illud, quod super omne nomen est: quod nomen est ejus utique consequenter, qui cum in forma Dei fuisset, non rapinam arbitratum est æqualem se Deo esse. Et superius: Si homo tantummodo Christus in imagine Dei, non in forma Dei relatus fuisset, hominem scimus ad imaginem, non ad formam Dei factum... merito in forma pronuntiatus Dei, dum & ipse super omnia, & omnis creature divinam obtinens potestatem, & Deus est exemplo Patris: hoc ipsum tamen à Patre proprio con-*

secutus, ut omnium & Deus esset, & Dominus esset & Deus ad formam Dei Patris, ex ipso genitus atque prolatus. Ex his autem sic concludit: *Hic ergo quamvis esset in forma Dei, non est rapinam arbitratum æqualem se Deo esse, hoc est, quamvis substantiam divinam non habuerit à se, sed eam acceperit à Patre, à quo genitus est, nihilominus Patri æqualis est; quia ab eo per generationem substantiam divinam accipiendo, accepit ut esset verè Deus, Deus super omnia, omnium Deus & Dominus. Nullam igitur Patri erga Filium eminentiam attribuit Novatianus, quæ perfectam inter utrumque divinitatis æqualitatem excludat. Et cum dicit: *Quamvis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparavit, aut contulit, memor se esse ex suo Patre, &c.* idem est, ac si diceret: *Quamvis probè sciret, se à Deo Patre eandem, quam habet Pater, divinitatem accepisse, & ita perinde se, ac Pater est, verè Deum, Deum super omnia, omnium Deum ac Dominum esse; nunquam tamen erga Patrem perinde se gessit, ac si ipse quoque ingenuus esset, & absque principio, sed semper agnovit Patrem ut principium emanationum divinarum, à quo ipse, quidquid est, accepisset. Ex his**

R. 2. Cum Novatianus ait, *Filium omnem Patri in omnibus rebus obedientiam præstitisse pariter, ac præstare, & omni ipsius imperio & voluntati obedientem atque subiectum, etiam ut formam servi susceperet, contentum fuisse; imperii nomen largè sumere pro voluntate communi duobus perfectè æqualibus, quorum tamen unus accipit esse ab altero: unde fit, ut hæc voluntas, quatenus est illius, qui dat esse alteri, imperium nominetur, ad significandam principii prærogativam, quam habet. Unde intelligitur, quo sensu Novatianus dicat Filium Patri obedientiam in omnibus præstare, & suscipiendo servi formam, Patri sese subiecisse, & obedivisse. Juxta Novatianum, Filius in omnibus obedientiam præstat Patri, quia eandem, & ea omnia exequitur ad extra, quæ ab æterno communiter decrevit cum Patre, qui respectu illius prærogativam habet principii. Item formam servi suscipiendo, subiecit se & obedivit Patri, quia decretum illud, quo ab æterno voluit incarnari in tempore, fuit etiam decretum Patris, ac proinde illius, à quo processit, & quem ut principium suum agnoscit.*

Porro diffidendum non est, Novatianum durius esse locutum. Quod illi commune est cum insignibus Ecclesiæ Doctoribus, quos tamen benignè interpretamur, neque eos, quasi de Trinitate, & Verbi divinitate malè senserint, insinulamus. Quòd si locutiones aliquas non satis accuratas, imò & duriores illis condonamus, quidni & Novatiano condonabimus, præsertim cum aperiùs fortassis & differtius, quàm illi, Verbi divinitatem defenderit, nec quidquam contra Trinitatis dogma molitus esse, apud veteres legatur, sed è contra ex veterum monumentis satis apertè colligi possit, eandem Trinitatis fidem habuisse, quam habebant Catholici, ut infra videbitur.

Denique si Novatianus re ipsa sensit, prærogativam principi in Patre sufficere ad hoc, ut possit propriè imperare Filio; & Filium, quamvis verè Deum, Deum super omnia, omnium Deum ac Dominum, proindeque Patri ex omni parte æqualem, ex eo tamen præcisè, quòd, quidquid est, acceperit à Patre, posse Patri sese voluntariè submittere, eique propriè obedire: sicut si dicatur in exemplo superius ex humanis allato, quòd pater, præcisè quia filium in consortium regni cum æquali auctoritate administrandi assumendo, non desit pater ejus esse, possit adhuc propriè imperare filio, & filius retinendo totam auctoritatem suam, possit sese voluntariè subicere patri, eique propriè obedire: si ita, inquam, re ipsa sensit Novatianus, inconsequenter sensit, & locutus est, nec accuratè satis, satique dignè versatus est in iis, quæ ad Trinitatis mysterium attinent, explicandis. Quod ipsi, & fortasse pluribus aliis, quos Ecclesia ut Doctores suos semper reverita est, in materia astruissima contigisse, mirum videri minimè debet. Nobis omnino sufficit, quòd & trinitatem personarum divinarum

narum confessus fuerit, & quod huic trinitati creatum nihil admiscuerit, sed unam & eandem divinitatem tribus personis communem esse crediderit.

Obj. 2. Hæc Christi verba Joan. c. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Sic interpretatur Novatianus c. 22. *Unum autem, quod ait, ad concordiam, & eandem sententiam, & ad ipsam charitatis societatem pertinet, ut merito unum sit Pater & Filius per concordiam, & per amorem, & per dilectionem.* Qui autem dicit Patrem & Filium non esse unum, nisi concordia, sententia, charitatis societate, malè sentit de Trinitate: asserit enim non solum hypostasem, sed etiam naturarum distinctionem. Ergo de Trinitate malè sentit Novatianus.

R. Falsum esse, quod Novatianus dicat hoc loco Patrem & Filium non esse unum, nisi concordia, sententia, & charitate. Hæc enim Christi verba, *Ego & Pater unum sumus*, quæ non solum de unitate naturæ, sed etiam de unitate concordia explicari possunt, interpretatur de unitate concordia, tacita unitate naturæ, non ut naturarum distinctionem inducat, sed ut removeat unitatem substantiæ & personæ: nam hic disputat contra Sabellianos, verbis Christi laudatis abutentes, ad probandam in Patre & Filio unitatem hypostasim.

Novatianum audiamus. *Frequenter intendunt illum nobis locum, quo dictum sit, Ego & Pater unum sumus: & in hoc illos æquè facile vincemus. Si enim erat, ut heretici putant, Pater Christus, oportuit dicere, Ego & Pater unus sum. At cum, Ego, dicit, deinde Patrem infert dicendo, Ego & Pater, proprietatem personæ suæ, id est, Filii, à paterna auctoritate discernit, atque distinguit, non tantummodo de sono nominis, sed etiam de ordine dispositæ potestatis. Qui potuisset dicere, Ego Pater, si Patrem se esse meminisset. Et quia dixit, Unum, intelligant heretici, quia non dixit, Unus. Unum enim naturaliter positum, societatis concordiam, non unitatem personæ sonat. Denique adjicit dicent, Sumus, non, Sum, ut ostenderet per hoc, quod dixit, Sumus, & Pater, duas esse personas.*

Ostendit igitur Novatianus ex Verbis Christi, *Ego & Pater unum sumus*, à Sabellianis malè inferri unitatem personæ Patris & Filii: tum quia Christus dicit, *Ego & Pater*, non, *Ego Pater*; tum quia dicit, *Unum*, non, *Unus*; tum quia dicit, *Sumus*, non *Sum*; uno verbo, quia dicit, *Ego & Pater unum sumus*, non, *Ego Pater unus sum*. Addit denique Novatianus *Unum*, secundum naturalem significationem, non unitatem substantiæ, sed societatis concordiam, seu unitatem concordia sonare; potuit pariter, imò & melius dicere unitatem essentia; maluit tamen dicere unitatem concordia, quia de unitate essentia Patrem inter & Filium dubitavit, sed quia concordia unitatem ad statuendam personarum distinctionem aptiorem esse judicavit.

Quod autem unam & eandem esse substantiam divinam Patris & Filii, crediderit Novatianus, patet ex eo, quod dicat Filium esse Deum super omnia de Deo Patre. Non potest autem Filius esse Deus super omnia de Deo Patre, nisi per communionem unius & ejusdem substantia divinæ, sive nisi quia à Patre per generationem accepit unam illam substantiam divinam, qua Pater ipse super omnia Deus est.

Dices. Novatianus c. 22. expressè asserit Filium esse minorem Patre. R. dist. Asserit Filium esse Patre minorem ratione essentia, N. Ratione originis, C. Itaque asserit Filium esse minorem Patre, non quia aliam & inferiorem naturam habet, sed quia unam & eandem illam naturam divinam, quæ illi cum Patre communis est, accepit à Patre per generationem: cum è contra Pater illam habeat à se, quia ingenuus est, nec habet principium sui.

Dices. Novatianus c. ult. docet Filium esse subiectum Patri, & paternæ voluntatis ministrum. R. ad 1. Docet Filium esse Patri subiectum, tanquam superiori, secundum essentiam & divinitatem, N. Tanquam superiori, secundum originem, quatenus est Filii principium sine principio, C. R. ad 2. juxta No-

vatianum, filium paternæ voluntatis ministrum esse eodem sensu, quo Patri subiectus est, seu quo Patrem habet superiorem. Unde cum juxta Novatianum Pater Filio superior non sit, nisi secundum originem, juxta Novatianum, Filius non est voluntatis paternæ minister, nisi quia gignitur à Patre, à quo proinde per generationem accipit substantiam divinam, & cum substantia divina non solum vim volendi, sed etiam virtutem exequendi id omne, quod cum Patre vult communiter.

Dices. Eodem illo c. ult. Novatianus negat Filium habere invisibilitatem, incomprehensibilitatem, aliaque divinitatis attributa, quæ habet Pater. R. hoc esse falsum: solum enim negat Filium ista omnia habere à se, sicuti habet Pater, qui ingenuus est. Itaque juxta Novatianum, Filius habet quidem omnia divinitatis attributa, quæ Pater habet: sed cum hoc discrimine, quod Pater illa habeat à se, quia procedit à nemine, Filius verò à Patre, quo procedit. Unde juxta Novatianum, Pater & Filius habent unam & eandem divinitatem, unam & eandem substantiam divinam, cum hoc discrimine, quod Pater habeat illam à se, Filius verò à Patre.

Dices. Novatianus eodem illo ult. cap. ubi probat unum esse Deum, non duos, quamvis Filius sit Deus, hoc ostendit non ex unitate naturæ & divinitatis in Patre & Filio, sed ex eo, quod unus tantum ex duobus ingenuus est, nempe Pater. Si (Filius) natus non fuisset, innatus comparatus cum eo, qui esset innatus, aequatione in utroque offensa, duos faceret innatos, & ideo duos faceret Deos: si genitus non esset, collatus cum eo, qui genitus non esset, & æquales inventi, duos Deos merito reddidissent non geniti. Atque ideo duos Christus reddidisset Deos, si sine origine esset, ut Pater inventus, & ipse principium omnium ut Pater, duo faciens principia, duos ostendisset nobis consequenter & Deos... Nunc autem quidquid est, non ex se est, quia nec innatus est, sed ex Patre est, quia genitus est, sive dum verbum est, sive dum virtus est, sive dum sapientia est, sive dum lux est, sive dum Filius est, & quidquid horum est, dum non aliunde est, quam sicut diximus jam superius, ex Patre, Patri suo originem suam debens, discordiam divinitatis de numero duorum Deorum facere non potuit, qui ex illo, qui unus est Deus, originem nascendo contraxit.

R. Novatianum hic non minus solidè, quam subtiliter argumentari, & re ipsa ostendere unum esse Deum ex unitate substantia divinæ. Itaque juxta Novatianum, quamvis Filius æquè ac Pater sit Deus super omnia, omnium Deus & Dominus, unustamen Deus est Pater, quia Filius non est alius Deus à Patre. Filius non est alius Deus à Patre, quia genitus est, ut esset Deus, quia Deus est de Deo Patre, proindeque Deus est per substantiam divinam acceptam à Patre, & ita Deus est per substantiam divinam, qua ipse Pater Deus est. Una igitur est & eadem substantia Patris & Filii, una divinitas. Filius igitur, additur Patri, nec facit, nec facere potest duo rerum principia, duos Deos.

E contra verò si Filius esset quoque ingenuus, tunc Pater & Filius essent duo ingenui, & ita Filius non esset Deus per eandem substantiam divinam, qua Pater Deus est, sed alia esset substantia Patris, alia Filii, alia divinitas Patris, alia Filii; proindeque si Pater & Filius essent duo ingenui, essent quoque Dii duo propter distinctas substantias & divinitates. Hæc utcumque illustrari possunt exemplo, à rebus creatis petito. Sic v. g. duorum fontium duplex est substantia, quia neuter est origo alterius. At fontis & fluvii substantia una est, quia fluvius derivatur à fonte, & sic substantia fluvii nec est, nec potest esse alia à substantia fontis. Unde fons & fluvius sunt una res, unum continuum; cum è contra duo fontes sint res duæ, continua duo. Similiter quia, seclusis imperfectionibus, Filius in divinis se habet ad modum rivi emanantis ex Patre tanquam ex fonte, una & eadem est substantia utriusque. Item quia, omni imperfectione seclusa, Spiritus sanctus se habet ad modum rivi

rivi profluentis ex Patre & Filio, tanquam ex uno fonte, triū unam & eandem esse substantiam necesse est. Unde unus Deus est Pater cum Filio & Spiritu sancto: cū una & eadem substantia divina in pluribus suppositis non nisi unum Deum facere possit.

Hanc esse Novariani mentem patet ex his ejus verbis eod. illo cap. ult. *Est ergo Deus (Filius) sed in hoc ipsum genitus, ut esset Deus ... cuius sic divinitas traditur, ut non aut dissonantia, aut inaequalitate divinitatis duos deos reddidisse videatur.* Subiectis enim ei quasi Filio omnibus rebus à Patre per generationem, dum ipse cum his, quae illi subiecta sunt, Patri suo subicitur quantum ad originem, Patris quidem sui Filius probatur, ceterorum autem & Dominus & Deus esse reperitur. Ex quo dum huic, qui est Deus, omnia per divinam generationem subtrahuntur traduntur, & cuncta sibi subiecta Filius accepta refert Patri, tanquam foati ex quo profuit, totam divinitatis auctoritatem rursus Patri remittit, unus Deus ostenditur verus & aeternus Pater, à quo solo haec vis divinitatis ut emissæ, etiam in Filium tradita & directæ, rursus per substantia communionem ad Patrem revolvitur. Deus quidem ostenditur Filius, cui divinitas tradita & porrecta conspicitur, & tamen nihilominus unus Deus Pater probatur, dum gradatim reciprocoque meatu illa maiestas atque divinitas ad Patrem, qui dederat eam, rursus ab illo ipso Filio missa revertitur & retorquetur.

Obj. 3. Saltem Novatianus malè sensit de divinitate Spiritus sancti. Nam 1. dicit c. 7. quod omnis spiritus creatura est. 2. c. 24. sic loquitur: *Nec Paracletus à Christo acciperet, nisi minor Christo esset.* Minor autem Christo Paracletus, Christum etiam Deum esse hoc ipso probat, à quo accepit, quæ nunciat, ut testimonium Christi divinitatis grande sit, dum minor Christo Paracletus reperitur, ab illo sumit quæ ceteris tradit. 3. Nusquam Spiritum sanctum dicit esse Deum, 4. Denique c. ult. in hoc tantum incumbit, ut ostendat Patrem & Filium non esse duos Deos, sed Patrem cum Filio unum esse Deum.

R. n. obj. Ad 1. prob. R. Novatianum hoc loco non aliud velle, quam vocabulum Spiritus, sicut & ista, lux & charitas, ex primæ suæ institutione, & ita propriè & naturaliter non significare, nisi substantiam aliquam creatam, proindeque eum creaturam facturum esse Deum, qui substantiam Dei diceret esse Spiritum in sensu proprio & naturali. Si acceperis, inquit, Spiritum substantiam Dei, creaturam feceris Deum: omnis enim spiritus creatura est. Quare sicut non nisi figurativè de Deo dicitur, quod sit charitas, lux, ignis, &c. ita nec nisi figurativè de eo dicitur, quod sit spiritus. Et verò sicut in veteri testamento ideo Deus ignis dicitur, ut peccatori populo metus incutatur, dum iudex ostenditur; ita & in novo testamento Spiritus esse profertur, ut rector & creator in delictis suis mortuorum per hanc bonitatem collata credentibus indulgentiæ comprobetur. Hinc tertiæ personæ in divinis nomen Spiritus attribuitur figuratè, quia procedit à Patre & Filio per viam amoris, eique propterea specialiter attribuitur animarum sanctificatio, quæ perficitur per charitatem, quæ diffunditur in cordibus. Neque alio sensu tertiam personam dixisse Spiritum Novatianus crederetur, nisi immeritò: quantumvis enim asserat omnem spiritum esse creaturam, agnoscit tamen Deum in bono aliquo sensu dici posse, & re ipsa in novo testamento dici Spiritum.

Ad 2. prob. R. Novatianum verbis citatis non magis divinitati Spiritus sancti contradicere velle, quam contradicere velit divinitati Filii, cum de eo loquens c. 22. ait: *Dum accipit sanctificationem à Patre, minor Pater est: minor autem Patre consequenter est; sed Filius ... profutendo se accepisse sanctificationem à Patre, hoc ipso, quo se Patre minore, accipiendo ab ipsa sanctificationem, probat, Filium se esse, non Patrem, monstravit.* Sicut ergo Novatianus credens Filium esse verè Deum, Deum super omnia, omnium Deum & Dominum, adhuc dicere potuit, & dixit illum esse Patre minorem, quia à Patre accipit; certè idem pla-

nè de Spiritu sancto sentiens, potuit dicere, illum esse Filio minorem, quia accipit à Filio.

Imò Novarianus hoc loco, qui nobis objicitur, manifestè supponit Spiritum sanctum non esse creaturam. Nam Christum probat esse Deum, quia Spiritus sanctus ab illo accipit, & dicit grande divinitatis Christi testimonium esse, quod Spiritus sanctus illo minor repertus, ab illo sumat quæ ceteris tradit. Quod jejenum & frigidum esset, si Spiritus sanctus esset creatura.

Præterea, sic discurret eodem illo loco: *Si homo tantummodo Christus; quomodo Paracletum dicit, de suo esse sumpturum quæ nuntiaturus sit? Neque enim Paracletus ab homine quicquam accipit, sed homini scientiam Paracletus porrigit; nec futura ab homine Paracletus discit, sed de futuris hominem Paracletus instruit.* Quare autem? nisi quia Spiritus sanctus creatura non est, nec homo est, nec Angelus: testatur enim Apostolus, Angelos circa Verbi incarnati mysterium multa didicisse per evangelicam prædicationem, quæ ignorabant antea. Quia Spiritus sanctus non est creatura, nec accipit, nec accipere potest ab homine, nec discit, nec discere potest ab homine, non instruitur ab homine, sed hominem instruit de futuris, quæ certò prænoscere, prærogativa Dei est.

Ad 3. prob. R. Novatianum nusquam quidem Spiritum sanctum appellare Deum, at, quod nobis sufficit, illi attribui ea, quæ divinitatis propria sunt, & quæ creaturæ competere nullatenus possunt. Neque mirum videri debet, quod Dei nomen non expressè tribuat Spiritui sancto, quia prioribus illis Ecclesiæ temporibus non adedè explicita fuit fides de divinitate Spiritus sancti: neque idcirco ejus circa SS. Trinitatem orthodoxia in controversiam revocari debet. Certè S. Basilius, cum de Spiritu sancto ageret, per prudentem quandam œconomiam à tribuenda illi appellatione Dei aliquando abstinuit; verbis æquivalentibus divinitatem illius exprimere contentus, quam Basilii œconomiam in ejus elogio funebri laudat S. Gregorius Nazianzenus non multum procul à fine. Item Patres Nicæni in Symbolo Patri & Filio nomen Dei tribuunt, non Spiritui sancto. *Credimus, inquit, in unum Deum Patrem omnipotentem ... & in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei ... Deum ex Deo ... & in Spiritum sanctum.* Imò Patres Constantinopolitani, quamvis ageretur de Spiritu sancti divinitate contra Macedonianos defendenda, in Symbolo suo Spiritum sanctum Deum non appellant; sed solum attribuunt ei aliquid, quod ei convenire non posset, si non esset Deus. *Credimus, inquit, in unum Deum Patrem omnipotentem ... & in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum ... Deum de Deo ... credimus in Spiritum sanctum Dominum & vivificantem, ex Patre procedentem, & cum Patre & Filio adorandum & glorificandum.*

Ad 4. prob. R. Novatianum, cum in præcedentibus capitulis expressè probavit Christum non solum esse personam distinctam à persona Patris, sed etiam esse Deum super omnia, & omnium Deum ac Dominum, de hoc tantum sollicitum esse potuisse cap. ult. ut ostenderet Patrem, & Christum Filium ejus unigenitum, non duos esse deos, sed unum tantum. Ratio autem qua id præstitit, valet omnino ad probandum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, quamvis sint tres personæ divinæ, inter se distinctæ, unum tamen esse Deum, non tres, ut potè unam & eandem divinitatem habentes.

ARTICULUS XI.

Utrum Marcellus Ancyranus aliud de Trinitatis mysterio senserit, quam Catholica Ecclesia.

Marcellus Ancyre Episcopus, & Primas Galatiæ, unus fuit ex trecentis octodecim Patribus, qui pro vindicanda contra Arium Verbi divinitate, Nicæam convenerunt. Hic pro orthodoxa fide contra Arianos in Nicæna Synodo decertavit acerrimè, quam-

obrea

Sozom. l. 2.
M. A. c. 33.

obrem gravissimam Eusebianorum incurrit offensio-
nem, quam non mediocriter auxit improbando ea,
quæ in Synodo Tyri decreverant contra B. Athana-
sium, non acquiescendo iis, quæ Hierosolymis sta-
tuerant de Ario communioni Ecclesiastica restituen-
do, Templi denique Hierosolymitani, à Constantino
ædificati, dedicationi cum illis interesse recusando,
eorumque communionem devitando; qua de re da-
tis ad Imperatorem litteris, graviter contra illum con-
questi sunt, quasi contumelia affectisset Imperatorem,
Basilicæ Hierosolymis constructæ dedicationem detre-
ctando præsentia sua cohonestare.

Peracta dedicatione, Eusebiani Constantinopolim
ab Imperatore acciti, Marcellum apud illum accusa-
runt ut hominem hæreticum; & conventu habito
exaudiverunt, eique suffecerunt Basilium quendam,
virum facundia & eruditione celebrem, qui idcirco
Ancyranus cognominatus est. Novitatis autem cri-
men imponendi Marcello occasionem sumpserunt Eu-
sebiani ex libro, quem scripserat contra Asterium So-
phisam, Arianis partibus addictum, & in quo con-
tendebant cum Sabellii & Pauli Samosatani errores
instaurasse. Hunc Marcelli librum refutat Eusebius
Cæsariensis quinque libris, quorum tres inscribuntur
de Ecclesiastica Theologia.

Epiph. hæc.
72.

Contra exaudiverunt à se Marcellum, ad Julium
Pontificem Maximum scripserunt Eusebiani, eumque
Sabellianismi accusarunt, hanc proculdubio late ad-
versus eum dispositionis sententiæ causam prætexen-
tes. Quapropter Marcellus Romam profectus, co-
ram Julio stetit, innocentiam suam purgaturus, po-
stulans ut accusatores suos accerteret, & spondens se
illorum calumnias confutaturum, ostensurumque eos
etiamnum impium Arian dogma à Nicæna Synodo pro-
scriptum, sequi. Justis ejus precibus annuens Julius,
missis Presbyteris, jubet Eusebianos in urbem veni-
re, quæ Marcello objiciebant, crimina probaturos.
His frustra per annum integrum & menses aliquot Ro-
mæ expectatis, Marcellus à Julio innocens pronun-
ciatus, & in Sedem suam restitutus est.

Jul. Epist.
ad Orient.

Postea verò Eusebianorum de lata à Julio pro Mar-
cello & Athanasio sententia expostulantium querimo-
niis victi Constans & Constantinus, annuente Julio,
Sardicam Illyriæ urbem convocarunt generalem Sy-
nodum, in qua à trecentis Episcopis cum Athanasio,
& Aselepa Gazæ Episcopo, Marcellus iterum inno-
cens declaratus est, & Julii judicium confirmatum.
His non obstantibus, quaritur adhuc utrū Marcellus
fuerit hæreticus, an non; utrū Julius & Sardicen-
sis Synodus circa illum errarint errore facti, an non.

Contra Marcelli orthodoxiam pugnat autoritas S.
Basilii, qui epist. 52. ad Athanasium hæc scribit:
*Marcellum, qui ex diametro respondentem Ario impie-
tatem attulit, atque contra eandem unigeniti divinita-
tis essentiam in pie egit, Verbiq; appellationem male
usurpavit, ne semel quidem accusare videntur, qui
Verbum quidem unigenitum vocari tradit ratione mini-
sterii ac dispensationis, & quatenus in tempore natus
prodiit: ceterum ad eum unde egressus erat, reversum,
nec ante egressum fuisse, nec post regressum subsistere.
Et hujus experimentum ac demonstrationem recandi
apud me inique illius syngraphæ libri continent. Attamen
istum nequaquam reprobare visi sunt, & per hæc
culpandi veniunt, ut qui ab initio illum per ignorantiam
veritatis in Ecclesiasticam etiam communionem rece-
perint. Et epist. 74. ad Occidentales: Nos sanè con-
tristat, quod Marcelli dogmatibus fidem habet (Pauli-
nus, & sectatores illius sine discrimine ad commu-
nionem admittit. Scitis, colendissimi Fratres, quam
omnem spem nostram irritam faciat dogma Marcelli,
quod neque Filium propria ac discreta hypostasi prædi-
tum confiteatur, sed productum, & in eum ipsum iterum
conversum, ex quo venerat, tradit: neque Paracle-
tum propria habere hypostasim concedit: ita ut non
aberraret, si quisquam hanc hæresim prorsus alienam esse
à Christianismo determines, ac corruptum quendam
Judæismum appelleret. Ecce Basilii Marcellum aperte
attribuit impiū Sabellii dogma, atque discipulos ejus*

impii hujus dogmatis sectatores: imò tacite videtur
suggillare Julium & Patres Sardicenses, quod sibi à
Marcello imponi passi sint, eumque, rebus non satis
diligenter perpenſis, in communionem Ecclesiasti-
cam receperint.

Contra Marcelli orthodoxiam proferuntur etiam
aliorum plurium testimonia; nempe Athanasii in ora-
tione, quæ inscribitur, *Quod unus sit Christus*, & in
qua Marcellus Paulo Samosateno accensetur. Hiero-
nymi in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis c. 97. ubi
refert Hilarium in septimo adversus Arianos libro,
Marcelli nominis, quasi hæretici, meminisse, Hila-
rii in fragmento. 2. Ubi ait Athanasium à commu-
nionem suā separasse Marcellum, ubi quædam eum alia
nova miscere sensit, & ambiguis predicationibus ejus
in quam Photinus erupit, doctrinam viam querere. Sul-
picii Severi, qui lib. 2. hist. sacræ idem factum testa-
tur: *Athanasius, inquit, cum Marcellum parum sa-
næ fidei esse penitus comperisset, à communionem suspen-
dit. Theodoretus lib. 2. hæret. fabularum, ubi Sabel-
lio Marcellum subjungit, & ait: Marcellus Galata,
similiter ut ille, negavit hypostasim trinitatem, ...
Socratis lib. 1. hist. Eccl. c. 36. ubi hæc habet: Mar-
cellus cum adversus eum (Asterium) vellet scribere,
nimia contradicendi cupiditate in contrarium errorem
delapsus est. Sozomeni lib. 2. hist. Eccl. dicentis c. 33.
Dum ei (Asterio) contradicere vult Marcellus, sive
sua sponte, sive imprudens, neque ita sentiens, in opi-
nionem Pauli Samosatensis prolapsus est. Marii Mer-
catoris 12. anathemat. Nestorii n. 15. ubi dicit Mar-
cellum Galatam secutum esse Ebionem. Et Joannis
Chrysostomi, qui in hom. 2. in epist. ad Hebr. non
semel Marcellum conjungit cum Plotino.*

Inter orthodoxiam & heterodoxiam Marcelli flu-
ctuat S. Epiphanius hæc. 72. quæ est Marcellianorum;
ita ut tamen in hanc partem propendeat magis, quam
illam: sic enim de Marcello loquitur: *Fecit autem &
ipse quandam divisionem in Ecclesia, ... à quibusdam
incepsit ex parte, tanquam qui Sabellianorum nugas
habuerit. Quidam verò pro ipso rationem reddiderunt,
non sic rem habere, sed recte ipsum vixisse, & recte
ipsum quoque sensit affirmant, quare multa de hoc
questio fuit. Et occulta quidem mentis Deo nota sunt.
Verum qui ab ipso facti sunt & instructi, qui illius
mentem ignorant, & non veritatem illius recensent,
neque tres substantias confiteri voluerunt, quemadmo-
dum habet veritas. ... hic verò cum voluerit quædam
diffusius apud quosdam dicere, declaravit se cum Sa-
bellio sentire: quapropter etiam ipse inter hæreticos nu-
meratus ac confutatus est. Apponam autem & editio-
nem sermonis, quem fecit ad Julium beatum Romano-
rum Episcopum idem Marcellus, nimirum sui ipsius
defensionem faciens. Ceterum ex Apologia & libella
ipso apparebit, quod alia præter fidem veritatis sen-
serit. Nisi enim alia sensisset, quorum gratia ad suā
purgationem devenisset.*

Postquam autem ad verbum descripsit brevem apo-
logiam seu professionem fidei, quam Julio obtulit
Marcellus, sic prosequitur: *An itaque hic libellus re-
ctè habeat, qui possunt, legant, & que in ipso dicta
sunt, diligenter cognoscant: & si quidem male habet,
ipsi judicent. Non enim volumus ultra ea, quæ novi-
mus, & ad nos pervenerunt, dicere. Etiam si eni-
am rectè habeat libellus ex proposito argumento, rursus
cogitant legentes & audientes, quod non frustra, ne-
que in vanum, neque contra illum ipsi necessaria fuit
apologia & purgatio: nisi sanè evoanisset sermones
quosdam turbantes, & cogentes ipsum ad defensionem
devenire eorum, quæ ab ipso dicta sunt. Contigit eni-
am & post admissum errorem, ut per libellum se ipsum
purer ac corrigat. Aut fortassis per libellum ornavit
suos sermones, quo occultaret ea, quæ ab ipso dicta
erant, ut ne exideret per depositionem à commun-
i Episcoporum collegio ac regula.*

Teste igitur Epiphiano, etiam post testimonium à
Julio Pontifice & Sardicensi Synodo orthodoxie Mar-
celli redditum, magna de illo fuit controversia, aliis
scilicet affirmantibus eum in Sabellii dogma inpegiſſe,
aliis

aliis è contra contendentibus eum semper rectè & vixisse & lenissime, eosque qui se ab illo institutos gloriabantur, & dogma Sabellii profitebantur, neque mentem ejus attigisse, neque doctrinam ejus secutos esse. Interea tamen Epiphanius suspecta fuit Marcelli fides, suspecta intentio & sinceritas; cum & apologia indiguerit, & apologiam scribere potuerit animo errores suos occultandi, ne scilicet deponeretur, & à Catholicorum Episcoporum communione excideret, præterquam quod professio fidei, ab eo edita, fortasse errores, qui ei imputabantur, non sufficienter refelleret. Ibidem autem, quod non est prætermittendum, narrat Epiphanius, quod interrogatus à se aliquando, quid de Marcello sentiret, Athanasius, neque ipsum defendit, neque rursus graviter adversus ipsum invehit; at solum risu leni addito, ostendit non multum ab improbitate ipsum abhorruisse, & in eorum loco, qui se purgassent, habuit.

Pro Marcelli orthodoxia pugnat, 1. Judicium Julii Pontificis Maximi, qui de Marcello ad Orientales rescribit his verbis: *Cum à vobis postularetur, ut de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, ut nemo non perciperet, eum nihil à veritate profiteri alienum, sed eadem cum pietate, qua Ecclesia, de Domino ac Salvatore nostro sentit, neque jam tantummodo, sed etiam olim hujus sententia se fuisse confirmatam, uti & nostri Presbyteri, qui tunc in Niceno Concilio aderant, de ipsius recta fide contestabantur: nam & cum tunc quoque in sententiis dicendis dimicassent Ariana heresi, testes fuere...*

2. Judicium trecentorum in Sardicensi Synodo Episcoporum, qui in Epistola synodica ad omnes Ecclesiarum Catholicarum Episcopos, de Marcello scribunt in hunc modum: *Recitata quoque sunt scripta collegæ nostri in scriptis Marcelli, & deprehensa est Eusebii dolosa vafrities. Quæ enim Marcellus per modum questionis tractaverat, ea tanquam ita esse profiteretur, calumniari sunt. Recitata quoque sunt in his questionibus, quæ intercederent, & subsequerentur, & inventa est bona & recta fides istius viri. Et inferius: Nos dilectos fratres & comministros nostros Athanasium, Marcellum, Asclepam... innocentes & puros pronunciamus.*

3. Professio fidei, quam ipse Marcellus obtulit Julio Pontifici, & quam ad omnes Ecclesiarum Catholicarum Episcopos mitti rogavit. In ea autem sic loquitur: *Credo autem sequens divinas Scripturas, quod unus est Deus, & hujus unigenitus Filius Verbum, qui semper coexistit cum Patre, & nunquam principium ut esset, habuit: verè ex Deo existens, non creatus, non factus, sed semper existens, semper conregnans Deo & Patri, cujus regni, juxta Apostoli testimonium, non erit finis... Quæ verba è diametro opponuntur Sabellianæ impietati.*

4. S. Athanasii auctoritas in epistola ad Solitarios, ubi hac scribit de Marcello: *De Marcello autem Episcopo Galatiæ, supervacuum fuerit fortasse mentionem facere, cum nulli non constet, Eusebianos ab eo de heresi reprehensos, hæreseos recriminationem pro talione illi vicissim impigisse, senemque hominem in exilium eiecisse. Ille autem Romam profectus, sese innocentem docuit, & ut iussus ab illis fuerat, scripto suam fidem, quam Sardica Synodus amplexa est, edidit.*

Ea autem omnia, quæ adversantur, aut videntur adversari orthodoxiæ Marcelli, non difficilem habent solutionem. Nam Basilii, qui Marcellum ex libro, quem contra Asterium scripserat, judicavit hæreticum, auctoritati opponitur, 1. Auctoritas Julii Pontificis, qui Marcellum præsentem interrogavit, examinavit, & audivit, atque interrogatum, examinatam, & auditam, suffragantibus, qui aderant, Episcopis quinquaginta, judicavit orthodoxum, post catholicam ab eo fidei professionem editam. 2. Auctoritas Sardicensis Synodi, à qua innocens pronuntiatus est Marcellus, postquam fidei suæ rationem reddidit coram trecentis Episcopis, qui Synodo aderant, & ejus contra Asterium scripta diligentissimè inspecta fuere, ipso præsentem, qui proinde mentem suam ex-

ponere, & si quæ difficilia, vel ambigua, aut prævum habere sensum viderentur, uti intellexisset, declarare poterat. 3. S. Hilarii auctoritas in fragmento 2. ubi de libro Marcelli, in quo Sabellianam hæresim contineri putavit S. Basilii, sic ait: *Docetur etiam recitatione ejusdem libri innocentem deprehendi (Marcellum), falsitatem quoque judicii Ariani (in conciliabolo Constantinopolitano, in quo ab Eusebianis Marcellus exauctoratus est ut hæreticus, ob prætensores errores in dicto libro expressos) extantis adhuc libri fides arguit.* Juxta Hilarium igitur libro illo non continebantur errores, qui Marcello ab Eusebianis imputabantur. Unde hoc loco notat Hilarius Athanasium aliquando à communione sua abscessisse Marcellum, non propter librum, quo recitato, sententia Synodi Sardicensis episcopatu erat redditus; sed quia, quedam alia nova miscere sensit, & ambiguis predicationibus, ejus in quam Photinus erupit, doctrinæ viam querere.

Ad 2. Quod contra Marcellum assertur, R. orationem illam non esse Athanasii, sed alterius Auctoris, ut probat styli dissimilitudo: ut enim observat Petavius noster lib. 1. de Trin. c. 13. orationis illius stylus multò comprior est & ornatio, quàm Athanasianus. Præterea, in ea dicuntur tres hypostases in Trinitate; cum una tantum dixerit Athanasius.

Ad 3. R. in lib. 7. Hilarii contra Arianos nihil legi, unde inferri necesse sit, illum habuisse Marcellum ut hæreticum. Ad id enim minimè cogunt hæc Hilarii verba: *Impie multos ad unius Dei professionem Galatia nurievit; in quibus tamen solis conjecturam suam fundare potuit Hieronymus, qui loco citato de Marcello hæc subiungit: Porro ille defendit se non esse ejus dogmatis, cujus accusatur, sed communionem Julii & Athanasii, Romane, & Alexandrinæ urbis Pontificum, se esse munitum.* At quomodo Julii & Athanasii communionem habuit, si fuit hæreticus?

Ad 4. R. locum illum Hilarii non mediocrem habere difficultatem. Idem Athanasius, inquit, Marcellum, qui post recitationem libri, quem scriptum ediderat (nam hunc nos quoque habemus) sententia Synodi Sardicensis episcopatu erat redditus, ubi quedam alia nova miscere sensit, & ambiguis predicationibus, ejus, in quam Photinus erupit, doctrinæ viam querere, à sua communione separat anteriore tempore, quàm Photinus arguitur... Illud autem esse cognitum cunctis oportet, nullam unquam adversus Marcellum, præter eam qua Sardicensibus est dissoluta sententiis, deinceps Synodum fuisse contractam; neque tunc cum de Photino decretum ab Occidentalibus est, & ad Orientales est relatum, aliquid in eum expressum fuisse judicium... Sed cur abnegata Martello communionis Athanasius reus esse rescribitur (ab Orientalibus?) Numquid propter libri vitium Marcellus absens est? Testes ipsi sunt, ex institutis ejus Photinum perverstratis istius initia sumisse. Nam negata sibi ab Athanasio communione, ingressu sese Ecclesie Marcellus abstinnit. Ita communio cum eo inita, rectam fidem (Marcelli) de subjectione & traditione regni docet: negata rursus pravitate doctrinæ alterius (propter quam Photinus damnatus est) ostendit.

Ex hac porrò narratione liquet, separationem illam, de qua Hilarius loquitur, si facta est, factam esse post Sardicensem Synodum, ac proinde post annum 347. & ante solemnem Photini condemnationem, factam ab Occidentalibus Episcopis, sive Mediolani, ut nos volumus, sive Sirmii, ut alii volunt, ac proinde ante annum 349. At quo pacto hoc conciliari potest cum Athanasii ad Solitarios epistola, in qua honorificentissimam Marcelli mentionem facit, & quam non ante annum 357. scripsit, cum in ea meminere Liberii lapsus, ejusque in urbem reditus, qui hoc anno contigit? Illam igitur separationem habemus ut factam ab Ariani suppositum, & ab Hilario, falsis rumoribus decepto, delcriptum. Hinc patet responsio ad 5. Nam Severus Sulpitius ex Hilarii fragmento narrationem suam sumpsit.

Ad reliqua R. Sozomenum securum esse Socratem, & So-

Anud Athan.
epol. 2.

Anud Athan.
epol. 2.

Anud Epiph.
her. 72.

& Socratem deceptum fuisse libris ab Eusebio contra Marcellum scriptis, quorum loco citato expressam mentionem facit. Item Chrysostomum, Theodoretum, & Marium Mercatorem, aut libris Eusebii, vel S. Basilii epistolis, aut falsis rumoribus deceptos fuisse. Præterea, cum sint testes tempore diffusi, illos presentibus & oculatis testibus, Julio, Athanasio, & Sardicensibus Episcopis, contrarium asserentibus, facile posthabendos esse, quis dubitare potest?

Ad *hesitationem Epiphani* R. Marcello id contigit se, quod antecedente sæculo contigerat Dionysio Alexandrino, qui dum ferventiùs insequitur Sabellii dogma de unitate non solum naturæ, sed etiam personæ in Deo, visus est nonnullis etiam Catholicis, non solum personarum, sed etiam substantiarum diversitatem asserere; & apud cognominem Pontificem Maximum accusatus, ab eoque iustus fidem suam exponere, se ipsum purgare, & in hunc finem apologiam scribere coactus est. Ita pariter Marcellus, dum contra Asterium scribens, Arianam impietatem insecutur ardentius, Sabellianæ & Samosatænæ impietatis reus tantum non effectus est. Unde ut Epiphanius aliquando dicebat Athanasius, non multum ab improbitate absuit, & purgatione indignus, non quod contra hæreticum hominem ipse animo hæretico scripsisset, & sub prætextu unius erroris expugnandi, alterum oppositum, jam à centum ferme annis ab universa Ecclesia proscriptionem, vellet instaurare; sed quod ex nimio ab hæreticis recedendi, illique effugium omne occidendi ardore ita scripsisset, ut videretur ea asserere aut negare, quæ asseruerant aut negarant Sabellius & Paulus Samosatæni.

Tale quid homini, etiam probè Catholico, facile accidere potuisse, probat Dionysii Alexandrini exemplum. Sicut igitur Dionysius nunquam habitus est ut hæreticus, eo quod in aliquibus suis contra Sabellium scriptis visus est nonnullis Verbum alterius à Patre substantiæ & creaturam facere, & defensione indignus: ita nec Marcellus ut hæreticus haberi debuit, aut debet, eo quod indiguerit apologia, quia visus est aliquibus in suo contra Asterium libro Sabellii & Samosatæni instaurare hæresim; præferim cum Julio & ejus Synodo, atque Sardicensibus Patribus in reddenda fidei suæ ratione plenè satisfecisset, & in Athanasii communione permanerit. Quod autem addit Epiphanius, Marcellum apologiam scribere potuisse animo errores suos occultandi, & vitandi depositionem, posset etiam dici de Dionysio: unde nihil probat, nec sufficientem suspitioni locum dare potest.

Dices. Ex Hilario in frag. 2. hæresim docuit Marcellus, non quidem in libro de subiectione Domini Christi, quem contra Asterium scripsit, sed in privatis colloquiis & publicis sermonibus, quibus ad Sabellianismum & Paulianismum instruit discipulos suos, quorum antesignanus fuit Photinus, qui, quod hæreticos illas publicè profiteretur, in pluribus Synodis damnatus, & tandem ab Episcopatu dejectus est. R. hoc non magis verum esse, quam quod ibidem narrat Hilarius Athanasium à communione sua separasse Marcellum, quia senerat illum *ambiguè prædicationibus, ejus, in quam Photinus erupit, doctrinæ viam querere.*

Itaque verba illa Hilarii, *Nunquid propter libri vitium Marcellus absens est ab Athanasio? testes ipsi sunt Orientales, ex institutis ejus (Marcelli) Photinum pervertitatis istius, propter quam damnatus & depositus est, initia sumpsisse;* quibus significat Photinum pervertitam suam doctrinam hausisse; non ex libro Marcelli, sed ex ejus institutione; non recipimus ut vera, sed è contra dicimus Photinum, Marcelli discipulum, non à Marcello imbutum fuisse erroribus, quos postea professus est, sed ad summum in illos inductum ex lectione libri à Marcello editi, quem in pravam & hæreticam sententiam facile depravare potuit. Unde putamus in Photinum potius cadere verba illa Epiphani hær. 72. *Verum qui ab ipso facti sunt & instructi, qui illius mentem igno-*

rant, & non veritatem illius recensent, neque tres substantias confiteri voluerunt, &c.

Nostræ responsionis bonitas adhuc magis declarari potest ex eod. Epiphanius: nam loco citato hæc habet: *Ceterum nunc dicunt orthodoxi, & Fratres nostri ac Confessores, à quibusdam discipulis, à Marcello relatis, editionem confessionis fidei purgatæ se accepisse.* Tum hanc fidei professionem, quam inscribit Marcelli fidem, subjicit. Sic ergo germani illi discipuli Marcelli loquuntur: *Neque sentimus, neque sensimus unquam aliquid extra decretam in Nicæa universalem & ecclesiasticam fidem... detestantes eos qui audent creaturam dicere Spiritum sanctum, & hæresim Arianam, Sabellianam, ac Photini, & Pauli Samosatensis; & eos, qui non dicunt sanctam Trinitatem tres personas incircumscriptas, & in substantia existentes, & coæternales, & consubstantiales, & perfectas: detestantes item eos, qui dilatationem, aut contractionem, aut operationem Patris Filium dicunt, & eos qui Deum Verbum Filium Dei ante secula, & consubstantialem Patri, & in substantia, & perfectum Filium, ac Deum non confitentur. Si quis eundem Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum dicit, anathema sit. Si quis principium aut finem Filio Dei & Verbo, aut regno ipsius tribuit, anathema sit. Si quis Patrem Patris dicit Filium, aut Spiritum sanctum, & non confitetur Filium Dei ex essentia Patris ante omne consilium genitum esse, anathema sit.*

Certe tam catholica fidei professio non nisi ex schola planè catholica prodire potuit; & eos, qui tam catholicè loquuntur, à Magistro planè catholico instructos fuisse necesse est. Præterea, cum expressè damnent errores Marcelli ab Eusebianis imputatos, manifestè ostendunt per calumniam imputatos fuisse. Marcellus igitur verè catholicus & orthodoxus fuit. Quod si ex ejus schola prodiret Photinus, qui hæreticus factus est, hoc ei non debet officere: Photinus enim talis profectò evasit, non quia hæreticam ab eo institutionem accepit, sed quia orthodoxam doctrinam, quam ab orthodoxo magistro didicerat, Sabellii & Pauli Samosatæni impietati posposuit.

Dices. Eusebius Cæsariensis in suis contra Marcellum libris probat eum in libro contra Asterium edito, cujus fragmenta refert, docuisse, 1. Verbum Dei unam esse cum Patre personam, & quod consubstantium est, sic assumptum esse hominem, ut sola efficientia & actione collari Deus sit credendus. 2. Post resurrectionem, qualemcumque Verbi cum carne conjunctionem desitutam. 3. Ante incarnationem, Verbum Dei fuisse Filium, sed tunc Filium Dei factum esse, quando & caro factum est. 4. Verbum ex se non esse imaginem Dei, sed hoc ei solum competere propter assumptam hominis naturam. 5. Christi regnum non fore perpetuum, sed tunc desitutum, quando Verbum, derelicta carne, ad Patrem rediit.

R. Hic audiendum non esse Eusebium, qui non ex religionis zelo, sed ex odio contra Marcellum Ariani dogmatis oppugnatorem acerrimum præconcepto, in illum scripsit, illumque recriminandi gratia hæreseos accusavit; sed fidem habendam esse, 1. Hilario, qui Marcelli librum apud se habuit, ut restatur in frag. 2. in quo etiam expressè asserit librum illum purum esse ab erroribus, quos Marcello imputabant Eusebiani. 2. Sardicensis Synodi Patribus, qui postquam librum illum diligentissimè inspexissent, innocentem & orthodoxum pronunciarunt Marcellum, & ad omnes Catholica Ecclesiæ Episcopos scripserunt, eum, quæ in dicto libro rectæ fidei viderentur apertè adversari, non asserendo, sed inquirendo tractasse; cætera verò bonum sensum habere, & animo catholico scripta deprehendi ex antecedentibus & consequentibus.

DISPUTATIO II.
DE ARIANISMO.

ARTICULUS I.

De Persona Arij, & ejus impio dogmate.

Arius eandem, quam Sabellius, patriam habuit, Lybiam scilicet, Ægypto vicinam, & Alexandriæ contributam: homo in Dialectica versatissimus, & eam præ se ferens morum gravitatem & modestiam, ut facile ab incautis velut sanctus suspiceretur; moribus denique elegans, & urbanus; nullis blanditiis, ac verborum lenociniis parcens, ad devinciendos sibi animos. Semel atque iterum schismaticus fuit, antequam suam conflateret hæresim.

Meletius, Lycopolis in Ægypto Episcopus, à S. Petro Alexandriæ Episcopo, ob idololatriæ crimen, & alia scelera, in Episcoporum Synodo exautoratus, adversus illum schisma fecit, & ordinationes ei debitas usurpavit anno Christi 300. vel paulo post. Cum autem Meletio nova molienti sese adjunxisset Arius, à S. Petro Ecclesiastica communione interdictus est: postea deserto Meletii schismate, in gratiam cum Petro rediit, & ab eo Ecclesiæ reconciliatus, atque Diaconus ordinatus: sed cum iterum ad Meletii schisma rediisset, iterum à Petro privatus est communione Ecclesiastica.

Petro è vivis per martyrium sublato, Arius denuò irrepit in Ecclesiam, & ab Achilla B. Petri successore Ecclesiæ reconciliatus, ab eodem è Diaconatu promotus est ad Presbyteratum. Mortuo Achilla, Sedem Alexandrinam descendit Alexander, vir eximie sanctitatis, qui Arium in honore habuit, & uni ex paræciis urbis Alexandriæ præfexit, cui paræciæ nomen erat Baucalis. Eodem tempore in eadem urbe singulis paræciis singuli præfuerunt Collutus, Carpones & Sarmatas, quorum duo posteriores Arium secuti sunt; primus verò privatam condidit sectam, sed obscuram, neque diuturnam.

Arius, cui etiam, ut narrat Theodoretus, sacrorum voluminum expositio commissa erat, cum Alexandrum videret Ecclesiæ administrationem suscepisse, livoris impetum ferre non potuit: sed invidia stimulis exagitat, contentioni ac discordiæ causas aucupari cepit. Et calumnias quidem adversus illum nullas contexere poterat, cum vitam ejus & conversationem omni laude dignam videret. Invidia tamen eum quiescere non sinebat.... Demon itaque persuasit illi, ut Apostolicæ Alexandri doctrine palam contradiceret. Et Alexander quidem sacrarum literarum vestigiis insistens, Filium ejusdem esse dignitatis cum Patre, eandemque cum Deo, qui ipsum genuit, habere substantiam, asserbat. Arius vero aperte veritatem impugnans, Filium Dei creaturam & facturam vocabat, &c.

Arius itaque invidia stimulo percitus adversus Alexandrum, sibi quoad Episcopalem dignitatem prælato, Episcopo suo palam contradicere, & blasphemias suas spargere cepit anno Christi 315. ut aliqui, vel 317. ut alii volunt. Dicebat autem unum & singularem esse verè & propriè dictum Deum, quem Patrem nominamus, solum ingenitum, seu infectum, solum æternum, solum nullo principio inchoatum, solum immortalitate præditum, solum sapientem, solum bonum, solum potentem, omnium, atque ad eod ipsius Verbi, judicem, gubernatorem, dispensatorem immutabilem & inalterabilem, nihil simile sibi, aut quod par sit gloria, habentem, omnibus, etiam ipsi Verbo ineffabilem, invisibilem, & incomprehensibilem.

2. Verbum, seu Filium, ab uno & singulari illo Deo Patre genitum, seu factum fuisse ante omnia tempora, non tamen ab æterno, & sic antequam gigneretur, aut crearetur, aut terminaretur, aut fundaretur, non fuisse, proindeque fuisse aliquando, cum nondum esset Filius Dei, & qui prius non erat, postea extitisse, talem factum, quandocumque deum factus est, qualis quilibet hominum nasci solet; cum omnia Deus fecerit ex nihilo. Per illam, velut instrumentum, secun-

Simonet Theol. Tom. I.

la & reliqua fuisse condita; illum non necessitate, sed voluntate & consilio Patris subsistere, & ita mutabilis esse nature. Perfectam esse Dei creaturam, sed tamen non ut aliquid ex creaturis, hoc est, cæteris omnibus creaturis, quæ per illum factæ sunt, excellentiorem. Omnia, quæ habet, dono accepisse à Patre, & sic quantus est, voluntate Patris evasisse, factumque esse voluntate paterna unigenitum Deum. Filium quidem esse, sed adoptivum Dei, cui proinde nec par, nec consubstantialis est: Pater enim sue substantiæ proprium Filium non habet. Patrem videre non posse, sed tamen pro potestate ea, qua Deus potest videri, proque suis modulis, quatenus fas est, Patris conspectum sufferre: imò suam ipsius substantiam ignorare: ex non extantibus factum esse, quia neque ex substantia Patris; cum sit immutabilis & inalterabilis, neque ex subiecta materia; nihil enim creatum ante ipsum extitit, & illum Pater initium creaturarum fecit. Abusivè tantum Verbum dici atque sapientiam; cum & ipse extiterit per proprium Dei verbum, & per sapientiam, qua in Deo est, in qua Deus tum cetera omnia, tum eum ipsum fecit. Propter nos factum esse, ut ejus, tamquam instrumenti cuiusdam, opera Deus nos crearet, neque ipsum unquam extitutum fuisse, nisi Deus nos creare voluisset. Sicut mutatus est diabolus, ipsum mutari posse, sicque vitii æquæ ac virtutis capacem esse ex natura sua, conversioni obnoxia, adeoque nonnisi voluntate paterna subsistere immutabilem & invariabilem.

3. Personarum in Deo trinitatem esse, sed majestate non pari. Patris, & Filii, & Spiritus sancti impermixtiles sibi invicem esse substantias, utpotè non unius & ejusdem substantiæ, sed distinctarum, diversarum, & inæqualium. Alienum externumque esse, quantum ad substantiam attinet, Patrem à Filio, quoniam principio caret; & à fortiori, propter eandem rationem, à Spiritu sancto, qui Filii creatura & factura est. Gloriam Patris, gloria Filii, & consequenter gloria Spiritus sancti, gloriosiores esse, idque in immensum. Trinitatem non fuisse ab æterno, quia aliquando erat, cum non esset Filius, & à fortiori cum non esset Spiritus sanctus; & sicut non erat binitas, antequam Filius existeret, ita nec erat trinitas, antequam existeret Spiritus sanctus; proindeque unum & singularem Deum per totam æternitatem extitisse, qui non fuit semper Pater, quia non semper genuit Filium, sicut non fuit semper creator, quia non semper per Filium creavit sive Spiritum sanctum, sive ullam aliam creaturam. Vide apud S. Athanas. lib. de Synodis Arim. & Seleuc. fragmentum Thalcæ Arij, & epistolam ab eod. Ario & ejus gregalibus ad S. Alexandrum scriptam. Apud Socratem lib. I. hist. c. 6. epistolam S. Alexandri ad Catholicæ Ecclesiæ Episcopos, & c. 8. definitionem Nicæni Concilii, & c. 9. ejusdem Concilii ad Alexandrinos epistolam. Apud Theodoretum lib. I. hist. cap. 4. epistolam S. Alexandri ad cognominem Episcopum Constantinopolitanum, & cap. 5. Epistolam Arij ad Eusebium Nicomediensem.

Hæc autem Arius non in Ecclesia solum, verum etiam in externis conventibus ac catibus assidue differebat. Quin etiam domos circumiens, quotquot poterat in sententiam suam traducebat. Verum Alexander Apostolicorum dogmatum vindex & patronus, primum admonitionibus & consiliis hominem ab instituto revocare conatus est. Sed ubi eum insanire, & impietatem suam palam predicare animadvertit, coacto Alexandriæ Episcoporum Ægypti & Lybiæ ferè centum Concilio, eum, & illos, qui ei adhaerant ex Clero, anathemate percussit, atque à gradu dimovit. E Clero autem Ario adhaerant Presbyteri quinque, Achilles, Aithales, Carpones, Sarmates, & Arius alter; Diaconi verò sex; Euzoius, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, & Gaius; quibus adjunxerant se Episcopi duo, Secundus, & Theonas.

Arius cum suis ab Alexandrina Synodo damnatus, confugit ad Orientalis Ecclesiæ Episcopos, legationibus ad eos missis cum formula fidei, sed non uno & eodem successu: nam ab aliis rejectus est, qui etiam Alexandro scripserunt, ne Arium & ejus gregales in Ecclesiam ad-

M

mitte-

Theod. lib. I. hist. c. 2.

Epi. A. ad Soc. lib. I. c. 6.

Soc. lib. I. hist. c. 15.

mitteret, nisi prius ejurassent dogma suum: ab illis vero susceptus est, inter quos eminebant Eusebii duo, Nicomediensis & Cæsariensis, quorum hic in Palæstina, ille verò in Bithynia convocavit Concilium Episcoporum aliquor. In utraque autem Synodo innocens & orthodoxus iudicatus est Arius, & Eusebius quidem Nicomediensis, cum sua Synodo, scripsit ad omnes ubique Episcopos, adhortans eos ut cum Ario communicarent, operamque darent, ut Alexander cum eo communicaret: Cæsariensis verò, cum communione sua, Ario & sectatoribus ejus concessit, ut plebem colligerent, sicut antea facere consueverant. Sed Eusebiorum conatibus fortiter resistit Alexander, & ad omnes Episcopos scripsit encyclicam epistolam, in qua Eusebium suggillat ut hominem ambitiosum, canonis Ecclesiastici transgressorem, ut qui relicta Berytiorum Ecclesia, Nicomediensem invasisset, sibi jampridem infensum, & Ariana impietate infectum: unde & vehementer Nicomediensis commotus est.

Alexandro adversus Arium pro fide Catholica, Eusebio verò Nicomediensi & contra Alexandrum & pro Ario scribente, graves in Ecclesiis exortæ sunt turbæ, aliis approbantibus factum Alexandri, & impiam Arii novitatem detestantibus, aliis verò Alexandrum improbantibus, & Eusebio Nicomediensi consentientibus; inter quos erant: multi Episcopi, quia Nicomediensis magna pollebat autoritate apud Imperatorem, qui tunc temporis debebat Nicomediæ. Malum auxit conjuratio Meletii schismatici, qui cum suis, contra Alexandrum pugnaturus, ad Arii castra transiit. Demum ob Ecclesiarum disensiones id res venit, ut in Ethnicorum theatris publicè in ludibrium verteretur Christiana religio.

Hæc ubi audivit Constantinus Imperator, communem Alexandro & Ario epistolam scripsit, in qua cum Alexandrum æquè ac Arium reprehendit, eoque de concordia ob levissimi momenti & ad substantiam fidei minimè pertinentem controversiam violatè insinuat, de malis Eusebii Nicomediensis artibus deceptum ostendit. Hanc autem epistolam misit per Osum Cordubæ in Hispania Episcopum, quem in comitatu suo habebat, & quem amabat atque colebat plurimum, utpotè virum sanctum, & variis pro fide initiis certaminibus insignem.

Sperabat Imperator animos per Osum ad concordiam revocatum iri, sed eventus spei non respondit: cum Alexander fidem prodere non posset, nec Arius, in impietate sua pertinax, errores suos damnare vellet. Osum itaque, cum Alexandria, etiam convocata Episcoporum Synodo, nihil profecisset, & tumultus ac contentiones in plebe crederent in dies, re planè infecta reversus est ad Constantinum, qui postquam, referente Oso, intellexit agi de summa fidei, apud Nicæam Bithyniæ generalem Synodum convocare decrevit, scripsitque ad omnes ubique Ecclesiarum antistites. In hac Synodo Arius cum impio suo dogmate condemnatus, & anathemate ictus, ab Imperatore exilio multatus est. Item condemnatos à Synodo Arii libros comburi jussit Imperator, imposita capitis pœnalis, qui illos apud se retinebant. Idem omnino statuit de scriptis sectatorum Arii, quos etiam jussit pro impiis haberi, & cum Ario autore suo Porphyrianos vocari à Porphyrio, ut qui hominis veræ pietatis quondam, cum viveret, inimici, & etiamnum infamis ob composita adversus Christianam religionem nefaria volumina, mores imitarentur, ejus etiam vocabulo appellarentur.

Paucis post Synodum annis, agente Presbytero quodam, Ariani partibus addicto, quem Constantia, Imperatoris soror, fratri suo moriens impensè laudat & commendat, velut hominem eximie sanctum, quemque idcirco Imperator inter familiares suos admiserat, agente, inquam, Presbytero illo apud Imperatorem, atque affirmante Arium non aliud sentire, quàm quod à Synodo decretum esset, & si in conspectum Principis admitteretur, Synodi decretis consensurum esse; admiratus quæ à Presbytero dicebantur, Constantinus ad comitatum suum vocavit Arium, scripta ad eum episto-

la. Constantinopolim igitur venit Arius cum Euzoio Diacono, quem fortunæ suæ sicut & impietatis comitem habebat. Admissi ad Imperatoris conspectum, & ab eo interrogati, num Nicænæ fidei consentirent? protinus responderunt se consentire; deinde jussi tradere scripto professionem fidei suæ, compositum à se Imperatori obtulerunt libellum, in quo dicebant se credere in unum Deum, Patrem omnipotentem, & in Dominum Jesum Christum, Filium ejus, qui ex eo genitus est ante omnia sæcula, Deum verbum, per quem omnia facta sunt, quæ in celo, & quæ in terra; qui descendit, &c.

Venenum sub ambigua fidei professione latens non advertebat Imperator. Rarus itaque Arium & Euzoium rectè sentire, annuit ut Alexandri reverterentur: at reversos cum commendatitiis ab Eusebio Nicomediensi litteris, imò & Imperatoris, quibus Arium cum ejus sociis in Ecclesiam admitti jubebatur, constanter rejecit Athanasius: quo audito Imperator excauit, & novis litteris Athanasio, ni pareret, exilium minatus est: qua comminatione nil commotus Athanasius, ad Imperatorem rescripsit, nullam esse debere Ecclesie Catholicæ cum hæresi Christi oppugnatrice communionem.

Anno 335. quo Hierosolymæ ex occasione dedicationis Templi Saluatoris, Imperatoris munificentia constructum, Episcopi, qui in Tyrio conveniissent sententiam depositionis in Athanasium protulerant, agebant Synodum, Arius cum suis eò le contulit, & porrecto illo, quem paucis antè annis Constantinopoli conscripserat, & Imperatori obtulerat, fidei libello, orthodoxus iudicatus est, & communioni Ecclesiasticæ restitutus conjuratione Eusebianorum, qui dominabantur Synodo. Arius ita cum suis absolutus, Alexandriam revertitur, munitus synodali epistola, qua Alexandrini admonebantur ipsum esse sanæ rectæque fidei; talem ab Imperatore judicatum, & ejus sacra jussione admissum in Ecclesiam, extra quam improba hominum invidia detentus fuerat eatenus. Arius fausta omnia sibi, absente Athanasio, pollicebatur; sed à plebe Catholica pessimè exceptus est, ingentesque adventu suo turbas excitavit.

Hæc cum ad aures Imperatoris fama pertulisset, fraudem subodoratus, & de fide Arii malè augurari incipiens, illum anno sequenti ad se accersitum Constantinopolim, iterum interrogat, num Nicænæ decretis sincerè consentiat? Ille nihil cunctatus, alacri animo subscribit ea coram Imperatore, qui admirans petit insuper, ut subscriptionem suam jurejurando confirmet. Jurat Arius & pejerat, brevi pœnas daturus perjuri. Interea persuasus Imperator, suspitione omni deposita, Alexandro Constantinopolitano Episcopo imperat per Nicomediensem, ut credere fas est, Eusebium, ut Arium in communionem recipiat. Jussioni Principis preces primùm, deinde minas addit Eusebius, atque exilium intentat homo nequam. Ad orationem & jejunia configit sanctissimus senex Alexander, & Nicænæ fidei propugnator acerrimus; nec frustra confugit. Prædicatur igitur, quàm Arius ab Eusebianis, etiam invito Alexandro, in Ecclesiam deducendus erat, cum ovals per urbem incederet cum numero Eusebianorum comitatu, dolore vicerum correptus est, & alvi exonerandæ causa locum publicum, ad id destinatum, ingressus expiavit, effusa sanguinis copia. Effudisse etiam inestina narrat Socrates; Athanasius verò orat. I. contra Arianos, medium crepuisse scribit.

Cum impiissimo autore suo extincta non est Ariana pestis, sed diu postea, in Orientali præsertim Ecclesia, grassata est, & progressu temporis divisa in tres sectas; Ariatorum scilicet, qui solam Arii contra Filium blasphemiam defendebant; Eunomianorum, qui sequebantur Eunomium, à quo Ariane impietati multæ aliæ superadditæ fuerunt; vocabantur etiam Anomæi, quia Filium Patri æqualem, seu per omnia dissimilem, aperte asserabant; & Macedonianorum, qui autorem habuerunt Macedonium Constantinopolitanum. Hic Filium per omnia Patri similem constanter asseruit, solo Constitantiali rejecto, sed Arianismum nova impietate exaquare: bellum enim indixit Spiritui sancto, expressè

Socr. l. i. c. 26.

Socr. l. i. c. 27.

Athanas. ap. 108. 2.

Socr. l. i. c. 33. 37. & 38.

Athanas. lib. de synod.

Socr. l. i. c. 38.

Socr. l. i. c. 46.

Theod. lib. i. c. 6.

presse asserendo illum non esse paris honoris & dignitatis cum Patre & Filio, sed utroque in erioem, utriusque ministrum & creaturam esse; quam impietatem communem habuit cum Eunomio. Quarta addi potest factio, Politicorum. Hi autem Filium non consubstantialem, non similem per omnia, ac proinde in substantia, sed precise similem predicabant, ut constat ex formula fidei quam Leonæ Comiti obtulit Seleucia Acacius Cæsariensis, & quam recitat Socrates l. 2. c. 40.

ARTICULUS II.

De Conciliis in causa Arianæ dogmatis, & personarum huic dogmati vel consentientium, vel contradicentium celebratis.

Prima contra Arium à S. Alexandro Alexandriae celebrata est Synodus centum fere Episcoporum ex Aegypto & Lybia. In ea damnatus est Arius cum suis gregariis, anathematizatus, & abdicatus, ut patet ex encyclica S. Alexandri epistola, quam refert Socrates, lib. 1. c. 6.

Olus Cordubæ Episcopus, à Constantino Magno ad procurandam Ecclesiæ pacem missus Alexandriam, eodem convocavit alteram Synodum, in qua Colluthus Presbyter, qui sibi munia Episcopalia arrogabat, & Ichyras, qui, ut à Collutho ordinatus, se pro Presbytero habebat, in ordinem redacti sunt, ut narratur in Apologia secunda S. Athanasii. Damnatum etiam est Sabellianum dogma, ut aperte colligitur ex Socrate, lib. 3. c. 7. Damnatum autem est, ut omnis Ario pretextus eriperetur calumniandi Alexandrum, & alios Catholicos, quos recriminandi gratia Sabellianismi accusabat. Unde ibidem damnatum etiam fuisse ipsam Arii blasphemiam, & sententiam, contra illum latam ab Alexandro in priore Synodo, confirmatam, dubitare fas non est. Ario autem non magis huic Synodo, quam priori, morem gerente, & virus suum in dies latius spargente, ad majus remedium recurrendum fuit, & suadente Olio, recurrit piissimus Imperator, ex consensu Silvestri Pontificis Nicæam convocando Synodum generalem, de qua in particulari infra.

Nicæam Synodum, interfectis aliquot annis, subsecutus est conventiculus Antiochenus, in quo S. Eustathius, vir sanctus, & admirabili eloquentia præditus, acerrimus Nicænæ fidei defensor, qui nomine Synodi Imperatorem Nicææ in publico cœtu laudarat, è Sede Antiochena deturbatus est, & in exilium deportatus opera Eusebii Nicomedienfis, inquieti æquæ ac nefarii hominis. Hic magni Eustathii, qui factionem Arianam scriptis suis exagitat, ruinam meditans, Hierosolymitanam peregrinationem suscepit unâ cum Theognide Nicæno, scelus ejus particeps, pretextu invendi fabricam Templi, quod construebatur sumptibus Imperatoris, sed re vera ut cum Eusebio Cæsariensi, & aliis partium illarum Arianis Episcopis contra Eustathium conspiraret. Cum autem, facta conjuratione, reverteretur Hierosolymis, substitit Antiochiæ cum multis Episcopis, inter quos non pauci erant orthodoxi, sed fraudis, quæ parabatur, ignari. Ex occasione velut sese sponte offerente, Eusebii duo convocant Synodum. Meretricula, quam mercede conduxerant Arianis, introducitur; nihil mali suspicantem Eustathium accusat adulterii, & accusationem jurejurando confirmat. Reclamantibus frustra orthodoxis, damnatur Eustathius, & deponitur, atque paulò post jussu Imperatoris, ab Eusebianis circumventi, ab exilium in Illyrico.

Exauctorato Eustathio, qui & depositionem & exilium pacato animo tulit, Sedes Antiochena oblata est Eusebio Cæsariensi: sed eo recusante, ordinatus est Episcopus Euphronius; presbyter Arianus, à quo & successoribus ejus Arianis separarunt se Antiochenes orthodoxi, & conventus suos seorsum egerunt; quia doctrinæ, quam tradiderat Eustathius, addictissimi erant, Eustathiani nominati sunt. Eustathium autem non solum adulterii, sed etiam Sabellianismi accusatum fuisse colligitur ex Socrate, lib. 1. hist. c. 24. ubi etiam narratur tantam ob Eustathii depositionem

Simonne Theol. Tom. I.

exortam esse seditionem Antiochiæ, ut tantum non urbs funditus delata fuerit, quod & innocentem Eustathium, & avaros ejus calumniatores fuisse ostendit.

Anno Imperii sui trigésimo, ac proinde anno Christi 335. Constantinus Synodum, quam ob accusationes contra Athanasium factas, anno præcedente Cæsaream Palestinæ convocarat, Tyri jussit congregari. Adfuerunt ex variis locis sexaginta Episcopi, in quibus erant Confessores tres, Paphnutius, Maximus Hierosolymorum anristes, & Potamo; sed numero prævalebant factioni Arianæ devoti. Præerant duo Eusebii, Nicomedienfis & Cæsariensis. Synodum nomine Imperatoris regebat Dionysius Comes, Arianorum fautor.

Multa per calumniam Athanasio objecta fuerunt crimina, quod mulierculam vi oppressisset; quod Arsenium quemdam, Meletianum Episcopum occidisset, eique brachium amputasset ad magicas operationes; quod consecratum calicem per Macarium Presbyterum confregisset; quod Ichyrum, qui se Presbyterum dicebat, male mulcasset, &c. Plena erant omnia tumultu. Paphnutius, animadversus Eusebianorum nequitia, cum Maximo, quem manu apprehenderat, recessit, ne sederet in concilio malignantium. Potamo crimen idolatriæ, ut narrat Epiphanius, palam exprobravit Eusebio Cæsariensi, qui nil inficiari ausus, pudore suffusus, & ira percitus, conventum dimisit.

Primam & secundam calumniam facile diluit Athanasius, cum ingenti pudore calumniatorum; de reliquis palam appellato Cæsare, cum etiam de vita periclitaretur, clam Tyro egressus, Constantinopolim se contulit ad Imperatorem. Interea absentem damnant Eusebiani, & Episcopatu abdicant hominem innocentem, & veritatis catholicæ vindicem.

Deposito Athanasio, & acceptis ab Imperatore litteris, Eusebiani Hierosolymam profecti sunt, & ibi celebrata Templi, Imperatoris munificentia constructi, dedicatione, Synodum habuerunt, in qua Arium & Euzoium in communionem receperunt, approbata æquivoca illa fidei formula, quam Imperatori obtulerant Constantinopoli, & ad Alexandrinis synodicam hac de re scripserunt epistolam, quæ extat apud S. Athanasium lib. de Synodis. Quo facto Eusebius Nicomedienfis cum aliquot Arianis Episcopis Constantinopolim reversus, novas veteribus calumnias addendo Athanasium oppressit apud Imperatorem, à quo Athanasius jussus est exulare Treviris in Gallia.

Anno Christi 336. Eusebiani Constantinopoli conciliabulum habuerunt, in eaque deposuerunt Marcellum Ancyrae Episcopum, & Galatiæ primatem. Iniquæ hujus sententiæ pretextus fuit, quod Marcus in libro, contra Asterium Sophistam scripto, Sabellii & Pauli Samosatani errores instauraret; quam calumniam jam diluimus.

Anno 339. Constantius, qui Constantino Patri anno 336. successerat, & Orientis imperium obtinebat, Constantinopolim Eusebianorum conciliabulum convocavit, ubi Paulum, qui in sede Constantinopolitana S. Alexandro successerat, abdicari curavit, eoque in exilium missus, Eusebium Nicomediensem Nicomedia Constantinopolim transtulit.

S. Athanasius cum per biennium & menses quatuor Treviris exulasset, Alexandriam anno 338. reversus est, fretus litteris Constantini junioris, liberorum Constantini natu maximi, qui Galliis imperabat. Athanasii reditum impatientissimè tulerunt Eusebiani, querentes quod à Synodo depositus, solo suo nutu & arbitrio Alexandrinam Ecclesiam recuperasset, antequam synodali judicio restitueretur in integrum. Itaque anno sequenti 339. ad Julium Pontificem maximum legatos miserunt, qui Athanasium accularent, sententiæ contra illum in Tyria Synodo latæ confirmationem obtinerent, & Synodum, si opus esset, peterent. Quod ut primum accepit Athanasius, suos quoque Romam missi legatos, qui innocentiam ejus contra adversariorum calumnias defenderent. Ab his semper victi confutatique Eusebiani legati, Synodum postularunt. Annuit

M 2 Julius,

Theo. lib. 1. hist. cap. 29. & 30.

Socr. l. 1. hist. cap. 29. & 31.

Sozom. lib. 2. hist. cap. 23. & 24.

Hier. 55.

An. 335.

Socr. l. 1. c. 33. & 34.

Sozom. lib. 2. c. 27. & 28.

Socr. l. 1. c. 36.

Sozom. lib. 2. c. 23.

Socr. l. 2. c. 6. & 7.

Sozom. lib. 3. c. 3. & 4.

Theod. lib. 1. hist. c. 1. & 2.

Socr. l. 2. c. 8.

Theod. lib. 2. hist. c. 4.

Epist. Julii ad Orientales, apud Athan. apol. 24.

Theo. lib. 1. hist. c. 21.

Theod. lib. 1. hist. c. 22.

Sozom. l. 2. c. 19.

Julius, & legatos à latere, qui Athanasium, & Eusebianos ejus accusatores citarent, misit. Paruit, non expectatis Julii litteris, Athanasius, & Romam venit, ubi post Athanasii adventum integro anno cum sex mensibus transacto, & Eusebianis non comparentibus, anno 341. celebrata est Synodus, cui adfuerunt Episcopi quinquaginta, & Athanasius innocens judicatus, Alexandriam rediit.

Ath. apol. 2.

Athanas. l. de Syn.

Theod. l. 2. hist. c. 6.

Sozom. l. 2. c. 8.

Sozom. l. 3. c. 1. & 6.

Athanas. Epist. ad orthodoxos.

Athanas. Epist. ad Soli.

Athanas. lib. de Syn.

Sozom. l. 3. c. 1.

Sozom. l. 3. c. 6.

Sozom. l. 3. c. 6.

Athanas. apol. 2.

Epist. Julio.

Sozom. l. 3. c. 1. & 10.

Sozom. l. 2. c. 17.

Theod. l. 2. hist. c. 4.

Sozom. l. 3. c. 18.

Eodem anno, sed ante Romanum Concilium, Antiochia Synodum nonaginta Episcoporum habuerunt, praesente Constantio, Eusebiani, qui iis, quae in Tyrio conventiculo adversus Athanasium gesta fuerant, confirmatis, Episcopum Alexandrinum designarunt Eusebium Emisenum, cui, Episcopatum illum recusanti, subrogatus est Gregorius Cappadox. Gregorium cum ingenti militum manu Dux Sirianus Alexandriam deduxit, & in Sedem Episcopalem intravit. Athanasius verò, cujus caput petebatur, noctu è templo, in quod cum populo convenerat, in media turba elapsus, confugit ad Julium & Constantem, alterum Constantini filium, qui tunc solus Occidentis imperium obtinebat, quia Constantinus junior, cum ei bellum intulisset, in acie ceciderat. Gregorius autem diram Ecclesiae Alexandrinae, eo quod orthodoxi cum eo communicare nollent, persecutionem intulit, & per Phylagrium Praefectum exercuit. Cum autem per sex annos, instar ferre belluae, gregem omni crudelitate vastasset, poenas tandem improbitatis suae dedit, ab ipsis ovibus miserè disceptus, ut narrat Theodoretus loco citato, in eo tamen lapsus, quod sex pro octo posuerit.

His ita contra Athanasium gestis, Eusebiani de abolendo Nicæno Symbolo consilium inierunt, & ad hunc finem tres fidei formulas in Synodo successivè ediderunt, quarta post aliquot menses addita. Huic porò Synodo interfuerunt Eusebius antea Nicomediensis, tunc Constantinopolitanus Episcopus; Acacius, Eusebii Caesariensis, qui jam è vivis excefferat, successor, qui & ejus fuerat discipulus; Petrophilus Scytopolitanus, Theodorus Heracleensis, Eudoxius Germaniciae tunc, postea verò, pulso Macedonio, Constantinopoleos Episcopus; Georgius Laodiceae in Syria, & alii multi Metropolitanorum & illustrium Ecclesiarum Praefules, cum Flaccillo, successore Euphronii, quem Eusebiani, deposito S. Eustathio, in Sedem Antiochenam intruserant. Post hanc autem Synodum non diu superstes fuit Eusebius Constantinopolitanus, & tandem è vivis sublatu est mortalium nequissimus, sed non absque nequitiae suae haeredibus.

Finita Synodo Eusebiani litteras ad Julium dederunt, vana eloquentiae ostentatione, & arrogantia plenas, insuper & querimoniis adversus ipsum Julium, quod judicium de Athanasio & aliis Episcopis ab Orientalibus latum retractare tentaret, & quod cum Athanasio damnato communicaret. Minas addebant, nisi sententia ab ipsis late acquiesceret, se fortiter contradicturos. Litterae à Julii legatis, quos earenus Antiochia detinuerant Eusebiani, allatae, & in Romano Concilio cum omnium audientium indignatione lectae sunt. Causa Athanasii & aliorum Episcoporum, nempe Marcelli Ancyrae, Afclepe Gazae, Pauli Constantinopoleos, & Lucii Adrianopoleos, ab Eusebianis abdicatorum, examinata, eorumque injusta damnatione reiecta, Julius ad Orientales apostolico zelo synodicam rescripsit epistolam.

Hac Julii epistola, & Romani Concilii judicio fretus Athanasius, Alexandriam redierat: sed, ut jam narratum est, cum Gregorius, in ejus locum ab Eusebianis in Antiochena Synodo successus, eodem brevi postea advenisset cum magna militum manu, ut suae & ovium suarum saluti consuleret, fugere coactus, venit ad Constantem Imperatorem. Arianae factionis insidias coram eo deploravit, & apostolicam fidem bello appeti conquestus est, simul Patrem suum in memoriam revocavit, & magnam Synodum, quam ille convocaverat, His auditis, statim ille ad Fratrem litteras dedit, quibus eum hortabatur, ut paterna pietatis hereditatem integram atque inviolatam custodiret; rogavit etiam, ut aliquos ex Orientalibus Episcopis mitteret, qui depositionis

Athanasii & aliorum rationem redderent. Tres igitur ad hanc remissi sunt Episcopi à Constantio, Narcissus Episcopus Irenopolis in Cilicia, Theodorus Heracleae in Thracia, & Marcus Arethusa in Syria, qui cum Athanasio congregari non ausi sunt, & Constanti formulam illam fidei, quam aliquot ab Antiochena Synodo mensibus fabricarant, obtulerunt, & illi justam fuisse adversus Athanasium Orientalium sententiam perluade-re frustra conati, ad suos redierunt.

Sozom. l. 1. c. 10.

Athanas. l. de Syn.

Sozom. l. 2. c. 17.

Athanas. l. de Syn.

Sozom. l. 2. c. 19. & 21.

Circa annum 345. Eusebiani qui quiescere non poterant, iterum conveniunt Antiochiam, ibique Synodum habuerunt, in qua novam ediderunt fidei formulam, quam *μακρότης*, hoc est, Prolixiorum cognominarunt. Eam autem conscripserunt, ut aiebant, ut omnem de fide sua in Occidentalium animis finitram opinionem deleterent, & calumniam diluerent adversariorum suorum, hoc est, Athanasii, & aliorum, quos injustè abdicarant, Episcoporum, asserentium illos malè de Christo sentire. Quare formulam per Eudoxium Episcopum Germaniciae, Martyrium, & Macedonium Mopsuestenum miserunt ad Occidentales Episcopos, à quibus rejecti sunt: responderunt enim Occidentales se decretis Synodi Nicænae contentos esse, nec praeerea quidquam curiosius esse inquirendum.

Anno à Constantini obitu undecimo, hoc est, anno 347. Constans & Constantius convocarunt, annuente Julio Pontifice maximo, Synodum generalem Sardicam, Occidentalis Imperii urbem, Illyrici, Mysiae, & Thraciae confinem. Convocandae Synodi causa fuerunt repetitae Eusebianorum querimoniae de Athanasii, Marcelli Ancyrae, Pauli Constantinopolitani, & Afclepe Gazensis absolutione, & restitutione facta à Julio Pontifice in Romano Concilio. Constans igitur, qui earenus, id beneficii loco à Fratre postulando, ut Athanasium in Sedem suam restitueret, nihil profecerat, ad eundem Fratrem, suadente Athanasio, & Julio consentiente, scripsit de convocanda Sardicam Synodo oecumenica, ad causam Episcoporum ab Eusebianis damnatorum retractandam, & tandem aliquando finitendas Eusebianorum querelas. Annuit Constantius, Sardicam conveniunt orthodoxi Episcopi plus minùs trecenti. Adfuerunt etiam, judicium Episcoporum libenter subituri, Athanasius, Marcellus, Afclepe, & alii ab Eusebianis iniquè damnati. Paulum quoque Constantinopolitanum adfuisse scribunt Socrates & Sozomenus, sed potius credendum est Theodoro, asserenti populum Constantinopolitanum, insidias Eusebianorum Episcopo suo metuentem, passum non esse, ut Sardicam abduceretur; praesertim cum nulla illius expressa mentio fiat in Synodica ad omnes Catholicae Ecclesiae Episcopos, scripta à Sardicensi Synodo, neque in Epistola ejusdem Synodi ad Julium.

Sozom. l. 2. c. 17.

Sozom. lib. 3. cap. 11. & 12.

Theod. l. 2. hist. c. 7. & 8.

Epist. Sard.

Syn. apud Athanas. apol. 2.

Athanas. Epist. ad Soli.

Lib. 2. hist. cap. 1.

Apud Athanas. apol. 2.

Apud Hilari frag.

Epistol. Syn. apud Athanas. apol. 2.

Sozom. l. 3. cap. 12.

Lib. 3. c. 12.

Lib. 2. hist. c. 8.

Synodo praesuit magnus Osius, cum Archidamo & Philoxeno Presbyteris, à Julio missis, Retractata est causa Athanasii, Marcelli & Afclepe, qui & innocentes declarati sunt, & in Sedes suas restituti. Prohibitum fidelibus, ne Gregorium, qui Alexandrinam, Basilium, qui Ancyranam, & Quintianum, qui Gazensem Ecclesiam invaserant, Episcopos nominarent, ullamve cum illis communionem haberent, vel eorum litteras recipere, aut vicissim mitterent. Theodorus Heracleae, Narcissus Irenopolis, Acacius Caesareae, Stephanus Antiochia, Menophantus Ephesis, Ursacius Singiduni, Valens Mursa, & Georgius Laodiceae excommunicati & depositi.

Scribit Sozomenus eodem tempore aliam fidei formulam editam fuisse à Patribus Sardicensibus, pluribus quidem verbis scriptam, quam quae in Concilio Nicæno edita fuisset; sed tamen eandem complectentem sententiam, & verbis non multum ab illa discrepantem, &c. Item Theodoretus refert fidei formulam, insertam epistolae à Sardicensi Synodo ad totius orbis Episcopos scriptae. Sed potius audiendi sunt Patres Concilii Alexandrini, cui praesedit S. Athanasius anno 362, qui fuit à Sardicensi Synodo decimus quintus. Hi enim melius norant acta in Sardicensi Synodo, quam illi, qui ab istius Synodi aetate longo intervallo abfuerunt.

Sic

Apud Athan. Sic autem in sua ad Antiochenſes epiſtola loquuntur Patres Alexandrini, quorum etiam aliqui Sardicæ adfuerant: *Tabellas, quas nonnulli ſolent, quaſi in Sardicenſi Synodo de fide conſcriptas, ne legi quidem ſemel, aut proferri ſinatis. Nihil enim tale Concilium deſignavit. Quamvis certi homines nonnulla, quaſi qua deſſent Nicæno Concilio, adſcribere vellent, idque acriter contenderent, ſancta tamen Synodus, quæ Sardicæ convenit, indignè id tulit, decretoque ſancivit, ne quid ulterius de fide ſcriberetur, & ſeſe contentos eſſe Nicæna fide declaraverunt; ut cui nihil deeſſet, & in qua integra & ſolida pietas contineretur; neque edendam eſſe aliam profeſſionem fidei, ne illa, quæ Nicæa ſcripta eſt, ſuos numeros non habere videretur, neve illis, quibus libido eſt ſemper nova ſtatueretur, occaſio huiusmodi ſuppeditaretur, ut iterum atque iterum de fide deſiniant. Quod adhuc expreſſe teſtatur, & confirmat Euſebius Vercellenſis ſubſcribendo huic epiſtolæ. Pro certo igitur ſtatuendum eſt, nullam novam fidei formulam à Sardicenſi Synodo editam fuiſſe.*

Apud Hilari. Aliquam tamen difficultatem habent Patres Sardicenſes in ſua ad Julium Epiſtola: *Permiſerunt religioſiſſimi Imperatores, ut de integro univerſa diſcuſſa diſputarentur, & ante omnia de ſancta fide, & de integritate veritatis, quam violaverunt Euſebiani. Sed ſatisfit, ſi dicatur quaſiſſimum quidem fuiſſe in Synodo, utrùm expedit novam ampliorem fidei formulam condere ad maiorem Nicæni Symboli explicationem, & Patres magno conſenſu, paucis contradicentibus, reſponſiſſe, Nicænam fidem ſufficere, nec opus eſſe nova ampliorem formulam. In quo prudentiſſimè ſeſe geſſerunt Patres Sardicenſes: in illis enim circumſtantiis novam ampliorem fidei formulam edendo, elevaſſent authoritatem Symboli Nicæni, infirmis in fide ſcandalum, & Euſebianis triumphandi anſam dediſſent, atque Nicænam fidem explodendi ut inſufficientem, vel etiam correctione indigentem, etiam ipſo defenſorum illius iudicio. Præterea orthodoxi, Nicæna fide contenti, novam fidei formulam non poſtulabant, nec nova amplior & explicatior fidei formula ſatiſſeſſet hominibus inquietis, & malè erga fidem affectis, atque nunquam, niſi ſuppreſſo Conſubſtantiali, quieturis.*

Apud Athan. Hanc porro Sardicenſem Synodum œcumenicam fuiſſe convocacione tantum, non celebratione & exitu, perperam contendunt recentiores nonnulli. Non enim tantum ex toto orbe convocata eſt, ſed etiam ex toto orbe adfuerunt Epiſcopi, nec ſolum adfuerunt Epiſcopi ex Occidentali imperio, ſed etiam ex Orientali magno numero, ut patet ex inſcriptione epiſtolæ huius Synodi ad Alexandrinos, & ex ſubſcriptionibus alterius epiſtolæ Synodi ejuſdem ad omnes Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopos. Fallum igitur eſt quod ajunt, omnes Orientis Epiſcopos ante celebrationem Concilii divortium feciſſe, & Philippopolim ſceſſiſſe. Et verò ſceſſerunt ad ſummum 80. numero Epiſcopi Patriarchatus Antiocheni, ut conſtat ex eorum epiſtola ſynodica; qui quia abſque legitima cauſa ſceſſerunt, & erant omnes hæretici, vel hæreticorum partibus addiſti, turpi fuga ſua impedire non potuerunt, ne Sardicenſe Concilium eſſet œcumenicum.

Apud Hil. Fallum quoque eſt quod dicunt recentiores illi, Sardicenſi Synodo adfuiſſe tantum Epiſcopos 80. Nam 1. S. Athanaſius in ſua ad Solitarios epiſtola, teſtatur Epiſcopos, ex pluribus quàm triginta quinque provinciis Sardicæ congregatos, ſibi cum ſuis, ut cauſam diceret, permiſiſſe. At quis credat 80. tantum Epiſcopos ex pluribus quàm triginta quinque provinciis collectos fuiſſe? 2. Euſebiani in ſua Philippopolitani Conciliabuli epiſtola ſynodica, ſcribunt immenſam multitudinem Epiſcoporum de Conſtantipoli & de Alexandria Sardicam confluxiſſe, eoſque omnes ſecum collectos in ſuo Concilio Oſium & Protogenem habuiſſe. At, quaſo, an non immedia illa Epiſcoporum multitudo, ex Orientali Imperio collecta, & conjuncta cum Occidentali partium Epiſcopis, numerum octogenerium ſuperavit? 3. S. Athanaſius Synodum Sardicenſem magnam Synodum appellat in apolog. 2. exordio.

Simonet Theol. Tom. I.

At magnamne appellaret Synodum 80. tantum Epiſcoporum? 4. An credibile eſt Euſebianos, homines audaciſſimos, cum ipſiſſime eſſent numero 80. alios 80. Epiſcopos tantoperè reformidaturos fuiſſe, ut ſeſe clam turpi fuga ſubducerent? 5. Sardicam ducentos & quinquaginta Epiſcopos conveniſſe, idque antiqua monumenta teſtari ſcribit Theodoretus lib. 2. hiſt. c. 7. Socrates verò refert lib. 2. cap. 20. trecentos circiter conveniſſe, pro quo citat Athanaſium. Unde quod legitur in Athanaſii ad Solit. epiſtola, *Convenit igitur ab Oriente & ex Occidente in urbem Sardicam numero plus minus centum Epiſcopi*, mendosum eſt in antiquioribus editionibus, & in recentioribus melius reſtitutum, ubi legitur, *plus minus ter centum Epiſcopi*, atque ita olim legiſſe Socratem dubium eſſe non poteſt.

A veteribus autem nonnullis, ut Hilario & Epiphano, Concilium Sardicenſe Concilium Occidentalium vocatur, tum quia Sardica erat urbs Occidentalis Imperii, tum quia Occidentales in hoc Concilio numero ſuperiores erant Orientalibus; tum denique & maxime, ad veram Sardicenſem Synodum à pseudo-Sardicenſi, ſeu à Philippopolitano Conciliabulo, quod fuit Orientalium tantum, diſtinguendam. Addi poteſt Orientalium nomine propriè intellectos tantum fuiſſe Antiocheni Patriarchatus Epiſcopos, qui re vera Sardicæ divortium fecerunt, & cum aliis Epiſcopis convenire detrectarunt.

Dices. Conſtantinopolitana Synodus, in qua damnatus eſt Macedonius, ſecunda numeratur inter œcumenicas, prætermiſſa Sardicenſi. R. Sardicenſem Synodum comprehenſam fuiſſe à veteribus ſub nomine Nicæna, velut quandam illius appendicem, tum quia contenta fuit Nicæno Symbolo, nec aliam, aut explicatorem fidei formulam edere voluit; tum quia convocata fuit, ad retractandam cauſam Epiſcoporum, qui ob Nicæna fidei deſenſionem depoſiti fuerant ab Euſebianis, & vexati. Hinc Canones Sardicenſes ſub nomine Nicænorum Canonum à veteribus Pontificibus citati fuerunt.

Oſio cum aliis orthodoxis Epiſcopis, qui Sardicæ conveniant. Synodum celebrante, Euſebiani numero 80. Philippopoli urbe Thraciæ, quæ Orientalis erat Imperii, & in quam Sardica confugerant, divortii & fugæ ſuæ occaſione arrepta ex eo quod Oſius, & Epiſcopi, qui cum illo erant, ab Athanaſio & aliorum, ab Orientalibus damnatorum, communione abſtinere nolent, conventiculum ſuum habuerunt, eumque, ut ſimplicibus illuderent, Sardicenſis Concilii nomine ingniverunt. Ibi autem damnato iterum Marcello Ancyrano, Paulo Conſtantinopolitano, Aſclepa Gazenſi, confirmatis in Tyria Synodo contra Athanaſium actis, Oſio, Protogene, Gaudenio, Maximino Trevirenſi, & ipſomet Romano Pontifice Julio excommunicatis, encyclicam ſcripſerunt epiſtolam, mendacii & calumniis reſertam, cui novam fidei profeſſionem ſubjunxerunt.

ARTICULUS III.

De aliis Synodis poſt Sardicenſe Concilium celebratis, & aliquaratione ad eandem cauſam pertinentibus.

Anno Chriſti 347. poſt Sardicenſe Concilium celebratam eſſe Mediolani Synodum, in qua damnati ſunt errores Photini, ipſeque Photinus fidelium communione, donec reſiſciſſet, privatus eſt, docent recentiores, quibus facile aſſentior, propter authoritatem S. Hilarii, qui in frag. 2. ſic loquitur: *Ad tollendum ex Epiſcopatu Photinum, qui ante biennium jam in Mediolaneſi Synodo erat hæreticus damnatus, ex plurimis provinciis congregantur Sacerdotes. . . . Quam opportunitatem naſti Urfacius & Valens, Romane plebis Epiſcopum adeunt, recipi ſe in Eccleſiam deprecantur, & in communionem per veniam admitti rogant, &c.* Hæc autem Synodus, quam dicit Hilarius ad deponendum Photinum ex plurimis provinciis convocaram fuiſſe, & ex qua opportunitatem naſti Urfacius & Valens Romanum Pontificem adierunt, ut Eccleſiæ reconciliarentur, celebrata

brata fuit Mediolani anno 349. ut infra ostenditur. Ergo ibidem celebrata fuerat anno 347. alia Synodus in qua Photinus damnatus fuerat ut hereticus. Quod confirmatur ex verbis, quæ Ursacii & Valentis ad Julium epistolæ subjicit Hilarius: *Hæc epistola post biennium missa est, quam hæresis Photini a Romanis, hoc est, ab Occidentalibus, damnata est.* Hæc autem epistola, ut infra ostenditur, missa est anno 349. Ergo anno 347. in Concilio Mediolanensi Photini hæresis damnata fuerat.

Falsum est quod asserunt aliqui, in hac Mediolanensi Synodo, anno 347. celebrata, Ursacium & Valentem, rogata veniam, in gratiam receptos esse: non enim de roganda venia cogitabant, nisi postquam Athanasius à Constantio in Sedem suam cum honore restitutus est, quod contigit anno 349. ut infra exponetur, & probabitur. Nec suffragari possum existimantibus ad eandem Synodum pertinere verba illa Liberii ad Constantium epistolæ: *Qua est pax, clementissime Imperator, cum sint ex partibus ipsius quatuor Episcopi Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Maririus, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arianæ sententiam hæreticam nolissent damnare, de Concilio animis iratis exierunt.*

Apud Hilari-
um in frag.

Et 1. quidem omnino incredibile est eo ferè tempore, quo non solum præcipuos ex Occidentalibus Episcopos, sed etiam ipsum Pontificem maximum excommunicabant, Orientales misisse legatos suos ad Episcopos Italos; & verò quam ob rem misissent? Num ad synodicam Philippopolitani Conciliabuli epistolam ad Occidentales deferendam? At hoc ne cogitari quidem potest. Præterea, epistolam hanc ab Eusebianis non fuisse ad summum transmissam, nisi in Africam, non quidem ad orthodoxos, sed ad Donatistas, ut eos sibi conciliarent, fociarentque, colligitur ex inscriptione. 2. Post divortium Sardicæ factum ab Eusebianis, communicatio omnis Occidentales inter & Orientales abrupta est statim, ut scribit Sozomenus lib. 3. cap. 13. *Post hanc, inquit, Synodum Sardicensem Orientales & Occidentales non amplius inter se commisti sunt, tamquam idem sentientes de fide, neque invicem communicarunt, sed Orientales quidem Thracia tenus; Occidentales vero usque ad Illyricum sese mutuo direxerunt.* Idem scribit Socrates lib. 2. cap. 21. Neque Orientales Occidentalium communionem expectere visi sunt, nisi post annum 351. 3. Episcopi illi, quos in sua ad Constantium epistola nominat Liberius, si planè sunt, quos Eusebiani cum prolixiore fidei formula, Antiochie circa annum 345. edita, miserunt in Italiam, ut jam narratum est.

Itaque dicendum est, ex occasione adventus legatorum Eusebianæ factionis in Italiam, Synodum convocatum fuisse Mediolanum, in ea oblatam ab Episcopis Eusebianis fidei professionem lectam fuisse; Sabellii & Pauli Samosatani dogmatum instauratores, quos damnabat, damnatos fuisse, sed Eusebianos Episcopos, ad damnandum quoque Arianismum, subscribendo scilicet Nicænæ fidei, interpellatos, morem gerere noluisse, & à Concilio iratis animis recessisse, atque ad suos, Occidentalibus sibi minimè conciliatis, remeasse; hanc denique primam Mediolanensem Synodum celebratam fuisse circa annum 346. annis scilicet octo antequam Liberius epistolam suam ad Constantium scriberet; scripsit autem anno 354. post lapsum legatorum, quos ad Constantium in Galliis miserat, quique in Arelatensi Synodo Athanasii condemnationi subscripserant anno superiore, & scripsit ad impetrandam Synodum generalem, quæ re ipsa in annum sequentem à Constantio Mediolanum convocata est, & infelicitissimum habuit exitum.

Anno 349. Synodus, ex plurimis Occidentalis Imperii provinciis congregata, Mediolani celebrata est ad exauctorandum Photinum, qui erroribus suis ibidem ante biennium damnatis, cum pertinacia & magna animarum ruina adhærebat, eosque evulgare pergebat. De hac Synodo loquitur S. Hilarius in frag. 2. num. 19. cum ait: *Ad tollendum ex Episcopatu Photinum, qui ante biennium jam in Mediolanensi Sy-*

nodo erat hereticus damnatus, ex plurimis provinciis congregantur Sacerdotes. Loquitur enim de Synodo, ad quam venerunt Ursacius & Valens veniam rogaturi, & cui ad hunc finem pœnitentiæ libellum porrexerunt, eoque porrecto, Romam ad Julium perrexerunt, ab eo Ecclesiæ reconciliandi. *Quam opportunitatem, inquit, nacti Ursacius & Valens, Romane plebis Episcopum adeunt, recipi se in Ecclesiam deprecantur, & in communionem per veniam admitti rogant.* Julius eo consilio veniam, quam orabant, impertit, ut cum lucro Catholica Ecclesiæ vires quoque deiraberet Ariani, &c. Hujus igitur Synodi, de qua loquitur Hilarius, opportunitatem nacti Ursacius & Valens ad impetrandam veniam, Julium adierunt, ab eo Ecclesiæ reconciliati sunt, pro illis scilicet intercedente Synodo illa, cui se præsentantes stiterant, & pœnitentiæ libellum obtulerant, ut apertè colligitur ex eorum ad Julium epistola, vel potius ex eorum libello in forma epistolæ Julio Romæ oblato.

Apud Hilar-
um in frag. 2.

Dico autem Synodum illam Mediolani anno 349. celebratam fuisse. Et 1. quidem quod celebrata fuerit anno 349. sic ostenditur. Synodus illa celebrata est eo anno, quo pœnitentes Ursacius & Valens errorum suorum veniam rogantur à Julio Pontifice, nacti scilicet opportunitatem Synodi illius. Atqui hoc non fecerunt Ursacius & Valens, nisi postquam Athanasius, à Sardicensi Concilio absolutus, & à Constantio tandem revocatus, atque à Palæstinis Episcopis susceptus, Alexandriam reverius est, ut constat ex S. Athanasio in apol. 2. ubi postquam narravit, se cum omni honore à Constantio revocatum, & à Palæstinis Episcopis sincerè exceptum, atque cum pace, & litteris ad plebem Alexandrinam gratulatoriis dimissum, sic prosequitur: *His conspectis de se jam desperantes Ursacius & Valens Romam profecti, peccata sua cum pœnitentiâ confessi sunt, gratiamque facti postularunt, litterasque & ad Julium veteris Romæ Pontificem, & ad nos quoque in hanc formam misere, quorum exempla mihi transmissa sunt à Paulino Episcopo Tyburis.* Idem testatur Socrates lib. 2. c. 24. ubi postquam hoc capite & superiore exposuit eadem, quæ Athanasius, de Constantio ei conciliato, & Synodo Hierosolymitana, prosequitur in hunc modum: *His compertis Ursacius & Valens, qui prius Arianorum dogmati mordicus adhaeserant, damnato priore studio, Romam se conferunt, & libellum pœnitentiæ Julio Episcopo porrigentes, vocem ac fidem Consubstantialis amplexi sunt, &c.* Ergo Synodus illa, cujus opportunitatem nacti Ursacius & Valens, Romane plebis Episcopum adierunt, &c. celebrata est eo anno, quo post Sardicense Concilium Athanasius, à Constantio tandem cum honore revocatus, & in Synodo Hierosolymitana à Palæstinis Episcopis susceptus, rediit Alexandriam. Hic autem Athanasii reditus contigit post annum 348. ut constat ex ipso Athanasio in epist. ad Solit. ubi narrat, cum ipse redire cunctaretur, Constantium fratri suo Constanti scripsisse, ut ipsum quoque ad reditum cohortaretur, & affirmabat se totum annum expectasse Athanasium. Ergo Synodus illa, cujus opportunitatem nacti Ursacius & Valens, &c. celebrata est anno 349.

2. Quod etiam Synodus illa celebrata fuerit Mediolani, ostenditur ex synodali ad Constantium epistola Ariminensis Concilii, ubi sic loquuntur hujus Synodi Patres: *Ea de causa Ursacius & Valens jam pridem socii & ad stipulatores Ariani dogmatis, à nostra communione, sententia data, segregati fuerunt; quam ut denudò recuperarent, de peccatis suis, in quibus se confesos agnoscebant, pœnitentiâ veniamque postularent, ut eorum synographæ testantur, & ob id illis venia gratiaque delictorum facta est: hæc autem per id tempus facta sunt, cum Mediolani Synodus in confessum ibat, presentibus ibidem Romane Ecclesiæ Presbyteris.* His addimus testimonium Ursacii & Valentis in sua ad Julium epistola, in qua hæc leguntur: *Hæreticum verò Arium, sed & satellites ejus, qui dicunt, Erat tempus, quando non erat Filius, & qui dicunt ex nihilo Filium, & qui negant Deum Dei Filium ante secula fuisse, sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus, & nunc & semper anathe-*

Apud Athan-
asium de Syn.

Apud Hil. in
frag. 2.
Apud Athan.
apol. 2.

matiasse, hac manu nostra qua scripsimus, profite-
mur. Ergo Synodus illa, cuius opportunitatem nacti
sunt Ursacius & Valens, Mediolani celebrabatur. Er-
go Synodus illa, quam dicit Hilarius ex pluribus pro-
vinciis congregatam ad tollendum ex Episcopatu Pho-
tinum, celebrata fuit Mediolani anno 349. Hoc igitur
anno, teste Hilario, magna Occidentalium Synodus
Mediolanum convocata est, cui adfuerunt legati Apo-
stolici, in qua contra Photinum Sirmii Episcopum,
erroribus suis pertinaciter adherentem, sententia de-
positionis prolata est, ad quam se contulerunt Ursaci-
us & Valens, & oblato libello, in quo Arianismum
damnabant, & se falsa Athanasio imposuisse crimina
constatebant, veniam petierunt à Patribus, qui ipsos
Pontifici maximo absolvendos Romam dimiserunt.

Ex his improbabilis redditur conjectura recentiorum
illorum, qui ajunt hoc anno 349. Synodum convoca-
tam fuisse Sirmium ad Photinum exauctorandum. Ad
quid enim duæ Synodi, eodem anno, in eodem Impe-
rio, in eadem causa? & sententia depositionis contra
Photinum prolata à generali Occidentalium Synodo,
Mediolani celebrata, cui etiam interfuerunt Legati Pon-
tificii, quid opus alia Sirmienfi Synodo, à qua similis
sententia contra Photinum proferretur? Dicentne nul-
lam hoc anno Mediolani habitam esse Synodum? Sed
contrarium, ut puto, demonstratum est.

Multò minùs audiendi videntur alii, qui dicunt hoc
eodem anno ab Arianis seu Orientalibus Sirmii coactam
esse Synodum, acceptam à Mediolanensi Synodo sen-
tentiam contra Photinum latam approbasse & confir-
masse, atque ea de re ad Occidentales rescripsisse, & in
litteris suis mentionem adjecisse Marcelli, cujus Pho-
tinus fuerat discipulus, & à quo proinde errores suos
doctus fuerat. Sed hujus Sirmienfis Arianorum seu
Orientalium Synodi conjectura nullo planè funda-
mento nititur. Præterea, Sirmium urbs erat Occi-
dentalis Imperii. Qui autem dicit, Orientales Epis-
copos, tunc temporis, quo Constantius Occidenti, Con-
stantius verò Orienti imperabat, Synodum in urbe
Occidentalium Imperii celebrasse, majorem non mere-
tur fidem, quam qui assereret Episcopos Occidentales
in urbe Imperii Orientalis celebrasse Synodum.
Denique Sirmienfis illa Synodus Arianorum Orientalis
imperii supponitur convocata & celebrata fuisse,
sciente & consentiente Constante, qui adhuc vi-
vebat, & qui, cum esset acerrimus Nicænæ fidei
defensor, Episcoporum huic fidei adversantium con-
ventus in ditione sua permisisse credi non potest, &
permisisse contra Ecclesiasticum Canonem, ad exau-
ctorandum scilicet Episcopum, qui cum esset in par-
tibus Occidentalibus, extra Concilium œcumenicum,
non ab Orientalibus, sed ab Occidentalibus exaucto-
randus erat.

At inquit. Sanctus Hilarius in frag. 2. num. 21.
22. 23. & 24. eodem tempore, quo Mediolani age-
batur Occidentalium Synodus contra Photinum, con-
tra eundem Sirmii quoque actam esse Synodum Ori-
entalium, satis aperte significat. R. neg. Probant.
Nam postquam num. 21. dixit Hilarius: *Verum inter
hæc Sirmium convenitur. Photinus hæreticus comprehen-
sus, olim reus pronuntiatus, & à communione jam
pridem unitatis abscissus, nec tum quidem per factio-
nem populi potuit amoveri*; in subsequenti nar-
rat non obscure, Occidentales sententiam contra Pho-
tinum, in Mediolanensi scilicet Synodo à se latam,
per litteras significasse Orientalium, quæ tunc age-
batur, Synodo; Orientales verò à sua Synodo ad
Occidentales rescripsisse de Photino ab ipsis rectè dam-
nato & exaucto, sed malo animo mentionem ad-
didisse Marcelli, de quo tamen nihil scripserant Occi-
dentales, tamquam Photini errorum institutoris &
magistri, denique in epistola suæ primordio posuisse
fidei professionem, quam ipse Hilarius vellicat num.
24. Atqui Synodus illa Orientalium, ad quam ex Me-
diolanensi Synodo scripserunt Occidentales, non po-
tuit esse, nisi conventus Sirmienfis, de quo loquitur
Hilarius num. 21. Ergo, &c. R. ex Hilario non ha-
beri, quod Occidentales de Photino à se exauctora-

Simonnet Theol. Tom. I.

to ad Synodum aliquam Orientalium scripserint, ne-
que quod Orientales à Synodo aliqua ad Occidentales
rescripserint eodem anno, ut ex sola locorum citato-
rum lectione liquet.

Dicendum igitur est, 1. è Synodo Mediolanensi Sir-
mium missos esse Episcopos aliquot, qui eò sententiam
depositionis contra Photinum latam deferrent, & exe-
cutioni mandarent, quod perficere non potuerunt pro-
pter exortam populi Sirmienfis, cui charissimus erat Pho-
tinus, seditionem. Unde tunc Photinus amoveri non
potuit, Constante, qui vim adhibere potuisset, anno
proximè sequenti, mense Januario, è vivis sublato. Sic
intelligo S. Hilarium, cum ait, *Verum inter hæc*, hoc
est, interea dum Ursacius & Valens Romam profecti
ad Julium, cum commendatitiis, ut credere fas est,
Mediolanensis Synodi, à qua suscepti fuerant, litteris,
ab eoque veniam rogant & impetrant, *Sirmium conve-
nitur* ad pellendum Photinum, & ordinandum alium
Episcopum. *Photinus hæreticus comprehensus, olim reus
pronuntiatus, & à communione jam pridem unitatis
abscissus, nec tum quidem per factionem populi potuit
amoveri*, hoc est, nihil tamen ab Episcopis, qui jussu
Mediolanensis Synodi Sirmium convenerant, agitur,
renitente populo: & ita Photinus, quamvis notorius
hæreticus, quamvis semel & iterum synodali sententia
damnatus, & jam ante biennium excommunicatus,
hac vice Episcopali dignitate non exiit.

2. Mediolanensis Synodi Patres sententiam, à se
contra Photinum latam, per litteras significasse Orien-
talibus, non quidem, ut ait S. Hilarius, *injuria extor-
quendi assensum, sed instruende universorum scientie
consuetudine*, & ut Orientales vel inviti intelligerent,
quantum abhorrerent Occidentales à Sabellii & Pauli
Samosatensis erroribus, quos facile Ariani per calum-
niam impingebant Nicænæ fidei defensoribus. 3. Orien-
tales, homines mente callidos, ingenio subtiles, mali-
tia pertinaces, occasionem revolvendi ejus, quod Atha-
nasii absolutione, in Sardiceni Synodo data, est dis-
solutum, quasque iudicii, & rescribentes de Photino,
Marcelli mentionem, velut institutionum talium ma-
gistri, addidisse, ut mortuam de Athanasio ipso jam
tempore questionem, & veritatis iudicio conspultam,
in publicam recordationem causa novitas excitaret,
& subrepens per Photini damnationem Marcelli no-
men inveheret.

Ad Occidentales igitur rescribere Orientales, & in
epistola sua, quæ quamdam fidei formulam præferebat,
non solum approbarunt sententiam contra Photinum
ab Occidentalibus latam, sed etiam mentionem injece-
runt Marcelli, tamquam Photini institutoris & magi-
stri, ut hac ratione innuerent, quandoquidem iuste
damnatus fuerit discipulus, longè poriori jure damna-
ri potuisse, & damnandum fuisse magistrum, sic ta-
citè detrahentes Sardiceni Synodo, à qua Athanasius
unà cum Marcello absolutus fuerat, & occasionem ca-
prantes Athanasii sicut & Marcelli causam retractandi.
Quandonam autem Orientales rescripserint, utrum hoc
anno 349. an postea, putà anno 351. ex Hilario colli-
gi non potest. Sulpicius Severus significare videtur illos
rescripsisse à sua Sirmienfi Synodo, quod libentissi-
mè amplectimur; sed innuenti, hanc Synodum Con-
stante adhuc superstitie celebratam fuisse, non ma-
jor debetur fides, quam cum paulò superius ait Sar-
dicense Concilium à Constantino magno convoca-
tum fuisse.

Anno post Consulatam Sergii & Nigriani, quo nulli
ob civile bellum Consules renunciati sunt, hoc est, an-
no 351. Verranione, qui purpuram sumplerat, in ordi-
nem redacto, Constantius, suadentibus Eusebianis,
quos semper in comitatu suo frequentes habebat, Sir-
mium, ubi tunc commorabatur, & ubi nihilominus
Photinus hæresim suam publicare pergebat, convocavit
Synodum, quæ tota serè fuit Orientalium Episcoporum:
pauci enim admodum adfuerunt Occidentales Episcopi,
eò quod tunc adhuc rotum fermè Occidentale Impe-
rium obtineret Magnentius tyrannus. In hac Synodo
Photinus damnatus & depositus est, tum finito Conci-
lio, in publica disputatione, quam à Constantio postula-
verat,

Hilar. in
frag. num. 22.

Socr. l. 2. c. 25.

Sozom. l. 4.
c. 9.

Petavius dis-
sert. de Pho-
tini dam. t. 2.
Conc. Lab.

verat, à Basilio Ancyrano victus atque prostratus, Principis autoritate pulsus est, & in ejus locum susceptus Germinius Arianus.

Anno 353, cum Magnentio profigato & mortuo, debellatum esset, Liberius Legatos milites in Gallias ad Constantium, ibi tunc agentem, ab eo petere iussos, ut Concilium generale Aquilejæ celebraretur, ubi prius tractaretur de fide, tum de causa Athanasii, cujus damnationis subscriptionem Episcopis omnibus sub exilii pena edicto promulgato nuper imperaverat Constantius. Ea occasione Arelate, ubi subliterat Imperator, coacta est Synodus, in qua Vincentius Capuanus, primarius Sedis Apostolicæ Legatus, agentibus Ursacio, Valente, & Saturnino Arelatis Episcopo Arianus, Athanasii damnationi subscribere coactus est. Paulinus verò Trevirensis, cum Athanasii innocentiam constanter defenderet, exautoratus est, & in exilium pulsus.

Cum Liberius anno 354. novam ad Constantium legationem destinasset, quam suceperunt Eusebius Vercellensis, Lucifer Calaritanus, Pancratius Ecclesiæ Romanæ Presbyter, & Hilarius Diaconus, & Liberii ad Constantium epistolam, quæ apud S. Hilarium extat, detulerunt, qua denud generalem Synodum rogabat Pontifex; Constantius Synodum coegit Mediolani anno 355. Pauci admodum ex Orientalibus Episcopis, ex Occidentalibus verò plus quam trecenti adfuerunt, quorum plerique, metu vel fraude inducti, subscriperunt in Athanasium; quod se facturos cum negarent constanter Eusebius Vercellensis, Lucifer Calaritanus, Pancratius Presbyter, & Hilarius Diaconus, Legati Apostolici, in exilium deportati sunt. His Dionysius Mediolanensis Episcopus, qui Athanasii condemnationi imprudenter subscriperat, sed postea synographa innocentii Eusebii Vercellensis fraude recuperata, vel deleta, factum suum retractarat, locius adjunctus est, eoque in exilio extincto, in Sedem Mediolanensem intrusus est Auxentius Arianus.

Paulino Trevirensi, Eusebio Vercellensi, aliisque illustribus veritatis catholicæ defensoribus in exilium deportatis, conveniunt in unum Hilarius & alii Episcopi Gallicani anno 356. & à communione Valentis, Ursacii, & Saturnini Arelatensis sese separarunt, edito ea de re decreto, additæ excommunicationis sententia adversus eos, qui prius admoniti cum illis communicare pergerent. Hoc impatienter ferens Saturninus, à Constantio obtinuit, ut Biterris celebraretur Synodus, ad quam accedere cogentur Episcopi orthodoxi. Inter alios adfuit S. Hilarius, & legendum obtulit libellum, in quo hæreticorum fraudes & insidias exponerat; sed ne legeretur, resisterunt Arianæ, ipseque Hilarius à Constantio Arianorum calumniis circumventus, exulare iussus est in Phrygia, nihilominus tamen Gallicanis Episcopis in Nicænæ fidei professione perseverantibus.

Anno 358. Ancyra in Galatia celebrata est Synodus, pro qua nota. Tres numerantur fidei formulæ, Sirmii conscriptæ, Prima quidem græco sermone conscripta est anno 351. in Orientalium adversus Photinum Synodo cum 27. anathematismis. Extat apud Athan. lib. de syn. apud Hilar. lib. de syn. & apud Socr. lib. 2. c. 30. Secunda formula edita fuit latino sermone anno 357. in conventu paucorum Episcoporum. In ea vocabula *Omoüsion* & *Omoüsion* pariter, ut à divinis Scripturis aliena, proscribuntur, & expresse asseritur *Pater honore, dignitate, deitate, major Filio*. Extat apud eodum. Formulam autem hanc, ab Ursacio, Valente & Germinio, illius authoribus, missam unâ cum litteris Ossii, quibus in vocabulorum *Consubstantialis* & *Similis in substantia* suppressionem consensiebat, cum accepisset Eudoxius, qui, mortuo Leonio Eunucho, Sedem Antiochenam per fraudem invaserat, non solum Ursacio, Valenti & Germinio per epistolam gratias egit, & gratulatus est, quod eorum opera Occidentales jam recte sentirent, hoc est, ut ipse intelligebat, Arianismum tandem amplexi essent; sed etiam inde audacior factus, cepit apertius favere Actio dicenti Filium Patri dissimilem, atque huic im-

pietati contradicentes Antiochenæ Ecclesiæ clericos vexare.

De his omnibus Basilius Ancyranus à Georgio Laodicensi, qui cum eo, rejecto *omoüsion*, *omoüsion* propugnabat, certior factus per litteras, cum Episcopis aliquot, qui ad Basilicam, à Basilio constructam, dedicandam venerant Ancyram, celebravit Synodum anno 358. in qua secunda Sirmiensis formula anathematismis decem & octo confixa est, & conscripta synodalis epistola, in qua *omoüsion* fusè adstruitur & exponitur. Finita Synodo, ad Constantium destinari sunt Sirmium, ubi tunc morabatur, Legati Basilius ipse Ancyranus, Eustathius Sebastenus, & Eleusius Cyzicenus, cum Leontio quodam Presbytero, qui Imperatorem enixè rogarunt, ut rata esse veller, quæ in Philippopolitano, Sirmiensis, aliique Synodis decreta fuerant. Annuit Constantius, graves ad Eudoxium litteras scripsit, dictam Sirmienlem formulam improbavit, edictoque præcepit, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur, penam interminatus, si quis eam occultasse deprehenderetur. Porro de tertia Sirmiensis formula, anno 359. edita, & ad Ariminense Concilium ab Ursacio & Valente delata, infra suo loco dicemus.

ARTICULUS IV.

De Ariminensi Synodo, & reliquis ad propositum nostrum pertinentibus.

Anno 358. Constantius Sirmii commorans convocanda Synodi generalis consilium inivit, suadente, ut par est credere, Basilio Ancyrano, qui tunc Ancyranæ Concilii legatus aderat, & multum tunc poterat apud Imperatorem. Generalis itaque Synodus convocata est Nicomediam, sed hac urbe aliquantò post horrendo terræ motu funditus everfa, Imperator, quid agendum esset, ambigens, per litteras consuluit Basilius Ancyranum, qui ad suos redierat. Basilius per epistolam Constantium consolat, & ne ab incepto desisteret, adhortatus, locum congregandæ Synodo opportunum designavit Nicæam Bithyniæ. Placuit consilium Imperatori; sed Nicæa eodem ferme tempore similem experta calamitate, scribit iterum ad Basilius, jubetque ut alios Orientis Episcopos de loco deligendo consulat per litteras. Basilius, consultis Episcopis, nec de loco Concilii consentientibus, Sirmiam venit ad Constantium. Seleucia Isauriæ electa est, conscriptæque formulæ fidei, quæ tertia numero Sirmiensis est, & quam subscriperunt non sine altercatione Episcopi omnes, qui tunc erant in comitatu. Verum cum Ursacio & Valente, alique ejusdem factionis Episcopi viderentur, ne Orientalibus cum Occidentalibus in unum & eundem convenientibus locum, Omoüsiani Omoüsianis sese ad damnandum Arianæ dogma adjungerent, solitis artibus suis obtinuerant à Principe, ut soli Orientales Seleuciam, Occidentales verò Ariminum convenirent: sperantes etiam se hac ratione aliquid suffuturos, & vel utramque, vel saltem alteram Synodum in suam sententiam pertracturos.

Anno igitur 359. Ariminum conveniunt Occidentales Episcopi numero quadringenti, & aliquantò amplius, si credimus Sozomeno, & Sulpicio Severo. Maximinus Arianus contra Augustinum disputans, & Ariminense Concilium pro se allegans, numerat trecentos & triginta; Athanasius verò in epist. ad Africanos dicit Episcopos legitimos Christi servos, & recta fide præditos, numero ferme ducentos, Arimini adfuisse, quibus si octoginta Arianæ factionis cum Sulpicio Severo addideris, vix ac ne vix quidem trecentorum numerum expleris. Non est igitur audiendus Julianus, Pelagianæ pravitaris sectator pertinacissimus, cum apud Augustinum ait Episcopos sexcentos & quinquaginta Ariminensi Synodo interfuisse. Quod confirmo ex eo quod Athanasius in laudata epistola, Ariminensi Synodo opponens Nicænâ, magnam eam vocet, & vim faciat in eo, quod Nicænâ fidei expositio à trecentis & septemdecim Episcopis edita sit: quod certe non faceret, nisi

Hilar. frag. 1.
& c.

Sulp. Sev. lib. 2. c. 30.
Euseb.

in frag. 5.

Socr. l. 2. c. 36.
Sulp. Sev. l. 2. c. 37.

Sulp. Sev. l. 2. c. 37.

Athan. epist. ad Jul.

Ambros. serm. 1. de laud.

Hil. lib. ad Valentem.

Lib. 2. ad Constantium.

Sozom. l. 4. c. 33.

Apud Euseb. hær. 7.

Sozom. l. 4. c. 33.

Socr. l. 2. c. 36.

Sozom. l. 4. c. 36.

Athan. l. de Syn.

Sozom. ibid. Sulp. Sev. lib. 2. hist.

Apud Aug. l. 1. contra Maxim. lib. 2. hist.

Lib. 2. op. imp. c. 73.

nisi supponeret numerum Episcoporum Ariminensium multo minorem fuisse.

Occidentalibus Arimini congregatis redditæ sunt Constantii litteræ, quibus prohibebatur, ne quid contra Orientales statuerent, & præcipiebatur, ut de fide atque unitate tractarent. Ubi autem de fide agi ceptum est, in medium prodire Ursacius, Valens, Germinius & Cajus, lectaque formula illa, quæ paulo ante Sirmii coram Imperatore conscripta fuerat latino sermone, & in qua vocabulo Substantiæ proscripto, Filius afferebatur Patri per omnia similis, postularunt, ut reliquis omnibus fidei expositionibus, quæ antea scriptæ fuerant, abrogatis, illa una rata esset, utpotè à vocum novitate aliena, ab Imperatore approbata, & ad pacem concordiamque Ecclesiarum componendam necessaria. Responderunt orthodoxi nova expositione opus non esse, Nicænamque abundè sufficere, & Ursacio ac sociis ejus jussurunt, ut si à se omnem fraudis & hæreticæ pravitatis suspicionem amovere vellent, palam damnarent Arian opinionem, quæ omnibus ubique Ecclesiis turbaturum causa extitisset. Quam conditionem recularunt Ursacius, Valens, & alii, qui eis assistebant, Germinius scilicet & Cajus, quibus Demophilum, & Auxentium Sedis Mediolanensis inuastorem adiungunt Sozomenus & S. Athanasius.

Sycophantiam suam prodidere Ursacius, Valens, eorumque socii, conditionem reculando: ab omnibus enim orthodoxis intellectum est illos non sincere agere, sed ad abolenda Nicænæ Synodi acta, & Arianam impietatem stabilendam instructos venisse. Synodus itaque Nicænam expositionem legi jussit, confirmavitque, edito ea de re decreto, quo statuit non esse recedendum à Symbolo à Nicænis Patribus tradito, nihil ei addendum, nihilve minuendum, nec novam formulam esse faciendam, & substantiæ nomen, non secus ac rem, esse retinendum. Huic autem definitioni omnes in unum Catholici conspirantes subscripserunt, & additi sunt anathematismi decem, quibus damnantur de novo, & anathematizantur impia Arian dogmata.

Edito illo fidei decreto, & elapsis diebus aliquot, quos Synodus Ursacio & sociis ejus ad respiciendum concesserat, cum in contumacia perseverarent, nec definitioni à Synodo factæ acquiescere, Arianamque hæresim damnare vellent, contra illos, ut notorios hæreticos, referente Greciano Episcopo, sententia excommunicationis & depositionis prolata est, & ab omnibus Episcopis subscripta, quæ posset Ecclesia fide inconcussa, quæ verè Catholica est, in pace perpetua permanere.

Ab Ariminensi Synodo damnatos fuisse non solum Ursacium, Valentem, Germinium & Cajum, sed etiam Auxentium & Demophilum, scribit S. Athanasius in lib. de Synodis. Omnibus, inquit, Episcopis ita suffragiis inter se consentientibus, illis è diverso abnuentibus, ac proinde ut inscitis, dolosis, ac potius hæreticis condemnatis, totum Concilium suis calculis Nicænam Synodum approbavit, & eam ad omnia sufficere judicavit: Ursacium vero, Valentem, Germinium, Auxentium, Cajum, Demophilum hæreticum pronuntiavit, & contra eos submotos ab Ecclesia, ut non verè Christianos, litteras scripserunt Romana quidem lingua, &c.

Contra obicitur. 1. Quod in sententia Synodi, & ejusdem ad Constantium epistola apud Hilarium frag. 7. extent tantum nomina Ursacii, Valentis, Germinii, & Caji. 2. Quod si Auxentius à Synodo Ariminensi damnatus fuisset, postea Mediolani contra S. Hilarium disputans, non illam tantoperè jactitasset. 3. Quod Demophilus fuerit unus ex Orientalibus Episcopis, quorum causa ad solam Orientalem Synodum ex Imperatoris præscripto pertinebat. R. ad 1. nomina Auxentii & Demophili è textu S. Hilarii facile excidere potuisse. Præterea, sententia Synodi, & ejus ad Constantium epistola apud S. Athanasium nomen habent Auxentii. R. ad 2. Hoc probare Auxentii impudentiam, non quod in Ariminensi Synodo

damnatus non fuerit. Et verò quod ii, quos exautoraverat Synodus Ariminensis, illam nihilominus pro se venditarent, expostulat S. Athanasius. Verum, inquit, ne vel sic quidem pudore deterrentur, quominus ea dicant, ob quæ ubique apud omnes mortales in odio sunt, ac citant pro se Ariminense Concilium, cum liqueat eos etiam ibi exautoratos, depositosque fuisse. Præterea, minimè mirum videri debet, quod Auxentius & ejus socii tantoperè jactitarent Ariminensem Synodum, postquam sententia, contra eos lata, à legatis Synodi reicipta fuerat, & oblatam ab eis formulam non solum legati Synodi, sed etiam plerique Ariminenses Patres tandem aliquando subscripserant. Denique, ut jam observatum est, nomen Auxentii legitur in Synodi sententia apud S. Athanasium, & in synodali ad Constantium epistola, non solum apud S. Athanasium, sed etiam apud Socratem lib. 2. cap. 37. Sozomenum lib. 4. c. 18. & Theodoretum lib. 2. hist. cap. 19. R. ad 3. præceptum Imperatoris spectasse tantum Orientales, qui Arimini non aderant. Sed facile concesserim nomen Demophili in locum Athanasii à nobis allegatum, irrepsisse, quia nomen hoc non extat in sententia Synodi apud eundem Athanasium, neque in epistola synodali apud eundem aut alios à nobis citatos.

Edito fidei decreto, & damnatis atque exautoratis Ursacio, Valente, Germinio, Cajo seu Gajo, & Auxentio, synodalis ad Constantium epistola scripta est, & ab omnibus subscripta. In ea Imperatori significat Synodus communi omnium consensu decretum, Nicænam fidem esse retinendam, utpotè omnium hæresum victricem, cui aliquid addere temerarium, & auferre periculosum sit; quorum si alterutrum fiat, erit hostibus quilibet agendi libera facultas; atque Ursacium, Valentem, &c. quia nova moliri, omnia perturbare velle, & Arianam impietatem stabilire deprehensi sunt, excommunicatos & depositos esse. Orat ut legatos benigne excipiat, & audiat, ne faciles Ursacio & Valentis aures præbeat, neve novitatem aliquam ab eis patiatui induci; denique ut omnibus Episcopis quam primum ad suas Ecclesias redire liceat.

Ad ferendam hanc epistolam, decem, ut scribit Hilarius frag. 8. vel viginti, ut legitur in Constantii ad Synodum epistola, quæ extat apud Socratem lib. 2. cap. 37. electi sunt Episcopi, inter quos eminebat Relitutus Carthaginensis. Adolescentes fuisse, parum doctos, & parum cautos, scribit Sulpicius Severus lib. 2. hist. Hos cum Ursacius & Valens celeris cursu prævertissent, Synodum apud levissimum Imperatorem criminati sunt, quod formulam Sirmii conscriptam, & ab eo approbatam abjecisset. Commotus Imperator, Ursacio & Valente cum omni honore exceptis, Synodi legatos ad conspectum suum admittere noluit, longaque dilatione fatigatos frangere statuit. Hoc intellexere Patres Ariminenses: cum enim serò tandem ab Imperatore acceperissent litteras, quibus excusabat se, quod propter urgentem quandam contra barbaros expeditionem legatos eorum videre minime potuisset, & dicebat fuisse se, ut legati reditum ipsius Hadrianopoli expectarent, quo, negotiis publicis rite prius constitutis, ipse curis omnibus liber, negotium ipsorum audire & examinare posset; ad eum rescripserunt, atque protestati sunt, se in suscepro nihil circa fidem innovandi proposito permanere & permanuros esse, legatisque suis mandasse, ne quid contra id, quod communi omnium consensu constitutum fuerat, innovarent, aut statuerent. Rogabant etiam iterum, ut legatis quam primum auditis, omnibus Arimino abeundi & ad suos redeundi copia fieret ante hyemis asperitatem.

Hac sua Ariminenses epistola exasperatum ab Arianis Imperatoris animum minimè mitigarunt, eorumque legati inviti abducti sunt Nicæam Thraciæ urbem, ubi partim dolis Arianorum decepti, partim metu oppressi, formulam ibi ab Arianis conscriptam, & Sirmienis formula, antea Ariminum ab Ursacio & Valente delata, & ab orthodoxis rejecta, aliquantopere pejorem,

Epistol. ad Arian.

Arud Ath. l. de Syn.

Apud Hil. frag. 8.

S. Hil. frag. 8.

Socr. l. 2. c. 7.

Sozom. lib. 4. cap. 19.

Sozom.

Theod. l. 2. hist. cap. 19. & 20.

Socr. lib. 2. cap. 37.

Theod. lib. 2. cap. 21.

S. Hil. frag. 6. n. 4. & 6.

pejorem, eò quòd tantum diceret Filium Patri similem secundum Scripturas, præcunte Restituto Carthaginensi legationis principe, subscriperunt, sententiam contra Ursacium, Valentem, & eorum socios Arimini latam resciderunt, atque cum illis, tanquam orthodoxos esse tandem agnovissent, communicarunt, omniaque subscriptionibus suis communiarunt. Hæc omnia non obscure insinuat etiam S. Athanasius in sua ad Africanos epistola, cum ait: *Qui Arimini exautorati fuerunt, profugientes ad Constantium, operam dedere, ut ii quorum sententiis ceciderant, quam indignissime haberentur, minaque adderentur, ne in suas parochias discederent, quibus etiam vim in Thracia per hyemem intulerunt, quò eos cogerent ad res novas, quas moliebantur, suscipiendas. Et inferius: Illa, quæ in Thracia per vim expressa sunt, jactitant, ex quibus liquet eos Ariana hæreses gregales esse.*

Legatis prævaricationibus copia data est Ariminum redeundi, & cum illis rediit Valens, Nicensem formulam à Legatis subscriptam, secum deferens cum Imperatoris ad Taurum Prætorio Præfectum mandato, quo prohibebatur, ne Episcopos abire permitteret, nisi postquam omnes formulam subscripsissent, præcipiebaturque, ut, si qui pertinacius renuerent, modo plures non essent quàm quindecim, pellerentur in exilium. Restitit aliquandiu fortiter Synodus, & legatos suos, licet vim sibi ab Imperatore factam deprecantes, in communionem suam admittere noluit. Sed, jam adversariorum numero ob legatorum defectionem prævalente, orthodoxis ab Ecclesia, quam obtinebant, pulsus, quòd Orientales Substantiæ vocabulum unanimi consensu in Seleuciensi Synodo supprefferant, rumore sparsio; animis tædio, minis, mœore debilitatis, Valens, ut se suosque ab omni hæresis suspitione purgaret, in frequenti Episcoporum & laicorum conventu suo suorumque nomine plures elata voce pronuntiavit anathematismos, quibus Arianam hæresim damnare visus est omnibus: nullus enim ex adstantibus orthodoxis fraudem sub hoc anathematismo: *Si quis dixerit creaturam Filium Dei, ut sunt cetera creatura, &c.* latentem tunc animadvertit. Multa etiam alia, quæ suspiciosa videbantur, ad pronuntiationem Claudii, qui Episcopus erat provinciæ Picens, condemnavit, cunctis ipsum laudibus ad cælum extollentibus, & suam in eum suspensionem cum pœnitentia damnantibus.

Cum igitur jam nulla in animis superesset suspicio adversus Valentem & ejus socios, eisque naviter mentientibus, persuasum esset omnibus orthodoxis Orientales in suppressionem usque consensisse, ad finiendas tandem, quæ eatenus Orientales inter & Occidentales magno Ecclesiæ malo intercesserant, discordias, ab omnibus qui aderant subscripsum est. Dico, qui aderant: antequam enim omnes ad subscribendum cogi possent, multos ex tanto Episcoporum numero, qui invitati detinebantur, fuga elapsos esse dubitari non debet, & inter alios Vincentium Sedis Apostolicæ legatum, Deo ita providente, priusquam compelleretur ad subscriptionem, sese clam subtraxisse, constat ex epistola Damasi ad Illyrici Episcopos. Rebus ita secundum Arianorum vota sædo exitu consummatis, nomine totius Concilii synodalis ad Constantium epistola conscripta est ab Episcopis Arianae factionis, & ex eadem factione, qui eam Constantinopolim deferrent ad Imperatorem, electi sunt novi legati Migdonius, Megastius, Valens, Epietetus, &c. Quòd autem hæc epistola ab Arianis dictata fuerit, patet ex eo, quòd in illa Episcopi impiè adulentur Imperatori, quòd, eo procurante, tandem proscripsum sint nomina usque & hominibus; cum sint nomina ignota Ecclesiæ Dei, & indigna Deo, nec in divinis Scripturis de Deo & Dei Filio inveniantur scripta: imò sacrilegè amandant illa ad dictiones sacrilegas, & addunt se eandem semper tenuisse fidem cum Orientalibus. Ut autem omnibus, qui Arimini aderant, consensu scripta videretur epistola, pro compulsis ad subscriben-

dum insertæ sunt preces remeandi ad propria, quòd & illis tandem concessum est, annitentibus sanè Arianis, quorum intererat, ut priusquam eorum de Orientalibus mendacium deprehendi posset, omnino dissolveretur Synodus.

Occidentalibus Arimini Synodum suam agentibus, Orientales juxta Principis edictum Seleuciam conveniunt centum circiter & sexaginta. Adfuerunt etiam Leonas Comes, & Lauritius dux militum ad curandam Synodum. Prima die, qua congregati sunt Episcopi, & quæ fuit quinta Calendas Octobres, cum alii in vitam & mores eorum, qui accusati fuerant, alii de fide quæstionem institutendam esse contenderent, Synodus in duas partes discissa est, quarum primæ duces erant Acacius Cæsarensis, Georgius Alexandrinus, Eudoxius Antiochenus, & Uranius Tyri; alterius verò Georgius Laodicensis, Sophronius Pompejopolitanus, & Eleusius Cyzicenus, quos major pars Episcoporum secuta est: pauci verò Acacium cum Georgio, Eudoxio, & Uranio secuti sunt, ut testatur S. Athanasius. *Postea, inquit, successione facta, discissi sunt, alii quæ Acacio, sed pauci & suspecti adhæresere: alii vero, qui illum reliquerant, magno numero fuere.*

S. Athanasio suffragatur S. Hilarius, qui cum exularet in Phrygia, eò abductus est, & eorum, quæ scribit, testis oculatus fuit. *Assisto, inquit, Orientalium in Seleucia Synodo, ubi reperi tantum blasphemorum, quantum Constantio placebat. Nam prima secessione (quæ prima die contigit) in ea deprehendi, ut centum & quinque Episcopi homœusion, idest, similis essentia prædicarent, & decem & novem anomœusion, idest, dissimilis essentia, profiterentur, & soli Egyptii, præter Alexandrinum hæreticum (Georgium scilicet) homœusion constantissime obtinerent.*

Dubium autem esse non potest, illos novemdecim, qui anomœusion in prima secessione professi sunt, fuisse factionis Acacianæ. In Acaciana igitur factione, juxta Hilarium, fuere tantum novemdecim Episcopi, nec re ipsa plures fuisse, adhuc fuaderi potest ex eo quòd post secundam secessionem novemdecim tantum Episcopi ab alterius factionis Episcopis damnati fuerint. Socrates tamen Acacio Episcopos triginta tres, & Sozomenus triginta sex adhæsisse scribunt. Imò formula Acaciana, quam tertia Synodi die subscriperunt Episcopi primæ factionis, apud Epiphanium subscriptiones habet Episcoporum quadraginta trium. Sed quid, si dicatur Acacium prima Synodi die subscripsisse tantum, die verò tertia quadraginta duos habuisse secum, qui reverà pauci fuerunt comparatè ad numerum eorum, qui omœusion, vel etiam omœusion prædicabant, quique circiter erant centum & viginti, à quibus ex alterius partis Episcopis novemdecim partim exautorati, partim excommunicati fuerunt? Ex his autem obiter advertimus tunc temporis sub Imperatore omnia ad nutum Arianorum ferè agente, Arianorum Episcoporum exiguum fuisse numerum. Sed ad narrationem nostram redeamus.

Prima igitur die, Synodo in duas partes, Arianorum scilicet & Homœusionum dirempta, Acacius cum suis immani vecordia audaciaque planè abnegavit Nicæni Concilii scripta, ipsam Synodum diffamans: alii verò alterius factionis Episcopi reliqua Synodi approbabant, solummodo de voce consubstantialitatis quasi obscura cavillantes. Cum autem magna verborum contentione cerratum esset usque ad vespèram, Acacio cum suis pertinaciter contendente, Nicænam fidem penitus abolendam esse, novamque formulam conscribendam, aliis verò si omœusion omœuso substitueretur, sufficere contententibus, Silvanus Tarcensis elata voce dixit, nulla nova fidei formula opus esse, sed Antiochenam, in Ecclesiæ dedicatione scriptam, ratam esse debere. Quo audito, Acaciani sese à Concilio subduxerunt: alterius verò partis Episcopi Antiochenam formulam protulerunt, eaque perlecta, dimissum est eo die Concilium.

Sequenti die Omœusioniani convenerunt in Ecclesiam, & occlu-

Sulp. Sev. l. 2.
hist.

Sulp. Sev. l. 2.
hist.

Hieron. in
dist. contra
Jovinianum.

Av. Theod.
l. 1. c. 26.

Avud. Phil.
lib. 2.

Sec. l. 2. c. 33.

Lib. de Syn.

Lib. Contra
Const.

Ath. lib. de
Syn.

Socr. lib. 2.

Sec. lib. 2.
cap. 40.

& occlu-

& ocellis foribus, Antiochenam formulam subscripserunt omnes Episcopi, qui aderant, pro absentibus verò nonnullis diaconi & lectores. Factum hoc graviter reprehendit Acacius cum suis gregariis. Habebat ipse penes se formulam, à se conscriptam, in qua *omousion*, *omœusion*, & *anomœusion* seu *anomœum* damnabat, quam Leone & Lauricio Synodi rectoribus clam recitaret, omnique studio contendeat, ut sola vim & auctoritatem obtineret, adeoque à tota Synodo reciperetur.

Tertio die, Leona operam dante, Acaciani convenere cum Omœusianis, quibus nihil tale expectantibus, recitata est Acacii formula, ab ipso Acacio, aliisque factionis ejus Episcopis subscripta, Ingens tunc in conventu excitatus est tumultus. Interrogati Acaciani, in quo Filium Patri similem dicerent, responderunt similem esse voluntate, non substantia, nihil substantia Dei simile esse posse, neque de Deo posse existere generationem, sed esse Christum creaturam; ita quod creatus est, id ei nativitas deputaretur: ex nihilo autem esse, & idcirco non esse Filium, nec Deo similem. Palam etiam ab eis recitata sunt horrenda in Filium blasphemias, quas conscripserat Eudoxius, homo perditus, & rogo dignus. Acacianis fortiter resistere Omœusiani, Filium Patri non solum voluntate, sed etiam substantia similem asserentes. Cum autem inter utriusque partis Episcopos magis ac magis augeretur contentio, Eleusius anathema dixit iis, qui aliquid novi præter ea quæ in Antiochena formula conscripta erant, vellent introducere, quod faustis acclamationibus persecuti sunt ceteri Omœusiani omnes, & sic dissoluta est Synodus. Postero enim die Leonas, qui se Acacianis addixerat, ut in confessum veniret ab Omœusianis rogatus, tenuit, cuius exemplum secuti Acaciani, venire similiter tenuerunt: illos itaque multoties frustra vocatos Omœusiani damnarunt, ex illis novem deposuerunt, Acacium scilicet, Georgium, Eudoxium, Uranium, &c. & novem excommunicarunt, donec objecta sibi crimina diluissent.

His ita peractis, Acaciani Constantinopolim celesiter profecti sunt ad comitatum Principis, Palatii Proceres in suam sententiam traxerunt, & eorum opera Imperatorem sibi conciliarunt. Decem quoque ab Omœusianis ad eum, sicut ipse mandaverat, destinati sunt legati, inter quos erant Eustathius Sebastenus, Basilus Ancyranus, Silvanus Tarsensis, & Eleusius Cyzicenus. Constantinopoli offenderunt Acacianos, à quibus suo malo preventi fuerant, & legatos Synodi Ariminensis, hoc est, Episcopos ab Ariminensi Synodo post omnium subscriptionem missos ad comitatum, qui cum animo Ariani essent, cum Acacianis veris Arianis communionem inierunt, & in ea perseverarunt, quamvis de Acacianorum blasphemis & damnatione à Seleuciensi Synodi legatis certiores facti per litteras.

Synodi Seleuciensis legati unà cum Acacianis ad conspectum Principis admissi, petierunt ut de Eudoxii blasphemis & criminibus quaestio institueretur: respondente verò Principe, causam fidei prius esse disceptandam, unus è legatis Eustathius protulit fidei expositionem, in qua Filius Patri dissimilis asserbatur. Interroganti Constantio respondit Eudoxius non à se conscriptam fuisse, sed ab Aetio, qui, jubente Principe, introductus, & rerum ibi gestarum planè ignarus, speransque se ex confessione laudem consecuturum, professionem suam esse agnovit, & ab Imperatore impietatem ejus exhorrente exilio multatus est. Cum autem instaret Eustathius Eudoxium idem cum Aetio sentire, Eudoxius multum tergiversatus, ne ipse à Principe damnetur, suam & Aetii doctrinam mentiendo damnare coactus est: imò, Silvano admonente, coactus etiam est cum suis, ne Imperatoris indignationem incurrerent, anathema dicere his vocibus, *de non extantibus, & creaturam, & alterius substantie*.

Acaciani ita pessimè habiti, formulam Nicensem, ab Occidentalibus Arimini subscriptam, protulerunt,

postularuntque, ut eam Seleucienses legati susceperent, atque subscriberent. Legatis autem asserentibus se nunquam substantia vocabulum repudiaturos, & cautantibus parari insidias ab Acacianis; quippe qui tenerent Filium substantia Patri dissimilem, nec Omœusion proferri vellent, nisi ad inducendum Anomœum; cum jure jurando, vel potius cum perjurio respondere, se nequaquam Filium substantia dissimilem asserere, & ad hanc hæresim condemnandam paratos esse, nec aliud intendere, quam ut cum nomine substantia, quod ipsimet Occidentales expunxerant, Consubstantialis quoque vocabulum silentio involvatur. Consilium hoc cum Imperatori arrisisset, Seleuciensibus legatis præcepit, ut in fidem ab Ariminensi Concilio expositam consentirent. Cumque postmodum ad solemnem Consilii pompam se pararet, sicuti moris est apud Romanos Calendis Januarii, totum diem, & insequentis noctis maximam partem consumpsit cum Episcopis, disceptans donec legati, qui à Seleuciensi Concilio advenerant, formula fidei, ab Ariminensi oppido allata, subscripsissent. Vide S. Hieronymum lib. contra Const. num. 15.

Paulò post, ac proinde ineunte anno 360. Acaciani, Episcopis ex Bithynia Constantinopolim accitis, synodum habuerunt quinquaginta Episcoporum. Ibi 1. fidei formulam ediderunt, vel potius Nicensem confirmarunt præter substantia nomen, vocabulum hypostasis proferendo, & alias omnes, præter hanc formulam, tam quæ antea scriptæ, quam quæ postea scribendæ essent, condemnando.

2. Ut se apud Imperatorem omni suspitione liberarent; acculabantur enim, quòd idem cum Aetio sentirent; Aetium diaconatu exuerunt ob ejus nefaria & plena scandalis scripta, ut ipsi scribunt in synodali sua ad Georgium Alexandrinum epistola.

3. Decem ex suo numero Episcopos, qui Aetii depositioni subscribere renuebant, à communione suspenderunt, & divinis ministeriis, donec subscriberent, post mensem sex illis ad penitentiam concessorum spatium, ni parerent, deponendos. Sic scelesti hypocritæ, Deum minus quam hominem reveriti, cum sibi in rem esset, & suos deponerent, vel excommunicabant, & suam doctrinam ut nefariam ac plenam scandalis proferiebant.

4. Ut injurias suas ulciscerentur, episcopatu abdicarunt Seleucienses legatos, Macedonium Constantinopolitanum, Eleusium Cyzicenum, Basilium Ancyranum, Heortasium Sardicum, Dracontium Pergamenum, Eustathium Sebastenum, Silvanum Tarsensem, Sophronium Pompejopolitanum, Elpidium Satalorum, & Neonam Seleuciæ Episcopum. Quamvis autem ab eis in fidei doctrina dissentirent, eorum tamen fidem, ne suam proderent, non accusarunt, sed solum varia eis objecere crimina.

5. Abdicatis Seleuciensibus legatis, & Constantinopoli per Imperatorem expulsis, exactorarunt quoque Cyrillum Hierosolymitanum, jam antea ab Acacio in Synodo Palestina ob fictum crimen depositum: Cyrillus enim Hierosolymorum antistes factus, de jure metropolitano cum Acacio contendens, cum eo susceperat inimicitias. Quare Acacius Cyrillum occasione ex eo, quòd ad subveniendum egentibus thesauros Ecclesiæ & vela sacra distraxisset, arrepta, eum deposuerat. Causa autem Cyrillum in Conciliabulo Constantinopolitano abdicandi fuit, quòd ante depositionem communicasset cum Eustathio & Elpidio, & post depositionem communionem iniisset cum Basilio Ancyrano, & Georgio Laodiceno, hoc est, in Semi-arianorum seu Omœusianorum castra transisset.

6. Subrogarunt Macedonio impium Eudoxium, Germaniciæ primum Episcopum, & postea Sedis Antiochenæ in valorem, Basilio quandam Athanasium, Eleusio Eunomium, qui brevi postea Ariam impietatem privatim primum, deinde publicè evulgans, ab Eudoxio de Imperatoris adversus eum indignatione commonitus; à Cyzicenis enim accusatus fuerat apud Imperatorem; subducere se, & Cyzicenam Ecclesiam relinquere coactus est, ex quo tempore propriam

Hil. contr.
Const.

Sozom. l. 4.
cap. 42.
Hil. ibid.

Sozom. l. 4.
cap. 24.

Theod. lib. 1.
cap. 27.

A. ad Hil.
frag. 1. c. 11.
& 12.

Theod. l. 2.
hist. c. 27.

Sozom. l. 4.
cap. 23.

Sozom. l. 4.
cap. 24.

Socr. lib. 2.
cap. 41.

A. Theod.
l. 1. c. 18.

Sozom. l. 4.
cap. 25.

Syn. E. 19.
apud Theod.

Sozom. l. 4.
cap. 24.

Sozom. l. 1.

Theod. lib. 1.
hist. c. 29.

priam sectam constituere cepit. Suffecerunt denique Eustathio Meletium, & Erennium Cyrillo, qui Sedem suam non recuperavit, nisi sub Theodosio magno.

Legatis Seleuciensis Synodi depositis sub variorum criminum pretextu, & in exilium pulsus, atque vocabulo substantia ab Acacianis de novo cum hypothesis nomine suppresso, Orientales Omœusiani de omnibus, quæ Seleucia & Constantinopoli gesta fuerant, certiores faciendos esse Occidentales rati, ad illos litteras, non per legatos Ariminenes, quos videbant communione cum Acacianis conjunctos, sed per S. Hilarium Constantinopoli tunc commorantem direxerunt. Has Orientalium litteras Hilarius incunctanter misit in Gallias, quibus acceptis Gallicani Episcopi, qui Arimini Nicensem formulam subscriperant, Parisios convenire, ibique habere Synodum, S. Hilario nondum in Gallias reverso, ut ex eorum epistola Synodali colligitur, ac proinde anno 360. aut ad summum anno 361. Anno enim 360. S. Hilarius Constantinopoli à Constantio dimissus, patriam revisit anno 362. cum post suum in Gallias reditum superstes fuerit annis tantum sex, ut testatur Sulpicius Severus l. 2. hist. & ad meliorem vitam transferit 13. Januarii an. 369.

Apud Hil.
res. 11.

Syn. epist.
apud Hil.
frag. 21.

Synodicam ad Orientales rescribere Gallicani Episcopi epistolam, in qua testantur. 1. Vocabulum *usie* ab Orientalibus contra Ariomanitarum hæresim inventum, à se semper sanctè fideliterque susceptum esse, neque in illius silentium sive Arimini, sive Nicææ in Thracia consensisse, nisi invitos, & quia illud ab ipsis Orientalibus in Seleuciensi Synodo repudiatum fuisse, ab Arianis naviter mentientibus persuasum eis fuerat.

2. Se *omousion* amplexos esse, ad significandam veram & legitimam ex Deo Patre Unigeniti Dei naturam, detestantes hæresim Sabellii, Patrem & Filium unam esse personam assentientis, neque intelligentes Filium aliquam esse partem Patris, sed ex toto, atque perfectò innascibili Deo totum atque perfectum unigenitum Deum natum, & unius idcirco vel *usie*, vel substantiæ esse cum Deo Patre confitentes, ne aut creatura, aut filius adoptivè, vel appellativè tantum dicatur.

3. Neque se inviros audire Filium cum Deo Patre similitudinem; cum imago invisibilis Dei sit; eam tamen tantum similitudinem intelligentes, quæ Filio digna sit, & veri Dei sit ad verum Deum. Quæ similitudo esse non potest sine unitate substantiæ in Patre & Filio, proindeque nisi Filius nascendo totam accipiat substantiam Patris. Quam unitatem substantiæ in Patre & Filio, & perfectam Filii cum Patre similitudinem exprimit ipse Filius: cum ait: *Ego & Pater unum sumus. Qui me vidit, vidit & Patrem. Pater in me est, & ego in Patre.*

4. Hanc fidem se tenere, & semper retenturos esse, detestantes eos, qui dicunt: *Non erat antequam nasceretur*, non quod Unigenitum Deum innascibilem prædicent, sed quod impium sit maxime, Deo temporum tempus aliquod anteferre. Non negare se Filium Patri obedientem esse, & Patre inferiori, sed hoc intelligere se de Filio secundum infirmitatem assumpti hominis.

5. Agnoscentes se fraudem passos ab Arianis, & ab illis falsò persuasos, quod Seleucia repudiatum esset vocabulum *usie*; quæ perperam à se gesta sunt, retractare; se pro excommunicatis habere Auxentium, Ursacium, Valentem, & alios Ariminenes Synodi legatos, quod à Seleuciensibus legatis admitti, cum Acacianis communicare non destiterint, eorumque blasphemias damnare recularint; se blasphemias illas damnare, & eorum, qui in Legatorum Seleuciensium locum intrusi sunt, communionem repuere.

6. Denique Saturninum, jam antea ab omnibus Gallicanis Episcopis bis excommunicatum, tum ob vetera, licet diu dissimulata, tum ob recentia crimina indignum Episcopi nomine judicatum à se & depositum, eademque pœna plectendos alios in Gal-

liis Episcopos, si qui fuerint, qui Synodi statutis reniti præsumpserint, aut aliter, quam sentit Synodus, de Filii maiestate & *omousio* sentire.

Cum Eudoxio Constantinopolim translato vacaret Sedes Antiochena, anno 361. Acaciani Constantinopoli descenderunt Antiochiam, quod Constantius propter Persicum bellum venerat. Rati Meletium sibi consentire, eo quod Acacianam formulam Seleucia subscripserat, eumque, cum vir esset magna facundia laude & morum integritate celebris, sectæ suæ fore perutilem, petierunt à Constantio, ut Antiochena Ecclesiæ præficeretur. Annuente Principe, & orthodoxis, quibus recta Meletii fides probe perspecta erat, consentientibus, perscriptum est ea de re decretum, & omnium tam orthodoxorum, quam heterodoxorum subscriptionibus firmatum, atque Eusebio Samolateni servandum traditum. Cum autem Meletius acceptis Constantii litteris venisset, & ab ipsis Acacianis consecratus esset Episcopus, iussus ab Imperatore de Filio pro concione disserere, Arianis nil tale suspicantibus, unitatem substantiæ in tribus personis Divinis egregiè defendit. Quare Acaciani, facti sui poenitentes, Meletium Sabellianismi accusarunt apud Constantium, quem, cum esset animi in quamvis partem versatilis, facile in sententiam suam pertraxerunt; unde & ei persuaserunt, ut ejecto Meletio subrogaret Euzojum, qui olim cum Ario magistro suo à S. Alexandro Alexandria Episcopo excommunicatus & depositus fuerat.

Euzojo in Sedem Antiochenam intruso, Acaciani una cum paucis aliis Episcopis Synodum egerunt, in qua quæ ipsimet de similitudine Filii cum Patre Constantinopoli anno superiore decreverant, resciderunt, & statuerunt nomen illud, Simile, ex formula Nicensi, quam approbant & subscriperant, expungere, atque Filium Patri per omnia, tam in substantia, quam in voluntate dissimilem, & ex nihilo factum esse definierunt, & ita tandem ad Arianas blasphemias, deposita larva, redierunt: unde *Anomæi* & *Exucuntii*, hoc est Dissimiles & Non essentielles appellati sunt.

Hoc anno 361. Constantius, ab Euzojo baptizatus, & bellum parans contra Julianum, quem milites in Galliis, post victoriam de Barbaris reportatam, renunciarent Imperatorem, morbo extinctus est mense Novembri; Julianus verò cum Constantinopoli venisset, ibique proclamatus esset Imperator, eodem anno solus imperare cepit. Quo nuncio Alexandriam delato, Gentiles impetum fecerunt in Georgium, variisque affectum contumeliis interemerunt. Interea Julianus, ut omnium sibi benevolentiam conciliaret, Episcopos, à Constantio in exilium pulsos, ad suas Sedes redire iussit. Hac lege promulgata, Athanasius, cum septem annis apud virginem Deo consecratam Alexandria delituisse, noctu præter omnium expectationem comparuit, & cum ingenti gaudio exceptus est.

Eadem lege ab exilio revocati Eusebius Vercellensis & Lucifer Calaritanus, qui in superiori Thebaid exulabant, consilium inter se inierunt de pace & concordia in Antiochena Ecclesia restituenda, & placuit, ut Lucifer Antiochiam proficisceretur, Eusebius verò Alexandriam pergeret ad Athanasium, cum eo convocaturus Synodum, cui Lucifer assisteret, & omnibus, quæ in ea statuerentur, subscriberet per Diaconos suos Herennium & Agapetum. Anno igitur 362. Alexandria ab Athanasio & Eusebio convocata est Synodus, ad quam convenere Episcopi plurimi. Illic 1. definitum est Spiritum S. non esse creaturam, & unam ac eandem esse essentiam, seu substantiam trium personarum in Deo. Item Verbum in Incarnatione non solum corpus humanum, sed etiam animam rationalem assumpsisse. Quorum primum contra Macedoniam, alterum verò contra Apollinariū nascentem hæresim decretum est.

2. Professio fidei, quæ, tanquam à Sardicensi Synodo

Theod. lib. 3.
hist. c. 31.

Sozom. lib. 4.
cap. 22.

Ephian.
her. 73.

Athen. l. de
Syn.

Soet. l. 2. c. 41.

Sozom. lib. 4.
cap. 29.

Soet. l. 2. c. 47.
& l. 3. cap. 1.
& 2.

Sozom. l. 4.
cap. 1. & 7.

Sozom. l. 4.
c. 5. & 6. & 7.

Soet. lib. 3.
c. 5. & 6. & 7.

Sozom. lib. 4.
cap. 12.

Athan. ep.
ad Antioch.

nodo conscripta, circumferebatur, ut supposititia explosa est, prohibuitque ne vel legi, aut proferri sineretur, & præceptum ut omnes contenti essent Nicæno Symbolo, quo se contentos esse declaraverant, paucis contradicentibus, Patres Sardicenses, quippe quoddam solidam & integram pietatem contineret, suisque numeris omnibus absolutum esset.

3. Cum nonnulli Synodo adessent, quorum alii tres in Deo hypostasies dicendas esse, alii verò unam tantum esse dicendam contenderent, seorsim interrogati sunt quid per hypostasis vocabulum intelligerent? Qui tres dicebant hypostasies, se per hypostasis rem per se subsistentem intelligere, nec aliud velle, quam Patrem, Filium & Spiritum Sanctum esse tres res per se subsistentes, responderunt, & addiderunt se Arianum dogma, & eos qui tres deos, vel tria principia dicerent, damnare, seque unam & eandem Patris, Filii, & Spiritus Sancti essentiam agnoscere. Qui verò unam tantum hypostasis dicebant, responderunt se nomine hypostasis intelligere *usam* præcisè, seu substantiam, & unam hypostasis dicere ad significandam, non unicam cum Sabellio personam in Deo per subsistentem, sed unicam essentiam, substantiam, naturam trium personarum per se subsistentium, Omnes denique, damnatis Ario, Sabellio, Paulo Samosateno, Valentino, Basilide, & Manichæo, unanimi voce professi sunt, se Nicænam fidem amplecti, eamque sufficere, eamque ante omnia ab omnibus esse recipiendam. Quare cum à Synodo animadversum esset, illos omnes rectè sentire, & de sola unius vocis significatione inter se altercari, iis, qui tres eam dixerant hypostasies, ut tres; iis verò, qui unam tantum, ut unam dicere pergerent, per sapientem æconomiam, & propter Ecclesiarum conciliationis bonum concessum est.

4. Statutum est, ut ab iis, qui ab hæresi vel schismate ad Ecclesiam redire vellent, nihil aliud exigeretur, quam ut Nicænum Symbolum amplecterentur; execrarentur eos, qui Spiritum Sanctum dicunt esse creaturam, eumque ab essentia Patris & Filii separant; confiterentur Verbum assumptisse naturam rationalem, & damnarent Arium, Sabellium, Paulum Samosatenum, Valentinum, Basilidem, & Manichæum; proindeque prohibitum est, ne cui circa hypostasis vocabulum negotium faceretur. His omnibus peractis, Synodica epistola scripta est ad Antiochenes, vel potius ad Episcopos, qui Antiochiam venerant ad Eustathianos cum Meletianis conciliandos.

Nota. Tunc temporis Antiocheni in tres factiones divisi erant. Prima Arianorum erat, quibus præerat Euzojus. Secunda Eustathianorum, sic dictorum à magno Eustathio, quem Eusebius per insignem calumniam deposuerant. Eo deposito, Antiochenes Omousiani sese ab Arianis separaverant, & jam à triginta & plurius annis conventus suos seorsim agebant abique Episcopo. Tertia Meletianorum, eorum scilicet, qui sese segregaverant ab Arianis cum Meletio, & Nicænam fidem amplexi erant. Hi, Meletio Antiochia pulso, separatim etiam celebrare divina mysteria coacti sunt, quia cum illis communicare noluerunt Eustathiani, eò quòd ab Arianis baptizati fuerant, & Meletius ab Arianis ordinatus fuerat. Sanum igitur Antiochenæ Ecclesiæ Corpus, in duas partes scissum erat; cujus tollendi schismatis consilium eum inter se invissent ab exilio redeuntes Lucifer & Eusebius Verecellensis, hic Alexandriam ad Athanasium profectus est, ille verò Antiochiam; ubi, diuturna in conciliandis animis opera incassum consumpta, postquam vidit Eustathianos, ut sese Meletianis adungerent, adduci non posse, illosque Eustathio ab aliquot annis vita defuncto, Episcopo carere, illis Paulinum Presbyterum, quem sequebantur, ordinavit Episcopum, Meletio ab exilio nondum reverso. Quo facto Lucifer non extinxit, sed confirmavit schisma.

Finito Alexandrino Concilio, Eusebius venit Alexandriam, ubi auctum per Paulini ordinationem inter orthodoxos dissidium reperit, unde & hanc ordi-

nationem à Lucifero factam tacite improbat, cum neutra parte communicando: cum autem nihilominus operam daret populo ad concordiam revocando, ab exilio reversus est Meletius, & cum suis extra urbem conventus agere cepit, Paulino intra urbem in exiguo templo, quod ei Euzojus, sanctitatem ejus & senectutem reveritus, reliquerat, colligente. Quare, desperata pace, Antiochia discessit Eusebius, à quo injuria affectum se rarus Lucifer, ubi in Sardiniam rediit, schisma fecit, ejusque discipuli Luciferiani nuncupati sunt. Antiochenum autem dissidium duravit annis octoginta quinque, usque ad Episcopatum Alexandri.

Anno 363. Juliano in expeditione contra Persas remerè suscepta interfecto, Jovianus, ab exercitu renunciatus Imperator, ubi primum, cum hoste pactus inducias, Imperii fines ingressus est, scripsit ad Athanasium, petens ut ad se accuratam fidei professionem mitteret. Athanasius, acceptis Joviani literis, è latebris, in quibus, ob intentam sibi à Juliano mortem, menses aliquot Alexandria delituerat, emergens, Episcopis doctrina præstantibus convocatis, Synodum Alexandria celebravit. In hac Synodo damnatae sunt Arianæ blasphemiae, confirmata Nicæna fidei formula, & asserta Spiritus Sancti divinitas, seu consubstantialitas trium personarum divinarum, ut constet ex Synodica ad Imperatorem epistola, cui insertum est Nicænum Symbolum, etiam tunc temporis, ut testantur Episcopi, à toto Orbe, paucis exceptis Ecclesiis, receptum.

Hoc eodem anno 363. Basilius Ancyranus, Silvanus Tarlensis, & alii Episcopi Omousiani, ad Imperatorem miserunt libellum supplicem, quo petebant, ut rescinderentur ea, quæ ab Acacianis acta contra illos fuerant in Constantinopolitana Synodo. Quibus repulsi ab Imperatore passis, Acaciani nihilominus sibi timentes, atque omnia ad nutum eorum, qui rerum potiebantur, facere, & sese flectere soliti, utpotè Purpuræ magis, quam Dei cultores, Antiochiam, ubi subtraheret Imperator, ad Meletium, quem Imperatori charissimum esse sciebant, unà cum duce suo Acacio convenerunt, & cum eo synodum egerunt, in eaque damnatis Anomæis, confirmato Nicæno Symbolo, & nominatim approbato Consubstantialis vocabulo, libellum Imperatori obtulerunt ab omnibus subscriptum, in quo asseriebant, se fidem à Nicænis Partibus conscriptam, & libello suo insertam, suscipere & constanter retinere.

Anno 364. Joviano, christianissimo Principe, immatura morte sublato, à Valentiano & Valente ad Imperium promotis licentiam obtinuerunt convocandi Synodos Episcopi Omousiani, quorum multi male multati fuerant ab Acacianis in Synodo Constantinopolitana. Itaque anno sequenti 365. Lampiacum convenire, ibique 1. damnarunt formulam Nicensem, quam Occidentalium subscriptionibus firmatam Eudoxiani, seu Acaciani Constantinopoli protulerant, & à legatis Synodi Seleuciensis subscribi curaverant, polliciti se opinionem dissimilis substantiæ damnatos, quod tamen minimè præstiterant.

2. Deceverunt præferendam eam esse sententiam, quæ Filium Patri secundum substantiam similem prædicat; cum vocabulum Similis necessarium sit ad significandam personarum differentiam. Item ab omnibus Ecclesiis tenendam esse eam fidei expositionem, quæ Antiochiæ in dedicatione majoris Ecclesiæ edita, postea Seleuciæ confirmata fuerat.

3. Quæ Constantinopoli studio Eudoxii atque Acacii gesta fuerant, resciderunt, statueruntque ut Episcopi, in Constantinopolitana Synodo ab Acacianis & Eudoxianis depositi, Sedes suas postliminio recuperarent, quippe qui Ecclesiis suis injustè spoliati fuerant ab hæreticis, qui Filium Patri secundum substantiam dissimilem tenebant. Quòd si quis Episcopos illos accusare vellet, sub patris condemnationis periculo id ageret. Denique sententiam contra Acacium, Eudoxium, & alios sexdecim eorum gregales Seleuciæ latam confirmarunt.

Eodem

Theod. lib. 4.
hist. c. 1, & 2.

Socr. lib. 3.
c. 13. 14. 2.
& 22.

Apud Athan.
& Theod. 1.
4 c. 3.

Socr. l. 3. c. 5

Socr. l. 4. c. 1.

Sozom. lib. 6.
c. 7.

Socr. l. 4. c. 4.

Sozom. lib. 6.
c. 7.

Sozom. lib. 6.

Sozom. lib. 6.

Eodem anno etiam celebratae sunt Synodi ab eisdem factionis Episcopis Smyrnae in Asia, in Pamphylia, Isauria, & Lycia, à quibus omnibus & Lampacena, communicatis consiliis, tres ad Liberium legati, Eustathius Sebastenus, Silvanus Tarlensis, & Theophilus Castabalarum Episcopus destinati sunt, quibus mandatum est ut Liberii fidem amplecterentur, & cum Ecclesia Romana communionem inirent, fide Consubstantialis consensu suo confirmata, Romam itaque venerunt Eustathius, Silvanus, & Theophilus, & Lampacena, aliarumque Synodorum, à quibus erant missi, epistolas tradiderunt Liberio, qui cum eis communicare initio renuit, causas se eos suscipere non posse, qui ab Arianis paribus starent, & Nicenam fidem abrogassent. Responderunt legati, se & suos jamdudum ab Arianis castris recessisse, & Anomaeorum haeresim jam pridem damnasse, atque semper confessos esse Filium Patri omnia, nec omnia ab omnia quoad rem differre. Liberio autem ab eis petenti fidei professionem scripto comprehensam, libellum suo & suorum nomine tradiderunt, cui Nicenum Symbolum inferuerant.

In hoc libello dicebant, Consubstantialis vocabulum contra pravam Arij doctrinam pie sancteque additum esse Symbolo Niceno; se cum Episcopis, quorum legatione fungebantur, fidem, hoc Symbolo à Nicenis Patribus conscriptam, tenuisse ac tenere, & usque ad extremum spiritum retenturos esse; se Arij haeresim aliisque omnes haereses huic Symbolo adversantes dampnare; se denique Nicensem formulam, Arimini lectam, & Constantinopoli ab Episcopis, dolo & perjurio circumventis, subscriptam, anathematizare, utporè supradicto Symbolo contrariam.

Legatos tali cautione obligatos libens in communionem suscepit Liberius, dimisitque cum litteris ad Episcopos Omnia, His litteris libellum, à Legatis sibi oblatum, inferuerat. Narrat quæ eorum Legatis Romæ gesta sunt. Gratulatur eis rectam eorum fidem, cuius certa per Legatos accepit indicia. Certiores facit, quod omnes omnino Occidentales, qui Arimini per vim, vel fraudem subscriperant Nicensem formulam, illam anathematizant, Nicenum Symbolum subscripserint, majori, quam antea, Arij doctrinam odio prosequantur, & cum aliis Nicenam fidem profitentibus communionem conjunctissimi sint, &c.

Acceptis Liberii litteris, qui cum Eustathio erant, hoc est, Silvanus, & Theophilus, in Siciliam navigarunt, ibique coram Episcopis in Synodum coactis, Consubstantialis fidem professi, & approbato Niceno Symbolo, ab illis litteras in eandem sententiam scriptas acceperunt, atque ad eos, à quibus missi fuerant, reversi sunt. Eustathius verò cum Elpidio, Romanæ Ecclesiæ Presbytero, quem ei Liberius socium, & Sedis Apostolicæ legatum, unionis promovendæ gratia adjunxit, profectus est in Illyricum ad Valentinianum Imperatorem, contra Sarmatas bellum gerentem, qui ex occasione adventus Eustathii, & Elpidii Legati Apostolici, convocavit Illyricianos Episcopos.

Anno igitur 366. jubente Imperatore, pacis Ecclesiasticæ studiosissimo, Illyriaciani Episcopi Synodum egerunt, in qua omnibus maturè ponderatis Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse consubstantiales, definierunt, & contrarium sententibus anathema dixerunt, atque in hanc sententiam litteras scripserunt ad Orientales, communionem suam eis pollicentes, modò idem tenerent, & docerent; cum ea sit fides à Nicenis Patribus comprobata. His Synodi litteris alias suo & Valentis collegæ nomine inscriptas addidit christianissimus Valentinianus ad eosdem Orientales, in quibus trium Personarum consubstantialitatem proferebatur.

His ita gestis, profecti sunt in Orientem Eustathius & Elpidius anno 366, ad finem vergente, & Tyanam venerunt, ubi Synodum agebant Eusebius

Cæsareæ Cappadociæ, Gregorius Nazianzi, cum aliis cum pluribus Episcopis, qui Joviano regnante, Consubstantialis doctrinam retinendam esse decreverant. Ibi cum magno omnium gaudio lectæ sunt Liberii & Occidentalium litteræ, ab Elpidio & Legatis Lampacenis allatæ, aliaque ab iis, qui aderant, scriptæ ad omnes Episcopos, qui in Consubstantialis fidem consenserant. Invitabantur autem, ut anno sequenti ante exitum veris, Tarsum Ciliciæ convenirent, ad inceptam feliciter Orientales inter Occidentales unionem consummandam. Petiit quoque à Thyanensi Synodo Eustathius, ut in sedem suam restitueretur, quod ei liberaliter concessum est ab Episcopis, cum in communionem suam recipientibus, quem antea Sedes Apostolica receperat.

Eudoxius cum Omnia & Omnia Episcoporum consilium rescivisset, ne Synodus ab illis Tarsi ageretur, facile obtinuit à Valente, qui antea cum Fratre Consubstantialis acerrimus defensor exiterat: sed anno 366, victo & occiso Procopio tyranno, in alium planè mutatus est; cum enim tunc bellum contra Gothos pararet, pium iniit baptismi suscipiendi consilium; sed uxoris, mulieris Arianæ, artibus inductus, passus est se baptizari ab Eudoxio hominum nequissimo, qui jure jurando eum obstrinxit ad hoc ut Arianum dogma amplecteretur, in eo tenendo perseveraret, & contrarium sentientes malè mulctaret; & si essent Episcopi, sedibus expelleret. Quæ omnia præstitit Valens reliquo vitæ tempore, Omnia modis omnibus vexando, Episcopos fugando, ut Meletium, Eusebium Samosatenum, Athanasium, &c.

ARTICULUS V.

De generali Concilio Nicæa in Bithynia in causa Arij celebrato.

§. I.

Concilium Nicænum celebratum est anno Christi 325. & Constantini Magni 20.

Rob. Nam in Synodo Chalcedonensi act. 2. dicitur Nicænum Concilium celebratum fuisse Consulatū Paulini & Juliani virorum clarissimorum Consulū, anno post Alexandrum 636. mensis secundum Græcos Desii die 19. qui est decimus tertius Calendarum Juliarum, in Nicæa Metropoli provincie Bithyniæ, Et apud Socratem lib. 1. cap. 13. legitur: Tempus quo Synodus (Nicæna) congregata est, sicut in notationibus temporis ipsi Synodo præfixis invenit, fuit Consulatū Paulini & Juliani, die undecimo Calendarum Junias, anno 636. à regno Alexandri Macedonis, Annus autem Christi 325. in annum Alex. 636. ut probat Petavius lib. 11. de doct. temp. cap. 41. & Consulatū Paulini & Juliani in annum 20. Imperii Constantini, ut colligitur ex Fastis e-mendatioribus, incidit.

Mendum igitur est in Eusebii chronico, ubi dicitur Nicænum Concilium celebratum fuisse anno Christi 324. Constantini Imperii 15. præsertim cum Eusebius ipse Nicænam Synodum actam esse in Vincennalibus Constantini, expressè asserat lib. 3. & 4. de vita Constantini. Utrum autem Synodus inchoata fuerit mense Majo, ut dicit Socrates, an mense Junio, ut dicunt Acta Synodi Chalcedonensis, & utrum Synodi Chalcedonensis Acta ex Socrate corrigenda sint, an verò Socrates corrigendus sit ex Actis Synodi Chalcedonensis, penes lectorem prudentem judicium esto.

§. II.

Concilium Nicænum inchoatum anno Constantini vigesimo, eodem anno absolutum est.

Prob. Nam Eusebius, qui huic Synodo adfuit, de actis ejus loquens lib. 3. de vita Const. sic ait: Quibus ad exitum perductis festum triumphale ad Dei.

Socr. l. 6. c. 12.

S. Basil. epist. 74. ad O. c. d.

Theod. lib. 4. c. 12. j. & c.

Ap. Socr. ibid.

Ap. Socr. ibid.

Socr. ibid.

Euseb. Syn. lib. 1.

Theod. l. 4. c. 20.

Theod. lib. 4. c. 20.

Euseb. Syn.

Ap. Theod. l. 4. c. 20.

Euseb. Syn. lib. 3.

Dei honorem illustrandum egit. Eodem tempore viginti annis regni annus completus est. Et in Creliconiana canonum collectione dicitur: Factum est Concilium apud Nicæam Bithyniæ Metropolim à die 13. Calendæ Julii, quod tenuit usque ad 8. Calendæ Septembris, Paulino & Juliano Consulibus. Adde quod à nullo veterum scriptum sit Nicænam Synodum sub pluribus, quam Paulino & Juliano, Consulibus habitam fuisse. Uno igitur illo anno Constantini vigesimo acta & peracta est Synodus Nicæana, nec nisi duos menses cum diebus aliquot duravit.

Nec audiendus est, 17. Sozomenus, dum ait l. 1. cap. 17. Julium ob ingravescentem ætatem à Nicæana Synodo abfuisse, quod supponit Nicænam Synodum convocatam fuisse sub Julio. At Julius sedere cœpit in Cathedra Petri anno 336. Constantini ultimo, 2. Phorius, dum asserit in lib. de Synodis, Nicænam Synodum sub Silvestro & Julio celebratam fuisse: nam si ita esset, Nicæna Synodus sex & decem annos durasset. 3. Gelasius Cizicenus, dum scribit Nicænam Synodum anno 16. Imperii Constantini indictam fuisse, & Patres sex ipsos annos confedisse. Hic enim author scateat erroribus, & levissimæ authoritatis est.

§. III.

Consilium Nicænum convocatum fuit à Constantino Magno, consentiente Silvestro Pontifice.

Ap. Theod.
l. 1. hist. c. 6.

Prob. Nam 1. Nicæni Patres in sua ad Alexandrinum Synodica epistola sic loquuntur: Quando quidem Deo Optimo Maximo, eique charissimo Principe Constantino nos ex diversis civitatibus ac provinciis congregante, sacra & magna Synodus Nicæa celebrata est, &c. 2. In Ephesina Synodo collat. l. legitur: Fides à recentis decem & octo Patribus in Metropoli Nicæana à sancta memoria Constantino congregatis exposita. 3. S. Epiphanius hæresi 69. nu. 11. hæc scribit: Imperator Ecclesia consulens, cum jam plerisque à se invicem dissidentibus, varia essent schismata, œcumenicam Synodum colligit 318. Episcoporum. 4. Idem scribunt Theodoretus l. 1. hist. c. 7. Socrates l. 1. cap. 8. & Sozomenus lib. 1. cap. 17. Hæc autem convocatio à Constantino facta est, non per modum imperii, sed per modum adhortationis & invitationis; quo modo Synodos convocari à Christianis Principibus, consentiente Summo Pontifice, nihil vetat.

Quod autem Constantinus Synodum convocavit, Episcopos invitando, non illis imperando, disertè scribit Socrates loco proxime citato, his verbis: Cum igitur Imperator duobus his malis Ecclesiam concuti videret, universalem Synodum congregavit, omnes undequaque Episcopos per litteras invitans, ut Nicæam Bithyniæ convenirent. Jam verò quod in hanc convocationem consenserit Silvester, patet ex eo quod, acceptis Constantini litteris, non restitutus sit, sed Legatos suos libens miserit, cum ipse venire non posset, longæva ætate prædeditus. Episcopus urbis Romæ, inquit Theodoretus, ob extremam senectutem abfuit ipse quidem; duos tamen misit Presbyteros, qui ipsius nomine gestis Concilii subscriberent.

l. 1. hist.
c. 7.

§. IV.

Osius Cordubensis Episcopus, Vito & Vincentius Ecclesie Romana Presbyteri, Nicæno Concilio præfuerunt nomine Silvestri Pontificis Maximi, cujus erant Legati.

Et 1. quod Osius Nicæno Concilio præfuerit, facile colligitur ex S. Athanasio, id apertè supponente, cum sic ait in Apologia de fuga sua: In qua Synodo ille (Osius) non dux, & antesignanus fuit: quam non ille recta tuendo, in suam sententiam pertraxit: que Ecclesia illius præsentie non pulcherrima monumenta retinet. Et in epist. ad Solit. sic

loquentes inducit Arianos: Hic (Osius) est Princeps Synodorum; & si quid scribit, ubique auditur. Hic formulam fidei in Nicæna Synodo concepit, & Arianos ubique pro hæreticis traduxit.

2. Quod cum Oso, Vito seu Vitus & Vincentius præfuerint Synodo, probatur ex Socrate lib. 1. cap. 13. ubi nomina eorum, qui subscripserunt, & quo ordine subscripserunt, refert: Osius Episcopus Cordubæ Hispaniæ ita credo, ut superius scriptum est. Vito & Vincentius Presbyteri urbis Romæ. Egypti Alexander Episcopus. Magnæ Antiochiæ Eustathius. Hierosolymorum Macarius. Hunc autem subscriptionum ordinem testatur se ex Athanasio transcripsisse: sic enim prosequitur: Et reliqui, quorum nomina in libro Athanasii Episcopi Alexandrini, qui Synodus inscribitur, plenissimè digesta sunt. Ex his autem habemus duo, nempe & in subscriptionibus ordinem ac prærogativam Ecclesiarum servatam esse; nam Alexandrinus Episcopus ante Antiochenum, Antiochenus ante Hierosolymitanum subscripsit; & Osius, Vitonem, ac Vincentium primos subscripsisse. Ergo Osius, Vito & Vincentius in Synodo Nicæna subscripserunt nomine Romani Pontificis, & ut vicem ejus gerentes. Ergo in Synodo Nicæna locum tenuerunt, quem ipse tenuisset, & munia obierunt, quæ ipse obisset Romanus Pontifex, si præfens fuisset. Primum autem locum tenuisset, & Concilio præfuisset Romanus Pontifex, si præfens fuisset. Ergo Osius, Vito, & Vincentius in Synodo Nicæna primum tenuerunt locum, & Præsides fuerunt.

Dices, Eustathius Antiochenus præfuit Synodo: nam primus sedebat à dextris: narrat enim Eusebius lib. 3. de vita Constantini, ad Imperatorem brevem habitam esse orationem ab Episcopo, qui in dextro ordine sedebat primus; & hunc Episcopum fuisse Eustathium testatur Theodoretus lib. 1. cap. 7. Præterea, à veterum multis Eustathius dicitur primus in Concilio Nicæno extitisse. Ergo, &c. R. neg. ant. Ad prob. 1. Resp. primum locum in sinistro ordine, non primum in dextro, honoratiorem fuisse apud Romanos. Ad 2. prob. R. veteres illos Eustathio magno primas in Nicæna Synodo tribuere, non in dignitate & munere, sed in doctrina & facundia.

Dices, Alexandrum Alexandriæ Episcopum Synodo præfuisse scribunt ipsimet Patres Nicæni in sua ad Alexandrinum epistola. Si aliud præterea quidpiam, inquit, dum honoratissimus Dominus, & Collega, & Frater noster Alexander una adest, sanctum & statutum fuerit, ipse, utpote qui rebus decisis cum præfuerit, tum communicavit, vobis coram accuratius renunciabit. Resp. neg. Nam Patres Nicæni etiam secundum versionem hanc, non aliud in sua ad Alexandrinum epistola dicunt, quam Alexandrum rebus decidendis præfuisse. Aliud autem est Synodo præfuisse, & aliud præfuisse rebus decidendis. Præfuit igitur rebus decidendis Alexander, quatenus, cum nulli melius Alexandrinæ Ecclesiæ, quam Ariana pestis, & Ichisma Meletianum affligebant, notus esset status, ea de re præ cæteris à Synodo consultus & auditus est, atque quid ad hæresim profligandam, & tollendum schisma expedire judicaret, referenti, Synodus facilè in omnibus auscultavit. Quare melius vertit Henricus Valesius in hunc modum: Si quid autem præterea, præfente Domino & charissimo Collega ac Fratre nostro Alexandro, sanctum ac definitum est, id ipse vobis accuratius referet, quippe qui gestorum auctor, ac particeps existat.

Ap. Theod.
l. 1. hist. c. 7.

Dices. Sozomenus l. 1. cap. 17. recensens primum Sedium Episcopos, qui vel per se, vel per legatos Synodo adfuerunt, ultimo loco ponit Romanum Pontificem: Huic Concilio, inquit, interfuerunt ex Apostolicis quidem Sedibus Macarius Episcopus Hierosolymorum, & Eustathius Antiochiæ & Alexander Episcopus Alexandriae Julius vero Episcopus urbis Romæ propter senectutem abfuit. Verum illius vice adfuerunt Vito & Vincentius, Romane Ecclesiæ Presbyteri. Quomodo ergo Synodo præsidere potuerunt Legati Pontificis Romani? Resp.

Sozo-

Sozomenum hic inverso ordine recensere Sedes Apostolicas, & ab infima per intermedias superiores ad supremam ascendere. Nam Hierosolymitanæ Antiochena, Antiochenæ Alexandrina, Alexandrinæ Romana præminebat.

Dices. Theodoretus l. i. hist. c. 7. Socrates l. i. c. 8. Sozomenus l. i. c. 17. duos tantum Legatos Romani Pontificis Vitonem & Vincentium Presbyteros interfuisse Concilio narrant. Ergo Osius non interfuit Concilio, nec præfedit Concilio ut Legatus Romani Pontificis. *R.* Aliud est præcisè dicere, quòd Romanus Pontifex à latere suo Roma miserit duos Presbyteros, ut ipsius nomine præfessent; aliud verò, quòd miserit, ut soli præfessent. Primum dicit Theodoretus, non secundum: *Episcopus*, inquit, *urbis Romæ ob extremam senectutem absuit ipse quidem: duos tamen misit Presbyteros, qui ipsius nomine gestis Concilii subscriberent.* Item aliud est præcisè dicere, quòd duo Presbyteri Vito & Vincentius in Concilio vices Romani Pontificis egerint; aliud verò, quòd soli egerint. Primum dicunt Socr. & Sozm. Non secundum. *Aberat quidem*, inquit Socrates, *regis urbis Antistes: sed præsto eram Presbyteri, qui vices ejus implerent.* *Episcopus urbis Romæ*, inquit Sozomenus, *propter senectutem absuit: verum illius vice adfuerunt Vito & Vincentius, Romana Ecclesiæ Presbyteri.* Ex laudatis igitur Authoribus in locis allegatis habemus quidem duos Ecclesiæ Romanæ Episcopos, à latere Pontificis Roma missos, Concilii Præsides fuisse: at non habemus alium cum illis non fuisse, quia in locis allegatis eorum tantum meminerunt, qui post acceptas ab Imperatore litteras ex urbe regia ad Concilium venerunt, & quibus, quod ab Authoribus præfatis prætermisum ibi est, mandatum fuerat, ut sibi legationis socium assumerent Osium Cordubensem, de Ecclesiâ jam optimè meritum, magna apud Constantinum autoritate pollentem, vitæ sanctimonia, ac fidei sinceritate conspicuum, & de Ecclesiæ Alexandrinæ statu, de Ariano dogmate, arque schismate Meletii probè instructum.

Dices. Esto quòd Osius præfuerit Nicæno Concilio, at saltem non præfuit ut Legatus Romani Pontificis. *R.* neg. Nam vel præfuit ut Episcopus Cordubensis, vel ut Legatus Imperatoris, vel propter toleratos in fidei defensione labores, vel propter gratiam & autoritatem, qua valebat apud Principem, vel propter doctrinam, vel propter sanctitatem, vel denique quia legatione Romani Pontificis fungebatur. Non primum: cum enim Cordubensis Ecclesiâ esset mediocris Ecclesiâ, Hispalensi Metropoliâ immediatè, & Occidentis Patriarchæ per appellationem subiecta, certè jus Episcopo suo tribuere non potuit ad præsidendum universali Synodo, in Oriente congregatæ, ante Apostolicarum Ecclesiarum, Alexandrinæ, Antiochenæ, & Hierosolymitanæ Episcopos, & ipsimet Romani Episcopi Legatos.

Non secundum: nam 1. cum Imperator præfens esset, non indigebat Legato. 2. Dici non potest Imperator in alium transulisse jus præsidendi, quod ipse sibi minimè arrogavit; imò sibi non competere, aperte agnovit, in humili subfello infra omnes Episcopos ledendo, nec prius sedere volendo, quam, ut sederet, annuissent Episcopi. Non tertium: plures enim aderant, qui majora pro fidei defensione passi fuerant, ut Paphnutius, cui in Maximiani persecutione oculus dexter effusus fuerat, & dexter poplex succisus; Paulus Episcopus Neocæsareæ Euphratensis, in persecutione Licinii ambabus manibus debilitatus, &c.

Non quartum: nam tanta ad minimum apud Imperatorem gratia & autoritate valebat Eusebius Cæsariensis. Non quintum: Eusebius enim Cæsariensis eruditione nemini secundus erat. Non sextum: nam aderant eximie sanctitatis Antistes, ut Alexander Alexandrinus; Spiridion Cypriorum Episcopus, in vita miraculis clarus; Jacobus Nisibis, qui mortuos suscitavit, vitæque restituit, &c. Superest igitur, ut dicatur Osius, quia cum Vitone & Vincentio vices

gerebat Silvestri Summi Pontificis, Nicænæ Synodo cum illis præfedit, primum locum cum illis obtinuisse, & primum cum illis subscripsisse.

§. V.

Symbolum Nicænum.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium Creatorem, & in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantiali Patre; per quem omnia facta sunt, quæ in Cælo sunt & in terra. Qui propter nos homines & propter salutem nostram descendit, incarnatusque, & homo factus est, & passus. Qui resurrexit tertia post diem; ascendit ad Cælos, venturus est, ut vivos judicet, ac mortuos. Credimus & in Spiritum Sanctum. Eos autem qui dicunt: Fuit aliquando tempus, cum non esset, & antequam gigneretur, non erat; vel quod de non exstantibus factus est: aut qui ex altera substantia vel essentia dicunt esse Filium Dei, aut creatum, aut conversioni mutationique obnoxium, anathematizat Sancta, Catholica, & Apostolica Ecclesiâ.

Loco ad marginem citato scribit Socrates hanc fidem trecentos & octodecim Antistes probasse & amplexos esse, atque uno omnes ore & in unam sententiam conspirantes conscripsisse; quinque tantum repertos esse, qui illam amplecti nollent, Eusebium scilicet Nicomediensem, Theognin Nicænum, Marim Chalcedonensem, Theonam Marmaricæ, & Secundum Ptolemaidis Episcopos, qui vocem Consubstantialis plurimis cavillis ac disteriis infectati, Arii depositioni subscribere noluerunt. Quam ob causam Synodus Arium, & omnes, qui cum eo sentiebant, anathemate percussit; Imperator verò tum Arium ipsum, tum Eusebium ac Theognin exilio multavit, qui posteriores duo paulò postquam in exilium missi essent, in fidem Consubstantialis consensere, libello ad præcipuos Episcopos misso: quapropter ab exilio revocati, Ecclesias suas receperunt, pulsus iis, qui in eorum locum ordinati fuerant, nempe Amphione, qui Eusebio, & Cresto, qui Theognidi substitutus fuerat, ut narrat idem Socrates eod. lib. cap. 14. ubi Eusebii & Theognidis præteritum libellum exscripsit.

§. VI.

Eusebius Nicomediensis & Theognis Nicænus subscriperunt cum aliis Parribus, ac proinde libellus penitentia apud Socratem loco citato, & Sozomenum lib. 2. cap. 16. illis adscriptus, ut suppositus, jure merito rejicitur.

Prob. 1. Ex Epistola, à Synodi Patribus ad Alexandrinos scripta, in qua sic loquuntur: *Primum habita est questio coram piissimo Principe Constantino de impietate ac perversitate Arii & sociorum ejus. Cunctisque suffragantibus placuit, ut impia ejus opinio anathemate damnaretur, verbaque ac nomina blasphemie plena. Et inferius: Tantam verò vim habuit ejus impietas, ut Theonam Marmaricæ, & Secundum Ptolemaidis Episcopum, secum in exitum pertraxerit. Nam & in istos eadem, quæ in illum, lata sententia est. Ecce Synodus, postquam dixit omnes Episcopos in Arii & blasphemiarum ejus condemnationem consensisse, duos tantum excipit, Theonam & Secundum, & de duobus illis tantum Episcopis dicit, quòd cum Ario damnati fuerint. Quis plures audebit excipere, & in plures latam fuisse sententiam excommunicationis & depositionis asserere? Præterea, ponderanda sunt illa Synodi verba: *Tantum verò vim habuit ejus impietas, &c.* Multò enim majorem vim habuisset impietas Arii, si secum in exitum pertraxisset non solum Theonam & Secundum, obscuri nominis Episcopos, sed etiam Theognin Nicænum, & Eusebium Nicomediensem, Bithyniæ Metropolitam, urbis*

Euseb. l. 1. de vita Const.

Theod. lib. 1. hist. c. 7.

Socr. l. 1. c. 12.

ad. lib. 1.

Apud Socr. lib. 1. c. 19.

urbis primariæ Episcopum, magnæ autoritatis virum, & eruditionis ac ingenii fama celebrem. Quare si re vera non solum Theonas & Secundus, sed etiam Theognis & Eusebius Arium damnare pertinaciter detrectassent; dubitare non licet, quoddam dictura fuisset Synodus: *Tantam verò vim habuit ejus impietas, ut secum pertraxerit in exitium Eusebium, Theognin, &c.* Hanc autem ad Alexandrinos epistolam absoluta Synodo conscriptam fuisse, & Alexandro Alexandriam revertenti traditam, clarè ostendunt hæc illius verba: *Vos ergo læti atque hilares ob felicem rerum eventum, & ob communem omnium pacem atque concordiam, & quod hæresis omnis penitus excisa est, majore cum honore ac benevolentia Collegam nostrum, vestrumque Episcopum Alexandrum excipite.*

Prob. 2. Ex S. Athanasio lib. de Decretis Nicænæ Synodi, ubi hæc habet: *Episcopi, sublati Eusebianorum vocabulis, istam formulam sanæ fidei conceperunt, omnibusque subscribentibus, subscriperunt & ipsi Eusebiani iis verbis quæ nunc culpant. Loquor autem de vocabulis, Substantia & Consubstantialitate; approbantes Filium Dei nullo modo facturam, aut creaturam esse, sed ætæternum, verbumque ex Patris substantia.* Cerrè cum hic S. Athanasius simpliciter dicat, Eusebianos ipsos subscripsisse, Eusebianorum nomine potissimum intelligere factionis antesignanos, ambigi non potest. Athanasio adjungo magnum Eustathium, testem pariter oculatum, ita loquentem ap. Theod. lib. 1. hist. c. 8. *Ariani mentes ne, tot Episcopis in unum congregatis, ipsi Ecclesia ejicerentur, in medium proficientes, dogma, quod improbatum fuerat, anathematizant damnavunt, & libello, qui unanimi omnium consensu conscriptus fuerat, propria manu subscriperunt.* Ubi cum simpliciter ait, Arianos subscripsisse, manifestè significat, aut omnes omnino, aut saltem maxima ex parte cum duobus suis subscripsisse.

Prob. 3. Ex Theodoret, accurato Scriptore, l. 1. hist. c. 7. ubi de Eusebianis sic loquitur: *Cum ingens omnium tumultus contra eos coortus esset, & tanquam proditores fidei ab universis accusarentur, metu percussi exsurrexerunt: primique, exceptis Secundo & Theona, Arium excommunicarunt. Hinc in modum, impio illo ab Ecclesia exurbato, cum formulam fidei, quæ ad hunc usque diem in Ecclesiis obtinet, communi consensu distassent, & subscriptionibus suis confirmassent, Concilium dimiserunt.* Et cap. 8. *Isti ergo morbum animi sui occultantes; Episcoporum enim multitudinem reformidabant; expositioni Synodi consenserunt..... Theonas autem & Secundus, cum id facere abnuerent, ab omnibus uno consensu excommunicati sunt, utpote qui Arii impietatem evangelicæ doctrinæ anteposuerunt.* Soli igitur Theonas & Secundus excommunicati, & abdicati maluerunt, quàm subscribere, & Arium damnare.

Obj. Certum est Eusebium Nicomediensem & Theognin Nicænum ab Imperatore exilio multatos fuisse. Resp. Eusebium & Theognin ab Imperatore exilio multatos fuisse, non in ipsa Synodo, sed aliquantò post Synodum; neque quoddam Arii depositioni subscribere recussassent, sed quoddam Arianos aliquos, qui Alexandriæ turbas excitarent, ad comitatum abduci iustos, apud se recepissent, cum eis communicassent, eosque omni, qua poterant, ope adjuvissent. Hoc dicit ipsemet Imperator in quadam sua ad Nicomediensem Epistolâ. *Alexandrinos, inquit, quosdam, qui à nostra fide desciverant, istuc abduci præceperam, propterea quod eorum opera ac ministerio discordiæ fax excitabatur. Verum isti egregii scilicet Episcopi, quos Synodi clementia ad agenda penitentiam servaverat, non solum istos susceperunt, & apud se tuto degere iusserunt, sed etiam malitia illorum socios se ac participes adiunxerunt. Quam ob rem adversus ingratos istos id agere decrevi. Abreptos videlicet quàm longissime deportari iussi.* Eusebium autem ingratum vocat, quia, ut in eadem epistola narratur superius, Eusebius, cum ob susceptum antè & in ipsa Synodo Ariane impietatis patrocinium jamjam à Synodi Patri-

Simonnet Theol. Tom. I.

bus damnandus & abdicandus esset, per se & per alios confugit ad Imperatorem, orans *ne tanti sceleris convictus, honoris sui gradu depelleretur*: & intercedente Imperatore, orthodoxum se simulanti, & Symbolum atque Arii damnationem subscribenti locus ad agenda penitentiam datus est, ac pœna depositionis debita dilata.

Constantinus igitur, cum ex facto modò relato cognovisset, Eusebium & Theognium simulatè tantum damnasse Arium dogma, eique re ipsa addictissimos esse, convocavit Episcoporum aliquot Synodum, à qua Eusebius & Theognius exauctorati sunt, & in eorum locum suffecti Amphion & Chrestus, Amphion quidem in Eusebii, Chrestus verò in Theognidis locum. Hoc dicunt in sua ad omnes Catholicos Episcopos epistola Episcopi Alexandria in causa Athanasii, damnati à Tyria Synodo, congregati. *Qui igitur ipse (Eusebius Nicomed.) & Theognius potuerunt alios deponere, ipsi depositi, & exauctorati, & vitio suæ creationis famosi? Bene siquidem cognitum habetis, Amphionem Nicomedie, Chrestum verò Nicæ in eorum locum, ob impietatem & communionem, quam cum Arianis à Nicæno Concilio reprobatis habuerant, Episcopos constitutos esse.* Eusebium igitur & Theognium à quodam Episcoporum conventu, eò quod Ariam impietatem, quam paulò antea fictè damnavant, palam profiterentur, & cum Arianis à Nicæna Synodo damnatis communicarent, exauctoratos Imperator deportari iussit in exilium, à quo post triennium, ac proinde circa annum 329. revocati sunt, agente fortassis per Constantiam Constantini sororem Presbytero illo Ariano, de quo jam alias, absque episcopali judicio Sedes suas recuperarunt, exturbatis auctoritate regia Amphione & Chresto, atque in gratiam Principis ita sese insinuarunt, ut nihil non possent apud illum.

Obj. Libellus supplex Eusebii & Theognidis refertur à duobus laudatis Authoribus, Socrate scilicet & Sozomeno. R. hujus libelli suppositionem satis superque probari ex Synodi Nicænæ ad Alexandrinos epistola; ex Athanasio & Eustathio, eorum, quæ in Nicæna Synodo gesta sunt, oculatis testibus; ex Episcopis Alexandria in causa Athanasii congregatis, quorum etiam multi Synodo Nicænæ interfuerant. Ex his enim omnibus nihil minùs habemus, quàm Eusebium & Theognium à Nicæna Synodo, eò quod Arium damnare nollent, abdicatos fuisse, & idcirco in exilium amandatos ab Imperatore. Hoc enim factum, & quidem iis in locis, in quibus, si verum esset, ultrò se ingereret, nec deberet prætermitti, non modò non affirmant, sed ne leviter quidem innuunt, imò contrarium sufficienter significant.

Accedit S. Hieronymi autoritas in dialogo contra Luciferianos, ubi Luciferiano dicenti: *An tandem & tunc (in Nicæna Synodo) recepti sunt Ariani? quoniam, quæso Resp. Orthodoxus: Eusebius, Episcopus Nicomedienensis; Theognus, idest Theognius, Episcopus Nicænus, &c.* & instanti Lucif. in hunc modum: *Si quispiam eos neget fuisse susceptos, quomodo revinctur? Resp. Orth. Superfunt adhuc homines, qui illi Synodo interfuerunt. Etsi hoc parum est, quia propter temporis antiquitatem rari admodum sunt, & in omni loco testes adesse non possunt, legamus acta & nomina Episcoporum Synodi Nicænæ: & hos, quos supra diximus fuisse susceptos, & subscripsisse hominison, inter ceteros reperiemus.* Hieronymus igitur in ipsismet Synodi Actis inter nomina Episcoporum, qui hominison subscriperant, legerat Eusebium Nicomediensem, Theognium Nicænum, &c. Unde eos non fuisse rejectos à Synodo colligebat, sed in aliorum orthodoxorum Episcoporum communione mansisse.

Nec dic Hieronymum ibi quoque asserere, quoddam Arius quoque cum Euzojo & Achilla susceptus fuerit à Synodo. Nam R. 1. hoc esse certissimum argumentum, quoddam in Actis Synodi non legerit Eusebium Nicomediensem & Theognium Nicænum, eò quod

N

Arii

Ariad Ath.
Apol.

Ap. Theod.
l. 1. hist. c. 2.

Arii condemnationi nolent subscribere, à Synodo excommunicatos fuisse & abdicatos. *Resp. 2.* Hieronymum id de Ario & duobus ejus discipulis asserere, ex relatione aliorum, qui decepti, ipsum deceperunt; non ex Synodi Actis, in quibus, non Arii & sociorum ejus, sed Eusebii utriusque, Nicomedienfis ac Casariensis, & Theognidis nomina legisse se affirmat.

Denique præfatus libellus falsitatis convincitur multis ex capitulis. Nam 1. Socrates scribit, Eusebium & Theognin, penitentiae libello ad præcipuos Episcopos misso, Imperatoris jussu ab exilio revocatos, Ecclesias suas recepisse, iis, qui in ipsorum locum ordinati fuerant, expulsis. At si præcipuorum Episcoporum consilio Eusebius & Theognis ab exilio revocati sunt, si Episcopali judicio in integrum restituti, Ecclesias suas receperunt, quomodo etiam post annum 335. adhuc pro depositis & exauctoratis habebantur ab Episcopis orthodoxis? Habebantur autem, ut patet ex verbis Synodice Alexandrini Concilii epistolæ supra relatis, 2. Eusebius & Theognis in libello dicunt Arium jam revocatum ab Episcopis orthodoxis, se ipsum apud illos de iis, de quibus accusabatur, purgasse, *Si in conspectum vestrum nos venire patiamini, invenietis nos in omnibus concordēs, & decretis vestris mordicus inhaerentes: quando & cum ipsum, qui ob ista accusabatur, placuit reverentia vestra humaniter tractare, & ab exilio revocare.* Porro absurdum fuerit, cum is, qui reus esse videbatur, revocatus sit, sequi de illis, quæ ipsi obiciebantur, purgaverit, nos silere, & argumentum adversus nosmetipsos suppeditare. At Arius ab orthodoxis Episcopis nunquam ab exilio revocatus est, nunquam ab illis ad se purgandum admissus, nunquam ab illis ut orthodoxus susceptus, ut manifestum est ex facto B. Alexandri, Constantinopolitani Episcopi.

Præterea, si Arius ab orthodoxis Episcopis susceptus est, antequam ab exilio revocarentur Eusebius & Theognis, vel hoc contigit in ipsa Synodo Nicæna, vel aliquantò post. Non primum, ut patet ex synodica ad Alexandrinos epistola, quam absoluta Synodo scriptam fuisse, & S. Alexandro Alexandriam redeunti traditam, supra probatum est. Non secundum. Nam si aliquantò post Synodum Nicænam revocatus & susceptus est Arius, antequam Eusebius & Theognis revocarentur, quare, Eusebio ab exilio reverbis, Arium cum Imperatoris & ipsius Eusebii litteris Alexandriam venientem constanter rejecit Athanasius, non solum ut hæresis inventorem, sed etiam ut hominem ab universi Orbis Concilio damnatum, nec ullis precibus minime adduci potuit, ut eum in communionem suam admitteret? Quapropter, inquit Athanasius, primum ad nos litteras hortatorias scribis de Ario recipiendo, sed ita ut sine scripto minaretur, scriptis autem speciem rogantis præferret. Verum ubi illi responsum esset, hæreseos inventores veritati infestos, & damnatos ab universi Orbis Concilio, minime recipiendos esse; Casarem beatæ memoriæ Constantinum inducit, ut mihi cum minis scriberet, ea nos expectare debere, quæ & nunc & antea passi sumus, nisi Arium reciperem... hic cum ego Casari persuasisset, nullam esse debere Ecclesie Catholice cum hæresi Christi oppugnatrice communionem, tum demum tempus obvenisse arbitratus Eusebius, quod cum Meletianis constituerat, litteras ad eos scribit, ut scelera ea de nobis fingerent, quibus se adversus Petrum, Achilam, & Alexandrum exacerant. Hæc autem omnia post Eusebii ab exilio reditum, & paucis ante Tyrium Conciliabulum annis, omnibus exploratum est contigisse.

Lib. 1. c. 27.

Quid plura? ut narrat ipse Socrates, non ab Episcopis, sed ab Imperatore, opera Presbyteri illius Ariani, qui se primum in Constantiæ, deinde in Constantini familiaritatem insinuarat, ab exilio revocatus est, & Alexandriam redire permittitur, ut ibi communioni ecclesiasticæ restitueretur. Quod facere constanter renuit Athanasius. Unde Eusebius occasionem

sumpsit, ea in Athanasium per Meletianos fingendi crimina, propter quæ in Tyrio conventu ab Eusebianis depositus est. Imò ipsimet Eusebiani cum Ario non ante communicarunt palam, quam anno 335. in Conventu Constantinopolitano, ubi prævalente Eusebianorum factione, in Ecclesiam admissus est. Quo non obstante, anno sequenti S. Alexander Constantinopolitanus noluit cum eo communicare. Prædie autem, quàm ab Eusebianis per vim in Ecclesiam inducendus erat, turpissima morte extinctus est, ut jam narravimus. Falsum igitur est, quod Arius ab Episcopis orthodoxis humaniter unquam tractatus fuerit, quod ab illis ab exilio revocatus fuerit, & quod sese apud illos de iis, de quibus accusabatur, purgaverit; proindeque libellus penitentiae Eusebio & Theognidi adscriptus, tanquam spurcius & supposititius explodendus est.

Nec fidem ullam meretur Rufinus, mediocris auctoritatis historicus, cum ait l. 1. hist. cap. 11, *Tantum fuisse Concilii moderationem, ut non in personam ejus (Arii) sed in dogmatum pravitatem fuerit lata sententia.* Nam hoc manifestè repugnat Athanasio, & Synodi ad Alexandrinos epistola. Præterea, contrarium ipse dicit cap. 5. ubi scribit septemdecim tantum Episcopos fuisse in Concilio, quibus Arii fides magis placeret, & ex illis solum sex cum Ario se passos esse expelli; reliquos verò undecim, consilio inter se habito, acquievisse ad subscribendum manu sola, non mente.

S. VII.

Patres Nicæni convenientissime & sapientissime Symbolo suo addiderunt vocabulum *Omoûsion*.

Prob. Illud vocabulum convenientissime & sapientissime à Nicænis Patribus additum est, quo hæreses omnes contra Filium Dei excogitata ita profigantur, ut nullus hæreticis tergiverfandi, vel evadendi locus supersit. Atqui tale est vocabulum *Omoûsion*. Ergo, &c. Maj. pater. *Prob. min.* Nam vocabulum *Omoûsion* ex æquo Sabellianismum & Arianismum penitus evertit. 1. Evertit Sabellianismum: nam nihil sibi *omoûsion* esse, vel dici potest: quidquid enim *omoûsion* est, alteri *omoûsion* est, quia *omoûsion* idem est ac ejusdem substantiæ; & quod ejusdem substantiæ est, non secum, sed cum altero ejusdem substantiæ est. Ergo *Omoûsion* significat personarum distinctionem; & Patres Nicæni dicendo Filium *omoûsion*, seu consubstantialem Patri, aliam Patris, & aliam Filii personam esse definiunt.

2. Vocabulum *Omoûsion* evertit Arianismum: nam si Filius est *omoûsios* Patri, Filius est verè & propriè Filius Patris, & Pater est verè & propriè Pater Filii; Filius non factus, sed verè & propriè genitus est à Patre; Filius non est ex non extantibus, sed est verè & propriè de substantia Patris; falsum est, quod erat, quando non erat Filius, & quod antequam gigneretur, non erat, sed æternus est, & Patri coæternus; Filius non est creatura, sed Deus verus de Deo vero; Filius non est conversioni vel mutationi obnoxius, sed immutabilis eadem immutabilitate, qua Pater; sicut & æternus, omnipotens, justus, misericors, bonus, &c. eadem, qua Pater, æternitate, omnipotentia, justitia, misericordia, bonitate, &c. Nam si Filius est *omoûsios* Patri, seu ejusdem essentia, substantia, & naturæ cum Patre, vel multiplex est numero divinitas, & sic plures sunt Dii, quod implicat; vel una est Patris & Filii divinitas, & consequenter una est Patris & Filii immutabilitas, æternitas, immensitas, omnipotentia, justitia, &c. Nam si una & eadem numero divinitas communis est Patri & Filio, attributa omnia, quæ per se ipsam est divinitas illa, Patri & Filio communia esse necesse est.

Sic argumentatur S. Basilus epist. 300. ubi sic ait: *Quia ex non ente ad esse productum fuisse Filium, etiam tunc nonnulli (Ariani) asseverabant, hanc ut abscinderent impietatem illi Patres (Nicæni,) nomen omoûsion*

omousii usurparunt. . . . Filium omousion dixerunt non incongrue, ut natura aequalitatem demonstrent. Non enim quae ad invicem sunt cognata, sunt ad invicem consubstantialia. . . . sed cum cum & causa & causante ejusdem per omnia naturae sunt participes. Vox ista & Sabellii impietatem corrigit: tollit enim hypostasios identitatem, perfectamque personarum intelligentiam inducit. Non enim idem sibi ipsi consubstantialis est, sed alterum alteri. Proinde recte ac religiose admodum usurpatur, cum & hypostasios proprietatem discernat, & naturae sine ulla diversitate communionem exprimat. Et S. Ambrosius lib. 3. de fide cap. 7. Hoc verbum (omousion) in tractatu fidei posuerunt Patres (Niceni) quod id viderunt adversariis esse formidini, ut tanquam evaginato ab ipsis gladio (nam in quadam sua epistola, in Concilio lecta, scripserat Eusebius Nicomediensis: Si verum Dei Filium & increatum dicimus, omousion incipimus confiteri) ipsorum nefandae caput haereseos amputarent. Frustra autem verbum istud propter Sabellianum declinare se dicunt, & in eo suam impietatem produnt: omousion enim aliud alii, non ipsum est sibi. Recte igitur omousion Patri Filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio, & naturae unitas significatur.

Præterea, quam appositè ad stabiliendam veritatem Catholicam, & Arianam haereseum conterendam Patres Niceni vocabulum omousion adhibuerint, demonstratur, 1. ex odio, quo Arianum vocabulum hoc prosequerantur, & quod sanctus Epiphanius eleganter haer. 69. num. 70. exprimit his verbis: Ut serpens bituminis odorem refugit, aut cervae halitum, aut gagate lapidis suffumum, aut styracis fumum; sic Arius & Sabellius Consubstantialis vocem illam, ac professionem vehementer oderunt. 2. Ex eo quod Arianum ad proferendum hoc vocabulum, & abolendam Niceni Symboli memoriam nullum non moverunt lapidem. Et verò quot ad hunc finem egerunt Synodos: quot formulas fidei ediderunt: quanta obstinatione & crudelitate vexarunt orthodoxos, quos per contemptum Omousianos vocabant? Hac nimirum una voce admissa, de sua haereseos actum esse intelligebant, atque de ea propaganda desperabant, quando Filius omousios Patri crederetur. Hanc igitur vocem abolitam esse volebant, ut hominibus persuadere possent Filium Dei non esse propriè de substantia Patris, & creaturam esse, atque mutabilem, & convertibilem. Quae causa, inquit Gregorius Nazianzenus, quæve ratio exiit, ut quod docendum, quod credendum cunctis Ecclesiis fuerat traditum, quodque Patres nostri apostolici viri contra universas haereseos, vel maxime Arianam, quasi quendam obicem veritatis, quo omnes aditus pestiferæ doctrinae obstruerent, S. Spiritu, catholica ratione posuerunt (nempe quod Filius sit Patri consubstantialis) nunc magno nisu ab his, qui nunc elogio Arianae labis additi sunt, laboretur auferri, nisi ut Filium Dei mutabilem & convertibilem, ut propriè non propria Patris substantia constituisse consingant?

Hinc inter orthodoxos Episcopos sanctissimi quique & præstantissimi tormenta, exilium, mortem subire maluerunt, quam in usæ & homousii proserptionem consentire. Quod pertinet illud S. Gregorii Nazianzeni eodem loco: Si diligentius & accuratius attendatis, cur noluerunt de evangelica & apostolica fide, ac eque Patrum traditione, unius essentiae nomen auferre: proculdubio probatis Arianam haereseos subtili compendio, brevè jam sublato hoc nomine intrinsecam. Quod si qui pro humana fragilitate, ut Arimini contigit, subscipere tandem harum vocum suppressionem, brevè postea facti poenitentes, quæ per fraudem vel vim ab eis extorta fuerant, publicè retractarunt, & majori, quam antea, Arianae impietatis odio flagrant, ad publicam usæ & homousii professionem redierunt: ut patet ex Gallicanis Episcopis in Concilio Parisiensi post Ariminensem conventum celebrato, ex quo ad Orientales referriunt in hunc modum: Plures monero, qui aut Arimini aut Nicæa Simonnet Theol. Tom. I.

(in Thracia) adsuerunt, sub auctoritate vestri nominis ad usæ silentium sunt coacti. Quod verbum à vobis quondam contra Ariomanitarum haereseos inventum, à nobis semper sanctè fideliterque susceptum est. Nam homousion sermonem ad veram & legitimam ex Deo Patre unigeniti Dei nativitatem sumus amplexi, de testantes secundum Sabellii blasphemias ipsam unionem (hoc est, personarum confusionem,) neque aliquam partem Patris esse Filium intelligentes. . . . Hanc igitur fidem semper tenentes, & tenebimus, de testantes quoque eos, qui dicunt: Non erat antequam nasceretur.

§. VIII.

Obj. 1. Vocabulum omousion non reperitur in Sacra Scriptura. Ergo Patres Niceni perperam illud usurparunt. Resp. 1. cum S. Athanasio: Nihil id refert, si quis voces in Scriptura non repertas usurpet, quandiu pias sententias complectitur: contra, haereticus, tametsi voces suas è Sacris Litteris mutuatur, nihilominus suspectus, animoque corruptus audiet à Spiritu S. Quare tu enarras justificationes meas, & affirmis testamentum meum per os tuum? Ita quoque Diabolo, è Scripturis loquenti, os à Domino obturatum est. Contra, beatus Paulus, etsi ex alienis litteris loquatur, Cretenses semper mendaces, & illud, Et ipsius genus sumus. . . . tamen sanctus cum sit, pium animum gerit, & Christi mentem tenens, Magister Gentium est in fide & veritate, & quæ loquitur, cum pietate loquitur.

Resp. 2. Arianos, quorum hæc est obiectio, sicut & alia quæ proponuntur, non reprehendere Arium, quod multa adhibuerit vocabula, quæ sanè in Sacris Litteris minime reperit: quare ergo Nicenam Synodum reprehendunt? Imò ipsimet, parùm consentientes secum, multas voces usurpant, quæ non leguntur in Scriptura, & ita ipsimet, quod faciunt: reprehendunt. Si efficienda putant, inquit Athanasius, verba in Sacris Litteris non obvia, cur Ario tantum acerbum diffonium, quas nusquam in Scripturis reperias, accumulante, quales sunt, Ex non entibus, & Non erat Filius priusquam gigneretur, & Erat quando non erat, & Convertibilis est, & ineffabilis est, & invisibilis Pater suo Filio, & Filius non novit ne suam quidem substantiam, & quæcumque istiusmodi, in ridiculo suo & impio libello de sua sententia ab illo evomuntur, non contradicunt: sed potius pro iis pugnant, & ob ea cum Patribus suis belligerantur: Aut ubi denique ipsi in sacris libris repererunt vocem ingenitum? aut usæ nomen, & illud tres esse hypostasies, &c. Oportuit eos aut sibi ipsis obturmare, aut nihil Patres incusare.

Resp. 3. Vocabulum hoc Omousion non reperiri in Scriptura, quantum ad numerum syllabarum, sed, quod omnino sufficit, reperiri quantum ad sensum. Cognoscat, inquit Athanasius, quisquis est studiosioris animi, hæc voces, tametsi in Scripturis non reperiantur, habere tamen eas eam sententiam, quam Scriptura volunt, & hoc ipsum eas sonare apud illos, quibus aures ad pietatem sunt integre, & minime vitiate. Et verò cum Pater ait Filio: Filius meus es tu: ego hodie genui te, Psalm. 2. & Ex uero ante luciferum genui te, Psalm. 109. item cum dicitur Joan. cap. 1. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre. . . . Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit, & cap. 3. Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigenitum daret: apertè significatur Filium esse verè & propriè Filium Patris, & Patrem esse verè & propriè Patrem Filii; Filium non esse opus seu creaturam, sed genuinum Patris æternum; processionem Filii à Patre non esse conditionem seu creationem, sed veram & propriè dictam Filii ex Patre nativitatem: unde apertè significatur Filium esse de substantia Patris, proindeque eandem cum Patre substantiam habere, eandem, inquam, vel specie, vel numero: non eandem specie; alioqui multiplex esset

N 2 numero

Apud Iulian. liag. 11.

Lib. de Syn.

Ibid.

Lib. de decretis Syn. Nic.

numero substantia divina: Ergo eandem numero, Scripturæ igitur aptè significant Filium esse ejusdem cum Patre substantiæ, eo sensu, quo intellexerunt Patres Nicæni, & consequenter vocabulum *omouſion*, prout à Patribus Nicænis usurpatum est, in Scripturis quoad sensum continetur. Vide plura apud S. Athanasium loco citato.

§. IX.

Obj. 2. In rebus ad fidem pertinentibus non licet uti novis vocibus. Atqui vox *omouſion* nova fuit tempore Nicænæ Synodi, eo præsertim sensu, quo à Patribus Nicænis usurpata est, Ergo, &c. R. 1. Si non licet uti novis vocibus in exponenda fide, quare ipsi met Ariani novis & eatenus inauditis vocibus utebantur? Quare novis vocibus & eatenus inauditis priores ipsi uti sunt? Certè quod in te laudas, in aliis culpares, magnæ dementiæ est. R. 2. Si novis & impiis, blasphemisque ac Scripturæ repugnantibus vocabulis identidem utuntur novatores ad impugnandam rectam fidem: quare ad eam defendendam non licebit Episcopis, depositi custodibus, uti novis quidem vocabulis, sed pium sensum exprimentibus, sed Scripturæ & Traditioni planè consentientibus, sed idoneis, & quandoque necessariis ad profligandas insurgentes contra sanam doctrinam novitates? At novatores sibi licere volunt, quod Ecclesiæ non liceat, ne clarè damnentur, ut Ecclesiæ definitiones eludere, & simplicibus argutiis suis fucum facere possint, atque ita impunè errores suos propagare.

Tib. post
Cont. II. 16.

Appositè ad rem nostram invehitur S. Hilarius adversus Constantium, qui instigantibus Ariani Episcopis, ad proscribendum *Omouſion* nihil non moliebatur. Nolo, inquit, verba, quæ non scripta sunt, dici... dico prius, si rectè dici putas: Nolo adversum nova venena novas medicamentorum comparationes, nolo adversum novos hostes nova bella, nolo adversum novas insidias consilia recentia... Novitates vocum, sed prophanas, devitare jubet Apostolus: *ita cur pias excludis?*... Inaccessibile scriptum nūquam legis: nunquid ex hoc negandum erit, quia novum est? Decernis similem Patri Filium, Evangelia non predicant: quid est quod non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi impietatis occasio patet, novitas admittitur: ubi autem religionis maxima & sola cautela est, excluditur.

Athan. lib. de
syn. & lib. de
decretis syn.
16.

Resp. 3. neg. min. Nam tribus prioribus Ecclesiæ sæculis Filius Patri *omouſios* à Scriptoribus Ecclesiasticis jam dictus fuerat, ut testatur S. Dionysius Alexandrinus in sua contra Paulum Samozatenum epistola, in qua sic eum increpat: *Desertum dicis eum, qui erat natura Dominus, & Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, & quem sancti Patres omouſion Patri vocaverunt.* Præterea, Dionysius hic Alexandrinus à Pentipolitanis aliquibus, qui Romam venerant, apud Dionysium Romanum accusatus, quod Filium creaturam esse diceret in suis contra Sabellium scriptis, & eum Patri consubstantiali esse negaret, Dionysius Romanus Synodum Episcoporum Romam convocavit, in qua ab omnibus indignè latum est, quod Filius negaretur esse consubstantialis Patri, & damnata negantium sententia. Episcoporum judicium Pontifex scripsit ad Dionysium Alexandrinum, qui sese purgare jussus, apologiam edidit, rescripsitque ad cognominem Pontificem his verbis: *Ego & in alia epistola scripsi, ubi ostendo crimen, quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui dicerem Christum non consubstantiali esse Deo. Nam tamen dico me id nomen non reperisse, nec legisse alicubi in sacris litteris, tamen argumenta mea, quæ ipsi tacita omiserunt, à re ipsa, significationeque vocabuli non abluunt. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi, haud dubie congenerem (hoc est, ejusdem naturæ) idque in verbis meis addens, omnino parentes eo solum alios esse à liberis, quod illi ipsi liberi non sint; alioqui necessarium fore, ut nec parentes, nec liberi sint.*

A. and Ath.
libid.

Vides Orthodoxos in Lybia ex Dionysii Alexandrini contra Sabellium scriptis scandalum accepisse, eò quod in eis videretur illis Filium non consubstantiali Patri dixisse; rem illis tanti momenti visam esse, ut ad Summum Pontificem esse recurrendum judicarent; Pontificem idem cum illis judicasse, & Synodum convocasse; Synodo graviter displicuisse, quod Filius non consubstantialis Patri dictus esset, & sententiam Filii, cum Patre consubstantialitatem negantem, damnaſſe; Alexandrinum Dionysium, ne abscinderetur & abdicaretur, apologiam scribere coactum fuisse, nec innocentem se Dionysio Romano & ejus Synodo probasse, nisi ostendendo se non negasse Filium Patri consubstantiali, sed solum ab hac voce abstinuisse, solumque scripsisse, à se in Scripturis non esse repertam, sic tamen ut illius sensum adamussim in scriptis suis expressisset, variis argumentis atque exemplis probando illum esse congenerem Patri, seu ejusdem esse naturæ cum Patre, ita ut tamen Pater & Filius non essent una singularis persona, nec innocentem se Sabellius, sed essent duæ personæ realiter distinctæ, in una & eadem natura per se subsistentes. Ex quibus omnibus apparet eandem sententiam fuisse Nicæni Concilii & trium priorum Ecclesiæ sæculorum, etiam tribus prioribus Ecclesiæ sæculis per vocabulum *Omouſion*, seu Consubstantiali, exprimi solitam.

Dices. Sabellius dicebat Filium *omouſion* Patri, & ideirò ab Ecclesia damnatus est. Ergo falsum est, quod tribus prioribus sæculis Filius Patri *omouſios* in Ecclesia diceretur, & vocabulum hoc *omouſion* in Ecclesia reciperetur. *Resp. dist. 1.* partem ant. Sabellius dicebat Filium *omouſion* Patri in sensu ecclesiastico, seu in sensu, in quo *omouſion* sumebatur à Doctores & Scriptoribus Ecclesiasticis, N. In alio & prophano sensu, qui hæreticus erat, & trinitatem personarum tollebat, C. Hinc ad 2. part. ant. *Resp.* Sabellium ab Ecclesia damnatum fuisse, non præcisè quod diceret Filium *omouſion* Patri: sed quod diceret in sensu alieno, prophano, & hæretico, Unde sequitur tantum, quod Ecclesia tribus prioribus sæculis non crederet Filium *omouſion* Patri, nec vocabulum hoc *omouſion* reciperet in eo sensu, quem intelligebat & asserbat Sabellius. Pro quo

Nota. Sabellius nomen *usque* cum exteris & phanatis Authoribus sumebat pro persona, seu substantia singulari, per se subsistente, & divisa à quacunque alia, sicque per *Omouſion* intelligebat id quod cum alio esset una & eadem persona; id quod cum alio esset una & eadem substantia singularis, per se subsistens, & divisa à quacunque alia substantia; vel, si vis, per *Omouſion* intelligebat unam & eandem personam, seu substantiam singularem, solitariam, & à quacunque alia separatam, diversis nominibus expressam. Unde dicendo Filium *omouſion* Patri, dicebat Filium & Patrem esse unam & eandem personam, unam substantiam singularem, solitariam, & ab omni alia separatam, duobus nominibus expressam, sicque tollebat trinitatem personarum in Deo.

Scriptores verò & Doctores Ecclesiastici nomen *usque* usurpabant præcisè pro essentia, substantia, natura; & consequenter vocabulum *omouſion* pro persona ejusdem essentiae, substantiae, naturæ cum alia persona; & dicendo Filium *omouſion* Patri, dicebant Patrem & Filium esse duas personas, realiter distinctas, sed nec separatas, nec separabiles, utpotè unius essentiae, substantiae, & naturæ. *Omouſion* igitur, prout accipiebatur à Sabellio, sensum hæreticum exprimebat, sed extraneum & prophanum, ab exteris & phanatis Authoribus mutuatum: prout autem à Doctores & Scriptoribus Ecclesiasticis accipiebatur, & ita secundum propriam & veluti domesticam Ecclesiæ acceptionem, exprimebat sensum orthodoxum, fidelique juxta Ecclesiæ acceptionem credendo Filium & Spiritum S. esse *omouſios* Patri, credebant Patrem, Filium, & Spiritum S. esse tres personas unius essentiae, substantiae, naturæ, Quod est dogma catholicum, ab omnibus

bus firma fide tenendum. Ecclesia igitur damnando Sabellium, non iudicavit Filium Patri *omouison* non esse, sed solum non esse *omouison* in sensu extraneo & prophano Sabellii; neque vocabulum ipsum proscriptit, sed solum sensum illius extraneum & prophanum, quem ad invehendam suam haresim ab exteris & prophanis Scriptoribus mutuatus erat Sabellius; & simul cum vocabulo sensum suum, Doctorem & Scriptorum Ecclesiasticorum scriptis consecratum, à fidelibus retineri voluit, ut patet ex iis quæ temporibus illis gesta fuerunt circa Dionysium Alexandrinum.

§. X.

Obj. 3. Episcopi contra Paulum Samozatenum Antiochiæ congregati sæculo tertio, dixerunt Filium non esse Patri *omouison*. Ergo culpandi sunt Patres Nicæni, quod postea sæculo quarto Filium Patri *omouison* esse dixerint. Hanc objectionem proponit S. Athanasius, & responder, i. si Patribus Antiochenis, qui septuaginta tantum, Nicænorum, qui trecenti fuerunt, numerum opponere non decet (in quo plus æquo erga Antiochenes liberalis est Athanasius,) pro Nicænis Antiochenium antiquitatem metuendam non esse, quia Nicæni definitionis suæ duces habuere duos Dionysios, Antiochenis Patribus ætate superiores, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Episcopus fuit, qui proinde duarum primarum Sedium Antistites fuere, qui Paulum Samozatenum condemnarunt, & nihilominus Filium Patri consubstantialem esse dixerunt: nec solum ita senserunt duo Dionysii, sed & Synodus Romæ à Dionysio Romano in causa Alexandrini congregata, vehementer indignata est negantibus Filium esse consubstantialem Patri, & Alexandrinum ea de re accusatum ad apologiam conscribendam coegit, abscindendum, ni pareret, & abdicandum. Neque numerus, inquit, eorum qui congregati fuere, in comparationem mittendus, ne videantur trècenti illi Nicæneses, eos, qui pauciores sunt, perstringere: neque tempora metuenda sunt, ne priores videantur posteriores exauktorare: omnes enim Patres sunt, sed tamen neque isti (Nicæneses) quasi novum aliquid sapientes, id in scripta retulerunt, neque sui fiducia voces in Scriptura non solemnēs defendunt, sed à Patribus incitati, eorum vocabulis uti voluerunt. Duo enim Dionysii diu ante eos septuaginta fuere, qui Samozatenum sustulerunt, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præsul erat. Ibi cum quidam Alexandrinum Episcopum accusarent, quasi qui Filium opus & non consubstantialem Patri diceret, & Synodus Romæ coacta indignè tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum omnium sententiam perscripsit, &c. Unde

Respondet 2. Si igitur aliquis carpit Nicæneses, quod non dixerint omnia, quæ ipsorum antecessoribus placuerunt, idem quoque meritis carpsit septuaginta Episcopos, Pauli Samozatenis condemnatores, quod ea, quæ antecessorum erant, non observaverint: antecessores autem eorum fuere duo isti Dionysii, ceterique qui Romæ tum congregati fuere. Verum neque hos, neque illos fas est culpare. Omnes enim Christi curam gessere, studique sua contra hæreticos intenderunt: & hi quidem (Antiochenes) Samozatenum, illi verò (Nicæni) Arianam haresim condemnaverunt: bene verò & hi & illi pro subiecta materia (& circumstantiis, in quibus versabantur) scribunt. Quod ut probet,

Respondet 3. Qui Samozatenum sustulerunt, hanc vocem Consubstantialē corporaliter accepere, cum Paulus sophisticari vellent, & diceret: Si Christus non ex homine Deus factus est, igitur consubstantialis est Patri, & necessario sequitur tres esse substantias: unam quidem quæ prior sit, ut princeps: reliquas verò duas ex eo oriundas: ideoque merito vitantes illud sophisma Pauli, dixere Christum non esse consubstantialē: non enim ita se habet Filius ad Patrem, ut ille cogitabat. Illi verò, qui Arianam haresim anathemate notarunt, cognoscentes non creaturam, sed genitum

Simonne Theol. Tom. I.

quiddam ex substantia Patris Filium esse, & substantiam Patris originem, radicem & fontem esse Filii, & veram undecumque esse similitudinem genitricem genitoris, & nequaquam eum, uti nos, diversæ naturæ esse, ac proinde separari à Patre, sed ipsius eum esse Filium, nec ab eo dividi posse, sicut nec splendor à luce, & pro se habentes Dionysii exempla, fontem scilicet & Consubstantialis assertionem, & præterea unitricem Salvatoris vocem, Ego & Pater unum sumus, & Qui vidit me, vidit & Patrem meum: His de causis merito inducuntur, ut Filium Consubstantialē dicerent.

Itaque juxta S. Athanasium, Patres Antiocheni, cum negarunt Filium Patri consubstantialē esse, Consubstantialē intellexerunt corporaliter, seu quale reperitur in corporalibus, in quibus quod alteri consubstantialē est, non solum propriam & ab omni alia distinctam habet substantiam, sed etiam propriam substantiam & naturam, numero distinctam, & divisam à substantia & natura illius, cui consubstantialē dicitur, ut patet in humanis: pater enim & filius in humanis non solum sunt duæ personæ realiter distinctæ, sed etiam duæ substantiæ, duæ naturæ distinctæ numero, & separatæ. Unde filius in humanis patri consubstantialis est, consubstantiali corporaliter intellecto, quatenus substantia filii & substantia patris sunt duæ substantiæ ejusdem rationis & speciei, realiter ab invicem distinctæ & divisæ, quarum una est principium alterius. Quo sanè sensu in divinis neque Filius Patri, neque Spiritus S. Patri & Filio consubstantialis est: alioquin in Deo non solum tres essent realiter personæ, sed etiam tres essentia, substantia, naturæ numero distinctæ & divisæ, proindeque tres essent divinitates, & tres Dii. Quapropter Antiochenæ Synodi Patres, de Filii divinitate simplicius scribentes, nec exquisitam diligentiam in tractatu hujus vocis Consubstantialis adhibentes, sed illud crassius & corporaliter intelligentes, Filii cum Patre consubstantialitatem inficiati sunt, in eo omnem curam habentes, ut quod Samozatenis excogitaret, tollerent, & docerent ante omnia Filium fuisse, eumque non ex homine Deum esse factum, sed cum Deus esset, induisse servi speciem, & cum Verbum esset, carnem esse factum.

Patres verò Nicæni, cum Filium Patri consubstantialē dixere, Consubstantialē intellexerunt subtilius & incorporealiter, seu, ut ita loquar, à fece, qua in corporalibus inficitur, depuratum, quo modo ante Antiochenam Synodum intellexerant duo Dionysii cum Concilio Romano; hoc est, sumperunt pro eo, quod essentiam, substantiam, naturam unam & eandem habet cum alio, sive unam & eandem tantum specie & definitione, sive etiam unam & eandem numero habeat; vel si vis, sumperunt pro eo, quod habet cum alio similitudinem in essentia, substantia, natura absolutissimam, exclusa omni omnino dissimilitudine. Hoc autem sensu Patres Nicæni Filium Patri consubstantialē dicentes, Antiochenis Patribus non contradixere, & Arianam contrivere infidelitatem, una voce declarando Verbum non esse creaturam, sed genuinum Patris factum, de substantia Patris natum, Patri coeternum, nihil commune cum creaturis habentem, à Patre indivisum & indivisibilem, Patri æqualem, eadem cum Patre immensitate, omnipotentia, bonitate, &c. immensum, omnipotentem, bonum, &c. unum solum verum cum Patre Deum, utpote unam solam & veram habentem cum Patre divinitatem.

Itaque quia Eusebius & Arius, ante tempora quidem fuisse Filium dicerent, sed tamen factum esse, & unum ex creaturis esse docere conarentur, & dictum illud, ex Deo, non ita interpretarentur, ut Filium genuinum ex Patris utero natum crederent, sed eum ita ex Deo esse, ut cetera creata, affirmarent, & similitudinis unitatem Filii cum Patre negarent, essentia aut natura constare, ut solidè Filius Patri suo similis haberi possit, sed consensu dogmatum, rationeque doctrinæ eam similitudinem constare esse: & quia

intersepiebant, & omnibus modis alienabant essentiam Filii à Patre, aliud ei initium existendi affingentes, ad creaturarum censum eum detrahebant: ideo Nicæa congregati Episcopi, conspicati eorum hominum, qui ita sentiebant, vafriorem, collectis in unum, quæ ex sacris litteris ad sententiam suam tuendam facerent, liquidius rem exponentes, Filium consubstantialiorem esse asseverarunt, ut ingenuitas & vera natura Filii inde significaretur, nihilque cum eo res creatas commune habere edoceret. Vocis enim istius exquisita ratio eorum simulationem, cum dicunt eum ex Deo esse, patefecit, & omnes eorum argutias, quibus simpliciores fallunt, excludit.

Egregiè hæc S. Athanasius. Attamen superest mihi scrupulus circa Consubstantialis acceptionem, quam Antiochenis attribuit, cum ait eos vocem hanc intellexisse corporaliter, & Filium non consubstantialiorem Patri dixisse, ne tres in Deo essentias & naturas realiter distinctas, ac separatas, atque ita tres Deos admittere cogerentur. Etenim quomodo sic intelligere potuerunt Consubstantiali? cum Dionysii Alexandrini ad Paulum Samozatensem epistolam præ manibus haberent, & ita ignorare non possent, Christum Patri consubstantialiorem à Patribus dictum esse, & quo sensu dictus esset? Quomodo Filium Patri non esse consubstantialiorem dixerunt? cum Catholicè sentirent de Trinitate, & ita crederent tres realiter personas divinas unius gloriæ, maiestatis, potentie, divinitatis, ac proinde unius essentia, substantia, nature, quod erat credere trium personarum divinarum consubstantialitatem: cum præ oculis haberent recentissimum factum duorum Dionysiorum, & Synodi Romanæ, Dionysio scilicet Alexandrino Romæ accusato, quod scripisset Filium non esse consubstantialiorem Patri, Dionysium Romanum cum sua Synodo indignè tulisse, quod Filius non esse Patri consubstantialis diceretur, & Filii cum Patre consubstantialitatem asseruisse, Dionysiumque Alexandrinum ad se se purgandum compulsum fuisse: cum Pauli sophisma explodere nullo negotio possent, non Consubstantiali negando, sed germanam & ecclesiasticam Consubstantialis significationem exponendo?

Et verò Dionysius Alexandrinus in sua ad Paulum epistola confutatur eum, non negando, sed asserendo Filii cum Patre consubstantialitatem. *Deserui dicis, inquit, eum, qui erat natura Dominus & Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, & quem sancti Patres hominibus Patri vocaverunt; de Deo enim nos docuerunt.* Quomodo ergo ii, apud quos tanti ponderis fuit Dionysii Alexandrini autoritas, dici possunt Paulum confutasse, Filii cum Patre consubstantialitatem non asserendo, sed negando, & quidem contra SS. Patrum traditionem, quam proinde vel ignorasse, vel contempsisse dicendi sunt, quorum tamen utrumque valde injuriosum est Episcopis sanctificare pariter & doctrina insignibus, quales tamen fuerant plerique saltem ex Antiochenæ Synodi Patribus? Denique supposito quod Antiocheni Patres Filium non consubstantialiorem Patri dixerint, valde mirum est, non esse ad Romanum Pontificem delatos, tanquam reos violatæ fidei Catholicæ, sicut paucis antè annis delatus, quamvis immerito, fuerat Alexandrinus Episcopus, neque aut à Sede Apostolica damnatos fuisse, aut palinodiam recantasse.

His omnibus addo, Patres Antiochenos, ad damnam Pauli impietatem, Filium Patri consubstantialiorem eo sensu, quo confessi sunt Patres Nicæni, confiteri debuisse, & confessos esse, Sic argumentabatur Paulus. Si Christus fuit ante Mariam, & non ex homine Deus factus est, fuit ab æterno natura Deus; vel, si Verbum, quod in tempore caro factum est, fuit ab æterno Deus, & non tantum Verbum Dei, non propria, sed Dei substantia existens, sunt duo Dii. Atqui Ecclesia duos Deos non constituitur, sed unum naturæ & substantia Deum improductum & æternum, & alterum in tempore existentem, non naturæ sed adoptione Deum, qui Christus est. Ergo, &c. Hæc sentis, inquit Dionysius Alexandrinus, &

loqueris blasphemè, iniquitatem contra Deum denunciasti; quod qui Verbum Patris Jesum unigenitum dicit Deum, duos Deos dicit; ut te auctore nemo dicat Christum Deum ante secula, & tu non dicens Deum ante secula, sed te Ecclesiam vocans, Ecclesia, inquis, duos Deos non dicit, neque traditum accepit. Tu verò duos tibi tradidisti, unum ante secula ingentum, & unum electum Deum in extremis temporibus, qui est Christus. Sic enim non mihi scripsisti, sed qui audierunt, mihi scripserunt sic te docere.

Hanc autem Pauli impiam doctrinam damnant Antiocheni Patres in sua ad Paulum epistola, in qua relata ad doctrinam ejus modò expositam, sic loquuntur: *Hunc autem Filium genitum, unigenitum, imaginem Dei invisibilem, primogenitum omnis creature (hoc est, genitum ab æterno, & consequenter ante cuiuscumque creaturæ productionem) sapientiam, & Verbum, ac virtutem Dei ante secula, non præcognitione, sed substantia & hypostasi Deum, Dei Filium, cum in veteri & novo Testamento cognoverimus, confitemur, & predicamus. Qui autem contra dicit, Filium Dei non esse ante constitutionem Mundi, dicitque, credere, & confiteri esse Deum, non esse aliud, quam duos Deos predicare; qui Filium Dei non esse Deum predicat; hunc alienum esse ab Ecclesiastica regula arbitramur, & omnes Ecclesie Catholice consentiunt.* Et Coloss. c. i. inferius, recitatis Apostoli verbis, *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt*, sic prosequuntur: *Quippe qui verè est, & operatur, utpote Verbum simul & Deus, per quem omnia fecit Pater, non tanquam per instrumentum, neque tanquam per scientiam, non per se existentem: generavit enim Filium Pater tanquam ætèrnum viventem, & per se existentem, omnia in omnibus operantem, &c.* Et inferius: *Qua de causa idem Deus & homo Jesus Christus prophetabatur in lege & prophetis, & ab omnibus in Ecclesia, qua sub celo est, creditus est Deus quidem, qui se ipsum exinanivit, cum esset æqualis Deo, homo verò ex semine David secundum carnem, &c.*

His verbis Antiochenes clarè definiunt, 1. Verbum, quod in tempore caro factum est, ab æterno existisse, utpote ab æterno genitum à Patre de substantia Patris, proindeque verum Dei Filium unigenitum; genitum verò, non ut actum anapostaton, & subsistentem in alio tantum, quale est verbum mentis in homine; sed ut actum per se viventem, & per se subsistentem, ac proinde ab æterno propriam subsistentiam, & personalitatem habuisse, & ita ab æterno fuisse Verbum, imaginem, sapientiam, & virtutem Patris, non per modum alicujus adherentis, vel inharrentis, sed per modum substantia viventis ac per se existentis, seu per modum personæ realiter distinctæ à persona Patris: sicut in humanis pater & filius sunt duæ personæ, duæ substantiae viventes, & per se existentes, realiter distinctæ.

2. Verbum, utpote verum Dei Filium, de substantia Patris genitum, esse substantia & hypostasi Deum, Deo Patri æqualem, & consequenter Christum, seu Verbum, in tempore incarnatum, esse verum Deum & verum hominem, verum scilicet Deum per essentiam, substantiam, naturam, quam à Patre accipit in æternitate, & verum hominem per humanitatem, quam suscepit in tempore; neque tamen duos esse Deos, sed unum tantum, licet non solum Pater, sed etiam Verbum sit Deus, & substantia per se subsistens.

Ex his autem sic arguuntur. Qui dicunt Verbum seu Filium esse ab æterno substantiam per se existentem, & verum Deum Deo Patri æqualem, nec tamen Patrem & Filium esse duos Deos, sed unum esse Deum, constituntur unam esse divinitatem, ac proinde unam essentiam, substantiam, naturam Patris & Filii. Sicut enim duæ personæ humanæ non sunt unus homo, quia non est una realiter humanitas utriusque, sed sunt duo homines, quia distinctas habent & divisas realiter humanitates; ita duæ personæ divinae non sunt unus Deus, sed duo Dii, si non est una realiter utriusque divinitas, sed habent divinitates distinctas & divisas realiter. Uno

Verbo,

Verbo, duas personas divinas esse unum realiter Deum, nihil aliud est, quam duarum personarum divinarum unam esse realiter divinitatem: sicut duas personas humanas esse unum realiter hominem, nihil aliud esset, quam unam esse realiter humanitatem duarum personarum humanarum.

Atqui Patres Antiocheni in sua fidei professione dicunt Verbum seu Filium esse ab aeterno substantiam per se existentem, & verum Deum Deo Patri æqualem, nec tamen Patrem & Filium esse duos Deos, sed unum esse Deum. Ergo in sua fidei professione consentiunt unam esse divinitatem, ac proinde unam essentiam, substantiam, naturam Patris & Filii, & consequenter in sua fidei professione confitentur Patrem & Filium esse consubstantiales eo sensu, quo Filium Patri consubstantialem in suo Symbolo confitentur Nicæna Synodus: quantumvis abstinerint à vocabulo Consubstantialis, imò & fortasse illud à personis divinis summoverint corporaliter intellectum, ut vult S. Athanasius, vel, ut libentius dicerem, intellectum in sensu Sabellii.

Nota. Paulus Samozatenus dicebat Deum Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum unum esse Deum: *Verbum Dei, ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium verbum inesse cernimus: Filium Dei substantiam habere per se nullam, sed in Deo subsistere.* Sicut igitur verbum hominis cum homine non sunt duo homines, sed unus homo, quia verbum hominis cum homine non dicit duas substantias per se existentes, sed unam per se existentem, in qua & per quam subsistit verbum ipsum; ita juxta Paulum, Filius & Spiritus Sanctus cum Patre non sunt tres Dii, sed unus Deus, quia juxta illum, Filius & Spiritus sanctus cum Patre non dicunt tres substantias per se existentes, sed unam, singularem, & solitariam substantiam per se existentem, in qua & per quam ab aeterno Filius & Spiritus sanctus subsistunt. Unde sicut dici potest verbum hominis esse *omousion* homini aliquo sensu, quatenus una & eadem est substantia hominis & verbi in homine & per hominem existentis; ita Paulus dicere potuit Filium & Spiritum sanctum esse *omousion* Patri in sensu extraneo & hæretico, intelligendo scilicet unam & eandem esse substantiam Patris, & Filii, ac Spiritus sancti in Patre & per Patrem existentium, proindeque unam, singularem, & solitariam esse in Deo personam, nempe personam Patris, in qua & per quam subsistunt Filius & Spiritus sanctus, sicut accidentia subsistunt in & per substantiam, cujus sunt accidentia.

Samozatenus igitur *omousii* nomine hoc sensu abutentem damnare, ipsumque nomen sic intellectum, vel potius nominis abutium proscribere potuerunt, simul confitentes Filium *omousion* Patri in eo sensu, in quo tunc Ecclesia post sanctos Patres, duosque Dionysios, ac Synodum Romanam confitebatur, *usque* nomine non substantiam, seu substantiam per se subsistentem, sed præcisè substantiam, essentiam, naturam, atque ita *omousii* vocabulo, non id, quod unam & eandem cum alio substantiam habet, sed præcisè id, quod habet cum alio unam & eandem essentiam, substantiam, naturam, intelligendo. Perperam ergo ab Ariani & *Homœusiani* Antiocheni Patres Nicæni Patribus opponebantur.

§. XI.

Opponebant præterea Synodi Nicænae adversarii, vocabulum *omousion* quoddam scandalizasse, & multos conturbasse. Item obscurum & ambiguum esse. Item dictum de Filio cum Patre, multas in utroque imperfectiones importare. Item in suo conceptu dicere substantiam quandam præsubjectam, duosque inde enatos, quos consubstantiales dicimus. Unde sic argumentabantur: Si Filius est Patri consubstantialis, necesse est ante eos præexistere, & præsubjectam esse materiam, ex qua isti nascantur, atque inde futurum est, ut non hic Pater, ille sit Filius, sed ambo inter se fratres sint. Quod absurdum est.

Simonet Theol. Tom. I.

Ad 1. Respondet sanctus Athanasius, 1. vocabulum *omousion* non esse per se causam scandali; alioqui non modò aliquos scandalizasset, aut multos tantum conturbasset, sed scandalizasset, & conturbasset omnes. At è contra vocabulum illud suscipere in Nicæno Concilio ex toto Orbe Christiano convocati Episcopi plusquam trecenti, & in Ariminensi Synodo Episcopi centum & quinquaginta, antequam scilicet vim & fraudem paterentur. Unde si qui ex hoc vocabulo scandalum passi, & conturbati sunt, hoc non ipsi vocabulo, sed malè illud malo animo interpretantium pravitate attribuendum est, qui similes sunt Manichæis legem blasphemantibus, quibus istius mali causa non fuit Scriptura divina, sed ipsorum animi perversitas: item similes Phariseis, qui olim se de doctrina Christi scandalizari & conturbari causabantur, non quòd illis verba Christi scandalum afferrent, sed quia benè à Christo dicta, malè ob animi sui perversitatem excipientes, sibi ipsi scandalum pariebant: similes denique iis, qui Epistolam Apostoli culpantes, non Pauli, sed suam inscitiam, & perversum animum arguebant.

2. Neminem proculdubio eorum, qui piè sentiunt de Christo, scandalizari, aut conturbari propter vocabulum *omousion*; cum è contra illud defendant, & asserant: superesse igitur Arianos, quibus ista offensio nascitur: mirum autem minimè videri debere, quòd indignantur vocabulo, quo eorum hæresis tollitur, & quod eis non scandalum, sed dolorem affert, quia in illo de eorum hæresi trophæum erigitur. Non majorem igitur causam esse contra vocabulum *omousion* obmurmurandi, quam contra Christi Crucem, eò quòd, ut dixit Apostolus, Judæis scandalum sit, & Gentibus stultitia. Ceterum quemadmodum Crux mala non est; nobis enim credentibus Christus est Dei virtus, & Dei sapientia, etiamsi Judæi insaniant; ita quoque Patrum verba (usque scilicet & *omousion*) mala non sunt, sed utilia iis, qui ea legitime perlegunt, vimque in se continent omnis hæresis extinguenda; etiamsi Ariani subinde rumpantur, semetipsos condemnantes.

Ad 2. Respondet, Arianos, dato quòd dicendo *usque* & *omousii* voces obscuras esse, sincerè loquerentur, non debuisset dicere: *Has voces rejicimus; sed cupimus earum interpretationem à peritis condiscere: alioqui deberent, quæcumque in sacris Litteris non intelligerent, rejicere, & criminari eorum Scriptores: sed ea maxime hæreticorum, & minimè Christianorum audacia est: quæ enim non intelligimus in Scripturis, non abdicamus; sed requirimus ab illis, quibus Dominus revelaverit, & ab eis discere cupimus.* Ita S. Athanasius, qui deinde petit ab iis, qui prædictarum dictionum obscuritatem accusant, ut confiteantur ea, quæ statim subjunguntur, & anathemate execrentur eos, qui sentiunt, ex non entibus produisse Filium, & non fuisse priusquam existeret, & creaturam opusque esse Verbum Dei, & natura convertibilem esse, & ex alia substantia esse, & in summa, anathemate detestentur Arianam hæresim, istius impietatis inventricem; & deinceps non dicant, Ejicimus has voces; sed, Nos sic eas intelligimus, ut ita verisimilem causam habeant eas recusandi.

Addit S. Doctor, prædictarum dictionum criminatores, si Arianam hæresim ejusque blasphemias sincerè & ex animo damnarent, jam dictiones illas non esse repudiaturas, aut prætentam earum obscuritatem causaturos; sed è contra suscepturos libenter, eosque ea de re ipsos sibi confcios non posse non esse: cum manifestum sit, Filium non esse creaturam, aut natura convertibilem, neque ex non entibus, sed de Patris substantia ab aeterno existere, idem planè esse, ac Filium esse Patri consubstantialem. *Sat scio, inquit, & persuasum mihi habeo, eos ipsos hoc quoque agnoscere, si ista confiteantur, & execrentur Arianam hæresim, non repudiaturas Synodi Nicænae dictiones. Ideo enim Patres, qui dixerant ex substantia Patris genitum esse Filium, statim subintulerunt, Eum Patri consubstantialem esse credimus, eosque,*

Arian. l. de
Syn.

etque, qui superiora illa dicunt, anathemate excommuni-
mur; ut ostenderent dicta sua ista ex se mutuo pende-
re, & hoc ipsum eas voces præferre: & qui eas vo-
ces confessus fuerit, prorsus eandem sententiam con-
cepturum esse; contra vero, qui ita non sentirent,
sed illas calumniarentur, omnibus modis Christi ho-
sies apparituros.

Ex his obiter Nota. 1. Novum non esse, quod
hæretici, ad eludendas Ecclesiæ definitiones, easque
cum fūco & colore aliquo repudiandas, obscuritatem
illarum prætexant. 2. Hanc obscuritatis criminatio-
nem vanam esse & frivolam, nec definitionibus Ec-
clesiæ reluctantes ab inobedientiâ & schismatis crimi-
ne excusare posse; alioqui Scripturas divinas ob ea-
rum obscuritatem rejicere, & sacros Scriptores im-
pudè criminari possemus. Quod tamen singularis au-
daciæ est, & qualis non in Christianis, sed in solis
hæreticis reperitur. 3. Dato quod aliqua Ecclesiæ de-
finitio obscura sit, etiam tunc primum omnium in
obsequium Christi intellectum captivandum esse, de-
finitioni purè ac simpliciter acquiescendo: sicut, si
fideles esse volumus, Scripturas, quas ut divinas pro-
ponit nobis Ecclesia, ante omnia, quantumvis ob-
scura sint, & interpretatione indigeant, ut divinas
suscipere debemus. 4. Definitionis Ecclesiæ, quæ no-
bis videtur obscura, interpretationem querendam non
esse ab Ecclesia per novam definitionem, quæ fortasse
nobis adhuc obscura, vel etiam obscurior videretur,
proindeque alia ulteriore explicanda foret; unde nul-
lus fieret finis in definitionibus: sed sufficere, si con-
sulantur pii & docti viri, quibus nullo tempore cap-
sit Ecclesia, & quorum iudicio standum est, ne iure
merito de nobis dicatur illud Apostoli: *Semper dis-
fidentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes*,
5. Definitionem Ecclesiæ plerumque obscuram
videri iis tantum, qui hæresim ab Ecclesia damnatam
damnare nolunt, qua tamen semel sincerè damnata,
obscuritas omnis illicò evanesceret, omniaque illis
plana & aperta evaderent. Plerumque igitur prætex-
ta ista definitionis obscuritas aliud non est, quam vo-
luntaria mentis cœcitas in hominibus addictis errori,
quem proinde amant perditè, & loco veritatis, spre-
to Ecclesiæ iudicio, imò & contempto conscientiæ
reclamantis stimulo, retinere volunt.

Ad 3. Respondet S. Athanasius, sicut voces Filii
& Patris ab humanis ad divina transferuntur, seclis
imperfectioribus, quibusculum rationes patris & fi-
lii reperiuntur in humanis; ita Consubstantialis no-
men ab humanis ad divina, seclis imperfectioribus,
quibusculum in humanis pater & filius consubstantiales
sunt, transferri; neque potiorē rationem esse, cur
voces Patris & Filii, cum de Personis divinis dieun-
tur, accipiantur incorporaliter, & non sic quoque
accipiantur Consubstantialis nomen, cum etiam dicitur
de Personis divinis. Quod à S. Doctore rectè dic-
tum esse, probatur ex eo quod in divinis, sicut &
in humanis, necesse sit, Filium Patri consubstantia-
lem esse ea ratione & eo modo, quo filius ejus est,
& est de substantia illius.

Hæc autem sunt verba S. Doctoris: *Ut cum fœ-
rum, seu filium, dicimus, non id de eo humano mo-
re intelligimus; & certi Patrem ejus Deum esse, non
corporales de eo inimus cogitationes, sed istius modi
exempla & dictiones aures quidem percipimus, inter-
rim tamen congruentes de Deo intellectus concipimus;
non enim Deus, ut homo: ita cum eum Consubstan-
tiales audimus, transcendere debemus omnem sen-
sum, & secundum divinam parabolam, intellectu-
aliter intelligere ea, quæ nobis apponuntur, ut cogno-
scamus non voluntate, aut adoptione, sed genuinum
esse Filium, verè ex Deo enatum, uti vitam ex fon-
te, & splendorem ex luce. Alioqui quæ ratio esset,
cur has voces fœrum & filium non corporaliter, Con-
substantialem verò quasi de corporibus intelligere ve-
limus? præsertim cum non de alia atque alio ista re-
ferantur, sed de quo fœrum, seu filius, de eodem quo-
que vox Consubstantialis predicatur.*

Ad 4. Respondet, ad hoc ut unus sit alteri con-

substantialis, frustra requiri eamque aliquam sub-
stantiam præsubjectam, ex qua sint enati; sed satis
esse, si unus ex altero verè natus sit, sive ex eo alii
etiam nati sint, sive non. Cum enim is, qui geni-
tus est, hoc ipso quod genitus est, non possit non
esse naturæ omnino similis cum eo, à quo genitus
est; qui genitus est, hoc ipso quod genitus est, non
potest non esse consubstantialis substantiæ, quæ ipsum
genuit, sive alios etiam genuerit, sive non. Quod
si quilibet, inquit, substantiæ genitrici suæ consub-
stantialis est, cum id certè quod ex alio nascitur, ei,
quod ipsum gignit, simile sit, non opus erit, ut re-
quiramus tres substantias, sed id solum perverstigan-
dum est, an hoc ex illo verè natum sit. Nam etsi con-
tingat non esse duos fratres, sed tantummodo unum ex
illa substantia gigni, non propterea quia alter natus
non est, is qui genitus est, alterius substantiæ dici po-
terit; sed solus cum sit, aequè habendus est genitori
suo consubstantialis; alioqui quid diceremus de filia
Jephthæ, quæ unigenita erat? aut de filio Viduæ, quem
Dominus à morte excitavit? cum ipse fratrem non
haberet, sed unicus esset. At uterque propterea pa-
renti suo consubstantialis non erat? imò omnibus mo-
dis erant, quia liberi erant, & hoc proprium libe-
rorum est erga parentes suos.

ARTICULUS VI.

Utrum inter se pugnent omousion & omœusion: ita
ut si Filius rectè dicatur omousios Patri, non
possit rectè dici ei omœusios, aut vicissim.

RESPONSIO I.

Filius non solum omousios, sed etiam omœusios Patri
rectè dicitur.

P Rob. Nam 1. Apostolus dicit Filium esse *imaginem*
Dei invisibilis, & figuram substantiæ ejus. At
imago & figura vel similis est prototypo, vel non est
imago & figura: imaginis enim & figuræ essentiale
est prototypum exprimere, nec illud exprimere po-
test absque similitudine. 2. S. Alexander Alexandrinus
Episcopus in sua ad cognominem Constantinopolitanum
Episcopum epist. illud: *Ego & Pater unum sumus*, à Christo dictum esse ait, quod ita natus sit Fi-
lius, ut paternam effigiem exactè retineat, ut qui om-
nimodam ipsius naturæ suæ similitudinem expresserit,
ac sit nulla re discrepans imago Patris, & prototypi
expressa figura. 3. S. Athanasius sic loquitur orat. 3.
contra Arianos: *Principio institum fuit in cuiusque
animo, & sempiternum Deum habere Filium Ver-
bum, sapientiam, virtutem; atque hæc esse ipsius ima-
ginem & splendorem. Ex his porro, quæ dicta sunt,
oritur ut semper (Filius) sit ex Patre, ut sit sub-
stantia similis ei, qui genuit*. 4. Episcopi Gallicani
in sua ad Orientales Synodica hæc scribunt: *Simili-
tudinem quoque ejus ad Deum Patrem non inviti au-
dientes; quippe cum imago invisibilis Dei sit. Sed
eam solum similitudinem dignam ad Patrem intelli-
gentes, quæ veri Dei sit ad verum Deum, qualis
est vera similitudo in essentia, seu substantia: vero
enim Deo similis esse non potest in substantia, nisi
verus Deus*.

Accedit ratio convincens. Nam de ratione Filii
propriè dicti est, quod sit Patri similis in substantia.
Unde productio Filii, seu generatio, dicitur proces-
sus viventis à vivente in similitudinem naturæ. Atqui
Filius in divinis est Filius propriè dictus, seclis im-
perfectioribus, quæ in humanis reperiuntur. Ergo,
&c. Hoc argumentum suggerit S. Athanasius orat. 3.
contra Arianos, cum ait: *Quod æternus sit Rex Chri-
stus, ex superioribus patet, neque est, qui super ea
re controversiam moveat; cum enim sit Filius Dei,
sequitur ut sit similis Deo: cum verò sit similis Deo,
omnino necesse est, ut sit Dominus & Rex. Ipse enim,
inquit, qui vidit me, vidit & Patrem. Et Sanctus*
Hila-

Coloss. 1.

Hebr. 1.

Ap. Thend.
1. i. hist. c. 4.

a. ad Tim
688. 1.

ibid.

Hilarius lib. de Synodis, cum ait: *Et hoc est, verè esse filium, paternæ scilicet formæ veritatem coimaginate in se naturæ perfectæ similitudine retulisse.* Et S. Augustinus lib. 3. contra Maximinum cap. 15. ubi sic Arianos alloquitur: *Quem substantiam putatis habere diversam, plus eum dissimilem, quam similem dicitis, & omnino verum filium denegatis.* Ad veram igitur Filii rationem requirunt Patres similitudinem in natura, seu substantia.

RESPONSIO II.

Omoisson & Omoisson non opponuntur inter se, imò inter se convertuntur, sic ut Filius non possit esse *omoissios* Patri, quin ei quoque sit *omoissios*, & vicissim.

Prob. 1. Si Filius Patris similis est in substantia, verus Deus est. Nulla enim creatura Deo similis est, aut esse potest in substantia. Hinc S. Athanasius expositione fidei sic ait: *Omnia creavit Dei Verbum, ipsum tamen creaturam non est, sed genitum quiddam: nihil enim creaturarum quicquam condidit æquale aut simile sibi ipsi.* Et Orat. 2. contra Arian. *Reliqua omnia, ut quæ facta sunt, nihil simile habent ratione substantiæ cum suo creatore, sed extra eum sunt, gratia & voluntate per Verbum ejus condita, adeo ut rursus possint desinere, ubi ille, qui fecit, voluerit.* Et in epistola de sententia Dionysii Alexandrini: *Quæcumque verba Filium alienum à Patre ostendunt, ea de illo ob carnem, quam propter nos gestavit, dicta fuere: creatura enim aliena peregrinaque sunt à natura Dei.* Atqui si Filius verus Deus est, unus & ejusdem est substantiæ cum Patre: nam si Filius verus Deus est, unus est Deus cum Patre, proindeque verus Deus est per eandem illam divinitatem, qua Pater est verus Deus. Ergo, &c.

Confirm. Si Filius Patri similis est in substantia, ei similis est secundum omnia, hoc est, secundum eternitatem, necessitatem existendi, immensitatem, omnipotentiam, & alia omnia attributa divina: attributa enim divina non superaddunt aliquid distinctum substantiæ divinæ, sed sunt realiter ipsa substantia divina. Ergo si Filius Patri similis est in substantia, creatura non est: creaturam enim Deo per omnia similem esse, evidenter repugnat. Ergo Deus est: nam vel est creatura, vel Deus; ac proinde si creatura non est, Deus est. Ergo cum Patre Deus unus est: non enim sunt plures Dii. Ergo cum Patre Deus est per divinitatem unam & eandem. Ergo Deus est per divinitatem Patris. Ergo Deus est per essentiam, naturam, substantiam Patris: divinitas enim Patris est ejus essentia, natura, substantia.

Confirm. iterum. Si Filius Patri similis est in substantia, æqualis est Patri (supple in substantia). Si æqualis est Patri, verus Deus est: nam Patri, qui verus est Deus, non potest esse æqualis, nisi qui verus Deus est. Si verus Deus est, Deus est per substantiam Patris: nam si Deus est, per id Deus est, per quod Pater est Deus. Si Deus est per substantiam Patris, habet substantiam Patris: non enim potest esse Deus per id quod non habet. Si habet substantiam Patris, una est utriusque substantia. Ergo à primo ad ultimum, si Filius Patri similis est in substantia, unam & eandem cum illo substantiam habet.

Hoc argumentum suggerit S. Hilarius lib. de Synodis, ubi sic loquitur: *Quæro quomodo possum alterum ad aliud nisi per similitudinem coquare? Aut numquid non idem est, esse similes, quod æquales? Si unum dico, habet & unici suspensionem: si similem dixerero, habet indifferentis comparisonem. Non est æqualitas in dissimilibus... non sunt dissimiles, æquales. Et quid aliud possunt esse similes, quam æquales; cum in dissimilibus non sit æqualitas? Prædicantes itaque... similem Filium in omnibus Patri, nihil aliud quam æqualem prædicamus. Perfectæ æqualitatis significantium habet similitudo... similitudo res ipsas naturales coquat per similitudinem indifferentis essentia. Omnis itaque filius secundum naturalem naturam æqualitas patris est, quia est & similitudo na-*

tura... Similis est patri, filius patris est, ex eo natus est, per hoc solum piè potest, quod unum sint, prædicari... Si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt; quæro unde comparetur æqualitas: namque si secundum essentiam & virtutem & gloriam & tempus Patris Filius similis est, interrogo ex quo non videatur æqualis... Si naturam neque aliam, neque dissimilem ei, quem impassibiliter generabat, dedit, non potest aliam dedisse, nisi propriam. Ita similitudo proprietatis est, proprietatis æqualitas est, & æqualitas nihil differt. Quæ nihil differunt, unum sunt, non unione persone, sed æqualitate naturæ... Numquid similitudo non æqua est? Æqua planè, etiam si negemus: eadem enim similiter facit. Numquid similiter facta non eadem sunt? aut eadem non recipiunt æqualitatem? aut aliud aliquid inter simile differt & æquale; cum quæ similiter fiunt, eadem fieri intelligantur? nisi forte quicquam, quæ eadem sunt, negabit æqualia; ut quæ similia sunt, non dicantur æqualia: cum quæ similiter fiunt, non modo æqualia fieri, sed eadem prædicentur. Ita verè, æquè ac ingeniosè, Sanctus Hilarius.

Igitur juxta S. Hilarium, simile & æquale convertuntur. Quæ similia sunt, æqualia sunt, & vicissim quæ æqualia sunt, similia sunt: imò æqualia sunt, quia similia sunt. Ulterius, quæ æqualia sunt, quia nihil differunt, unum sunt; & ita quæ similia sunt, unum sunt. Ratio à priori est, quia similitudo consistit in indivisibili, nec suscipit majus & minus. Unde unum alteri non potest esse magis vel minus simile, & magis simile idem est ac minus dissimile, & minus simile idem ac magis dissimile. Dissimilitudo enim in indivisibili consistit, & majus ac minus suscipit. Pariter æquale consistit in indivisibili, nec suscipit majus & minus. Unde unum alteri æquale magis vel minus esse non potest, & magis æquale idem est ac minus inæquale, & minus æquale, idem ac magis inæquale: inæqualitas enim in indivisibili consistit, & majus ac minus suscipit. Nam inæquale est illud, quod recedit ab æqualitate: sicut dissimile est illud, quod recedit à similitudine. Potest autem inæquale magis vel minus ab æqualitate recedere: sicut dissimile potest magis vel minus recedere à similitudine. Hæc possent illustrari exemplo veritatis & falsitatis categoricæ.

Itaque ibi tantum est similitudo, ubi nulla est differentia; & ubi nulla est differentia, ibi æqualitas est; ac proinde ubi similitudo est, ibi est æqualitas; & vicissim ubi æqualitas est, ibi est similitudo; quia ubi est æqualitas, ibi nulla differentia est; & ubi nulla differentia est, ibi est similitudo. Convertuntur igitur inter se similitudo & æqualitas. Ulterius, quia ubi nulla differentia est, ibi est unitas; ubi est similitudo & æqualitas, ibi unitas est; & vicissim ubi est unitas, ibi similitudo & æqualitas est, quia ubi unitas est, ibi nulla est differentia. Convertuntur ergo inter se similitudo, æqualitas, & unitas.

Itaque si Filius Patri similis est in essentia, Patri æqualis est in essentia; & Patri æqualis est in essentia, unum & idem est cum illo in essentia. Similitudo enim significantiam habet perfectæ æqualitatis, & perfectæ æqualitatis perfectæ unitatis, ac proinde si similes sunt, perfectè æquales sunt; & si perfectè æquales sunt, perfectè unum sunt, non unitate persone, sed unitate essentia. Similitudo igitur, quam Filius habet cum Patre, coarquat illum Patri, sic ut Filius verè dicat, *Ego & Pater unum sumus.* Filius Patri æqualis est vi nativitatis suæ, quia vi nativitatis suæ procedit ab illo in similitudinem naturæ cum illo, & procedens in similitudinem naturæ cum illo, procedit in æqualitatem & identitatem naturæ cum illo. Unum piè prædicantur Pater & Filius, quia Filius ex Patre natus est, & verè Filius est; & ex Patre natus est, quia ab illo in similitudinem naturæ procedit. Si Filius Patri dissimilis non est in natura, & ita si Pater Filio non dedit naturam dissimilem, propriam dedit: omnis enim alia dissimilis esset. In divinis ergo similitudo in natura proprietatis est; proprietatis in natura, in natura æqualitas; æqualitas verò in natura, omnem in natura

natura differentiam excludit: quæ autem in natura nihil differunt, unum sunt, non unione persona, sed æqualitate naturæ.

Omœusio igitur & *Omœusio* non pugnant inter se: imò ita inter se connexa sunt, ut unum sine altero esse non possit. Non potest Filius esse *omœusios* Patri, quin ei quoque sit *omœusios*: & vicissim non potest esse Patri *omœusios*, quin ei quoque sit *omœusios*: imò *omœusios* est, quia est *omœusios*. Rectè igitur ex verbis à nobis laudatis concludit S. Hilarius in hunc modum: Caret igitur, fratres, similitudo naturæ contumelia suspitione; nec potest videri Filius idcirco in proprietate paternæ naturæ non esse, quia similis est; cum similitudo nulla sit, nisi ex æqualitate naturæ: æqualitas autem naturæ non potest esse, nisi una sit, una vero non persona unitate, sed generis. Hæc fides pia est, hac conscientia religiosa, hic salutaris sermo est, unam substantiam Patris & Filii idcirco non negare, quia similis est: similem vero ob id prædicare, quia unum est; non quod unitas sit ratione prior similitudine, sed quia certissimum indicium est æqualitatis, & æqualitas, similitudinis.

Obj. 1. Marius Victorinus lib. 1. adversus Arium sic loquitur: *Impii & illi rursus, qui dicunt quodammodo esse Filium Patri, Substantia enim secundum quod substantia est, non est alia, ut sit similis ad aliam. Eadem enim est in duabus, & non est similis, sed ipsa. Sed alia cum sit, non quod substantia est, similis dicitur, sed secundum quandam qualitatem... Substantia autem, secundum quod substantia est, non recipit similem esse, aut dissimilem. Juxta quod autem receptibilis est qualitatis, similis aut dissimilis dicitur, in potentia sua, vel existentia, manente substantia vel eadem, vel diversa. Quid autem vero illa substantia vel Dei, vel $\pi\lambda\omicron\gamma\eta$, numquid receptibilis est dissimilitudinis, ut dicatur similis esse? Sed impossibile. Nec similis ergo. Non igitur $\theta\upsilon\iota\sigma\mu\omicron\varsigma$.*

R. Mario S. Hilarius opponendo; & dico similitudinem non solum in qualitatibus, sed etiam in substantiis reperiri. Nam, ut ait S. Hilarius, ibi est similitudo, ubi est æqualitas. Æqualitas autem non qualitarum modò, sed etiam & potissimum substantiarum est. Præterea, si similitudo in substantiis locum non habet, quare generatio ab omnibus definitur, processio viventis à vivente in similitudinem naturæ? quomodo ab omnibus dicitur de ratione filii esse, ut sit in natura similis cum eo, ex quo natus est?

Nec dic identitatem & diversitatem esse substantiarum, similitudinem verò & dissimilitudinem qualitarum. Nam 1. R. identitatem & diversitatem dici etiam de qualitatibus: quare ergo similitudo & dissimilitudo non possent pariter dici de substantiis? R. 2. Identitatem substantiarum esse vel illarum similitudinem, vel fundari in illarum similitudine: pariter substantiarum diversitatem esse vel illarum dissimilitudinem, vel fundari in illarum dissimilitudine.

Leve est, quod addit Marius, substantiam non esse susceptibilem similitudinis, nisi etiam susceptibilis sit dissimilitudinis: nam etiam in humanis filiis non potest esse patri dissimilis natura; quia si esset dissimilis, simul esset filius, & non esset, quod repugnat; & tamen filius in humanis est patri simili in natura, & filius patris est, quia à patre procedit in similitudinem naturæ. Filius itaque in divinis similis est Patri in natura, quia habet naturam planè indifferentem: ita verò similis est, ut non possit esse dissimilis, quia non potest non esse filius, & non potest non habere naturam planè indifferentem.

Dices, Cum Mario idem planè sentit S. Athanasius lib. de Synodis, ubi ait: *Simile non de substantiis, sed de figuris & qualitatibus dici: si quidem in substantiis non similitudo, sed identitas esse pronuntiatur. Homo homini similis dicitur, non secundum substantiam, sed secundum figuram & formam: quantum enim ad substantiam atinet, congeneres appellari debent... Qui dicit Filium (Dei) similem substantia, ex participatu eum similem dicit: si quidem similitudo, qualitas est, quæ substantia supervenire poterit. Hæc*

autem proprium creaturarum est: ea enim ex participatu Deo similes efficiuntur, &c. R. 1. S. Athanasium alibi non semel dicere Filium Patri similem in substantia. Ut ergo secum ipse concilietur, scopus ejus spectandus est. Hic autem hoc intendit solum, ut ne simile in substantia, consubstantiali anteposatur, & rejecto consubstantiali, solum simile in substantia retineatur, tamquam solum idoneum ad genuinam Filii ex Patre nativitatem exprimendam. Unde S. Doctor censendus est impugnare adumbratam tantum & superficiali similitudinem, qualem tantum cum Deo habere possunt creaturæ, non veram & simpliciter dictam similitudinem, quæ cum æqualitate convertitur, quæque proinde connexa est cum consubstantiali, sic ut unum sine altero esse non possit.

Quæ autem hic contra similitudinem in substantia affert S. Doctor, faciliem habent solutionem. Nam 1. similitudo, sicut & æqualitas, tam pronuntiari potest in substantiis, quam identitas; & vicissim identitas tam pronuntiari potest in qualitatibus, quam similitudo & æqualitas. Uno verbo, similitudo, æqualitas, identitas tam in substantiis, quam in qualitatibus, vel sunt voces synonymæ, vel certè convertuntur inter se. 2. Falsum est, quod homo homini non secundum substantiam similis sit, sed secundum figuram & formam tantum: nam in humanis filiis patri similis est in natura, & dicitur à patre procedere, non in similitudinem figuræ vel formæ, sed in similitudinem naturæ.

3. Falsum est, quod qui dicunt Filium in divinis similem Patri in substantia, si modò de vera similitudine loquantur, se semper supponitur, & ipsa vis vocabulorum postulat, dicant eum similem ex participatione: dicunt enim eum similem, non per aliquid creatum, vel effectum, sed per ipsam substantiam seu essentiam, ipsi à Patre communicatam per veram & genuinam nativitatem.

At, inquit S. Doctor, similitudo est qualitas. Ergo si Filius Patri similis dicitur, similis per qualitatem, ac proinde similis per aliquid superadditum substantiæ: qualitas enim substantiæ advenit. At si Filius Patri similis est per aliquid substantiæ superadditum, eo modo similis est, quo creaturæ Deo similes sunt, ac proinde similis est per aliquid creatum vel effectum. R. similitudinem substantiæ non magis esse qualitatem, quam qualitas est substantiæ identitas vel diversitas. Itaque sicut identitas vel diversitas substantiæ non est qualitas, quia substantia est eadem vel diversa per se ipsam immediatè & formalissimè, nullo etiam logicè superaddito; ita nec est qualitas substantiæ similitudo, quia substantia similis est, sicut & dissimilis, non per aliquid etiam logicè tantum superadditum, sed per se ipsam formalissimè & immediatè. Unde similitudo filii cum patre in substantia, est formalissimè & immediatè ipsissima substantia, à patre filio per generationem communicata, proindeque non est qualitas neque physicè, neque logicè superaddita, sed ipsa substantia divina, qualitatis munere fungens, filium perfectè talem, qualis pater est essentialiter, per se ipsam formalissimè & immediatè denominando: igitur nec est, nec potest esse aliud participatum, sed est aliquid essentialiter increatum & improductum.

Obj. 2. Libellum, qui inscribitur Refutatio contra hypocrisim Meletii, & extat apud S. Athanasium. Sic autem loquitur author: *Homo ad similitudinem Dei factus est, nec tamen est homo Deus: non enim quod alteri simile est, id idem est cum ipso, cujus similitudinem gerit... Deo igitur non est similis Filius, cum Deus sit, sed unum cum eo, sicut in Scriptura proditur, Ego & Pater unum sumus, ubi deitatem per illud quod unum dixit, interpretatus est. R. Filium Dei, cum ipse sit Deus, non esse similem Deo similitudine inchoata & adumbrata tantum, qualem cum Deo hominem habere dicit Scriptura, cum ait hominem ad similitudinem Dei factum esse. At Filius Dei, & quidem quia ipse Deus est, non potest non habere cum Deo similitudinem illam veram, & propriè ac simpliciter dictam, quæ perfectam inter similia æqua-*

litate

Itatem constituit, & quæ proinde unitatem non excludit, sed facit. Unde quia Filius hanc habet cum Deo similitudinem in deitate, in deitate unum est cum eo, & verè dicit, *Ego & Pater unum sumus*.

Sed audiamus adhuc laudatum Authorem: *Qui Filius adimit, ne sit consubstantialis Patri, sed similem illum statuit, Deum cum esse negat*. R. cum, qui ita Filium Patri similem statuit, ut neget illum esse quod Patri consubstantialem in sententia Nicænæ Synodi, negare illum esse Deum; quia non aliam Filio cum Patre similitudinem tribuit, quam inchoatam & adumbratam. At Filium esse Deum non negat is, qui statuit illum Patri similem similitudine vera, & propriè ac simpliciter dicta, quia illum Patri æqualem statuit: unde nec negat illum esse Patri consubstantialem; vel si negat, aut secum ipse pugnat, aut à Filio non remouet consubstantialitatem, nisi ut à Patre passionem, vel ab utroque, personæ confusionem removeat. In quo graviter culpandus est post Ecclesiæ definitionem, qua Filii cum Patre consubstantialitas asserta est absque ullo inconvienti.

Et verò sicut in humanis, quia filius verè, propriè & simpliciter similis est patri in substantia, patri par est in substantia; & quia patri par est in substantia, consubstantialis est patri cum personarum distinctione, licet non sine passione, quia homo sine passione nec generat, nec generare potest: ita in divinis, quia Filius verè, propriè, & simpliciter Patri in substantia similis est, Patri in substantia æqualis est; & quia Patri in substantia æqualis est, Patri verè consubstantialis est, sine confusione personarum, imò & sine passione in Patre, quia in divinis Pater absque passione generat.

Obj. 3. S. Basilius epist. 141. sic ait: *Filium Patri neque similem, neque dissimilem propriè dicimus: nam similitudo qualitatibus est, quæ nulla est in Deo. Porro identitatem naturæ consistentes, & consubstantialia recipimus, & compositionem effugimus*, &c. R. eundem sic etiam loqui epist. 141. Ego verò, si quid privativè sentiam, dicendum mihi est; hæc vocabula, simile, substantia, dummodo adiunctum habeant, citra ullam varietatem, prorsus amplector, tamquam eodem cum omousio pertinentia, secundum sanam omousii notionem. Si quis ita, ut dixi, intelligat, ejus vocem admitto. Si enim, ut quispiam ab simili id ἐναρπάξας, id est, sine ulla diversitate, separet: quod Constantinopolitana Synodus Episcopi fecerunt; suspecta mihi similitudinis vox redditur, ut quæ Unigeniti gloriæ imminuat. Etenim obsecris plerumque similitudinibus, & plurimum ab archetypo discrepantibus, nomen omousii accommodare consuevimus. Unde cum minus calumniam sit obnoxium nomen omousii, sic etiam ipsi met assentior.

Agnosceat igitur S. Basilius non solum qualitatis, sed etiam substantiæ similitudinem esse posse, & aliquem dici posse similem alteri, non solum secundum qualitatem, sed etiam secundum substantiam. Item simile in substantia citra ullam varietatem, cum consubstantiali coincidere, & ita Filium rectè dici Patri similem in substantia citra ullam varietatem. Quod si hæc voces, citra ullam varietatem, tollantur, simile in substantia sibi suspectum reddi, non quod simile in substantia, simpliciter pronunciatum, per se & secundum vim vocis, ab eo, quod simile dicitur, omnem diversitatem removere non valeat; sed quia similitudinis vocabulo abuti solemus, & sæpè similia nuncupamus, quæ multum ab archetypis discrepant, & quæ proinde non possunt nuncupari similia, nisi impropriè, abusivè, & cum addito destruyente rationem similitudinis. Similitudo enim, ut diximus, in divinis consistit, proindeque omnem omnino diversitatem excludit.

Nota. Similitudo dupliciter accipi potest. 1. Simpliciter, & sine addito destruyente. 2. Secundum quid, & cum addito destruyente. Similitudo primo modo sumpta, est propriè similitudo, & consistit in eorum, quæ similia sunt, æqualitate in ea ratione, in qua similia sunt. Hoc modo Filius in divinis omousios est Patri, & quia omousios est, est etiam omousios, ut jam

diximus cum S. Hilario. Neque necesse est, cum Filius Patri omousios dicitur, addi *aparrallaktos*, hoc est, absque ulla diversitate, nisi fortè ad cautelam majorem adhibendam adversus eos, qui similitudinis vocabulum in alienam significationem detorquentes, nomine omousii intelligere vellent habentem tantum inchoatam & adumbratam similitudinem in substantia, qualem similitudinem cum Deo habere potest creatura.

Similitudo secundo modo sumpta, non est nisi impropriè & abusivè similitudo, & consistit in illius, quod dicitur alteri simile, minori distantia, vel discrepantia ab eo, cui simile dicitur. Hoc modo creatura aliqua potest esse similis Deo, quatenus potest habere perfectionem aliquam, qua alteri creaturæ præstat, & propius accedit ad perfectionem divinam, quam excellentiori modo participat. Sic homo dicitur fuisse conditus ad imaginem & similitudinem Dei, quia à Deo præditus est facultatibus, intellectu scilicet & voluntate, quibus brutis animantibus excellit, & quibus proinde propius accedit ad Deum, cujus præstantissimas perfectiones, intelligendi & volendi vim, licet cum infinito ab earum excellentia discrimine, participat.

Ex his apparet, quomodo Arianæ similitudinis vocabulo abuti poterint, dicendo Filium Patri *housios*, vel etiam *housios, xar' eias*, similitudinem scilicet impropriè & abusivè accipiendo, nec aliud intelligendo, quam Filium naturam habere inchoata quadam & adumbrata similitudine referentem Dei substantiam, à qua tamen plurimum discrepet; referentem, inquam, per creatas perfectiones, sibi proprias, nullique alteri creaturæ communicatas, vel communicabiles, quibus illas proinde infinite propèmodum antecellat; sic tamen ut sit de numero rerum, quæ non semper fuerunt, & ex non extantibus factæ, mutationi atque conversioni obnoxia sunt. Hujus porro vocis, similis in substantia, simpliciter pronuntiata vim sentientes, non modò ad omousii & omousii, sed etiam ad ipsius *ousia* vocabulum abolendum, nihil non moliri sunt, & tandem, ubi primum impunè potuerunt, Filium Patri dissimilem apertè prædicarunt.

Hinc Patribus malè olebant Homousiani, quod omousio rejecto, Filium Patri omousion tantum dicere vellent, illisque videbantur non nisi improprie Filio cum Patre similitudinem per omousion attribueret, & ita illum ad creaturas amandare. Sublato *housios*, unius substantiæ vocabulo, inquit S. Ambrosius, *housios*, id est, similem factori suo posuerunt: cum aliud sit similitudo: nam & homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est, nec tamen Deus est; nec quod Deus est, homo extitisse credendus est. Et ita Filium Dei similem volunt, ut aliunde similem, non de ipsa una sancta & beata Patris substantia dicant. Utrum autem hæc accusatio ad omnes, qui rejecto omousio, Filium tantum omousion dicebant, extendenda sit, infra videbitur.

Hinc Patres ab Arianis & Homousianis postulabant, ut primum consecrerentur Filium unius esse substantiæ cum Patre, quia sine hac unitate Filius non posset esse verè & propriè similis Patri, Patri per omnia similis, & ita sine hac unitate non nisi impropriè & abusivè similis Patri dici potest. Quomodo, inquit S. Augustinus l. 3. contra Maxim. c. 15. *Filium Patri similem dicitis, cui Patris substantiam dare non vultis? Nonne similis homini est pictura, vel statua, & tamen filius dici non potest, quia diversa substantia est? Homo nempe ad similitudinem Dei factus est; quia tamen non est unius ejusdemque substantiæ, non est verus filius. Si ergo vultis Dei Filium verum consecrari, prius illum ac præcipue dicite unius ejusdemque substantiæ, ut tamquam verum Filium & Dei Filium per omnia similem Patri dicatis*.

ARTICULUS VII.

De variis fidei formulis, quas ediderunt Ariani,
vel Semi-Ariani.

§. I.

Prima est, quam in Synodo Nicæna protulerunt duo Eusebii, Nicomediensis scilicet & Cæsariensis, cum aliis factionis suæ Episcopis, Menophanto Epheso, Patrophilo Scythopolitano, Theognio Nicæno, Narcisso Nerionadis, Theona Marmaricæ, Secundo Prolemaidis, &c. Septemdecim omnino, qui Ario patrocinantur, Episcopos in Concilio fuisse, narrat Rufinus lib. I. hist. cap. 5. paucos certe & malos, contra trecentos & amplius, qui pro veritate catholica decertabant.

Hanc formulam recitat Eusebius Cæsariensis in sua ad Cæsariensem Ecclesiam epistola, de rebus in Synodo Nicæna gestis scripta. Dicebant autem in hac formula: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem... & in unum Dominum Jesum Christum, Dei verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creature, ante omnia secula ex Deo Patre genitum, per quem omnia facta sunt... Credimus etiam in unum Spiritum sanctum. Horum unumquemque esse, ac subsistere credentes; Patrem verè Patrem, Filium verè Filium, & Spiritum sanctum verè Spiritum sanctum.*

Si Eusebio fidem habere volumus, hæc professio coram Episcopis & Imperatore lecta in Concilio, recta omnibus visa est, & Imperator ipse eam relictissime conceptam esse, primus omnium testatus est, atque ita sentire se affirmavit, cunctosque hortatus est, ut ei assentirentur, atque subscriberent, utque in hanc doctrinam omnes conspirarent, una dumtaxat voce, *Consubstantialis*, adjecta. Quam quidem vocem ipse quoque interpretatus est, asserens non juxta corporis affectiones, *Consubstantialis* dici, neque per divisionem, aut sectionem quamdam Filium ex Patre subsistere: fieri enim non posse, ut materia expers, & intellectualis, atque incorporea natura, corpoream ullam affectionem admittat, sed divinis arcanis que rationibus id esse intelligendum... Imperator ita tum philosophatus est. Episcopi verò occasione vocis illius, *Consubstantialis*, hujusmodi formulam conscripserunt. Sequitur Nicænum Symbolum.

In hac narratione Eusebius, in qua primas Imperatori partes attribuit, & veluti præsidem Concilii facit pro more hæreticorum, qui contempta Ecclesia, ejusque Præsulibus, palpare solent Principes, eisque invicem adulari, ut eos sibi devinciant, atque errorum suorum patronos habeant; in hac, inquam, narratione mentitur non semel Eusebius, dum ait Imperatorem, lecta Arianorum Episcoporum formula, primum omnium sententiam dixisse, lectam formulam approbasse, hanc suam esse fidem declarasse, *Consubstantialis* vocabulum suggestisse, atque interpretatum esse, & Synodi Patres in condendo fidei Symbolo non nisi Imperatoris pedisequos fuisse.

Et verò quis credat Imperatorem catechumenum, de cætero religiosum, docere voluisse Synodum trecentorum Episcoporum, quos contra ipse, ut ab eis doceretur, ex toto orbe Christiano convocaverat? Primum ante omnes Episcopos in Concilio dixisse sententiam, qui Concilium postremus ingredi voluit, nec in parva sella, in medio posita, prius sedere, quam ejus rei licentiam ab Episcopis postulasset? Primum denique ante omnes Episcopos in negotio fidei judicem agere voluisse, qui de Episcopis judicare ausus non est, imò ut suos agnovit iudices, atque conatum esse in sententiam suam pertrahere, quorum arbitrio, potestatique permisit, ut de religionis nostræ dogmatibus disquirerent, & quæ judicarent ad fidem stabilendam pertinere, sancirent?

Quid plura? Eusebianæ narrationis falsitatem demonstrat narratio Athanasii lib. de decretis Synodi Nicænae, ubi refert, ipse etiam oculus testis, quo pacto Episcopi ad exstinguendas Arianorum cavillationes, & proferendam Arianam hæresim coacti sint Filium

Patri consubstantialem dicere. Ex qua narratione liquet, ea omnia, quæ ad fidem pertinerent, ab Episcopis, ut fidei iudicibus, spectante solum Imperatore, & præsentia sua ferventiores animorum motus comprimente, atque identidem disceptantes ad pacem & concordiam adhortante, pertractata, & decisa fuisse.

Cum igitur Eusebium in plurimis mendaciis hic deprehendamus, merito addimus eum quoque mentiri, cum ait, factionis suæ formulam, Synodo oblatam, ab omnibus sine contradictione susceptam fuisse; & potius Eustathio Antiocheno credendum esse, asserenti apud Theodoretum, formulam ab omnibus orthodoxis improbatam esse, & diris devotam, atque lacera- tam. Postquam, inquit, de modo fidei quæri ceptum est, libellus Eusebii prolatus est in medium, ejus blasphemie certissimum argumentum. Qui cum palam, audientibus cunctis, recitatus fuisset, statim auditoribus quidem immensum dolorem attulit ob doctrinam pravitatem: autorem autem ipsum ingenti pudore ac dedecore affectit. Porro cum Eusebianorum officina jam detecta esset, & impius libellus in conspectu omnium disceptatus... Ariani metuentes ne, tot Episcopis in unum congregatis, ipsi Ecclesia ejicerentur, in medium proficientes, dogma, quod improbatum fuerat, anathemate damnavit, & libello, qui unanimi omnium consensu conscriptus fuerat, propria manu conscripserunt.

Quod si quæras, quare Patres Nicæni hanc formulam rejecerint? R. rejecisse, quia insufficientis erat ad tollendos Arianos errores; quia verba, ex quibus constat, in alienum sensum facile poterant detorqueri, & ita poterat cum Arianis erroribus conciliari, quia in ea Eusebii Filium dicebant primogenitum omnis creature, non in sensu Scripturæ, unde verba illa mutuati erant, sed in sensu hæretico, quod Nicæni Patres ex circumstantiis certò conjiciebant. Eusebiani igitur Scriptura abutentes, ejusque verbis impietatem suam involventes, & Filium in formula sua creaturam proficientes, quamvis omnium creaturarum præstantissimam, excreationi fuerunt universæ Synodo.

§. II.

Secunda formula est, quam Arius ipse, & Euzoius discipulus ejus, aliquot post Nicænam Synodum annis Constantino obtulerunt, in qua dicebant: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, & in Dominum Jesum Christum, Filium ejus, qui ex eo factus est ante omnia secula, Deum Verbum, per quem omnia facta sunt... & in Spiritum sanctum.* Hac formula lecta & approbata in conventu Hierosolymitano anno 335. Eusebiani Arium & Euzoiium in integrum restituerunt.

Tertia est, quam Eusebiani anno 341. Antiochiæ per cœcœnia ediderunt, & in qua profitentur se credere in unum Filium Dei unigenitum, ante omnia secula existentem, & coexistentem cum Patre suo, per quem omnia facta sunt, &c.

Quarta est, quam in eodem Conciliabulo conscripserunt. In ea autem sic loquuntur: *Credimus... in unum Deum, Patrem omnipotentem... & in unum Dominum Jesum Christum Filium ejus unigenitum Deum; per quem omnia: cumque natum esse ante secula ex Patre, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, Verbum verum, sapientiam vivam, lumen verum, viam, veritatem, resurrectionem, pastorem, jannam, immutabilem & inalterabilem deitatis, substantiam, voluntatis, potentiam & gloriæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem, primogenitum omnis creature, eundemque in principio apud Deum Verbum esse... Et in Spiritum sanctum... quemadmodum Dominus noster discipulis præcepit dicens: Abite & docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; Patris inquam, verè Patris; Filii verè Filii; Spiritus sancti verè Spiritus sancti; non ut hæc simpliciter vocabula habeantur absque rebus, sed ut singulorum propria persona, ordo, & gloria intelligantur, adeo ut termini sint personarum, unus tamen per concordiam.* Ecce

Theod. lib. I.
hist. c. 7.

Apud Theod.
I. hist. c. 11.

Euseb. in E.
rit. ad Cæ.
sar.

Lib. I. hist.
cap. 8.

Epist. Syn. 2.
ad Athan.
lib. de Syn.

Apud Athan.
lib. de Syn.

Apud Athan.
ibid.

Rufin. I. hist.
cap. 2.

Socr. lib. I.
cap. 8.

Ecce consistuntur Filium Patri in deitate & substantia similem abique ulla dissimilitudine, ac proinde genuinum Dei Patris scutum, & verum Deum, proindeque omnis creaturæ primogenitum in bono & catholico sensu. Quod addunt, tres numero Personas unum esse per concordiam, suspectum videri posset. Sed qui præcisè dicit tres personas unum esse per concordiam, non negat etiam esse unum per essentiam & substantiam, sive unam esse deitatem Patris, Filii, & Spiritus sancti. Præterea, attribuendo Filio id, quod nulli creaturæ convenire potest, nempe esse immutabilem & inalterabilem deitatis & substantie Patris sine omni dissimilitudine imaginem, attribuunt Filio perfectam cum Patre in deitate & substantia æqualitatem, quæ sine deitatis & substantiæ unitate esse non potest. Unde Filium esse hoc modo substantiæ Patris imaginem, & esse Patri consubstantiali, convertuntur.

Addunt denique hoc duplex anathema: Si quis præter rectam sacrarum Litterarum fidem docet, tempus, aut momentum, aut seculum esse, aut fuisse, priusquam filius gigneretur, anathema esto. Aut si quis filium creaturam pro ratione cæterarum creaturarum dicit, & non, ut sacre Scriptura tradiderunt, alterum ex altero existere, anathema sit. Dicendo autem nullum esse aut fuisse momentum, priusquam Filius gigneretur, agnoscunt Filium æternum esse, & Patri coæternum. Et dicendo Filium non esse creaturam pro ratione cæterarum creaturarum, sed illum ex Patre existere, manifestè significant, Filium alio modo esse ex Patre, quàm sint aliæ creaturæ, ac proinde illum non esse ex Patre per effectiorem, vel creationem, & consequenter esse ex Patre per veram generationem, esse non ex non extantibus, sed ex substantia Patris, atque ita non posse dici nisi improprie creaturam, & eo tantum sensu, quod non sit ingenuus, seu improductus, sicut Pater, sed habeat principium sui productivum, nempe Patrem. Unde non video, quid in hac formula reprehendi possit præter silentium Consubstantialis. Vide S. Hilarii lib. de Syn. num. 29. & sequentibus.

Quinta est quam per eadem enconia composuit Theophronius Tyansenis Episcopus, & in eadem Synodo recitavit, quamque subscripserunt omnes, qui aderant Episcopi. In ea autem dicebat; Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem & in Filium ejus unigenitum, Deum, Verbum, potentiam, & sapientiam, Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnia; eumque genitum esse ex Patre ante secula; Deum perfectum ex Deo perfecto, & apud Patrem existere in sua persona Et in Spiritum sanctum. In hac formula nihil de usua seu substantia dicitur, in quo reprehendenda est; in hoc tamen laudanda, quod Jesum Christum nuncupet Filium Dei unigenitum, & Deum perfectum.

Sexta est, quam Eusebiani, aliquot ab Antiocheno Conciliabulo mensibus conscriptam, Narcisso, Mari, Theodoro, & Marco, tamquam à Synodo delegatis, tradiderunt perferendam in Galias ad Constantem Imperatorem, qui de Athanasii depositione rationem sibi reddi postularat. Credimus, inquiebant, in unum Deum, Patrem omnipotentem Et in unigenitum ejus Filium Dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia secula ex Patre genitum, Deum ex Deo, lumen de lumine, per quem omnia facta sunt eundemque Verbum esse, sapientiam, virtutem, vitam, & veram lucem & in Spiritum sanctum Eos porro qui dicunt Filium ex non ente, aut ex alia subsistentia, & non ex Deo esse, aut erat, quando non erat filius, alienos à se censet Catholica Ecclesia. Hoc anathematismo, quo Arianismum condemnatur, Filio divinitas asseritur, dum negatur esse ex nihilo, aut non semper fuisse, proindeque negatur esse creatura.

§. III.

Septimam, quæ μακρότης, seu Prolixa nuncupata est, post tres annos, coacta Synodo, composuerunt Orientales, & per Eudoxium, Macedonium, & Martirium miserunt ad Episcopos Italiæ, apud quos se

malè audire, & de fide suspectos esse acceperant. Huic formulæ superiorem cum ejus anathematismo ad verbum inserunt, aliaque multa superaddunt. Quantum ad propositum nostrum attinet, in ea dicunt, tum non esse, dicere Filium ex non ente ad essentiam produxisse, eo quod illud in sacris litteris nusquam de Filio feratur. Neque illum ex ulla alia substantia præexistente, & quæ Pater non esset, genitum esse, sed solum ex Deo genuinè & naturaliter natum esse. Patrem solum, nullo principio inchoatum, ineffabiliter, & omnibus incomprehensibiliter, ante secula genuisse, ac proinde Filium non itidem, ut Patrem, ingentum dici posse, sed principem exordiumque sui Patrem habere, qui ipsum genuit, Eum, tamen si subiectus sit Patri & Deo, ante secula tamen genitum ex Deo, Deum secundum naturam perfectum & verum esse. Patri administrum fuisse ad omne opificium, visibilibus simul & invisibilibus. Patri per omnia similem esse. Omnipotentem Deum, eumque sui ipsius dominum, sponte libenterque Filium suum genuisse. Filium non ita creatum esse, ut similis sit rebus per ipsum conditis, nec eandem cum illis generationis rationem obtinere; cum unum unice unigenitum filium genuinè, & verè natum esse, sacre Scriptura commonstrent. Patrem & Filium immediatè & sine intercapedine sibi mutuo coaptatos confertisque & inseparabiles à se invicem esse, integro Patre Filium complectente, integro Filio ab eo pendente & coherente, & perpetuò in Patris sinu requiescente. Deum Patrem, Deum item Filium, non tamen duos Deos, sed unam deitatis majestatem se prosterni, & unam regni perfectam concordiam, ut omnium ubique Pater sit dominus, atque adeò ipsius etiam sui Filii: Filiusque vicissim ei subiectus sit, qui eo excepto, omnium à se conditorum post illum rex & imperator est.

Præterea, anathematizant eos, qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum, aut ante secula eum nec Christum nec Dei Filium fuisse, aut eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, aut Filium ingentum, aut quod non de consilio suo & voluntate Pater Filium genuerit. Quibus posterioribus verbis nihil aliud velle videntur, quàm Deum Patrem, non invitè & coactè, sed sponte & libenter Filium genuisse. Anathematizant quoque eos qui Filium tantummodo nudum verbum Dei sine substantia, & rem filitiam nominant, quique in alia habeat, quod sit, quemque nunc uti vocem, quæ ore profertur, nunc uti dictionem, quæ in cogitatu versatur, intelligunt. Christum autem ipsum, & Filium Dei, & mediatorem, & imaginem non ante secula fuisse contendunt, sed ex eo tempore eum Christum & Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit quales sunt discipuli Marcelli & Photini Ancyragolæ, qui ante secularem essentiam Christi ejusque deitatem, regnumque indefinens, itidem ut Judæi, inficiantur sub prætextu constituenda monarchia. Cum tamen non sit simpliciter verbum, quod ore Dei profertur, aut quod in ejus animo cogitatur, sed vivum verbum, quod per se existit, Filius Dei & Christus sit.

Quod autem hic dicunt, Filium Patri Deo subiectum esse; Patrem dominum omnium esse, adeoque & ipsius Filii sui; Filium verò post illum regem & imperatorem esse verum à se conditarum; si solitariè consideretur, non caret suspitione; sed per alia corrigitur, cum ajunt Filium per omnia Patri similem esse; cum dicunt eum rebus à se conditis comparari non posse, nec illis ullatenus similem esse, neque eandem cum illis generationis rationem obtinere, ac proinde effectum aut creatum non esse, sed vera & genuina nativitate ex Patre natum; natum, inquam, esse ex Patre, & non ex nihilo factum, aut aliqua alia substantia præexistente, quæ non esset Pater, productum; unam deitatis majestatem esse, & unam regni concordiam; Filium denique Deum esse secundum naturam perfectum, & verum.

Itaque cum dicunt, Filium subiectum esse Patri, & Patrem Filii dominum esse, durius quidem & minus accuratè loquuntur, in quo tamen excusari possent ex facto nonnullorum antiquiorum Scriptorum Ecclesiastico.

Apud Athan.
ibid.

Apud Athan.
ibid.

Apud Athan.
ibid.

Socr. l. i. c. 19.

ficorum, qui similiter locuti erant: ac idcirco Filium creaturam facere, minimè censendi sunt, eique inferioritatem attribuire, quæ naturæ seu substantiæ æqualitatem excludit, & aliam Patri superioritatem seu excellentiam, quàm quoddam sitis, à quo Filius accipit esse, quàm quod ipse ingenuus generet Filium. Igitur juxta mentem illorum, inter Patrem & Filium non alia reperitur superioritas vel inferioritas, quàm quæ reperiri potest inter personas ejusdem naturæ, majestatis, gloriæ, dignitatis, proindeque perfectè inter se æquales, quarum una est principium alterius, quarum una Pater est, altera Filius; ita tamen, ut re ipsa melius non sit esse Patrem, quàm esse Filium; & tam bonum sit esse Filium, quàm esse Patrem.

Porrò si quid ampliùs intelligerent, videlicet quòd etiam in divinis melius sit esse ingenuum & genitorem, quàm esse genitum, & ita quòd melius sit esse Patrem, quàm esse Filium, attribuerent quidem Patri perfectionem, seu excellentiam notionalem, quam non haberet Filius, nequidem æquivalenter, & ita secundum illos Pater & Filius essent in perfectionibus notionalibus inæquales, proindeque Pater, præcisè quæ Pater, aliquo modo superior esset Filio, præcisè quæ Filio. At hoc non obstante, non malè sentirent de divinitate Filii, quia cum illa in perfectionibus notionalibus inæqualitate, adhuc maneret secundum illos æqualitas in perfectionibus absolutis & essentialibus, siquæ secundum illos Filius adhuc tam esset verè & perfectè Deus, quàm Pater, cui proinde quæ Deo perfectè æqualis esset quæ Deus. Ad summum igitur, secundum Authores præfate formulæ, Pater superior est, & major Filio ratione paternitatis, & Filius minor & inferior Patre ratione filiationis suæ; atque ita sic Filius, præcisè quæ Filius, Patri aliquatenus subjectus est, & vicissim sic Pater, præcisè quæ Pater, Filii aliquo modo dominus est; quòd tamen durum est & talum; cum una sit utriusque majestas, gloria, dignitas, potentia absoluta & essentialis, una natura, essentia, substantia, divinitas; cum in his omnibus sint prorsus indifferentes.

Hæc autem formula, cum Episcopis, qui eam in Italiam attulerant, ab Occidentalibus, Mediolani congregatis, rejecta est, quia Occidentales nova fidei professione opus non esse, & Nicanam sufficere judicaverunt. Hanc expositionem, inquit Sozomenus, Occidentis sacerdotes suscipere noluerunt: decretis enim Synodi Nicænæ se contentos esse dicebant, nec præterea quidquam curiosius esse inquirendum. Altera etiam hanc formulam rejiciendi causa fuit suppressum Consubstantialis vocabulum. Adde quòd Orientales fidem suam Occidentalibus suspectam reddidere, nolendo Arianam hæresim damnare subscriptione Nicæni Symboli.

§. IV.

Octava formula est pseudo-synodi Sardicensis, non Sardicæ, sed Philippopoli ab Orientalibus conscripta, & à 73. Episcopis subscripta. In ea dicunt, sicut in sexta, Jesum Christum esse unigenitum Dei Filium, ante omnia secula ex Patre generatum, ex Deo Deum, ex luce lucem, per quem omnia facta sunt; Verbum, sapientiam, virtutem, vitam, & lucem veram. Denique anathematizant eos, qui dicunt, Filium Dei ex non extantibus esse, aut ex alia substantia, & non ex Deo; aut qui dicunt, fuisse aliquando tempus vel seculum, quando non fuit Filius; similiter & illos, qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum, aut ante secula non fuisse Christum, neque Filium Dei; aut eum ipsum esse Patrem & Filium & Spiritum sanctum; aut non natum Filium; aut non consilio, neque voluntate Deum Patre genuisse Filium. Quibus anathematismis damnant Sabellii, Pauli Samozateni, Photini & Arii hæresim. Et dicendo Filium non esse ex non extantibus, sed ex substantia Dei, confitentur eum non esse creaturam, sed verum Deum, & verum ac genuinum Dei Patris factum, neque à Deo Patris per creationem, sed per veram & genuinam generationem productum. Item damnando eos, qui dicunt tres esse Deos, aut Filium non esse Deum, hoc

ipso confitentur Filium cum Patre unum esse Deum, proindeque amborum unam esse deitatem & essentiam. Quod est, Filium esse Patri consubstantialem. Quid ergo in hac formula reprehendas, præter vocabuli, Consubstantialis, omissionem? Vide S. Hilarium lib. de Syn. num. 34. & sequent.

§. V.

Nona formula in Synodo Sirmienti anno 351. contra Photinum Sirmii Episcopum edita est. In ea de Filio dicuntur eadem, quæ in superiori formula, eique anathematismi 27. subjunguntur. Primus est: Eos autem, qui dicunt, de nullis extantibus Filium, vel de altera substantia, & non ex Deo, & quod erat tempus, vel seculum quando non erat: alienos scilicet sanctæ & catholicæ Ecclesiæ. Hoc anathematismo damnatur impietas Arii, & asseritur Filii æternitas, cum ejus vera & genuina navitate ex Patre, de cujus substantia, & non de non extantibus, esse cum dicitur, Dei verus & propriè dictus Filius, & verus Deus pronuntiatur.

Audiamus S. Hilarium, interpretantem hunc anathematismum: Quis hic, inquit, ambiguitati locus? aut quid ex sincera fidei conscientia reliquum est? Non est de non extantibus: ut ei extans origo sit. Non est extans ei ad originem substantia aliqua alia, nisi sola quæ Dei est: ut in eo nihil aliud natum esse possit, quàm omne quod Dei sit; quia non ex nihilo extans, aliunde non subsistit. Non differt in tempore: ut cum Patre sit temporalis & Filius. Inseparabilia itaque inter innascibilem Patrem & unigenitum Filium cuncta sunt, quos in tempore pares ipsa ulla unius tantum paternæ existentis, ex qua nativitas sumitur, essentia indifferentia in nullo discernat. Orientales itaque cum dicunt Filium non esse de non extantibus, neque de aliqua alia substantia, quæ non sit Deus, proindeque esse de Patris substantia, quæ impartibilis est, hoc ipso dicunt unam & eandem esse Patris & Filii substantiam & essentiam, proindeque secundum substantiam & essentiam Patrem & Filium in nullo ab invicem discerni, & ita tempore pares, pares etiam esse secundum substantiam & essentiam, Filiumque verum esse Deum, sicut & verus Filius est, neque aliter à Patre differre, quàm quod ipse genitus est, Pater verò ingenuus & generator.

In anathematismo 17. sic loquuntur: Si quis Dominum & Dominum, Patrem & Filium ((quia pluit Dominus à Domino) duos dicat Deos: anathema sit. Non enim exæquamus, vel comparamus Filium Patri, sed subjectum intelligimus. Neque enim descendit in Sodomam sine Patris voluntate; neque pluit ex se, sed à Domino, autoritate scilicet Patris; nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentem Patrem: Sede ad dexteram meam. In hoc anathematismo duriora sunt aliqua, & minus accurata. At verò, ut ait S. Hilarius, & superiora, & consequentia suspensionem, si qua est, se in his dictis videbitur, penitus excludunt, ne diversitas dissimilium deitatum in Domino & Domino predicetur.

Et verò se se Filium Patri non exæquare, vel comparare, sed subjectum intelligere, non dicunt, ne Filius dicatur Deus; anathematizant enim eos, qui negant Filium esse Deum; sed ne Pater & Filius dicantur duo Dii. Et in eo non comparatur, pergit Hilarius, quia duos Deos dici impium sit: Non autem idcirco non comparatur, vel exæquatur Filius Patri, ne Deus ipse non esse credatur. Cum enim anathema sit Christum Deum denegans, non potest idcirco propheta videri duos Deos connumerari, ne & Christus Deus predicetur; cum per essentia naturalis proprietatem idcirco Deus unus est, quia ex innascibili Deo Patre, qui unus est Deus, unigenitus Filius Deus natus, non aliunde quàm ex Deo habeat esse, quod Deus est: & indifferentia ejus, qui genitus est, ab eo qui genuit, essentia non potest non indifferentis unius nomen esse nature. Quæ ut clariora fiant,

Nota. Pater & Filius sunt unus Deus; quamvis uterque sit Deus, & sint duæ substantiæ per se existentes, seu

Apud Hilar.
de Syn. n. 38.

Apud Athan.
l. de Syn.

Lib. de Syn.
num. 46.

Lib. 1. c. 11.

E. lib. Liberii
aut Hilar.
frag. 5.

Apud Hilar.
frag. 1. n. 29.

Num. 51.

Num. 51.

seu duæ personæ realiter distinctæ; quia ex his duabus personis una est Pater, & altera Filius; una generans, & altera genitus; & consequenter, una est de substantia alterius. Unde fit, ut una & eadem sit utriusque substantia, natura, & essentia; ac proinde una divinitas. Quorum autem una & eadem divinitas est, ii sunt unus & idem Deus. Hoc expressè dicit S. Hilarius verbis laudatis. At verò si ex Patre & Filio neuter esset generans, neuter genitus, sed ambo essent ingeni, & improducti, neuter esset de substantia alterius, & ita nec esset, nec esse posset una & eadem ac communis amborum substantia, & natura. Haberent igitur diversas & distinctas realiter substantias & naturas, & consequenter vel unus ex illis non esset Deus, vel plures essent Dii, quia plures essent realiter substantiæ, & naturæ divinæ.

Itaque cum Orientales ajunt se non dicere duos Deos; quamvis non solum Patrem, sed etiam Filium verum esse Deum dicant; quia sic Filium verum esse Deum dicunt, ut non exaquant, vel comparent Patri, sed Patri è contra subiectum esse intelligant; ajunt se non dicere duos Deos, licet dicant duas realiter personas, quarum utraque verus Deus est; quia non dicunt duas personas ingenas, sed unam ingentem & generantem, alteram genitam, & consequenter dicunt duas personas, quarum una est de substantia alterius, & ita quarum una est substantia & natura. Non exaquant, vel comparent Filium Patri, quia solum Patrem ingentem dicunt, ac proinde soli Patri attribuant perfectionem & excellentiam illam notionalem, quæ in ratione ingeni consistit, & ita ad summum Patrem inter & Filium aliquam in notionalibus perfectionibus inæqualitatem constituunt. Subiectum intelligunt Filium Patri, non quod sit diversæ & inferioris naturæ & essentiæ, sed quia præcisè ingenus non est, sed genitus; nec Pater est, sed Filius; & ita naturam, quæ verus Deus est, & Patri; quæ Deo, æqualis, non habet sine principio, sicut Pater; sed habet à Patre, tamquam à principio conjuncto, ei per naturalem & spontaneam generationem communicante id totum, quod est, præter esse Patrem.

Cætera faciliem habent interpretationem. Itaque Filius non descendit in Sodomam sine voluntate Patris, neque pluit ex se, sed autoritate Patris, quatenus non descendit sine libera volitione, accepta à Patre in radice, & pluit per potentiam à Patre acceptam. Denique non fedit in dextra à semetipso, quia ingenus non est, & audit Patrem dicentem, *Sede ad dexteram meam*, quatenus maiestatem, gloriam, & dignitatem, quæ Patri par est, ab eodem Patre communicatam habet per generationem.

Quod si quid amplius volunt, intelliguntque Filium propriè subiectum esse Patri, certè hæc subiectio non est subiectio inferioris ad superiorem dignitate, aut servi ad Dominum, aut creaturæ ad Creatorem; sed pietatis & religionis voluntaria subiectio, qualis esse potest in humanis filiis ad patrem, cui in omnibus par est, nisi quod filius est. Porro quamvis talis subiectio locum habere non possit in divinis, tamen quod ad propositum nostrum satis est, quantumlibet supposita, non tollit perfectam æqualitatem in maiestate, gloria & deitate: nam cum ea intelligi potest Patrem & Filium unius & ejusdem esse naturæ & substantiæ: est enim subiectio Filii ad Patrem, geniti ad genitorem. Non possunt autem esse in Deo Pater & Filius, generans & genitus, nisi unus sit de substantia alterius, & consequenter nisi sint duo unius ejusdemque naturæ & substantiæ. Hæc itaque subiectio, cum supponat unum esse Patrem, & alterum esse Filium, non impedit, sed supponit unitatem & identitatem naturæ & essentiæ utroque, ac proinde supponit utrumque verum esse Deum, & tamen unum tantum esse Deum, non duos, quos essent, si essent duo ingeni, & consequenter subiectio non esset tamquam geniti ad genitorem, tamquam Filii ad Patrem. Hæc igitur subiectio abutuntur Orientales præfatio anachematisimo, non ad tollendam veram Filii divinitatem, ejusque cum Patre in essentialibus perfectam unita-

tem & æqualitatem, sed ad summovendam Deorum pluralitatem.

Sed audiamus S. Hilarium: *Pietatis*, inquit, *subiectio non est essentia diminutio, nec religionis officium degenerem efficit naturam: cum per id, quod, cum & innascibilis Pater Deus est, & unigenitus Filius Dei Deus sit, Deus tamen unus sit, & subiectio Filii doceatur & dignitas, dum & ipsi illi nomini Filius nuncupandus subijciatur, quod cum Dei Patris sit, tamen sibi ex natura sit nomen. Habens nomen, sed ejus & cuius Filius est, sit Patri & obsequio subiectus & nomine; ita tamen, ut subiectio nominis, proprietatem naturalis atque indifferenter restetur essentia.* Quibus verbis S. Hilarius subjectionem illam religionis & pietatis, quam ad summum Filio ad Patrem attribuunt Orientales, egregiè conciliat cum vera Filii deitate, ejusque cum Patre in essentia ac natura perfecta similitudine & æqualitate, quatenus, quia subiectio est illius, qui verè Filius est, ad eum, qui verè Pater est, naturalis atque indifferenter essentia proprietatem restatur.

§. V.

Decima formula, quæ secunda Sirmienfis est, Sirmii anno 357. latino sermone conscripta fuit. Sic inscribitur ab Hilario lib. de Syn. *Exemplum blasphemie apud Sirmium per Osum & Potamium conscripte.* Sic autem incipit: *Cum nonnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt, & discussa, presentibus sanctissimis fratribus & coepiscopis nostris, Valente, Ursacio, & Germinio. Unum constat Deum esse, &c.* Apud Athanasium lib. de Syn. legitur: *In presentia Valentis, Ursacii, Germinii, cæterorumque omnium.* Sed redundat illud, *cæterorum omnium*: hujus enim formulæ opifices fuerunt soli Valens, Ursacius & Germinius. Utrum ab Olio saltem tota, quanta divulgata est ab Arianis, subscripta fuerit, intra suo loco examinabitur.

Socrates lib. 2. c. 30. refert primam, quam falsò dicit à Marco Aretibus dictam fuisse, & secundam hanc formulam Sirmiensem. Quod autem immediatè post subijcit: *His ut consentiret Photinus ac subscriberet, etiam post depositionem ei persuadere conabantur: suum illi Episcopatum se reddituros polliciti, dummodo ad sanam mentem reversus, dogma quidem à se excoGITATUM damnavet, ipsorum autem fidei consentiret.* At ille oblatam sibi conditionem aspernatus, eos ad disputationem provocavit. ... Basilius, tunc Ancyranæ Ecclesiæ Præsul, in certamen descendit cum Photino. ... victus Photinus, & condemnatus est. Qui postmodum vitam in exilio agens, librum græco & latino sermone scripsit, &c. intelligi non potest de secunda formula, sed spectat ad primam formulam, & annum 357. quo edita est ab Orientalibus in Synodo contra Photinum coacta: jam enim à pluribus annis exul agebat Photinus, & in ejus locum suffectus fuerat Germinius, quando Occidentales pauci, absente Basilio Ancyrano, secundam, de qua nunc agitur, formulam Sirmii, Imperatore non conscio, conscripserunt.

Hujus autem secundæ Sirmienfis formulæ, quam Hilarius Osi & Potamii blasphemiam nominat, hic tenor est: *Unum constat Deum esse omnipotentem & Patrem... & unicum Filium ejus Jesum Christum Dominum salvatorem nostrum, ex ipso ante sæcula genitum. Duos autem Deos nec posse, nec debere predicari, quia ipse Dominus dixit: Ibo ad Patrem meum, & ad Patrem vestrum, ad Deum meum, & ad Deum vestrum. Ideo omnium Deus unus est... Quod verò quosdam, aut multos movebat de substantia, quæ Græcè usia appellatur, id est, homousion, aut quod dicitur homœousion, nullam omnino fieri oportere mentionem, nec quemquam predicare, ea de causa & ratione, quod nec in divinis Scripturis continetur, & quod super hominis scientiam sit, nec quisquam possit nativitatem Filii enarrare... nulla ambiguitas est majorem esse Patrem. Nulli potest dubium esse, Patrem honore, dignitate, claritate, maiestate, & ipso nomine Patris majorem esse Filio, ipso restante: Qui me misit, major me est. Et hoc catholicum esse nemo ignorat,*

duas

Biblioth. Pa-
trum. Sacra.

duas personas esse Patris & Filii, maiorem Patrem, Filium subjectum cum omnibus his, quae ipsi Pater subiecit. Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem natum esse ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine... ipsam autem Filium Dei Dominum Deum nostrum... hominem suscepisse de Maria Virgine, per quem compassus est. Illa autem clausula est totius fidei... quod Trinitas semper servanda est... integer, perfectus numerus Trinitatis est. Paracletus autem Spiritus per Filium est...

Formulam hanc luculenter confutat, & totum virus illius regit S. Phœbadius, Agenni Galliarum Episcopus, in eleganti contra Arianos libello; ubi sic confutationem suam exorditur: Incipientes igitur ab ipso capite perfidia, non fidei, ac deinceps per totum corpus decurrentes, probabimus multa per fraudem communis professionis, quae scilicet nec recipere possemus: nonnulla verò sine ulla pudoris similitudine esse congesta. Nam & unus Deus non sine fraude proponitur, nec duo simpliciter negantur: nomen verò substantia idcirco penitus iuratur, ut scindatur à Patre Filius: denique natiuitas ejus referatur ignota, quae si, ut est ex Patre, credatur, ipsa sui confessione satis nota est... Major Pater Filio dicitur, non tamen ea differentia, qua Filio Pater major est, sed omnibus divina gloria bonis major: quibus minor est Filius, nec ipse esse in Patre dabitur, quia nihil in semetipsum recipiet aeterna ejus beatitudo, nisi proprium. Non autem proprium Dei, nisi plenum atque perfectum, nec rursus in eo Pater esse dignabitur, in quo totus esse non possit.

Habere initium Pater negatur, hoc ideo ut Filius non ad auctorem, sed ad tempus habere credatur. Puto autem, cui initium sic ascribitur, fini obnoxius non negatur. Subiectus deinde Patri Filius dicitur, non tamen ut Filius Patri, sed ut servus domino, cum legamus servum heredem esse non posse. Denique cum omni creatura subiectus Deo refertur. Invisibilis, immortalis Pater nunciatur, ut scilicet in contrariis eorum Filius jaceat.

Deinde confutationem suam prosequitur, & ostendit Utracium, Valentem, & Potamium, i. subdola fraude confiteri unum Deum omnipotentem & Patrem, intelligentes scilicet unum esse Patrem, qui solus sit omnipotens & Deus, & ita Filium non esse Deum, aut Dominum, nisi eo modo, quo homines Dii, aut Domini appellantur in sacris litteris. 2. Eadem perfidia profiteri, duos Deos nec posse, nec debere predicari, intelligentes unicam & solitariam esse personam divinam, nempe Patrem omnipotentem; non verò Patrem & Filium unum esse Deum propter unam & eandem utriusque divinitatem; & ita Filium ad creaturarum conditionem deprimentes. Quod probat ex textu ab eis allegato: Ibo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; ad Deum meum, & ad Deum vestrum. Qua definitione mala interpretationis in tantum Filius à Patre separatur, & infra omnipotentem Deum ponitur, ut nobis & natiuitatis conditio, & humanitatis infirmitas societur.

3. Pari infidelitate dicere omnium Deum unum esse, nimirum ut Filius Deo Patri non Filii nomine, sed creaturae conditione subiciatur, ad hoc Scripturis abutentes, & non distinguentes dominice potentie duplicem statum, in sua unumquemque proprietate distantem, & quidquid de homine ejus dictum est, applicantes, ut ipse Deus hominis imbecillitate societur.

4. Substantiae, consubstantialis, & similis substantiae vocabula de medio tollere, ut perfectam Filii cum Patre in honore, dignitate, claritate, virtute, maiestate, & divinitate communionem de medio tollant. Ab Episcopis procedit editum: nemo unam substantiam dicat; hoc est, nemo in Ecclesia predicet Patris & Filii unam esse virtutem. Nemo unam substantiam dicat. Quod piaculum, quod facinus in hoc verbo, quae ex parte catholicam fidem pulsant? utrumne sono vocabuli, an interpretatione rei ipsius? Nihil fallor, interpretatio caret culpa.... Nos unam Patris & Filii substantiam vindicantes, quid aliud quam in utroque pares divitias unius scilicet divinitatis predicamus?... Unam utriusque dicimus esse virtutem... quae quidem

virtus, quia nullius extraneae opis indiget, dicta substantia est.

Nihil ergo in hoc vocabulo novum, nihil extraneum dicimus, nihil incongruum divinitati, etiam in quamvis partem significantia transferatur. Sed omnis ista questio nominis, alterius est doloris: nec vocabulum, sed vis vocabuli displicet. Quibus enim accipere auribus possint unam Patris & Filii substantiam predicari, hoc est, honorem, dignitatem, claritatem, virtutem, maiestatem pari in utroque veritate communem; qui à Patre Filium separant, & divinis substantiis in sua unumquemque proprietate degentem, repudiata divinitatis communione, proponunt? Hic ergo blasphemia, hic dictus sacrilegus dolor, quo in Patre & Filio recipitur Deus unus. Mortuis enim auctoribus huius veneni, scelera tamen eorum & doctrina non moriuntur. Illis, inquam, auctoribus in tantum à Patre separantibus Filium, ut ore sacrilego protulerint, Filium Dei ante saecula quidem creatum & fundatum... Deum esse, sed non esse verum Deum.

Eodem successu ceteros ejusdem formulae errores rimatur, & explodit. Nam inferius sic loquitur: Volentes à Patre Filium scindere, & infra Deum ponere, de Evangelio praescribunt. Pater, inquit, major me est; & quomodo major, statim heretica presumptione definiunt, honore, claritate, dignitate, maiestate. Quod si ita est, cur iubetur ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem?... Non potest Filius non totum habere, quod Patris est, cum ipse totus in Patre sit. Joannes ait... Nihil potest Filius facere à semetipso... quod utique non infirmitatis confessio est, sed unitatis assertio... Pater, inquit, major me est. Merito major, quia solus hic auctor sine auctore est, non quia alterius, & majoris maiestatis est. Pater, inquit, major me est; sed plenitudo ejusdem divinitatis in Filio est.

Et inferius: Subiectum Patri Filium, non Patris, vel Filii nomine, ut sancta & catholica dicit Ecclesia, sed creaturae conditione prostemini. Dicentes enim, cum omnibus his, quae illi Pater subiecit, Patri Filium esse subiectum, nonne ipsum in creaturarum ordine, quae ex tempore sunt instituta, numeratis & nihil enim secundum vos omnium creatura amplius habet Deus & Dominus noster, nisi quod primus in numera est, nisi quod ei etiam illa serviunt, cum quibus servit.

Et inferius: Patrem inquit initium non habere. Hoc est dicere Filium habere. Nam quae necessitas id de Patre asseverare quod notum est, nisi praesudicium ejus opinionis, quae de Filio paria suscepit? Patrem inquit initium non habere. Quis negat? Puto, & imago invisibilis & ingeni Dei non potest capisse post Deum... Patrem inquit initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Hec ideo proponunt, ut contraria his Filio ascribant. Quidquid enim de Patre negant, de Filio consentunt; qui si habere initium probatur, merito mortalis, merito passibilis.

Et inferius: Confitemur, inquit, Filium Dei, Deum ex Deo, lumen de lumine... Sic vesana Ariomitarum doctrina tradit. Dicens Deum ex Deo, lumen ex lumine, facit ex Deo alterum Deum, ex lumine alterum lumen: ut sit Filius ex Patre, & non in Patre; ut factus Deus à Deo, non sit unigenitus in Deo... Ipsum inquit Filium Dei hominem de Maria suscepisse, per quem compassus est... Primum non video cur maluerint compassibilem dicere, quam libere passibilem confiteri: quasi verò aliud sit compati, quam pati. Porro autem si impassibilis Deus, utique & incompassibilis. Tam ergo compassus non est, quam nec passus est, ex ea tamen conditione, qua Deus. Videntur autem nobis maluisse dicere compassum esse per hominem susceptum, ut significarent Christum non solum per humanitatem, sibi hypostaticè unitam, sed etiam per divinitatem passum esse: ita ut, cum passa est humana natura Verbi, ipsa Verbi natura compassa sit: sicut cum in homine corpus patitur, compatitur & anima. Porro postremus error ejusdem formulae, quem praetermisit Phœbadius, continetur his verbis: Paracletus Spiritus per Filium est. Quibus verbis definitur Arias Spiritum sanctum non à Patre, sed à solo Filio procedere. Sed antequam progrediamur ulterius,

Nota,

Nota. Phœbadius planè consonat Hilario, & cum eo duplicem subjectionem distinguit. Prima est Filii ad Patrem, seu prima est ea, qua unus alteri subest tantum, quia Filius ejus est. Secunda est, qua unus alteri subest, tanquam creatura Creatori, ac proinde tanquam servus Domino: Creator enim essentialiter Dominus est creaturæ, & creatura essentialiter serva est Creatoris. Prima subiectio est nominis, seu notionis, quia fundatur in nomine, seu notione Patris, & Filii; hoc ipso enim existit, quod unus Pater est, & alter est Filius; etiam si is, qui Pater est, supra eum, qui Filius est, nihil habeat amplius, quam esse Patrem illius, ita ut inrer utrumque in reliquis omnibus intercedat æqualitas & unitas perfecta. Unde hæc subiectio dicit quidem disparitatem in nominibus, seu notionibus: dicit enim unum esse Patrem, & alterum esse Filium: unum esse genitorem, & alterum esse genitum; at nullam disparitatem dicit in natura, cæterisque bonis naturæ, vel intrinsecis, vel extrinsecis advenientibus.

Secunda subiectio fundatur in actione creativa continuata: unde in eo, qui subicitur, dicit essentialiter inferiorum & dissimilem naturam, essentialiter dependentem in esse & in conservari ab eo, cui subicitur, & à quo ex nihilo extracta, in esse jugiter conservatur, ne redeat in nihilum, ex quoeducta est. Unde hæc subiectio Filio ad Patrem in divinis, sine blasphemia attribui non potest, quia cum illa Filio inferior & dissimilis natura attribuitur, vera ratio generationis, ac proinde Patris & Filii tollitur, & Filius ad res creatas amandatur.

Prima verò subiectio, cum sit præcisè Filii ad Patrem, & fundetur in nominibus Patris & Filii, involvit veram & genuinam nativitatem unius ex alio, veram rationem generantis in uno, & in alio veram rationem geniti, proindeque unum esse de substantia alterius, unum esse alteri in natura & essentia perfectè similem. Unde qui hoc modo Filium Patri in divinis subiciunt, non ei inferiore & dissimilem naturam attribunt: imò verò agnoscunt illum esse de substantia Patris, Patrique in natura & essentia perfectè similem, & consequenter honore, dignitate, claritate, virtute, majestate, & divinitate parem.

Ex his apparet quantum Ariani, quales sunt hujus secunde formulæ Sirmienensis authores, ab iis, quos Epiphanius placuit Semiarianos appellare, differant: hi enim Filium Patri subiectum profitentur, non creaturæ conditione, sed Patris, vel Filii nomine, hoc est, non quia creatura est, sed quia Filius est; illi verò profitentur subiectum, non Patris, vel Filii nomine, sed creaturæ conditione, hoc est, non quia est Filius, sed quia creatura est. Hi majorem Filio Patrem profitentur, quia solus author absque autore est, non quia alterius & majoris majestatis est: illi verò profitentur Patrem Filio majorem, quia Pater alterius & majoris majestatis est, non quia præcisè solus est author absque autore, hoc est, non quia præcisè Filii principium est absque principio. Hi Filium Patri coævum profitentur; illi initium habuisse volunt. Hi Filium profitentur *omæusum* Patri: illi *omæusum* æquè ac *omæusum* repudiant. Hi Filium profitentur Patri majestate parem, quia vera & propria paternæ substantiæ imago est, quia verè & propriæ Filius est, quia verè & propriè de substantia Patris est, quia verè & propriè Deus est; illi verò Filium Patri majestate imparem faciunt, quia Filium non nisi adumbratam paternæ substantiæ imaginem esse, non nisi improprie Filium dici, non alio modo de substantia Patris esse, quam sunt cætera à Deo condita, non nisi in sensu improprio Deum nuncupari; quia denique eum inferiorem & dissimilem naturam, essentiam, substantiam habere volunt. Hæc autem amplius declarabuntur ex Synodo Ancyranæ anno 358. celebrata, in qua contra secundam Sirmiensem formulam plures editi sunt canones, de quibus infra suo loco.

Simonet Theol. Tom. I.

Undecima formula, quæ tertia Sirmienensis est, & hanc habet epigraphen: *Exposita est Catholica fides in presentia Domini nostri religiosissimi, & victoris Imperatoris Constantii æterni Augusti, sub consulatione Flavii Eusebii & Hypatii clarissimorum virorum, apud Sirmium, undecimo Calendas Junias, qui fuit annus Christi 359.* Hæc igitur formula anno 359. in presentia Constantii Imperatoris, & aliquot Episcoporum, nempe Georgii Alexandrini, Pancratii Pelusi-norum, Basilii Ancyran, Valentis, Ursacii, Germinii, &c. undecimo Calendas Junias, Sirmii, post magnam de Fide altercationem, & ad noctem ulque productam, à Marco Arethufio, quem ad id muneris omnes unanimi consensu elegerant, conscripta est, & ab omnibus subscripta.

In hac formula sic de Filio loquebantur: *Credimus in unigenitum Filium Dei, ante omnia secula & initia, & ante omne tempus, quod in intellectum cadere potest, existentem, & ante omnem comprehensibilem substantiam, natum impatibiliter ex Deo, solum ex solo Patre, Deum de Deo, similem Patri suo, qui ipsum genuit, &c.* In fine verò sic ajunt: *Vocabulum porro substantia, quia simplicius à Patribus positum est & à populis ignoratur, & scandalum affert, eo quod in Scripturis non contineatur, placuit ut de medio tolleretur, & nullam posthac de Deo substantia mentionem esse faciendam, eo quod sacre Scripture nusquam meminere substantie Patris & Filii: Filium autem Patri per omnia similem dicimus, quemadmodum sacre littere & dicunt, & docent.*

Quid in hujus formulæ subscriptionibus contigerit, describit S. Epiphanius, hæc. 73. n. 22. ubi hæc habet notatu digna: *Cum Valens suo more subscripsisset, & ad subscriptionem addidisset, similem esse Patri Filium, pretermisiss his vocibus, in omnibus... pius hoc Imperator observavit, & ut, in omnibus, adiceret, coegit; idque, ut iustus erat, præstitit. At Basilii suspicatus voces illas, in omnibus, ex propria mente, ac sensu ad formulam adjectas, cum exemplum professionis illius Valens cum suis habere vellet, quod secum ad Ariminensem Synodum deferret, hoc modo subscripsit: Basilii Episcopus Ancyra, credo & assentior iis, quæ supra scripta sunt: similem in omnibus consensens Patris esse Filium. In omnibus verò cum dico, non voluntate solum intelligo, sed & substantia & existentia, adeoque essentia ipsa, utpote Filium: quod sacra littera confirmant: Spiritum è spiritu, vitam è vita, lumen è lumine, Deum ex Deo, verum Filium ex vero, sapientiam Filium è sapienti Deo, ac Patre. Et, ut uno verbo dicam, Filium Patris undecumque similem, uti Filium Patris. At si quis aliqua solum ex parte similem esse dicat, ut ante scriptum est, ab Ecclesia Catholica alienum esse censeo; eo quod è sacrarum litterarum præscripto Patri similem esse Filium non agnoscat.*

Ex his apparet, 1. tunc temporis, gratiam Basilii, qua eatenus apud Constantium prævaluerat, immineat cæpisse: siquidem coactus est subscribere formulam, qua proscribebatur vocabulum substantiæ, & cum hoc vocabulo, *omæusum*, quod anno superiore tot anathematismis vindicaret: quamquam non subscripserit, nisi cum aperta professione *Omæusii*. 2. Arianos sic tunc apud Principem obtinere cæpisse, ut tamen coacti fuerint dicere & subscribere Filium per omnia Patri similem. Sed brevi postea ita sibi devinxerunt Constantium, ut ea omnia impunè superesserint, quæ circa veram Filii divinitatem nullum tergiversandi locum relinquerent, & *Homæusianos* opprimerint, ut patet ex iis, quæ gesta sunt hoc eodem anno 359. Nicææ in Thracia, atque Constantinopoli, & anno 361. Antiochiæ. Vide S. Epiphanius hæc. 73. num. 23.

Hujus formulæ, quod non omnino verum est, authores facit Ursacium & Valentem S. Athanasius, eoique exagitat, quod addidissent Consules, mensis, & diem, quasi voluissent omnibus prudentibus palam facere, non olim, sed nunc demum eorum fidem

Germin, in
Epist. ad R. u.
lian & Pal.
lad. apud
Hilar. frag.
15.

Apud Athan.
l. de Syn.

sub Constantio initium accepisse. Item irridet eos, quod suum Cæsarem æternum appellaverint, cum Filium Dei æternum esse negent. Refert etiam eos multo pudore & probro perfusos, quod addidissent Consules, curasse, ut per Notarium Martianum huius formulæ exemplaria ab iis, qui ea tenebant, surriperentur; imò & Constantio persuasisse, ut contra illam edicta promulgaret. Quæ si vera sunt, videntur nobis, contigisse post Nicenam in Thracia Synodum, ubi Arianæ formulam novam promulgarunt, in qua cum vocabulis substantiæ & hypostasis suppresserant has voces, *per omnia similem*; & tunc, vel saltem pauld post, nempe post conventum Constantinopolitanum, in quo Nicensem formulam, quam pauld antè occidentales Arimini subscriperant, subscribere coacti sunt Legati Seleuciensis Synodi, nihil non molitos esse, ut ex omnium manibus eriperetur formula prior, in qua Filius per omnia Patri similis dicebatur, & ita æquivalenter dicebatur *omnifusus*, imò & *omnifusus* Patri. Quod enim tanto pudore perfusi fuerint, eò quod addiderant Consules, non est adeo verisimile.

Lib. 4. c. 27. Porro idem narrat Socrates de secunda Sirmienfi formula: ait enim formulam hanc latinè editam, Episcopis, qui illam conscriperant, postea displicuisse, eò quod videretur complecti multa inter se pugnantia; atque ita operam dedisse, ut eam ab illis, qui eam descriperant, reciperent. Quoniam verò multi eam occultabant, Imperatorem edicto præcepisse, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur, & pœnam interminatum, si quis eam occultasse deprehenderetur. Verum semel editam nullas minas abolere potuisse, quippe quæ in multorum manus jam pervenisset. Socratem in hac re lapsum esse, & de secunda Sirmienfi formula, quod de tertia intelligi debet, narrare plerique sentiunt; quod probabile est, præsertim propter illa ipsius Socratis verba, nempe, *Episcopis, qui Sirmii convenerant, latinam fidei formulam ab se editam, postea displicuisse: visa enim illis est, multa complecti inter se pugnantia.* Quæ verba tertiæ potiùs formulæ quadrant, quàm secundæ. Et verò secunda formula, cum tota sit Ariana, non potuit Arianis Authoribus displicere. In tertia verò cum profiteretur Filium per omnia Patri similem, & simul nollent profiteri Patri similem in substantia, secum ipsi manifestè pugnabant.

Sed quidni cum S. Athanasio conciliari possit Socrates, dicendo illum non esse deceptum quoad substantiam facti: omnino enim verisimile est, Ancyranæ Synodi Legatos, quorum princeps erat ipse Basilus Ancyranus, qui tunc adhuc poterat omnia apud Constantium, facile ab eo obtinere potuisse, & obtinuisse, ut edicto proscriberet formulam, in qua dammnabatur vocabulum substantiæ, *omnifusus* æquè ac *omnifusus* vocabulis repudiabatur; imò formulam, in qua Filius apertè deprimebatur ad creaturæ conditionem, & apertè dicebatur Patri inferior in omnibus, proindeque Patri in substantia dissimilis; atque præciperet, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur: præsertim cum ipse eatenus Filium Patri *omnifusum* professus esset, ut patet ex ejus contra Eudoxium epistola, tunc temporis scripta, quæ extat apud Sozom. lib. 4. c. 14. & constanter postmodum exhorruerit eos, qui Filium creaturam, vel Patri dissimilem asserere auderent: nam anno 360. Actium exilio mulctavit, quod Filium Patri dissimilem dixisset, & coram eo Eudoxius, ne exilio mulctaretur, eos, qui Filium creaturam dicerent, anathematizare coactus est, ut refert Theodoretus lib. 2. hist. c. 27.

§. VII.

Athan. l. de Syn. Præfaram formulam cum Ariminum secum detulissent Ursacius & Valens, cumque, ea in Episcoporum conventu recitata, eaque ab omnibus orthodoxis rejecta, à Synodo unanimi voce repulsam passi, damnati, atque excommunicati, cum suis ad Constantium confugissent; pauld post, eo annuente, conveniunt Nicæam Thraciæ, quod etiam abducti sunt

Legati Ariminenfes, Ibi Arianæ Episcopi promulgarunt novam formulam, quam duodecimam numeramus, & cujus, quantum ad rem nostram attinet, hic tenor est: *Credimus... in unigenitum Filium Dei, ante omnia secula, & ante omnia initia genitum ex Deo, per quem omnia facta sunt, tam visibilia, quam invisibilia, eumque solum unigenitum ex Patre natum esse, Deum ex Deo, similem ei, qui ipsum genuit, Patri, secundum Scripturas.... Nomen porro substantiæ, simplicius à Patribus editum, quia ignotum populis scandalum affert, & in sacris Litteris non continetur, placuit de medio tolli, & omnino nullam ejus mentionem debere fieri, quoniam sacra Littera nusquam substantiæ Patris aut Filii meminerit. Similem autem dicimus Patri Filium, ut loquuntur, & docent sacre Scripturae.*

Nota. Theodoretum falli loco citato, ubi formulam ab Acacianis Constantinopoli anno sequenti editam refert pro formula, quam Nicæa in Thracia hoc anno 359. ad finem vergente promulgarunt Ursacius, Valens, & alii, qui cum eis erant, Arianæ Episcopi, & quæ à tertia Sirmienfi formula in eo solum differt, quod his vocibus, *per omnia*, suppressis, tantum dicat Filium Patri similem secundum Scripturas. In quo alia multo pejor est. Nam Sirmienfis formula dicendo Filium Patri per omnia similem, suppressionem vocabuli substantiæ inutilem reddebat Ariani, & nullum, quantumvis suppresso substantiæ vocabulo, eis evadendi & hæresim suam stabiliendi locum relinquere. Et verò qui dicit Filium Patri per omnia similem, æquivalenter dicit illum esse similem in substantia, essentia, natura; negat illum esse creaturam; manifestum enim est omnibus, nullam creaturam per omnia Deo similem esse posse; & confitetur illum esse verum ac genuinum Patris æternum, ac proinde verum Deum.

Formula verò Nicensis, dum tantum ait Filium Patri similem secundum Scripturas, præsertim postquam vocabulum substantiæ repudiavit, facile detorqueri potest in pravam sententiam, & intelligi tantum de aliquali, inchoata, & adumbrata Filii cum Patre similitudine, qualem creatura cum Deo potest habere similitudinem: quamquam qui Filium Patri similem secundum Scripturas, confitetur sincerè, absque ulla mentis restrictione, re ipsa confiteatur illum Patri verè, propriè, & perfectè similem; cum sit secundum Scripturas vera, propria, & perfecta imago Deo invisibilis. Unde Nicensis formula à Catholicis animo catholico, sicut ab Hæreticis hæretico animo subseribi potuit.

Nicensem hanc formulam primi subscribere Legati Ariminenfes in oppido Nicæa, ubi ab Arianis edita est; deinde Arimini Occidentales reliqui, qui eò ad Synodum convenerant, nec fuga elabi poterant; postea Constantinopoli Acaciani, qui Seleuciæ ab Homœusianis condemnati, eò ad Principem confugerant; demum extremo anni die Homœusianorum seu Synodi Selenciensis Legati, in quorum constantia vincenda totum diem, & insequentis noctis partem maximam consumpsit Imperator.

Porro quare tandiù & tantoperè restiterint Legati Seleucienses, inter quos erat & eminebat Basilus Ancyranus, qui ante aliquot menses Sirmii formulam, in qua repudiabatur vocabulum substantiæ, subscriperat, non occurrit ratio, nisi quod formula, quæ Constantinopoli proponebatur subscribenda, & quam Sozomenus scribit in Ariminenfi Synodo expositam, & Arimino allatam, repudiato substantiæ vocabulo, non confitebatur Filium per omnia Patri similem secundum Scripturas, sed solum confitebatur similem, &c. his vocibus, *per omnia*, quas prior habebat formula, suppressis.

Seleucienses igitur Legati formulam, cujus subscriptionem ab illis requirebant Acaciani, tanta constantia rejiciebant, quia verebantur, ne Acaciani his vocibus, *per omnia*, suppressis, usam, & consequenter *omnifusum* taceri eo consilio vellent, ut *anomœon* introducere, & introducendo, Arianam impietatem excitare possent. Hoc insinuat Sozomenus, cum ait:

Formu-

An. 359.

Sozom. lib. 4. c. 25.

Lib. 4. c. 25.

Athan. l. de Syn.

An. 359. Theod. l. hist. c. 27.

Ibid.

Formulam, qua Arimino allata fuerat, proposuerunt (Acaciani), utque Legati à Seleuciensi Concilio missi eam susceperunt, postularunt. Cumque isti constanter asseverarent, substantia vocabulum nunquam se repudiaturum, Acaciani, interposito iurejurando, eis persuaserunt, se nequaquam dissimilem substantia Filium asserere, paratque esse eam haresim condemnare. Seleucientes itaque usque & omnes vocabula nolabant reticere, nisi aliquid illis æquivalens retineretur. Illud autem æquivalens existimabant esse, si diceretur Filius Patri per omnia similis esse secundum Scripturas, & recte existimabant.

Ibid.

Imperator è contra ad probandam illam formulam adducebatur tum auctoritate Ariminensium, qui eam subscripserant, nil cogitantes de vi ac fraude ad hanc subscriptionem extorquendam adhibitis, tum quia iudicabat, quod verum est, si in vero & proprio sensu voces accipiantur, ut jam observatum est, simili in substantia, similem Patri secundum Scripturas æquivalere. Quin etiam Imperator ipse, inquit Sozomenus, ad eam formulam approbandam inductus est; cum apud se reputaret multitudinem eorum, qui Arimini convenerant: & quod nequaquam aberraverit is, qui similem confiteatur, aut omousion (puto legendum esse omousion) nec ullum apud se discrimen sit quoad sensum, si quis nominibus ignotis quidem sacra Scriptura minime utatur: æquivalente autem vocabulo, & extra controversiam posito, simili videlicet, eandem sententiam confiteatur. Cum igitur Imperator animo suo ita sentiret, precepit Episcopis, ut in fidem ab Ariminensi Concilio expositam consentirent.

Ex his apparet Ariminensis Synodi Episcopos subscripsisse, non tertiam Sirmiensem formulam, cui præfixi erant Consules, & quam ipsi initio rejecerant, sed aliam postea excusam, Nicensem scilicet. Seleucientes enim Legati vix adduci potuerunt ad subscribendam formulam, ab Ariminensibus subscriptam: ac non adeo agrè subscripsissent tertiam Sirmiensem, quam jam subscripserat Basilius Ancyranus, quam Ariani non nisi inviti, & cogente Imperatore subscripserant, & in qua manifestè vocabulum substantia quoad sensum retinebatur. Irgo, &c. Quod amplius confirmari potest ex Theodoro & ex S. Athanasio, qui ambo referunt, hic in lib. de Syn. ille verò lib. 2. hist. c. 21. ab Ariminensibus subscriptam fuisse formulam, in qua, repudiato substantia vocabulo, Filius præcisè dicebatur Patri similis secundum Scripturas: quod etiam testatur Sulpicius Severus lib. 2. hist. quamquam fallitur S. Athanasius, cum ait, Ariminenses formulam in Constantinopolitano Conciliabulo conscriptam, & Constantinopoli allatam subscripsisse: hoc enim Conciliabulum anno sequente 360. ab Acacianis celebratum est, cum jam omnino dissoluta esset Synodus Ariminensis.

S. VIII.

Decima-tertia formula, eodem anno 359. ab Acacio & gregalibus ejus Seleucia edita est, & à triginta quatuor Episcopis subscripta. In ea autem sic loquebantur: Non refugimus authenticam in Encaniis Antiochia editam fidem, sed præferimus eam... Ceterum quoniam multos superioribus temporibus he voces omousion & omousion turbantur, atque etiamnum turbant, ac præterea à nonnullis non ita pridem nova vox inducta est de inæqualitate Filii ad Patrem, quam anomæon vocant, istis de causis omousion & omousion eliminamus è sacris Litteris, & vocem illam anomæon anathemate execramur, & quotquot voces istius modi sunt, alienas censemus ab Ecclesia, similitudinem verò Filii cum Patre planè confitemur, secundum Apostolum ita dicentem: Qui est imago invisibilis Dei... Cregimus in unum Deum... item in ejus Filium, Dominum nostrum Jesum Christum, natum ex eo citra passionem aliquam, ante omnia secula, Deum Verbum, Deum ex Deo unigenitum, tamen, vitam, veritatem, sapientiam, potentiam, per quem omnia facta sunt in cælis & in terra....

Hanc autem formulam secundæ Sirmienis parem facit Simonnet Theol. Tom. I.

Ibidem.

cit S. Athanasius. Quod autem cum hac fide, inquit, paria faciat illa fides, que Sirmii prius edita fuit, sentiant omnes quicumque eam legerint. Sed hac in te S. Athanasio assentiri non possumus. Nam 1. secunda Sirmienis satis apertè dicit solum Patrem esse verè & propriè Deum; Patrem esse Deum Filii, sicut & aliorum omnium, quæ ab ipso Filio condita sunt; Filium Patri subiectum esse ad modum aliarum omnium creaturarum, cum hoc tantum discrimine, quod primum inter creaturas locum teneat. Horum verò nihil dicunt Acaciani in sua formula.

2. Secunda Sirmienis Filium honore, dignitate, claritate, & majestate minorem Patre, proindeque Filium Patri dissimilem & inæqualem asserit. Acaciani è contra anomæon anathemate execrantur. Qui autem anomæon execratur, proculdubio execratur eos, qui Filium Patri dissimilem asserunt. Nota, Acaciani voces omousion & omousion repudiant in sua formula, tum quia non reperiuntur in sacris Litteris, tum æconomia causa; quia nimirum, ut prætexunt, voces illæ multos turbant, atque etiamnum turbant. At anomæon non modò repudiant, sed etiam anathematæ execrantur, ut vocem novam, ab aliquibus inductam ad suam de Filii ad Patrem inæqualitate blasphemiam exprimendam.

3. Acaciani in sua formula non solum non refugiunt, sed è contra præferunt & adoptant secundam Antiochenam, in qua Filius dicitur immutabilis & inalterabilis deitatis, substantia, voluntatis, potentie, & gloria Patris sine omni dissimilitudine imago. Quibus verbis aperta verè divinitatis Filii, & ejus perfectæ cum Patre æqualitatis professio continetur. Quare possumus hic Athanasio Hilarium opponere, qui in lib. de Syn. secundam Sirmiensem formulam blasphemiam inscribit; secundam verò Antiochenam ut catholicam exponit. Hæc dicta sint in gratiam aliquorum, qui Acacianam formulam subscripserunt, inter quos fuit Meletius ille, qui postea, cum factus esset Antiochenus Episcopus, Nicenæ fidei egregius defensor extitit, & propter illam non semel exiliis pertulit ærumnas.

Decimam quartam formulam Constantinopoli in Concilio Episcoporum quinquaginta, anno 360. promulgarunt Acaciani, à Nicensi formula in hoc tantum discrepantem, quod adjiceret, ne quis in posterum hypostasim in Deo diceret, utque præter hanc formulam relique omnes, tam quæ antea scriptæ, quam quæ postea scribenda essent, condemnarentur. Hac porro promulgata formula, & Aetio diaconatu exuto, Seleucientes Legatos exautorarunt, non causam fidei prætexentes, sed objicientes illis varia crimina vera, vel ficta, & alios è suis in eorum sedes intruserunt. Unde adhuc sumi potest argumentum contra id quod narrat S. Athanasius, & post eum Socrates l. 2. c. 43. formulam hanc, in qua nomen hypostasis cum substantia vocabulo auferebatur, è conciliabulo Constantinopolitano transmissam ad Ariminenses, eosque ad illam subscribendam coactos fuisse. Nam formula Arimini subscripta post lapsum Legatorum Ariminensium, subscripta quoque fuit paulò post Constantinopoli à Legatis Seleuciensis Synodi, antequam ab Acacianis deponerentur in pseudo-synodo Constantinopolitana: neque depositi sunt, quod formulam aliquam nolent subscribere: neque post depositionem ad aliquam subscriptionem invitati, aut adacti sunt.

Decima quinta formula ea est, quam Acaciani Constantinopoli Antiochiam descendentes, ibidem anno 361. ediderunt, & in qua omæon expunxerunt, & larva tandem deposita, apertè dixerunt Filium Patri per omnia tam in substantia quam in voluntate anomæon, & ex non extantibus factum esse, Nicensi & Constantinopolitana formulis repudiatis, in quibus Filium Patri similem secundum Scripturas dixerant. Quare ob immensam blasphemiam improbitatem, anomæi, hoc est, dissimiles, ab omnibus vocati sunt, additumque eis cognomen Exucantii, quasi si illos dicas, Non essentiales.

O 2

Deci-

Apu. Ath. l. de Syn.

Socr. l. 2. c. 41.

Sozom. l. 4. c. 24. Ath. l. de Syn.

Sozom. l. 4. c. 19.

Socr. lib. 1.

c. 23 & 4.

Arud Ath.

lib. de Syn.

S. Athan.
1 de Syn.

Decima sexta est ea, quam Auxentius Mediolanensis Valentiniano obtulit Mediolani anno 364. & quæ Blasphemia Auxentii inscribitur, & refertur in calce libri S. Hilarii contra eundem Auxentium. In ea sic loquitur Auxentius: Credo in unum solum verum Deum Patrem omnipotentem, invisibilem, impassibilem, immortalem: & in Filium ejus unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia secula, & ante omne principium natum ex Patre Deum verum Filium ex vero Deo Patre... Duos autem Deos nunquam predicavi: nec enim sunt duo patres, ut duo dii dicantur, nec duo Filii, sed unus filius ex uno patre, solus à solo, Deus ex Deo, sicut scriptum est: Unus Pater Deus ex quo omnia, & unus Dominus Jesus Christus per quem omnia: propter quod & unam deitatem predicamus.

Hilar. lib.
contra Aux.
vener.

Hæc autem formula, artificiosè conscripta, satis apertè Ariana est: in ea enim Auxentius hæreticus satis apertè profitetur solum Patrem esse verum Deum, eum ait se duos Patres nunquam predicasse, & unam deitatem se predicare, quia scriptum est, Unus Pater Deus ex quo omnia. Præterea in hac formula nihil dicit de Filio, quod de aliqua creatura dici non possit in aliquo sensu; & cum dicit Dominum nostrum Jesum Christum natum esse ex Patre Deum verum Filium, ludit in hac voce, verum, eam non ad Deum, sed ad Filium referens, ut observat S. Hilarius. Illustret tamen Valentiniano, à quo ut Catholicus exceptus est, frustra reclamante Hilario, qui Mediolano excedere jussus est, & coactus.

Apud Hil.
lib. 12. c. 14.

Decimam supremam & ultimam formulam numeramus eam, quam Germinius Sirmienfis, cum ex Ariano *Homœusianus* factus est, edidit circa annum 366. ut certè conicere licet ex epistola, quam ad illum ea de re scribere eodem anno 15. Calendas Januariæ Ursacius, Valens, Gajus, & Paulus Episcopi Ariani, Sic autem ait Germinius: Credo & profiteor unum esse verum Deum Patrem, æternum, omnipotentem: & Christum Filium ejus unicum, & Dominum Deum nostrum, de vero Deo Patre verum Dei Filium, ante omnia genitum, divinitate, charitate, maiestate, virtute, claritate, vita, sapientia, scientia, Patri per omnia similem, utpote perfectum de perfecto genitum...

ARTICULUS VIII.

Utrum Eusebius Cæsariensis fuerit Arianus.

Eusebius Cæsariensis Ario & ante & post Nicænam Synodum impensè fuisse, dubium non est: Ari enim ab Episcopo suo Alexandro condemnati patrociniū suscepit, & doctrinam ejus ne condemnare coqueretur, in Nicæna Synodo, quoad potuit, tergiversatus est, neque ex animo, sed solum ex metu, ne scilicet Imperatoris gratia & episcopatu excideret, Symbolum subscripsit. Postea vero Ario & Ariani conjunctissimus fuit. Insignis calumniæ magno Eustathio impactæ conscius & particeps, in sanctissimum virum, strenuum catholicæ fidei defensorem, unâ cum aliis nequissimis Ariani Episcopis, iniquissimam sententiam tulit in Antiocheno conventiculo, eumque abdicavit. In Tyrio Conciliabulo adversus S. Athanasium præles sedit, & ob ficta crimina, violatis juribus omnibus, eum exauctoravit.

Præterea, ut observat Photius in Bibliothecæ suæ Codice 127. Eusebius in libris suis de vita Constantini, de Ariana hæresi nihil manifestè commemorat, neque an Constantinus illi aliquando adhaerit, neque an eam abjecerit, sed neque an rectè, an secus senserit Arius, tamen si necessitas eum compelleret horum meminisse, quando & magna pars fuit Synodus rerum à Magno Constantino gestarum, & alioquin illa ipsa vicissim postulat exatissimam his de rebus historiam. Itaque dissensionem quidem ortam Arium inter & Alexandrum commemorat (sic nimirum hæresim appellare, ac tegere videtur,) ac dissidii hujus causa valde indolentem Imperatorem... Synodum undique convocasse,

& natam contentionem pace permixtas. Quæ tamen neque accurate, neque perspicue ab eo scribuntur. Quare præ pudore videtur hic Arium, & à Synodo factum contra illum decretum publicare noluisse, ut nec ejus erroris socios, aut simul expulsores justam ultionem; quin neque illam, quam divinitus sumptam omnis oculus vidit, justam Arii vindictam: quando horum nihil in lucem proferens, Synodi ipsius, rerumque in ea gestarum historiam obiter tantum percurrit. Quo etiam fit, ut de divino Eustathio narraturus, ne nominis quidem meminit...

Apud Thea.
lib. 1. hist. c. 5.

Adde quòd Arius ipse in sua ad Eusebium Nicomediensem epistola, Eusebium Cæsariensem jactet ut doctrinæ suæ defensorem, cum ait: Et quoniam Eusebius frater tuus Episcopus Cæsareæ, & Theodotus... asserunt Deum principii omnis expertem existere ante Filium, anathemate damnati sunt. Imò & Eusebius Nicomedienfis in sua ad Paulinum Tyri Episcopum epistola taciturnitatem seu segnitiam ejus in defendendo Ariano dogmate vituperans, laudat Eusebii Cæsariensis in eodem dogmate tuendo studium. Nec, inquit, Domini mei Eusebii in tuenda veritate studium silentio mandatum est, sed ad nostras usque aures pervenit: nec tua, Domine, in eodem negotio taciturnitas. Neque solum ante, sed etiam post Nicænam Synodum, Ariani ut suum vendicabant Eusebium Cæsariensem, & ejus autoritate nixi, Nicæna Concilio oblatrabant. Quibus respondebat S. Athanasius, Eusebium Nicænam formulam subscripsisse, eamque Ecclesiæ suæ misisse legendam, dicendo illam esse Ecclesiæ fidem, & Patrum traditionem: quo facto probavit ipse, se prius & temerè errasse, & frustra contra veritatem pugnas, miserumque prorsus in eo fuisse, quòd, ut se purgaret, coactus sit Arianos accusare, quòd illi scripsissent, non fuisse Filium, antequam gigneretur. Dum autem illum sic miserum fuisse ait, manifestè significat, eum, Arianos accusando, doctrinæ suæ auctores, vel socios accusasse.

Apud eund.
cod. lib. c. 6.

In lib. de de.
cretis Syn.
Nicænae.

Denique quàm malè audierit Eusebius Cæsariensis, colligi potest ex aliorum multorum testimoniis. Nam S. Hilarius lib. 1. ad Constantinum, dicit Eusebium illum unum fuisse ex Ariana impietatis autoribus. Nuper didicimus, inquit, commenta hæc fuisse inventa, & à quibus Eusebius, & à Narcisso, &c. S. Epiphanius hæc. 68. n. 7. Eusebium accenseret iis, qui in Ariatorum inanissimum dogma propensores erant. Theodoretus lib. 1. hist. c. 21. numerat Eusebium inter eos, quos labe Ariana commaculaverat. S. Hieronymus vocat Eusebium Ariane signiferum factionis, lib. 1. apolog. contra Rufinum c. 2. Ariatorum principem, lib. 2. c. 4. Hominem Ariarium, lib. 3. c. 4. Hæreticum hominem, eod. lib. c. 10. Arii apertissimum propagatorem, ep. 65. ad Pammachium & Oceanum. Denique lib. ad Ctesiphontem, de eodem Eusebio sic ait: Fuisse Ariarium, nemo est, qui nesciat. Hunc tamen Eusebium excusare, & ab omni Ariana hæreseos suspitione liberare conatur, Socrates lib. 2. c. 21. Sed contra Socratem sit

RESPONSIO.

Eusebius Cæsariensis Arius fuit, non solum favore & patrociniis, sed etiam opinione & sententia.

Prob. 1. Ex lib. 7. Preparationis Evangelicæ, ubi distinguit tria rerum omnium principia. Ergo, inquit, post illam, cujus nec principium, nec ortus ullus est, Dei præpotentis essentiam, principium illud statuere (Hebræi, hoc est, Scriptores sacri) quod non aliunde, quàm ex ipso Patre genitum, adeoque primogenitum sit, quodque paterni consilii, ac voluntatis adiutor, integram atque perfectam imaginem referat. Hoc porro longe multumque rebus, quæ facta postea sunt, omnibus antecellere: quàm ob rem illud modò Dei imaginem, modò Dei potentiam, modò Dei sapientiam, modò Dei Verbum, imò & summum Domini exercitus Imperatorem, & magni consilii Angelum appellare solent.

Jam quæ principium illud consequantur, spirituales intelligentesque naturas, vel ob earum multitudinem, vel ob formam varium multiplexque discrimen, humanam

nam rationem assequi non posse, nisi quantum exemplis quibusdam augurari & conicere licet, ex eorum quae videntur, hoc est, solis, luna, siderum, ipsiusque cœli, quod ambitu suo cuncta complectitur, analogia & comparatione depromptis. Alia enim est claritas solis, alia lunæ, alia stellarum, inquit divinus Apostolus, stella enim à stella differt in gloria.

Nobis igitur simili utrumque modo de incorporearum illarum intelligentiumque naturarum ordine sentiendum: ut vis illa quidem immensa Dei præpotentis, omnique oratione major, confertim ac simul universa comprehendat: tum Patrem consequatur Verbi divini potentia, quæ reliqua pariter & molitur, & illustret, quam ob causam lux vera, & iustitia sol ab Hebraeis nominari consueverit.

Deinde post secundam illam naturam, lunæ quasi loco, sancti Spiritus natura succedat, quem ipsi quoque (Hebraei) in principe illa, regiaque huius universitatis principis dignitate graduque constituunt, quod illum etiam rerum earum, quæ nate postea sunt, hoc est, quæ inferiorem in ordinem, classemque conjectæ, ipsius ope, ac benignitate indigeant, principium summus rerum architectus omnium esse voluerit. Porro sic ille tertium locum obtinens divinarum, quibus abundat, facultatum atque virtutum rebus humilioribus copiam facit, ut ipse vicissim ab altero quodam, hoc est, à Deo Verbo, suas opes accipiat, quem paulò ante secundum à summa illa Dei præpotentis, oriunque carente natura posuimus.

Is (nempe Deus Verbum) Patris liberalitate dives, ex eoque tanquam ex jugi perennique fonte, unde scaturiat divinitus, hauriens, cum universis pariter, ipsoque adeo Spiritu sancto, qui omnium maxime secum proximèque conjunctus est, ceterisque deinceps intelligentibus, divinisque virtutibus, luminis sui radios affatim prolixèque communicat.

Enim vero, principium illud universi, ortu carens, fontemque bonorum omnium, divinitatis, vitæque simul ac luminis, & omnis omnino virtutis auctorem, primorum omnium primum, principiorumque principium, vel potius omnem principium, primique rationem, & quicquid seu verbis explicari, seu cogitatione comprehendendi queat, infinitè prætergressum; ea quidem omnia, quæ immenso virtutum suarum ac facultatum sinu complectitur, cum primo tantum factu communicare, quod is solus eam, quæ reliquorum omnium vim captumque superat, paternorum bonorum abundantiam capere ac sustinere possit: at verò naturis aliis singularibus, pro sua cuiusque dignitate, proque eo ac ferè singula possumt, singulares etiam distinctasque particulas, secundum principium tanquam interpretis & sequestris opera dividere: sic tamen, ut quæ numeris omnibus absoluta, summaque sanctitatis prædita sunt, ea tantum illi, qui tertius ab ipso numeratur, quique sequentium item naturarum dux & principium est, Filii sui paternorum bonorum dispensatoris manibus largiatur.

Ita cuncti Hebræorum Theologi, secundum præpotentis Dei, rerumque omnium moderatoris nomen, ac primogenitam illius sapientiam, tertiam hanc sanctamque virtutem, quem sanctum illi Spiritum nominant, quique divinitus afflatus olim Prophetas collustrabat, Deum esse consentiunt.

Et inferius: Postremo simul universa cohortatur (Plates regius) ut cum eodem Filio, sanctoque Spiritu, spiritales quoque & rationis prædita animantes, quæcumque pariter in cœlo visuntur, ipsumque adeo cælum, quæque ambitu suo comprehensa tenet omnia, præpotenti uni Deo, summoque rerum omnium Regi ac Principi, cunctorumque principia, tanquam molitori, architecto, moderatori, ac servatori convenientem hymnum, & promptum verba ex Theologia carmen conjunctis vocibus modulentur.

Hæc sunt sublimis quidem ingenii, sed fidei obsequium & servitutem præ superbia dedignantis, fucata commenta seu deliria. Juxta Eusebium igitur tria sunt principia. Primum est universi principium, ortu carens, summus rerum omnium architectus, fons bonorum omnium, divinitatis, vitæ, luminis, & omnis omnino virtutis author, primorum omnium

Simonnet Theol. Tom. I.

primum, principiorumque principium, vel potius, omnem principium, primique rationem infinitè prætergrediens; uno verbo, præpotens unus Deus, cujus vis immensa & ineffabilis, confertim ac simul universa comprehendit, & qui Pater in Scripturis nominatur.

Secundum principium non aliunde quàm ex primo principio genitum, adedque unigenitum est. Hic autem Eusebius his vocibus, genitum & ingenitum, lectori illudit: hic enim per generationem non intelligit actionem productivam termini ejusdem aut numero, aut saltem specie naturæ cum producente, sed actionem productivam, seu creativam termini, excellenti quodam modo participantis perfectiones suppositi producentis, seu creatoris.

Itaque quia secundum principium excellenti quodam modo primi principii perfectiones participat, integram & perfectam ejus imaginem refert ad eum penè modum, quo effigies regis, exquisitissimè depicta, ipsum repræsentat integrè & perfectè: tantum enim discrimen statuit Eusebius inter primum & secundum principium, quantum interest inter Regem ipsum, & effigiem ejus, quantumvis exquisitè depictam.

Secundum principium appellari solet à sacris Scripturibus, modò Dei imago, modò Dei potentia, modò Dei sapientia, modò Dei verbum, imò & summus Imperator exercitus Domini, & magni consilii Angelus, non quia ejusdem est, vel paris cum primo principio naturæ & excellentiæ, sed quòd longè multumque rebus, quæ facta postea sunt, omnibus antecellat.

Secundum principium primi præcipuum instrumentum est, consiliorum ejus ac voluntatis adiutor, primus ejus, non unicus factus, bonorum ejus dispensator, dives non ex se, & ex proprio fundo; cum ex se, & ex proprio fundo non habeat sufficientiam ad existendum, & ad essendum actu id, quod est; sed ex liberalitate Patris, seu principii primi, quod illi dedit esse id, quod est, non ex aliqua necessitate, vel indigentia, sed ex pura benevolentia, & libera voluntatis determinatione.

Tertium principium est sanctus Spiritus, quem sacra litteræ ad regiam hujus universi principii dignitatem & gradum evehunt; quem re ipsa primum principium, seu summus rerum omnium architectus liberaliter voluit esse principium rerum earum, quæ post eum nate seu productæ sunt, & ad inferiorem ordinem classemque conjectæ, quæque illius ope atque benignitate, primo principio ita statuerent, indigent.

Primum principium, ortu carens, nullo indigens, sibi plenissimè sufficiens, omne bonum in se complectens, ex libero & liberali se se ad extra diffundendi consilio, produxit secundum principium; & producendo, ea omnia, quæ immenso virtutum suarum ac facultatum sinu complectitur, cum illo, non tamen sine limitatione aliqua, communicavit: per secundum verò principium, tanquam per instrumentum suum, produxit non solum naturas alias singulares, quibus singulares distinctasque perfectionum suarum particulas pro cuiusque dignitate divisit, sed etiam tertium principium, illudque maximis donis, & in primis summa sanctitate exornavit, ut dux & principium esset naturarum sequentium, hoc est, creaturarum intelligentium, quæ in inferiori ordine & classe sunt, & post illum productæ.

Systema suum illustrat Eusebius exemplo ex cœlo, sole, luna, & stellis, aliisque rebus sublunariis deprompto. Juxta illum igitur, primum principium se habet instar cœli: sicut enim cælum cuncta entia corporea complectitur, ita primi principii vis immensa, & omni oratione major, confertim ac simul universa comprehendit. Secundum principium se habet instar solis: sicut enim sol ad rerum omnium sublunarium, quæ sunt, productionem concurret, & lunam astra, aliaque corpora lumine suo collustrat; ita secundi principii seu Verbi divini potentia, omnia quæ post

post ipsum sunt, molitur & illustrat, quare lux vera, & iustitia sol ab Hebraeis nominari consuevit. Et verò Patris liberalitate dives, ex eoque, tanquam ex jugi perennique fonte hauriens, luminis sui radios communicat assatim cum universis, ac primum quidem cum tertio principio, seu Spiritu sancto, sibi omnium maximè, proximèque conjuncto, deinde cum cæteris intelligentibus, divinisque virtutibus, hoc est, cum cæteris inferioribus naturis, & intelligentia præditis.

Tertium principium se habet instar lunæ: sicut enim luna post solem, & ope luminis à sole accepti operatur in rebus sublunaribus, in illaque benignos illos, quibus indigent, influxus transmittit; ita post secundam illam naturam seu essentiam, quæ secundum principium est, lunæ quasi loco, sancti Spiritus, qui tertium est principium, natura succedit, cuius ope ac benignitate indigent res illæ, qui in inferiori ordine, classeque sunt. Sic autem tertium hoc principium divinatorum, quibus abundat, facultatum atque virtutum rebus humilioribus copiam facit, ut ipsum vicissim ab altero, nempe secundo principio, quod Deus Verbum dicitur, suas opes accipiat.

Tres igitur Eusebius distinguit essentias, naturas, substantias, distinctas & diversas inter se; sicut inter se distinctæ sunt, & diversæ, cæli, solis, & lunæ essentia. Prima est primi principii essentia, quæ summa est, proindeque nec superiorem, nec parem habet: summo enim superius aut æquale nihil est, vel esse potest: principium non habet, nec ortum, quia sibi sufficit ad existendum; unde essentialiter existit, ac proinde ex omni parte æterna est, sicut & ex omni parte illimitata, atque immenso sinu suo perfectiones omnes possibiles modo perfectissimo complectens. Unde essentia est illius, cui soli verè & propriè Deum esse competit, seu essentia præpotentis unius Dei, qui summus rerum omnium architectus est.

Primam & supremam essentiam immediatè sequitur altera, quæ est secundi principii essentia, omnium essentiarum productarum præstantissima; imò & in superiori quodam perfectionis gradu constituta, ad quam nulla alia essentia producta pertingere potest; contingenter tamen existens, utpote liberè producta à primo principio ante omnia quidem tempora, sed non ab æterno.

Secundam denique essentiam subsequitur tertia, quæ est tertii principii essentia, quam primum principium per secundum, ut instrumentum, & adiutorem suum, quia liberè voluit, produxit, minorem quidem essentia secundi principii, sed longè superiorem cæteris omnibus etiam intelligentibus, & ratione præditis, quarum voluit illam esse ducem & principium: unde secundi principii Filii sui, paternorum bonorum dispensatoris, manibus, quæ numeris omnibus absoluta, summeque sanctitatis prædita sunt, & liberaliter contrulit.

Ex hac porro Eusebii doctrina hæcenus exposita, manifestum est, cum 1. Patris, Filii, & Spiritus sancti non unam & eandem essentiam, & naturam asserere, sed tres distinctas, diversas & inæquales, quarum tertia à secunda, secunda à prima superatur & exceditur in perfectione. 2. Soli Patri veram & propriè dictam divinitatem attribuire, cum ei soli attribuat characteres veræ & propriæ dictæ divinitatis. 3. Magnificis quidem & phaleratis verbis, quod legentium animis virus suum instillet securius, non solum Spiritum sanctum, sed etiam Filium ad creaturarum conditionem deprimit, eique tantum, supra reliqua omnia, quæ à Deo condita sunt, certum perfectionis gradum, propter quem uterque latè & improprie Deus in sacris litteris appellatur, concedere.

Pater hoc vel maximè, 1. Ex eo quod dicat utriusque productionem liberam fuisse Patri, & ita utrumque sic esse, ut poterit non esse: item utrumque opes suas seu perfectiones liberalitati Patris debere, ac proinde illis carere potuisse: quod est utrumque mutabilem & convertibilem esse: quod quarto modo proprium creaturarum est. 2. Ex eo quod asserat Fi-

lium & Spiritum sanctum cum universis creaturis, præpotentem unum Deum, summum omnium rerum Regem ac Principem, cunctorum principium, laudare & revereri tanquam molitorem, architectum, moderatorem, ac servatorem universorum. Porritne clariùs rebus creatis accensere Filium & Spiritum sanctum, solique Patri divinitatem asserere, Patri, inquam, quem præpotentem unum Deum, & summum rerum omnium Regem ac Principem vocat? Quem ait à Filio & Spiritu sancto, ut universorum, ac proinde ipsiusmet Filii atque Spiritus sancti molitorem, architectum, moderatorem, & servatorem laudari, & adorari?

Confirm. 1. Ex libris Demonstrationis Evangelicæ, ut lib. 4. c. 1. Patrem vocat primum ac sempiternum, solumque non genitum, ac supremum auctorem universi, omniaque & gubernantem & regentem Deum. Et paulò inferius sic loquitur: Cum Deus vellet, utpote qui solus sit bonus (per essentiam,) omnisque boni & principium & fons, divitiarum suarum thesauris pluribus impertiri, essetque jamjam omnem rationalem creaturam in lucem producturus... cumque id, quod futurum erat, tanquam Deus cognitione præciperet, sentiretque hæc universa antequam fierent, tanquam in magno corpore aliquod caput posulatura, unum omnis opificii dispensatorem, eundemque & ducem & regem universi præficiendum putavit.

Et paulò post sic ait: A Prophetis discere potest, qui vult, unum esse omnium rerum principium, nempe Patrem, ac potius principio superius & prius, primoque antiquius, & gignendis rebus ipsa unitate verius, omni appellatione præstantius, quod neque dici, neque enunciari, neque excogitari potest: bonum quod est causa omnium rerum, quod vim efficiendi, juvandi, providendi, servandi, in se habet: qui unus ipse ac solus est Deus, ex quo omnia, per quem omnia sunt... ita quodcumque vult, id etiam, continuo ex qua sola causa est, omnia, quæ genita sunt, id acceperunt, ut essent, utque existerent, ac durarent; sunt enim illo volente. Vult autem idcirco, quod suapte natura bonus est.

Cap. 2. vocat Filium perfectum perfecti opificii, sapientis sapientem fabricationem, bonum administrum à Patre susceptum, ut quasi per unum penitus sapiens, vivensque instrumentum, artificialemque ac omnis scientie vim in se habentem regulam, universa ab ipso regerentur. Et cap. 4. hæc habet: Optimus Pater unum judicavit unigenitum, ac dilectum Filium, omnium rerum, quæ creandæ essent, opificio præfici oportere. Et lib. 5. cap. 1. Legimus, atque unicuique maximi Dei Filius, qui, &c. at enim in ingenta maximi Dei natura, & in unici ejusdem primoque geniti Filii procreatione, &c. Et c. 2. Ipsum hunc (Filium) super iis, & Deum & regem à supremo Deo unctum esse docet, &c. Et cap. 4. Propterea quod in eo (Filio) ipse habitat Deus supremus, videlicet Pater, universique Deus. Cap. 3. in hæc verba, Dixit Dominus Domino meo, dixerat: Salvatorem ac Dominum nostrum, ipsum primogenitum omnis creaturæ Dei Verbum... præfens Psalms Dominum vocat, docetque eum esse confessorum simul & Filium supremi Dei, rerumque omnium Domini... Vide nunc & ille Spiritus sanctus in Prophetis summet ipsius Dominum secundum post eum, qui Dominus est universorum, vocet?

Juxta Eusebium, Pater est primus, ab æterno existens, ac supremus auctor universi; unus est omnium rerum principium; ineffabilis est, solus, & incomprehensibilis, atque omnipotens; rerum omnium Dominus; solus per essentiam bonus, omnis boni fons & principium; causa rerum omnium, ex qua sola omnia, quæ producta sunt, id acceperunt, ut essent, utque existerent, & durarent; quia quæcumque præter ipsum sunt, sunt ipso liberè volente; & si nollit sese ad extra diffundere, præter ipsum nihil esset; atque ita quæcumque præter Patrem sunt, existunt, durant, sunt, existunt, & durant contingenter.

Juxta Eusebium, Pater Dominus est universorum, quo nomine omnia alia præter Patrem entia, adeoque

que & ipsum Filium comprehendit Eusebius, Deus est universi, adeoque & ipsius Filii. Maximus est Deus; supremus est Deus: maximus autem & supremus parem non admittit; ac proinde unus & solus est Deus, ex quo omnia, & per quem omnia.

Filius verò, juxta eundem, Patris est opificium, fabricatio, administer, instrumentum vivens, artificialis regula, primogenitus omnis creaturæ, hoc est, à solo Patre ante alia omnia, quæ condita sunt, productus: Pater enim, qui solus suapte natura bonus, cuique soli essentialiter adeoque necessario existere competit, cum libero voluntatis suæ consilio vellet pluribus impertiri divitiarum suarum thesauros, & jamjam omnem rationalem creaturam esset producturus, judicavit unum totius opificii dispensatorem creandum esse, eundemque & ducem & regem & caput universi præficiendum. Hic Patris Filius dicitur, tum quia solus à solo Patre productus est, non quidem naturali necessitate, sed ex libera voluntatis determinatione, neque ab æterno, sed paulò ante tempora & secula omnia, quæ cum aliarum creaturarum productione cæperunt, tum quia ob excellentissimam perfectionum divinarum participationem, simillima quædam est Patris effigies externa, infinitis tamen partibus prototypo minor, ab eoque discrepans.

Denique juxta eundem Eusebium, Spiritus sanctus verbis illis Scripturæ, *Dixit Dominus Domino meo, &c.* duplicem Dominum agnoscit: unum immediatum, nempe Filium, à quo immediatè productus est; & alterum mediatum ac supremum, nempe Patrem, qui universorum Dominus est, quia omnia condidit, Filium quidem per se solum, cætera verò per Filium, ut instrumentum, & administrum, qui Patri dat operam, & omnia quæ sunt facit, ut sint, eademque disponit.

Confirm. 2. Ex libris de Ecclesiastica Theologia, contra Marcellum Ancyranum, post Nicænam Synodum exaratis. Nam lib. 1. cap. 11. sic loquitur. *Sciatis oportet, quod utcumque licet Filium profiteamur Deum, unus tamen, nostra sententia, Deus sit: ille nimirum qui solus principia caret, qui ingenuus, qui propriam à se possidet divinitatem, qui ipsi insuper Filio existendi causam, & taliter existendi dedit. Per quem & ipsum se Filius constituitur vivere... quam ob causam nostrum ille Deum esse docet Patrem, atque suum Deum... Sed & caput quoque Filii esse Deum docet Apostolus... Cum verò unicum sit principium, caput etiam unicum sit, quomodo fiet, ut sint duo Dii, & non unus, nempe ille solus, qui nullum se superiorem habeat: cui nullus alius causam subsistendi contulit? qui, ut suum peculium quoddam, deitatem imprincipiatam & ingeneratam cum monarchica potestate suprema possidens, Filium participem fecit suæ vitæ & divinitatis, suam omnia subiecta ei tradidit, &c. cui obtemperans unigenitus Filius, semetipsum exinanivit... quem precibus interpellat, cui obedit, cui gratias agit; quem solum unicum verum Deum credere nos docet; quem se majorem proficitur, quemque adhuc super omnia, suum quoque Deum esse, nos omnes, & singulos scire voluit.*

Et lib. 2. c. 7. hæc habet: *Neque necesse est cum duos Deos fateri, qui duas admiserit hypostasas. Nam neque illas honore pares ponimus, neque ambas principio carentes, aut ingenuas: sed unam ex illis ingenuam, sine principia existentem; alteram verò genitam, & Patrem sui ipsius principium possidentem. Quam ob rem & ipse Filius, Deum suum docet esse Patrem suum... Quocirca unus Deus apud Ecclesiam prædicatur, Filii Pater. Filius autem, quando cum Patre comparatur, non jam Patris ipsius Deus dicitur, sed Filius unigenitus... Honorat, adorat, & veneratur suum Patrem, Deum eum & ipsius Deum inscribens... Quibus omnibus ostendit se alium à Patre, & paternam gloriam majorem insinuat esse, cum se ab illo missum dicat, &c.*

Quòd autem his locis Eusebius de Filio, non secundum humanitatem assumptam, sed secundum essentialiam propriam loquatur, manifestum ex eo est,

Simonet Theol. Tom. I.

quòd hic probet Patris & Filii non unam esse hypostasim, sed duas, neque tamen inde sequi duos esse Deos. Itaque, juxta Eusebium, Pater non solum noster est Deus, sed etiam Fili, qui ei obedit, preces offert, gratias agit; quem honorat, adorat, veneratur; quem se majorem proficitur; cui se gloria imparem insinuat; quem solum unicum verum Deum credere nos docet.

Item, juxta Eusebium, quamvis Patris & Filii duæ ac distinctæ asserantur hypostasas, & uterque dicatur & sit Deus, non tamen asseruntur duo Dii, non quia una & eadem utriusque est essentia seu substantia, sed quia unus est Deus improductus, alter productus, & ita unus est Deus per essentiam, alter verò per participationem tantum; unus est Deus supremus & maximus, inferior alter & minor; unus est Deus verè & propriè, quia, ut suum peculium quoddam, deitatem imprincipiatam & ingeneratam cum monarchica potestate suprema possidet; alter verò non est Deus, nisi larè, secundum quid, & cum addito destruyente veram & propriam rationem divinitatis; quatenus idcirco Deus dicitur & est, quia à solo Patre productus est, & produci potuit, & vi suæ productionis excellenti quodam modo, ad quem aliæ res creatæ pertingere nequeunt, deitatem imprincipiatam & ingeneratam participat, estque illius absolutissima quædam effigies extima. Quod re ipsa nihil aliud est, quàm Filium eatenus dici & esse inferiorem & minorem Deum, quatenus vi suæ productionis creaturam omnium excellentissimam creatura est. Eusebius igitur ante & post Nicænam Synodum Arianum dogma propugnavit.

ARTICULUS IX.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. Eusebius agnoscit Filium esse verè ac propriè Deum: nam v. g. lib. 1. de Eccl. Theolog. c. 8. sic loquitur: *Ecclesie unum Deum prædicat, & eundem esse docet Patrem & omnipotentem: Patrem quidem unius solius Christi; omnium autem Dominum, & conditorem, & Deum: ad eundem quoque modum Dei Filium unigenitum agnoscit eum, qui ante omnia sæcula de Patre fuit genitus... viventem verè Filium, cum Patre coexistentem, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam de vita; inenarrabilibus... rationibus de Patre genitum, ad salutem universi procurandam: non similiter aliis subsistentem, nec vitam viventem cum illis parentem, qui ab eo sunt creati: solum de solo Patre genitum; ipsammet vitam viventem. Ergo, &c.*

R. n. ant. Cujus falsitas satis superque jam demonstrata est. Ad locum citatum **R.** minimè ex eo probari id, quod intenditur. Nam in eo Eusebius dicit, unum Deum ab Ecclesia prædicari, & unum illum Deum esse Patrem omnipotentem, qui omnium Dominus, & conditor, & Deus est; quibus verbis Filium à vera ratione divinitatis excludit; cum nomine, *omnium*, comprehendat etiam ipsam Filium. 2. Patrem esse solius Filii Patrem, quia Pater solum Filium per se immediatè produxit ad excellentissimam quandam sui similitudinem & imaginem; cætera verò omnia condidit per ipsum Filium, tanquam causa principalis per instrumentum.

3. Dicit quidem Filium à Patre genitum fuisse ante omnia sæcula, quia sæcula accendit rebus, quæ per Filium conditæ sunt: at non dicit genitum fuisse ab æterno; non enim ait Filium Patri coexistere, ut significet Filium esse Patri coæternum, sed ut significet Filium habere propriam hypostasim, & distinctam atque diversam ab hypostasi Patris.

4. Dicit Filium esse Deum de Deo, sed Deum inferiorem & minorem de Deo supremo & maximo; item esse lumen de lumine, sed lumen diversum & minus; item esse vitam de vita, sed vitam diversam, participatam, contingentem, & inferioris ordinis ac vita per essentiam.

O 4 5. Di.

5. Dicitur Filium non similiter talis subsistere, nec esse vitam viventem cum illis parem, qui ab ipso sunt creati, sed esse ipsammet vitam viventem, quia excellentioris naturæ, imò & superioris ordinis ad ea omnia, quæ per ipsum condita & creata sunt.

Quid plura? Hoc eodem loco Filium aperte relegat Eusebius ad puræ creaturæ conditionem, cum ait, *De Patre genitum ad salutem universis procurandam*. Quibus verbis aperte significat tam liberum fuisse Patri, Filium producere vel non producere, quam liberum ei fuit creaturas alias condere, vel non condere, earumque salutem procurare, vel non procurare. Sic itaque juxta Eusebium, Filius à Patre genitus est, ut potuerit non gigni; & ita sic Filius est, ut potuerit non esse. Et quia quod Pater libere produxit, liberè conservat, sic Filius est, juxta Eusebium, ut posset desinere esse, & annihilari. Juxta Eusebium igitur, Filius non verus Deus, sed vera creatura est. Vera enim creatura est illud omne ens, quod contingenter transivit à non esse ad esse, & quod consequenter tursus transire potest ab esse ad non esse.

Non mediocriter blasphematur in Filium Eusebius. Sic enim post verba citata statim prosequitur: *Erat Deo conveniens & congruum, qui super omnes est, qui ante omnia genita, ante sæcula omnia existebat, unigenitum hoc genimen producere, veluti quandam basim futurum, & fundamentum, & sustentaculum immobile eorum omnium, quæ erant in secundis producenda. Hanc ob causam Filium progenavit ante ea omnia, quæ producenda erant, tanquam lucis cujusdam radium, vitæ fontem, honorum thesaurum, &c.* Itaque, juxta Eusebium, Filii generatio, quod nomen hic Filio cum cæteris rebus conditis commune facit Eusebius; illud enim, *ante omnia genita*, sic exprimit; *αὐτὸς πρὸ πάντων γεννητὸς*; Filii, inquam, generatio nequidem ex hypothese mundi creandi necessaria fuit, sed solum conveniens & congrua: ita ut quamvis minus convenienter potuerit creari, & esse mundus, non producto, ac proinde non existente Filio, quem cum ait Eusebius non ex aliqua necessitate, sed ex mera, supposito divino mundi creandi decreto, congruentia à Deo Patre productum esse, aperte significat eum non nisi planè contingentem habere existentiam, quam puræ Patris benevolentia debeat, imò & quadantenus ipsimet rebus per ipsum velut instrumentum condendis; quandoquidem eum nunquam producturus fuisset Pater, si decrevisset mundum condere, & ad mundum condendum eo velut adiutore & administratore, conveniens atque congruum judicasset. Quid amplius requiras, ut Filium puris creaturis adnumeret?

Dices, Eusebius lib. 5. Demonstr. Evang. c. 4. dicit, Filium adorari ut Deum. Quocirca, inquit, honore hunc (Filium) quoque ut Deum prosequi edocti sumus, quemadmodum, quæ nunc tractantur, prophetiæ declarant. R. juxta Eusebium, Filium honorari ut Deum, non quòd Deus sit verè & propriè, sed quòd sit imago Dei; vel si vis, honorari ut Deum, non propter se, quasi ipse verè & propriè Deus sit, sed propter Patrem, cujus est imago, & qui solus est verè & propriè Deus: sicut effigies Regis honoratur, non quòd Rex ipsa sit, sed quòd effigies sit illius, qui Rex est; vel, si vis, honoratur, non propter se, quasi ipsa Rex sit, sed propter hominem illum, qui Rex est, & cujus est effigies.

Unde, juxta eundem Eusebium, sicut, licet non solum Rex, sed etiam ejus effigies honoretur, non tamen honorantur duo, sed unus tantum honoratur, quia non sunt duo Reges, sed unus tantum, qui modò in se, modò in effigie tantum præsens est nobis, quique proinde modò in se, modò in effigie à nobis honoratur; ita, licet non solum Pater, sed etiam Filius adoretur ut Deus, non tamen adorantur duo, sed unus tantum adoratur, quia non sunt duo Dii, sed unus tantum est verè & propriè Deus, nempe Pater, qui modò in se, modò in Filio, tanquam in imagine, à nobis consideratur; & ita modò in se, modò in Filio, tanquam in imagine, à nobis adoratur.

Itaque, juxta Eusebium, sicut honoratio, quæ exhibetur effigiei Regis, respectiva est, & terminatur ad hominem, in quo solo residet majestas regia, propter quam per se honoratam honoratur Regis effigies; ita adoratio, quæ exhibetur Filio ut Deo, relativa est, & terminatur ad Patrem, qui solus possidet divinitatem, propter quam per se adoratam adoratur Filius, qui Patris, adeoque & ipsius divinitatis imago est. Unde, juxta eundem, quantumvis Filius adoratur, & adorari debeat ut Deus, pura creatura est; cum hæc adoratio sit tantum respectiva: neque magis verè & propriè Deus est, quia adorandus est ut Deus propter divinitatem patris, cujus imago est, quam verè & propriè Rex est Regis effigies, quia honoranda est propter regiam majestatem hominis, cujus est effigies.

Sed audiamus illum: sic enim post verba citata immediate prosequitur: *Ut enim alicujus Regis imago veneratione affici solet propter illum, cujus lineamenta expressa & similitudinem refert cæterum: quamvis & imago Regis, & ipse Rex honore afficiatur, unus tamen erit, qui honoretur, non duo: non enim duo Reges, unus, primus & verus, alter, qui ipsa imagine sit expressus; sed unus in utroque non modo intelligitur, verum etiam nominatur atque honoratur* (sic sane unigenitus quoque Filius, cum solus sit imago Dei invisibilis, merito propter eum, cujus fert similitudinem, & imago appellatur Dei invisibilis, & ab ipso Patre efficitur. Nota obiter hanc vocem, efficitur. Græcum habet, *δευσιεται*, hoc est, fit imago & simulacrum Dei, & idcirco adorandus ut Deus modo explicato, hoc est, adoratione respectiva. Eusebius igitur tantam Patrem inter & Filium, quantam Regem inter & ejus effigiem, quoad substantiam, diversitatem constituit.

Dices, Eusebius verbis proximè subsequenter expressè dicit Filium esse naturam Deum, & naturam unigenitum Dei Filium; cum aliæ creature rationales, quæ per ipsum conditæ sunt, non possint esse Filii Dei, nisi per adoptionem illis accidentariam & adventitiam: unde divinæ appellationis honor illis accidentarius est & adventitius, atque ita & eo carere possunt, & eis non nisi improprie attribuitur. Quippe qui (Filius) tali existat & natura & essentia, indeque ex quo primum extitit, non acquisitionem, sed naturalem Patris imaginem referat. Quare idem natura Deus, & idem unigenitus Filius existit, non autem ut illi, qui extrinsecus assumuntur, adoptati, quique adventitium divinæ appellationis honorem possident.

R. verba relata, si decerpantur ex textu Eusebii, & sumantur in sensu proprio & obvio, catholicam veritatem exprimere, & veram divinitatem atque filiationem Filio attribuire: at in sensu Eusebii, & relate ad ejus mentem, blasphemum & Arianum habere sensum. Itaque Eusebius nihil aliud vult, quam Filium non eodem modo Filium Dei & Deum esse, quo possunt esse aliæ creature rationales, per ipsum conditæ; quia non per extrinsecam assumptionem, & adoptionem, productioni rei, ejusque substantiæ superadditam & adventitiam, sicut illæ, sed vi productionis suæ, quæ est à solo Patre, & per propriam substantiam, exquisita quædam effigies Dei est, & consequenter Filius Dei est, & Deus aliquo sensu, quo nulla alia rationalis creatura, per ipsum condita, Filius Dei & Deus esse potest. Unde nulla alia, præter ipsum, creatura adoratur, aut adorari potest ut Deus.

Juxta Eusebium, Filius non adoptione, sed natura Filius Dei, & Deus est, non quia ejusdem est naturæ seu substantiæ cum Patre; sicut filius in humanis non adoptione, sed natura filius hominis est, & homo, quia ejusdem est cum patre naturæ seu substantiæ; sed quia per naturam suam, quantumlibet à patris substantia distinctam & diverfam, est tamen excellentissima quædam Patris expressio. Unde, juxta Eusebium, Filius non adoptione, sed natura Filius Dei & Deus est eo modo, quo creatura, à solo Patre producta, & producibilis, Filius Dei & Deus esse potest.

potest. Juxta Eusebium, Filius natura quidem, non adoptione, Filius Dei & Deus est, sed secundum quid, & cum addito removeniente veram rationem divinitatis, repræsentativè scilicet, & ut ita loquar, imaginativè: sicut effigies Regis v. g. natura Rex est repræsentativè, imaginativè & appellativè.

Dices. Eusebius ibidem sic loquitur: Totum hoc sane causa erit, cur ipse quoque sit Deus, quod solus sit natura Dei Filius, & unigenitus appelletur, & quod usquequaque conservet ejus, qui solus est Deus, animam, & vivam, & intelligentem imaginem, & in omnibus ipsi Patri assimilata, & eam, que Dei ipsius substantia similitudinem præ se ferat. Hac ergo de causa ipsum quoque, tanquam eum, qui solus Filius, & solus Dei imago sit, & ingenti ac principio carentis Patris essentia, virtutes secundum exemplum assimilationis indutus, & ab hominum artificiosissimo & scientissimo viæ designatore & auctore Patre ad amissum, & ad certam, exquisitamque assimilationem expressus, Deum merito divina appellant oracula.

R. Eusebium tot tamque magnificis verbis, quibus lectorum mentem perstringere nititur, non aliud tribuere Filio, quam excellentissimam quandam perfectionem & virtutum divinarum participationem, vi cuius, Patris, quem solum verè & propriè Deum esse, constanter asserit Eusebius, substantiæ exquisitissima est imago, animata quidem, vivens, & intelligens, sed exima, & quasi superficialia, atque diversæ omnino substantiæ à substantia, cuius est imago, & qua partibus infinitis minor est. Unde Filius, juxta Eusebium, Deus est, non quia substantiam habet divinam, sed quia substantiæ divinæ excellentissima quædam effigies est; & Filius est Patris, non quia Patris habet substantiam, sed quia paternæ substantiæ absolutissimam quandam præ se fert similitudinem, Quod est Filium non esse nisi repræsentativè, & quasi superficialiè Filium Dei, & Deum.

Dices. Imò Eusebius ibidem asserit unam esse divinitatem in Patre & Filio. R. Eusebius dicit unam esse divinitatem in Patre & Filio, sed non dicit esse eodem modo in utroque: asserit enim esse in Patre per identitatem, in Filio verò per similitudinem tantum & repræsentationem: sicut una est majestas regia in Rege, & ejus effigies, in Rege quidem subjectivè, in effigie verò repræsentativè, & quasi suppositivè, quatenus effigies Regis supponens pro Rege, supponit quoque pro regia majestate, quæ in eo residet; sicut etiam una figura est in homine, & in speculo ipsum repræsentante: in homine quidem, ut subjecto cuius est, & à quo possideretur realiter; in speculo vero, ut illum depingente, & oculis exhibente; vel si vis, in quo non est, sed tantum cernitur. Unde sic argumentor breviter, Filius eo modo Deus est, quo divinitatem habet. Sed juxta Eusebium non habet divinitatem, nisi repræsentativè, & quasi superficialiè. Ergo, &c.

Eusebius igitur censet Filium non magis propriè Deum esse, quam effigies Rex est, aut quam figura hominis, in speculo expressa, homo est. Item juxta eundem, sicut unus est verus Rex, qui in sua effigie intelligitur, nominatur, & honoratur; & sicut unus verus est homo, qui in se existit, & in imagine, expressa in speculo, cernitur; ita unicus verus est Deus, nempe Pater, qui per se ipsum sine principio, & sine generatione subsistit, per Filium autem consideratur tanquam per speculum & imaginem: quamvis hic Filius, quia speculum est & imago, in qua Pater consideratur, Deus quoque nominetur, & re ipsa sit aliquo sensu, quo nulla alia res creata Deus esse & nominari potest.

Addit Eusebius, Filium non esse Deum jure suo, sed quasi precariò, & ex pura liberalitate Patris. Qui autem hoc tantum modo Deus est, non nisi impropiè Deus est: precaria enim & emendicata divinitas non potest esse nisi divinitas participata, seu participatio veræ divinitatis, quæ participatio non potest non esse aliquid creatum. Cum igitur, secundum Eusebium, solus Pater sit Deus jure suo, secundum Eu-

sebius, solus Pater verè & propriè Deus est. Super est itaque, juxta eundem, ut Filius sit pura creatura.

Porro verba Eusebii sunt hæc: Ipsum quoque... Filium Deum merito divina appellant oracula, ut una cum ceteris creaturis ad hanc quoque appellationis dignitatem à Patre liberaliter provectus sit, eamque acceperit quasi precariò, non autem ex proprio jure possidendam habuerit. Namque ille quidem dat, hic verò accipit. Itaque suo jure unus ille est Deus, qui non ab altero accepit, ac proinde solus verus Deus. Hic autem à Patre habet, ut Deus sit, non quidem simpliciter, sed cum addito destruyente, tanquam Dei imago: utpote cum una in ambobus, juxta exemplum, divinitas intelligatur, in uno scilicet per identitatem, & in altero per imitationem & expressionem tantum; ita ut unus tantum sit Deus propriè, nempe Pater, qui per se ipsum sine principio, & sine generatione existat: per Filium autem, tanquam per speculum & imaginem consideretur.

Obi. 2. Lib. 1. contra Marcellum c. 9. reprehendit eos, qui ausi sunt Filium nominare creaturam, ipsumque dicere è non ente productum. Atque ideò, inquit, reprehendi nec immerito debent ii, qui ausi sunt illum creaturam nominare, ipsumque dicere è non ente, quemadmodum & ceteræ producuntur creaturæ, progeneratum. Nam qui, queso, ita esse potest Filius? qui Dei unigenitus Filius, si eandem cum reliquis creaturis naturam sortiatur? hoc enim pacto ipsorum potius esset frater, quam Filius Dei... Quisquis igitur post hæc testimonia progenitum illum de non entibus, & ex non ente productam affirmaverit creaturam, istum Filium; nomen ei nudum tantummodo largiri deprehenditur, re vera autem Filium esse, pernegare. Nam qui de non existentibus generatus est, is certe Filius Dei esse revera nequit: non magis, quam quidvis aliud creatum.

Et cap. sequenti sic prosequitur: Qui secundum veritatem Dei Filius est, de illo, hoc est, de Patre genitus, quid mirum si & dilectus audiat & Patris sui unigenitus, ob quam ipsam causam & Deus fuerit? De Deo siquidem quid aliud gigni possit, quam quod ipsi per omnia sit simillimum? Condit equidem civitatem Rex: non autem gignit civitatem. Gignere verò Filium, non condere dicitur: artifex etiam constructor, nequaquam verò pater ejus dici debet, quod construxit; qui filii de se generati conditor non appellatur. Ad eundem modum universorum Deus, Filii sui Pater, mundi conditor, optimo jure & constructor appellatur.

R. Hæc, quæ dicit his locis Eusebius, videlicet Filium non esse creaturam, nec de non entibus productum esse; & si creatura, aut de non entibus productus dicatur, non nisi nomine tenus Filium dici, & secundum veritatem Dei Filium esse; & à Patre genitum esse, non conditum; & quia à Patre genitus est, esse Deum; & Patri per omnia simillimum esse; & Patrem mundi conditorem, Filii verò Patrem; sicut Rex civitatis conditor est, non pater, filii verò pater, non conditor; hæc, inquam, omnia, si sincerè proferantur, & in sensu proprio, catholicum dogma exprimunt, & cum omnisio convertuntur. Unde propter illa dici posset Eusebius ad saniores mentem rediisse post Nicænam Synodum, si nihil obstaret aliunde.

At obstat 1. quod ait lib. 1. contra Marcellum c. 1. Apostolum dicentem Gal. c. 3. Lex... per angelos ordinata in manu mediatoris. Mediator autem unus non est mediator: at Deus unus est; nomine Mediatoris intelligere Filium ipsum, qui in ferenda lege Moisaica, Deum inter & Angelos medius steterit. Ex quibus probare intendit ipse Eusebius, Filium neque Angelum esse, neque Deum illum, qui super omnia, proindeque verè & propriè Deus est. Neque certè, inquit, natura rei patitur mediatorem de unoquoque definiri. Ideò non est unus alicujus iste (Filius,) sed medius necessario inter duos, ab utroque diversus, quorum statuitur mediator. Non est ergo existimandum, hunc (Filium) esse Deum illum, qui est super omnia

via Deus; nedum de numero Angelorum aliquem: sed medium utrorumque & mediatorem. Quippe cum inter Patrem suum & Angelos intercedat medius.

Obstat 2. quod dicit lib. 1. de Eccles. Theol. c. 11. non duos esse Deos, sed unum: *illum nimirum, qui solus principio caret; qui ingenuus; qui propriam a se possidet divinitatem; qui ipsi insuper Filio existendi causam, & taliter existendi dedit... quam ob causam nostrum ille (Filius) Deum esse docet Patrem, atque suum Deum, ubi loquitur: Vado ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.* Et inferius: Non duos esse Deos, sed unum, nempe illum solum, qui nullum se superiorem habet; cui nullus alius causam subsistendi contulit; qui, ut suum peculium quoddam, deitatem inprincipiatam & ingeneratam cum monarchica potestate suprema possidens, Filium participem fecit suae vitae & divinitatis.

Eusebius igitur post Nicenam Synodum idem plane sentit, quod ante, de Patre & Filio. 1. Scilicet, solum Patrem esse Deum supremum, Deum super omnia, adeoque solum Patrem esse propriè ac simpliciter Deum: Deus enim verè & propriè est ens, quo nihil melius esse vel cogitari potest, & consequenter ens supremum & super omnia, ens monarchicam potestatem supremam possidens, cui proinde cetera omnia tanquam Domino subiaciuntur. Unde juxta Eusebium consequenter loquentem, Filius Patrem suum esse Deum constituitur, adeoque & suum Dominum: quorum enim Pater Deus est, eorundem est Dominus; nec noster Dominus est, nisi quia noster est Deus.

2. Et ita Filium non esse, nisi Deum inferiorem & minorem, Deum secundum quid, & cum addito veram & propriam deitatis rationem removente; Deum, ut ipse Eusebius loquitur, tanquam imaginem Dei, hoc est, Deum repræsentativè, quatenus Pater in tam excellenti gradu cum vitæ ac divinitatis luce participem fecit, ut in eo cerni possit, tanquam in speculo ipsum integrè & perfectè, licet superficialitè tantum, exprimente; vel, si vis, tanquam in tabella depicta, aut statua, ipsum ad amissum referente. Non ergo post Nicenam Synodum respuit Eusebius; imò verò deterior evasit: nam lib. 7. Præpar. Evang. c. 15, dixerat Spiritum sanctum esse Deum, & lib. 3. de Eccl. Theol. c. 6. negat. *Spiritus, inquit, Paracletus, neque Deus, neque Filius. Quoniam non de Patre, perinde atque Filius, genitum accepit, & unus ex eorum consensu est, qui per Filium condebantur.* Unde superius eodem capite Spiritum sanctum ad creaturas relegat. *Solus autem Filius, inquit, paternam deitatem honoratus, operatus fuerit, & produxerit subsistentiam creatura omnia, visibilia, invisibilia, atque adeo ipsum quoque Spiritum Paracletum.*

Redeo itaque ad ea, quæ hic pro Eusebio objiciuntur, & dico ab eo non in bono sensu & sincerè, sed veteratorie prolata esse. 1. Igitur reprehendit eos, qui dicunt Filium esse creaturam, quia nomine creaturæ vult ea tantum intelligi, quæ per ipsum Filium condita sunt, ut Angelos, hominem, &c. imò, ut ipse vult, Spiritum sanctum, quæque per Filium neque evecta sunt, neque evehi potuerunt ad eum perfectionis & excellentiæ gradum, ad quem ipse evectus est a Patre, & vi cuius est absolutissima quædam Patris imago, adeoque & Deus, tanquam imago Dei: vel, si vis, Eusebius reprehendebat eos, qui Filium creaturam esse dicebant simpliciter, & sine addito; quia sentiebat eum non esse creaturam, similem aliis creaturis; quia sentiebat eum esse creaturam Patris, nihil habentem commune cum aliis rebus per ipsum conditis, sed illis per omnia excellentem, nisi quod tam contingenter existeret, quam illa existunt. Eusebium postea imitatus Valens in Ariminensi Synodo exclamavit: *Si quis dixerit creaturam Filium Dei, ut sunt cetera creatura, anathema sit.*

2. Reprehendit eos, qui dicunt Filium non esse productum, sicut & cetera producuntur creaturæ;

non quia putat Filium esse de substantia Patris, & ita unam esse Filii & Patris substantiam; sed quia si Filius productus esset non ente, sicut & cetera creaturæ producuntur; cum cetera creaturæ non sint ex Patre, sed per Filium, Filius non esset ex Patre, & sic nec esset, nec posset esse Filii natura, seu vi productionis sui, sed solum esse posset per adoptionem, & extrinsecam assumptionem, ut cum ipso Eusebio loquar, quomodo aliæ creaturæ intelligentes, per ipsum conditæ, possunt esse filii Dei, & ita adventitium divinæ appellationis honorem possidere. Hoc sensu, qui Eusebii est, Valens in Ariminensi Synodo dixit: *Si quis dixerit de nullis extantibus Filium, & non de Deo Patre, anathema sit.* Sed ad aliam solutionem.

A pud Hieron. 1016.

Nota. Eusebius per illud, esse de non ente, esse de nullis extantibus, idem intelligebat, ac per istud, esse ex nihilo causæ efficientis & producentis. Unde non solum de Filio, sed etiam de cæteris, per Filium conditis, negabat, quod essent de non ente, quod essent de nullis extantibus, quia repugnat aliquid, cuius scilicet essentia non sit actu existere, esse sine principio ipsum producente. Filius itaque, juxta Eusebium, nec est, nec esse potest de non ente, qui nec est, nec esse potest, nisi producatur à Patre. Item aliæ res creatæ non sunt, nec esse possunt de non ente, quia nec sunt, nec esse possunt, nisi saltem à Filio producantur. Filius non est de nullis extantibus, qui à Patre producitur. Item aliæ res creatæ non sunt de nullis extantibus, quia producuntur à Filio.

Audiamus Eusebium lib. 4. Demonstr. Evang. c. 1, ubi dicit Patrem, quasi materiam quandam, atque essentiam generationis constitutionisque universi, suum consilium, semperque potentiam prætulisse, ut nulla iam ratione dici possit, de nihilo esse quicquam eorum, quæ sunt; neque enim esse quidpiam potest ex eo, quod ipsum non sit. *Quomodo enim id, quod non est, alteri, ne sit, causa erit?* Juxta Eusebium, de nihilo, seu de non ente nihil esse potest, quia quod non est, non potest esse causa efficiens. Ergo esse de non ente, seu de non extantibus, Eusebio idem est, ac accipere esse ab eo, quod non est, seu produci à causa non existente. Negabat igitur Filium esse de non extantibus, non quia volebat esse de Patris substantia, ipsum constituyente per identitatem cum proprietate relativa filiationis, sed solum quia volebat eum productum à Patre præexistente: sicut negabat alias creaturas esse de non extantibus, non quia volebat eas esse de substantia Filii, ipsas componente, sed solum quia volebat eas produci præexistente Filio.

Ex his advertet, Eusebium non contradicere Ario, affirmanti Filium esse de non extantibus: Arius enim cum anathematizantibus eum Catholicis, per, *esse de non extantibus*, idem intelligebat, ac per, non esse ex aliquo subjecto, vel quasi subjecto existente, & componente, vel constituyente. Nam Arium inter & Catholicos quæsitio esse non potuit, utrum Filius productus esset à principio non existente, sed utrum Filius productus esset de substantia Patris, ipsum constituyente: neque Arius adeò insanus fuit, ut Filium assereret à principio non existente; sed asserendo Filium esse de non extantibus, solum negabat eum esse de substantia Patris, & consequenter, unam esse Patris & Filii substantiam. Arius igitur, asserendo Filium de non extantibus, solum negabat ipsum constitui in suo esse per ipsammet Patris essentiam. Eusebius verò, negando Filium esse de non extantibus, solum asserbat Filium productum esse à Patre præexistente. Ariani autem postea, quod notandum est, aliquando cum Ario dixerunt Filium esse de non ente, cum id impune potuerunt; aliquando cum Eusebio negarunt Filium esse de non ente, cum illudendum erat Catholicis; & hoc fecerunt sine hæresis suæ dispendio.

3. Eusebius dicit Filium secundum veritatem esse Filium Dei, non quia eandem cum Deo naturam haber, sed quia à Patre productus est ad eximiam quandam naturæ divinæ similitudinem.

4. Dicit Patrem esse mundi conditorem, Filii vero Patrem, non quia substantia Patris diversa est à mundi substantia, & eadem cum substantia Filii; sed quia, 1. Pater Filium per se, mundum vero per Filium produxit. 2. Mundus specialissimam illam non præfert Patris similitudinem, quam præfert Filius.

5. Denique, etiam si loco citato Eusebius Filium Patri per omnia simillimum diceret, ut placet Latino Interpreti, adhuc intelligendus esset de extrema & superficiali similitudine omnium perfectionum divinarum, quæ similitudo non tollit, sed potius infert diversitatem substantiarum, quarum una est similitudo seu effigies alterius. Sed addo Eusebium hic minimè dicere Filium Patri per omnia simillimum: nam Græcum habet, *ὁμοιωτάτῳ*, quod non significat, per omnia simillimum, sed, assimilatum; ad rei alicujus similitudinem expressum, effectum, ut est figura, effigies, simulacrum. Unde *ὁμοιωτάτῳ*, idem significant, ac similitudo, figura, effigies, simulacrum; & qui rerum simulacra effingit, Græcè dicitur *ὁμοιωτής*. Ex quibus manifestum est Eusebium nihil aliud velle, quam Filium esse Patris imaginem, effigiem, vel simulacrum quoddam, vivens, intelligens, per se existens, & diversæ planè substantiæ à substantia divina, cujus tamen perfectiones omnes modo quodam excellentissimo exprimit, & repræsentat.

Obi, 3. Eusebius in Nicæno Concilio subscripsit Symbolo, in quo Filius Patri consubstantialis dicitur. R. 1. Invitum subscripsisse, & quia sibi malè mettebat ab Imperatore, quem videbat ex animo amplecti, ut par erat, pluralitatis judicium. Itaque aulicus homo, qui antea, ne causa fidei mutilaretur, demoni sacrificaverat, ut sacrificatorum se promiserat; tunc, ne gratiam Imperatoris amitteret, & exilio mulcetur, Symbolum subscripsit, & specie tenus in Consubstantialia consensit. Dico, specie tenus, Nam R. 2. illum consensisse in Consubstantialia, non in proprio sensu, sed in alieno sumptum.

Patet ex ejus ad Cæsarienses suos epistola, in qua refert varios sensus, juxta quos ipse testatur se subscripsisse, & quorum nullus est genuinus vocis sensus, quem Synodus amplexa est. Sensus enim illi, secundum quos subscripsisse se affirmat, sunt, 1. Quod Filius quidem sit ex Patre, sed non tanquam pars ipsius Patris. 2. Quod non sit factura his, quæ per ipsum facta sunt, similis; sed longè præstantioris, quam reliquæ creaturæ, sit substantia. 3. Quod hoc, Consubstantialia esse Patri, nihil aliud significet, quam Filium Deum nullam cum creaturis, ab ipso factis, similitudinem habere; sed solius Patris, à quo genitus est, per omnia similem esse, nec ex alia quadam hypostasi, aut substantia, sed ex Patre esse, hoc est, ut intelligit, à Patre productum esse.

His autem sensibus, in quibus tantum à Patribus Concilii Consubstantialia intellectum esse, mentitur, tam apertè ostendit se Arianum, ut in hoc probando, superfluum sit hæc. Nec difficultatem aliquam parere possunt hæ voces, *per omnia similem*, quia ex antecedentibus manifestum est, Eusebium illas non accipere in sensu obvio, nec alio sensu eas de Filio dicere, quam dici possunt de effigie, vel statua aliqua, hominis alicujus externam speciem integre & perfectè præferente.

Porò dixi Eusebium mentiri: nam, ut testatur S. Athanasius, qui testis oculatus fuit, Consubstantialia à Nicænis Patribus adhibitum est, ad significandum Filium esse genuinum Patris fœtum, adeoque esse de substantia Patris, ipsum scilicet intrinsecè per identitatem constituentem cum proprietate relativa filiationis: ita ut Pater, gignendo Filium, suam ei substantiam, non quidem per divisionem, vel abscissionem, vel qualemcumque aliam mutationem, ut contingit in generationibus corporeis; sed eo modo, quo substantia spiritalis, indivisibilis, inalterabilis communicari potest, communicet, adeoque

communicet totam, absque ulla sui passione, vel alteratione, ac proinde Filius per generationem à Patre accipiat totum quod est, præter esse Patrem. Unde Filius vi natiuitatis suæ, est unus cum Patre verus & super omnia Deus, unum rerum omnium conditarum principium.

Se non Symbolum modò, sed etiam anathematissimum subscripsisse, refert Eusebius in eadem epistola; ubi subscriptionis suæ rationem reddens, Symplicianam suam prodit. Nam dicit se damnas, 1. Illud, *de non extantibus factus est*, quia hic modus loquendi novus erat, nec usuratus, nec in sacris litteris contentus. 2. Illud, *fuit aliquando tempus, cum non esset*, tum propter rationes allatas, tum quia priusquam actu gigneretur, potentia erat in Patre, ingenua quadam ratione: cum Pater semper sit Pater (saltem potentia) Rex item semper, atque servator; & omnia sit potentia, semperque eodem modo ac similiter se habeat. Quam rationem absurdissimam non veretur acceptam referre Imperatori. 3. Illud, *priusquam gigneretur, non erat*; cujus hanc subijcit rationem, eo quod apud omnes in concessio sit, illum esse Filium Dei ante corporalem natiuitatem, hoc est, antequam ex Maria Virgine homo nasceretur.

ARTICULUS X.

Utrum de divinitate Verbi rectè senserint Episcopi Omæusiani, quos Semi-arianorum nomine notat S. Epiphanius.

RESPONSIO.

DE divinitate Verbi catholicè senserunt Omæusiani Episcopi, ut Basilius Ancyranus, Sylvanus Tarcensis, Eleusius Cyzicenus, Georgius Laodiceus, Eustathius Sebastenus, & alii quàm plurimi ejusdem factionis Episcopi.

§. I.

Prob. Resp. Ex formula Antiochena, in encaniis edita, quam, sicut & Philippopolitanam, primamque Sirmienlem, ut suam agnoscunt Basilius Ancyranus, & alii Episcopi Omæusiani, in Synodica epistola Ancyranæ Concilii, ab eis contra Eudoxium, & secundæ Sirmienensis formulæ Authores celebrati.

In illa autem Antiochena formula sic loquuntur: *Credimus in unum Deum Patrem . . . & in unum Dominum Jesum Christum, Filium ipsius unigenitum, Deum per quem omnia, qui generatus est ex Patre, Deum de Deo, totum ex toto, unum ex uno, perfectum de perfecto, regem de rege, dominum de domino, verbum, sapientiam, vitam, lumen verum, vitam veram, immutabilem & inalterabilem deitatis, substantiam, voluntatis, potentiam, & gloria Patris absque omni dissimilitudine imaginem*. Quæ verba, si in proprio & germano sensu accipiantur, uti accipi debent, cum nulla sit ratio, ea sinistrè interpretandi, & in alienum sensum detorquendi, consentitur Filium esse verè & propriè Deum, deitate, substantia, potestate, & gloria Patri parem.

Sed audiamus S. Hilarium verba laudata interpretantem loco citato. *Omnis superior sermo, inquit, in nullo Patrem & Filium essentie ac naturæ diversitate discrevit. Ubi enim dicitur, Deum de Deo, totum ex toto, non ambigitur totum Deum ex toto Deo natum. Nam & Dei de Deo natura non differt; & totus ex toto in iis est ipse, quibus Pater est. Unus ex uno, passiones humani partus & conceptionis excludit; ut dum unus ex uno est, non aliunde, nec diversus, aut alius sit (hoc est, alterius naturæ) qui est unus ex uno, perfectus à perfecto. Non differt præter originis causam ab innascibilitate natiuitas; cum perfectio utriusque non differat. Rex de Rege. Non admittit uno atque eodem nomine potestas connumerata dissimilitudinem potestatis.* Dominum

Apud Epiph.
hæc 7.

Apud Athan.
l. de Syn.

Apud Hilar.
lib. de Syn.

num de Domino: Dominus quoque aequatur in Domino: nec recipit differentiam confessam in utroque sine diversitate dominatio.

Illud verò, quod post multa alia subiectum est, inconvertibilem & immutabilem divinitatis, & essentiae, & virtutis & gloriae incommutabilem imaginem, absolutum est. Nam ex Deo Deus, ex toto totus, ex uno unus, & ex perfecto perfectus, & ex Rege Rex, & ex Domino Dominus, cum in ea omni divinitatis gloria, atque natura, in qua Pater permanet, natus quoque subsistat & Filius, etiam hoc ex paterna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo nascente, ea, de qua natus est, demutata natura est: sed inde mutabilem essentiam natus obtinuit ex inde mutabilis auctoritate naturae. Nam quamvis imago est, tamen incommutabilis est imago (non commutata in eo scilicet per dissimilitudinem paternae essentiae, ex qua est genitus, natura) quia in eo imago paternae essentiae nascitur.

Hactenus S. Hilarius, qui ex verbis formulae laudatis luculenter probat Authores formulae omnem omnino à Patre & Filio in potestate, gloria, deitate, & essentia diversitatem removere, nec aliam eis disparitatem relinquere, quam quod unus ingenitus est, alter verò genitus, adeoque Filium in omnibus Patris aequalem esse, excepta innascibilitatis prerogativa, & consequenter verum & super omnia Deum. Cum autem dicit illud, inconvertibilem & immutabilem divinitatis, &c. imaginem, absolutum esse, seu catholicam de Verbi divinitate veritatem plane evincere, quid dicturus esset, si integrum haberet exemplar, & cum Athanasio legeret, inconvertibilem & immutabilem divinitatis, &c. imaginem absque omni dissimilitudine? quae postrema verba omnem omnino tollunt pravitatis suspensionem, & Filio perfectam cum Patre aequalitatem in natura & essentia clare asserunt; cum per se manifestum sit, nulli, qui Deo inferior & minor sit in natura & essentia, competere posse, ut sit incommutabilis imago Dei absque omni dissimilitudine.

Dices, Authores praefatae formulae vocant Filium primogenitum omnis creaturae. R. Authores praefatae formulae loquuntur post Apostolum, qui Coloss. c. i. loquens de Filio, ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae; quoniam in ipso condita sunt universa in caelis & in terra.* Sensus autem Apostoli est, qui est imago Dei, ante omnem omnino creaturam, utpote ab aeterno genitus, adeoque omni omnino creatura praestantior, & antiquior; unde per ipsum condi potuerunt, & re ipsa condita sunt universa in caelis & in terra. Ab hoc autem Apostoli sensu non recedere praefatae formulae Authores, clarum ex eo est, quod Filium asserant incommutabilem & inalterabilem deitatis, substantiae, virtutis & gloriae Patris imaginem, absque omni dissimilitudine.

Confirmatur. Ex S. Hilario, apud quem sic legitur in formula: *Primum editum totius creaturae, qui semper fuit in principio apud Deum Verbum Deus.* In quae verba sic habet ipse Hilarius: *Jam verò cum primus editus esse totius creaturae docetur, & ipse ille semper fuisse in principio apud Deum Verbum Deus dicitur, dum primus editur, natus fuisse ostenditur; dum semper fuit, nec tempore separatur à Patre, proindeque Patri coaeternus, & Synaidios asseritur.* Nec dic hanc vocem, *semper*, non legi apud Athanasium, & Socratem; nam apud utrumque habetur aequivalens, cum dicitur, *Primogenitum omnis creaturae, eundemque in principio apud Deum Verbum Deus esse, quemadmodum in Evangelio dictum est.* Nam, in principio, pro, semper, &, ab aeterno, in Evangelio sumitur.

Dices, Praefata formulae Authores dicunt in ea, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse quidem per substantiam tria, per consonantiam verò unum. At si sunt unum tantum per consonantiam, habent distinctas & diversas substantias. Ergo, &c. Difficultatem hanc proponit S. Hilarius his verbis: *Minus forte expresse videtur de indifferenti dissimilitudine Pa-*

tris & Filii fides hac locuta esse, maxime cum de Patre & Filio & Spiritu sancto ita senserit significatam in nominibus, propriam uniuscuiusque nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam verò unum.

Ad huius autem difficultatis solutionem observat, Antiochenam Synodum, adversus Sabellianam haeresim, quam à Marcello Ancyranum instauratam fuisse aiebant, convocatam fuisse; tum responderet his verbis: *Volens congregata sanctorum Synodus impietatem eam (Sabellianam) perimere, quae veritatem Patris, & Filii, & Spiritus sancti nominum numero eluderet; ut non subsistente causa uniuscuiusque nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum unionem, seu confusionem, & Pater solus atque unus idem atque ipse haberet & Spiritus sancti nomen, & Filii: idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocemes, non substantiam Patris & Filii diversitate dissimilis essentiae separantes. Quod autem dictum est, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam verò unum, non habet calumniam: quia connotato Spiritu, id est, Paracleto, consonantia potius quam essentia per similitudinem substantiae praedicari convenit unitatem.*

Responder itaque S. Hilarius, Homœusianis Episcopos hic non tres essentias, seu naturas, sed tres substantias, tres personas definire contra novos Sabellianos, asserentes Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse unicam & solitariam rem, per se subsistentem, trinominem. Bonitas huius responsionis demonstratur ex eo, quod Græcum habeat: *ὁ θεὸς τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ ὁμοῦς ἑαυτῷ.* At Omœusiani Episcopi per hypostasim intelligebant, & significabant substantiam, seu personam; per ipsam verò, substantiam, essentiam, naturam. Cujus rei testem habemus S. Epiphanium, vel potius Basilium Ancyranum. *Verum, inquit, ne quem hypostasim appellatio ipsa perturbet. Ob id enim hypostases ab Orientalibus usurpantur, ut personarum proprietates subsistentes, existentesque declarent.*

Addit S. Hilarius, illud, quod Omœusiani dicunt, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum unum esse per consonantiam, non habere calumniam, quia, Spiritu sancto cum Patre & Filio connotato, unitatem consonantiae trium personarum inter se potius, quam essentiae unitatem, conveniebat per substantiae similitudinem directè & expresse praedicari, eo quod scilicet in tribus personis unitas consonantiae facilius intelligitur, & recipitur, quam unitas essentiae, & recepta unitate consonantiae, consequenter recipiatur essentiae unitas.

His subijcio illud, quod ab Homœusianis hic dicitur, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse hypostasim tria, unum verò per consonantiam, calumniam non habere; tum quia non dicunt, illos esse unum per consonantiam tantum; tum quia non opponunt unitatem consonantiae unitati essentiae, sed unitati substantiae & personalitatis; tum quia unitas consonantiae per se non excludit, nisi unitatem substantiae; quatenus, propriè loquendo, non unius secum, sed plurium est inter se consentire; & in divinis unitas consonantiae connexa est cum unitate essentiae. Nam tres personae divinae sunt essentialiter unum consonantia, quia essentialiter est una illorum voluntas, & essentialiter est una illorum voluntas, quia una est illorum essentia & natura.

Dices adhuc. Sic loquuntur in sua formula Antiocheni Episcopi: *Dominus noster discipulis precepit, dicens: Ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; Patris, inquam, verè Patris, & Filii verè Filii, & Spiritus sancti revera Spiritus sancti: ita ut haec vocabula non sint nuda, & sine re vocabula; sed quae accurate exprimant propriam uniuscuiusque personam, ordinem, ac gloriam.* At si Pater, Filius, & Spiritus sanctus propriam habent gloriam, alia est gloria Patris à gloria Filii, & alia gloria Filii à gloria Spiritus sancti; atque ita alia est essentia Patris ab essentia Filii, & alia essentia Filii ab essentia Spiritus sancti.

R. An-

Apud Socr.
l. i. c. 10.

ibid.

ibid.

R. Antiochenſes loqui de gloria notionali. *Nota.* Duplex in Deo diſtinguenda eſt gloria, eſſentialis ſcilicet, & notionalis. Gloria eſſentialis una eſt realiter ſed virtualiter multiplex, & communis tribus Perſonis. In eo autem conſiſtit, quod Deus ſit ens ſupremum, increatum, æternum, immenſum, & omnipotens, rerum omnium principium, &c. Quæ omnia per ſe ipſam eſt eſſentialiter una & ſimpliciſſima trium perſonarum eſſentia, ſeu ſubſtantia.

Gloria notionalis non una, ſed multiplex eſt realiter: alia enim realiter eſt gloria notionalis Patris, alia Filii, & alia Spiritus ſancti; & unaquæque perſona propriam habet gloriam notionalem, realiter diſtinctam & diverſam à gloria notionali alterius perſonæ. Sic gloria notionalis Patris eſt, quod ſit ingeneratus; quod generet Filium unius & ejusdem ſecum ſubſtantia; quod producat Verbum per ſe ſubſiſtens; quod producat imaginem ſui, per ſe exiſtentem, & ſibi conſubſtantialem; quod intelligendo producat ſuppoſitum divinum, ſibi deitate, potentia, majeſtate, & eſſentiali gloria æquale.

Gloria notionalis Filii eſt, quod procedat per viam intellectus; quod accipiat naturam divinam cum ſecunditate eam ulterius communicandi; quod ſit Verbum per ſe ſubſiſtens; quod ſit imago Dei inviſibilis, ſplendor gloria & figura ſubſtantia ejus, nulla planè ratione diſſerens. Gloria denique notionalis Spiritus ſancti eſt, quod procedat per viam amoris; quod vi proceſſionis ſue primò & per ſe ſit amor, quo Pater & Filius ſe mutuò comprehenſivè diligunt; quod ſit amoris illius terminus, per ſe exiſtens, & conſubſtantialis Patri & Filio. Multiplices autem glorias illas ſignificant vocabula Patris, Filii, & Spiritus ſancti; adeoque vocabula illa non ſunt nuda, & ſine re vocabula; ſed ſicut diſtinctas & diverſas perfectiones notionales, ita & diſtinctas & diverſas realiter perſonas, earumque realem ordinem exprimunt; realem, inquam, ordinem, vi cujus una perſona prima eſt realiter, alia ſecunda, & alia tertia; una quidem prima, quia Pater, alia ſecunda, quia Filius, & alia tertia, quia Spiritus ſanctus eſt.

§. I. I.

Prob. Reſp. Ex Pſeudo-Sardicenſi, & prima Sirmienſi formula, in quarum utraque habetur hic anathematismus: *Eos autem, qui dicunt, de nullis extantibus Filium, vel de altera ſubſtantia, & non ex Deo; & quod erat tempus, vel ſeculum, quando non erat, alienos ſcit ſancta & catholica Eccleſia.* Quo anathematismo Orientales, interprete S. Hilario, deſignunt Filium eſſe Patri coæternum, & de ipſamet Patris ſubſtantia, ipſum ſcilicet conſtituente per identitatem cum proprietate relativa filiationis, quæ à Patre producitur. Unde neceſſariò ſequitur, unam & eandem eſſe naturam & eſſentiam Patris & Filii, in duabus perſonis ſubſiſtentem.

Brevibus, inquit S. Hilarius, expoſitio fidei huius ſed abſolutiſſimis uſa eſt definitionibus. Nam condemnans eos, qui de non extantibus eſſe Filium dicerent, originem ei non ceptam, ſed manentem dedit. Ac ne hæc origo ejus, ex qua natus eſt, manens, alia potius, quam Dei, intelligeretur eſſe ſubſtantia; etiam eos blaſphemos pronunciat, qui ex alia aliqua ſubſtantia, & non ex Deo, Filium natum eſſe loquerentur: atque ita cum non ex nihilo ſubſiſtit, neque aliunde, quam ex Deo, quod eſt, exiſtit, non poteſt ambigi, in his natus eſſe, quæ Dei ſunt; quia neque de non extantibus, neque de alia, quam de innſcibili Patri & æterna ſubſtantia, unigenita Filii generatur eſſentia, hoc eſt, ipſe Filius, qui unigenitus eſt, generatur. Reſpuit verò & intervalla temporum, & ſeculorum, ut qui per naturam non diſſert, non poſſit ſeparabilis eſſe per tempus.

Itaque ex laudato anathematismo ſic & quidem rectè argumentatur Hilarius. Orientales damnant eos, qui dicunt Filium eſſe de non extantibus, hoc eſt, Filium eſſe de nihilo ſubſtantia manentis, & exiſtentis ratione prius, quam ſit ipſe Filius: ſimiliter damnant eos, qui dicunt Filium eſſe de ſubſtantia alia à

ſubſtantia divina. Secundum illos igitur ſuper eſt, ut Filius ſit de ſubſtantia divina, ſeu de ſubſtantia Patris. Nam ſi Filius eſt de ſubſtantia, ratione prius manente, ſeu exiſtente, & non eſt de ſubſtantia alia à Patris ſubſtantia, manifeſtum eſt, illum eſſe de ſubſtantia Patris.

Ex his autem ulterius inferit S. Hilarius, ſecundum Orientales, omnia, quæ Patris ſunt, inſeparabiliter habere Filium, præter eſſe ingeneratum, cum ſint in eſſentia prorsus indifferentes, & duratione pares. *Non eſt*, inquit, *de non extantibus (Filius) ut ei extans origo ſit. Non eſt extans ei ad originem ſubſtantia aliqua alia, niſi ſola, quæ Dei eſt, ut in eo nihil aliud natum eſſe poſſit, quam omne quod Dei ſit; quia non ex nihilo extans, aliunde non ſubſiſtit. Non diſſert in tempore: ut cum Patre ſit intemporalis & Filius. Inſeparabilia itaque inter innſcibilem Patrem & unigenitum Filium cuncta ſunt, quos in tempore pares ipſa illa unius tantum paternæ exiſtentis, ex qua natiuitas ſumitur, indifferentia in nullo diſcernat eſſentia.*

Præterea, in prima Sirmienſi formula Omœuſiani dicunt in ſecundo anathematismo: *Si quis Patrem & Filium duos dicit Deos, anathema ſit.* Et in tertio: *Si quis, unum dicens Deum, Chriſtum autem Deum ante ſecula Filium Dei obſecutum Patri in creatione omnium, non conſtituit, anathema ſit.* His autem duobus anathematismis ſimul junctis, Omœuſiani manifeſtè remonent à Patre & Filio diſtinctionem & diverſitatem eſſentia. Nam ſi uterque Deus eſt, & tamen non ſunt duo dii, reliquum eſt, ut ſint unus Deus, adeoque ut una ſit, & planè indifferens utriuſque eſſentia. Ubi enim unus eſt tantum Deus, ibi neceſſe eſt unam tantum eſſe divinam eſſentiam. Et cum hoc nomen, Deus, eſſentiam ſignificet, ubi irreligioſum eſt hoc nomen, Deus, multiplicari, ibi quoque multiplicari eſſentiam impium eſt.

Ita diſcurrit S. Hilarius in anathematismos illos. *Rerum nobis abſolutam intelligentiam ipſa illa nominis religioſa perfectio tribuit. Cum enim in damnatione ſit, Patrem & Filium duos Deos dicere; & rurſum anathema ſit, Filium Deum negare: ſubſtantia diverſa alterius ab altera opinio in prædicandis diis duobus excluditur. Non enim eſt alia, præter illam Dei Patris, ex qua Dei Filius Deus intemporalis eſt natus, eſſentia. Nam cum neceſſario Deum Patrem conſtituimus, & abſolute Chriſtum Dei Filium Deum predicamus, & inter hæc duum Deorum ſit irreligioſa conſeſſio: non poſſunt, ſecundum naturæ indifferentiam & nomen indifferens, non unum eſſe in eſſentia genere, quorum eſſentia nomen non licet eſſe niſi unum.*

Dices. Sirmienſes ſic ajunt anath. 25. *Si quis nolente Patrem, natum dicat Filium, anathema ſit. Non enim nolente Patre, coactus Pater, vel naturali neceſſitate ductus, cum noller, genuit Filium: ſed mox ut voluit, ſine tempore, & impaſſibiliter ex ſe eum genitum demonſtravit.* R. eodem anath. 24. dicere: *Si quis voluntate Dei, tanquam unum aliquid de creatura, factum dicat Filium, anathema ſit.* Quibus verbis deſiniunt, generationem Filii non eo modo liberam fuiſſe Patri, quo ei libera fuit productio creaturatum; adeoque falſum eſſe, quod ſicut potuit pro arbitrio creaturas producere, vel non producere, ita Filium generare, vel non generare, pro arbitrio potuerit. Unde ſequitur generationem Filii Patri fuiſſe neceſſariam. Ac ut oſtendant neceſſariam non fuiſſe modo, qui ſit indignus Deo, & tali neceſſitate, qualem v. g. mulier patitur, cum abortum facit, anath. 25. dicunt: *Si quis nolente Patre, &c.*

Potèrò his duobus anathematismis Filium à creaturæ conditione prorsus ſeparant, eumque ut genuinum ac perfectiſſimum Patris ſectum agnoſcunt, cum docent & productionem ejus minimè contingentem, & liberam Deo fuiſſe, & Patrem, lubentem ac nulla vi coactum, ſine tempore, proindeque ab æterno, & impaſſibiliter eum ex ſe, ſeu ex ſubſtantia ſua genuiſſe, non ut abortivum, & naturale quoddam excrementum, ſed ut numeris ſuis abſolutiſſimum, atque ab æterno maturum partui fructum.

Ana-

A. u. d. Hilarij.
lib. de ſyn.

Ibid. u. 35.

Ibid. n. 40.

Ibid. m.

Ibid. n. 41.

Anathematismum 24. paulò aliter, & ad ejus Auzhorum mentem omnino appositè interpretatur S. Hilarius. Itaque secundum Sirmienfes, interprete S. Hilario, Filius voluntate Dei factus non est, tanquam unum aliquid de creatura, quia creatura non existunt, nec tales existunt, nisi quia Deus eas voluit existere, & tales existere: cum enim liberè à Deo productæ sint tam ex nihilo subjecti, quam ex nihilo sui, & ita à Deo non sint productæ ex substantia aliqua præexistente, quæ eas esse, aut tales esse exigeret, quod sint, & tales sint, hoc totum debent voluntati Dei, qui potuit eas producere, vel non producere, tales vel alias producere.

Filius verò, qui productus non est de non extantibus, sicut creaturæ producuntur, sed natus est de substantia Patris, quod subsistat, & talis subsistat, qualis Deus Pater subsistit, hoc debet, non voluntati Dei, sed origini, seu nativitati; atque subsistit, & talis subsistit, qualis & Deus Pater est; non quia Pater voluit, sed quia cum de substantia sua genuit. Omnibus creaturis, inquit S. Hilarius, substantiam voluntas Dei attulit: sed naturam Filio dedit ex impassibili ac non nata substantia perfecta nativitas. Talia enim cuncta creata sunt, qualia esse Deus voluit: Filius autem natus ex Deo, talis subsistit, qualis & Deus est. Nec dissimilem sui edidit naturam naturam: sed ex substantia Dei genitus, nature secundum originem attulit, non secundum creaturas, voluntatis essentiam. Filius, quia de substantia Dei genitus est, talem essentiam & naturam habet, qualem exigit essentialiter ejus origo, adeoque ipsammet essentiam & naturam divinam habet: creaturæ verò, quia ex non extantibus liberè à Deo productæ sunt, talem essentiam & naturam habent, qualem eas habere decrevit voluntas divina, quod exactè verum est de creaturis, non specificè, sed genericè consideratis. Hinc creaturæ contingentem tantum, & nullo pacto necessariam, ac proinde essentia divinæ dissimilem essentiam habent.

Dices. Sic loquuntur Sirmienfes anath. 17. Si quis Dominum & Dominum, Patrem & Filium duos dicat Deos, anathema sit. Non enim exæquamus vel comparamus Filium Patri, sed subjectum intelligimus. Neque enim descendit in Sodomam sine Patris voluntate; neque pluit ex sese, sed à Domino, auctoritate scilicet Patris; nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentem Patrem: Sede ad dexteram meam. Hæc difficultas superius jam soluta est. Itaque Respondeo breviter, Sirmienfes non exæquare, aut comparare Filium Patri, quia non dicunt duos ingenitos, sed unum ingenitum, nempe Patrem; & alterum genitum, nempe Filium; sicque Patrem Filio superiorem faciunt ingenti prærogativa, quæ perfectio, non essentialis, sed notionalis est. Unde quantumvis ingenti ratio emineat censetur rationi geniti, adhuc Filius Patri par esse potest, & est in omnibus essentialibus, adeoque adhuc Filius Patri par esse potest, & est in deitate. Ergo non obstante inæqualitate illa notionali, quam Patrem inter & Filium statuere videntur Sirmienfes, Filius adhuc Deus est, & tam Deus est, quam Pater.

Subjectio autem, quam Filio ad Patrem attribuunt Sirmienfes, cum Filium dicant esse Regem de Rege, Dominum de Domino, Deum de Deo, & unum esse cum Patre Deum, non est subjectio creaturæ ad creatorem, aut servi ad herum, aut inferioris & minoris ad dignitatem & maiestatem superiorem; sed est voluntaria pietatis ac religionis subjectio, qualem in humanis ad patrem habere potest filius, qui sui juris est, & patri tam in moralibus quam in naturalibus bonis æqualis. Unde in divinis Filius cum tali subiectione adhuc intelligitur in omnibus essentialibus Patri par esse: imò cum talem subiectionem non habeat, nisi quia Filius est, cum tali subiectione necessariò intelligitur esse de substantia Patris, Patri in essentia perfectè similis esse, imò & unam cum ipso habere naturam, atque ita ei in deitate, potestate, maiestate, cæterisque attributis absolutis æqualis esse, & unus cum illo Deus.

Hanc doctrinam tradit S. Hilarius, in allegatum anathematismum differens. Pietatis subjectio, inquit, non est essentia diminutio, nec religionis officium degenerem efficit naturam: cum per id, quod cum & innascibilis Pater Deus est, & unigenitus Filius Dei Deus est, Deus tamen unus sit, & subjectio Filii doceatur & dignitas, dum & ipsi illi nomini Filius nuncupandus subicitur: quod cum Dei Patris sit, tamen sibi ex natura sit nomen. Habens nomen, sed ejus cuius & Filius est, sit Patri & obsequio subjectus, & nomine, ita tamen, ut subjectio nominis, proprietatem naturalis atque indifferentis restetur essentie. Interprete igitur S. Hilario, per subiectionem illam, quam Sirmienfes attribuunt Filio, non degenerat Filius, nec minuitur ejus essentia, quia, ea non obstante, Filius cum Patre unus Deus est. Imò Filii summam importat dignitatem; cum hac ratione Patri subjectus esse non possit, nisi is, qui in perfectam similitudinem & unitatem naturæ & essentie ab eo procedit.

§. III.

Prob. Resp. Ex Ancyranæ Synodo, ab Omœusianis contra Anomæos ann. 358. celebrata. In Synodica autem sua epistola sic loquuntur: Credimus in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: non in creatorem & creaturam. Aliud enim est creator & creatura: aliud Pater & Filius. Ob id utrumque nomine ipsa separatim est. Pater enim sui similis substantia Pater à nobis intelligitur. Ecclesia Deum credit non modo creaturæ rerum esse conditorem. sed & unici Filii Patrem: qui non solum procreatricem actionem habeat, propter quam creator intelligitur, sed & propriè, uniceque generandi: ex qua unici Filii Patrem esse cognoscimus. Ut enim patres illi in terra nominantur, qui ad sue nature similitudinem expressos habent filios, sic in celo Pater ille dicitur... quod omnino ad nature similitudinem genitum ex sese Filium habeat. Deo unico Dei Filio existimandum nobis est. propriè Filium esse dictum, utpote qui solus ex solo Patre eidemque natura similis sit genitus. Filius, qui sæcula anteceffe omnia, Deus est, quatenus Dei Filius; perinde atque homo est, quatenus hominis filius. Filius à Patre genitus, ac Dei forma præditus, equalisque Deo, divinitatis proprietates habuit... ac Patri divinitate ipsa, & incorporea conditione, & actione similis: perinde ac similis erat carnis, quatenus caro fuit, & carnis passiones suscepit.

Ancyranæ Synodi Episcopi credentes in Patrem & Filium, non credunt in creatorem & creaturam: aliud enim est, esse creatorem & creaturam, & aliud, esse Patrem & Filium: nam pater est is, qui de sua substantia producit suppositum sibi in substantia simile; cum creator sit is, qui de non extantibus, seu de nihilo producit rem alterius & diversæ substantiæ.

Secundum eosdem, Ecclesia credit Deum & Creatorem & Patrem, Creatorem Angelorum, hominum, aliarumque substantiarum corporearum, unici verò Filii Patrem. Unde Ecclesia duplicem agnoscit in Deo actionem, unam procreatricem, & alteram propriè generativam: procreatricem quidem, qua de non extantibus Angelum, hominem, & cætera omnia alterius à se essentie & naturæ produxit; propriè generativam verò, qua de propria substantia genuit personam sibi in natura & essentia similem.

Dicunt autem, propriè generativam, quia creatio in Scripturis dicitur etiam quandoque generatio, sed latè & impropriè. Sic dicitur: Qui genuit stillas ro-
ris: Filios genui, & exaltavi, &c. Quibus locis, & aliis similibus, to gignere, non nisi abusivè sumitur, ut notant iidem n. 5. Unde Deus dici non potest propriè Pater plurimum Filiorum, sed unius tantum Filii, quia actio propriè generativa in unico Filio tota exhaustitur, & ita ad plures extendi non potest.

Hinc, secundum eosdem, de unico Dei Filio existimandum nobis est, quod solus sit propriè Filius Dei, quia solus de substantia Patris est, & similis cum Patre substantiæ. Hinc, secundum eosdem, sicut in terra ii tantum propriè nominantur patres, qui alios

Ibid. n. 11.

Apud Epiph.
hæret. 73. n. 1.
q. 1. 2.Job 32.
16. 17.

de

de sua substantia ad perfectam naturam suam similitudinem generant; ita in cœlo Pater propriè dicitur prima deitatis persona, quia ad perfectam naturam & essentiam suam similitudinem genitum de sua substantia Filium habet.

Secundùm eòdem, Filius, quem ab æterno genuit Pater, Deus est, quatenus Dei Filius; sicut homo est, quatenus hominis filius: unde sicut verè & propriè homo est, quia hominis filius est; ita verè & propriè Deus est, quia Dei Filius est: & sicut, quia filius hominis est; non tantùm quoad figuram & speciem externam, sed etiam quoad naturam & substantiam homo est; ita quia verè & propriè Filius Dei est, non superficiei tenus & repræsentativè, sed natura & substantia Deus est; vel, si vis, non superficiariè, sed solidè & substantialiter Deus est.

Hinc, secundùm eòdem, unicus Dei Filius, quia verè & propriè Filius Dei est, non superficiariè, sed solidè, substantialiter, & intimè possidet formam Dei, proindeque æqualis est Deo, & divinitatis proprietates, adeoque ipsammet divinitatem habet: unde & incorporata conditione, & actione, & ipsa divinitate Patri similis est; perinde ac similis est carni, quia caro est. Quare sicut, si carnis essentiam & substantiam non haberet, carni similis non esset; ita, si careret essentia seu substantia deitatis, non esset similis Deo, non esset similis Patri divinitate: nam sicut similitudinem carnis, seu similitudinem in carne facit essentia seu substantia carnis; ita similitudinem deitatis, seu in deitate similitudinem facit essentia, seu substantia deitatis: & sicut unicus Dei Filius nobis in carne similis est, quia essentiam seu substantiam carnis assumpsit; ita Patri similis est in deitate, quia à Patre, de ipsa Patris essentia seu substantia genitus, essentiam seu substantiam deitatis accepit.

Hanc suam doctrinam planè catholicam confirmat Ancyranæ Synodus in suis anathematismis. In primo sic loquitur: *Si quis... neque ex fidei præscripto similem essentia Patri Filium esse fateatur, utpote qui falso Patrem & Filium appellet, re ipsa vero neque Patrem, neque Filium, sed creaturam ac creatorem: ac Filii Patrique notionem cum reliquis operibus communiceat, & quoties ea de re agitur, calumniosè mentitur, primum illud opus ac præcipuum esse, quod ab ipso factum est, aut magnitudine antecellens... anathema sit.*

Hoc anathematismo Synodus expressè proferibit Arianum dogma, in eo positum, quòd Pater & Filius in divinis sint nomine tenus Pater & Filius, & re ipsa creator & creatura... quòdque Filius eatenus ab aliis rebus, quas Pater condidit, differat, quatenus opus ejus est primum, præcipuum, & magnitudine antecellens. Hoc autem impius dogma proscripto, quid superest, nisi ut Filius sit verè & propriè Deus; & tam sit Deus, quàm Pater Deus est; cum hoc tantùm discrimine, quòd Pater à nullo, Filius verò à Patre genitus sit?

Præterea, in hoc anath. Synodus constituitur Patrem & Filium similes in essentia, adeoque similes in deitate; cum essentia Patris sit deitas. Synodus igitur constituitur Filium esse Deum, sicut constituitur Patrem esse Deum: manifestum enim est Filium non esse similem Patri in deitate, nisi Deus sit; sicut unus paries non est alteri parietis similis in albedine, nisi albus sit; & unum corpus non est alteri corpori simile in quantitate, nisi quia tantum est; & ipse Filius non est nobis similis in humanitate, nisi quia est homo.

Amplius. Synodus constituitur Filium essentia similem Patri; adeoque, cum Pater sit Deus, constituitur Filium essentia similem Deo. At r. evidentè repugnat creaturam esse Deo similem essentia: essentia enim creaturæ diversa est ab essentia Dei, & ex duobus, quorum diversa est essentia, unum esse alteri simile essentia, evidentè repugnat. Synodus igitur constituitur Filium essentia similem Patri, Filium constituitur non esse creaturam, sed esse verè & propriè Deum.

2. Essentia similis Deo esse non potest, nisi Deus; sicut essentia similis Angelo non potest esse, nisi An-

gelus; & essentia simile ligno non potest esse, nisi lignum; & essentia similis homini non potest esse, nisi homo. Et tam manifestè repugnat eum, qui non est Deus, sed creatura, Deo similem esse essentia, quàm repugnat hominem essentia similem esse ligno, aut lignum Angelo. Synodus igitur Filium verè ac propriè Deum constituitur, constitendo illum esse Patri similem essentia. Constituitur autem non solum hoc anathematismo, sed etiam pluribus aliis.

Amplius. Synodus constituitur ad veram Patris & Filii notionem seu rationem requiri, ut Filius sit essentia similis Patri, ac proinde, ut unus ab altero procedat in similitudinem essentia seu naturæ. Ergo juxta Synodum, eatenus in divinis Pater verè Pater est, & Filius verè est Filius, quatenus Filius procedit à Patre in similitudinem essentia seu naturæ divinæ: sicut in humanis Pater verè est Pater, & Filius verè est Filius, quia Filius procedit à Patre in similitudinem essentia seu naturæ humanæ. At Filium in divinis procedere à Patre in similitudinem essentia divinæ, nihil aliud esse potest, quàm Filium à Patre accipere essentiam divinam: sicut in humanis Filium procedere à Patre in similitudinem naturæ humanæ, nihil aliud est, quàm Filium à Patre accipere naturam humanam. Sententia igitur Synodi est quòd Filius in divinis accipiat à Patre essentiam divinam; sicut in humanis filius accipit à Patre essentiam humanam: item quòd Filius in divinis sit essentia similis Patri, quia ab eo nascendo, ab eo accipit essentiam divinam; sicut in humanis Filius est essentia similis Patri, quia cum ab eo nascitur, ab eo accipit essentiam humanam. Juxta Synodum igitur, in divinis Filius essentia similis est Patri, quia Deus; & tam verè ac propriè Deus est, quàm Pater; sicut in humanis filius essentia similis est patri, quia est homo, & tam verè ac propriè est homo, quàm pater.

Anathematismo decimo-quarto sic ait: *Si quis propter piam illam, que in Ecclesia concipitur, personarum Patris ac Filii proprietatem, verius ne idem omnino cum Patre Filius intelligatur, dissimilem essentia Patris esse Filium dicat, anathema sit.* Qui negat Filium esse Patri dissimilem in essentia, negat Filium esse in essentia diversum à Patre: diversitas enim & dissimilitudo in essentia convertuntur, & quòd est diversum in essentia, est in essentia dissimile; vicissim quòd est in essentia dissimile, est diversum in essentia. Qui autem negat Filium in essentia diversum esse à Patre, affirmat Filium esse cum Patre eundem in essentia: identitas enim in essentia excluditur per solam in essentia diversitatem. Ergo cum Synodus negat Filium esse Patri dissimilem in essentia, affirmat Filium esse eundem in essentia cum Patre, adeoque affirmat Filium Patri coessentialem, seu substantialem in sensu Nicæni Symboli.

Anathematismo decimo-sexto Synodus definit Filium esse Patri coæternum. *Si quis Patrem, inquit, unigenito, quem produxit, Filio tempore anteriorem esse dicat, Filium verò Patre juniorem, anathema sit.* Certè qui negat Filium Patre juniorem esse, negat Patrem ante Filium existisse, & ita Filium Patri Synaidion constituitur, adeoque & verum Deum de Deo vero ab æterno genitum; atque ita apertè contradicit Arianis blasphemantibus, & dicentibus Filium creaturam, cæteris magnitudine antecellentem, à Deo aliquantò ante tempora & sæcula omnia de non entibus factam.

Anathematismo penultimo nullum calumnie locum relinquit Synodus: *Si quis, inquit, sola potestate Patrem unigeniti Filii, non potestate simul & essentia esse definiat, tanquam solam potestatem usurpans, & communem ei cum cæteris operibus conditionem tribuens, neque germanum à Patre Filium verè ortum esse predicans, anathema sit.* Itaque juxta Synodum, Pater sola potestate creator est rerum à se conditarum; Pater verò unigeniti Filii sui, non sola potestate, sed potestate simul & essentia seu substantia: sola potestate, creator est rerum à se conditarum, quia ad hoc ut illarum creator sit, requiritur & sufficit, ut illas possit

possit producere, & re ipsa producat de non extantibus, hoc est, ut nos loquimur, de nihilo sui & subiecti: unigeniti verò Filii sui Pater est potestate simul & substantia; quia ad hoc ut Filii sui verè & propriè Pater sit, requiritur, ut possit eum producere, & re ipsa producat de sua substantia; adeoque ad hoc ut unigenitus Patris Filius, sit germanus illius Filius, requiritur, ut de Patris substantia potuerit produci, & re ipsa productus fuerit. Quare qui dicit Patrem sola potestate, non potestate simul & substantia, unigeniti Filii sui Patrem esse, communem Filio cum cæteris operibus conditionem tribuit; cum dicat illum non de substantia Patris, sed de non extantibus productum esse; atque ita negat Patrem esse verè & propriè Patrem Filii, & Filium esse verè & propriè Filium Patris; affirmatque re ipsa, Patrem, nomine tenus Patrem, creatorem esse Filii, & Filium, nomine tenus Filium, creaturam esse Patris.

Apud Epiph.
hæc. 73.

Hæc est doctrina Ancyranæ Synodi, juxta quam Pater est verè ac propriè Pater Filii, quia illum de sua substantia ab æterno genuit; & Filius vicissim est verè ac propriè Filius Patris, quia de Patris substantia ab æterno genitus est. Pater igitur, juxta Synodum Ancyranam, produxit Filium, communicando illi substantiam suam. Jam verò, juxta eandem Synodum, Pater, producendo Filium, vel communicavit ei totam suam substantiam, vel partem illius tantum. Non secundum: nam Synodus dicit, anath. 13. *Si quis Filium similem essentia illius intelligens, cujus Filius intelligitur, vel idem prorsus cum Patre Filium esse dicat, vel Patris partem, vel profluvio quadam, ac passione, corporearum instar filiorum, incorporeum ab incorporeo Patre produxisse Filium asserat, anathema sit.*

Primum itaque dicendum est. Unde juxta Synodum Ancyranam, una est essentia seu substantia Patris & Filii; atque ita, juxta Synodum Ancyranam, Filius, non creatura, sed verè & propriè Deus est, non Deus inferior & minor, ut aliqui cum Eusebio Cæsariensi volebant Ariani, sed Deus maximus & supremus, vel potius unus cum Patre Deus, Deus genitus & unigenitus, ingenito Deo Patri in deitate, potentia, maiestate, gloria, cæterisque omnibus essentialibus æqualis; Deus verus de Deo vero, verum lumen de vero lumine, vera vita de vera vita, totus ex toto, perfectus ex perfecto, genitus, non factus, Patri coessentialis seu consubstantialis, non in Sabellianorum, aut Paulianitarum, sed in orthodoxorum Patrum sensu. Catholicè igitur de Verbi divinitate sensit Ancyra Omœusianorum Episcoporum Synodus, ex cujus anathematismis, quoddecim refert S. Hilarius lib. de Syn. & exponit, atque in illis Arianam eque ac Sabellianam pravitatem damnari ostendit.

Dices 1. Ancyra Synodus negat Filium esse eundem cum Patre. Nam anath. 5. qui primus est apud Hilarium, sic loquitur: *Si quis audiens imaginem esse Filium Dei invisibilem, idem dicat esse imaginem Dei, quod & Deum invisibilem, quasi non confitens verè Filium, anathemate est.* R. Synodum, hoc anath. & aliis similibus, damnare Sabellianam dogma, quod à Marcello Ancyrano, cui suspectus fuerat ab Arianis Basilii, Omœusianorum antesignanus, instauratum fuisse, volebant non solum Ariani, sed Omœusiani Episcopi. Hoc igitur anath. & aliis similibus, non aliud dicit, quam Filium non esse eundem prorsus cum Patre, hoc est, quam non esse unam & eandem personam Patris & Filii; vel, si vis, Patrem non esse unum & idem hypostasi cum Filio, quamvis sint unum & idem essentia.

Ita Synodum interpretatur S. Hilarius. Exclusa est, inquit, assertio volentium nominibus tantum Patrem & Filium predicare. Neque enim ipse sibi quisquam imago est: sed cum, cujus imago est, necesse est ut imago demonstretur. At non exclusa est assertio volentium predicare unam & eandem Patris & Filii essentiam: neque enim Synodus negat Filium esse imaginem Dei invisibilem, sed esse supponit, & quidem eo modo, quo verus filius imago patris est; & consequenter

supponit, Filium esse Dei invisibilis imaginem, non quoad speciem externam tantum, sed quoad ipsam rei naturam & substantiam. Qui autem dicit Filium hoc modo esse imaginem Patris, sic personarum confusionem excludit, ut simul essentia unitatem asserat. Itaque, ut prosequitur S. Hilarius, juxta Synodum Ancyranam, est Pater, est & Filius; quia imago Patris est Filius: & qui imago est, ut rei imago sit, speciem necesse est, & naturam, & essentiam, secundum quod imago est, in se habeat auctoritatis.

Veritas hujus responsionis amplius declaratur ex anath. 14. jam citato, ubi dicitur: *Si quis propter ipsam illam, que in Ecclesia concipitur, personarum Patris ac Filii proprietatem, veritas ne idem omnino cum Patre Filius intelligatur, dissimilem essentia Patri esse Filium dicat, anathema sit.* Sensus enim est: Si quis veritas, ne Filius intelligatur idem esse cum Patre, non solum essentia, sed etiam hypostasi, & hoc pacto tollatur personarum Patris & Filii proprietatem, quam proficitur Ecclesia, Filium Patri essentia dissimilem, adeoque essentiam Filii ab essentia Patris diversam esse dicat, anathema sit.

Dices 2. Synodus sic loquitur anath. ultimo: *Si quis Patrem potestate simul & substantia Filii Patrem asserens, consubstantialem, vel ejusdem cum Patre substantia Filium esse dicat, anathema sit.* R. Synodum in hoc anath. supponere, quod in superiori asseruit, Patrem esse Filii Patrem potestate simul & substantia, hoc est Patrem de sua substantia genuisse Filium. Non potuit autem Pater, juxta Synodi ipsius doctrinam, gignere Filium de sua substantia, nisi ei communicando, & in eum quasi transfundendo totam suam substantiam. Supponit ergo Synodus in hoc anath. quod in superiori asseruit, unam esse Patri & Filio communem substantiam, nempe substantiam Patris. Quare cum Synodus negat Filium esse *ὁμοῦσαν ἢ ταυτοῦσαν τῷ πατρὶ*, negat tantum Filium esse unam & eandem cum Patre hypostasim, seu personam.

Negat igitur Synodus Filium esse Patri *ὁμοῦσον*, seu *ταυτοῦσον* in sensu Sabellianorum, qui cum Filium Patri *ὁμοῦσον* dicebant, intelligebant Patrem & Filium esse unam & eandem rem singularem, per se subsistentem. Cujus responsionis veritas amplius declaratur. 1. Quia gratis omnino negaretur hic anathematismus editus esse contra Sabellianos, sicut alii plures superiores, quibus in Patre & Filio removeretur personarum confusio. Et verò Synodum suis anathematismis solos Sabellianos cum Anomœis impugnare, satis clarum est. 2. Quia Synodus vocabulum *ὁμοῦσον* per illud vocabulum *ταυτοῦσον* modificat. Quod nomen *ταυτοῦσον* non bene redditur per ly ejusdem substantia; sed propriè significat id, quod est cum aliquo hæc substantia singularis & individua, seu hoc suppositum. Et qui Synodum inducit sic loquentem: Si quis Filium Patri consubstantialem, vel ejusdem cum Patre substantia dixerit, &c. gratis impingit Synodo frigidum & puerile pleonasma.

Pro certo igitur statuendum videtur, hunc anathematismum non adversus Nicænum Symbolum editum fuisse, sed à Basilio Ancyrano additum, contra imputatam Marcello doctrinam, ne similitudinem in essentia, adeoque in essentia identitatem statuendo, videretur inducere personarum confusionem, ad quam tollendam, dissimilitudinem adeoque & diversitatem in essentia statuendam esse volebant Anomœi; atque ita videretur impingere in crimen illud, propter quod Marcellus exauctoratus fuerat, & ipse in ejus locum intrusus.

Dices 3. Ancyra Synodus sic loquitur, anathematismo 10. *Si quis istud audiens: Sicut Pater vitam habet in se ipso, sic & Filio dedit vitam habere in se ipso; dissimilem essentia Patri Filium assereret, anathema sit.* Manifestum enim est, cum vita, quam in Patre intelligimus, essentia sit, nec non & unigeniti vita, quæ à Patre genita est, intelligatur essentia; particulam hanc, sic, essentia cum essentia similitudinem indicare. Quibus verbis admittit Synodus essentiam cum essentia similem, essentiam genitam & essentiam inge-

Apud Epiph.
hæc. 73.

Apud Epiph.
hæc. 73.

Apud Epiph.
hæc. 73.

ingenitam, adeoque duas essentias, realiter inter se distinctas, Patris & Filii, qui proinde aut in nullo sensu consubstantiales sunt juxta Synodum, aut sunt duo Dii, quod negat Synodus.

R. 1. Essentiam non dici essentia similem ut quod, sed ut quo tantum: essentia enim non est sua, sed suppositi, cujus est essentia; & ita non est similitudo sui, sed suppositi, cujus est essentia. Ut autem essentia sic dicatur similis essentia, non requiritur essentia duplex realiter, sed sufficit essentia realiter una, virtualiter duplex, quae sit in duobus suppositis, realiter distinctis. Et tunc cum dicitur essentiam esse similem essentiae, perinde est, ac si diceretur, unum suppositum esse alteri similem essentia. Sic si eadem realiter albedo per replicationem existeret in duobus parietibus, recte diceretur albedo albedini similis ut quo, & tunc perinde esset, ac si diceretur parietem esse parieti similem albedine. Sicut ergo ut paries dicatur alteri parieti similis albedine, & ita in bono sensu dicatur albedo similis albedini, sufficit una albedo replicata: ita ut unum suppositum dicatur alteri supposito simile essentia, & ita in bono sensu dicatur essentia similis essentiae, sufficit una realiter essentia, communis pluribus realiter suppositis: sicut enim albedo eadem replicata aequivalens pluribus numero albedinibus, in ordine ad constituendum plures parietes albedine similes; ita essentia eadem, sed communis pluribus suppositis, aequivalens pluribus numero essentis, in ordine ad constituenda plura supposita essentia similia. Male ergo ex modo loquendi Synodi arguitur eam realiter distinguere essentiam Filii ab essentia Patris.

R. 2. Cum Synodus essentiam Filii vocat, essentiam genitam, hunc modum loquendi ei communem esse cum sanctis Patribus, ut Ignatio Martyre, epist. 3. Gregorio Nysseno lib. 2. contra Eun. Hilario lib. de Syn. & alibi, Augustino lib. 7. de Trin. c. 2. &c. qui idcirco male sensisse de Verbi divinitate, non nisi falso & temere dici possunt. Synodus itaque cum sanctis Patribus dicit essentiam Filii genitam esse, non per productionem sui, sed per sui communicationem & transfusionem. Secundum veteres illos, natura genita, cum de divinis agitur, nihil aliud est, quam natura generatione communicata, & transfusa; & gignere naturam, idem est, ac naturam generatione communicare, & transfundere. Hoc sensu essentia divina, licet una & eadem realiter, est genita & ingenita, prout est in diversis suppositis: ingenita quidem, prout est in Patre, quia est in Patre sine principio Patri eam communicante; genita vero, prout est in Filio, quia eatenus est in Filio, quatenus ei à Patre communicatur.

Addo, essentiam seu naturam Filii à Synodo & aliis Patribus dici genitam, non ut quod, sed ut quo tantum: gigni enim ut quod, natura non est, sed totius, seu hypostasis naturam habentis. Itaque etiam in creatis, in quibus natura filii realiter distinguitur à natura patris, id quod gignitur est totum, seu suppositum; id vero quo velut forma, vel quasi forma, ipsum constituente in suo esse, gignitur, est natura seu essentia, vel producta, vel communicata. In creatis igitur natura filii gignitur ut quo, quia est id quo productum, velut forma suppositum constituente in suo esse, suppositum gignitur. Similiter in divinis natura Filii gignitur ut quo, quia est id quo communicato & transfuso, velut forma vel quasi forma verbum constituente in suo esse, Verbum gignitur.

Neque vero his contradicit Conc. Later. IV. cap. 2. cum ait, quod natura divina non est generans, neque genita, nec procedens: loquitur enim de genito & procedente ut quod, non de genito & procedente ut quo: nam sic prosequitur: Sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, & Spiritus sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura. Ex eo quod Pater generat ut quod, Filius gignitur ut quod, & Spiritus sanctus procedit ut quod, necessario sequitur realis distinctio trium personarum quaequam manet naturae unitas, quia natura in Patre generat tantum ut quo remotè, in Filio tantum gignitur ut quo transfuso, & procedit tantum ut quo

Simonet Theol. Tom. I.

communicatio in Spiritu sancto. Immerito igitur diceretur Ancyra Synodus essentiam Filii ab essentia Patris distinguere realiter, quia essentiam Filii genitam essentiam vocat.

Imò verò Ancyranam Synodum in citato anathematismo planè catholicam esse, & omnem omnino à Patre & Filio in essentia dissimilitudinem removere, quod est æquivalenter Patris & Filii in essentia identitatem asserere, ostendit S. Hilarius lib. de Syn. num. 16. cum in hunc anathematismum sic ait: *Connectitur, tali confessione originis suae, indiscrete naturae perfectae naturitas. Quod enim in utroque vita est, idem utroque significatur essentia. Et in vita, quae generatur ex vita, id est, essentia, quae de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur, scilicet quia vita ex vita est, tenet in se originis suae indissimilem naturam; quia nata & gignentis essentiae, id est, vitae quae habetur (à Patre, & data est (Filio,) similitudo non discrepet... non aliud habet (Pater) quam dedit: & sicut vitam habens, ita habendam dedit vitam. Ac sic quod de essentia, tanquam vita ex vita, simile sui secundum essentiam nascitur, nullam diversitatem ac dissimilitudinem admittit nascentis & gignentis essentiae. Ecce, interprete S. Hilario, Synodus Ancyra ad vindicandam Filii cum Patre in essentia similitudinem, textum Scripturae adhibet, quo omnis planè dissimilitudo seu diversitas (nam haec voces hic synonymae sunt) ab essentia Patris & Filii removetur. At ubi nulla planè reperitur diversitas in essentia, ibi necesse est reperiri essentia identitatem. Ego, &c.*

S. IV.

Prob. 4. Resp. ex facto Basilii Ancyraei, Omocianorum facile principis, qui tertiam Simiensem formulam subscribendo, scripsit se credere Filium verum veri Patris Filium, Patri non voluntate solum, sed etiam essentia ipsa similem; uno verbo, Patri similem per omnia. At qui confitetur Filium Patri similem essentia, & per omnia, confitetur Patrem & Filium unius & ejusdem esse naturae seu substantiae, si per omnia, inquit S. Augustinus, similem diceretis (Patri Filium) consequenter intelligeremini, quod eos diceretis etiam unius ejusdemque esse naturae, si per substantiam. Ego verò, inquit S. Basilii, si quid privam sentiam, dicendum mihi est, haec vocabula, simile substantia, dummodo adjunctum habeant, citra ullam varietatem, prorsus amplector, tanquam eodem cum omnis pertinencia. Qui autem dicit per omnia, manifestè dicit, citra omnem varietatem. Ergo Basilii, &c.

Prob. 5. Resp. ex facto ejusdem Basilii, Silvani Tarsensis, Eleusii Cyziceni, & aliorum Seleuciensis Synodi Legatorum, qui Constantinopoli, anno 359. exeunte, coram Constantio Filium Patri consubstantialem confessi sunt in conventu, cui aderant Eudoxiani seu Acaciani Episcopi. Rem sic narrat Theodoretus: Ipse quoque (Eudoxius) vicissim objecit Euthario, eos etiam Consubstantialis vocabulum, quod in Scripturis non extaret, damnare oportere. Sed respondit Silvanus: Aequum etiam est, ut illi voces istas, de non extantibus, & creaturam, & alterius substantiae, quae in Scripturis non extant... condemnent... At illi initio quidem contradicere ceperunt. Postea verò, animadvertens Imperatoris indignatione, aegre licet atque inviti, voces ipsas à Silvano propositas condemnarunt. Exinde verò acius insisterunt, flagitantes, ut Consobstantialis quoque vocabulum damnaretur. At Silvanus, & suo & sociorum nomine, ad illos (Eudoxianos) & ad ipsum Imperatorem ita dixit: Si Deus Verbum non est ex nihilo, nec creatura, nec alterius substantiae, consubstantialis igitur est Deo, qui ipsum genuit, utpote Deus ex Deo, & lumen ex lumine; eandemque cum genitore suo naturam habet.

Ecce Silvanus, contententibus ceteris, qui aderant, ejusdem factionis principibus, etiam cum periculo depositionis & exilii, apertè confitetur Filium Patri consubstantialem, in Nicæna Synodi sensu, qui jam tum ob longum usum in Ecclesia obtinuerat, & cujus

P

con-

Anod Epiph.
has. 73.

L. 3. cont
Mexim. c. 15
Epist. 41.

condemnationem postulat Eudoxius, postulando ut Consubstantialia condemnaretur. Nec dici potest Silvanus labio tenus confiteri Filium Patri consubstantialialem in dicto sensu: confiteretur enim Consubstantialialem, ut evidenter connexum cum doctrina, quam unâ cum aliis Omœusianis profitebatur, principiis, ex quibus ratiocinatur, & evidenter concludit, Filium eandem cum Patre naturam habere; quod est, Filium esse Patri consubstantialialem in sensu Nicænorum Patrum.

Prob. 6. Resp. ex Lampacena Synodo, quæ fuit Omœusianorum Episcoporum, & de qua hæc narrat Sozomenus: Cum per bimestre spatium inter se consultassent, tandem decreverunt, ut ea, quæ Constantinopoli, studio Eudoxii atque Acacii, gesta fuerant, irrita essent; & ut formula fidei rejiceretur, quam velut ab Occidentalibus Episcopis editam proferentes Eudoxiani, subscriptionibus quorundam (Legatorum Seleuciensis Synodi) firmari curaverant, polliciti se opinionem dissimilis substantiæ damnaturos: quod tamen minime præstiterunt; ea vero sententia, quæ Filium Patri similem prædicat secundum substantiam, prævaleret. Nam vocabulum, similis, necessario adiciendum esse, ad significandam personarum differentiam. Urque in omnibus Ecclesiis ea teneretur fides, quæ Seleucia quidem confirmata, Antiochia vero in dedicatione maioris Ecclesiæ exposita fuerat.

Omœusiani igitur Episcopi in Lampacena Synodo, subscriptionibus, ad quas ipsi vel sui Acacianorum studio Constantinopoli, partim fraude, partim vi induci fuerant, & quibus Nicensem formulam firmaverant, revocatis, & ipsa Nicensi formula, in qua usque nomen proscriptum fuerat, damnata cum opinione dissimilis essentia, decreverunt, ut sententia, quæ Filium prædicat Patri similem essentia, prævaleret; hoc est, ut Filius Patri omœusios potius diceretur, quam omœusios; eo quod vocabulum omœusios aptius eis videretur ad significandam personarum Patris & Filii distinctionem; aptius, inquam, videretur, quam vocabulum omœusios, quod aliquando ab hæreticis usurpatum fuerat, ad significandam confusionem personarum; unde & olim in hoc sensu damnatum fuerat à Patribus Antiochenis contra Paulum Samozatensem congregatis: quam ob rem satius esse iudicaverunt, tacito omœusios vocabulo, Filium omœusion dicere; cum hoc pacto tam significetur unitas essentia, seu naturæ, & cum unitate naturæ melius exprimitur personarum distinctio.

Hanc fuisse huius Synodi mentem, amplius declaratur, 1. Ex eo quod ratam habuerit formulam in Encænus editam, in qua dicebatur Filium esse immutabilem & inalterabilem deitatis, substantia, voluntatis, potentia & gloria Patris sine omni dissimilitudine imaginem; & anathematizabantur ii, qui negarent alterum ex altero existere, hoc est unum esse de substantia alterius; ex quibus evidenter sequitur, Filium eandem cum Patre substantiam & naturam habere, quod est, Filium esse Patri omœusion in sensu Nicænæ Synodi.

2. Ex eo quod Legati, ab hac Synodo ad Liberium Pontificem destinati, in mandatis habuerunt, ut Consubstantialis fidem consensu suo confirmarent; & Liberio eos admittente renuente responderunt, se confiteri Filium Patri per omnia similem, nec ullatenus omœusion ab omœusio differre. Denique in libello fidei, quem, manq sua subscriptum, Liberio porrexere, protestati sunt se & suos tenuisse, & tenere fidem in Nicæno Concilio comprobata, in qua vocabulum omœusion adversus pravam Arianæ doctrinam pie sanctèque positum est. Tenebant igitur & tenebant Omœusiani Episcopi Nicenam fidem, quoad res scilicet in ea expressas; quamquam eatenus cavillati essent circa vocabulum omœusion, quod tandem complexi sunt, ut pie sanctèque positum contra pravam Arianæ doctrinam.

Prob. 7. Resp. ex Germinii Sirmiensis ad Rufinianum & Palladium rescripto; ubi, ex Anomæo factus Omœusianus, recitatis his Apostoli verbis: Hoc enim sentite

in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus; sic ait: Quis non intelligat, quia quemadmodum secundum servi formam vera fuit caro nostra in Christo; ita & in Dei forma vera sit divinitas Patris in Filio? Juxta Germinium, sicut forma servi veram hominis carnem, ita forma Dei veram Patris divinitatem significat. Filius veram habet hominis carnem, quia semetipsum exinanivit, formam servi accipiens: similiter veram habet Patris divinitatem, quia in forma Dei est: nam, ut idem Germinius inferius ait, Ex nihilo omnia per Filium facta sunt, Filius autem non ex nihilo, sed ex Deo Patre, hoc est, ex Dei Patris substantia, ab æterno est genitus; sicut in tempore genitus est ex matre, seu de substantia matris. Christus igitur, juxta Germinium, simul est verus homo & verus Deus, & tam verus Deus, quam verus homo, quia in eo simul sunt forma hominis, & forma Dei, hoc est, substantia hominis, & substantia Dei; & in eo tam verè substantia Dei est, quam substantia hominis: sicut enim ab homine verè genitus est in similitudinem substantiæ humanæ; ita & verè genitus est à Deo in similitudinem substantiæ divinæ. Hinc idem Germinius in sua fidei professione confiteretur Christum esse de vero Deo Patre verum Dei Filium, ante omnia genitum, divinitate, charitate, maiestate, virtute, claritate, vita, sapientia, scientia Patri per omnia similem, adeoque aequalem, ut potè perfectum de perfecto genitum.

§. V.

Confirmatur 1. Resp. autoritate S. Athanasii in lib. de Syn. Arim. & Seleuc. ubi sic de Omœusianis Episcopis loquitur: Adversus eos, qui omnia Synodi scripta recipiunt, de solo autem Consubstantiali ambigunt, non ut adversus inimicos affici nos decet. Neque enim velut adversus Ariomanitas, aut quasi bellum gesturi Patribus contradicimus, sed veluti fratres cum fratribus disceptamus, ut cum quibus nobis eadem sit sententia, controversia autem de verbis. Nam cum proficiantur Filium ex Patris substantia, & non ex alia substantia esse, nec creaturam eum, nec opus existere, sed genuinum & naturalem Patris factum, & æternaliter cum Patre esse, cum ejus & ratio & sapientia sit, non longè absunt à recipienda hac voce Consubstantiali.

Teste igitur S. Athanasio, omni exceptione majore, Omœusianos inter & Omœusianos controversia non erat de re credenda vel non credenda, sed tantum de vocabulo recipiendo vel non recipiendo. Omœusiani dicebant Filium nec creaturam, nec opus esse, sed genuinum & naturalem Patris factum, à Patre æternaliter genitum, non de non extantibus, aut de alia substantia, sed de ipsa substantia Patris, non per divisionem aut decisionem communicata: unde evidenter sequebatur, Filij & Patris unam & eandem esse substantiam, seu naturam. Idem planè tenebant Omœusiani. Ut hanc doctrinam graphicè exprimerent, & omnem evadendi viam Arianis occluderent, adhibendum censuerunt Patres Nicæni vocabulum omœusion. Omœusion verò contendebat Basilius Galata, & alij, qui cum eo erant, Episcopi; omœusion autem rejiciendum, 1. Quia olim eo abusi fuerant Sabelliani & Paulinistæ, & tunc temporis abutebantur Marceliani, ad inducendam personarum confusionem. 2. Quia in Antiochena contra Paulum Samozatenum Synodo proscriptum fuerat. *Affirmant, inquit Sanctus Athanasius, Episcopos, qui Paulum Samozatenum condemnarunt, dixisse Filium non esse Patri consubstantialialem, ac jam deinde ipsos ob reverentiam honoremque eorum, qui ita locuti sunt, ab hac voce abhorere.* 3. Quia per verbi huius enunciationem, substantia prior intelligeretur, quam duo inter se partiti essent. 4. Quia nusquam in sacris litteris scriptum reperiretur.

Nota. Omœusion rejiciebant Ariani & Omœusiani, sed

Phil. ca.

Aoud. Hilar. in frag. 13.

Aoud. Athan. lib. de syn.

Soz. lib. 4 cap. 12.

Aoud. E. lib. 1. c. 25.

Ibid.

Aoud. Hilar. de syn. 2. c. 1.

sed non ex eodem motivo. Ab Arianis enim rejiciebatur, ne ex substantia Dei Patris Deus Filius natus, sed secundum creaturas ex nihilo conditus predicarentur. At repudiabatur ab Omœusianis, quod nulum reperiretur in sacris litteris; quod eo abusi essent Sabellius & Paulus Samozatenus; quod olim ab Antiochena Orthodoxorum Synodo proscriptum esset; quod juxta usum receptum, non posset dici, nisi de duobus, qui ex substantia aliqua priore existerent, &c. Simul autem anathematizabant eos, qui dicerent Filium de non extantibus esse, aut de alia substantia, & non de propria Patris substantia, adeoque non verum Deum, sed creaturam esse.

Confirmatur 2. autoritate S. Hilarii in lib. de Synodis, seu de fide Orientalium, ubi ex formulis & anathematismis Omœusianorum, ostendit eos rectè sentire de Verbi divinitate, eorumque sinceram fidem laudat, & in catholica veritate tuenda constantiam. O studia si tandem, inquit, apostolica atque evangelice doctrinae viri, quos fidei calor in tantis tenebris hereticae noctis accendit! Quam spem revocande vere fidei attulistis, constanter audacis perfidia impetum retundendo! Antea enim in obscuro atque in angulis Dominus Christus Dei esse secundum naturam Filius negabatur; & essentia inops paternae, accepisse cum creaturæ originem de non extantibus predicabatur. At vero publice auctoritatis professione hæresis prorumpens, id quod antea furtim muscabat, nunc non clam virtutis gloriatur.

Ursacius & Valens anno 355. cum antea non nisi clam & furtim hæresim suam ausi essent in audientium aures insinulare, Mediolani epistolam sub Imperatoris nomine publicaverunt omni pravitate refertam, eo nimirum consilio, ut se eam aequis auribus populus recepisset, publica auctoritate cupita proferrent. Sin aliter fuisset excepta, omnis invidia esset in Rege, & ipsa etiam venialis, quia etiam cum Catechumenis, sacramentum fidei merito videretur potuisse nescire. Post biennium verò audaciores ex Osi lapsu effecti, Sirmii formulam, Osi & Potamii nomine inscriptam, in qua Arianismum suum apertè profitebantur, eiderunt in lucem, atque in Orientem miserunt ad Eudoxium, qui tum, deposita larva, per Actium suum Antiochiæ Filium creaturam palam predicare nil veritus est. Sed Arianorum impetum & audaciam representare Omœusiani Episcopi, qui, in Ancyranæ Synodo plurimis anathematismis adversus eos, qui Filium Patri essentia dissimilem assererent, eumque esse verum veri Patris Filium, esse de substantia Patris, esse Patri coæternum negarent, editis, legatos miserunt ad Constantium, tunc temporis Sirmii degentem, à quibus Constantius Arianorum consilia, & pravas molitiones edoctus, & Sirmiensem formulam, à se reprobam, suppressam voluit, & impium Eudoxium gravi epistola castigavit.

Hæc, jam alias saltem magna ex parte relata, operæ pretium fuit hic etiam referre non modò ad Hilarii intelligentiam, sed etiam quò magis pateat Omœusianos Episcopos non solum non adversarios esse divinitati Verbi, sed è contra strenuos illius extitisse defensores, & quidem eo tempore, quo nemo eam defendere poterat sine gravi suo periculo, quoque, sanctissimis Ecclesiæ doctoribus exulare iussis, vera fides tantum non prostrata videbatur; illius, inquam, extitisse defensores eo successu, ut ipsummet Imperatorem, probè admonitum quàm perniciosè ejus nomine & auctoritate abuterentur Arianis, ad hostes fidei, quamvis faveret eis impensè, comprimendos induxerint. Quod eis gratulatur ibidem Hilarius his verbis: Domino gratias, quod ignorantem per vos admonitus Imperator agnovit, & errorem non suum, sed adhortantium, per has fidei vestre sententias recognovit; & se invidia apud Deum atque homines impie voluntatis exemit, cum legationem vestram honorifice habens, falsitatem eorum, quorum auctoritate in invidiam deducebatur, coacta à vobis ignorantia sue professione, cognovit.

Dices. S. Hilarius eos sic alloquitur, num. 91. Oro Simponnet Theol. Tom. I.

vos fratres, admite suspensionem, excludite occasionem, ut probari possit homœusion, non improbemus homœusion... Date veniam, fratres, dolori meo: impium est, quod auderis. Non patior hanc vocem, ut in anathematice sit homœusion, secundum religiosam intelligentiam consensens. Nomen nihil habet criminis, quod sensum non perturbat religionis. Omœusianos illos re ipsa iis præsertim, qui eorum doctrinam non perpenderant, suspectos fuisse, eò quòd obstinatis animis vocabulum omœusion respuerent, & ita Filium Patri consubstantiallem cum Nicæna Synodo dicere renuerent. Suspicionem auxit ultimus Ancyranæ Synodi anathematismus, quo Filium de substantia Patris esse consentientes, nihilominus sub anathematis pœna prohibent, ne Patri omœusios, vel tantousios dicatur. Quod impium esse meritò dicit S. Hilarius: impium enim est à particulari Synodo sub anathemate prohiberi quovis prætextu vocem, quam ad exprimendum aliquot fidei dogmata adhibendam censuit & decrevit Ecclesia.

Hoc autem anathematismo, Synodi Ancyranæ Episcopi omœusion damnaverunt, ut jam observatum est superius, non quia Filium de non extantibus, adeoque creaturam esse volebant: anathematismo enim superiore definiunt, & hoc ipso anathematismo à se definitum supponunt, Patrem esse potestatem simul & substantiam Patrem, quod est, Patrem esse Patrem, quia de substantia sua generat Filium: sed vel ut per illud damnaverent Sabellianum dogma, à Marcello, ut existimabant, renovatum, ut supra diximus; vel certè, quod significare videtur hic S. Hilarius, quia putabant per vocabulum illud enunciari substantiam priorem, seu præexistentem, quam duo inter se pariter essent; aut denique, quia, ut observat Sozomenus, volebant omœusion quidem in corporibus propriè intelligi, in hominibus scilicet, ac reliquis animalibus, & in arboribus, ac plantis, quæ participant, ac generantur ex simili; homœusion verò in rebus incorporeis locum habere; in incorporeis, inquam, in quibus unum non potest esse ex altero, five unum non potest cum altero eandem habere naturam per substantiæ divisionem vel decisionem; cum incorporea substantiam habeant simplicem, quæ proinde nec divisionem nec decisionem pati potest.

Porrò, quod in gratiam veritatis non est hic præmittendum, alias etiam ob causas Catholicis suspecti fuere Omœusiani Episcopi, videlicet quia cum Arianis Episcopis communicabant; cum illis Synodos agebant; cum illis Episcopos omœusii propugnatores infectabantur, & abdicabant; ab illis in Orthodoxorum Episcoporum injustè depositorum sedes intrudebantur; cum illis schisma fecerant in Sardicensi Synodo, & in Philippopolitano conciliabulo ipsummet Pontificem maximum Julium excommunicare ausi fuerant; denique gratia plurimum valebant apud Constantium, qui diram adversus Orthodoxos tyrannidem exercebat.

Constantius autem omnibus modis vexabat Orthodoxos, non quòd ipse consentiret Ariano dogmati, sed à Presbytero illo, à quo testamentum Patris acceperat, seductus, ab uxore, eunuchis, & imprimis Eusebio, Regii Cubiculi Præfecto, quos omnes dictus Presbyter Arianos fecerat, oblectus atque infatuatus, ceteris aliquin in rebus perhumanus & bonus, sed in omnem partem facilè versatilis, & mediocri ingenii Princeps, totum se credebatur scelestissimis Episcopis, Ariana labe infectis, sed impietatem suam dissimulantibus, & magnum veræ fidei zelum ostentantibus, agebatque omnia ex eorum instigatione & consilio. Malè igitur persuasus unum vocabulum, omœusion scilicet, omnes perturbare Ecclesias, atque adversus hujus vocabuli defensores hæreticorum calumniis malè preoccupatus, nihil non molitus est ad abolendam Nicænæ fidei memoriam, & diris modis sanctissimos Antistites, vindices catholice veritatis acerrimos, infecturus est.

Quòd autem Ariano dogmati non consenserit, suadet ex eo, quòd secundum Sirmiensem formulam, illius per Ancyranos legatos impietate sibi detecta, re-

P 2 pro-

Hil. de Syn.
a. 61.

Num. 78.

Sulpic. Sev.
lib. 2. hist.

Lib. 3. c. 18.

Theod. lib. 2.
hist. c. 3.

Socr. l. 2. c. 11.

Sozom. lib. 3.
c. 13.

S. Epiph. hæret.
6. n. 11.

Eod. num.

Hil. de Syn.
num. 78.

probavit; quod in conventu Sirmienſi, in quo tertia Sirmienſis formula conſcripta eſt, Valentem tergiverſantem ad ſubſcribendum Filium Patri per omnia ſimilem eſſe, coegit; quod in Conſtantinopolitano conventu, qui eodem anno habitus eſt, Aetium, quia in quadam fidei profeſſione Filium Patri diſſimilem dixiſſet, ad exilium damnavit, & Eudoxium non ſolum ad profeſſionem illam, ſed etiam ad has voces, *de non ex-tantibus, & creaturam, & alterius ſubſtantia*, anathe-matizandas compulſit; quod anno ſequenti Eunomium, à Cyzicenis, quod Filium creaturam, & Patri diſſimilem prædicaret, accuſatum, non ſemel cum ira juſſit ab Episcopatu deponi, & Eudoxio, imperata face-re, atque Eunomium in jus vocare detrectanti, exi-lium comminatus eſt. Ad hæc omnia accedit testi-monium Sozomeni affirmantis, Conſtantium non aliud intendiſſe, quam ut *omouſion* in *omouſi* locum ſub-rogaretur. Accedit, Arianos Episcopos, qui nihil non poterant apud eſſe coram illo Arianum dogma aperte profiteri, imò ad illud ejutandum, ut vidimus, eos conſtanter coegit.

Dices. At Conſtantius tandem anno 361. Antiochia conſenſit in impietatem Acacianorum, qui, Nicenſi & Conſtantinopolitana formulis, in quibus Filius Pa-tri ſimilis ſecundum Scripturas dicebatur, rejectis, aperte in Filium blaſphemare cœperunt, eumque in no-va formula, *omnibus modis eſſe Patri diſſimilem, & nulla ex parte ſimilem dicere*. Poſtquam enim Atha-naſius hoc Acacianorum facinus narravit, ſic proſequi-tur: *Quorum impietatis anteſignatus Conſtantius hæ-reticus fuit, qui ad finem uſque permanens in eam-pietate, ac deinde moriens, voluit non à piis viris, ſed ab Euzoio, non ſemel, ſed ſæpius ob Arianam hæreſim, & cum diacono eſſet, & cum Antiochia re-ſideret, depoſito rejectoque, baptizari*.

R. 1. ad verba S. Athanaſii, Conſtantium anteſigna-tum fuiſſe impietatis Arianorum, non cum illis dog-matizando, ſed eorum impietatem ignoranter prote-gendo, atque promovendo, orthodoxos Episcopos proſcribendo, aut ad ſubſcriptiones pro hæreticorum li-bidine, adhibita vi, compellendo, &c. atque ita hæ-reticum fuiſſe, non dogmate, ſed favore. Item pal-ſus eſt ſe baptizari ab Euzoio hæretico, & ob Arianam hæreſim depoſito, ſed quem ignorabat eſſe hæreticum, quemque aut depoſitum fuiſſe nesciebat, aut nonniſi injuſte hac pœna affectum audierat. Itaque miſerum Principem nefarii quidem Episcopos, ſed & doctrina & ingenio plerique præſtantes & aſſentationibus, ſum-mam fidei ei deferendo, & mendacis artiſicioſe con-textis, quibus Catholicis pariter ac ſanctis viris per ſe vel per alios perpetuò detrahebant, & eſſentia pietatis ac religionis ſpecie, & emendicatis Aulicorum aſſidu-is commendationibus, miſere dementarant. Proximum autem morti, defectione Juliani, extrinſecus admo-nente, & intrinſecus illuſtrante & confortante baptiſ-mi gratia, reſpuiſſe, & quod fidem immutare tentaſ-ſet imprudens, *omouſion* ſcilicet proſcribendo, atque tot ac tanta Eccleſiæ mala intuliſſet, ſincerè doluiſſe, conſpicere licet ex Theodoro lib. 2. hiſt. cap. ultimo, ubi ait, Conſtantium morientem acerbè lamentatum eſſe, quod fidem immutaviſſet.

R. 2. neg. quod Conſtantio præſente & conſentien-te, Arianorum formulam illam conſcripſerint, in qua Fi-lium Patri diſſimilem dixere. Nam hoc non aſerit S. Athanaſius verbis laudatis, & contrarium diſertè teſta-tur Theodoretus, accuſatus Scriptor, lib. 2. hiſt. cap. 31. ubi ſic ait: *Eo tempore Conſtantius Antiochia morabatur, qui reparatis induciis, finitoque Perſico bello, Episcopos iterum congregavit, cunctosque tam omouſion, quam eterouſion rejicere coegit*. Dicen-dum igitur eſt, contra Socratem, cui Theodoretum merito anteponimus, quod poſtquam Conſtantius, ac-cepta Juliani defectione, Antiochia diſceſſiſſet, imò & fortatſe poſtquam Conſtantii mortis nuntium Antio-chiam delatum fuiſſet, Acaciani, ut ſcribit Sozome-nus, qui quieſcere non poterant, Antiochie una cum paucis iterum congregati, ea, quæ ipſi prius decre-

verant, reprehenderunt. Nomenque illud, *Simile*, ex formula fidei, Arimini & Conſtantinopoli recitata, ex-pungere ſtatuunt: & Filium Patri per omnia, tam in ſubſtantia, quam in voluntate, diſſimilem, & ex nihilo factum eſſe cenſuerunt, quemadmodum Arius ab initio docuerat.

Porro contra Conſtantii fidem adhuc opponi poſ-ſunt S. Hilarius in libro, quem adverſus Conſtantium ipſum ſcripſit (ſi tamen librum illum ſcripſit: de eo enim nonnulla ratio dubitandi eſt,) & Lucifer Calarita-nus in pluribus libris contra eundem Conſtantium edi-tis. Sed quantum attingit ad Hilarii librum, in eo præter plurimas & maximas tam à Conſtantio, quam ab ejus miniſtris, vel hæreticis, ejus autoritate abutentibus, illaras Orthodoxis calamitates, variæque artes ad abo-lendam Conſubſtantialis memoriam adhibitas, quas Conſtantio exprobat Hilarius, præcipua criminatione eſt vis allata tum Occidentaliſibus, tum Orientaliſibus Episcopis, ut ſubſcriberent Nicenſem formulam, in qua Filius tantum dicebatur ſimilis Patri ſecundum Scrip-turas, atque uſe nomen, & conſequenter tam *omouſi*, quam *omouſi* vocabula proſcribebant. At hoc non probat Conſtantium fuiſſe Arianum; hoc enim feciſſe Conſtantium, non animo hæretico, & confirmandæ impietatis Arianae gratia, quamquam ad id re ipſa ma-ximè valeret, præter ejus intentionem, ſed æconomiae cauſa, & quia in animum induxerat, non poſſe aliter pacem inter Eccleſiæ antiſites & populos conci-liari, maniſeſtum videtur ex iis, quæ in Conſtanti-nopolitano colloquio geſta ſunt, & à nobis ſuperius expoſita.

Cum autem ſic Conſtantium alloquitur Hilarius: *Negas Filium per naturam, negas Deum per na-turam, negas ſimilem per æqualitatem, negas verum per unitatem*. Et jam quero quid ei relinquo ſimi-litudinis, cui nihil, ad quod Filius eſt, proprietatis im-pertias; ſupponit, quod Conſtantius, uſe vocabu-lum proſcribendo, nec ampliùs dicendo Filium Patri ſimilem ſubſtantia, ſed ſolum ſimilem ſecundum Scri-pturas, non autem ſecundum Scripturas æqualem, in-telligat Filium Patri non alio modo ſimilem eſſe, quam Deo ſimilis eſt homo, de quo ſcriptum eſt: *Faciamus hominem ad ſimilitudinem & imaginem no-ſtram*. Sed hoc conjectari eſt; & huic conjecturæ maniſeſtè contradicit, quod eodem illo tempore fecit Conſtantius, Aetium, quod Filium Patri diſſimilem, & creaturam dixiſſet, propria confeſſione convictum, exilii pœna mulctando, & Eudoxium ad voces illas, *De non entibus, & Creaturam, & Alterius ſubſtan-tiæ*, damnandas compellendo.

Jam verò cum Lucifer Conſtantium ut hæreticum objurgat, ut lib. *de non conveniendo cum hæreticis*, ubi his verbis eum affatur: *Quomodo tibi diſcipulo Arii acquiſceremus Chriſtiani, deſerentes Apoſtolicam tra-ditionem, cum te inveniamus dicere, Patrem non eſſe verum Patrem, ſed appellari Patrem? cum dicas, non illum verum habere Filium, ſed factum eſſe ex ni-hilo? ... Oportuerat nos vitare te, prophanas vocum novitates proferentem, ſiquidem cognoviſſemus te illam ſacrilegam vocem inſtinctu protuliſſe diaboli; illam, inquam, vocem, per quam expreſſeris venena dogma-tis tui, dicens: Erat quando non erat, & Factus eſt ex nihilo, & Non eſt una potentia Patris & Filii: alludere dicendus eſt ad ſcriptum aliquod, puta ad Epiſtolam illam, quam Arianus ſub nomine ipſius Impera-toris Mediolani vulgavit, ipſo minimè rerum in ea expreſſarum conſcio, & quam omni pravitare reſertam fuiſſe ſcribit Sulpicius Sever. lib. 2. hiſt.*

Porro quod pii ac orthodoxi Episcopos, ut Hilarius & Lucifer, tanta in Conſtantium vehementia inveſti, nec cum Antichriſtum nominare veriti ſint, mirum vi-deri non debet: Conſtantius enim ea penè omnia im-prudens faciebat, quæ feciſſet Princeps hæreſi addiſſi-mus; & cum nefariis, quos tamen bonos reputabat, hominibus in omnibus ſerè obſequendo, exiſtimaret ob-quium ſe præſtare Deo, miſcebat omnia, univerſam con-cutiebatur Eccleſiam, veramque fidem ad extremum rui-næ periculum adducebat.

Addam

Hæc. 69. n. 12.

• Addam S. Epiphanium ^{erga} Constantium indulgentiorem fuisse: scribit enim cum *pium* alioquin, ac multis probitatis ornamentis prædium, hac una re aberrasse, quod impressa à parente fidei vestigia secutus non sit, quatenus Nicænæ de Consubstantiali definitioni, quam Patens ejus fideliter amplexus fuerat, & constanter defenderat, ipse non adhæsit, sed è contra memoriam ejus abolere conatus est. Hoc tamen non illius culpa factum esse, sed nonnullorum fraude, qui specie ac nomine tenus Episcopi, sinceram Dei fidem labefecerunt. A quibus proculdubio non ipsius modo fidei reddenda ratio est, sed & infestationum Ecclesie omnium, ac tantarum calamitatum, & cedum, quæ in Ecclesiis illorum causa derivatæ sunt ... postremo & beati quoque Constantii in errorem ab illis inducti; quatenus scilicet ei perussuerunt, unum Consubstantialis vocabulum omnes perturbare Ecclesias, & eo non abolito, numquam quieturas.

Subjungit Epiphanius, Constantium, utpote Catechumenum, rectæ fidei regulam ignorasse; quatenus scilicet ignoravit, quæ semel ab Ecclesia in fidei controversiis, & contra insurgentes hæreses in œcumenica Synodo sancita & definita essent, retractari non posse; neque Ecclesiam in condendis Symbolis circa non modò sententiarum, sed etiam verborum delectum errare posse. Ob hanc autem ignorantiam, ad illorum Arianorum, utpote sacerdotum, auctoritatem se accommodasse, quod ipsum cecitas illorum, depravataque fides, & ex diaboli profecta consilio, lateret. Quibus ultimis verbis expressè testatur S. Epiphanius Constantium Ecclesiæ persecutorem & tyrannum extitisse, non quia ipse hæreticus, sed quia ab hæreticis, quorum nequitiam & acopiſtiam ignorabat, infatuatus fuit, sic ut sese eorum auctoritati accommodando ex intentione rectæ fidei cofirmande, restaurata Ecclesiæ tranquillitate, & omnibus Ecclesiæ antistitibus inter se conciliatis, rectam fidem tantum non aboleverit. Hæc obiter de Constantio. Nunc, ut ad propositum nostrum redeamus, sit

S. VI.

Confirmatur 3. Resp. auctoritate S. Augustini in libro de hæresibus, hæc. 52. ubi sic loquitur: *Macedoniani sunt à Macedonio Constantinopolitana Ecclesia Episcopo, quos & Pneumatomacos Græci dicunt, eo quod de Spiritu sancto litigent. Nam de Patre & Filio rectè sentiunt, quod unus sint ejusdemque substantie vel essentie, sed de Spiritu sancto hoc nolunt credere, creaturam eum esse dicentes. Hoc potius quidam Semi-arianos vocant, quia in hac questione ex parte cum illis sunt, ex parte nobiscum. De iisdem Macedonianis loquitur Philastrius Brixienſis hæc. 20. ubi ait: Semi-ariani sunt quoque, ii de Patre & Filio bene sentiunt, unam qualitatē substantiam, unam divinitatem esse credentes: Spiritum autem non de divina substantia, nec Deum verum, sed factum atque creaturam Spiritum prædicantes, ut eum conjungant, & comparent creaturæ.*

Ex Philastrio igitur & Augustino, Macedoniani catholicè sentiebant de Filii divinitate, docebantque eum Orthodoxis, eum unius & ejusdem esse cum Patre essentie & nature. At dubium non est Macedonianorum sectam ex Omœusianorum factione ortam esse, dicit Macedonio, qui fuit unus è præcipuis Omœusianis in Seleuciensi Synodo, & unus è decem ejusdem Synodi Legatis, quos Acaciani in Synodo Constantinopolitana, cum jam gratia prævalerent apud Constantium, abdicarunt. Igitur Omœusiani rectè senserunt de Patre & Filio, unam Patris & Filii essentiam & divinitatem esse credentes.

Confirm. Denique 4. ratione. Rectè senserunt de Filii divinitate, etiam rejecto *omœusio* vocabulo, qui simul de Filio asseruerunt aliquid necessariò connexum & convertibile cum *omœusio* in sensu Nicænæ Synodi: vocabulo enim quantumvis rejecto, sensum Synodi receperunt, & cum Synodo dixerunt Filium esse verè & propriè de substantia Patris, adeoque Deum verum de Deo vero, verum Filium de vero Patre, genitum, non fa-

Simonnet Theol. Tom. I.

ctum, &c. Atqui Omœusiani Episcopi ita vocabulum *omœusion* repudiarunt, ut simul de Filio asseruerint aliquid necessariò connexum & convertibile cum *omœusio* in sensu Nicænæ Synodi. Ergo, &c.

Prob. min. Omœusiani enim Episcopi ita Filium Patris *omœusion* dicere renuebant, ut simul cum *omœusion* dicerent. Atqui *omœusion* & *omœusion* in sensu Nicænæ Synodi necessariò connexa sunt, & necessariò convertuntur inter se. Nam si Filius Patris similis est essentia, essentia Filii non est diversa ab essentia Patris. Et si essentia Filii non est diversa ab essentia Patris, una & eadem est Patris & Filii essentia. Et si una & eadem est Patris & Filii essentia, Filius Patris consubstantialis est in sensu Nicænæ Synodi. Et vicissim, si Filius Patris consubstantialis est, &c. Ergo, &c.

Hinc illud S. Hilarii: *Similis est Patri (Filius), Filius Patris est, ex eo natus est: per hoc solum piè potest quod unum sint predicari.* Et illud: *Caret similitudo nature contumelia suspitione; nec potest videri Filius idcirco in proprietate paternæ nature non esse, qua similis est: cum similitudo nulla sit, nisi ex æqualitate nature; æqualitas autem nature non potest esse, nisi una sit; una verò non persone unitate, sed generis.* Et illud: *Homœusion intelligo ex Deo Deum, non dissimilis essentia, non divisum, sed natum, & ex innascibilis Dei substantia congenitum in Filio, secundum similitudinem, unigenitam natiuitatem ... Quid fidem meam in homœusion damnas, quam per homœusii professionem non potes non probare? Damnas enim fidem meam, vel potius tuam, cum damnas intelligentiam ejus in nomine. Et illud: Testor Deum celi atque terræ, me, cum neutrum audissem, semper tamen utrumque sensisse, quod per homœusion homœusion oporteret intelligi: id est, nihil simile sibi secundum naturam esse posse, nisi quod esset ex eadem natura.*

Juxta S. Hilarium, qui dicit Filium esse Patri similem essentia, dicit eum esse verum Filium Patris, hoc est, eum esse de Patris substantia genitum, adeoque unam habere cum Patre substantiam. Item juxta eundem, qui dicit Filium Patri similem esse substantia, dicit eum substantia æqualem esse Patri, ac proinde unum esse cum Patre, non unitate personæ, sed unitate substantiæ. Item juxta eundem, Filium esse *omœusion* Patris in sensu Catholicorum, est eum esse Deum de Deo, natum de Deo, non factum, de substantia Dei genitum, procedere à Deo in similitudinem nature, unde fit ut una sit utriusque natura. Item juxta eundem, qui proficitur *omœusion*, hoc ipso proficitur *omœusion* in sensu Catholicorum; & qui damnat *omœusion* in sensu Catholicorum, si profiteatur *omœusion*, damnat fidem suam, quia in *omœusio* *omœusii* intelligentiam damnat. Denique juxta eundem, *omœusion* & *omœusion* convertuntur inter se, quia nihil simile est alteri secundum naturam, nisi sit ex eadem natura; quod est, unum alteri consubstantialem esse in Catholicorum sensu. Juxta Hilarium igitur, qui confitetur Filium Patri *omœusion*, id de Filio confitetur, quod profitentur de illo Catholici, illum Patri consubstantialem profitendo; sicut & vicissim.

Obj. Qui tantum dicit Filium Patri similem essentia, non confitetur eum ex Deo esse, & ita non confitetur eum esse verè & propriè Filium Dei. Sed qui non confitetur Filium esse verè & propriè Filium Dei, non confitetur eum esse verè & propriè Deum, neque eum separat à conditione creaturarum. Ergo Omœusiani, nolendo dicere Filium Patri consubstantialem, sed eum tantum dicendo Patri similem essentia, non confitebantur eum esse verè ac propriè Filium Dei, neque eum à creaturarum conditione separabant. Prob. maj. Nam re vera ex eo quod Filius sit Deo similis essentia, non sequitur quod sit ex Deo: sicut ex eo, quod stannum argento, & æs fulvescens auro, simile sit essentia, non sequitur, quod stannum sit ex argento, aut æs fulvescens ex auro. Item ex eo, quod lupus cani similis sit essentia, numquam ut canis catulus haberi poterit. Ita ferè S. Athanasius in lib. de Syn.

R. dist. maj. Qui tantum dicit Filium Patri similem essentia, non confitetur eum ex Deo esse, si dicat eum

similem apparenter tantum & superficialiter; sicut stannum argento, vel as auto essentia simile est; sicut lupus essentia similis est cani, C. maj. Si dicat cum verè & intimè similem; sicut argentum argento, vel aurum auro simile est essentia; sicut lupus lupo, vel canis cani essentia similis est, N. maj. Nam qui dicit Filium esse verè & intimè essentia similem Patri, dicit unam esse essentiam, unam substantiam, unam naturam Patris & Filii, adeoque dicit Filium ex Deo esse, hoc est Filium esse de substantia Dei, & consequenter verè ac propriè Dei Filium. Pro quo,

Nota. Omnis vera similitudo essentialiter consistit in unitate vel numerica, vel saltem specifica; & quæ veram habent similitudinem in aliqua ratione, in illa ratione essentialiter unum sunt vel numero, vel saltem specie. Sic duo parietes albi veram habent similitudinem in qualitate, quia unum sunt specie in albedine, seu quia unam & eandem specie albedinem habent; & duæ albedines duorum parietum sunt vera similitudo duorum parietum, quia sunt una specie qualitas, una specie albedo. Similiter duæ massæ auri habent veram similitudinem in substantia, quia unum sunt specie in substantia, seu quia unam & eandem, non quidem numero, sed specie substantiam habent; & duæ substantiæ duarum massarum auri, sunt illarum similitudo vera, quia sunt una specie substantia, unum specie aurum. Denique in humanis pater & filius veram habent similitudinem in natura, quia unam & eandem specie naturam habent, quia unum & idem sunt specie in natura; & duæ humanitates patris & filii sunt vera patris & filii similitudo in natura, quia sunt una & eandem specie humanitas, una & eadem specie natura humana. Hinc stannum & argentum, as & aurum, lupus & canis non habent veram similitudinem in essentia, quia non habent unam & eandem specie essentiam; sed solum propter qualitates aliquas communes, aut externam figuram apparent habere.

Nota iterum. Sicut vera similitudo nihil aliud est, quam unitas plurium in aliqua ratione, ita unitas plurium in aliqua ratione nihil aliud est, quam eorum in illa ratione indifferentia, seu indiscerpantia; nam quæ in aliqua ratione non differunt, unum hoc ipso & formalissimè in illa ratione sunt. Unde vera similitudo consistit in indifferentia plurium in aliqua ratione, & verè similia sunt in aliqua ratione, quæ in ea non differunt. Quia autem quæ non differunt in aliqua ratione, in ea inter se æqualia sunt; vera similitudo est plurium indifferentia, unitas, & æqualitas in aliqua ratione; & verè similia sunt, quæ in aliqua ratione indifferentiam, unitatem, & æqualitatem habent, si veratio illa sit ipsa essentia, siue sit aliquid superadditum essentia.

Igitur qui dicit Filium Patri verè similem essentia, hoc ipso dicit illum habere cum Patre indifferentiam, unitatem, æqualitatem, adeoque & identitatem in essentia seu substantia; ac proinde confitetur unam & eandem esse Patris & Filii divinitatem, Patrem & Filium unum esse Deum verum, Filium esse genuinum Dei Patris filium, utpote de substantia Patris genitum. Quod autem Omœusiani dixerint Filium Patri verè similem essentia, evidenter demonstratur ex eo, quod etiam dixerint, Filium esse incommutabilem & inalterabilem essentia Patris absque omni dissimilitudine imaginem. Filium autem esse prorsus indifferentem ac indiscerpantem essentia Patris imaginem, & esse Patri verè & intimè similem essentia, unum & idem omnino sunt. Primum autem constanter dixerunt, cum constanter adhæserint Antiochenæ formulæ in encaniis conscriptæ. Ergo, &c. Et secundum dixerunt constanter; & dicendo, constanter professi sunt Filium cum Patre in essentia indifferentiam, unitatem, æqualitatem, & identitatem habere.

Ad prob. itaque maj. R. ex eo, quod Filius dicatur & sit Patri verè & intimè similis essentia, sequi quod propriè sit ex Deo; quia ex vera & intima illa similitudine sequitur, quod cum Patre indifferentiam, unitatem, æqualitatem, & identitatem habeat in essentia, adeoque quod propriè sit de essentia & substantia Dei,

quod est eum propriè esse ex Deo. Ad exempla à Sancto Athanasio allegata, R. Ex eo quod v.g. stannum argento simile sit essentia, non sequitur, quod stannum sit ex argento, seu de substantia argenti, quia similitudo illa essentia, quam stannum habet cum argento, non est vera & intima similitudo, sed adumbrata tantum, apparens, & superficialia, quacum manet essentia seu substantia vera dissimilitudo, disparitas & diversitas; quia in eo tantum posita est, quod stannum essentia ab argento minus differat, quam plumbum, ferrum, as, &c.

Ex his obiter adverte magnum discrimen Omœusianos inter & Arianos aliquos, e quorum numero fuit Eusebius Cæsariensis, quique identidem dixere Filium Patri etiam essentia similem: hic enim adumbratam tantum & superficialiam cum Patre in essentia similitudinem Filio attribuebant, & talem præ cæteris rebus à Deo conditis, quale v.g. cum argento stannum habet præ cæteris metallis, quacum similitudine stat verè essentiarum seu substantiarum dissimilitudo, disparitas, & diversitas. At illi, Omœusiani scilicet, veram & intimam cum Patre Filio in essentia similitudinem attribuebant, & talem, qualem habent inter se duæ massæ auri, vel argenti, duo leones, duo homines; quæ similitudo cum indifferentia, unitate, æqualitate, & identitate in essentia convertitur.

Obj. adhuc S. Epiphanius, qui Omœusianos Episcopos hæreticos accenset, & Semi-arianos vocat. R. I. Omœusianos Episcopos non fuisse hæreticos, nec propriè Semi-arianos, ante annum 360. Non enim fuerunt hæretici, quia formulam Nicensem subscripserunt, nam & coacti subscripserunt, & subscribendo, se circa Verbi divinitatem catholicos ostenderunt, cum ea conditione subscripserint, ut Acaciani dissimilem in essentia dampnarent. Præterea, hac in re eorum causa peior non est, quam Ariminensium, quorum exemplum in subscribendo secuti sunt, & quos in Arianismum minimè consensisse probabimus. Neque etiam hæretici fuerunt, eo quod pertinaciter *omousion* repuerent; nam & vocabulum æquivalens, nempe *omœusion* substituebant, & sensum *omœusii* admittebant: dicebant enim Filium esse de substantia Patris, & genuinum Patris factum, ad quod significandum Nicæni Patres *omousion* adhibendum in suo Symbolo censuerunt.

R. 2. post Macedonii abdicationem, quæ contigit anno 360. aliquos, imò multos ex Omœusianis in hæresim & Semi-arianismum incidisse. Macedonius enim ab Acacianis exautoratus, & Constantinopoli ejectus, recta quidem circa Verbi divinitatem fide reuera, quamquam in rejiciendo *omœusii* vocabulo perseveraret, bellum indixit Spiritui sancto, apertè illum asserens creaturam, ut testatur Theodoretus lib. 2. hist. cap. 6. ubi de Macedonio loquens, hæc narrat: *Non multo post eum quoque eiecerunt, cum creaturam dicere abnueret eum, quem sacra Scriptura Filium appellat* (vera causa Macedonium & alios Seleucienses Legatos abdicandi, Acacianis fuit Macedonii & Legatorum aliorum Seleuciensium constantia in tuenda Filii divinitate; quamvis Acaciani, ne animum Constantii offenderent, alias abdicacionis causas prætexerunt,) *quam ob causam ab illis sejunctus*, (paribus enim cum illis antea studiis, licet non pari sententia, contra Nicænæ fidei defensores pugnaverant,) *propria scilicet author ac patronus extitit*; quippe qui consubstantialem quidem Patri Filium esse ipse quoque negaret (quamvis non eodem sensu,) *similem vero per omnia genitori suo diceret*: Spiritum autem sanctum disertis verbis creaturam appellaret.

Macedonius autem hoc pacto circa Trinitatem partim cum Anomæis consensit, partim ab illis dissensit: consensit quidem, Spiritum sanctum cum illis apertè creaturam appellando & profitendo; dissensit verò, Filium dicendo Patri per omnia similem esse, adeoque unam cum illo essentiam & divinitatem habere: unde ex Omœusiano & Schismatico, Hæreticus, & Semi-arianus tandem factus est. In hunc porro Semi-arianismum suum induxit ex Omœusianis plurimos, qui idcirco

& Ma-

Hæz. 71.

& Macedoniani & Semi-ariani vocati sunt: Macedoniani quidem, propter Macedonium, quo duce & instigatore, ex schismate in hæresim prolapsi sunt: Semi-ariani verò, quia cum Ariani seu Anomœi Filium æquè ac Spiritum sanctum creaturam dicerent, & contra Filium æquè ac contra Spiritum sanctum blasphemarent, ipsi cum Orthodoxis docentes Filium Patri esse verè similem essentia, adeoque unam & eandem esse Patris & Filii essentiam seu substantiam, solum Spiritum sanctum à substantia divina removebant, & amandabant ad creaturas.

Sed audire præstat Sozomenum lib. 4. c. 27. ubi hæc habet: *Postquam Macedonius Constantinopolitana exutus est Ecclesia, non amplius eandem cum Acacio & Eudoxio opinionem tenuit (hæc verba castiganda sunt ex Theodoro, & ex iis, quæ superius dicta sunt,) docebat enim Filium quidem Deum esse, per omnia similem Patri, adeoque secundum substantiam. (Idem etiam ante abdicacionem suam docuerat.) Spiritum verò sanctum ejusdem honoris & dignitatis expertem esse asseribat: famulum ac ministrum eum appellans, ... Eandem cum illo opinionem amplexi sunt Eleusius & Eustathius, & reliqui omnes, qui eodem tempore à contraria sententia assertoribus depositi fuerant Constantinopoli. Itaque, si Sozomeno credimus, Seleucienſes Legati omnes post suam & Macedonii abdicacionem, ac proinde inter Omœusianos præcipui, quorum exemplum alios etiam ejusdem factionis Episcopos secutos esse, credere pronum est, contra Spiritum sanctum apertè blasphemarunt, & Macedonianorum seu Semi-arianorum sectam constarunt. Quod*

Confirmatur ex Socrate lib. 3. c. 25. ubi dicitur: Macedoniani libellum ei (Joviano) offerunt, postulantes ut ii quidem qui dissimilem Patri Filium asserbant, perellerentur Ecclesiis, ipsi verò in eorum locum substituerentur. Hunc libellum precum obtulerunt Basilii Ancyrae, Silvanus Tarsi, Sophronius Pompeiopolæ, &c. Et ex lib. 4. c. 4. ubi postquam dixit Macedonianos Synodum Lampſaci celebrasse, & Antiocheni Concilii formulam, cui etiam Seleucia subscripserant, confirmasse, hæc inferius subiicit: Quocirca Eleusius Cyzici Episcopus, & qui cum illo erant, superiores partes atque quandiu obtinuerunt, cum Macedonii dogma adstruerent, quod antea quidem obſcurum, post Synodum autem Lampſacenam manifestius factum est. Atque hoc Concilium in causa fuisse arbitror, cur Macedoniani tam frequentes sint in Hellesponto, &c. Et ex ejusd. lib. c. 12. ubi hæc narrat: Denud perſecutores (Eudoxiani) adversus Macedonios grassari cepere, qui metu magis quam violentia conſtricti, per singulas civitates ultro citroque legatos inter se miserunt: significantes necessario confugiendum esse tum ad Fratrem Imperatoris (Valentinianum) tum ad Liberium Romanæ Urbis Episcopum, eorumque fidem amplectendam potius, quam ut cum Eudoxio communicarent. Mittunt igitur Eustathium Sebastia Episcopum, ... Silvanum Tarsi Cilicis, & Theophylum Castabalarum.

Confirmatur denique ex Illyricana Synodo. Nota, Eustathius unus è tribus Lampſacenæ Synodi Legatis, qui Romam ad Liberium venerant, unà cum Elpidio Romanæ Sedis Legato profectus in Illyricum, convenit Imperatorem Valentinianum. Illyricianorum Episcoporum orthodoxorum convocavit Imperator Synodum, in qua damnati sunt, qui adumbratam tantum & superficialiam Filio cum Patre similitudinem tribuerent, & edita formula, in qua profitebantur Episcopi, unam eandemque substantiam Patris, ac Filii, & Spiritus sancti in tribus esse personis, hoc est, in tribus perfectis subsistentiis. Huic autem definitioni occasionem dedit rumor, qui in regionibus illis de Omœusianis Orientalibus percrebuerat, videlicet quod Spiritum sanctum à Patre & Filio separarent, negando Spiritum sanctum unam habere cum Patre & Filio essentiam & divinitatem.

Eustathius autem, cum pro se & suis Synodi communionem peteret, & interrogatus, quid Orientales, à quibus missus fuerat, de Trinitate & Spiritu sancto sentirent, respondisset, eos Trinitatem consubstantialiæ

Simonet Theol. Tom. I.

profiteri; Episcopi tamen communionem petitam non concesserunt, sed concedendam suspenderunt, donec per Elpidium certiores fierent, rem, uti testatus erat Eustathius, ita se habere. Orientales igitur Omœusianos, saltem plurimos, contra Spiritum sanctum blasphemare, publicus rumor uique in Occidentem pervaserat, quem rumorem verum esse ostendit eventus: Illyricianos enim cum Orientalibus Omœusianis communionem postmodum iniisse, non comperimus.

Plurimos igitur ex Omœusianis facillè concedimus Macedonio adhæsisse, & cum illo prolapsos in hæresim & Semi-arianismum, dicendo de Spiritu sancto, quod non solum de Spiritu sancto, sed etiam de Filio dicebant Ariani. At simul observamus, alios non fuisse Semi-arianos, præter Macedonios, quod etiam observavit Philastrius, & post eum S. Augustinus; atque demonstratur ex can. 1. Concilii Constantinopolitani I. ubi dicitur: Oportet anathematizari omnem hæresim, specialiter autem Eunomianorum, sive Anomæorum, & Arianorum, sive Eudoxianorum, & Semi-arianorum, sive Pneumatomachorum, id est, qui contra Spiritum sanctum pugnant.

ARTICULUS XI.

Utrum Ariminensis Synodi Episcopi, post Legatorum suorum prævaricationem, lapsi sint in hæresim.

RESPONSIO.

Ariminensis Synodi Patres, etiam post Legatorum suorum prævaricationem, non possunt sine iniuncta calumnia dici in hæresim incidisse, & in Arianismum consensisse.

Prob. Nam si Ariminenses, post Legatorum suorum prævaricationem, in hæresim inciderunt, vel subscribendo Nicensiem formulam, vel supprimendo usque vocabulum, vel denique communicando cum Arianis Episcopis. Nihil horum dici potest. Non primum, Ut enim dicantur in hæresim incidisse, Nicensiem formulam subscribendo, saltem requiritur, ut aut hæc formula sit hæretica in sensu proprio & obvio verborum, quibus conscripta est; aut hæc formulam in sensum alienum & pravam detortam subscripserint ex affectu hæresis. At 1. falsum est, quod Nicensis formula sit hæretica in sensu proprio & obvio verborum, quibus conscripta est; imò è contra in sensu proprio & obvio verborum accepta, planè catholica est, & catholicum de Verbi divinitate dogma exprimit.

Nicensis formulæ, quantum attinet ad Verbi divinitatem, hic tenor est: Credimus in unigenitum Dei Filium, qui ante omnia secula, & ante omne principium natus est ex Deo; natum unigenitum solum ex solo Patre, Deum ex Deo, similem genitori suo Patri secundum Scripturas; cujus nativitatem nullus novit, nisi qui solus cum genuit Pater. Certè in hac professione, si verba in propria & obvia significatione accipiantur, nihil non planè orthodoxum est. Numquid hic insertum est, inquit S. Hieronymus, Erat tempus, quando non erat? vel, De nullis extantibus, creatura est Filius Dei? Perfecta fides est, Deum de Deo credere. Et natum aiebant unigenitum solum ex solo Patre. Quid est natum? Certè non factum. Nativitas suspicionem auferebat creature.

Nicensis formula confitetur Filium ante omnia secula & ante omne principium natum esse ex Deo. At Filium natum esse ex Deo ante omnia secula, & ante omne principium, in sensu proprio & obvio, ut patet ex aliis formulis Catholicis, idem est, ac Filium natum esse ex Deo ab æterno. Confitetur Filium esse Deum ex Deo. At Filium esse Deum ex Deo, in sensu proprio & obvio, idem est, seclusis imperfectionibus, ac hominem esse ex homine. Hominem autem esse ex homine, est hominem gigni de propria substantia hominis generantis. Filium igitur esse Deum ex Deo, in sensu proprio & obvio, est, Filium esse Deum genitum de propria substantia Dei genitoris, seclusis imperfectionibus, quæ reperiuntur in generationibus re-

P 4 rum

Epist. Valer.

Apud Theod. I. 4. lib. 4. c. 8.

Epist. Synod. Conc. Illyr. apud Theod. lib. 4. c. 9.

Dial. Contre Lucif.

rum corporearum. Confitetur productionem Filii esse nativitatem. Nativitas autem, in sensu proprio sumpta, opponitur creationi in sensu proprio sumptæ: creatio enim, accepta in proprio sensu, est productio rei ex nihilo tam subiecti quam sui: nativitas verò, accepta in proprio sensu, est processio suppositi viventis à vivente supposito, ipsum de propria substantia producente. Confitetur Patrem esse genitorem Filii: ægenitor in sensu proprio differt à creatore in sensu proprio: Pater enim, ut loquar cum Ancyana Synodo, creator est sola potestate; genitor verò potestate simul & substantia: creator est, res creatas per omnipotentiam suam à non esse ad esse traducendo; genitor verò, substantiam suam communicando, seu transfundendo, non quidem ex parte, sed totam, sic tamen, ut totam sibi retineat. Confitetur Filium Patri similem secundum Scripturas. At secundum Scripturas, in proprio & germano sensu sumptas, Filius habet veram & intimam cum Patre similitudinem in essentia, ac proinde & in essentia unitatem, æqualitatem, & identitatem. Quid plura? Formula Nicensis, in proprio & obvio sensu sumpta, confitetur Filium esse de substantia Patris, adeoque æquivalenter, & quoad sensum confitetur Filium Patri consubstantiali. Est igitur in sensu proprio & obvio verborum, quibus conscripta est, planè catholica, & catholicum de Verbi divinitate dogma exprimit.

2. Falsum est, quod Ariminenses Nicensem formulam, in alienum & prævum sensum detortam, subscriserint ex affectu hæresis: ut probatur ex iis, quæ Arimini gesta sunt, antequam Legati ad Imperatorem destinarentur; ex iis quæ gesta sunt ibidem, postquam Legati prævaricati essent in Thracia, & acta à Synodo contra id, quod in mandatis acceperant, rescidissent; denique ex iis, quæ post Synodi dissolutionem contigerunt.

Cum Ursacius & Valens Ariminum venissent, secundum deferentes tertiam Sirmiensem formulam, eamque in Episcoporum conventu recitassent, iussi sunt à Synodo, ut primum omnium Arianam hæresim damnaverent, quod facere renuerunt. Synodus, cognita eorum nequitia, una omnium voce illos excommunicavit, & abdicavit: Nicænum Concilium approbavit, & ad omnia sufficere pronuntiavit. In Synodali ad Constantinum Epistola loquentes de Nicæna fide hæc scribunt: *Post longam deliberationem optima visæ est ea fides, quæ hactenus usque à priscis temporibus perduravit, quam & Propheta, & Evangelia, & Apostoli per Dominum nostrum Jesum Christum prædicaverunt. Statutum igitur, ut eam retinentes coleremus, & colentes usque ad finem conservaremus, &c.*

Legatis prævaricatoribus ad Synodum reversis, Nicensis formula non est à Patribus conscripta, nisi postquam ab omnibus, etiam ab ipso Valente, publicè in templo plurimis anathematismis Ariana hæresis confixa est, ut hoc pacto omnis suspicio fraudis in expositione fidei conscribenda adhibere tolleretur. Rem sic narrat S. Hieronymus, ex actis ipsiusmet Synodi: *Cum fraudem fuisse in expositione rumor populi ventilet, Valens qui eam conscripserat, presente Taurò, Prætorii Præfecto, qui ex iussu Regis Synodo aderat, professus est se Arianum non esse, & penitus ab eorum blasphemis abhorre. Res secretè gesta opinionem vulgi non extinxerat: itaque alia die in Ecclesia, quæ est apud Ariminum, & Episcoporum simul & Laicorum turbis concurrentibus, Musonius Episcopus Provincia Byzantina, cui propter ætatem prima ab omnibus deferrebatur, ita locutus est: Ea, quæ sunt iactata per publicum, & ad nos usque perlata, aliquem e nobis Sanctitati vestræ legere precipimus; ut quæ sunt mala, & ab auribus & à corde nostro abhorreere debent, omnium una voce damnentur. Responsum est ab universis Episcopis: Placet.*

Itaque cum Claudius, Episcopus Provincia Picenæ, ex præcepto omnium blasphemias, quæ Valentis ferebantur, legere cepisset; Valens suas esse negans, exclamavit, & dixit: *Si quis negat Christum, Deum, Dei Filium, ante secula ex Patre genitum, si quis negat Filium similem Patri secundum Scripturas, si quis Filium Dei non*

dixerit æternum cum Patre si quis dixerit creaturam Filium Dei, ut sunt cetera creature si quis dixerit de nullis extantibus Filium, & non de Deo Patre si quis dixerit, Erat tempus, quando non erat Filius, anathema sit. Omnes pariter conclamarunt ad singulos anathematismos: Anathema sit, & cuncti Episcopi, & tota simul Ecclesia plausu quodam & tripudio, Valentis vocem exceperunt....

Cum ergo cuncti Valentem ad cælum laudibus tollerent, & suam in eum suspicionem cum penitentia damnaverent; idem Claudius, qui supra legere ceperat, ait: *Adhuc sunt aliqua, quæ subterfugerunt Dominum, & Fratrem meum Valentem; quæ, si vobis videtur, ne qui scrupulus remaneat, in commune damnemus. Si quis dixerit Filium Dei esse quidem ante omnia secula, sed non ante omnino tempus, etiam imaginarium, ut aliquid anteferat, anathema sit.* Dixerunt cuncti: *Anathema sit.* Multaque alia, quæ suspiciosa videbantur, ad pronuntiationem Claudii Valens condemnavit.... His ita gestis, subscrispta formula, Concilium solvitur, & aliquantò post læti omnes ad Provincias revertuntur. Idem enim Regi & bonis omnibus cyre fuerat, ut Oriens atque Occidens communionis vinculo necterentur.

Dissoluta Synodo, & omnibus Episcopis ad suas Ecclesias reversis, ceperunt Valens & Ursacius, ceterique nequitia eorum socii, egregii videlicet Christi Sacerdotes, palmas suas iactare, dicentes se Filium non creaturam negasse, sed similem aliis creaturis, & usque nomen abolitum tandem esse, atque Nicæna fidei damnationem ab Oriente pariter & Occidente, generali Episcoporum conjuratione, conclusam gloriantes; sic ut ingemisceret totus orbis, seque, quamvis nihil tale suspicantem, imò & ab Ariana impietate abhorrentem, quasi Arianum occulta quadam incantatione factum, miraretur. Sed quid, cum ita triumphum agerent Ariani pro more hæreticorum, qui superiores se ac victores mentiuntur, vel tunc maximè cum victi prostratique sunt; quid, inquam, tunc fecere, qui Arimini adfuerant, & Nicensem formulam subscripserant? Num victoriam cecinerunt cum Arianis; quod certè facere debuerunt, si formulam illam, in Arianum sensum detortam, ex affectu hæresis subscripserunt? Num igitur triumpharunt cum Arianis, & cum illis Nicæna fidei proscriptionem conclamarunt? Minimè verò.

Audiamus Hieronymum narrantem quid tunc egerint. *Concurrerant, inquit, Episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti, sine conscientia hæretici ferebantur, contestantes Corpus Domini, & quidquid in Ecclesia sanctum est, se nihil mali in sua fide (hoc est, in Nicensi formula) suspicatos. Putavimus, aiebant, sensum congruere cum verbis: nec in Ecclesia Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio. Non sumus arbitrati Sacerdotes Christi adversus Christum pugnare. Multaque alia, quæ brevitatatis studio prætereo, fientes asseriebant, parati & subscriptionem pristinam, & omnes Arianorum blasphemias condemnare.*

Quod eos præstitisse, egregiè testatur Liberius Papa in sua ad Omœusianos epistola. *Cum omnes, inquit, Occidentalium partium Episcopi Ariminum convenissent, quò illos Arianorum improbitas convocaverat ex consilio, ut blanda persuasione, seu, quod verius est, secularis potentia autoritate coacti, id quod in fide (Nicæna) cautissime positum fuerat (nempe Filium Patri consubstantiali esse) tollerent, aut oblique negarent; nihil profecit illorum versutia: etenim omnes propemodum illi, qui tunc apud Ariminum collecti, partim illecebris, partim dolo decepti fuerant, & in ipsæ suppressionem consenserant, nunc ad sanam mentem reversi, formulam fidei, ab Ariminensi Concilio editam, vel potius susceperant, & ob usque abolitionem anathemate dignam, anathemate damnaverunt, & catholica atque apostolica fidei, olim apud Nicæam promulgata, quam saltem oblique rejecisse vis fuerant, subscripserunt, & nobiscum inita communionem.* (nam

Athan. I de
Syn.

Apud Athan.
lin. de Syn.

Dial. contra
Lucif.

Ibidem.

Ibid.

Ibid.

Ibid.

Apud Socr. l.
quæst. c. 11.

(nam proscripto *usæ* vocabulo, cum Liberio & aliis Omonianis communicare non poterant amplius in *omousii* professione, atque ita aliquo pacto se ipsi præciderant) *adversus Arii doctrinam, ejusque discipulos graviore indignatione commoventur*. Dicit autem eos ad sanam mentem revertis, non quia ab hæresi ad fidem, sed quia ab *usæ* vocabuli suppressione, ad ejus professionem revocati sunt.

Porro quod in genere ostensum est de iis, qui Arimini fuerunt & subscripserunt, hoc est, quis fuerit eorum sensus post Synodi dissolutionem, idem in particulari demonstrari potest de Episcopis Gallicanis, ex eorum ad Orientales Episcopos & Parisiensi Synodo scripta epistola. In ea enim ingenuè consentitur simplicitatem suam in formula subscribenda, & supprimendo *usæ* vocabulo, fraudem passam esse, qua confessione retractant, quidquid à se Arimini perperam gestum est. Excommunicant secundos Ariminenſis Synodi Legatos, quod cum Acacianis communionem inierint; Arianorum blasphemias, quas Litteris suis subjecerant Orientales, damnant, *pollicentes coram Deo, ut quisque his, quæ contra Anianam impietatem statuerunt, intra Gallias putaverit renitendum, à communione ac sede sit sacerdotii abjiciendus*.

Proſtituntur etiam *usæ* vocabulum, ab Orientalibus contra Ariomanitarum hæresim inventum, à se semper sanctè fideliterque susceptum esse; amplecti se *homousion*, tanquam aptissimum ad veram & legitimam ex Deo Patre unigeniti Dei nativitatem significandam, detestantes personarum confusionem; Neque aliquam partem Patris esse Filium intelligentes, sed ex toto atque perfectò innascibili Deo totum atque perfectum unigenitum Deum natum, unius à se idcirco vel *usæ*, vel substantia cum Deo Patre confesſum: similitudinem quoque ejus ad Deum Patrem non invita audientes, (quippe cum imago invisibilis Dei sit) sed eam solam similitudinem dignam ad Patrem intelligentes, quæ veri Dei sit ad verum Deum, Quibus postremis verbis declarant, quid Arimini per illud, similem Patri secundum Scripturas, intellexerint, & post Ariminenſem Synodum intelligant.

Ex dictis autem hæcenus clarum est Patres Ariminenſes, ante & post dissolutionem Synodi, ab Ariana impietate maximè abhoruisse, adeoque alienissimos fuisse à Nicensi formula, in Arianum sensum deorta, ex hujus hæresis affectu subscribenda; quin imò, cum hæc formula, ut probatum est, in sensu proprio & obvio verborum catholica sit, & dogma catholicum exprimat, atque ita animo verè catholico subscribi potuerit, eam alio animo subscripsisse Patres Ariminenſes dici, non patiuntur ea, quæ de eorum tum ante tum post Synodi dissolutionem sensu hæcenus relata & probata sunt. Non possunt igitur dici Patres Ariminenſes, subscribendo Nicensem formulam, in hæresim incidisse. Quod erat primum.

Secundum etiam dici non potest, nempe quod Patres Ariminenſes in hæresim inciderint, supprimendo *usæ* vocabulum. Nemo enim hæreticus esse potest ex eo quod vocabula repudiet, nisi etiam, repudiando vocabula, pertinaciter & contra auctoritatem Ecclesiæ repudiet sensum catholicum vocabulis illis expressum: nam hæreticus ille omnis & solus dicitur, & est, qui dogma catholicum, unum aut multiplex, fidelibus ad credendum ab Ecclesia propositum, contra auctoritatem Ecclesiæ rejicit. Dogmata autem non in vocabulis, sed in rebus per vocabula expressis, consistunt. Atqui Patres Ariminenſes *usæ* vocabulum expresse, adeoque & *homousii* pariter & *homousii* vocabula tacitè rejiciendo, etiam sensum ab Orthodoxis per illa expressum, sive expresse, sive tacitè tantum rejecisse, dici nullatenus possunt. Ergo, &c.

Prob. min. Nam 1. sicut dici non possunt subscripsisse formulam ex affectu hæresis; ita nec dici possunt ex affectu hæresis, *usæ* vocabulum repudiasse. At si non possunt dici, *usæ* vocabulum repudiasse ex affectu hæresis, profecto dici non possunt, illud repudiando, sensum quoque catholicum illius repudiasse. 2. Non repudiaverunt sensum illum, quem prius

posuerunt in tuto, quàm repudiarent vocabulum, quo solebat ab Orthodoxis exprimi. Atqui prius posuerunt in tuto sensum illum, quem Orthodoxi solebant exprimere per *usæ* vocabulum, quàm hoc vocabulum repudiarent: prius quàm enim repudiarent hoc vocabulum, professi sunt se credere Filium Deum de Deo, Filium ante omnia sæcula & ante omne principium natum ex Deo, Filium genitori suo similem secundum Scripturas, hoc est, ut postea non pauci ex illis in Synodo Parisiensi interpretati sunt, similem ea similitudine, quæ sit veri Dei ad verum Deum. Hæc autem dicere, & quidem, ut supponitur, in sensu proprio & obvio verborum, uti dicebant Ariminenſes, quid aliud est, quàm dicere Filium non esse de non extrantibus, sed de substantia Dei Patris; unam & eandem esse substantiam Patris & Filii; Filium cum Patre in substantia indifferentiam, unitatem, aequalitatem, & identitatem habere: quæ ut exprimerent Orthodoxi, *usæ*, *homousii* & *homousii* vocabula adhibebant? Ergo, &c.

3. Non repudiaverunt *usæ* vocabulum, ut Filius creatura impunè dici posset; ne Filius verè & propriè diceretur Deus de Deo; ne Filius diceretur verè & propriè natus ex Patre, seu verus ac genuinus Patris fœtus; ne Filius diceretur verè & intimè Patri similis, adeoque & æqualis, ac unum cum illo in deitate; sed ejusdæm æconomia causa, quia scilicet non inveniebatur in Scripturis, & multos simplicioris ingenii novitate sua offendere videbatur. Hæc omnia suggerit S. Hieronymus; *De usæ verò nomine abjiciendo*, inquit, *verisimilis ratio præbatur. Quia in Scripturis, asebant, non invenitur, & multos simpliciores novitate sua scandalizat, placuit auferri. Non erat cura Episcopis de vocabulo, cum sensus esset in tuto*. Supplendum, Et posset multis aliis modis exprimi, dicendo ver. gr. Filium esse Deum de Deo; esse genitum, non factum; esse natum ex Deo Patre; esse genuinum Patris fœtum; esse Patri similem per omnia, & absque omni differentia; esse unum & idem in deitate cum Patre; esse Patri majestatem, potentiam, virtutem, gloriam, & divinitatem parem, &c. Hæc enim omnia, & alia similia, Consubstantiali æquivalent, & cum eo convertuntur.

Patres igitur Ariminenſes, cum animadverterent *usæ* vocabulum necessarium non esse ad exprimendum dogma Catholicum, quod multis aliis modis sufficienter exprimi poterat; cum viderent illud dogma in professione fidei, ab Ursacio & Valente eorumque locis oblata, sufficienter expressum, & sic in tuto positum; cum jam ex orthodoxis Episcopis præcipui exularent, & ipsi propediem exulaturi essent, ni Imperatoris voluntati obsequerentur; & quod maximi apud illos jure merito poterat esse momenti & ponderis, cum ab Orientalibus, Seleucia congregatis, *usæ* nomen, cujus tamen inventores fuerant, abolitum esse crederent, in ejusdem nominis silentium tandem consenserunt per quandam æconomiam, ut, quod illis videbatur optimum, *Oriens atque Occidens communionis sibi vinculo necterentur*, & ne oves, veris pastoribus orbata, lupis dilanianda objicerentur; hoc est, ne orthodoxis Episcopis ferè omnibus in exilium deportatis, Episcopi Ariani in Ecclesias ferè omnes intruderentur, & totius ferè orbis Christiani fides in extremum periculum præcipitaretur. Itaque dici non potest Patres Arimini congregatos, in hæresim incidisse per abolitionem nominis *usæ*; quod erat secundum.

Tertium denique dici non potest, nempe quod in hæresim inciderint, cum Ariani Episcopis communionem ineundo, & cum eis communem fidei professionem subscribendo. Nam 1. hæc fidei professio, ut probatum est, in proprio & obvio sensu verborum, quibus conscripta est, accepta, veram & propriè dictam Filio divinitatem attribuit, eumque, velint nolint Ariani, non quidem formaliter, sed æquivalenter dicit Patri consubstantialem; cum eum dicat Deum de Deo, & natum ex Patre, & Patri

Patri similem secundum Scripturas. Secundum autem Scripturas Filius Patri similis est per omnia, & absque omni omnino dissimilitudine. Secundum Scripturas Filius Patri similis est, tanquam verus Filius vero Patri. Secundum Scripturas Filius Patri similis est ea similitudine, vi cuius unum est cum Patre; vi cuius in forma Dei est, nec rapinam arbitratum esse se aequalem Deo; vi cuius est splendor gloriae Patris, & figura substantiae ejus, non extrema & superficialia, sed intima & solida; vi cuius est imago Dei invisibilis, omnes ejus perfectiones in se complectens, & in qua per identitatem omnis plenitudo divinitatis inhabitat. Uno verbo, secundum Scripturas Filius Patri similis est ea similitudine, quae veri Dei est ad verum Deum.

2. Ille nequidem praesumptivè haereticus est, qui cum haereticis non communicat, nisi quia ad id dolo, vel vi inducitur: talis enim non nisi injuria praesumeretur communicare cum haereticis ex affectu haerese. Atqui Patres Ariminenses non communicant cum Arianis, nisi quia ad id partim vi, partim fraude inducti sunt. Nam à Constantio Arimini per vim detenti, donec communicarent, & Valentis, Ursacii, aliorumque ejusdem factionis hominum mendaciis & hypocrisis decepti, communicant. Ergo, &c.

3. Illi in haesim incidisse dici non possunt propter communionem cum haereticis initam, qui communionem cum haereticis non inierunt, nisi postquam haeretici errores suos anathematizarunt. Atqui Patres Ariminenses non inierunt communionem cum Episcopis Arianis, nisi postquam hi non solum privatim, sed etiam publice in frequentissimo Episcoporum, aliorumque clericorum & laicorum conventu anathematizarunt Arian blasphemias, anathematizando eos, qui negarent Christum, Deum, ante saecula ex Patre genitum, qui negarent Filium Patri coeternum; & eos, qui dicerent, Erat tempus, quando non erat Filius; qui dicerent, de non exstantibus Filium, & non de Deo Patre. Ergo, &c.

At inquit. Arian non loquebantur sincerè, aliud in mente gerebant, & aliud in ore, vel potius omnia verba sua ad sensum alienum & improprium detorquebant: unde errores suos non nisi specie tenuis damnabant. Ita est. Sed Ariminenses putabant eos sincerè loqui; putabant eos idem in mente gerere, quod in ore: Putabant sensum congruere cum verbis: nec in Ecclesia Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timerunt. Decepit eos bona de malis existimatio. Non sunt arbitrati sacerdotes Christi adversus Christum pugnare, tunc praesertim cum se pugnare pro Christo, palam profitebantur. Putarunt agitur illos aut nunquam Arian impietati adhaesisse, aut certe tandem ab ea recessisse. Haereticum autem quis jure dicit, vel suspicabitur eum, qui communionem suam impertit haeretico, sed quem aut talem nunquam fuisse, aut certe errores suos deposuisse, bona fide existimat? Ergo Ariminenses, propter initam cum Arianis Episcopis communionem, dici non possunt in haesim incidisse. Quod erat tertium.

Hinc Luciferiano, reprehendenti Confessores Episcopos, Athanasium scilicet, Hilarium, & Eusebium Vercellensem, quod in communionem suam recepissent Ariminenses, respondet S. Hieronymus: Cur damnaissent eos, qui Arian non erant? Cur Ecclesiam scinderent in concordia fidei permanentem? Cur denique credentes bene, obstinatione sua facerent Arianos? Juxta Hieronymum, Episcopi Confessores, excludendo Ariminenses, etiam poenitentes, à communionem suam, damnaissent eos, qui non erant Arian; Episcopos bene credentes, in desperationem adductos, in haesim obstinatione sua praecipitasset; & quod pejus est, separando se ab Ariminensibus, unitatem Ecclesiae scidissent, hoc est, ipsimet schisma fecissent. Quo nihil luculentius dici potuit pro orthodoxia Patrum Ariminensium asserenda: ne-

mo enim schisma facit, communionem suam haereticis denegando; nec scindit unitatem Ecclesiae, qui separat se ab iis, qui non sunt de Ecclesiae unitate. Juxta Hieronymum igitur, Ariminenses, post Nicensem formulam subscriptam, & abolutum usque nomen, erant de unitate Ecclesiae, erant vera Ecclesiae membra, quia veram de Verbi divinitate fidem tenebant, nec contra Nicenam Synodum rebellare, aut ullatenus ei praedjudicare intenderant; & qui se ab eis separasset, separasset se à veris Ecclesiae membris, atque ita schisma fecisset in Ecclesia.

Hinc, mortuo Constantio, & Episcopis exulibus à Juliano ejus successore ab exilio revocatis, in Alexandrina Synodo primum, deinde in aliis, celebratis in Graecia, Hispania, & Gallia, tum à Liberio summo Pontifice decretum est, ut, exceptis Valente, Ursacio, & aliis eorum nequitiae sociis, omnes qui Arimini subscriperent, in communionem Ecclesiae permanerent, & locum suum in clero retinerent, modò damnarent formulam Ariminensem, ex qua scilicet parte contraria erat Nicenae fidei, hoc est, qua imperabat usque, & consequenter omousii silentium, atque ipsam fidem Nicenam subscriberent. Quod libentissimè, paucis exceptis Illyricianis, praestiterunt omnes absque mora, majorique, quam antea, Arian impietatis odio flagrant.

Habentur haec ex Epist. Liberii ad Episcopos Italiae apud Hilar. frag. 12. Ex epist. ejusdem ad Orientales Omecensianos apud Socr. lib. 4. cap. 12. Ex ep. Synodi Parisiensis apud Hilar. frag. 11. Ex epist. Romanae Synodi sub Damaso ad Episcopos Illyrici apud Theod. lib. 2. histor. cap. 22. Ex epist. Athanasii ad Rufinianum, ubi dicit, Synodos omnes, in causa Ariminensium celebratas, idem sensisse, iis nempe, qui Arimini cecidissent, veniam, etsi impiorum se dices praebuisse, usque vocabulum proferendo, modò eos poeniteat, ea scilicet quae contra usque & omousii vocabula statuerant, retractando, nec per vim aut necessitatem deus, largiendam esse, & restituendum in clero locum, à quo non exciderant per haesim, sed per suppressionem vocabulorum universalis Ecclesiae decreto consecratorum, excidisse videri poterant; idque praecipue quod à fide non remotam sui defensionem edidissent, qua scilicet protestati erant, se Nicenae fidei nullatenus praedjudicare voluisse, idque quod gestum erat, aconomia quadam factum esse videretur. Se enim ad impietatem nunquam transisse; sed ne impiorum quorundam furor Ecclesias perderet, vim potius sequi, & id oneris ferre, quam populum perire, maluisse dicebant.

Sed praestat adhuc audire hac de re S. Hieronymum. Post reditum, inquit, Confessorum, in Alexandrina postea Synodo constitutum est, ut, exceptis authoribus haeseos, quos error excusare non poterat, poenitentes Ecclesiae sociarentur; non quod Episcopi possent esse, qui haeretici fuerant, sed quod constaret, eos, qui reciperentur, haereticos non fuisse. Assensus est huic sententia Occidens, & per tam necessarium Concilium Satanae faucibus mundus ereptus est, non praecisus ab Ecclesiae communione Episcopis, qui Arimini ceciderant magno numero. Juxta Hieronymum, si Ariminenses haesim professi essent, non potuissent postea, etiam acta poenitentia, episcopalem in Ecclesia gradum retinere; sed quia constabat eos non esse professos haesim, seu formulam Nicensem subscripsisse, & usque nomen abolevisse, non ex affectu haerese, quam è contra publice detestati sunt, sed alias ob causas, prudenter Alexandria primum, deinde in toto Occidente constitutum est, ut in gradu suo manerent, iis, quae Arimini gesta fuerant, retractatis. A qua indulgentia exclusi sunt Valens, Ursacius, & alii eorum nequitiae focii, quia constabat illos non ex ignorantia deliquisse, sed omnia scienter fecisse, & molitos esse ad obliterandam Nicenae fidei memoriam, & Arianam haesim confirmandam.

Obj. 1. S. Ambrosium in cap. 6. Luc. ubi interpretans verba illa: *Va vobis cum benedixerint vobis omnes*

Damasii epist.
ad Illyr.

Dial. contra
Lucii.

ibide

omnes homines: secundum hac enim faciebant Pseudoprophetae Patres eorum; subiicit: Nonne tibi videtur his dicere, qui dudum in Ariminensi Concilio perfide pravaricationis auctores, dum Imperatoris gratiam sequuntur, Dei gratiam perdidit? qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto se perpetuo subdidit. Resp. Hac verba Ambrosii intelligenda esse de Valente, Ursacio, & aliis ejusdem factionis Episcopis, qui re vera in Ariminensi Synodo perfide pravaricationis fuerunt auctores, mendaciis suis & hypocrisis sua orthodoxos, qui per vim Arimini ab Imperatore ex eorum consilio detinebantur, inducendo ad abolendum *usue* vocabulum; alioquin Ambrosii verba intolerabilem falsitatem continerent: cum ex monumentis supra relatis constet, omnes, paucis exceptis, Episcopos, qui Arimini subscriperant, ea, quae perperam gesta fuerant, sincere paulo post retraxisse, Nicenae fidei subscripsisse, & Verbi cum Patre consubstantialitatem professos esse; nec Nicensi formulæ subscribendo, Imperatoris gratiam secutos esse, aut potentibus placere aucupatos; sed Ecclesiae pacem procurare, & sese ab injustissima vexatione liberare voluisse.

Dices. Saltem secundum Ambrosium, Ariminenes perfide pravaricati sunt. Resp. Perfide pravaricati esse, non quia iis, quae in Nicensi formula de Filio dicebantur, subscriperunt; erant enim in proprio & obvio verborum sensu planè catholici; sed quia abstulerunt *usue* nomen, & auferendo hoc nomen, consequenter abstulerunt *omousii* vocabulum, ad exprimendum dogma catholicum ab aemena Synodo consecratum, & ab universa Ecclesia receptum, quod proinde postea licite auferri potuit ad summum à Synodo, quae pariter esset auctoritatis, hoc est, ab alia Synodo aemena, qualem non fuit Synodus Ariminensis, quae tantum particularis fuit, quaeque proinde non potuit absque perfidia aliqua sub ullo praetextu decernere abolitionem nominis *usue*.

Ex his facilis est responsio ad id quod Augustinus dicit epistol. 30. de Ecclesiæ erga Ariminenes indulgentia; scilicet, hoc displicuisse Lucifero, quia falsum est in suscipiendis atque sanandis, qui veneno perierant Ariano, Ariminenes igitur veneno Ariano perierant, non quod Arianum dogma amplexi & professi essent, sed quod malis Arianorum artibus induci, in perfidiam quandam pravaricationem incidissent, proscribendo *usue* nomen, & cum *usue* nomine *omousii* vocabulum, quo semel proscripto, non liceret amplius Filium Patri *omousion*, seu consubstantialem dicere; dicere, inquam, expressis verbis, sed aequivalentibus tantum. Quod erat contra universalis Synodi decretum, cui abique perfidia derogare non potuit Synodus particularis. Unde Ariminenes quodlibet potius pati debuissent, quam *usue* vocabulum auferre.

Obj. 2. Facundum Hermianensem lib. 5. c. 3. ubi ait orthodoxos Episcopos apud Ariminum in Arianum dogma fuisse subactos, opprimente Constantio. Et inferius: In Ariminensi Concilio multos Ariano dogmati conniventes, tres diversas ejusdem S. Trinitatis fuisse mentitos esse naturas. Resp. Falsum esse, quod Ariminenes subacti fuerint in Arianum dogma, & dixerint tres esse naturas diversas in S. Trinitate; & Facundum, qui sexto saeculo scripsit, proculdubio postponendum esse S. Athanasio, qui Ariminenibus contemporaneus fuit; & S. Hieronymo, qui apud se Ariminenis Synodi acta habuit, nec ab illa aded remota fuit: eodem enim illo saeculo florebat.

Obj. 3. S. Hieronymum in dialogo contra Luciferianos, ubi loquens de iis, quae Arimini gesta sunt, hac habet: Tunc *usue* nomen ablitum est: tunc Nicenae fidei damnatio conclamata est. Ingenuis totus orbis, & se esse Arianum miratus est. Resp. 1. Juxta Hieronymum, *usue* vocabulum ablitum non est ab Ariminenibus, nisi postquam sensum, & dogma catholicum in tuto collocatum existimarent; argue

ita, juxta Hieronymum, *usue* vocabulum ablitum est ab Ariminenibus, non ex affectu hæresis stabilien-
dæ, sed propter alias verisimiles rationes, quia scilicet non erat absolute necessarium ad exprimendum dogma catholicum; quia non reperiebatur in divinis Scripturis; quia dicebatur novitate sua scandalizare simpliciores; vel, ut notat S. Athanasius, propter æconomiam quandam, ne Arianorum furor Ecclesias perderet, & populus Christianus, Pastoribus suis orbatus, periret.

2. Juxta Hieronymum, Nicenae fidei damnatio conclamata non est ab Ariminenis Synodi Patribus, qui partim vi, partim fraude ad Nicenæ formulæ subscriptionem, & *usue* nominis abolitionem inducti sunt: nam è contra, se nunquam ad Arianam impietatem transisse protestantur, ut refert S. Athanasius in epistola ad Ruffinianum; & Arimini subreptum sibi fuisse, idcirco quod non intellexissent id ad quod inducebantur, Patrum sententia apud Nicæam formata esse contrarium, ut testatur Damasus in Synodica ad Episcopos Illyrici epistola. Itaque juxta Hieronymum, Nicenae fidei damnatio conclamata est à Valente, Ursacio, & aliis eorum nequitiae sociis, Arianis Episcopis, qui cum Arimini, tum privatim, tum publicè, se Catholicos esse, & ab Arii blasphemis abhorreere mentiti essent impudenter, impudenter postea mentiebantur ubique terrarum, orthodoxos Episcopos Arimini congregatos, hæresis suae subscripsisse, & ad Nicenam fidem abolendam, *usue* nomen abolevisse.

3. Juxta Hieronymum, Arianis triumphantibus, & ubique Nicenae fidei damnationem conclamantibus, ingemuit totus orbis. Ergo, juxta Hieronymum, totus orbis Catholicus erat, non Arianus, non Ariano dogmati addictus: nam si tunc Arianus fuisset, profecto non ingemisset, sed cum Arianis triumphasset, & cum Arianis Nicenae fidei damnationem conclamasset. Juxta Hieronymum igitur, totus orbis miratus est, se, nihil tale evenire potuisse suspicantem, factum esse Arianum, non quidem sententia & dogmate, sed communione, qua se Ariminenes bona quamvis fide contaminaverant, & *usue* ac *omousii* vocabulorum proscriptione, qua se per Ariminenes veluti obligatum videbat, ne deinceps cum Nicenis Patribus Filium Patri *omousion* seu consubstantialem diceret.

Dices. Imò verò juxta Hieronymum, totus orbis ingemuit, & se esse Arianum miratus est, quia tunc omnes Episcopi in Arianam impietatem consenserant, paucis exceptis, ut Athanasio, Eusebio Vercellensi, Hilario, & Lucifero Calaritano. Resp. Hoc esse falsum. Nam 1. juxta Hieronymum, nequidem ipsi Ariminenes in hæresim prolapsi sunt. 2. Juxta eundem Hieronymum, & Athanasium, superfuere Episcopos, ab Arimineni pravaricatione puri, quot sufficiebant ad celebrandas in causa Ariminenis Synodos in Ægypto, Græcia, Hispania, & Gallia. 3. Liberius neque per se, cum Arimino abesset, neque per Legatos suos, qui aut non adfuerunt, aut ante subscriptionem fuga, Deo ita providente, elapsi sunt, quæ Arimini perperam gesta sunt, autoritate sua confirmavit. Neque enim, inquit Damasus in synodica ad Episcopos Illyrici epistola, præjudicium aliquod nasci potuit ex numero eorum, qui apud Ariminum convenerunt: cum constet neque Romanum Episcopum (Liberium) cujus ante omnes fuit expetenda sententia, neque Vincentium, qui tot annos Sacerdotium illibate servavit, neque alios hujusmodi (nomine Liberii) statutis consensum aliquem commodasse. 4. Quod etiam præter Liberium in Italia fuerint Episcopi non pauci, qui Arimini lapsi non sunt, colligitur ex Liberii epistola ad Episcopos Italiae.

Denique Ariminenis circa Verbi divinitatem orthodoxie luculentum habemus testimonium in epistola, quam ad Jovianum Imperatorem ex Alexandrina Synodo scripsit S. Athanasius anno 363. & in qua de Nicenae fide sic loquitur: Scias igitur, Religio-
sissimi.

Apud Theod.
1. 1. hist. c. 22.

Apud Theod.
1. 1. hist. c. 22.

Apud Hilar.
frag. 12.

ligiosissime Auguste, hanc esse fidem, qua à seculo prædicata est, & quam confessi sunt Patres Niceæ congregati; in quam denique consentiunt omnes ubique terrarum Ecclesia, quæ sunt in Hispania, & in Britannia, & Galliis; quæ sunt per universam Italiam & Campaniam; quæ sunt in Dalmatia, Dacia, Macedonia, & universa Achaia; item quæ sunt per universam Egyptum & Lybiam; quæ sunt in Ponto & Cappadocia, & vicinis regionibus; omnes denique per Orientem Ecclesia, paucis exceptis, quæ Arii opinionem sectantur. Horum enim omnium, quos commemoravimus, sententiam experimento ipso cognovimus, & litteras scriptas habemus. Ac licet pauci quidam huic fidei contradicant, scimus tamen, Religiosissime Auguste, eos orbi terrarum præjudicare non posse.

Teste S. Athanasio scribente anno 363. totus orbi terrarum tunc Nicænam fidem profitebatur, & ita tunc totus orbi terrarum Catholicus erat, & ab Ariana impietate alienissimus, exceptis paucis Ecclesiis & Episcopis, qui sectabantur opinionem Arii. Quomodo ergo verè dici potest omnes fere Episcopos Catholicos ad Arianam impietatem defecisse circa annum 360. præsertim cum Athanasius non loquatur de recenti & quasi hesternâ professione, sed de professione, quam partim experimento suo, partim per litteras, ad se undequaque datas, certò cognoverat, ad quod vix anni plures sufficere potuerunt? Diceretur totius fere orbi Episcopi circa annum 360. subitanea mutatione ex Orthodoxis in Arianos, & rursum ex Arianis in Orthodoxos conversi esse? Sed tam prodigiosa in fide variatio & inconstantia per se incredibilis est; nullum aliud habet exemplum, nec ullo veteri monumento vel leviter iudicari potest. Denique, ex eo quod Athanasius dicit, habere se scriptas litteras, colligo Episcopos, qui Arimini fuerant, & quos ad castra sua transisse mentiebantur Ariani, ad Athanasium litteras dedisse, quibus eum certiorum facerent, se in fidei Nicænæ professione permanere: Orthodoxi enim omnes Athanasium ut fidei columnam reverebantur.

Ap. Hieron
in Dial. cont.
Eusebium.

Obj. 4. Valens, & cum eo Ariminenses omnes, Verbum creaturam esse, licet aliis creaturis dissimilem, pronunciarunt, cum anathemate contra eos, qui aliud dicerent. Nam in publico Episcoporum & Laicorum conventu Valens exclamavit: Si quis dixerit creaturam Filium Dei, ut sunt cetera creatura, anathema sit. Et ab omnibus assistantibus similiter dictum est: Anathema sit. Resp. Valentis anathematismum duplicem habere posse sensum. 1. Si quis dixerit Filium esse creaturam similem aliis creaturis, anathema sit. Hic sensus Arianus est. 2. Si quis dixerit Filium ex nihilo productum esse, sicut ex nihilo producta sunt cetera omnia, quæ à Deo transeunt producta sunt, &c. Hic sensus Catholicus est. Ariminenses autem in secundo sensu anathematismum intellexerunt, ut manifestum est ex antecedentibus & consequentibus. Primum verò sensum habebat quidem in mente Valens, eumque intendebat, quia Arianus erat; at illum ipsemet excluderat per anteriores anathematismos, quibus damnavat eos, qui negarent Christum esse Deum, & Dei Filium, ante sæcula ex Patre genitum, atque Patri coeternum; & adhuc apertius exclusit subsequente anathematismo, quo damnavat eos qui dicerent, de nullis extantibus Filium, & non de Deo Patre, & in sensu verborum proprio & obvio confitebatur Patrem de sua substantia genuisse Filium, adeoque unam esse Patris & Filii substantiam, atque Filium non creaturam, sed verum Deum esse. Valens igitur ipse sensum hæreticum, quem intendebat, excludit à propositione sua, eamque determinavit ad sensum catholicum, in quo, ab Ariminensibus accepta est.

ARTICULUS XII.

De fide Liberii.

§. I.

Julio in Summo Pontificatu successit anno 352. Liberius, qui ubi primum in Petri Cathedra sedet, contra Eusebianos, & Nicænæ fidei, & Athanasii causam strenuè defendendam suscepit. Anno 353. ad Constantium, profigato & mortuo Maxentio, in Galliis tunc agentem, ut ab eo generalem, in qua primum Nicæna fides ab omnibus Episcopis subscriberetur, ac deinde retractaretur Athanasii causa, Synodum impetraret, legationem misit, cujus princeps erat Vincentius Capuanus, quem in Synodo, ex huius legationis occasione Arelate coacta, Constantius coegit cum multis aliis Episcopis ad subscribendum Athanasii damnationi.

Anno 354. Liberius ob Vincentii, fortassis & collegæ illius Marcelli, Campaniæ Episcopi, lapsum, duplici mærore affectus, & sibi moriendum magis pro Deo decernens, ne videretur novissimus Athanasii delator, aut Eusebianorum sententiis contra Evangelium commodare consensum, novam legationem ad Constantium destinavit, quam suscepere Lucifer Calaritanus Episcopus, Pancratius Presbyter, & Hilarius Diaconus Ecclesiæ Romanæ, qui ab Imperatore Synodum generalem impetrarunt, in annum sequentem convocandam Mediolanum.

Anno itaque 355. Mediolani celebrata est Synodus generalis, in qua à Constantio omnia tyrannicè gesta sunt, & exilio multati Legati Pontificii, unà cum Eusebio Vercellensi, & Dionysio Mediolanensi, eò quod Athanasium inauditum damnare, constanter renuissent. Exules Liberius consolatus est per litteras, in quibus sic loquitur: Vos, acceptissimi in Domino Sacerdotes, egregia & singularis fides & hic probabiles Dea ostendit, & jam ad futuram gloriam martyres designavit. Quo itaque præconio laudis, qua vocis exultatione merita virtutis vestre proferam, potius inter mærorem absentia vestra, & gaudium gloriæ, prorsus invenire non possum. Me adhuc in ipsa expectatione pendente, quod à consorcio vestro durior necessitas interim distrahit, satis contristor. Optaveram enim prior pro omnibus vobis impendi, ut exemplum gloriæ per me magis vestra dilectio consequeretur. Intellegatis dolere me satis, quod sim interim à consorcio vestro separatus. Et quia proximiores estis Deo effecti, vestris orationibus me vestrum sacerdotem famulum Dei ad Dominum subleuate. ut inviolata fide, salvo statu Ecclesiæ Catholice, parem vobis dignetur me Dominus efficere, &c.

Eusebiani animadvertentes Liberium Nicænæ fidei studiosissimum, Arianae sectæ infensum, in hoc unum incumbere, ut omnes ab amplectenda hæresi avocaret, hac de re monuerunt Imperatorem, qui ratus, Liberio in suam sententiam pertracto, ceteros omnes brevi superandos, Romam ad eum eodem anno 355. mittit Eusebium Eunuchum, cum litteris & donis, ut donis quidem blandiretur, litteris verò minas intentaret: Profectus igitur Romam Spado, primum incitabat Liberium, ut contra Athanasium subscriberet, & cum Arianis communicaret: id enim Imperatorem velle, & pro imperio jubere: deinde munera ostentans, verbis instabat, manumque Liberii apprehensa, ita locutus est: Obtempera Regi, & ista accipe.

Respondit Liberius se condemnare non posse Athanasium, quem non una, sed jam altera Synodus probè ab omni crimine liberum pronunciarat, & Romana Ecclesia cum pace dimiserat; nec se posse absentem averiari, quem præsentem dilexerat, & in sua communione habuerat; nec ita se habere ecclesiasticum canonem: Quod si omnino, inquebat, Imperator curam suam pro ecclesiastica pace interponere querit... fiat Ecclesiastica Synodus longe à Palatio, ubi nec Imperator prelo est, nec Comes se ingerit, nec Judex minatur, & ubi solus timor Dei ad omnia sufficit.

Apud Hil.
frag. 6.

Apud Hil.
frag. 5.

Apud Hil.
frag. 6.

Athan. in ep.
ad solit.

Ibid.

sufficit, & Apostolorum institutio: ut eo in loco ante omnia, ecclesiastica fides asseratur, quemadmodum à Patribus definitum est in Nicæno Concilio; itque qui Ariana sententia sunt, ejiciantur, & eorum heresis anathemate damnetur, ac deinde iudicium de Athanasio fiat, aut si quis alius reus agitur ..., non fieri potest, ut locum in Synodo habeant, qui fide impii sunt: neque fas est prius questionem de factis alienius, quam de fide Religionis haberi. Primum enim fidei discordia rescindenda est, & tum questionem de negotiis fieri oportet. Hæc à Patribus didicimus, hæc renuncia Imperatori. Hæc non solum ingentem animi magnitudinem, sed etiam exquisitam ingenii vim, & in rebus agendis dexteritatem spirant. Quod si Liberius id, quod petebat, obtinisset, proculdubio Athanasius tertio absolutus fuisset, ejus verò adversarii aut damnati fuissent, aut certe in ordinem redacti.

Eunuchus autem ob repulsam, quam patiebatur, magnis minarum denunciationibus factis, iratus se cum muneribus suis subducit, templum B. Petri adit, ibique ea ipsa dona consecrat; quo audito, Liberius, oburgato loci custode, quod id non prohibuisset, progressus in Templum, dona illa, ut prophanam oblationem, foras projici jubet. Spado ira percitus, Mediolanum revertitur, ceterosque omnes, qui apud Constantium omnia poterant, & sine quibus in aula nihil gerebatur, spadones contra Liberium provocat. Constantius ab illis vehementer commotus, mandat ad se Roma abduci Liberium.

Liberius five per vim, five per dolum, adducitur Mediolanum, cum Imperatore colloquitur, & responsis suis quæ referuntur à Theodoro lib. 2. hist. cap. 16. omnium animos in admirationem sui convertit, & post triduum Berceam Thraciæ relegatur. Inter alia Imperatori dicens: *Assentire paci, & subscribere, atque ita Romam revertere, respondit: Fratres, qui Romæ sunt, jam vale dixi. Potiores enim sunt Ecclesiastica leges, quam domicilium Romæ.* At biennio vix expleto, à Fortunatiano Aquilejensi Episcopo sollicitatus & fractus, ut refert S. Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum c. 97. exilij tædio & ærumnis victus, mortis, quam ingentabant Ariani, minis teritus, ut scribit S. Athanasius in citata epistola, unam è Sirmiensibus formulis, sibi à Demophilo, Episcopo Ariano, oblatam subscribit, Athanasium damnat, eumque separat à sua communione, quam impertit Orientalibus Episcopis. Constant hæc ex epistola, quam sub finem anni 357. Bercea scripsit ad Orientales Episcopos, & in qua enixe rogat eos, ut reditum suum ab Imperatore impetrent: *Quia jam pervideris, inquit, in omnibus me vobis consentaneum esse, dignamini communi consilio ac studio laborare, quatenus de exilio jam dimittar, & ad Sedem, quæ mihi divinitus credita est, revertar.*

Liberius pro incredibili, quo recuperandæ Sedis tenebatur desiderio, non contentus Imperatorem de Athanasio tandem à se condemnato certiore fecisse, litteris ad eum datis per Fortunatianum seductorem suum, & litteras ad Orientales Episcopos dedisse, quibus eis significabat non solum Athanasium à se condemnatum, sed etiam Sirmiensem formulam, quam ediderant, à se subscriptam, & illis communionem suam impertiebat; communem quoque ad Ursacium & Valentem scripsit epistolam, in qua admonet eos non tantum de Athanasio à se rejecto, sed etiam se cum eis & Episcopo atque Auxentio communicare. In hac sua Epistola filios pacis, & concordie ac unitatis Ecclesiæ Catholicæ dilectores vocat Ursacium & Valentem, nequissimos re vera homines, non pacis, sed discordiæ filios, & Ecclesiæ Catholicæ perturbatores, quibus meliores non erant Epictetus & Auxentius. Sed ad quid prolabi non potest humana fragilitas? Postremò litteras dedit ad Vincentium Capuanum, ex quibus, sicut & ex anterioribus, apparet quam impatienter ferret exilium suum. In illis Vincentio mandabat,

ut Campaniæ Episcopos moneret de sua ab Athanasio separatione, & de communione cum Orientalibus Episcopis à se inita, eosque ad hoc induceret, ut sese cum iisdem omnibus, quibuscum communicaret ipse Liberius, pacem & unitatem habere, per litteras Imperatori significarent: *Quo possum & ego, inquit Liberius, de tristitia magna liberari. Cum omnibus Episcopis Orientalibus pacem habemus, & vobiscum ego. Me ad Deum absolvi, vos videritis: si volueritis me in exilio desicere, erit Deus iudex inter me & vos.*

Pulso in exilium Liberio, Constantius post annum 355. Romam ad triumphum cum venisset, à primariis sceminis, ut tante urbis Pastore suo orbata, & luporum insidiis exposita, miseretur, rogatus fuerat; & cum respondisset illas Pastorem habere, Felicem scilicet, qui cum esset Ecclesiæ Romanæ Diaconus, in Liberii sedem ab Ariani intrusus fuerat, suggererant illæ, neminem ex civibus Romanis cum Felice communicare, neque illum, vivente Liberio, legitimum Ecclesiæ Romanæ Pastorem esse posse. Quare præstantissimarum illarum sceminarum precibus flexus Imperator aliquatenus, & crebris populi Romani eum assidue pro Liberio interpellantis, & ut ipsis restitueretur, rogantis, acclamationibus commotus, adhibitis in consilium Episcopis, qui cum ipso erant, responderat revocaturum se illum, & petentibus reddendum esse, si sacerdotibus, qui in ipsius erant comitatu, consentire vellet.

Post hæc ex Italia profectus Imperator, Sirmium venerat. Cum igitur ann. 358. Sirmii moraretur Constantius, certior factus de iis, quæ eatenus in exilio gesserat Liberius, superveniente legatione Episcoporum Occidentalium, hoc est, ni fallor, Episcoporum Campaniæ, qui reditum Liberii postulabant, & se cum Orientalibus Episcopis inire communionem nunciabant, Liberium tandem Bercea ad se accersivit, cumque, instantibus Basilio, Eustathio, & Eleusio, Anchyranæ Synodi Legatis, ad damnandum omnes compellere voluit. At Liberius, exilii licet impatientissimus, & mœrore confectus, Imperatori inquad hoc constanter restitit. Quare Orientales Legati, qui præcipua apud Constantium autoritate pollebant, ea, quæ contra Paulum Samosatenum in Antiochenis Synodis, & quæ contra Photinum in Synodo Sirmiensis decreta fuerant, cum Antiochena formula, in encensis conscripta, collegerunt in unum volumen, & Liberio subscribendum obtulerunt. Subscripsit Liberius cum Ursacio, Valente, Germinio, & Orientalibus, quotquot aderant, Episcopis, qui etiam formulam fidei à Liberio editam subscripserunt, in qua Liberius eos, qui Filium secundum substantiam & per omnia Patri similem non esse assererent, alienos ab Ecclesiâ pronuntiabat.

His ita gestis, Imperator Liberio Romam redeundi facultatem concessit: *Scripserunt etiam Episcopi, qui Sirmium convenerant, ad Felicem, qui tum Romane Ecclesiæ presidebat, & ad Clerum ejusdem civitatis, ut Liberium susciperent, utque ambo Apostolicam sedem gubernarent.* Scripsit etiam Imperator ad Romanos epistolam, qua similiter jubebat, *ambos in commune Ecclesiam administrare.* Liberius itaque Sirmio profectus, Romam quasi victor intravit, ut dicit S. Hieronymus in Chronico. Nam Liberium, utpote virum undequaque egregium, & qui pro religione Imperatori fortiter resistisset, populus Romanus impense diligebat. Imperatoris Epistola, qua Felicem cum Liberio Ecclesiam administrare jubebat, cum in Circo recitata esset, à populo explosa est, & omnes una voce exclamarunt: *Unus Deus, unus Christus, unus Episcopus.* Quare Felice cedere coacto, Liberius Ecclesiam Romanam rexit solus, acerrimus ut antea catholice veritatis assertor & defensor. Nam & ea, quæ anno sequenti Arimini ab Occidentalibus ibi congregatis extorta sunt, improbavit, ut dicit Damasus in sua ad Illyricanos Epistola; & quæ in Alexandrina Synodo ab Athanasio, Eusebio Vercellensi, & aliis orthodoxis

Theod. lib. 2. hist. c. 17.

Sozom. l. 4. cap. 11.

Sozom. l. 4. c. 11.

Ibid.

Theod. lib. 2. hist. c. 17.

Sozom. l. 4. c. 11.

Theod. lib. 2. hist. c. 27.

Ap. Theod. l. 2. hist. c. 27.

doxis

Apud Hilari-
um frag. 12.

Sozom. l. 4. c. 12.

doxis Episcopis decreta fuerant, sua autoritate confirmavit, ut ait Author vitæ Eusebii Vercellensis; & Episcopis Arimini lapsis, ut subscriptionem suam retractarent, & Nicænam fidem subscriberent, cum interminatione pœnarum ecclesiasticarum præcepit, ut constaret ex ejus epistola ad Catholicos Episcopos Italiae; nec prius Lampfacenæ Synodi Legatos in suam communionem recepit, quam Nicænam fidem & *omousion* palam, non solum viva voce, sed etiam scripto professi essent.

His præsuppositis, quaeritur utrum Liberius aliquando in Arianum dogma consenserit. Neque ante, neque post exilium consensisse, ex dictis clarum est. Ex dictis enim liquet, eum ante & post exilium Nicænae fidei acerrimum defensorem extitisse. Difficultas igitur tantum esse potest de tempore, quo exulavit, utrum scilicet postquam Berœam relegatus est, & antequam Romam redire permetteretur, consenserit Arianae impietati, an non. Cujus controversiæ resolutio pendet ex resolutione hujus alterius controversiæ, utrum videlicet Liberius sive Berœa sive Sirmii subscripserit formulæ Arianae, an non.

§. II.

Liberius cum exularet Berœa, non subscripsit Arianae formulæ.

Prob. Unam tantum formulam, eamque Sirmiensem Berœa subscripsit Liberius. In quo facile consentiunt omnes; & quod aliquam aliam subscripserit, nullo planè monumento ecclesiastico vel leviter suaderi potest. Ergo unam tantum è tribus Sirmiensibus formulis Berœa subscripsit. Ergo vel primam, vel secundam, vel tertiam subscripsit. Atqui non subscripsit tertiam: nam tertia Sirmiensis formula conscripta fuit anno 359. Adeoque illam Liberius neque anno 356. neque anno 357. hoc est, toto eo tempore quo exulavit Berœa, subscribere potuit. Superest igitur ut Liberius primam vel secundam Sirmiensem formulam Berœa subscripserit. Atqui non subscripsit secundam. Ergo primam subscripsit. Sed prima Sirmiensis formula non fuit Ariana, ut suo loco ostendimus, & eam velut orthodoxam exponit S. Hilarius in lib. de Syn. & quidem jure merito; cum Filium confiteatur esse Deum ex Deo, ex Patre natum ante omnia sæcula, & in primo anathematismo Arianum dogma apertè damnet, anathematizando eos, qui dicunt Filium de nullis extantibus, vel de altera substantia, & non ex Deo. Ergo Liberius Berœa non subscripsit formulam Arianae: imò Berœa subscripsit formulam orthodoxam, & Arianum dogma apertè proscrībentem; quamvis in hoc reprehendendam tunc maxime temporis, quod non disertis verbis confiteretur Filium Patri consubstantialem.

Jam verò, in quo est difficultas, quod Liberius Berœa non subscripserit secundam Sirmiensem formulam, demonstratur. Nam 1. Liberius Berœa subscripsit formulam, quæ Sirmii conscripta fuerat ab Orientalibus, ut constaret ex ipsius Liberii epistola, quam Berœa scripsit ad Orientales, & in qua sic loquitur: *Dominus & frater meus communis Demophilus, qui dignatus est pro sua benevolentia fidem vestram & catholicam exponere, quæ Sirmii à pluribus fratribus & coepiscopis nostris tractata, exposita, & suscepta est ab omnibus, qui in presenti fuerunt; hanc ego libenti animo suscepi, in nullo contradixi, consensum accommodavi, hanc sequor, hæc à me tenetur.* Atqui secunda Sirmiensis formula, non ab Orientalibus, sed ab Occidentalibus fabricata fuit, Valente scilicet, Ursacio, & Germinio, quibus addi possunt Osius & Potamius. Unde cum hanc formulam accepisset Eudoxius, qui sedem Antiochenam invaserat, solis Valenti, Ursacio, atque Germinio gratias egit per litteras, *eorum ministerio adscribens, quod Occidentales recte sentirent*, hoc est, quod eorum ministerio Occidentales tandem Arianam opinionem sequerentur. Ergo, &c.

2. Sirmiensis formula, quam Berœa subscripsit Li-

berius, conscripta fuit saltem à viginti duobus Episcopis; totidem enim numerat S. Hilarius in frag. 6. a. 7. *Perfidiam autem, inquit, apud Sirmium descripiam, quam dicit Liberius Catholicam, à Demophilo sibi expositam, hi sunt, qui conscripserunt, Narcissus, Theodorus, &c.* Viginti duos enumerat. At secunda Sirmiensis conscripta fuit à tribus tantum, vel ad summum à quinque Episcopis. Ergo, &c.

3. Inter Sirmiensis formulæ, quam Liberius Berœa subscripsit, autores recenset S. Hilarius Eudoxium, Silvanum Tarlensem, & Basilium Ancyranum. At 1. cum secunda Sirmiensis fabricata est, Eudoxius Sirmio aberat, & Antiochia, ejus sedem Episcopalem invaserat, morabatur, ut constaret ex Sozomeno loco citato, ubi narrat Eudoxium, audita morte Leontii Antiochenis Episcopi, quasi Ecclesia illa custode indigeret, petiisse ab Imperatore, adhuc in Occidentis partibus commorante, ut in Syriam reverteretur; quod cum impetrasset, celeriter Antiochiam venisse, ejusque loci Episcopatum, absque Episcoporum consensu, sibi assumpsisse; ibi Aetii & ejus doctrinæ patrocinium palam suscepisse; Synodum convocasse, & in ea *omousion* pariter & *omousion* rejecisse, causatum Occidentales quoque Episcopos idem decrevisse; atque ad Valentem, Ursacium, & Germinium, quippe qui super ea re ab Osiō litteras expressissent, scripsisse epistolam, in qua gratias eis agebat, & gratulabatur, quod Occidentales ad faniorem mentem revocassent. Qua narratione manifestè innuitur Ursacium, Valentem & Germinium secundam suam Sirmiensem formulam, unā cum litteris, quas ab Osiō vi tormentorum expresserant, & in quibus in *omousion* pariter & *omousion* silentium consentiebat, Antiochiam ad Eudoxium misisse, indeque ab eo gratulatorias litteras accepisse.

2. Quis credet unum ex secundæ Sirmiensis formulæ authoribus fuisse Silvanum, qui postea coram Constantio generosè confessus est *omousion*, illudque dammare, Imperatore jubente, & adversus illum nequicquam fremente, constantissimè renuit? Verum quidem est illum paulò post Nicensem formulam, in qua *usia* silentium imperabatur, cum cæteris Seleuciensis Synodi Legatis subscripsisse: at ad hanc subscriptionem partim vi ab Imperatore compulsi sunt, partim inducti sunt autoritate Ariminenium, quorum eis subscriptiones ostendebantur, quique propter bonum pacis & concordie ecclesiasticæ libere subscripsisse affirmabantur; neque subscripserunt, nisi sub ea conditione, quod Acaciani *anomæon* anathematizarent. At quæso, credine potest Silvanus lubens & volens fecisse anno 357. abolendo scilicet vocabulum *usia*, quod non nisi per vim & subreptionem fecit anno 359. & anno 357. professus esse Filium in omnibus Patre minorem, cum semper *anomæon* detestatus sit?

3. Quod solum nobis sufficeret, Liberius Berœa subscripsit formulam, cui conscribenda interfuit, vel etiam præfuit Basilium Ancyranum. Atqui Basilium Ancyranum neque præfuit, neque interfuit conscribenda secundæ Sirmiensis formulæ: nam eo absente, & nesciente, fabricata est anno 357. illamque anno sequenti, cum de ea admonitus fuisset à Georgio Laodicensi per litteras, & ab iis, qui ex Illyrico Ancyram ad eum venerant, plurimis anathematismis, coacta Ancyra Synodo, confixit: continuoque Ancyra Sirmium veniens ad Imperatorem, apud quem adhuc plurimum gratia valebat, postulavit ab eo, ut diligenter provideret, ut ea, quæ in Sardicensi, Sirmiensis, aliisque Conciliis decreta fuerant, firma ac stabilia permanerent: quibus in Conciliis definitum erat communi consensu, Filium Patri similem esse secundam substantiam. Postulata impetravit Basilium ab Imperatore, qui non solum adversus Eudoxium secundæ Sirmiensis formulæ approbatorem, graviter invehens est per litteras; sed etiam formulæ illius auctores, Ursacium, Valentem, & Germinium, ad palinodiam compulsi, ut patet ex eo quod libellum, in quem Basilium cum legationis suæ locis conjecerat ea, quæ Antiochiæ contra Samosatenum, & Sirmii contra Photi-

Theod. lib. 4.
hist. c. 27.

Sozom. l. 4.
hist. c. 12.

Epiph. hær. 47.
n. 2. & seq.

Sozom. l. 4.
hist. c. 13.

Apud Hilari-
um lib. de Syn.

Sozom. l. 4.
c. 12.

Sozom. lib. 4.
lib. c. 13.

Photi-

Photinum decreta fuerant, cum formula in encanijis edita, Ursacius, Valeus, & Germinius, una cum ceteris omnibus, qui aderant, Episcopis subscribere coacti sunt; adeoque coacti sunt *anomon* damnare, & dicere Filium Patri essentia similem absque omni dissimilitudine, quod est æquivalenter dicere Filium Patri essentia parem, ac proinde Filium Patri deitate, gloria, maiestate inferiorem non esse, ut asserbat secunda Sirmiensis formula.

Confirm. Resp. Secunda Sirmiensis formula de medio tollebat vocabula *usia*, *omousi*, & *omousi*, & Filium Patre minorem deitate, gloria, maiestate, potentia, diserte asserbat, adeoque *anomon* statuebat. At protinus improbable est tali formulæ Liberium Berææ subscripsisse; cum paulò post Sirmii Imperatori ipsum ad *omousion* rejiciendum urgenti constantissimè restiterit, & ediderit fidei professionem, in qua alienos ab Ecclesia pronuntiabat eos, qui Filium secundum substantiam & per omnia Patri similem non esse assererent. Imò tali formulæ Liberium Berææ non subscripsisse, evidenter demonstratur ex epistola, quam post subscriptionem suam Berææ scripsit ad Orientales, in qua dicit se eorum fidem libenti animo suscepisse, in nullo contradixisse, consensum accommodavisse. At Orientales *usiam* & *omousion* profitebantur, & *anomon* execrabantur. Liberius igitur, cum Berææ exularet, non subscripsit formulæ, proferenti vocabula *usia* & *omousi*, atque Filium Patre minorem, adeoque dissimilem essentia prædicanti.

§. III.

Liberius, Sirmium ab Imperatore accersitus, non subscripsit Ariane formulæ.

Prob. Nam si Liberius dici potest Sirmii Ariane formulam subscripsisse, vel propter tertiam Sirmiensis formulam, vel propter libellum, quem re ipsa subscripsit, vel denique propter fidei professionem, quam ipse edidit. Nihil horum dici potest. Non primum. Nam 1. tertia Sirmiensis formula non fuit Ariana: quamvis enim prohiberet *usia* nomen de Deo dici, illud tamen æquivalenter retinebat, dicendo Filium Patri per omnia similem: nam si Filius Patri per omnia similis est, clarum est Filium Patri essentia similem esse; clarum est in nullo, quoad essentialia, Filium à Patre differre, proindeque Filium, non creaturam, sed verum Deum esse. 2. Cum tertia Sirmiensis formula edita tantum fuerit anno 359. mense Majo, & Liberio Romam redeundi potestas concessa fuerit ab Imperatore anno superiore 358: & Liberius, concessa sibi redeundi potestate, nulla proculdubio interposita mora, ut erat exilii impatientissimus, Sirmio abscesserit, non potuit tertiam Sirmiensis formulam Sirmii subscribere.

Non secundum. Nam 1. libellus ille, quem Synodi Ancyranæ Legati Liberio obtulerunt subscribendum, & quem Liberius subscripsit, nihil Ariane continebat; sed è contra continebat aliqua Ariano dogmati è diametro opposita. Nam in iis, quæ Antiochiæ contra Samosatensem decreta fuerant, *omousion*, si damnabatur, damnabatur tantum in sensu Sabelliano, & simul æquivalenter saltem asserbatur in sensu catholico, ut facile intelligitur ex dictis alijs de Antiochena contra Samosatensem Synodo utraque. 2. In iis, quæ Sirmii contra Photinum decreta fuerant, Ariane dogma apertè damnabatur anathematismo primo. 3. Formula Antiochena, in encanijis edita, diserte profitebatur Filium Deum ex Deo, totum ex toto, perfectum ex perfecto, immutabilem & inalterabilem deitatis, substantiæ, voluntatis, potentia & gloria Patris sine omni dissimilitudine imaginem; quæ pugnant è diametro, cum Ariana impietate. Idem dic de professione illa fidei, quam Sirmii contra Anomæos edidit Liberius, & in qua alienos ab Ecclesia pronuntiabat eos, qui Filium substantia & per omnia Patri similem non assererent. Unde nec tertium dici potest.

§. IV.

Liberius in exilio minime professus est Ariane hæresim, sed è contra illam damnavit.

Prob. 1. pars. Nam si Ariane hæresim professus est, vel communicando cum Homæusianis, vel communicando cum Arianis, vel damnando Athanasium, vel subscribendo, aut etiam conscribendo formulam Ariane, vel quocumque alio modo *omousion* rejiciendo, & negando Filium esse Patri consubstantialem. Nihil horum dici potest. Non primum. Quamvis enim tunc Homæusiani communione conjuncti essent cum Arianis, & cum illis Athanasium & alios Homousianos paribus studiis insequerentur, atque pari pertinacia vocabulum *omousion* exploderent, non erant Ariani, ut accuratè probatum est suo loco.

Non secundum. Quamvis enim Liberius re ipsa communionem suam impertierit perditissimis Arianis, Ursacio, Valenti, Epicteto, & Auxentio, ut constat ex ejus ad illos Epistola; at communionem cum illis non iniit ex affectu Ariani dogmatis, seu cum illis, ut rectè catholicæque Ariane dogma defendentibus, sed solum pro bono pacis & concordia. Quia scio vos, inquit, filios pacis esse, diligere etiam concordiam, & unitatem Ecclesie Catholice; idcirco non aliqua necessitate compulsus, Deo teste dico, sed pro bono pacis & concordia, quæ martyrio preponitur, convenio vos.

Quod si quis dixerit, bonum pacis & concordia Liberio re ipsa cum Arianis communicandi causam non fuisse, sed prætextum tantum. Respondebo, 1. hoc irreverenter dictum, & absque sufficienti fundamento, & credendum potius esse tanto Pontifici, Deum testem advocanti, 2. Saltem negari non posse, quod Liberius communionem illa se contaminaverit propter exilii tedium & ærumnas, impatiens Ecclesie suæ revivendæ desiderium; minasque graviorum malorum ac mortis intentatas; neque sine calumnia dici posse, quod cum Arianis communionem inierit, quia illis in dogmate consentire cœpit. Legantur ejus epistolæ in exilio scriptæ.

Non tertium. Nam Liberio non alia fuere motiva damnandi Athanasium, quam communicandi cum Arianis. Ipsismet Athanasium ea de re audiamus: Liberius, inquit, post exactum in exilio biennium inflexus est, minisque mortis ad subscriptionem inductus est. Verum illud ipsum quoque & eorum violentiam, & Liberii in hæresim odium, & suum pro Athanasio suffragium, cum liberis affectus habebat, satis coarguit. Quæ enim per tormenta contra priorem ejus sententiam extorta sunt, ea jam non metuentium, sed cogentium voluntates habenda sunt.

At inquit. Liberius in sua ad Orientales epistola diserte agnoscit illum justè condemnatum fuisse. Ego, inquit, Athanasium non defendo; sed quia suscepit illum bonæ memoriæ Julius Episcopus decessor meus, verebar ne fortè ab aliquo prævaricator judicaret. At ubi cognovi, quando Deo placuit, justè vos illum condemnasse, mox consensum commodavi sententiis vestris, litterasque super nomine ejus per fratrem nostrum Fortunatianum dedi perferendas ad Imperatorem Constantium. At qui dicit Athanasium justè condemnatum fuisse, dicit eum malè sensisse de fide, & hoc dicendo, damnat Nicænam fidem, non enim aliam tenebat, & defendebat Athanasius. Ergo, &c. *Resp. neg. min.* Non enim Athanasius ab Eusebianis condemnatus fuit ob causam fidei; sed ob varia crimina in eum à Meletianis, instigante Eusebio Nicomediensi, conficta. Unde qui dicit Athanasium justè condemnatum fuisse, dicit tantum vera fuisse crimina illa, propter quæ condemnatus & exauctoratus est ab Eusebianis. *Nota.* Athanasium, eò quod irreconciliandus hæresis Ariane hostis existeret, Eusebianæ factionis duces persecuti sunt; sed aliam eum persequendi, damnandi & abdicandi causam, metu Imperatoris Constantini prætexerunt.

Non quartum. Nam Liberius in exilio non conscripsit novam aliquam formulam, aut subscripsit jam antea

Soz. l. 4. c. 15

antea factam, quæ esset Ariana, ut demonstratum est. Non denique quintum: quia Liberius neque expresse, neque tacite *omoussan* rejecit. Imò cum Imperator Liberium Bercea Sirmium accersivisset, & eum in conventu Episcoporum compellere vellet, ut *Filium Patri non esse consubstantialem* profiteretur; Legati Orientales, qui id consilii Imperatori suggererant, à Liberio aliud obtinere non potuerunt, quàm ut subscriberet libellum, in quem coniecerant ea, quæ Antiochia decreta fuerant contra Paulum Samosatenum. Unde manifestè colligitur, quòd Liberius constantissimè renuerit, simpliciter profiteri Filium non esse Patri consubstantialem; neque aliud profiteri voluerit, quàm Filium non esse Patri consubstantialem in sensu Pauli Samosateni: non enim aliud professus est, acta contra Paulum Samosatenum subscribendo, ut per se clarum est. Qui autem proficitur Filium non esse Patri consubstantialem in sensu Pauli Samosateni, damnat Paulum Samosatenum, non Nicenam Synodum; negat Filium Patri consubstantialem esse in pravo & hæretico sensu, non in bono & catholico, quem intenderunt Patres Nicæni; denique vocabulum *omoussan* non repudiat, sed ejus abulum.

Prob. 2. pars. 1. Ille damnat Arianam hæresim, qui anathematizat eos, qui dicunt Filium ex nullis extantibus, aut ex alia substantia, & non ex Deo, seu ex substantia Dei esse. At hoc fecit Liberius Bercea, subscribendo primam Sirmiensem formulam, imò & postea Sirmii subscribendo ea, quæ in Synodo Sirmienfi contra Photinum decreta fuerant. *2.* Ille damnat Arianam hæresim, qui proficitur Filium esse immutabilem & inalterabilem deitatis, substantiæ, voluntatis, potentie & gloriæ Patris absque omni dissimilitudine imaginem. Atqui hoc Sirmii professus est Liberius, subscribendo formulam Antiochenam, quæ in encaniis edita fuerat. *3.* Ille damnat Arianam hæresim, & Filium Patri consubstantialem in sensu catholico æquivalenter confiteretur, qui in formula à se conscripta, alienos ab Ecclesia pronunciat eos, qui Filium substantia & per omnia Patri similem non esse asserunt. Sed hoc Sirmii fecit Liberius. Ergo, &c.

S. V.

Obj. 1. S. Hilarius in frag. 6. num. 6. formulam, quam Bercea subscripsit Liberius, vocat Arianam perfidiam. Hæc est, inquit, perfidia Ariana. Hoc ego notavi; Liberius sequentia. Et idcirco ter dicit Anathema Liberio. *Anathema, inquit, tibi à me dictum, Liberi, & sociis tuis. Iterum tibi Anathema, & tertio, Prævaricator Liberi.* Quibus verbis, sicut & superioribus, interrumpit seriem epistolæ, ad Orientales à Liberio scriptæ. Ergo Liberius Bercea, non primam Sirmiensem formulam, quam S. Hilarius orthodoxam exponit in lib. de Syn. sed secundam, quam eod. lib. nominat blasphemiam ab Oho & Potamio conscriptam, & quæ verè Ariana est.

Resp. neg. conseq. & dico, verba illa intercalaria, quæ nobis objiciuntur, non S. Hilario adscribenda esse, sed alicui nugatori, qui librum fragmentorum exscribendo, aut fortassis ex libro integro, quem S. Hilarius composuerat, quique interjerit, fragmenta illa excerptendo, præfata convitia, ex scrinio suo deprompta, inseruit epistolæ Liberii. Librum enim fragmentorum, aut certè ex quo fragmenta excerpta sunt, si inchoavit, saltem non absolvit S. Hilarius, nisi pluribus annis post reditum Liberii ab exilio. Proflus autem incredibile est, quòd S. Hilarius, Secundi Apostolicæ devotissimus, passurus fuerit, librum suum prodire in publicum cum tam atrocibus convitiis contra Pontificem maximum, eo præsertim tempore, quo pristinum erratum correxerat, & sanctissimè regebat Ecclesiam. Quid, obsecro, Hilarius apostatam & prævaricatorem Liberium nominaret; iterum & tertio anathema diceret Liberio, cum ea, quæ Arimini perperam gesta fuerant, invicta constantia damnaret; Nicenam fidem apostolico zelo defenderet, & Episcopos, Arimini lapsos, ad repara-

standam subscriptionem suam, atque Nicenam fidem excommunicationis & depositionis interminatione compelleret?

Porro si quis nihilominus vellet adhuc, verba illa intercalaria, quæ nobis objiciuntur, ab ipso Hilario Liberii epistolæ inserta fuisse, dico Hilarium aut primam Sirmiensem formulam nominare perfidiam, & ipsum Liberium apostatam ac prævaricatorem appellare, atque anathematizare, quòd formulam illam subscripsit; quæ certè non satis coherent cum libro de Syn. in quo Hilarius primam Sirmiensem formulam exponit ut orthodoxam, & authores illius, fratres appellat; aut lapsum esse, putando Liberium subscripsisse secundam formulam Sirmiensem, quod facile potuit contingere: Cum enim tunc exularet in Phrygia, quid Liberius Bercea, vel Sirmii ageret, ignorare facile potuit, & falsis rumoribus decipi. Nec dici potest, supposito quòd in hoc facto erraverit, errorem suum corrigere potuisse, antequam librum suum componeret: illum enim magna ex parte composuit Constantinopoli, antequam rediret in Occidentem.

Quidquid sit, ex dictis §. 2. manifestum videtur, Liberium in sua ad Orientales epistola non de alia Sirmienfi formula loqui, quàm de prima. Certè si de secunda loqueretur, profectò delirasse dicendus esset, cum de sua illius subscriptione Orientales per litteras certiores fecit; & illam à se esse subscriptam, scribere debuisset ad Ursacium, Valentem, & Germinium, qui eam fabricarant, non ad Orientales, quibus absentibus & ignorantibus fabricata fuerat, & à quibus, ubi primum in eorum noticiam venit, anathematizata est. Si secundam, non primam Sirmiensem formulam subscripsisset Liberius, quomodo scripsit, aut scribere potuit ad Orientales, se formulam ab illis conscriptam subscripsisse, se fidem illorum libenti animo amplexum esse? Sed quare in sua, quam paulò post ad Valentem & Ursacium dedit, epistola, ne minimam quidem suæ subscriptionis iniecit mentionem? Quare, quod ignorare non poterat gratissimum fore iis, quos sibi devincire supra modum exoptabat, & ideo communionem illis suam impertiebat; in ea epistola se non solum Athanasii condemnationi consensisse, sed etiam formulæ ab eis nuper editæ assensum suum commodasse, non significavit?

Denique verbis illis intercalariis, quæ nobis objiciuntur, supposito quòd sint ipsius Hilarii verba, Hilarius in Liberium invehitur, vel propter primam Sirmiensem formulam, vel propter secundam, de qua scilicet putat Liberium loqui in sua ad Orientales epistola. Si propter primam, manifestum est eum durius agere cum Liberio, & hic, sicut & alias identidem, nimium servidæ indoli indulgere: nam prima Sirmienfis formula, etiam ipso interprete, nihil nisi orthodoxum habet in sensu proprio & obvio verborum, & in primo anathematismo Arianum dogma aperte damnat. Si propter secundam, manifestè fallitur, putando Liberium in sua ad Orientales epistola loqui de secunda Sirmienfi formula. Sive enim Liberius secundam Sirmiensem formulam postea subscripsit, sive non, cum loquatur de formula, quam Sirmii conscripsere Orientales Episcopi ante annum 358. manifestum est, eum loqui de prima formula Sirmienfi.

Obj. 2. Liberius Bercea Sirmium accersitus à Constantio, subscripsit formulam sibi ab Arianis oblatam. Atqui hæc formula alia esse non potuit, quàm secunda Sirmienfis: tertia enim nondum erat edita, & primam sibi à Demophilo oblatam Bercea jam subscripsisset. Ergo Liberius Sirmii subscripsit secundam Sirmiensem formulam, nimirum ut hoc demum scelere reditum suum obtineret, quem condemnando Athanasium, communicando cum Arianis, & subscribendo primam formulam Sirmiensem, nondum obtinere poterat.

R. neg. min. Quæ intolerabiliter falsa est. Quæ enim fronte dicitur Liberius secundam Sirmiensem formulam subscri-

subscriptisse Sirmii, ubi è contra illam damnavit, & subscribendo libellum sibi à Legatis Orientalibus oblatum, in quo continebatur Antiochena formula, in Encænii edita, secundæ Sirmienfî è diametro opposita, & edendo professionem fidei, qua alienos ab Ecclesia pronuntiabat eos, qui assererent Filium non esse substantia & per omnia Patri similem: Chymera est, quod dicitur, Liberio scilicet, cum venisset Sirmium, ab Arianis oblatam esse secundam formulam Sirmienfem subscribendam: cum enim Sirmium venit Liberius, ibi offendit Legatos Ancyranæ Synodi, quibus, ut par est credere, pro eo apud Imperatorem intercedentibus, evocatus erat, quique perhonorificè excepti, & benevolè auditi à Constantio, animum ejus à secunda Sirmienfî formula, & Eudoxio ejus approbatore planè alienarant; Ursacium, Valentem, & Germinium, formulæ authores, ad palinodiam, & ignorantie suæ confessionem compulerant; & obtulerant, ut, abolita secunda Sirmienfî formula, quæ *omousion* aequè ac *omousion* proscripterat, ea, quæ in Sardicensi, hoc est, Philoppopolitano, Sirmienfî, aliisque Conciliis, adæque Antiochenfî in Encænii decreta fuerant, firma & stabilia permanerent, quibus in Conciliis definitum erat communi consensu, Filium Patri similem esse secundum substantiam.

Risum igitur movere debet, quod dicitur, Arianos Episcopos, qui erant in comitatu, cum Sirmium venit Liberius, Ursacium scilicet, Valentem, & Germinium, à Liberio postulasse, ut subscriberet Sirmienfem formulam; & Liberium, subscribendo, hoc potestremo scelere facultatem redeundi Romam ab Imperatore impetrasse; cum hanc formulam Ancyranæ Synodi Legatorum opera damnaasset Imperator; cum eam ipsimet Ursacius, Valens, & Germinius, quantumvis invitati, damnarent, & propter illam, gravem Principis offensionem tantum non incurrisset, nec evasisset, nisi confitendo ignorantiam suam, & excusando se idcirco *omousion* & *omousion* taceri voluisse, quia unum atque idem significari verbo utroque existimarent.

Itaque, ut jam dictum est superius, à Liberio, instantibus Ancyranæ Synodi Legatis, solum postulavit Imperator, ut Filium non esse Patri consubstantialem profiteretur; quod cum se facturum nunquam, constanter assereret Liberius, Legati Orientales ei subscribendum obtulerunt libellum, cui inferuerant ea, quæ olim Antiochia contra Samosatenum decreta fuerant, ut subscribendo, quoquo modo videretur *omousion* repudiare. Subscripti Liberius, certus se hac subscriptione nullatenus Nicænæ fidei præjudicare, posse, & simul professionem edidit, in qua dicendo Filium substantia & per omnia Patri similem, æquivalenter assererebat *omousion* in sensu Nicænæ Synodi; quam professionem ipsimet Ursacius, Valens, & Germinius subscribere coacti sunt, & subscribendo, suam Sirmienfem formulam condemnare.

Obj. 3. S. Hieronymus in Catalogo Scriptor. Ecclesiasticor. cap. 97. scribit Liberium hæresi subscripsisse. Loquens enim de Fortunatiano Aquilejensi Episcopo, sic ait: In hoc habetur detestabilis, quod Liberium Romanæ urbis Episcopum, pro fide ad exilium pergentem, primus sollicitavit, ac fregit, & ad subscriptionem hærescos compulsi. Res. dist. S. Hieronymus scribit Liberium subscripsisse hæresi, quod formulam Arianam subscripserit, aut Arianum dogma aliquando professus sit. N. Nam è contra, Arianos, Filium creaturam, & Patri dissimilem Antiochiæ prædicantes, edita Sirmii professione fidei, alienos ab Ecclesia pronuntiavit, & subscribendo Antiochenfem formulam, in Encænii editam, Filium de substantia Patris, & immutabilem ac inalterabilem deitatis, substantiæ, voluntatis, potentie & gloriæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem professus est. Quod Athanasii, quem ut acerrimum Nicænæ fidei propugnatorem hæretici vexabant, condemnationi subscripserit; quod cum Arianis communionem inierit, & eos, qui cum illis communicare nolent, à communione sua separatos declaraverit; quod subscripserit formulis, conscriptis ab Orientalibus schismaticis, qui communicabant cum Simonet Theol. Tom. I.

Arianis, & cum illis, paribus studiis, contra Consubstantialitatis defensores pugnabant, & idè cum illis confundebantur, C.

DISPUTATIO III.

De Divinitate Filii in particulari.

ARTICULUS I.

Utrum Filius sit verus Deus.

RESPONSIO.

Filius est verus Deus.

P Rob. Ex Scriptura simul, & Patribus. 1. Joani c. 1. dicitur: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ex quibus verbis habemus, 1. Filium esse Deum: Et Deus erat Verbum. 2. Filium esse ab æterno: In principio erat Verbum. 3. Filium factum non esse, cum omnia omnino, quæ facta sunt, per ipsum facta sunt, & aliunde evidenter repugnet aliquid à se ipso fieri: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. 4. Et ita Filium non esse creaturam: omnis enim creatura facta est, & nulla creatura ab æterno. 5. Et sic Filium esse verum Deum. Nam ens omne vel est creatura, vel Deus verus; adæque si Filius non est creatura, est Deus verus.

His verbis Evangelistam omnem omnino hæresim contra Filium exortam damnaſſe, luculenter ostendit S. Ambrosius in lib. 1. de fide ad Gratian. c. 5. Omnes, inquit, hæreses hoc capite brevi noster Piscator excludit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio prevenitur. Ergo Arius contemnat. Quod autem erat apud Deum, non commitione confunditur, sed manentis Verbi apud Patrem solida perfectione distinguitur; ut Sabellius obmutescat. Et Deus erat Verbum. Non ergo in prolatione sermonis hoc Verbum est: sed in illa celestis designatione virtutis, ut consuetur Photinus. Quod vero erat in principio apud Deum, sempiternæ divinitatis in Patre & Filio inseparabilis unitas edocetur: ut erubescat Eudoxius, & Eunomius. Postremo, cum omnia per ipsum facta dicantur, ipse conditor novi utriusque testamenti & veteris designatur, ut Manichæus locum tentationis habere non possit.

Ex textu laudato, hæc in primis verba: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, ponderat, & ex illis demonstrat, Filium esse verum Deum, S. August. lib. 1. de Trin. c. 6. In eo autem declarat, inquit, non tantum Deum esse, sed etiam ejusdem cum Patre substantiæ; quia cum dixisset (Evangelista) Et Deus erat Verbum, hoc erat, inquit, in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Neque enim dicit omnia, nisi quæ facta sunt, id est, omnem creaturam. Unde liquido apparet ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia. Et si factus non est, creatura non est. Si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantiæ est. Omnis enim substantia, quæ Deus non est, creatura est; & quæ creatura non est, Deus est. Et si non est Filius ejusdem substantiæ, cujus est Pater: ergo facta substantia est. Si facta substantia est, non omnia per ipsum facta sunt. At omnia per ipsum facta sunt. Unde ergo ejusdemque cum Patre substantiæ est; & idè non tantum Deus, sed & verus Deus.

Sic igitur argumentatur S. Augustinus, & quidem invictè. Omnia per Filium facta sunt, quæ scilicet facta sunt, hoc est, omnis creatura per Filium facta est. Ergo Filius non est creatura: alioqui Filius se ipsum fecit, quod repugnat. Ergo unam & eandem habet cum Patre substantiam: nam si non habet unam & eandem cum Patre substantiam, creatura est; quia si non habet unam & eandem cum Patre substantiam, habet substantiam factam: omnis enim substantia præter substantiam Patris facta est. Ergo Filius veram habet divinitatem: nam substantia Patris

Q

tris

Hil. l. de Syn. mod. 78. 79.

Serm. l. 4. h. c. 1. 19.

Apud Hilari. l. 1. c. 19.

tris vera divinitas est. Ergo Filius non solum Deus est; sed etiam verus Deus est: verus enim Deus est, qui veram divinitatem habet. Præterea, si Filius unius & ejusdem est substantiæ cum Patre, vel verus Deus est, vel Pater non est verus Deus: Pater enim non potest esse verus Deus, nisi per suam substantiam; & si Pater verus Deus est per suam substantiam, per eandem illam substantiam non potest Filius non esse verus Deus; quia substantia, si una & eadem est in utroque, vel in neutro, vel in utroque vera divinitas est.

Confirm. Cum in Scriptura dicitur: Omnia, quæ facta sunt, per Filium facta sunt; & omnia non sumitur in suppositione restricta, neque sensus esse potest, Omnia, quæ facta sunt, per Filium facta sunt præter ipsum Filium, qui à solo Patre factus est: postquam enim Evangelista dixit, *Omnia per ipsum facta sunt*, continuo subiicit: *Et sine ipso factum est nihil.* Unde vel omnia omnino, quæ facta sunt, per Filium facta sunt; vel horum verborum, *Et sine ipso factum est nihil*, sensus est, Et sine ipso factum est nihil ex iis, quæ per ipsum facta sunt. Quod manifestè nugatorium est; neque talis sensus divinæ Scripturæ attribui potest sine impietate & blasphemia.

Igitur omnia omnino, quæ facta sunt, per Filium facta sunt, Ergo Filius factus non est. Ergo Filius quam & eandem habet substantiam cum Patre. Cum enim acceperit esse à Patre, vel accepit esse distinctum & diversum ab esse Patris, vel non. Primum dici non potest; alioqui Filius factus est; nam factum dicitur illud omne & solum, quod habet esse distinctum & diversum ab eo, à quo accepit esse. Ergo secundum. At si Filius à Patre non accepit distinctum & diversum esse ab esse Patris, habet unum & idem esse cum Patre, unam & eandem essentiam, naturam, substantiam. Ergo Filius unius & ejusdem est substantiæ cum Patre. Ergo tam Deus est, & verus Deus, quam Pater; cum unam & eandem cum illo habeat divinitatem.

2. Joan. c. 10, sic ait Christus ipse: *Ego & Pater unum sumus.* Quibus verbis suam cum Patre æqualitatem & unitatem in essentia revelat, ut observat S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto c. 18. Cum dicit, *Ego & Pater, revelatur æqualitas.* Cum dicit, *Unum sumus, unitas declaratur:* vel, quod idem est, his verbis Christus revelat suam in essentia cum Patre identitatem, ut notat S. Augustinus in tract. 35. in Joan. Si unum, inquit, non ergo diversum, Sumus non diceret de uno. Sed unum non diceret de diversis. Diversitas autem non excluditur, nisi per identitatem: quapropter hoc ipso, quod Filius essentiam non habet ab essentia Patris diversam, hoc ipso, inquam, unam & eandem non potest non habere. At Filius, si Patri æqualis est in essentia, si unum & idem cum illo est in essentia, Patri æqualis est in deitate, cum Patre unum & idem est in deitate; vel verus Deus est, vel Pater ipse non est verus Deus, quia vel Filius veram habet deitatem, vel Pater ipse non habet.

Porrò, quod non est silentio prætermittendum, Christus his verbis: *Ego & Pater unum sumus*, tam clarè expressit suam cum Patre in deitate æqualitatem, unitatem, & identitatem, ut Judæi, quantumvis carnales, hoc statim intellexerint, & idcirco Christum, quasi blasphemantem, lapidibus obruere voluerint. Auditis enim his Christi verbis, continuo susculerant lapides Judæi, ut lapidarent eum. Et Christo dicenti: *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* responderunt ei Judæi: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia, tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Intellexerunt igitur Judæi Christum, dicendo: *Ego & Pater unum sumus*, æqualitatem, unitatem, & identitatem in deitate cum Patre sibi vindicare; & idcirco, existimantes illum esse purum hominem, putarunt eum blasphemare, & propter præteritam illam blasphemiam, eum lapidare voluerunt.

Quod si Judæi, sic interpretando verba Christi, errassent, debuisset Christus illos ab errore revocare, seque excusare; quod facile poterat, verba sua exponendo, & dicendo v. gr. se aliud non intelligere, quam se unum esse cum Patre, eo modo quo purus homo unum cum eo esse potest, & quo fuerunt sanctissimi viri, putà Abraham, Isaac, Jacob, Moyles, &c. Hoc tamen minimè fecit; sed è contra ad probandum Judæis se verè locutum esse, dicendo: *Ego & Pater unum sumus*, etiam in eo sensu, quem ipsi intellexerant, provocat ad opera & miracula, quæ fecerat coram eis: *Quem Pater, inquit, sanctificavit, & misit in Mundum, vos dicitis, Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum* (dicendo scilicet me unum esse cum Patre: hæc enim duo convertuntur inter se, & sibi mutuo æquivalent, Filius Dei sum, Ego & Pater unum sumus.) *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite; ut cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre*, per identitatem & unitatem essentiae, & ita ut cognoscatis, & credatis, quia ego & Pater unum sumus in essentia.

Quod autem Christus hic dicat, se esse in Patre, & Patrem vicissim in ipso per unitatem & identitatem essentiae, adeoque se unum esse cum Patre in essentia, ut verum ac genuinum illius fœtum, facile demonstratur. Nam cum dicit: *Pater in me est*, & ego in Patre; vel dicit se esse in Patre, ad modum rerum corporearum, ut v. g. aqua est in vase. At hoc non; tum quia neque ipse, neque Pater corpus est; tum quia si est in Patre, ut aqua est in vase, Pater non est in ipso; aqua enim est in vase, quo continetur; at vas non est in aqua, quam continet.

Vel dicit se esse in Patre eo modo, quo nos sumus in eo: in eo enim vivimus, movemur, & sumus, ut dicit Apostolus. At hoc non: nam si Filius eo modo est in Patre, quo nos sumus, eatenus est in Patre, quatenus vivit per Patrem: sumus enim in Patre, quatenus per Patrem vivimus. Filius autem non vivit per Patrem, quia vita est, sicut vita est Pater, ut ipse testatur, cum ait: *Ego sum via, veritas, & vita*; & vita per vitam non vivit, sed potius omnia vivificat: *Non ita Filius est in Patre*, inquit S. Athanasius, *ut nos in eo vivimus, movemur, & sumus; quia ipse est vita, & Pater, quasi ex fonte, dimanans, in qua omnia vivificantur, & constant; siquidem vita non per vitam vivit, alioquin omnino vita non esset, sed ipsa potius omnia vivificat.*

Præterea, quid opus erat miraculis, ut Judæi agnoscerent & crederent, Filium esse in Patre, & vicissim Patrem in Filio, eo modo, quo sumus omnes in Patre, & Patrem vicissim in nobis est? eo modo, quo necesse est, creaturam quamlibet esse in Patre, & vicissim Patrem in creatura qualibet? Imò verò cum Judæi crederent Christum esse purum hominem, & ita non alio modo ipsum esse posse in Patre, & Patrem in ipso, quam nos sumus in Patre, & Pater in nobis est; scandalizabantur, eumque blasphemare putabant, cum audiebant dicentem, se esse in Patre modo quodam peculiari, qui in puram creaturam cadere non posset.

Denique modus ille, quo sumus in Patre, & Pater in nobis est, supposita existentie divinæ notitia, naturali lumine cognoscitur, & creditur. At modus ille, quo Filius Judæis asserbat se esse in Patre, & Patrem vicissim in ipso, vim naturalis luminis & aciem superabat, nec sine operibus & miraculis, quæ faciebat Christus, certò cognosci, & prudenter credi poterat. Unde sine talibus operibus & miraculis, Judæi non credendo Christum esse verum Dei Filium, Patri deitate æqualem, & unum cum Deo Patre verum Deum, legitimam excusationem habuissent incredulitatis suæ, nec habuissent peccatum, ut ait Christus ipse: *Si opera, inquit, non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.*

Vel dicit se esse in Patre, & vicissim Patrem in ipso,

Orat. 4. con-
Arian.

Joan. c. 11.

Orat. ead.

ipso, eo modo, quo viri eximie sancti fuerunt in Patre, & vicissim in eis fuit Pater. At hoc non. Nam, ut ait S. Athanasius, *si res ita habuisset, nequaquam ita Dominus locutus fuisset; neque oportuisset illum verba sic concipere*: Ego in Patre, & Pater in me; sed potius: Et ego quoque in Patre, & Pater quoque in me; ut nihil sibi proprium eximiumque apud Patrem habere declararet, sed communem cum omnibus gratiam possidere. Præterea, si Christus non in alio sensu dixit, se esse in Patre, & Patrem in ipso, quare tandem aliquando mentem suam non exposuit clarius? Quare contra de se semper ita locutus est Judæis, ut Judæi semper intellexerint, eum se Deum, & Deo Patri aequalem facere? Denique si Christus propter eximiam sanctitatem, & alia supernaturalia, quæ sanctitatem eximiam comitari solent, dona, ut donum prophetiæ, & donum miraculorum, dicere potuit: *Ego in Patre, & Pater in me est*; quare nullus unquam ex iis omnibus, quos sive ante, sive post Christum ad eximiam sanctitatem exivit, & aliis supernaturalibus donis liberaliter exornavit Deus, ita locutus est, & dixit: *Ego in Patre, & Pater in me est*?

Vel dicit: *Pater in me est, & ego in Patre*, non quia unam & eandem habet essentiam cum Patre, sed quia excellenti quodam modo essentiam Patris participat, vi cujus participationis est absolutissima quædam Patris effigies vivens, intelligens, per se subsistens, sed distinctæ & diversæ essentia ab essentia Patris, cujus est effigies. At hoc non. Nam propter talem participationem, vi cujus creatura aliqua esset absolutissima quædam Patris effigies, extrema scilicet & supersubstantialis, Pater quidem aliquo modo dici posset esse in illa creatura. At illa creatura non posset dici esse vicissim in Patre: Rex enim v. gr. aliquo modo dici potest esse in tabella, ipsum representante: At tabella ipsa non potest dici esse vicissim in Rege. Itaque si Filius non esset, nisi excellentissima quædam creatura, essentiam Patris excellentissimo quodam modo participans, & ita excellentissimo quodam modo Patrem exprimens, posset quidem dicere, Pater in me est, velut prototypum in sua imagine: At non posset vicissim dicere: Et ego sum in Patre, velut imago in prototypo. Non potuit ergo Christus dicere: *Pater in me est, & ego in Patre*, ut significaret tantum, se excellentissimo quodam modo essentiam Patris participare, & sic participando, excellentissimam quandam Patris similitudinem præferre, atque ita se absolutissimam quandam Patris effigiem esse, qualis nulla alia creatura est, aut esse potest.

Præterea, si Filius distinctam & diversam habet essentiam ab essentia Patris, quantacumque aliunde supponatur habere similitudinem cum Patre, non magis potuit propter hanc similitudinem dicere: *Pater in me est, & ego in Patre*, quam dici potest propter similitudinem, quam habet stannum cum argento, aut æs fulvens cum auro, quantacumque supponatur esse hæc similitudo, quam, inquam, dici potest: Stannum est in argento, & argentum in stanno; æs fulvens est in auro, & aurum in ære fulvescente. Atqui neutrum hoc dici potest tolerabiliter. Ergo, &c.

Præterea, in humanis, in patre & filio eadem est specificæ essentia, & tamen propter identitatem hanc specificam dici non potest: Pater est in filio, & filius in patre; quia cum hac identitate specifica conjuncta est diversitas, seu distinctio numerica essentiarum. Ergo multò minus in divinis dici posset, Pater est in Filio, & Filius in Patre, si Filius non modò distinctam, sed etiam diversam haberet essentiam ab essentia Patris. Item, sicut in humanis tunc tantum rectè diceretur, Pater est in filio, & filius in patre, cum esset eadem utriusque essentia non solum specie, sed etiam numero: ita Filius in divinis rectè dicere non potuit: *Pater in me est, & ego in Patre*, nisi unam & eandem cum illo haberet essentiam etiam numericè. Ratio à priori manifesta

Simonnet Theol. Tom. I.

est, quia ad proprietatem hujus dicti requiritur in Patre & Filio omnimoda identitas in essentia, cum distinctione personarum.

Superest igitur ut Filius dicat: *Pater in me est, & ego in Patre*, quia unam & eandem numero essentiam seu substantiam habet cum Patre; & Pater est in Filio, & vicissim Filius in Patre, propter unitatem & identitatem omnimodam essentia seu substantia in utroque. Quod confirmari potest ex c. 14. ejusdem Evangelistæ, ubi Philippo dicenti: *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*; respondet Christus: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* Juxta Filium ipsum, qui videt Filium, videt Patrem; sicut & vicissim qui videt Patrem, videt & Filium (eadem enim pro utroque ratio est, & unum sine altero esse non potest,) quia Filius est in Patre, & vicissim Pater est in Filio. At hæc ratio manifestè nulla est, nisi, Filium esse in Patre, & Patrem in Filio, idem planè sit, ac, Patrem & Filium unam & eandem habere essentiam; vel, si vis, nisi ad hoc, ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio, requiratur una & eadem omnino in utroque essentia.

Itaque cum dicitur: Qui videt Filium, videt & Patrem; & vicissim: Qui videt Patrem, videt & Filium; quia Pater in Filio est, & Filius in Patre; perinde est ac si diceretur: Qui videt Filium, videt & Patrem; quia qui videt Filium, videt totam substantiam Patris; & vicissim, qui videt Patrem, videt & Filium; quia qui videt Patrem, videt totam substantiam Filii. Qui autem videt Filium, videt substantiam totam Patris, & vicissim, qui videt Patrem, videt totam substantiam Filii; quia una & eadem numero est substantia Patris & Filii.

Ista igitur: *Ego & Pater unum sumus. Filius Dei sum. Pater in me est, & ego in Patre. Qui videt me, videt & Patrem*; inter se connexa sunt, & convertuntur, idemque apertè significant, vel supponunt, unam scilicet & eandem esse essentiam, unam & eandem divinitatem Patris & Filii, adeoque Filium cum Patre unum verum Deum esse. Audiamus hac de re S. Athanasium: *Soli (Filio) competit illud dictum: Ego in Patre, & Pater in me. Est enim Filius in Patre, quatenus intelligere conceditur, eo quod quicquid est Filius, id universum sit proprium substantia Patris, veluti ex lumine proradiationem, & fluxum ex fonte, ut qui Filium videat, id videat, quod est Patri suum ac proprium, ac intelligit, quod Filius sit, eam essentiam ex Patre esse, atque ita eum in Patre existere. Estque viceversa Pater in Filio, eo quod id, quod est Patri proprium ac suum, id ipsum sit Filius, ut in radiis sol, mens in ratione, fons in flumine: atque ita quis videns Filium, videt id quod proprium est substantia Patris, & intelligit Patrem in Filio esse. Nam cum species deitasque Patris essentia sit Filii, bene consequitur, ut Filius in Patre existere dicatur, & Pater in Filio. Ideoque merito cum antea dixisset: Ego & Pater unum sumus subinjecit ista: Ego in Patre, & Pater in me; ut identitatem divinitatis unitate essentia demonstraret.*

3. Juvat adhuc divinitatem Filii accuratius ostendere ex cap. illo 14. Joan. jam à nobis laudato, ubi sic loquitur Filius: *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis: & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum*. Sic autem loquentem Christum audiens Philippus ait: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. Philippum objurgans Christus ita respondet: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Ex his,*

Argumentor sic. Christus Philippum objurgat, quòd cognito & viso Filio, adhuc petat, sibi ostendi Patrem. Atqui hæc objurgatio esset manifestè iniqua, si Filius non esset verus Deus, sed creatura: nam si Filius esset creatura, quantumcumque supponeretur superare creaturas ceteras in perfectione, quantacumque cum excellentia supponeretur participare per-

Orat. ead.

perfectiones divinas, adhuc infinitis numeris minor esset & inferior Patre; adeoque, eo quantumlibet cognito & viso, adhuc æquissima & laudabilissima esset postulatio Philippi, cupientis sibi videndi Patris copiam fieri.

Et verò quid naturæ insitum magis, quàm, viso opere, opificem videre velle, & eò ardentius velle, quò majoris excellentiæ opus est? Quid rationi consonum magis, quàm, visa creatura, desiderare visionem creatoris, & eò vehementius desiderare, quò creatura excellentior est, adeoque plures sunt in ea perfectiones divinæ, aut eadem præstantius reluctant? Itaque si Filius est creatura, non culpandus, sed è contra laudandus fuit Philippus, quòd viso Filio, Patrem quoque videre cuperet. Nam si Filius est creatura, viso Filio, Patrem quoque videre cupiendo, cupiebat tantum, visa creatura, eaque excellentissima, illius quoque authorem & creatorem videre.

Præterà, cum Filius ait: *Qui videt me, videt & Patrem*, vel sensus est: *Qui videt figuram meam, videt figuram Patris*; vel sensus est: *Qui videt substantiam meam, videt substantiam Patris*. Non primum; nam esse figuratum, corporearum substantiarum proprietas est, non spirituum. Pater autem & Filius non corpus sunt, sed spiritus. Ergo secundum. Ergo qui cognoscit substantiam Filii, cognoscit substantiam Patris, & qui videt substantiam Filii, videt substantiam Patris. Ergo substantia Filii non est diversa à substantia Patris. Nam si alia esset substantia Filii, & alia substantia Patris, tam falsò diceret Filius: *Qui videt substantiam meam, videt & substantiam Patris*; quàm falsò diceretur: *Qui videt substantiam stanni, videt & substantiam argenti*; aut: *Qui videt substantiam æris, videt & substantiam auri*. Hoc autem utrumque falsò diceretur, quamvis specialem aliquam inter se similitudinem habeant stannum & argentum, æs & aurum; quia cum hac speciali similitudine, diversa est substantia stanni à substantia argenti, & substantia æris à substantia auri. Implicat autem unam substantiam videri in alia & diversa substantia: *Nemo*, inquit S. Chrysostomus, *quid sit aurum nesciens, potest auri in argenti videre substantiam. Non enim alia per aliam natura videtur*. Ergo Filius non est creatura; quia si esset creatura, diversam haberet substantiam à substantia Patris. Ergo verus Deus est.

Denique sicut cum in creatis dicimus: *Qui videt unum, videt & aliud*; intendimus significare, unum cum alio perfectam habere similitudinem, sic ut unum nihil habeat, quod non habeat aliud: ita & cum Filius dicit: *Qui videt substantiam meam, videt & substantiam Patris*; à se & à Patre omnem remouet dissimilitudinem in substantia, & asserit se Patri per omnia similem in substantia. Ergo Pater & Filius sunt perfectè seu absque omni varietate similes in substantia. Ergo sunt unum in substantia: illa enim sunt unum in substantia, quæ nullam habent diversitatem in substantia. Ergo sunt perfectè æquales in substantia; nam si unum sunt in substantia, neuter alterum excedit in substantia. Ergo Pater Filio major non est deitate; alioqui in substantia inæquales erunt. Ergo Filius tam verus est Deus, quàm Pater.

4. Joan. cap. 1. vers. 14. dicitur: *Verbum caro factum est ... & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre*. Eodem cap. vers. 18. *Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Cap. 3. vers. 16. *Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigenitum daret*. Eodem cap. vers. 18. *Qui non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*. Ejusdem epist. 1. cap. 4. *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in Mundum, ut vivamus per eum*. Et epist. ad Roman. cap. 8. *Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. At, obsecro, quid Scriptura divina, cum toties Verbum vocat

Filium Dei unigenitum, cum Verbum vocat proprium Dei Filium, quid, inquam, significat, nisi Verbum esse verum & propriè dictum Filium Patris, verum & genuinum sœrum Patris; Patrem verè & propriè genuisse Verbum, & ita Verbum esse verè & propriè de substantia Patris? Unde dicitur esse in Patris sinu, quia unam & eandem cum illo substantiam habet. Et dicitur Patris unigenitus, quia solus de Patris substantia & productus est, & produci potuit.

Nomen, inquit Cyrillus, *unigeniti, ex alicujus natura genitum, non ex arte elaboratum significat. Aut certe prodeant in medium responsuri, ubinam dictionem illam legerint de ulla re usurpata, quæ arte & scientia fabricata sit? Rectè sanè dictum*. Nomen unigeniti pro supposito de substantia alterius productum, tum in Scripturis, tum alibi multoties positum reperias; pro artefacto verò nequè in Scripturis, neque alibi saltem seriò usurpatum unquam invenies. Ergo cum Scripturæ nomen illud toties attribuunt Verbo, Verbum de substantia Patris productum esse, nobis inculcare volunt. Scripturas enim soli Verbo in sensu alieno & improprio, atque planè inusitato, attribuire nomen unigeniti, sine dementia dici non potest.

Præterea, ex allegatis textibus sic argumentor. Verbum est Filius Patris, vel vi adoptionis, vel vi productionis suæ. Tertium enim excogitari non potest, vi cuius Verbum sit Filius Dei. Atqui dici non potest Verbum esse Filius Patris per adoptionem; quia si esset tantum Filius Patris per adoptionem, malè diceretur unigenitus Dei Filius: esset enim tantum Filius adoptivus, præter quem Deus longè plures alios, tum ex Angelis, tum ex hominibus, haberet Filios adoptivos. Adde quòd nullus unquam Filius adoptivus, tametsi unicus esset, dictus sit unigenitus Filius. Ergo Verbum est Filius Patris, vi productionis suæ. Ergo sicut in creatis homo alterius hominis Filius est vi productionis suæ, quia processit ab eo in perfectam similitudinem seu in identitatem naturæ & essentiæ; ita Verbum in divinis est Patris Filius vi processionis suæ, quia procedit à Patre in perfectam similitudinem & identitatem naturæ & essentiæ, seclusis imperfectionibus, quæ in creatis reperiuntur. Ergo Verbum habet unam ac eandem naturam & essentiam cum Patre. Ergo Verbum est verus Deus.

Amplius, Verbum est Filius Patris vi productionis suæ. Ergo productio Verbi est generatio: productio enim, qua quis alterius Filius est, est generatio. Ergo Pater generat Verbum. Ergo Pater de sua substantia producit Verbum. Nam generare, est de sua substantia producere. Ergo Verbum est de substantia Patris. Ergo Verbum habet totam substantiam Patris. Verbum enim nec est, nec potest esse de Patris substantia, per ejus partitionem, vel decisionem, vel dilatactionem: unde superest, ut sit de substantia Patris per communicationem & transfusionem totius hujus substantiæ. Ergo una & eadem est numero Patris & Verbi substantia. Ergo & una divinitas. Ergo Verbum cum Patre unus verus Deus est.

5. Idem Joannes Apostolus in epist. 1. cap. 5. sic ait: *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum (Patrem), & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna*. Juxta Apostolum, Verbum verus Deus est, adeoque & vita æterna, quia veri Dei verus Filius est: nam si veri Dei verus Filius est, de Deo vero natum est: si de Deo vero natum est, cum Deo vero unius substantiæ est: non potest autem cum Deo vero unius esse substantiæ, quin ipsum quoque sit verus Deus, & vita æterna.

Juxta Apostolum, Filius in divinis verus Filius est Patris. Ergo verè natus est de Patre: nam si de Patre verè natus non est, factus est; & si factus est, non est verus Filius, sed opificium seu factura. Ergo verè est de substantia Patris: nam si non est de substantia Patris, de Patre non est na-

Dial. 4. de Trinit.

Hoc 74 in Joan.

ARTICULUS II.

Solvuntur objectiones, à Sacra Scriptura petite.

tus, sed à Patre factus. Ergo unius est substantiæ cum Patre, qui est verus Deus. Ergo ipse quoque verus Deus est, & vita æterna.

Juxta Apostolum, Filius in divinis verus Deus est. Ergo factus non est: nam si factus est, diversæ substantiæ est; & si diversæ substantiæ est, vel non est Deus, vel plures sunt Dii, quod implicat. Ergo natus est: nam si factus non est, natus est. Ergo unius est substantiæ cum Patre. Ergo verus Filius est. Hæc igitur: *Verus Filius est, Verus Deus est*, convertuntur inter se. Non potest Filius esse verus Filius, quin sit verus Deus; nec vicissim potest esse verus Deus, quin sit verus Filius: quia neutrum esse potest, quin sit unius substantiæ cum Patre. Loca igitur, quæ probant Filium esse verum Filium, probant eum esse verum Deum: sicut vicissim, quæ probant esse verum Deum, probant eum esse verum Filium. Sed loca, quæ vocant eum unigenitum, probant eum esse verum Filium: nunquam enim nomen unigeniti, nisi de vero Filio dictum est. Ergo probant eum esse verum Deum, quia nimirum probant eum, non factum, sed natum esse de Patre, adeoque unius esse cum Patre substantiæ. Quod confirmat ea, quæ superiori numero dicta sunt.

6. Christus ipse, Joan. cap. 16. ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. In quæ verba sic ratiocinatur Sanctus Augustinus: *Nihil Patre minus habet ille, qui dicit, Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Aequalis est igitur, Patri æqualem se pariter profiteatur Filius, ejusdem cap. 5. cum dicit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quibus Christi verbis hæc subjicit: Propterea ergo magis querebant eum Judæi interficere; quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Aded manifeste Christus, sic loquendo, se & verum Dei Filium asserbat, & Patri per omnia equiparabat. In hunc locum eleganter sic disserit S. Augustinus: Omnes dicimus Deo: Pater noster, qui es in Cælis. Legimus & Judæos dixisse: Cum tu sis Pater noster. Ergo non hinc irasciebantur, quia Patrem suum dicebat Deum: sed quod longe alio modo, quam homines. Ecce intelligunt Judæi, quod non intelligunt Ariani. Et verò Christus, sic loquendo, virtutem operandi, & operationem ad extra sibi cum Patre communem esse, adeoque unam & eandem sese cum eo essentiam habere, ac proinde se Filium Patris esse, non adoptione, ut sunt Angeli & homines, sed naturali generatione, asserbat; & asserendo, se Patri majestate, gloria, virtute, & deitate parem faciebat.*

Eandem æqualitatem Christo, quam ipse pluribus aliis locis sibi apertè vindicat, attribuit diserte Apostolus in epistola ad Philipenses cap. 2. cum ait: *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Ex his autem omnibus sic argumentor breviter. 1. Ille non est creatura, qui jure se exæquat Deo. Sed Filius jure se exæquat Deo. Ergo non est creatura, adeoque verus Deus est. 2. Ille verus Deus est, qui vero Deo deitate par est. Atqui Filius deitate par est Patri, qui verus Deus est. Ergo, &c. Deitate autem Patri par est, quia in forma Dei est, hoc est, quia Patris substantiam habet. Cum enim Apostolus dicit, Filium in forma Dei esse, id est, formam Dei habere; vel per Dei formam intelligit tantum excellentem quandam participationem substantiæ divinæ, vel ipsammet substantiam divinam intelligit. Non primum: alioqui Filius est tantum creatura, proindeque, contra id quod dicit Apostolus, non potest sine rapina arbitrari se æqualem Deo. Ergo secundum. Ergo Filius æqualis est Deo Patri, quia substantiam divinam habet, sicut Pater. Aliis etiam argumentis Verbi divinitas demonstrata est, disput. II. ad quam Lectorem remittimus.*

Obj. 1. Secundum Scripturam Sacram, Filius est minor Patre. Ergo non est verus Deus, sed creatura. *Prob. ant. Ex verbis ipsius Christi, Joan. cap. 14. ubi ait, Pater major me est. Resp. dist. ant. Secundum Scripturam Sacram, Filius Patre minor est secundum naturam, quam in tempore assumpsit in utero Virginis, Conc. ant. Secundum naturam, quam à Patre accipit in æternitate, Nego ant. Nam à Patre accipit in æternitate eandem numero naturam & essentiam, quam habet ipse Pater, adeoque secundum illam, Patri æqualis est; secundum illam, unius est cum Patre naturæ, essentia, substantia. Quæ autem unum sunt in aliqua ratione, in ea ratione æqualia sunt, quia neutrum excedit alterum in ea ratione. Filius igitur tam verus est Deus, quam Pater; licet post incarnationem sit etiam verus homo, & quæ talis, minor Patre. Unde neg. consequ.*

Ad prob. ant. Resp. Christum ibi loqui de se secundum naturam humanam, quam assumpsit in tempore, & sibi hypostaticè copulavit in utero Mariæ. Nota. Christus in Scriptura Sacra de se ipso loquitur, modò secundum humanam naturam, ut loco citato, ubi dicit, Pater major me est; modò secundum naturam divinam, ut ejusdem Evangelistæ c. 10. ubi ait: Ego & Pater unum sumus. Similiter Apostolus modò loquitur de Filio secundum humanitatem, ut cum ait 1. Cor. cap. 15. Cum subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia; hoc est, creaturæ omnes subiectæ erunt Filio etiam quæ homini, & ipse quæ homo subiectus erit Patri: modò loquitur de eo secundum divinitatem; & tunc eum exæquat Patri, ut cum ait cap. 2. epistola ad Philipp. Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.

Obj. 2. Non nisi inferioris est obedire superiori; five, quod idem est, obedientia non est, nisi inferioris ad superiorem. Atqui, secundum Scripturam, Filius obedit Patri: nam ipse ait Joan. c. 6. *Descendi de Cælo, non ut facerem voluntatem meam, sed ejus, qui misit me.* Ergo, &c. *R. dist. min. Secundum Scripturam, Filius quæ homo, obedit Patri, C. min. Quæ Deus, N. min. Vel, si vis, dist. sic. Filius secundum naturam, quam assumpsit in tempore, obedit Patri, C. min. Secundum naturam, quam habet in æternitate, N. min. Nam secundum hanc naturam, æqualis est Patri, quia secundum hanc naturam, unum est cum Patre. Inter æquales autem, obedientia propriè dicta locum non habet.*

Ad prob. min. Resp. Christum ibi loqui de se ipso, ut homine. Sicut enim Filius non aliter descendit de Cælo, quam assumendo naturam humanam in utero Virginis, & ita incipiendo esse in terra novo aliquo modo, quo in ea antea non erat; tunc enim primum cæpit esse visibiliter ut homo in terra, in qua antea tantum fuerat invisibiliter ut Deus, propter immensitatem suam; ita non aliter descendit de Cælo, ut non suam, sed Patris voluntatem faceret, quam assumendo in utero Virginis naturam humanam ex intentione subiacendi hujus naturæ voluntatem voluntati divinæ, quæ voluntas Patris est, nec Patris tantum, sed & Filii & Spiritus Sancti.

Nota. Sicut in Filio post incarnationem duæ sunt naturæ, una per identitatem cum Filii proprietate relativa, seu personalitate, per quam, quia natura divina est, Filius verus Deus est, & æqualis Patri; & altera per unionem substantialem cum eadem personalitate Filii, per quam, quia creata & humana natura est, Filius est verus homo, & Patre inferior: ita in Filio post incarnationem duæ sunt voluntates, una divina, quæ tribus personis communis est, & altera humana, quæ solius Filii est, quia solus ex tribus personis homo factus est. Cum autem in Christo secunda voluntas priori subiecta debeat esse,

Q 3 & sit;

& sit; Christus secundum unam suam voluntatem, nempe creatam & humanam, sibi ipsi & aliis personis subiectus est, & secundum voluntatem illam factus est obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis, ut dicit Apostolus.

Obj. 3. Filius ex nihilo productus est, juxta illud Prov. c. 8. *Dominus creavit me in initio viarum suarum.* Item factus est, ut testatur Jo. Bapt. Joan. c. 1. *Qui post me venturus est, ante me factus est.* Item in natura creaturis similis est, utpote primogenitus illarum, juxta illud Apostoli ad Coloss. cap. 1. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature.* Ergo Filius creatura est. Ergo non est Deus.

Ad 1. partem objecti. Resp. neg. Ad prob. dico, tota creati, si quando in Scriptura de Filio dicitur, idem significare, ac produci absque omni mutatione, vel diminutione producentis. Relatè igitur ad Filium creati, non excludit generari, nec generari excludit creati. Pater generat Filium, quia producit illum de sua substantia, & generando creat illum, quatenus producit illum de sua substantia absque omni mutatione, vel diminutione sui: illum enim producit, totam suam substantiam in eum transfundendo: sic autem totam transfundit, ut totam retineat.

Ad 2. part. R. neg. Juxta illud Symboli Nicæni, *Genitum, non factum, consubstantialem Patri.* *Ad prob. R.* sensum esse: Qui post me venturus est ad condendam legem gratiæ, mihi prælatu est, vel mihi facile anteponeatur. Quod pater ex verbis, quæ subsequuntur: *Quia prior me erat,* quia erat natu major, non quidem secundum naturam humanam; Christus enim post Joannem Bapt. & conceptus, & natus est; sed secundum naturam divinam, secundum quam & conceptionem & nativitatem Joannis Bapt. tota æternitate antecessit, & verè aliquando dicebat Judæis: *Amen, amen, dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.*

Ad 3. part. Resp. etiam neg. Neque enim ab Apostolo dicitur primogenitus omnis creature, quod si milis sit creaturis in natura; nam si naturam creaturis similem habet, quomodo, ut ibidem dicit Apostolus, imago est Dei invisibilis; imago, inquam, non qualicumque, sed prototypo per omnia similis; sed quod ab æterno de Patris substantia genitus sit, adeoque genitus sit, antequam ulla creatura de nihilo produceretur: Quod si, inquit Novatianus, & primogenitus omnis creature ab Apostolo dictus sit Christus; quomodo omnis creatura primogenitus esse potuit, nisi quoniam secundum divinitatem ante omnem creaturam ex Patre Deo sermo processit? Non est omitrendum, Concilium Toletan. 11. illud, *primogenitus omnis creature,* intelligere de Christo ut homine. *Hic enim,* inquit, *qui ante sæcula unigenitus est vocatus, temporaliter primogenitus factus est: unigenitus propter divinitatis substantiam: primogenitus propter assumptionem carnis naturam.*

Obj. 4. Filius fuit tantum instrumentum Patris in creatione mundi, juxta illud Joan. cap. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ergo, &c. *Resp. neg. ant.* Cum enim mundus ex nihilo productus fuerit per omnipotentiam communem tribus personis, tam Filius & Spiritus Sanctus sunt causa principalis productionis mundi, quam Pater: imò Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sunt una mundi causa principalis. *Ad prob. autem dico,* to per, significare posse, & hic significare causam principalem; & cum dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt,* perinde est ac si diceretur, *Omnia ab ipso facta sunt;* nisi fortè maluerit Evangelista dicere, *Omnia per ipsum facta sunt,* ad connotandum Patrem, à quo per generationem naturalem Filius virtutem creatricem accepit, & ut innuat Filium operari ad extra per virtutem acceptam à Patre. Unde fit ut Pater aliquo sensu dici possit per Filium ad extra operari, sic tamen ut nullo modo possit dici, per Filium ad extra operari tanquam per instrumentum: quia alia est virtus causæ principalis, & alia causæ instrumentalis; cum alia sit essentia causæ principalis, & alia causæ instrumentalis. At in Patre &

Filio una & eadem numero virtus est, sicut una & eadem numero essentia.

Obj. 5. Quidquid habet Filius, habet à Patre, juxta illud Matth. cap. 11. *Omni mihi tradita sunt à Patre meo.* Nec Filius habet omnia, quæ habet Pater, juxta illud Matth. cap. 20. *Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.* Ergo Filius inferior est Patre, adeoque non est verus Deus. *Resp. ad 1. part. ant.* Filium habere à Patre, quidquid habet, sed habere absque dependentia & imperfectione: ita ut in divinis non melius sit Patri, dare, quam Filio, accipere. *Ad prob. dico:* Vel verba illa intelliguntur de Filio ut homine, & tunc non sunt ad rem, illorumque sensus est: Mihi ut homini, à Patre concessa est omnis potestas gubernandi & salvandi homines; vel intelliguntur de Filio ut Deo, & tunc manifestè ex illis asseritur Filio vera deitas: nam sensus illorum est: Omnes perfectiones, quas habet, communicavit mihi Pater, excepta sola paternitate, quæ incommunicabilis est. Unde sequitur Filium Patri in omnibus essentialibus æqualem esse.

Ad 2. partem ant. R. Filium habere omnia, quæ habet Pater, sola paternitate excepta, quia Filio communicari non potuit, propter oppositionem, quam habet cum filiatione. Hinc Pater Filio superior nec est ratione perfectionis alicujus absolute, quia nullam habet, quam non habeat Filius, qui idcirco dicitur Joan. cap. 16. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt;* nec ratione paternitatis, quia paternitas non est majoris æstimabilitatis & excellentiæ, quam filiationis. *Ad prob. R.* verba illa intelligenda esse de Christo ut homine; & eorum sensus est: Non decet me, qui sum justus, primas sedes regni mei dare vobis, quia estis affines mei, sed iis, qui eas merebuntur, & quibus eas ab æterno præparavit Pater meus. Præparavit autem Pater, non solus, sed cum Filio & Spiritu Sancto, quia præparavit voluntate tribus personis communi.

Obj. 6. Filius ipse in Scripturis multa confitetur, quibus se Deum non esse ostendit. Nam fatetur, 1. se omnia, quæ scit, à Patre didicisse: *Pater diligit Filium,* inquit Joan. cap. 5. & omnia demonstrat ei. 2. Se aliqua ignorare, quæ à Patre sciuntur: *De die autem illo vel hora,* inquit Marci c. 13. *nemo scit, neque Angeli in Cælo, neque Filius, nisi Pater.* 3. Se non esse bonum. *Quid,* inquit Marc. c. 10. *me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus.*

R. neg. Obj. Ad 1. prob. Dico, Filium non didicisse à Patre, sicut discipulus dicit à magistro, sed omnium scientiam à Patre per nativitatem accepisse. *Ad textum R.* vel Filium loqui de se ipso ut homine, & tunc textus non est ad rem; vel loqui de se ipso ut Deo, & tunc loci sensus est: Pater omnia demonstrat Filio, non docendo, aut infundendo scientiam, sed generando, & per generationem communicando substantiam divinam primariò, ut est intelligentia, & cognitio rerum omnium. Unde Filius habet ut sit Verbum Patris.

Ad 2. prob. R. Filium, de se loquentem ut Deus est, nunquam dicere, quod ignoret aliqua ex iis, quæ scit Pater. *Ad textum,* dico Filium loqui de se ipso ut homine, & dicere se diem judicii nescire, non simpliciter; nam, ut ait Apostolus in epist. ad Coloss. c. 2. in illo, etiam ut homine, *sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi;* sed secundum quid, hoc est, se ut hominem non scire diem judicii ea scientia, quam communicare possit Apostolis. Unde tantum sequitur Filium, qui ut homo ad homines venerat tanquam legatus Patris, à Patre potestatem non accepisse, omnia, quæcumque sciebat, hominibus manifestandi; sed in mandatis habuisse, ut eos celeret aliqua, putà diem judicii.

Porro ad textum laudatum aliter responderet, 1. S. Ambrosius lib. 5. de fide cap. 7. ubi ait, locum ab Arianis corruptum fuisse, & additum: *Neque Filius.* Ambrosio suffragatur sanctus Hieronymus in commentario ad illa verba Matthæi, ubi ait: *In quibusdam Latinis*

Joan. c. 8.

Lib. de Trin.
cap. 16.

Latinis Codicibus additum est, Neque Filius: cum in Græcis, & maxime Adamantii & Pierii exemplaribus, hoc non habeatur adscriptum.

2. Responder S. Athanasius orat. 4. contra Arianos, Filium ut hominem, revera ignorasse diem iudicii: *Manifestum est, inquit, & finis universitatis horam, ut Verbum est, cum cognoscere: ut autem homo est, ignorare. Est enim proprium hominis ignorare, & ista præsertim. Verum id Salvatoris nostri benignitati peculiare est. Nam postquam homo factus est, non cum puduit propter carnem ignorantem dicere, Non novi; ut ostenderet se ut Deum scientem, nescire carnaliter. Quapropter minime dixit, Neque Filius Dei: ut ne divinitas ipsa nescire videatur; sed simpliciter, Neque Filius: ut ex hominibus nato Filio ignorantia tribuatur. Et inferius: Ut enim homo factus, cum hominibus esurire, & sitire, & patitur; ita cum hominibus tanquam homo nescit. Divinitus autem existens in Patre, utpote Verbum & sapientia, novit, & nihil ignorat. Eodem modo respondent Eustathius Antiochenus apud Facundum lib. 2. Greg. Nazianz. orat. 36. Cyrill. l. 22. thesaur. &c.*

Ad 3. Prob. R. neg. Ad text. autem dico, Christum increpare adolescentem, quia cum bonum vacabat, & tamen credebatur non esse Deum, sed purum hominem, adeoque, quamvis obscure, se & bonum & Deum profiteri: perinde enim est, ac si diceret: Cum me purum hominem existimes, cur me singulariter bonum dicis: unus enim Deus dignus est, qui singulariter bonus dicatur; cum solus per essentiam bonus sit, creatura verò bonæ sint contingentem tantum; cum solus à se ipso bonus sit, creatura verò bonæ sint per bonitatem acceptam ab eo. Aut desine dicere me singulariter bonum, aut crede me non solum hominem esse, sed etiam verum Deum.

Responderi etiam potest, Christum loco allegato loqui de se ipso ut homine, & præ modestia increpare adolescentem, quod eum etiam ut hominem singulariter bonum vocet, cum solus Deus singulariter bonus dicendus sit: *Deus, inquit S. Augustinus, singulariter bonus est, & hoc amittere non potest. Nullius enim boni participatione bonus est, quoniam bonum, quo bonus est, ipse sibi est: homo autem cum bonus est, ab illo bonus est, quod à se ipso esse non potest.* Cum autem Christus dicit unum aut solum Deum bonum esse, non dicit cum exclusionem sui, sed aliorum omnium, quia sunt puri homines.

ARTICULUS III.

De veterum quorundam Scriptorum Ecclesiasticorum, qui ante seculum quartum, & exortam Arianam hæresim floruerunt, sententia circa Verbi divinitatem.

§. I.

De S. Justina Martyre.

S. Anctus Justinus, Philosophus & Martyr, floruit tempore Antonini Pii, & successorum ejus Marci Aurelii & Lucii Veri. De illo autem quaeritur, utrum rectè, an malè senserit de Verbi divinitate.

RESPONSIO.

S. Justinus de divinitate Verbi id sensit, quod sensit Ecclesia Catholica.

Prob. Nam 1. in Cohortatione ad Græcos ait, Sybillam disertis verbis clarè prædicere adventum Salvatoris nostri Jesu Christi, qui cum Dei sit Verbum, virtute ac potentia ab eo indiscretum, homine assumpto, ad memoriam nos priscorum parentum religionis revocavit. Ecce, juxta S. Justinum, Filius est Verbum Dei, ab eo virtute & potentia indiscretum, hoc est, unius virtutis & potentia cum Patre; vel, si vis, virtute & potentia Patri æquale. At qui dicit Filium Patri æqualem virtute & potentia, dicit æqualem deitate; qui dicit Patrem & Filium unius & ejusdem esse virtutis ac

Simonnet Theol. Tom. I.

potentia, dicit unius & ejusdem esse naturæ & essentia. Ergo, &c.

2. In Apologia prima hæc habet: *Universarum rerum Patri, quia ingenuus est, nomen impositum non est. Porro Filius ejus, qui solus propriè dicitur Filius, Verbum, simul cum illo ante creaturas & existens & nascent, quoniam primitus per eum cuncta condidit, & ornavit. Hic non semel S. Justinus veram Verbo divinitatem vindicat. 1. Enim dicit Verbum esse propriè Filium Dei Patris, qui ingenuus est. Propriè autem Filius non est, nisi qui ejusdem est naturæ cum Patre. 2. Dicit Verbum solum esse propriè Filium Dei Patris: nonnisi quia cetera omnia, quæ per ipsum condita sunt, & ornata, diversa sunt naturæ à natura Patris, qui proinde non nisi impropriè dici potest eorum Pater. 3. Dicendo Verbum ante creaturas simul existere cum Patre, facit illud Patri coeternum, & *Sinaidion*, cumque manifestè separat à creaturarum consortio. At si Verbum non est creatura, non potest esse, nisi verus Deus. 4. Dicendo illum nasci, dicit illum esse de substantia Patris: nasci enim ab aliquo, & de substantia illius produci, unum & idem sunt.*

Idem planè docet in Apolog. 2. ubi sic loquitur: *Jesus Christus, unus & solus propriè Filius de Deo genitus, qui nimirum ratio, & verbum ejus, & primogenitus, & virtus est. nos ista docuit. Secundum Justinum, Christus unus & solus est propriè Filius Dei Patris, quid expressius? Unus autem & solus est propriè Filius Dei Patris, quia unus & solus de Deo Patre genitus est. Quid planius? Unus autem & solus de Deo Patre genitus est, quia cetera omnia quæ per ipsum facta sunt, & quorum Deus Pater utcumque Pater nominatur, de non extantibus facta sunt; ipse verò de extante Patris substantia productus est. Non enim alia ratio esse potest, cur ipse potius dicatur de Deo Patre genitus, quam cetera, quæ per ipsum condita sunt; & si pariter de non extantibus productus est, tam ipse factus est, quam cetera, quæ per ipsum facta sunt, nec magis propriè, quam illa, de Deo Patre genitus est. Quod Justino non potuit non esse manifestum.*

Hinc in eadem Apologia apertè dicit, non solum Patrem, sed etiam Filium esse Deum, cò quòd Patris primogenitus sit, hoc est, quòd ante creaturarum productionem, & ab æterno de Deo Patre genitus sit: *Qui enim, inquit, Filium Patrem esse dicunt, compariuntur neque Patrem scire, neque Filium esse Patri universorum nosse: qui quòd verbum & primogenitus Dei sit, Deus etiam est. Rectè autem dicit Justinus, Filium probari Deum esse, non solum quia primogenitus est Dei Patris, sed etiam verbum ejus est: nam si verbum Patris est, de corde ejus prolatus est, juxta illud: *Eruñtavit cor meum verbum bonum.* Verbum autem divinum de corde Patris prolatum esse, quid aliud est, quam verbum illud productum esse de substantia Patris? At si de substantia Patris productum est, unius est cum Patre substantia; adeoque cum eo unus Deus est.*

3. In Dial. cum Tryphone sic loquitur: *Aliud verò etiam vobis, o amici, ex sacris litteris producam testimonium, primitus ante creaturas omnes Deum genuisse ex se virtutem quandam rationalem, quæ quidam & gloria Domini à Spiritu S. vocatur, nonnunquam autem Filius; aliquando sapientia, quandoque Angelus, interdum Deus, aliquando Dominus & Verbum... in hominis forma Josue Nave filio apparet. His enim nominibus omnibus appellari habet, cum ex paterni consilii & voluntatis administratione, tum ex voluntaria Patris generatione. Qualem generationem in nobis quoque quodam videmus fieri modo. Verbum enim aliquod proferentes, verbum gignimus, non per reflectionem, ita ut, quòd in nobis proferentibus est, imminuat verbum. Et quomodo in igne videmus alium fieri, non decrecente illo, unde facta est alterius accessio, sed in eodem statu permanente: quippe qui ex ipso incenditur, & ipse apparet, non imminuens illum, unde est successus.*

Secundum Justinum, Deus Pater virtutem quamdam, viventem, intelligentem, per se subsistentem, hoc est, personam quamdam genuit ex se, id est, ex propria substantia: quid enim aliud est, gignere ex se, quam de propria substantia gignere? Personam autem illam Deus Pater gignit ex se, absque ulla sui mutatione, vel imminutione, quia gignit illam ex se, non per refectionem substantiæ suæ, sed, quod superest, per substantiæ suæ transfusionem in illam, cui totam substantiam suam sic communicat, ut ex ea ipse nihil amittat.

Divinam hanc generationem, quæ sit absque refectione & imminutione generantis, illustrat duobus exemplis. Primum petit à duplici verbo nostro, mentali scilicet, cui Patris substantiam; & vocali, cui verbum notionale Patris, seu Filium comparat. In nobis, inquit, videmus fieri aliquo modo generationem, qualis est generatio divina, qua Pater generat Filium. Nam proferendo voces externas, verbum externum seu vocale, hoc est, externam & vocalem verbi mentalis & interni imaginem gignimus, non quidem propriè, sed impropriè; nam nequidem propriè producit verbum vocale, cum sit pura modificatio substantiæ subtilioris aeris, Externam autem illam & vocalem verbi mentalis imaginem quoquo modo gignimus de verbo mentali absque illius refectione & imminutione; ita ut post prolationem & emissionem verbi vocalis, totum adhuc & integrum in nobis remaneat verbum mentale: similiter Pater æternus, proferendo verbum suum notionale, generat notionalem verbi sui mentalis imaginem, & generat illam de verbo suo mentali, sine illius refectione & imminutione: ita ut prolato & emisso verbo notionali, totum & integrum verbum mentale Patris in Patre permaneat. Itaque cum ipsa Patris substantia sit verbum ejus mentale, secundum Justinum, Pater æternus proferendo & emittendo verbum suum notionale, notionalem substantiæ suæ imaginem generat de ipsa sua substantia, absque illius refectione & imminutione; quia scilicet generat, totam substantiam, quam totam retinet, communicando.

Secundum exemplum, quod aptius & plausibilis est, Justinus reperit à duobus ignibus, quorum unus ex alio accenditur. Juxta Justinum igitur, sicut ignis A, ignem B, sibi in natura & essentia per omnia similem, generat absque ulla sui diminutione; ignis enim A, post accensionem ignis B, ut videre est in duabus candelis accensis, quarum una ex altera accensa est, totus, quantus erat antea, apparet: ita Pater æternus virtutem illam viventem, intelligentem, & per se existentem, quam sibi per omnia in natura & essentia similem genuit, genuit ex se absque ulla sui diminutione, quia nimirum genuit illam ex se, totam illi substantiam suam communicando, & totam retinendo. Unde sicut duo ignes, quorum unus ex alio accenditur, sunt duo tota & integra, duo perfecta, duo planè similia & æqualia in tali specie substantiæ; ita Pater & Verbum sunt duo toti & integri, duo perfecti, duæ substantiæ singulares, per omnia similes, & inter se æquales in sua ratione, hoc est in ratione Dei. Nec aliter inter se differunt, quam quòd una sit ab altera genita: sicut duo præfati ignes, non aliter differunt inter se, quam quòd unus ex alio accensus est.

Virtus autem illa, vivens, intelligens, & per se existens, quam Pater generat ex se, in sacris litteris modò gloria Domini, modò Deus, Dominus, Filius, Verbum, Sapientia, modò Angelus juxta Justinum nominatur, quibus nominibus appellari habet partim ex paterni consilii & voluntatis administratione, partim ex voluntaria, seu ex minimè violenta Patris generatione. Nominatur Filius, quia per veram generationem procedit à Patre in perfectam similitudinem & identitatem naturæ; & propter eandem rationem nominatur Deus, Dominus, & Gloria Domini. Nam si procedit à Patre in perfectam similitudinem & identitatem naturæ, verus

Deus est; & si verus Deus est, verus Dominus est. Item si procedit in perfectam similitudinem, &c. gloria Patris est: quid enim Patri gloriosum magis esse potest, quam habere Filium sibi perfectè similem; & in omnibus essentialibus æqualem, proindeque talem, quali nihil melius esse, vel cogitari potest? Nominatur etiam vi generationis Verbum & sapientia, quia generatur de Patris substantia primario & per se, ut est scientia, & sapientia Patris. Nominatur denique Angelus propter paterni consilii & voluntatis administrationem: Angelus enim idem est ac nuncius. Nuncius autem dicitur, qui consilium & voluntatem exequitur illius, à quo mittitur. Cum autem Justinus dicit Filium in Scripturis nominari Angelum, seu nuncium, eumque paternorum consiliorum administrum facit, durius quidem loquitur; sed tamen ita notionalem aliquam Patrem inter & Filium inæqualitatem ponit, ut perfectam in natura & essentia æqualitatem unus cum altero minimè inficietur; ut pater ex dictis superius, & adhuc ostendi potest ex hoc eodem loco, quem hic interpretamur.

Ex verò Deus Pater vel ex nihilo, vel ex materia aut alio subiecto præexistente, vel ex portione substantiæ suæ, vel denique de tota substantia sua produxit Filium suum. Nihil horum, præter quartum, dici potest, in doctrina S. Justinus. Non primum; nam secundum S. Justinum, Deus Pater produxit Filium suum ante omnes creaturas, hoc est, ante ea omnia, quæ ex nihilo producta sunt. Præterea, si Deus Pater produxit Filium suum ex nihilo, non genuit illum ex se, quod est contra S. Justinum. Propter eandem rationem secundum dici non potest, Nam si Deus Pater produxit Filium suum ex materia aut subiecto alio prius à se producto, neque produxit illum ante omnes creaturas, neque genuit illum ex se, quod utrumque S. Justinus repugnat. Sed nec tertium dici potest, secundum S. Justinum; quia secundum illum, Deus Pater sine refectione substantiæ suæ, & absque ulla sui diminutione Filium suum produxit. Unum itaque superest in doctrina S. Justinus, ut Deus Pater dicatur genuisse de tota sua substantia Filium suum absque ulla sui diminutione. Ergo juxta S. Justinum, Filius unius & ejusdem est substantiæ cum Patre, adeoque cum illo perfectam in natura & essentia æqualitatem habet.

Porro sufficere nobis expositio fidei, quæ inter S. Justinus opera reperitur, & in qua Author apertè proficitur trium Personarum unam esse essentiam & divinitatem, adeoque tres Personas unum esse Deum: nam v. g. sic loquitur: *Unus ergo re vera est universitatis hujus Deus, qui in Patre & Filio & Spiritu Sancto cognoscitur. Cum namque ex substantia sua Pater Filium progenierit, atque ex eadem Spiritum produxerit; jure optimo, quæ unam eandemque participant essentiam, una eademque dignantur divinitate.* Sed an hic liber re vera sit Justinus, ambigit Bellarminus in libro de Scripturis Ecclesiasticis. 1. Quia veteres ejus non meminerunt. 2. Quia stylus videtur esse diversus à stylo Justinus. 3. Quia multò apertius & distinctius differit de Mysteriis Trinitatis & Incarnationis, quam Scriptores ejus sæculi facere soleant. Bellarmino suffragatur doctissimus Petavius; imò librum esse Justinus, expressè negat lib. 1. de Trinit. cap. 3. & sententiam suam solidis rationibus probat.

Om. 1. Justinus in apolog. 2. sic loquitur: *Eundem (Christum,) quòd ipsius veri & singularis Dei Filium esse edocti sumus, secundo loco, ac Spiritum propheticum tertio ordine, nos cum ratione venerari & colere demonstrabimus.... nos ratione & verbo persuasi, ab illis quidem (falsis Diis) descivimus, singularem vero, atque ingentem Deum per Filium ipsum sequimur.* His autem verbis duo dicit, quæ videntur adversari Verbi divinitati; & 1. quidem, Patrem, qui ingentis est, esse verum & singularem Deum. 2. Filium à Christianis secundo tantum loco coli & adorari.

R. 1. S. Iustinus Patrem vocat verum & singularem Deum, per oppositum, non ad Filium, & Spiritum sanctum, sed ad falsa numina, quæ colebant Ethnici: non quia putabat Filium & Spiritum sanctum non esse cum Patre unum verum Deum, sed quia sciebat Deos, quos colebant Gentiles, non esse deos, sed demones, aut reprobos homines. Quod ipse evidenter ostendit, cum ait, Gentiles ad fidem conversos, à demonibus descivisse, ut singularem atque ingentem Deum per Filium ipsum sequerentur.

2. S. Iustinus dicit, Christianos Spiritum sanctum tertio, Filium secundo, Patrem primo loco venerari & colere, non quod Spiritus sanctus Filius, & Filius Patre inferior sit deitate; sed quia Pater prima, Filius secunda, & Spiritus sanctus tertia sit persona sanctissimæ Trinitatis; vel, si vis, quia Pater à nullo, Filius à Patre, & Spiritus sanctus à Patre & Filio est: unde Pater Filius, & Filius cum Patre Spiritu sancto prior est origine. Quod si Iustinus putavit Patrem Filio aliqua ratione majorem esse, non quia Deus est, sed præcisè quia Pater est, majorem esse putavit.

Obj. 2. In dialogo cum Tryphone sic ait: *Qua dico, persuadere quoque vobis annit, Scripturas scientibus; esse videlicet & dici Deum & Dominum alium, præter factorem omnium: qui & Angelus sive nuncius vocatur, eo quod annunciet mortalibus, quacumque annuntiari eis vult universitatis fabricator, supra quem alius Deus non est.* Quibus verbis Iustinus videtur asserere duos Deos, unum fabricatorem universitatis, maximum & supremum Deum, quippe qui non alium habeat supra se Deum; & alium minorem ac inferiorem Deum, qui Angelus & nuncius vocatur, quia hominibus annunciat, quacumque eis annuntiari vult maximus & supremus Deus, cuius ipse Filius est. Unde supremum illum Deum Iustinus vocat rerum universarum parentem, hoc est, Patrem ipsius minoris Dei, & aliarum omnium rerum, quas postea per eum condidit. R. hic quidem durius loqui Iustinum; sed nego illum duos Deos admittere, quorum unus altero minor sit & inferior.

At inquit, 1. Unum Deum supremum admittit. 2. Dicit hunc Deum esse factorem omnium, adeoque & ipsius Filii. 3. Filium asserit esse alium Deum & Dominum ab illo supremo Deo & Domino. 4. Hoc ipso, quod ait hunc Deum ac Dominum non habere alium supra se, manifestè significat alium ab eo Deum ac Dominum habere superiorem, ipsum scilicet qui alium supra se non habet. Ergo, &c.

R. ad 1. Iustinus unum Deum supremum & maximum admittit hoc sensu, quod sentiat unam personam divinam, nempe Patrem, esse Deum supremum & maximum, non ratione essentiae, quasi æqualem non habeat in essentia personam aliam, sed ratione inaccessibilitatis, quæ ipsi soli ex personis divinis competit. Secundum Iustinum, Pater est Deus supremus & maximus, etiam cum exclusione aliarum personarum divinarum, non quod distinctam & diversam habeat substantiam à substantia aliarum personarum, eaque præstantiorem; sed quod ipse sit improductus, & alia personæ sint ab eo productæ, adeoque alia personæ sint eo inferiores ratione originis, licet illi æquales sint in substantia; ipse verò ne quidem ratione originis alteri subsit. Unde fit, ut auctoritatem aliquam habeat in secundam personam, v.g. tamquam Pater in Filium, sibi licet in omnibus essentialibus perfectè æqualem; in ipsum verò nullus habeat auctoritatem, quia ipse Filius alterius non est, cum sit ingenuus. Hæc quidem dura sunt, nec tamen ea dicendo, Iustinus negat Filium cum Patre unum verum Deum esse.

R. ad 2. Iustinus hunc Deum supremum & maximum in sensu explicato, vocat fabricatorem universitatis, factorem omnium rerum conditarum, eo sensu quo in Symbolo Apostolico dicebat ipse cum cæteris fidelibus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terra, & quo nos etiam dicimus, non quia credimus solum Patrem cum exclusione*

aliarum personarum esse omnipotentem; & creatorem mundi; sed quia omnipotentiam, & mundi creationem tribus personis communem, Patri specialiter attribuimus; eò quod omnipotentiam illam & virtutem creandi mundum acceperint alia personæ, ipse verò à nemine acceperit.

Hanc fuisse mentem Iustini, manifestum est ex eo quod expressè asserit Filium esse virtutem Patris, & Patrem cuncta per Filium condidisse ac ornasse. Hinc etiam apparet Iustinum, cum Patrem nominat fabricatorem universitatis, factorem omnium, omnium rerum parentem, nolle comprehendere Filium, per quem universitatem fabricavit; omnia, quæ facta sunt, condidit; omnibus rebus, quæ in hac universitate existunt, dedisse esse, & datum conservare: nisi quis velit Iustinum putasse, Filium sui ipsius fabricatorem & conditorem fuisse. Quod est absurdissimum.

Ad 3. R. dist. sic. Iustinus asserit Filium esse alium Deum ac Dominum à supremo illo Deo Patre; to alium, cadente in formam per has voces; Deus & Dominus, significata, N. To alium, cadente in suppositum formæ illius, C. Vel sic, quod eodem redit. Iustinus asserit Filium esse alium Deum ac Dominum ratione essentiae, quasi Filius sit Deus ac Dominus per essentiam distinctam & diversam ab essentia supremi Dei Patris, N. Asserit Filium esse alium Deum ac Dominum ratione personalitatis & subsistentiæ, hoc est, præter personam Patris, qui supremus Deus est, esse aliam personam divinam, quæ Filius ejus est, adeoque Deus quoque ac Dominus, & quidem per unam & eandem illam essentiam, qua Pater ipse Deus ac Dominus est, C.

Ad 4. R. Iustinus significat Filium habere alium Deum supra se eo sensu, quo Patrem non habere alium supra se dicit cum exclusione aliarum personarum. Cum autem dicit exclusivè ad alias personas Patrem non habere alium supra se; non aliud intelligit, quam non esse aliam personam divinam, à qua Pater accipiat esse, & cuius proinde sit Filius, cuique subsit tamquam Filius Patri. Itaque cum significat Filium habere alium supra se, nempe supremum Deum, qui alium supra se non habet, intelligit Filium supra se habere alium Deum non alietatè, ut ita loquar, substantiæ, sed alietatè subsistentiæ, adeoque illum alium Deum, seu illam aliam personam divinam habere supra se non ratione essentiae, sed ratione proprietatis relativæ & originis, quatenus alia persona divina est, à qua accipit esse per generationem, cuius proinde Filius est, cuique aliquo modo tamquam Filius Patri subicitur.

Dices. S. Iustinus probat Filium non solum personalitate, sed etiam substantia distinctum & diversum esse à Patre. Ergo vult Filium non solum personalitate, sed etiam substantia minorem & inferiorem esse Patre. Ergo re vera duos admittit Deos, unum supremum & maximum, nempe Patrem, qui proinde solus verè & propriè Deus est, & alterum minorem & inferiorem, nempe Filium, non ejusdem cum Patre naturæ, sed diversæ & inferioris.

Prob. ant. Nam in dialogo cum Tryphone, dicit Filium esse Angelum seu nuncium Patris, esse Patris ministrum; non Patrem, sed Filium locutum esse cum Moysè. *Non Conditor*, inquit, *universitatis hujus Deus is fuerit, qui Moysa dixit, se Deum esse Abrahæ, & Deum esse Isaac, & Deum Jacobi; quippe factoris rerum omnium voluntati ministret, & in judicio Sodomorum, consilio & voluntati ejus itidem ministraverit. ... Scriptura Angelum Domini Moysæ apparuisse dicens, ac deinceps Dominum eum esse & Deum declarans, eundem, & illum ipsum, denotat quem & pluribus per ea, quæ dicta sunt, administrum esse Deo supermundano, supra quem alius non est, significat.*

Multò inferius sic adhuc loquitur: *Non debetis putare, ipsum ingentem Deum vel ascendisse, vel descendisse quopiam: nam ineffabilis ille Pater, & Dominus universitatis hujus, non venit in locum aliquem; neque*

que deambulat, neque dormit, neque surgit; sed in regione sua, quacumque ea tandem, sit manet, acutum cernens, & acutum audiens: non oculis certe quidem, nec auribus, verum virtute infinita ille inspicit, & omnia noscitur neque, nostrum quisquam illum latet; neque mobilis est, neque loco ulla, atque adeo neque mundo universo comprehensibilis, ut qui ante existit, quam mundus est conditus. Quoniam igitur ille modo vel alloquatur aliquem, vel conspiciatur ulli, vel in minima terre parte appareat; quando ne ejus quidem, qui ab eo missus est, gloriam & maiestatem populus in sinu intrare... valuit?

Tum paucis interjectis, sic concludit: Itaque neque Abraham, neque Isaac, neque Jacob, neque hominum alius quisquam Patrem & ineffabilem Dominum rerum omnino universarum, & ipsius Christi, vidit; sed illum ipsum qui juxta consilium ejus & voluntatem & Deus est Filius ipsius & Angelus, ex eo quod sententia illius est administrat. Certè si Pater Dominus est Filii, sicut & reliquorum omnium, quæ per ipsum condidit: item si Filius non est Deus nisi juxta consilium & voluntatem Patris, quia nimirum Pater non eum produxit nisi juxta consilium & voluntatem suam, vel non est Deus, vel Deus est inferioris ordinis.

R. ad inst. falsum esse, quod S. Justinus probet, aut probare intendat, Filium substantia distinctum & diversum esse à Patre. Ut enim ostendimus, expressè dicit, 1. Filium esse propriè Patris Filium. At non potest esse propriè Filius, nisi natura Patri similis sit per omnia; nec potest Patri natura similis esse per omnia, quin unam & eandem cum illo essentiam habeat. 2. Patrem genuisse ex se Filium absque ulla sui diminutione, quod est Patrem genuisse Filium de tota sua substantia: nam si genuit Filium ex se, seu de sua substantia, & genuit illum de sua substantia sine refectione, vel partitione substantiæ suæ, superest ut illum de tota sua substantia genuerit. At si Pater Filium de tota sua substantia genuit, necesse est unam & eandem numero esse Patris & Filii substantiam.

S. itaque Justinus in hoc suo dialogo cum Tryphone Judæo, non aliud intendit, quam ut contra Judæos unicam & singularem in Deo personam agnoscere, probet veram Christi divinitatem, probando in Deo præter personam Patris, qui ingenuitus est, proindeque supra se non habet alium, à quo divinitatem accipiat; aliam quoque esse personam, aliam virtutem viventem, intelligentem, per se subsistentem, quæ æquè ac Pater, præpotens, & Dominus rerum omnium, & Deus sit, quamque Pater generavit ex se, absque ulla partitione, vel refectione substantiæ suæ, adeoque absque ulla sui diminutione.

Hanc autem virtutem, non esse creaturam, sed verum & genuinum Patris factum, satis expressè declarat, cum ait in dialogo: Verum hac ipsa à Patre edita progenies, ante creaturas omnes una cum Patre fuit, & cum ea Pater colloquitur, prout Verbum per Salomonem declaravit, primitius, sive principium, ante creaturas omnes hanc ipsam progeniem à Deo genitam esse, quæ sapientia à Salomone vocatur. Imò hunc verum ac genuinum Patris factum sic à Patre numero diversum esse, ut tamen unius cum illo sit essentia, dicit inferius, post verba in obj. citata. Virtutem istam, inquit, quam Deum sermo propheticus vocat... & Angelum... numero quiddam aliud esse ratione exquisita supra paucis explicui: virtutem hanc dicens de Patre genitam, virtute & consilio voluntateque ipsius; non per resectionem veluti ab essentia Patris dispersitam, prout alia omnia divisa, & secta, non eadem sunt, quæ ante fuerunt, quam scinderentur. Quæ sunt per divisionem alicujus substantiæ, non sunt eadem post divisionem, quod antè fuerunt: nam ante divisionem erant una substantia, & post divisionem sunt plures substantiæ. Pater atamen & Filius non sunt plures substantiæ, quia Filius non generatur à Patre per divisionem, sed

per portionem aliquam substantiæ divinæ ab ea decutam, sed per totius transfusionem & communicationem. Unde in Patre & Filio post generationem una & eadem est substantia divina. Hæc est Justinus mens.

Porro ut probet cum unitate & identitate substantiæ in Patre Filio numericam personarum distinctionem subsistere, multa profert, quæ dura sunt, & benigna interpretatione indigent. Non enim solum dicit illum esse verè Filium, verè genitum à Patre (quod sufficeret, cum idem numero non possit esse genitor & genitus, Pater & Filius respectu sui ipsius,) sed etiam esse angelum, nuncium, administrum Patris; ipsum etiam ante incarnationem è cælo descendisse, cum Pater numquam descenderet; Patrem esse Dominum illius, illique causam, ut sit. Duos prophetarum verbum, inquit post verba proximè laudata, numero esse indicat: alterum in terris, quem descendisse significat ad clamorem Sodomorum inspicendum: alterum in cælis, qui etiam Dominus in terra apparentis Domini, tamquam Pater & Deus, atque idem author eidem ut sit, atque equidem præpotens & Dominus, & Deus ut sit.

Ad hæc autem R. Justinum non aliud intendere, quam in Deo non unam tantum personam, sed plures esse; quam præter personam illam, quæ non habet aliam supra se, quia ingenuita est, etiam aliam esse, quam aliquo modo habet infra se, quia illam ex se genuit, & sic habet illam infra se eo modo, quod pater infra se habere potest filium sibi natura, essentia, substantia parem; cujus proinde Dominus est, non ut creator creaturæ, aut herus famuli, aut princeps subditi, sed ut pater filii, in quem auctoritatem quandam non potest non habere, hoc ipso, quod illi causa est ut sit; hoc est, hoc ipso, quod illius principium est, quantumvis in cæteris omnibus inter se perfectè æquales sint, & illi det, ut sit præpotens, & Dominus rerum omnium, & verus Deus. Cum itaque propter quandam illam auctoritatem, quæ etiam in divinis cum paternitate connexa est, Filius aliquo pacto subit Patri, potest etiam esse nuncius & administrum Patris, non quidem ut creatura, puta homo vel Angelus, Creatoris, vel famulus heri, vel subditus Principis nuncius esse potest administrum, sed ut Filius Patris, sola principii notionalis prærogativa præcellens, vi cujus prærogativæ Patri aliquo pacto subesse intelligitur Filius, licet in absolutis & essentialibus omnibus perfectè æqualis.

Justinus igitur in hoc durè quidem loquitur, quod ait Patrem aliquid auctoritatis habere in Filium, & Filium aliquo pacto subesse Patri. Sed talis subjectio, quod nobis sufficit, non ponit in Filio diversitatem & inferioritatem naturæ; sed è contra cum supponat & exigit unum esse Filium, & alterum Patrem, supponit & exigit ambos unius & ejusdem esse naturæ; quia si hac unitate & identitate in natura, unus non esset verus Filius, nec alter verus Pater; adeoque unus alteri, tanquam verus Filius vero Patri, subesse non posset.

Quod dicit Justinus, Filium etiam ante incarnationem apparuisse in terris, non quidem sub propria, propriam enim non habet, sed sub aliena specie, & cum hominibus collocutum fuisse; dixere etiam veteres alii, & valere potest ad probandam personarum distinctionem, sine dispendio unitatis & identitatis in natura & essentia. Cum autem dicit Patrem voluntariè genuisse Filium, & consilio ac voluntate ejus Deum esse Filium ipsius, non aliud intelligere censendus est, quam quod Pater Filium non invitus produxerit, aut ad id naturali quadam necessitate coactus, quali v.g. mulier abortum facit.

Denique quæ loco supra relato congerit de Patre, ut probet eum numquam in terris apparuisse, aut cum hominibus collocutum fuisse, esseque alium, qui Moyse dixit, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, nempe Filium ejus; graviorem habent difficultatem, & agrè benignam interpretationem admittunt. Sed cum non-naturalium diversitatem, sed

solum

solum personarum distinctionem probandam in se suscepit, dicendus est, hoc unum spectasse, ut ostenderet, Filium, non Patrem, sub aliena forma in terris apparuisse, & cum hominibus collocutum esse, nec Patri immobilitatem attribueret voluisse cum Filii exclusione, quasi putaret Filium loco finito comprehendere, & ita de loco in locum transire posse: sic enim Filium puram creaturam faceret, cum tamen expressè asserat illum esse verè Filium Dei, & genitum fuisse ante omnes creaturas, Sensit igitur illum de cælo descendisse, ut in terris appareret, & colloqueretur cum hominibus, non de loco in locum transendo, sed incipiendo aliquatenus novo modo esse in aliquo loco, & se in aliena forma videndum exhibendo.

§. II.

De Athenagora.

Athenagoras, ut scribit Bellarminus in lib. de Script. Eccl. Atheniensis philosophus Christianus, æqualis fuit S. Justino, & insignem pro Christianis apologiam scripsit, & Imperatoribus Marco Aurelio Antonino, & Aurelio Commodio obtulit. In ea sententiam suam de sanctissima Trinitate exponit. Queritur ergo quid in ea sentiat de divinitate Verbi?

RESPONSIO.

Athenagoras rectè sensit de Verbi divinitate.

Prob. Nam in apologia sua sic loquitur: *Satis jam mihi demonstratum est, non negare nos numen, qui unum illum ingentum, æternum, invisibilem, impassibilem... à quo facta sunt omnia per verbum ipsius, per quod & digesta sunt, & stabilimur, hunc, inquam, unum predicamus Deum. Quin & Dei Filium mente complectimur... Filius Dei est verbum Patris, in idea & efficacia. Ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia; cum Pater & Filius unum sint: ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio, per unionem & potentiam Spiritus, si quidem mens & verbum Dei, Filius Dei est. Jam si vobis... aliis rependum videtur, quidnam sibi velit hic Dei Filius; paucis dicam: Primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta (à principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in se ipso λόγος habet, cum rationalis ipse æternus sit,) sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret, progressa est.*

Secundum Athenagoram, in Deo duo sunt, nempe Pater, & Filius, qui Verbum Patris est, à quo & per quem facta sunt omnia, quæ à Patre facta sunt; cum una sit notitia & virtus Patris & Filii, quia unum sunt natura & essentia. Unde Pater est in Filio, & vicissim Filius in Patre per immanentiam perfectissimam, propter unitatem & identitatem substantiæ: sicut enim in homine v.g. una & eadem est substantia hominis & mentis ejus; ita in Deo una & eadem est substantia Patris & Filii, quia Filius, vi originis suæ, est primò & per se mens & verbum essentiale Patris. Hic Filius est vera & genuina Patris progenies, non facta, seu de non extrinsecis producta, sed de substantia Patris genita, & quidem ab æterno: cum enim Deus Pater sit mens æterna, & æternum intellectivus, æternum intelligit, & æternum intelligendo, æternum generat λόγος, seu verbum suum, quod proinde ab æterno processit à Patre, cujus, vi processionis suæ, fuit primariò & per se rerum omnium ab eo in tempore condendarum idea & perfectio intentionalis, seu exemplaris.

Interius sic ait: *Uni Deo & Filio ejus, hoc est, verbo inseparabili, subiecta sunt omnia. Et interius: Quantum igitur in me fuit, etsi non dignitate rei, nequaquam nos esse à Deo alienos, qui universitatis hujus opificem, simulque ejus verbum, seu verum Deum, veneramus, demonstratum est. Superius dixerat: Quippe ut Deum asserimus, & Filium ipsius verbum, & Spiritum sanctum, (tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium, & Spiritum, actu verò & essentia unum, Filius enim Patris mens, verbum & sapien-*

tia est,) & ab eodem (Spiritus, ut lumen ab igne profluit.)

Secundum Athenagoram, Verbum, seu Filius inseparabilis est à Patre, quia una est utriusque substantia. Et verò cum Filius sit primò & per se mens & verbum essentiale Patris, non magis ab eo separabilis est, quam mens & verbum internum hominis, cujus pura modificatio est, ab homine separari potest. Secundum eundem, omnia subiecta sunt Patri & Filio, quia Filius cum Patre rerum omnium Dominus unus est, sicut cum eo unus est Deus. Secundum eundem, Patrem & Filium seu verum Deum Christiani venerantur, quia cum una sit utriusque divinitas, Pater cum Filio unus verus Deus est. Denique secundum eundem, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt unum, non consonantia tantum, sed essentia. Cum autem dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tria potentia, potentiam opponit, non subsistentiarum, sed essentiarum actuali distinctioni & diversitati; nec aliud vult, quam Patrem, Filium, & Spiritum sanctum perinde se habere in ordine ad actualement inter se distinctionem, ac si haberent tres naturas & essentias, inter se distinctas & diversas realiter. Quod est, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tres res per se existentes in actuali unitate & identitate naturæ & essentia.

Obi. Athenagoras sensit Verbum per totam æternitatem fuisse *anypostaton*, seu absque propria hypostasi, & tunc tantum per se existere cœpisse, proindeque Deum esse, cum ingentus Deus voluit mundum condere: tunc enim primum ab ingenito Deo Verbum, ut esset idea & perfectio exemplaris rerum omnium, produisse, atque genitum esse, docet Athenagoras. Ergo malè sensit de Verbi divinitate.

R. 1. Athenagoras sensit Verbum *anypostaton* esse, & per se subsistere. Nam sensit Verbum esse Filium Dei Patris. Non potest autem eadem hypostasis respectu sui ipsius esse simul Pater & Filius; quia non potest eadem hypostasis esse respectu sui ipsius genitor & genitus. Præterea, docet Patrem esse in Verbo, & Verbum in Patre. Quod nugatorium est, si Pater & Verbum non sunt duæ hypostases. 2. Sensit Verbum ab æterno extitisse. Nam docet Patrem, cum sit mens æterna, & æternum rationalis sit, ab æterno habere Verbum suum. 3. Sensit Verbum ab æterno extitisse per generationem; cum doceat solum Patrem ingentum, seu improductum existere. Totalis autem terminus generationis non potest esse nisi aliqua hypostasis. Sensit igitur Athenagoras Verbum ab æterno per se extitisse, & ita in Deo duas ab æterno hypostases esse, quarum una ingenita est, & genitor, & altera genita ab ea, quæ ingenita est; quarum una proinde Pater est, & altera Filius; & quæ sibi invicem immanent, quia una utriusque est natura & essentia.

At inquis. Athenagoras docet, Verbum tunc primum produisse à Patre, cum voluit mundum condere. R. dist. Docet produisse, tunc primum existens, N. Produisse, cum jam antea & ab æterno existeret, cum jam Deus, utpotè mens æterna, ab æterno per generationem æternam illud possedisset, C. Unde sic adhuc dist. Athenagoras docet Verbum tum primum à Patre produisse, cum Pater voluit mundum condere, tunc primum, inquam, produisse interius, N. Exterius, C. Distingue duplicem progressum, seu prolationem Verbi à Patre, nempe prolationem internam & externam. Secundum Athenagoram, prolatio interna Verbi æterna est, externa verò temporanea. Pater ab æterno per æternam generationem, sibi immanentem, interius protulit Verbum suum, quod proinde ab æterno habuit in se, hoc est, sibi perfectissimè immanens per unitatem & identitatem essentia: Pater enim & Filius unum sunt: unde necesse est, ut Pater sit in Filio seu Verbo, & Filius seu Verbum, in Patre. Pater in tempore, seu in principio temporum, protulit exterius Verbum suum, per illud producendo creaturas; vel si vis, per illud imperando, ut creaturæ transirent de non esse ad esse. Hæc autem externa

terna

terna Verbi prolatio non nisi late & improprie à veteribus aliquando dicitur generatio Verbi.

§. III.

De Theophilo Antiocheno.

Theophilus Episcopus Antiochenus, ut scribit Bellarminus in lib. de Script. Eccl. sextus ab Apostolo Petro, vixit sub Marco Aurelio Imper. & sub filio ejus Commodio obiit. Scripsit multa eleganter, ut testatur Sanctus Hieronymus in Scriptorum Ecclesiasticorum Catalogo. Utrum de Verbo bene senserit, quaeritur.

RESPONSIO.

Sensit Verbum verum Deum esse.

Prob. ex lib. 4. Allegoriarum in Evangelium secundum Joannem, ubi sic loquitur: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Principium est Deus, Verbum Filius Dei Christus. De quo paterna vox dicit in Psalmo: Eructavit cor meum verbum bonum; id est, Christum, per quem omnia facta sunt... Et Deus erat de Deo natus... & homo erat per matrem. Et inferius: recitatis Christi verbis, Vado ad Patrem, quia Pater major me est, sic prosequitur: Cur igitur alibi ait Jesus, Ego & Pater unum sumus? Sciendum est quod Christus Dominus noster ita verus homo, & verus est Deus; de Patre Deo Deus; de matre homine homo; illic secundum hominem, hic secundum Deum locutus creditur; juxta quam rationem etiam in reliquis, quae aut aequalitatem cum Patre, aut humilitatem ejus humanitatis sonant, facile intellectus patebit.

Secundum Theophilum, Deus Pater eructavit de corde suo, hoc est de substantia sua genuit Verbum suum; unde Verbum est Filius Dei, & fuit semper in Deo qui omnium principium est, etiam ipsius Verbi, per quod creaturae omnes conditae sunt. Verbum autem Christus est, qui Deus est, de Deo Patre natus; & homo, natus de matre homine; atque sicut verus homo est, quia de matris hominis substantia genitus est; ita & verus Deus est, quia genitus est de substantia Dei Patris: quare & Patri aequalis est, & minor: minor secundum humilitatem humanitatis; aequalis vero secundum unitatem & identitatem substantiae.

Frustra nobis objiciuntur ex lib. 2. ad Autolycum haec Theophili verba, Deus igitur habens suum sermonem in suis visceribus, genuit eum, cum eum produceret cum sua sapientia ante haec universa. Hoc sermone usus est in mundi creatione, & omnia, quae condidit, per ipsum fecit. Hic principium dicitur, quia omnium est principium, dominatorque omnium, quae per ipsum facta sunt. Et ista: Deus quidem universorum Pater loco nec includitur, neque in loco invenitur: non enim est locus, in quo ipse quiescat. Caterum sermo ejus, per quem omnia creavit, existens potentia & sapientia Patris, assumit personam Patris, & Domini universorum, is venit in paradisum sub persona Dei, & cum Adamo colloquebatur. Et ista: Intellige hoc loco enarrari sermonem perpetuo existentem, & instum in corde Patris Dei. Antequam enim quicquam eorum, quae facta sunt, fieret, hunc consiliarium habuit, ut qui mens & prudentia ejus foret. Cum vero jam condere, quae deliberaverat, instituisset, hunc sermonem genuit prolatum, primogenitum universae creaturae.

Haec etenim, quamvis magna ex parte duriora sint, & benigna interpretatione indigeant, haud aegre conciliantur cum catholico dogmate, & iis, quae pro Verbi per se subsistentis divinitate ex Theophilo relata sunt. Itaque Theophilus duplicem agnoscit Verbi productionem, prolationem, generationem, internam scilicet, & externam; internam quidem, quia Pater illud immanenter & intrinsicè produxit, protulit, generavit; externam vero, quia rebus creatis dedit esse per ipsum Verbum, per illud imperando ut essent: vel, si vis, Theophilus hic distinguit Verbi generationem & partum, & Patrem comparat, seculis imperfectioni-

bus, mulieri uterum gerenti. Juxta Theophilum igitur, sicut mater infantem à se conceptum & generatum & de substantia sua, verum & integrum hominem per se existentem, primum per certum tempus gestat in utero, deinde pariendo edit in lucem; ita Pater aeternus Verbum suum, quod absque concubitu, adeoque solus, solum conceperat & generaverat ab aeterno de tota sua substantia, & per totam aeternitatem verum & integrum Deum, ac per se existentem quasi gestaverat in utero, illud scilicet ut factum sibi perfectissimè immanentem aeternum generando, tandem aliquando quasi peperit, & in lucem edidit, per illud universa condendo.

Verbum igitur, juxta Theophilum, perpetuo existit in propria hypostasi, & perpetuo instum fuit in corde Patris, hoc est, Patri perpetuo immanit in propria hypostasi, tamquam verus & genuinus fetus illius, unam & eandem cum eo substantiam habens. Pater Verbum, cum adhuc haberet illud in visceribus suis, hoc est, antequam produceret illud exterius, consiliarium habuit, ut qui mens ejus & prudentia foret; id est, Pater cum Verbo omnia praordinavit, & praedestinavit communiter in aeternitate, quia una erat mens & sapientia Patris & Verbi; vel, si vis, quia Verbum erat mens & sapientia Patris, licet non tantum; erat enim & est substantia per se existens, cui Pater per generationem primario communicabat & communicat mentem & sapientiam suam.

Cum autem Pater cuncta, quae communiter cum Verbo ordinaverat & statuerat, exequi veller, tunc quasi peperit Verbum, non postmodum paulatim perficiendum, ut accidit in humanis partibus, sed perfectum ab aeterno Deum, illud exterius producendo; & illud exterius produxit, per illud omnia condendo. Per Verbum enim omnia facta sunt: unde omnium principium est, & dominator. Cum autem dicit Theophilus, Patrem in creatione mundi usum esse Verbo, & Verbum, inamoro Patre, venisse in paradisum, tamquam Patris legatum, comiter intelligi potest, & debet; nec aliud in re intelligit ipse, quam per Verbum facta esse omnia, & Verbum, non Patrem, collocutum esse cum Adamo: vel certe ad summum attribuit Patri notionalem quamdam excellentiam & auctoritatem in Verbum, quacum perfectam in omnibus essentialibus aequalitatem stare posse judicarunt veteres.

§. IV.

De S. Irenaeo.

S. Irenaeus, ut scribit Bellarm. in lib. de Script. Eccl. Episcopus, & Martyr, natione Graecus, & S. Polycarpi discipulus, Commodio Imperatore, & Eleuthero Pontifice, vixit, & tempore Severi Imperatoris martyrium consummavit. De eo quaeritur quid senserit de divinitate Verbi?

RESPONSIO.

S. Irenaeus catholice sensit de Verbo, & ejus divinitate.

Prob. Sic enim loquitur lib. 3. contra haereses c. 6. Neque igitur Dominus, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli, eum, qui non esset Deus, definitivè & absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus: neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium Deum Patrem, & Filium ejus, qui dominum accipit à Patre suo omnis conditionis, quemadmodum habet illud: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, &c. Patrem enim Filio collocutum ostendit; qui & dedit ei hereditatem gentium, & subiecit ei omnes inimicos. Verè igitur cum Pater sit Dominus, & Filius verè sit Dominus, merito Spiritus sanctus Domini appellatione significavit eos... Similiter illud ait Scriptura: Sedes tua Deus in aeternum, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus. Utroque enim Dei appellatione significavit Spiritus, & eum, qui ungitur Filium.

lium, & eum, qui ungit, id est, Patrem. Et iterum: Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos discernit: de Patre & Filio; & de his, qui adoptionem perceperunt, dicit: Hi autem sunt Ecclesia: hac enim est Synagoga Dei, quam Deus, hoc est, Filius per semetipsum collegit: de quo iterum dicit: Deus Deorum Dominus locutus est, & vocavit terram. Quis Deus? de quo dicit, Deus manifeste venit, Deus noster, & non silebit: hoc est, Filius, qui secundum manifestationem hominibus advenit. . . Nemo igitur alius, quemadmodum prædixi, Deus nominatur, aut Dominus appellatur, nisi qui est omnium Deus & Dominus, qui & Moysi dixit: Ego sum, qui sum; & huius Filius Jesus Christus Dominus noster.

Sic itaque argumentatur S. Irenæus. Spiritus sanctus numquam definitivè & absolutè Deum aut Dominum appellasset eum, qui non esset verus Deus, aut verus Dominus. Atqui Spiritus sanctus in Scriptura non solum Patrem, sed etiam Filium definitivè & absolutè nominat Deum & Dominum. Ergo uterque verus Deus est, & verus Dominus. Sensit igitur Irenæus, Filium seu Verbum, verum Deum esse, sicut & verum Dominum. Sensit igitur Irenæus Filium seu Verbum, cum Patre unum verum Deum esse; ut enim ait ibidem, unicus est verus Deus, super quem alius Deus non est.

S. Irenæi mens ampliùs declarari potest ex lib. 4. c. 8. ubi Filium Patri manifestè facit æqualem in omnibus saltem essentialibus & absolutis. Bene, inquit, qui dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum. Mensura enim Patris Filius, quoniam & capit eum. Secundum Irenæum, Patris quantumvis immensi Filius mensura est. Mensura autem adequatur mensuratio; alioqui simul erit & non erit mensura. Ergo, &c. Et verò, secundum Irenæum, Pater, quamvis immensus, quia mensuram finitam habere non potest, mensuratur à Filio, quia Filius capit eum, adeoque ipse quoque immensus est. Immensum autem immenso æquale est. Ergo, secundum Irenæum, Filius æqualis est Patri.

Obj. S. Irenæus lib. 4. c. 17. sic loquitur: Ministrat ei ad omnia sua progenies, & figuratio sua, & Spiritus sanctus, verbum & sapientia, quibus serviunt & subiecti sunt omnes Angeli. Et lib. 3. c. 8. in Scripturæ verba, Quoniam ipse præcepit, & creata sunt, ipse dixit, & facta sunt, sic ait: Cui ergo præcepit? Verbo scilicet, per quod, inquit, cœli firmati sunt. Et lib. 2. cap. 49. hæc habet: Si quis exquirat causam, propter quam in omnibus Pater communicans Filio, solus scire & horam & diem (extremi iudicii) à Domino manifestatus est; neque aptabilius magis, neque decentior, nec sine periculo alteram quam hanc inveniat in presenti, quoniam cum solus verax magister est Dominus, ut discamus per ipsum, super omnia esse Patrem: etenim Pater, ait, maior me est.

R. ad 1. secundum Irenæum, Filium in productione mundi non ministrasse Patri, ut famulum hero, vel servum Domino, vel creaturam Creatori, sed ut Filium Patri, quocum unus verus Deus & Dominus est, cui tamen, quia Filius ejus est, aliquo subest modo, qui perfectam in natura & essentia æqualitatem non excludit.

R. ad 2. secundum Irenæum, Patrem præcipere Verbo suo, non ut Dominum servo, aut herum famulo, aut Creatorem creaturæ, sed ut patrem filio, sibi in omnibus essentialibus æquali, sive, quod idem est, sibi in natura, substantia, maiestate, gloria, deitate pari, & cui proinde sola notionali prærogativa paternitatis excellit.

Ad 3. respondetur, communiter Irenæum loqui de Verbo, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem assumptam. Responderi potest, sensum Irenæi esse, quod Christus dixerit, soli Patri notum esse diem iudicii, non quod re ipsa diem illum ignoret Filius; Pater enim Filio communicat in omnibus; sed ut cum exaggeratione quadam loquens, doceret nos, super omnia esse Patrem; adeoque mirum non esse, quod homines multa, quæ ad Patrem attinent,

investigare non possint, nec absque periculo secreta divina curiosius indagare queant.

§. V.

De S. Clemente Alexandrino.

S. Clemens, Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, vir doctissimus, Pantæni discipulus, magister Origenis, vixit sub Severo Imperatore, & Catechumenorum institutioni præfuit. De eo quæritur, quid senserit de divinitate Verbi.

Bellarmin. lib. de Sc. t. Eccl. 1.

Euseb. lib. 6. hist.

RESPONSIO.

Sensit Verbum esse verum Deum, Patri deitate parem.

Prob. ex admonitione ad Græcos, ubi de Verbo sic loquitur: Qui re vera est Deus manifestissimus, qui est universonum Domino exequatus, quoniam erat ejus Filius, & Verbum erat in Deo. Juxta Clementem, Verbum re vera est Deus, non inferioris ordinis, sed Deo Patri universonum Domino deitate æqualis, quia verus & genuinus fœtus illius est, adeoque unius & ejusdem cum illo essentia: unde Patri immanet, sicut & Pater ipsi. Post Libri initium jam dixerat: Hic ergo Verbum Christus, & ut nos olim essemus, erat enim Deo, & ut bene essemus, causa fuit. Nunc autem apparuit hominibus hic ipse Verbum, qui solus est ambo, Deus & homo. Quibus verbis apertè dicit, Verbum incarnatum tam verè & propriè Deum esse, quàm verè & propriè homo est; cum eodem tenore dicat eum esse Deum & hominem. In Comment. epist. 1. Joan. hæc habet: Cum dicit, Quod erat ab initio, generationem tangit sine principio Filii cum Patre simul extantis: erat ergo est, non verbum eternitatis significativum habentis initium, sicut etiam Verbum ipsum, hoc est, Filius Dei secundum equalitatem substantia unum cum Patre consistit, sempiternum est & infectum.

Præterea, sic dicit lib. 1. Pædagogi c. 8. Nihil ergo odio habet Deus. Sed neque Verbum: utrumque enim unum est, nempe Deus. Dixit enim, In principio erat Verbum, & Verbum erat in Deo, & Deus erat Verbum. Et in fine lib. 3. Laudemus unum Patrem, & Filium... unâ cum sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia unum, per quem est, quod semper est, ejus membra omnes, ejus sunt: gloria & secula, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque iustus; cui gloria nunc & in secula seculorum. Nihil expressius dici potuit. Juxta Clementem, Pater, Filius, & Spiritus sanctus unus est Deus, qui unus est omnia, in quo omnia, &c. ejus sunt gloria & secula, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, &c. Juxta Clementem igitur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, maiestate, gloria, bonitate, justitia, pulchritudine, potentia & sapientia, adeoque deitate unum sunt. Juxta Clementem igitur, sicut Pater verus Deus est, ita & Filius, & Spiritus sanctus.

Obj. Clemens lib. 7. Stromatum apertè significat naturam Filii distinctam & diversam esse à natura Patris, adeoque Filium creaturam esse. Perfectissima autem, inquit, & sanctissima, & maxime principalis, & que maxime imperat, & est maxime regia, & longe beneficentissima, est natura Filii, que est soli omnipotenti propinquissima. Unde inferius de eodem Filio loquitur, tamquam de creatura Deo Creatori subiecta: Neque ab alio prohibitus umquam fuerit, qui est omnium Dominus, & maxime boni & omnipotentis Patris voluntati serviens.

R. neg. obj. Ad 1. locum dico, Clementem ibi sumere naturam pro persona, nec aliud dicere, quàm personam Filii cum persona Patris, à qua distinguitur, conjunctissimam esse, eique propinquissimam. Quod verè & propriè dici potuit; cum una sit utriusque personæ essentia seu substantia. Bonitas responsionis ostenditur, 1. Ex eo quod ibidem Clemens Filio attribuit ea, quæ soli vero Deo convenire possunt. Sic enim prolequitur: Hec est maxima excellentia, que omnia ordinat.

ordinat ex voluntate Patris, & optimè gubernat universum, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quod agit arcanas & abditas respiciens notiones. Numquam enim à sua specula excedit Dei Filius, ut qui non dividatur, non disseceatur, non transeat à loco ad locum, sit autem semper ubique, & contineatur nusquam; tota mens, tota lux paterna, totus oculus, qui omnia videt, omnia audit, scit omnia, &c.

Confirm. 2. ex eo quod etiam quarto sæculo, post exortam Pelagianam hæresim, *quæ*, seu natura, pro persona seu substantia usurpata fuerit à Scriptoribus orthodoxis, ut ab Alexandro Alexandria Episcopo in sua ad Alexandrum Constantinopolitanum epistola. Cujusmodi est, inquit, Ego & Pater unum sumus: quod Dominus ait, non ut Patrem se esse pronunciarer, neque ut duas hypostasi naturas unum esse declararet. Et paulò post: Interque unigenita interveniens natura, per quam universa de nihilo fecit Pater Dei verbi, quæ ex ipso existente generata est. Et à Gregorio Nazianzeno, *carm.* 2. *arc.* ubi loquens de Filio, dicit, quod sit natura genitori equalis. Hos non semel imitatus est Cyrillus Alexandrinus, cujus celebris, & tantoperè agitata, legitur in ejus epistola ad Successum hæc de Christo Domino sententia, *unam esse Dei verbi incarnatam naturam.*

Ad 2. locum dico, Clementem, dum ait Filium esse omnium Dominum, illum asserere verum Deum; eum de solo vero Deo verè dici possit illum esse omnium Dominum. Dum ait Filium servire pronuntiat Patris, non attribuit illi nisi servitutem impropriad, qualem veteres Orthodoxi magno consensu putarunt Filium, licet verum Deum, habere posse ad Patrem sola notionali ingeneri & genitori prærogativa superiorem.

§. VI.

De Origene.

Origenes Adamantius, Clementis Alexandrini discipulus fuit, & vixit usque ad tempora Imperatorum Galli & Volusiani. Singulati licet doctrina & eruditione præditus, multorum errorum insimulatur, in quos ex Philosophia Platonica deceptus incidisse dicitur. Quæritur hic, utrum etiam enarraverit circa Verbi divinitatem?

RESPONSIO.

Origenes malè sensit & scripsit de divinitate Verbi.

Prob. 1. autoritate veterum Scriptorum. Nam 1. S. Hieronymus in sua ad Avitum epistola, in qua, ad eum librorum Origene de principiis translationem à se fideliter concinptam mitemens, monet Origene docuisse, Christum Filium Dei, non natum esse, sed factum: Deum Patrem, per naturam invisibilem, à Filio non videri: Filium, qui sit imago invisibilis Patris, comparatum Patri non esse veritatem; apud nos autem, qui Dei omnipotentis non possumus recipere veritatem, imaginariam veritatem videri; ut majestas ac magnitudo majoris, quodammodo circumscripta, sentiat in Filio: Deum Patrem esse lumen incomprehensibile, Christum collatione Patris, esse splendorem perpetuum; qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse videatur: ex duabus statuis, quarum una major sit, quæ mundum impleat, & magnitudine sua quodammodo invisibilis sit; alia verò parvula, quæ sub oculis cadat; priori Patrem, posteriori Filium similem esse: Deum Patrem omnipotentem esse, bonum, & perfectæ bonitatis; Filium non esse bonum, sed auram quendam & imaginem bonitatis; ut non dicatur absolutè bonus, & cum addigamento Pastor bonus, Majorem Patris fortitudinem esse, quam Filii & Spiritus sancti: & rursus majorem Filii fortitudinem, quam Spiritus sancti; & consequenter ipsius sancti Spiritus majorem esse virtutem ceteris, quæ sancta dicuntur.

Teste igitur locupletissimo S. Hieronymo, in libris *ad Alex.*, docuit Origene Verbum non esse nisi im-

propriè Filium Dei, utpotè non de substantia Dei, sed de non extantibus productum, adeoque puram esse creaturam, in omnibus Deo Patre partibus infinitis minorem. Plures distinxit ordines, & in supremo Deum Patrem, utpotè solum insectum & increatum, ac proinde solum verum Deum: in secundo Verbum solum, ut creaturarum omnium excellentissimam, quæ Filius Dei dicitur, propter specialissimam quamdam divinitatis participationem: in tertio Spiritum sanctum, propter excellentem sanctitatis prærogativam, quæ ceteris, quæ sancta dicuntur, longè eminet: in quarto creaturas alias intelligentia præditas, &c. Hæ autem blasphemæ non leguntur nunc in libris Principiorum, quales nunc extant, quia excidit translatio Hieronymi, & sola superest editio Rufini interpolatoris, qui, ut ipse in Libri primi præfatione testatur, quæ in libris Origene reperit in Trinitatis mysterio perperam scripta, correxit, aut prætermisit. Dum autem ait, à se correctæ, vel prætermittæ, ut aliena à doctrina Origene, & ab hæreticis inserta, audiendus non est; incunctanter enim anteponendus est Hieronymus Rufino, mediocris auctoritatis viro.

2. S. Epiphanius hæc. 64. sic loquitur de Origene: Eo temeritatis progressus est, ut asserat unigenitum Filium Patrem videre non posse, neque Spiritum Filium, neque Angelos Spiritum, neque homines Angelos. Atque hic primus illius lapsus fuit. Ita enim ex Patris substantia Filium esse censet, ut nihilominus creatus fuerit. Quem quidem sola id gratia consecutum existimat, ut Filius diceretur. Et in epist. ad Joannem Hierosolymitanum: Quis Catholicorum possit æquo animo sustinere, ut audiant Origene doctrinam atque consilium, & credant præclare illius prædicationi: Non potest Filius videre Patrem, neque Spiritus sanctus videre Filium? Hæc in libris *ad Alex.* scribuntur. Certè si Filius Patrem videre non potest, verus Deus non est, nec Patri æqualis; sed intelligentia, ac proinde & in ceteris omnibus inferior. Unde jure merito in eadem epist. Epiphanius Origene vocat *Arii Patrem.*

3. S. Augustinus lib. de hæc. cap. 48. sic ait: Defensores ejus dicunt Origene, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius ejusdemque substantie docuisse... sed qui ejus plura legerunt, contradicunt. Dicit præterea ipse Origene, quod Filius Dei, sanctis hominibus comparatus, veritas sit; Patri collatus, mendacium: & quantum distat Apostoli Christo, tantum Filius Patri. Unde nec orandus est Filius cum Patre, quia non est author indulgentiarum petitionum, sed supplicator.

4. Justinianus Imperator in sua ad Mennam epistola, de Origene scribit, quod ante omnia in ipsam sanctam & consubstantialem Trinitatem blasphemias ausus est dicere: Patrem majorem esse Filio, Filium sancto Spiritu, Spiritum sanctum aliis spiritibus. Hoc ad suam impietatem addidit, ut diceret nec posse Filium Patrem videre, nec Spiritum sanctum Filium: ipsum Filium, & Spiritum sanctum creaturas esse; quodque nos sumus ad Filium, Filium esse ad Patrem. Hæc autem blasphemias ab Origene prolatas esse probat Justinianus, ex multis locis, ex libris principiorum depromptis.

Prob. 2. ex textibus Origene. Sic enim loquitur, 1. Tom. 1. in Joan. Dicendum est, Deum cum animam sapientiam creasset, illius cura permisisse, ut... formas præberet entibus & materie. Quibus verbis videtur Filium asserere puram creaturam, quæ velut instrumentum uti voluit Pater in aliarum creaturarum productione. 2. Tom. 2. Ut Pater *αὐτὸς* (hoc est, per se Deus, & verus Deus) se habet ad imaginem & imagines imaginis; sic hunc in modum se habet ipse λόγος, hoc est, ipsa ratio, ad eam, quæ est in singulis, rationem. Juxta Origene igitur, Verbum, quod est ipsa ratio per se subsistens, diversam habet substantiam à substantia Patris, sicut diversam habet substantiam à substantia aliarum creaturarum, ratione præditarum: nam juxta Origene, Verbum se habet ad alias creaturas ratione præditas, sicut Pater se ha-

Rel. rna. lib.
des rpa. k.
cl.

se habet ad ipsum, & ad alias creaturas, ratione prædita: unde, juxta eundem, vel Verbum substantia diverſum est à Patre, vel Pater ipse substantia diverſus non est à creaturis: ratione præditis, quod est absurdum.

3. Eod. tom. 2. in Joan. *Deum igitur alii quidem Deum univſorum habent; qui vero hos proxime ſequuntur, in Christum Dei ipsius Filium defixi sunt. Tertiis vero sunt, qui Solem, Lunam, omneque Cæli ornamentum habentes, à Deo aberrant.* Quibus verbis Origenes Christi adoratores tamquam in medio loco collocat inter eos, qui Patrem univſorum Deum colunt, & eos, qui ut numina venerantur Solem, Lunam, & Stellæ. Secundum Origenem igitur, Christus Filius Dei non est in eodem ordine cum Patre, sed in inferiore; non est unius & ejusdem dignitatis & majestatis, sed inferioris. Secundum Origenem, solus Pater univſorum Deus est, & solus est in supremo ordine. Unde secundum Origenem, vel Christus Filius Dei non est Deus propriè, sed improprie tantum Deus, vel inferioris ordinis, Deus per excellentiam quamdam verè divinitatis participationem.

3. Tom. 15. in Matth. *Proportionem quandam affinem, magis propinquam inter bonitatem Dei respectu Filii, qui bonitatis ipsius imago est, observare licet, quam servatoris respectu hominis boni, vel boni operis, vel arboris bonæ: plus etenim inferioribus bonis servator præstat, quatenus imago est bonitatis Dei ipsius, quam Deus, qui bonus est, servatori, qui dixit: Pater, qui misit me, major me est.* Hoc loco Origenes distinguit triplicem bonitatem, unam supremam, alteram intermediam, tertiam infimam: supremam Deo Patri; intermediam servatori, quatenus est imago Dei Patris, adeoque non quatenus homo est, sed quatenus est Filius Dei; tertiam denique rebus aliis creatis attribuit, cum hac tantum prærogativa Filii, quod minus distet à bonitate Patris, quam ab ejus bonitate distant res aliæ creatæ.

Detrahit igitur Origenes supremam bonitatem Filio. At qui detrahit Filio supremam bonitatem, detrahit ei veram divinitatem: vera enim divinitas est supremam bonitas, & vicissim. Secundum Origenem, non una & eadem est bonitas Patri & Filii, sed alia est bonitas Patris, & alia Filii; sicut alia est bonitas Filii, & alia cæterarum creaturarum, cum hoc tantum discrimine, quod bonitas Filii bonitati cæterarum creaturarum magis excellat, quam bonitas Patris bonitati Filii. Igitur secundum Origenem, non una & eadem est substantia Patris & Filii, sed distinctas & diversas habent substantias, & diversi ordinis: quorum enim distincta, & diversa, ac diversi ordinis bonitas est, eorum distinctam quoque, & diversam, ac diversi ordinis bonitatem esse necesse est.

5. Tom. 2. in Joan. *Si omnia per sermonem facta fuerunt, non à sermone facta fuerunt, sed ab eo, qui ipso sermone major est: quem quis alium dixerit quam Patrem ipsum?* Quibus verbis Origenes manifestè distinguit creationis mundi causam duplicem: unam principalem, nempe Patrem, & alteram purè instrumentalem, nempe Verbum. Ergo secundum Origenem, Pater & Verbum non sunt in eodem ordine: nam causa principalis superioris ordinis est; instrumentalis verò inferioris. Secundum Origenem, diversa est substantia Patri à substantia Filii: nam causæ principalis substantia diversa est à substantia causæ instrumentalis. Secundum Origenem, Pater Filio major est virtute: virtus enim causæ principalis virtute causæ instrumentalis præstantior est: adeoque secundum eundem, Pater Filio major est, non solum origine, sed etiam deitate: nam si major est virtute, deitate quoque majorem esse necesse est. Denique secundum Origenem, Filius dependet à Patre dependentia propriè dicta, & causalitatis: talem enim dependentiam habet causa instrumentalis à principali. Ex quibus omnibus clarum est Origenem Verbum ad creaturarum conditionem relegasse.

Obj. 1. Origenes pluribus locis aperte proficitur veritatem Catholicam circa SS. Trinitatem, ut ho-

mil. 12. in Numeros lib. 4. in epist. ad Rom. lib. 5. lib. 8. in cand. epist. lib. 1. Principiorum c. 2. & lib. 4. in Anacephalæosi. In iis enim locis aperte conſicitur, Patrem & Filium unum ac idem esse in natura & substantia. R. loca illa omnia à Rufino, vel alio Interprete interpolata fuisse; & Rufino, aut alterius, non Origenis mentem & doctrinam exprimere.

Obj. 2. Origenes l. 6. contra Celsum, negat Filium factum esse. *Non enim eum, inquit, qui factus non est, & natura omnis factæ primogenitum scire quis potest, sicut ille, qui ipsum genuit, Pater?* Lib. 3. asserit Jesum esse Filium Dei, & Deum, quia ipsum Dei Verbum est. *Sciant, inquit, isti criminatores, hunc Jesum quem ab initio Deum, Deique Filium esse credimus, ipsum esse Verbum, ipsam veritatem, ipsam sapientiam.* Lib. 4. asserit Verbum esse immutabile. *Disſcat (Celsus) Verbum manere Verbum sua substantia, nec pati eorum quicquam, quæ corpus & anima patitur.* Ibidem ait, ex eo quod Christus passus sit, colligi non posse, quod passus sit Deus, quem colunt Christiani. *Responderi potest, inquit, distinguendo Verbi divini naturam, quæ Deus est, & Jesu animam.* Lib. 5. dicit Christianos adorare Dei, & Filii ejus unigeniti inenarrabili præstantia præcellentem divinitatem, quæ cætera omnia longè post se relinquit. Lib. 6. ait à Verbo, quia Deus est, Deum comprehendendi posse. Nam Cello asserenti Deum ratione comprehendendi non posse, sic respondet: *Distinguo significatum, si intelligatur de ratione, quæ vel inserta est nobis, vel è nobis se exierit, hac non esse Deum comprehensibilem. Sin de illa, quæ erat apud Deum, & ipsa erat Deus, damus hac Deum esse comprehensibilem.*

Præterea, S. Athanasius lib. de decretis Synodi Nicænæ, duo refert Origenis loca, in quibus Origenes asserit & probat Verbum ab æterno extitisse, & Patri *synaidion* esse. Adde Origenem in præfatione ad tractatus in Evangelium Joannis, dicere, *Verbum cum Patre univſorum Deum esse.* Et hom. 6. in Exodum sic loqui: *Nullus ergo in Diis similis Domino; nullus enim invisibilis, nullus incorporeus, nullus immutabilis, nullus sine initio, & sine fine, nullus creator omnium, nisi Pater cum Filio & Spiritu sancto.*

R. 1. Ea, quæ referuntur ex libris contra Celsum, saltem magna ex parte non carent suspitione. Origenes enim lib. 6. dicere potuit Filium genitum, non factum, eo sensu quo postea dixit prædicator ejus & admirator Eusebius Cæsariensis, & cum Eusebio Ariani dixere. Dum Origenes lib. 3. Jesum, quia Verbum est, Filium Dei, & Deum esse asserit, quæritur quo sensu asserat: Eusebius enim, Origeni addictissimus, & cum Eusebio Ariani, qui Origene, velut duce, gloriabantur, Jesum asseruere Filium Dei, & Deum, sed Deum inferioris ordinis, & Dei Filium latè & improprie. Quare eod. lib. Origenes non dicit, *Respondetur*, sed *Responderi potest distinguendo Verbi naturam, quæ Deus est, & Jesu animam?* Quid sibi vult illud, *Damus hac* (nempe ratione), quæ erat in principio, & erat apud Deum, & ipsa erat Deus) *Deum esse comprehensibilem?* An non illud, *damus*, idem est ac, *permittimus?*

Suspicionem augeat quod ait Origenes lib. *Proximum*, scilicet, *mundi molitorem esse Filium Dei Verbum, qui velut suapte manu mundum fabricavit: Patrem verò Verbi, eo ipso, quod Filio suo atque Verbo jussit mundum facere, esse primum opificem.* Ecce aperte videtur Origenes duos mundi opifices distinguere, unum primum, qui imperavit, & est primarius; alterum verò, qui imperantis mandata executus est, & est secundarius mundi opifex. Quæ diversas non solum substantias, sed etiam essentias important. Eod. lib. sic adhuc loquitur Origenes: *Itaque religiose colimus Patrem veritatis, & veritatem Filium, duos quidem substantia, unum verò concordia, consensu, voluntatisque identitate.* Vertunt aliqui, *duos substantia*, ajuntque Origenem, hic nomen *hypostasis* iungere, non pro *persona*, sed pro *persona*. Sed

de hoc meritò ambigitur, præsertim cum prioribus illis Ecclesiæ sæculis, aut semper, aut ferè semper, nomen *hypostasis* pro *usia* seu substantia à Scriptoribus Ecclesiasticis usurparetur. Præterea, lib. 5. dicit Origenes singulas nationes, Architectis Babylonicæ turris in varia loca dispersis, attributas esse præsidibus suis Angelis, seu principibus, inter quos præstantiorem & valentiorẽ cæteris unum esse ait, cui commissum est genus Hebræorum, & quem fuisse Jesum contendit. Ecce Origenes manifestè non tribuit Verbo nisi supremum inter creaturas intellectuales locum.

R. 2. Origenes, ut probat imprimis Athanasii testimonium, aliqua interdum rectè scripsit de Verbo, eique attribuit ea, quæ non nisi in verum Deum cadere possunt. Tanta fuit apud hominem, quem Platonis doctrina infecerat, autoritas & vis traditionis Ecclesiasticæ, ejus proinde etiam illum, quantumvis ei aliunde contradixerit, testem habemus! Quod autem hic dicimus, Origenem circa Verbi divinitatem pugnantia scripsisse, mirum videri non debet; cum illud idem circa divinitatem Spiritus sancti ipsum fecisse, expressè affirmet S. Basilus lib. de Spiritu sancto cap. 29. *Jam verò, inquit, & Origenem, multis in locis expositionum, quas in Psalmos edidit, deprehendimus cum sancto Spiritu gloriam deferentem Deo, virum, qui non omnino sanas habet de Spiritu opinioniones; nihilominus hic reveritus consuetudinis robur, pias voces emisit de Spiritu. Ad hunc modum, opinor, traditionis vis sæpe compulit homines suis ipsorum dogmatibus contradicere.* Sicut ergo vis traditionis compulit Origenem, ad contradicendum suis dogmatibus, quoties pias voces emisit de Spiritu sancto, ita & quoties pias voces emisit de Verbo Dei Filio, ad contradicendum suis dogmatibus, compulit eum vis traditionis.

Porro quæ contra SS. Trinitatem, & personarum divinarum in natura & essentia unitatem, & identitatem, & æqualitatem, perperam apud Origenem repertiuntur scripta, ab hæreticis inserta fuisse affirmat Rufinus: sed Rufino contradicit oculatior & fide dignior Hieronymus. Contradicit S. Epiphanius, S. Augustinus, Theophilus Alexandrinus, qui in prima Paschali epistola, hanc refert Origenis blasphemiam: *Sicut Pater & Filius unum sunt; ita & anima, quam assumpsit Filius Dei, & ipse Filius Dei unum sunt; & Synodi quintæ Patres, qui varios Origenis errores, præsertim eos, qui spectant SS. Trinitatem, & quidem ut errores ipsiusmet Origenis, non ut ab aliis insertos notarunt, & condemnarunt.* Valet etiam contra Origenem S. Athanasius, qui Arianis, Origenem suum esse gloriantibus, solum opponit duo loca, quibus Origenes Verbi æternitatem asserit, & prædamnat illud Arii & Arianorum dictum, *Erat quando non erat*; nec queritur Athanasius ab hæreticis corruptos fuisse libros Origenis; sed è contra conatur illum exculare, cum ait: *Quæ disputandi certandique gratia scripsit, ea non quasi ipsius sint verba, aut quasi ipse ita sentiat, sed eorum, qui cum eo contentiosius disputarunt, accipienda sunt.* Hæc igitur laboriosi illius Origenis sententia est: post illa ergo, quæ certandi gratia quasi in palestra adversus hæreticos adduxerat, statim ista, quæ propria ipsius sunt, subintulit: *Si est, inquit, ulla imago, &c.*

Ex his S. Athanasii verbis manifestè colligitur, aliqua Origenem de SS. Trinitate scripsisse, quæ reprehensione digna essent, & ecclesiasticæ Traditioni minime consonarent; quæ, quia Origenes disputandi certandique gratia scripserat, non quasi ipsius essent verba, aut quasi ipse ita sentiret, sed eorum, qui contra eum contentiosius disputarant, accipienda esse, contendit S. Athanasius; qui Origenem, ex eo quòd Verbum ab æterno extitisse docuerit, idem de Verbi divinitate, quod postea definierunt Patres Nicæni, sensit, non satis aptè conclusèque colligit: nam Origenes potuit Verbum æternum asserere, & nihilominus illud creaturam credere; cum crediderit mundos innumerabiles æternis sibi suc-

lis succedentes, ut testatur S. Hieronymus lib. 2. Apolog. contra Rufinum c. 3.

De S. Gregorio Neocæsariensi, Origenis discipulo, qui ob insigne donum miraculorum, Taumaturgus cognominatus est, & duobus Dionysiis, Romano scilicet & Alexandrino, consule disputationem 1. ubi sanctorum illorum Patrum autoritate Ecclesiasticam traditionem de numero Personarum divinarum in unitate essentiae probavimus. Unum hic addam, S. Basilium epist. 64. scribere Gregorium Neocæsariensem aliquando Filium creaturam & opus dixisse, & in expositione fidei adversus Alianum, quæ non extat, posuisse, *Patrem & Filium ratione quidem & cogitatione esse duos; unum autem hypostasi.* Ad 1. respondet Basilus ipse, Gregorium tunc locutum esse de Filio ut homine, seu de Filio secundum naturam assumptam in utero Virginis, non de Filio secundum naturam à Patre acceptam. Ad 2. respondeo Gregorium sumere hypostasin pro natura seu essentia, non pro subsistentia; & sensum ejus esse, quòd Pater & Filius ita sint unus & ejusdem essentiae realiter, ut tamen sint æquivalenter duo etiam secundum essentiam, & substantiam; quatenus tam sunt duæ personæ, duo supposita realiter, quam si distinctas realiter essentias & substantias haberent. Porro ad probandam Gregorii de divinitate Verbi rectam fidem multum valeret proluxa expositio, quam sub ejus nomine ediderunt Turrianus & Vossius; at non à Gregorio, sed ab alio autore, post exortam hæresim Arianam, conscriptam fuisse ipsa lectio docet.

§. VII.

De sanctis Martyribus Luciano, & Methodio.

Lucianus, Antiochenus Presbyter, celebris morum sanctitate & doctrina, Nicomediæ anno 311. sub Galerio Maximiano martyrio coronatus est. Hunc à tribus Episcopis excommunicatum, quòd apud se Paulum Samozatenum excepisset, longo tempore mansisse scribit Alexander Alexandrinus in sua ad cognominem Bisantii Episcopum epistola. Hunc etiam, ut unum è ducibus suis, venditabant Arius & ejus gregarii; unde & ab ejus nomine se *Lucianistas* cognominabant. Eum tamen de Verbi divinitate rectè sensit, se, probantur ipsimet Eusebiani; cum se secundam formulam Antiochenam manu ipsius Luciani scriptam invenisse, publicè protestati sunt. Hæc enim formula, in sensu obvio & proprio verborum, planè catholica est in iis, quæ ad Verbum seu Filium Dei attingunt, ut suo loco ostensum est: neque aliud in ea desideratur præter *omousii* vocabulum, quod tamen in ea æquivalenter continetur.

Methodius Tyri Episcopus, floruit Diocletiano imperante, & anno ejus 20. gloriosum martyrium obiit, vir sanctitate & doctrina conspicuus. Hunc quoque de Verbi divinitate rectè sensit, prob. 1. ex Theodoretò in dialogo 1. ubi hæc ejus verba referuntur: *Adeo admirabile, & tanto studio expetendum est martyrium, quòd ipse Dominus Jesus Christus Filius Dei se id honorare testatus sit, non rapinam arbitratus se esse equalem Deo, ut etiam eo dono hominem, ad quem descenderat, coronaret.* 2. Ex ipso Methodio in lib. de Simcone & Anna, in quo sic alloquitur B. Virginem: *Sola, quæ Dei sunt, cum Deo partiri meruisti; quæ sola Deum carne pepereris, ipsum qui ex Deo Patre unigenit & coeternè natus est.* Et inferius de Christo nato: *Venit lumen tuum, lumen sempiternum, lumen perenne, lumen supremum, lumen immateriale, lumen Deo ac Patri consubstantiale: lumen quod est in Spiritu, & in quo est Pater: lumen illuminans sæcula: lumen illuminans cœlestia & terrestria Christus verus Deus noster.* Et inferius sic adhuc Christum alloquitur: *Tu lumen verum ex vero lumine; Deus verus ex Deo vero. . . . At te ipse, non per gratiam Deus. . . . Quoniam tua est gloria, & potestas, & magnificentia, ac majestas cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum.*

Obi.

§. 1. ex. 1.

Biblioth. PP. tom. 3.

Obj. Hæc verba Methodii, quæ refert Photius eodem 235. *Duas vires in iis, quæ ante confessa sunt, esse diximus effectrices: unam, quæ ex non exstantibus nuda voluntate sine cunctatione, simul ac voluit, per se ipsam molitur quidquid vult facere, ea quæ est Pater; alteram, quæ componit, & varietate quadam exornat ad prioris imitationem, quæ iam facta sunt; & est Filius omnipotens, ac fortis manus Patris, in qua postquam fecit materiam ex non exstantibus exornat.* R. breviter, Methodium hic duas vires effectrices in Deo dicere, duas, inquam, non essentialiter seu substantialiter, sed personaliter, hoc est, duas personas efficiendi vim habentes, quarum uni creationem universi, quia principium est sine principio; alteri vero universi exornationem, quia vi originis suæ, est primario & per se sapientia divina, attribuit. Cum autem dicit Filium omnipotentem, verum Deum confiteretur eum; cum soli vero Deo conveniat esse omnipotentem. Hactenus de Patribus Græcis.

§. VIII.

De Tertulliano,

bellarm. lib.
de Script.
Ecl.

Tertullianus floruit, Severo imperante. Initio Catholicus ardentissimi zeli, postea in Montani hæresim prolapsus est, & contra Ecclesiam multa scripsit. Eum de Verbi divinitate sensit, quod sentit Ecclesia, disput. I. jam ostendimus, & adhuc, quantæ fieri poterit brevitate, ostendimus.

PROPOSITIO

Verbum unius & ejusdem esse substantiæ cum Patre docuit Tertullianus.

Prob. Nam I. in lib. de pudicitia c. 21. dicit, *Trinitatem unius divinitatis, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.* 2. In Apologetico, de Filio loquens, sic ait: *Hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei, & Deum dictum ex unitate substantiæ.* 3. Lib. 3. contra Marcionem c. 6. asserit, *Christum seu Filium, & Spiritum sanctum esse substantiam creatoris, & eos, qui Patrem non agnoverint, nec Filium agnoscere potuisse per ejusdem substantiæ conditionem.* 4. In lib. contra Praxeam c. 2. docet Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius esse substantiæ, unius status, unius potestatis. Et c. 4. *Filium non aliunde deducere se, de substantia Patris.* Et c. 25. sic ait: *Ita connexus Patris in Filio, & Filii in Patre, tres efficiunt coherentes, alterum ex altero: qui tres unum sunt, non unus: quomodo dictum est: Ego & Pater unum sumus, ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem.*

Hinc Tertullianus omnia Patris nomina essentialia, adedque perfectiones omnes essentialia, nominibus illis significatas, Filio attribuit lib. contra Praxeam c. 17. *Sed & omnia Patris, Deus omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, Qui est: quatenus ita Scriptura docent, hæc dicimus & in Filium competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse.* Omnia, inquit, Patris mea sunt; cur non & nomina? Cum ergo legis Deum Omnipotentem, & Altissimum, & Deum virtutum, & Regem Israelis, & Qui est; vide ne per hæc etiam Filius demonstretur, suo jure Deus omnipotens, quæ sermo Dei omnipotentis, quæque omnium accepit potestatem, altissimus, &c. Hinc etiam Filium Patri exæquat eodem lib. c. 22. ubi hæc habet de Filio: *Unum sumus, dicens, Ego & Pater, ostendit duos esse, quos aquat, & jungit.* Et lib. de resurrectione carnis c. 6. ubi sic ait: *Sermo Deus, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit parisciari Deo Patri.*

Obj. Tertullianus lib. contra Praxeam c. 14. & 15. probat realem distinctionem personarum Patris & Filii ex invisibilitate unius, & ex visibilitate alterius; ex eo quod unus nunquam visus, alter vero visus

Simonet Theol. Tom. I.

fuerit. Hæc est ejus argumentatio. De una & eadem realiter persona verum esse non potest, quod invisibilis sit, & visibilis; quod nunquam, & quod aliquando visa sit. Atqui secundum tam veteres quam novas Scripturas, Pater invisibilis est, & Filius visibilis; Pater nunquam visus est, & Filius aliquando visus. Ergo non una & eadem est, sed duplex realiter persona Patris & Filii.

Audiamus Tertullianum. *Adhuc, inquit, & illa nobis regula adsit duos vindicantibus Patrem & Filium, quæ invisibilem Deum determinavit. Cum enim Moyses in Aegypto desiderasset Domini conspectum, dicens: Si ergo inveni gratiam coram te, manifesta mihi te. . . Non potes videre, inquit, faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, & vivet. . . Invenimus & a multis Deum visum, & neminem tamen eorum, qui eum viderant, mortuum. . . Nam Patriarchæ Deum vidisse referuntur, ut Abraham & Jacob: & Prophete, ut Esaias & Ezechiel; & tamen mortui non sunt. . . Jam ergo alius erit, qui videbatur, quia non potest idem invisibilis definiri, qui videbatur: & consequens erit, ut invisibilem Patrem pro plenitudine majestatis, visibilem vero Filium agnoscamus pro modulo derivationis. . . Scriptura differentiationis patrocinator, per visibilis & invisibilis distinctionem, &c.*

Ecce & in Evangeliiis, sic enim prosequitur cap. sequenti, & in Apostolis visibilem & invisibilem Deum deprehendo, sub manifesta & personali distinctione conditionis utriusque. Exclamat quodammodo Joannes: Deum nemo vidit unquam, utique nec retrò. Confirmat & Apostolus de Deo: Quem nemo vidit hominum, sed nec videre potest. . . Idem ipsi Apostoli & vidisse se Christum & contraxisse testantur. Porro si ipse est Christus, & Pater & Filius, quomodo visus est, & invisus? Tum postquam effugium eorum, qui dicerent eundem invisibilem & visibilem, invisum & visum fuisse, invisibilem quidem & invisum ante incarnationem, visibilem vero & visum post incarnationem, expolit, ostendendo eum, qui post incarnationem visibilis & visus fuit, visibilem quoque & visum fuisse ante incarnationem; & eum, qui ante incarnationem invisibilis & invisus fuit, invisibilem quoque & invisum fuisse post incarnationem, sic concludit: Filius ergo visus est semper, & Filius conversatus est semper, & Filius operatus est semper ex auctoritate Patris, & voluntate, &c.

Ex his autem sic argumentaberis. Ille non sensit unam & eandem esse Patris & Filii substantiam, qui sensit Patrem invisibilem, Filium vero visibilem esse; qui sensit Patrem nunquam visum fuisse, Filium vero fuisse visum, non solum post, sed etiam ante carnem in utero Virginis susceptam. Nemo enim mediocriter sapiens non videt, eorum, quorum una & eadem est substantia, si unus invisibilis est, alterum quoque invisibilem esse; & e contra si unus est visibilis, alterum quoque esse visibilem; nec unum videri, quin alter quoque videatur: unde illud Christi: *Qui videt me, videt & Patrem.* Atqui Tertullianus sensit, & pro viribus probare conatus est, Patrem invisibilem esse, & Filium visibilem; Patrem nunquam visum esse, & Filium non solum post, sed etiam ante incarnationem visum. Ergo, &c.

R. dist. maj. Ille non sensit unam & eandem esse Patris & Filii substantiam, qui sensit Patrem invisibilem, Filium vero visibilem esse, &c. Si sensit Filium visibilem esse, & aliquando visum fuisse sub propria specie, C. maj. Si tantum sensit Filium visibilem esse, & visum fuisse sub assumpta specie, Neg. maj. At Tertullianus sensit tantum Filium visibilem esse, & visum sub assumpta specie sensibili, atque hominibus tum ante, tum post incarnationem apparuisse; ante incarnationem quidem in corpore aereo, ad tempus assumpto; post incarnationem vero in carne vera, & nostræ planè simili, excepta originali deordinatione; quam carnem sibi hypostaticè univit in utero B. Virginis. Sed ut mentem Tertulliani planè assequaris,

R

Nota.

Nota. Tertullianus sensit, 1. Patrem invisibilem esse in propria forma, etiam de potentia absoluta & extraordinaria, quia substantia divina spiritalis est & insensibilis, adeoque eam sub sensu cadere repugnat. 2. Patrem invisibilem esse etiam in assumpta forma, non quidem de potentia absoluta & extraordinaria, sed de ordinaria, quia Pater ab aeterno decrevit, nunquam se etiam in forma assumpta videndum hominibus exhibere, quod decretum nobis tum in veteri, tum in novo Testamento revelavit. Hujus autem decreti ratio congrua est, quia conveniens fuit, ut ex personis divinis illa tantum hominibus apparerent in hac mortali vita, quae ad homines mitti possent, Pater autem potest quidem mittere duas alias personas, quia principium illarum est, & ab eo procedunt: at ipse mitti non potest ab alia persona, quia est sine principio, nec est alia persona, à qua procedat. 3. Et ita Patrem nequidem in assumpta forma aliquando visum esse, non quoddam nequidem absolute posuerit hominibus apparere in assumpta forma, sed quia nunquam sic hominibus apparere in tempore, immobiliter decreverat in aeternitate.

De Filio sensit Tertullianus, 1. non solum de potentia absoluta & extraordinaria, sed etiam de potentia ordinaria, & vi praesentis decreti visibilem esse, non quidem in propria, sed in assumpta forma. 2. Re ipsa non solum post, sed etiam ante incarnationem, hominibus in assumpta forma apparuisse, & ab eis visum esse: quod tum ex veteri, tum ex nova Scriptura conatur ostendere. Sic igitur ad probandam distinctionem realem personarum Patris & Filii, argumentatur Tertullianus. De una & eadem realiter persona verum esse non potest, quod simul sit de potentia ordinaria visibilis & invisibilis in assumpta specie, & quod in assumpta specie aliquando & nunquam visa fuerit. Atqui secundum Scripturas tam veteres, quam novas, Pater de potentia ordinaria invisibilis est in assumpta specie, & Filius visibilis est; Pater nunquam visus est in assumpta specie, & Filius aliquando visus est, etiam antequam caro fieret. Ergo Pater & Filius non sunt una & eadem persona, sed sunt duae personae realiter distinctae, quamvis unam & eandem numero substantiam habeant.

Quod autem Tertullianus senserit Filium in propria forma, tam invisibilem esse de quacumque potentia, quam Pater invisibilis est; nec Filium etiam ante incarnationem nisi in assumpta forma visum esse ab hominibus, demonstratur ex verbis ipsius Tertulliani. Sic enim loquitur: *Dicimus enim & Filium suo nomine eatenus invisibilem, quia sermo & spiritus Dei ex substantia conditione jam nunc; & quia Deus, & sermo, & spiritus. Visibilem autem fuisse ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron & Mariam: Et si fuerit propheta in vobis, in visione cognoscat illi, & in somnio loquar illi, non quomodo Moysi: os ad os loquar illi in specie, id est, in veritate, & non in enigmate, id est, non imagine, sicut & Apostolus: Nunc videmus tanquam per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. . . At nunquid Filius quidem videbatur? etsi facies, sed ipsum hoc in visione, & somno, & speculo, & enigmate: quia sermo, spiritus, nisi imaginaria forma, videri non potest. Hinc ibidem dicit Filium à Patriarchis & Prophetis non fuisse visum nisi retro; cum Filius hominibus apparuit, Deum quidem visum fuisse secundum hominum capacitates, non secundum plenitudinem divinitatis.*

Obj. 2. Tertullianus docuit Filium à Patre separatum esse. Sed quae separata sunt, distinctas & diversas habent substantias. Ergo, &c. *Prob. maj.* Nam lib. contra Praxeam c. 6. de Sophia, hoc est, de Filio loquens, sic ait: *Adstantem eam ipsa separatione cognosce.* R. dist. majorem, Tertullianus docuit Filium separatum esse à Patre separatione latè & improprie dicta, C. maj. Separatione proprie & strictè sumpta, N. maj. Duplex itaque apud Tertullianum distinguenda est separatio, una scilicet impro-

pria & lata, quae nihil aliud est, quam personalitatum distinctio & diversitas; altera verò stricta & propria, quae distinctio & diversitas est non solum personalitatum, sed etiam substantiarum. Primam autem separationem, Patri & Filio attribuit; secundam ab illis removit Tertullianus.

Ad prob. R. Tertullianum ibi loqui de separatione lata & impropria, nec aliud velle, quam realem personarum Patris & Filii distinctionem probari, ex eo quod in Scriptura Sophia seu Filius dicatur Patri adstitisse in aeternitate, cum res à se in tempore condendas ordinaret: repugnat enim eum, qui adstitit, unam & eandem esse personam cum eo, cui adstitit. Quod autem separationem propriam & strictam, quae in substantiarum diversitate consistit, à Patre & Filio removerit Tertullianus, patet ex eod. lib. c. 9. ubi sic ait: *Hanc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro Patrem, & Filium, & Spiritum testor, tene ubique; & ita quid quomodo dicatur, agnosces. Ecce enim dico alium esse Patrem, & alium Filium, & alium Spiritum.* (En separatio lata & impropria, quam admittit.) *Male accepit idiotae quisque aut perverfus hoc dictum, quasi diversitatem sonet, & ex diversitate separationem protendat, Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* (En separatio stricta & propria, quam removit.) *Necessitate autem hoc dico. . . non tamen diversitate alium Filium à Patre, sed distributione: nec divisione alium, sed distinctione.*

Nota obiter. Tertullianus solum distinctionem & diversitatem personalitatum Patri & Filio attribuit, & ab illis discrete rejicit distinctionem & diversitatem essentialium seu naturarum. At ubi non est distinctio & diversitas essentialium seu naturarum, ibi essentiae seu naturae unitatem & identitatem esse necesse est, ut notum est ex terminis. Manifestum igitur est, Tertullianum Patri & Filio essentialiae seu naturae unitatem & identitatem attribuisse.

PROPOSITIO II.

Tertullianus Filio non attribuit tantum partem essentialiae seu naturae divinae, sed totam attribuit.

Prob. Nam 1. Tertullianus non ignoravit, quod vel mediocriter sapientibus ignorare non licet, essentialias nimirum seu naturas rerum esse prorsus impartibiles. Ergo hoc ipso, quod Tertullianus essentialiam seu naturam divinam attribuit Filio, totam & integram attribuisse censendus est. 2. Si Filius non habet totam & integram essentialiam divinam, non est integrè Deus, sed diminutè tantum: sicut qui non haberet totam essentialiam humanam, non esset integrè homo, sed ad summum diminutè: imò verò si Filius non habet totam & integram essentialiam seu naturam divinam, non est verè Deus: sicut qui non habet naturam humanam totam & integram, nec est, nec esse potest verè homo. Utrumque consequens evidenter repugnat doctrinae Tertulliani. Ergo, &c. 3. Essentialia, seu natura divina, ut hic sumitur, nihil aliud est quam collectio attributorum divinarum absolutorum. Atqui Tertullianus hanc collectionem Filio attribuit, ut patet ex lib. contra Praxeam c. 17. & cap. 22. ubi ait Filium Patri aequalem esse, in essentialibus scilicet & absolutis. Et ex omnibus aliis locis, in quibus docet Patrem & Filium unum esse divinitate vel substantia: nam quae unum sunt in aliqua ratione, in eadem ratione aequalia sunt inter se: unitas enim aequalitatem facit. Ergo, &c.

Obj. Tertullianus lib. contra Praxeam c. 9. sic loquitur: *Pater tota substantia est, Filius verò derivatio totius, & portio, sicut ipse profertur: Pater major me est.* Ergo secundum Tertullianum, Filius per generationem non accipit totam Patris substantiam, sed partem illius tantum. R. neg. conf. Nam Tertulliani verborum, quae videntur dura, hic sensus est: Tota substantia divina est in Patre, tanquam in fonte, unde profluit in alias personas divinas, Filium scilicet, & Spiritum sanctum. Filius verò est veluti rivus profluens ex hoc fonte, & veluti portio illius

illius, non quod non habeat totam illius substantiam, essentiam, naturam, divinitatem; sed quia non habet id totum, quod est fons ille, seu, quod idem est, non habet id quod persona Patris habet præter substantiam, essentiam, naturam, divinitatem, nempe prærogativam illam notionalem, esse fontem, unde prosiliunt aliæ Personæ divinæ, esse principium sine principio; quia prærogativa Filio excellit: unde Filius ipse proficitur: *Pater major me est.*

Hanc esse Tertulliani mentem patet ex eodem illo capite, ubi à Patre & Filio diversitatem, separationem ac divisionem in substantia removet; adedque Patri & Filio unitatem & identitatem in substantia, non specificam tantum, sed numericam attribuit, sola eis personalitatem distinctione relicta. At si Filius per generationem non acciperet totam substantiam Patris, sed portionem illius tantum, non esset una & eadem numero substantia Patris & Filii, sed duplex numero, & substantia Filii esset separata ac divisa à substantia Patris: quod est contra Tertullianum.

Audiamus illum: *Dico alium esse Patrem, & alium Filium, & alium Spiritum... Necessitate autem hoc dico, cum eandem Patrem & Spiritum contendunt, adversus economiam monarchia adulantes, non tamen diversitate alium Filium à Patre, sed distributione: nec divisione alium, sed distinctione: quia non sit idem Pater & Filius, vel modula alius ab alio. Pater enim tota substantia est, Filius vero derivatio totius, & portio: sicut ipse proficitur: Pater major me est... Pater alius à Filio, dum Filio major: dum alius qui generat, alius qui generatur: dum alius qui mittit, alius qui mittitur, &c. Juxta Tertullianum igitur, alius est Pater, & alius Filius, non diversitate, vel separatione aut divisione substantiæ, sed distributione, & distinctione; distributione quidem, quia unus non est totum quod est alter; Filius enim, quamvis verè & perfectè Deus, quia totam habet divinitatem, non est fons, non est principium sine principio, non est Pater; nam omnia, quæ Patris sunt, nascendo accipit, præter esse Patrem: distinctione verò, quia unus est ab alio realiter, unus est, qui generat, & alter, qui generatur; unus, qui mittit, & alter, qui mittitur; unus altero major, non quidem deitate, sed notionali prærogativa Patris.*

Obj. 2. verba illa Tertulliani eod. lib. contra Praxeam c. 14. *Consequens erit, ut invisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine majestatis, visibilem vero Filium agnoscamus pro modulo derivationis: sicut nec solem nobis contemplari licet quantum ad ipsam substantiam summam, quæ est in cælis; radium autem ejus toleramus pro temperatura portionis, quæ in terram inde porrigitur.* Quibus verbis asserit Tertullianus, 1. Patrem ab hominibus videri non posse; Filium verò posse videri. 2. Patrem ab hominibus videri non posse, quia possidet plenitudinem majestatis seu substantiæ divinæ; Filium verò posse videri, quia hujus majestatis seu substantiæ divinæ non plenitudinem, sed portionem tantum habet. 3. Filium se habere ad substantiam Patris, sicut se habet radius ad substantiam solis; adedque, sicut radius non est, nisi quædam substantiæ solaris portio & extensio, Filium non esse nisi quædam substantiæ Paternæ extensionem & portionem.

R. Dura quidem esse verba Tertulliani, sed bonam interpretationem haud difficilè admittere. Tertullianus itaque, qui cum multis aliis putavit Filium etiam ante assumptam carnem hominibus apparuisse in corpore ad tempus assumpto, probat realem personarum Patris & Filii distinctionem, ex eo quod Pater invisibilis sit, Filius verò sit visibilis. At 1. non loquitur de invisibilitate Patris & visibilitate Filii in propria forma; utrumque enim in propria forma invisibile esse, diserte hic asserit, ut superius ostensum est; sed de invisibilitate Patris, & visibilitate Filii in forma aliqua sensibili assumpta. 2. Cum ait Patrem etiam in assumpta forma videri non posse, Filium verò posse videri, loquitur non de potentia absoluta & extraordinaria, sed de ordinaria, *Simonnet Theol. Tom. I.*

Certè gratis omnino diceretur Tertullianus, voluisse Patrem in assumpta forma invisibile esse, etiam de potentia absoluta & extraordinaria; cum ei planè sufficeret ad probandam distinctionem personarum Patris & Filii, quod de potentia ordinaria Pater invisibilis esset, Filius è contra esset visibilis in assumpta forma; nec aliam Patris invisibilitatem, aut visibilitatem Filii ex Scripturis, quas allegat, erueret se posse, prudenter sperare poterat.

Tertullianus igitur in textu nihil aliud intendit, quàm Patrem ab hominibus videri non posse, Filium è contra posse videri in forma aliqua assumpta, quia Pater decrevit nunquam sic apparere, & voluit Filium suum sic apparere hominibus. Cujus decreti & voluntatis hanc rationem congruam reddit, quod Pater possidet plenitudinem majestatis, Filius verò hujus majestatis portionem tantum. Per plenitudinem autem majestatis non intelligit solam substantiam divinam, sed substantiam divinam cum ratione ingentis & genitoris; substantiam divinam cum notionali prærogativa fontis seu principii sine principio; vi cuius prærogativæ putat Tertullianus primam personam aliis duabus excellere, & in eas quandam autoritatem habere, quantumvis tres sint unius divinitatis & substantiæ.

Cum itaque Tertullianus ait Patrem invisibile esse pro plenitudine majestatis, Filium verò visibile esse pro modulo derivationis, nihil aliud intelligit, quàm Patrem, quia ab eo sunt aliæ personæ divinæ, ipse verò à nullo est, convenienter noluisse unquam formam sensibilem assumere, & in ea hominibus se videndum exhibere; è contra convenienter voluisse, ut Filius formam sensibilem assumeret, & in ea se videndum exhiberet hominibus, arque cum illis colloqueretur, ut nuncius illius, à quo accipit esse per veram generationem, cui proinde subest tanquam filius patri, cui tamen par est in essentia & natura.

Quantum autem attinet ad exemplum solis, & ejus radii, quo utitur Tertullianus, minimè hic intendit illud valere quantum ad omnia, & ad amulsum congruere Patri & Filio. Nam 1. radius solaris videtur in propria forma: at Filium in propria forma videri posse negat Tertullianus. 2. Juxta Tertullianum, radius est extensio substantiæ solaris, seu, quod idem est, substantia solaris extensa & porrecta: unde, juxta Tertullianum, radius solaris nec propriè producit, nec est suppositum distinctum à sole: at Filium propriè produci seu generari à Patre, & personam Filii aliam esse à persona Patris, docet & probat Tertullianus. Allatum igitur exemplum, juxta mentem Tertulliani, ad hoc valet tantum, ut innuat notionalem illam præminentiam, quàm Patrem supra Filium obtinere existimat Tertullianus, & vi cuius congruum fuit, ut Pater nunquam, Filius verò aliquando videndum se præberet hominibus in assumpta forma visibili.

Obj. 3. Tertullianus sic loquitur de Filio in apologetico c. 21. *Hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei, & Deum dictum ex unitate substantiæ: nam & Deus Spiritus. Etiam cum radius ex sole porrigitur, portio ex summa, sed sol erit in radio, quia solis est radius, nec separatur substantia, sed extenditur. Ita de Spiritu Spiritus, & de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum, manet integra & indefecta mater matrix, etsi plures inde trahuntur qualitates mutue: ita & quod de Deo profectum est, Deus est & Dei Filius, & unus ambo. Ita de Spiritu Spiritus, & de Deo Deus, modulo alterum numerum gradu non statu fecit, & à matrice non recessit, sed excessit.* Ecce Tertullianus apertè docet Filium esse tantum portionem quandam & extensionem substantiæ paternæ; sicut radius solis est tantum portio quædam, & extensio substantiæ solaris.

R. Immeritò hic reprehendi Tertullianum: nam comparat Filium cum radio, & generationem Filii cum productione radii, seclusis imperfectionibus, quæ in

substantiis materialibus reperiuntur, & quæ in Deo locum habere non possunt. Itaque juxta Tertullianum, Verbum est verè & propriè Filius Dei, quia verè & propriè generatur à Patre; & verè ac propriè generat illud Pater, quia generat illud de sua substantia: unde una est Patris & Verbi substantia; atque ita Verbum est verus Deus, & cum Patre unus verus Deus. Verbum igitur Spiritus est de Spiritu, Deus de Deo, Deus verus de Deo vero; alter numero à Patre propter gradum, non propter statum, hoc est, non quia alterius est & diversæ substantiæ, sed quia propter generationem secundus est à Patre, à quo generatur, & in quo post generationem manet, absque omni separatione & divisione, sicut & absque omni passione & diminutione generantis.

Hanc doctrinam illustrat exemplo radii solaris. 1. Itaque, sicut radius non est totus sol, sed tantum illius quædam portio; ita Filius non est totus Pater, hoc est, non est id totum, quod est Pater: non enim à Patre accipit, esse Patrem; licet ab eo accipiat, esse Deum verum & perfectum, quia ab eo accipit totam substantiam seu totam naturam divinam; unde quamvis verus & perfectus Deus, caret notionali prerogativa ingeniti & genitoris, fontis & principii sine principio, qua proinde à Patre exceditur; quo sensu solum est quædam portio Patris.

2. Sicut sol est in radio, quem producit, & vicissim radius est in sole, à quo producitur; ita Pater est in Filio, quem generat, & vicissim Filius in Patre, à quo generatur: quia sicut una est substantia solis & radii, vi cuius sibi mutuo immanent sol & radius; ita una substantia est Patris & Filii, vi cuius sibi mutuo immanent Pater & Filius.

3. Una est substantia solis & radii, quia radius producitur, vel certè quasi producitur, non per separationem, divisionem, decisionem substantiæ solaris, sed per ejus extensionem & porrectionem: ita una substantia est Patris & Filii, quia in Filii generatione, substantia non separatur, nec dividitur, sed solum extenditur, & porrigitur, eo scilicet modo, quo, seclusis imperfectionibus, extendi & porrigi substantia divina, quæ spiritualis est, & simplicissima, adeoque partibus carens, dici potest & intelligi; proindeque modo planè diverso ab eo, quo extenditur & porrigitur substantia materialis. Neque aliud sensisse, absque injuria dici potest Tertullianus.

Itaque secundum mentem Tertulliani, substantia Patris non extenditur ad modum substantiæ materialis, per rarefactionem scilicet propriam vel impropiam, occupando majus spatium, quam antea; sed ad modum substantiæ spiritualis, quæ extendi dicitur, cum in pluribus locis vel suppositis incipit esse tota, quam esset prius sive re, sive ratione tantum, juxta Tertullianum, Pater generando Filium, extendit substantiam suam, quia totam transfundit in Filium, & nihilominus totam retinet: unde fit, ut substantia divina, quæ in priori originis est (præcisivè scilicet) in uno tantum supposito, nempe in Patre, in posteriori originis est tota in pluribus suppositis, nempe in Patre & Filio.

Ad mentem igitur Tertulliani, Pater est in Filio, & Filius in Patre, quia una est utriusque substantia; & una est utriusque substantia, quia in generatione Filii substantia Patris non dividitur, sed extenditur suo modo; hoc est, quia tota communicatur Filio, & tota à Patre retinetur; sicut sol est in radio, & radius in sole, quia una est utriusque substantia; & una est utriusque substantia, quia in productione vel quasi productione radii, substantia solis non dividitur, sed porrigitur suo modo. Unde quia substantia solis porrigitur ad modum substantiæ materialis, sol est in radio, tanquam totum in parte, & radius est in sole, tanquam pars in toto. Quia verò substantia Patris in generatione Filii extenditur ad modum substantiæ spiritualis, Pater est in Filio, tanquam verus Deus in vero Deo, & vicissim; adeoque Pater est in Filio, tanquam totus in toto, ac perfectus in perfecto, &

vicissim; quamvis adhuc dici possit Pater esse in Filio, tanquam summa in portione; & vicissim dici possit Filius esse in Patre, tanquam portio in summa, in sensu superius explicato.

Addit Tertullianus Patrem se habere ad Filium, quem generat, sicut se habet lumen ad lumen, quod accendit; sicut enim lumen aliud lumen etiam sibi æquale accendendo, non minuitur; ita Pater non minuitur, generando Filium sibi in essentia & natura perfectè similem, adeoque & patrem, quia videlicet Filio per generationem sic totam substantiam suam communicat, ut totam retineat; & Filium generat, non per partitionem vel decisionem substantiæ suæ, sed per totius transfusionem; quam transfusionem, quia fit, ipsa tota substantia divina remanente in Patre, substantiæ divinæ extensionem nominat Tertullianus.

PROPOSITIO III.

Tertullianus docuit æternam esse Verbi, seu, ut ipse dicere maluit, Sapientiæ notionalis generationem.

Prob. ex lib. contra Praxeam c. 5, ubi sic ait Tertullianus: Ante omnia Deus erat solus, ipse sibi & mundus, & locus, & omnia, Solus autem; quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Ceterum ne tunc quidem solus, habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & ratio in ipso prius; & ita ab ipso omnia. Que ratio sensus ipsius est, Hanc Græci λόγον dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Ideoque jam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretationis, sermonem dicere in primordio apud Deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi; quia non sermonalis à principio, sed rationalis Deus etiam ante principium: & quia ipse quoque sermo ratione consistens priorem eam ut substantiam suam ostendat. . . tamen & sic, nihil interest. Sed etsi Deus nondum sermonem suum miserat, proinde cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacite cogitando & disponendo secum, que per sermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens, sermonem eam efficiebat, quam sermone trahebat.

Juxta Tertullianum igitur, Deus Pater ante mundi creationem solus erat eo tantum sensu, quod præter illum nihil aliud esset extrinsecus, non quod præter illum non esset intrinsecus, seu intra ipsum alia persona divina; nam habebat secum & in semetipso rationem suam, notionalem scilicet: hic enim rationem à Tertulliano sumi, non essentialiter, sed notionaliter & personaliter, seu, quod idem est, non pro potentia intelligendi, aut actu essentiali, quo Deus constituitur formaliter intelligens, sed pro actu notionali & personali, quem Deus intelligendo producit, & producendo generat sibi Filium in natura perfectè similem, manifestum ex eo est, quod Tertullianus dicat Deum Patrem habere rationem illam secum & in semetipso: Deus enim dici quidem potest habere in semetipso potentiam intelligendi, & actum, quo formaliter intelligit; at utrumque, aut alterutrum secum habere, nonnisi stolidissimè diceretur.

Itaque secundum Tertullianum, Deus Pater nunquam solus fuit, etiam ante creaturarum omnium productionem; quia semper habuit secum & in semetipso notionalem suam rationem; & semper habuit, quia semper non solum essentialiter, sed etiam notionaliter rationalis fuit, hoc est, quia semper fuit in actu intelligendi; & semper intelligendo, semper per realem productionem, & veram generationem habuit secum & in semetipso notionalem & per se subsistentem suæ intellectionis terminum, qui terminus est secunda Persona sanctissimæ Trinitatis.

Rationem hanc notionalem, quam Deus Pater secum & in semetipso semper habuit, à Græcis λόγον nominari dicit Tertullianus, à Latinis verò per

per simplicitatem interpretationis, sermonem; unde & apud Latinos in usu est, dicere sermonem in primordio apud Deum fuisse; cum potius dicendum esset rationem in primordio fuisse apud Deum: quamvis enim eadem res per se subsistens in Deo sit ratio notionalis & sermo; sic est ratio & sermo, ut prius fuerit ratio, quam sermo, si hæc vox, sermo, propriè & strictè sumatur: nam propriè & strictè sumpta, significat aliquid prolatum exterius. Deus autem Pater semper quidem fuit rationalis, at non semper sermone fuit, hoc est, semper ratiocinatus est, & ratiocinando produxit ratiocinationis suæ terminum, nempe rem illam per se subsistentem, quæ Patris ratio notionalis est; at non semper exterius locutus est, exterius proferendo rationem illam suam notionalem; unde hæc ratio notionalis non semper fuit sermo, propriè & strictè loquendo; quamvis semper extiterit in esse rationis notionalis.

Addit tamen Tertullianus, etiam in bono sensu dici, quod Deus Pater non solum rationem notionalem, sed etiam cum ipsa & in ipsa ratione notionali sermonem in semetipso semper habuerit. Nam etsi Deus, inquit, nondum sermonem suum miserat, hoc est, nondum exterius protulerat, proinde eum cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat; tacite cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens, sermonem eam efficiebat, quam sermone agitabat. Juxta Tertullianum igitur, Deus cum ipsa & in ipsa ratione notionali sermonem habebat, quia tacite cogitando, interius loquebatur cum ipsa & per ipsam, quam cogitando producebat, & quacum, per cogitationem producta, cogitabat. Hinc sic ait c. 8. Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit: Ego in Patre. Et apud Deum semper, sicut scriptum est: Et sermo erat apud Deum. Et nunquam separatus à Patre, aut alius, (hoc est, aliud) à Patre: quia, Ego & Pater unum sumus.

Verbum igitur, & quidem in propria hypostasi existit ab æterno in Patre, juxta Tertullianum. Sed ad plenam ejus doctrinam intelligentiam, nota. Ad mentem Tertulliani, duplex distinguenda est locutio, interna scilicet, & externa; interna quidem, qua interius formatur sermo; externa verò, quæ sermo formatus interius, exterius profertur, & completur in esse sermonis, propriè & strictè sumpti; quia, ut jam observatum est, sermo propriè & strictè sumptus, juxta Tertullianum, est cogitationis, vel eorum, quæ cogitamus, expressio exterius prolata.

Locutio interna sic cum cogitatione connexa est, ut nemo possit cogitare, quin simul formet interius sermonem, & vicissim nemo possit sermonem interius formare, quin simul cogitet. Dum cogito, rei quam cogito, imaginem intentionalem efformo, & simul ac indivisibiliter eodem actu hanc imaginem vocibus internis exprimo: unde uno & eodem indivisibiliter actu cogito, & interius loquor; atque ita unus & idem indivisibiliter actus est cogitatio & sermo: cogitatio quidem, qua objectum mihi præsens intentionaliter exhibeo; sermo, quo mihi objectum illud interius dico, quique se habet ad modum alterius personæ, mihi interius assistentis, & objectum mihi dicentis, atque mecum quodammodo colloquentis. Quodcumque cogitaveris, inquit Tertullianus, semper est: quodcumque senseris, ratio est. Loquaris illud in animo, necesse est: & dum loqueris, collocutorem pateris sermonem, in quo inest hæc ipsa ratio, qua cum eo cogitans loquaris, per quem loquens cogitans. Ita secundum quodammodo in te est sermo, per quem loqueris cogitando; & per quem cogitas loquendo, ipse sermo alius est.

Similiter Deus ab æterno cogitans, rerum, quas cogitabat, ab æterno imaginem intentionalem expressit, quæ imago est ejus ratio notionalis, & eadem illa imago simul & indivisibiliter interius locutus est sibi, & maxime imagini ipsi, quacum proinde ab æterno collocutus est. Quare imago illa ab æterno fuit non solum ratio notionalis, sed etiam sermo Dei

Simonnet Theol. Tom. I.

Dei Patris; & Deus Pater ab æterno habuit secum & in semetipso rationem notionalem, & in ratione notionali sermonem. Quia autem imago illa intentionalis, quam Deus Pater cogitando expressit ab æterno, est substantia per se existens, Deus Pater secum & in semetipso habuit ab æterno aliam & secundam à se personam, quacum non solum cogitavit, & omnia disposuit, sed etiam interius collocutus est ab æterno. Quanto ergo, inquit Tertullianus, plenius hoc agitur in Deo... quod habeat in se etiam tacendo rationem, & in ratione sermonem? Possum itaque non temerè præstruxisse, & tunc Deum ante universitatis constitutionem solum non fuisse, habentem in semetipso proinde rationem, & in ratione sermonem, quem secundum à se faceret agitando intra se.

Hanc nostram interpretationem illustrant & confirmant, quæ cap. sequenti subjicit Tertullianus. Quid sapientius, inquit, ratione Dei, sive sermonis? Itaque Sophiam exaudi ut secundam Personam conditam. Primo: Dominus creavit me initium viarum in opera sua, priusquam terram faceret, priusquam montes collocarentur: ante omnes autem colles generavit me: in sensu scilicet condens & generans. Dehinc assistentem ea ipsa separatione cognosce: Cum pararet, inquit, cælum, aderam illi simul; & cum fortia faciebat super ventos... ego eram cum illo compingens, ego eram ad quam gaudebat: quotidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primum Deus voluit ea, quæ cum Sophia ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas edere, ipsum primum protulit sermonem, habentem in se individuas suas rationes Sophiam, ut per ipsum fierent universa, per quem erant cogitata atque disposita, imò & facta jam, quantum in Dei sensu.

Secundum Tertullianum itaque, Sophia, 1. est ratio notionalis Patris, & sermo, quo intra se loquitur, & quocum colloquitur. 2. Est persona alia, & distincta à persona Patris. 3. Eam Pater in sensu suo, hoc est, in semetipso sentiendo seu cogitando, & interius loquendo, condidit & generavit ab æterno. 4. Cum ea Pater, sic ab æterno cogitatione & interna locutione generata, res condendas cogitavit, & disposuit, atque de illis collocutus ab æterno est. 5. Ut per illam & cum illa conderet res, quas per illam & cum illa cogitaret, & disposuerat, eam, ab æterno generatam, & quasi in utero gestatam, quasi peperit, & protulit exterius. Juxta Tertullianum igitur, Deus Pater secum & in semetipso habuit ab æterno rationem notionalem, & in ratione notionali sermonem; & hæc ratio notionalis Patris, quæ etiam simul & indivisibiliter fuit ejus sermo, fuit ab æterno res per se subsistens, & secunda Trinitatis Persona, quam prima intra se cogitando & loquendo generavit ab æterno.

Nec obstant ea quæ subsequuntur c. 7. ubi si ait: Tunc igitur etiam ipse sermo speciem & ornatum suum sumit, sonum & vocem, cum dicit Deus: Fiat lux: hæc est nativitas perfecta sermonis, dum ex Deo procedit: conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ... dehinc generatus ad effectum... exinde eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est; primogenitus, & ante omnia genitus, ut solus ex Deo genitus: propriè de vulva cordis ipsius, secundum quod & Pater ipse testatur: Eructavit cor meum sermonem optimum. Ad quem deinceps gaudens proinde gaudentem in persona illius: Filius meus es tu, ego hodie genui te; & Ante luciferum genui te. Sic & Filius ex sua persona proficitur Patrem in nomine Sophiæ: Dominus condidit me, &c. Hæc enim non difficile habent interpretationem, nec repugnant iis, quæ hæcenus dicta sunt de mente Tertulliani circa Verbi æternitatem.

Itaque 1. cum Tertullianus dicit: Tunc etiam ipse sermo speciem & ornatum sumit, sonum & vocem, cum dicit Deus: Fiat lux; nihil aliud vult, quam sermonem, ab æterno conditum & generatum in nomine Sophiæ & rationis notionalis, in tempore completum

R 3

fuisse

Cap. 5.

Cap. 5.

fuisse in ratione sermonis propriè & strictè dicti, quando exterius prolatus est per productionem creaturarum, non quoddam sermoni per externam prolationem aliquid accesserit intrinsecum, quo antea caret; sed quia externa prolatio est conditio, sine qua sermo, quantumvis formatus interiorius, & totus existens, non est, nec dici potest propriè & strictè sermo: unde secundum Tertulliani mentem, prolatio externa fuit quoddam complementum extrinsecum sermonis, quem Deus Pater intra se totum & integrum formarat, & generat ab æterno, quique tamen propriè & strictè dici sermo non cæpit, nisi cum primum exterius à Patre prolatus est, quia sermo propriè & strictè, est aliquid exterius prolatus.

2. Cum ait: *Hæc est nativitas perfecta sermonis, dum ex Deo procedit*; per nativitatem intelligit prolationem externam, qua Deus Pater sermonem suum veluti peperit, & edidit in lucem. Quam externam prolationem Tertullianus vocat nativitatem perfectam; quia, ea posita tanquam complemento quodam extrinsecum, nihil amplius defuit sermoni, quem Deus Pater ab æterno intra se conceperat, ad hoc ut diceretur & esset propriè & strictè sermo.

Nota. Secundum mentem Tertulliani, ad sermonem propriè & strictè sumptum duo requiruntur; unum scilicet intrinsecum, quod est, esse intentionalem expressionem eorum, quæ cogitat is, qui loquitur; & alterum extrinsecum, quod est prolatio externa. Primum ab externo habuit sermo divinus; nam ab æterno fuit intentionalis expressio eorum, quæ Deus Pater ab æterno cogitavit & disposuit. Secundum verò non habuit, nisi in tempore; non enim habuit, nisi cum creaturæ per eum productæ sunt; cum externa prolatio sermonis sit ipsissima creaturarum per sermonem productio, in Scripturis per modum imperij expressa. Unde secundum Tertulliani mentem, sermo divinus non fuit propriè & strictè sermo, nisi in tempore.

3. Cum addit: *Conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ*... dehinc generatus ad effectum; per illud, *Conditus ad cogitatum*, non significat finem extrinsecum & liberum operanti, sed finem intrinsecum & necessarium generationis æternæ sermonis, quæ generatio per se primò tendit in suppositum cogitans; cum enim Deus Pater cogitando, & interiorius loquendo, generet intra se sermonem, sermo, vi suæ generationis, est primariò & per se vis cogitandi & cogitatio, sicut & interna locutio Patris. Item per illud, *generatus*, intelligit, non internam, sed externam prolationem sermonis, vel, si vis, intelligit non formationem & quasi conceptionem sermonis, sed partum, quo veluti in lucem editus est. Verborum igitur Tertulliani sensus est: Sermo non quidem in nomine sermonis, propriè & strictè loquendo, sed in nomine Sophiæ, seu rationis notionalis, intus ab æterno formatus & conceptus à Deo Patre, ut cum eo cogitaret & disponderet omnia, ab eodem in tempore prolatus est, & in lucem editus, ut (quod intransitivè dicitur) per eum omnia, quæ cum eo cogitaret & disposuerat, efficeret.

4. Cum dicit: *Exinde eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est*; nihil aliud vult, quam, 1. Deum Patrem sermonem suum exterius proferendo, & per illum ac cum illo omnia creando, ostendisse illum sibi parem esse virtute, adeoque naturæ & essentia, 2. Sermonem tunc primum Filii denominationem accepisse, cum exterius prolatus est: Tertullianus enim hic, non internam, sed externam processionem intelligit, qua Deus Pater veluti peperit, & in lucem edidit sermonem suum, & qua Patris denominationem accepit. Denique juxta Tertullianum, sermo est primogenitus, ut ante omnia genitus: & unigenitus, ut solus ex Deo genitus, propriè de vulva cordis ipsius; quia solus de substantia Patris in vulva cordis, hoc est, intellectus ipsius, ab æterno formatus & conceptus, ab eo ante omnia

prolatus exterius, & in lucem editus est. Ubi solus dicitur relatè ad creaturas, non ad aliam personam divinam.

Obj. Tertullianus lib. contra Hermogenem c. 3. sic loquitur: *Quia & Pater Deus est, & iudex Deus est: non tamen ideo Pater & iudex semper. Nam nec Pater potuit esse ante Filium, ne iudex ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum, & Filius non fuit, quod iudicem, & qui Patrem Dominum faceret.* Poruitne Tertullianus Filii æternitatem expressius negare? R. hic Tertullianum negare æternitatem Filii, quantum ad ipsam denominationem Filii, non quantum ad existentiam suppositi, seu substantiæ per se existentis, cui Filii denominatio tribuitur.

Nota. Juxta Tertullianum, suppositum, seu persona illa, quam Deus Pater cogitans & intus loquens, ab æterno generat, pluribus insignitur nominibus: Sophiæ scilicet, Rationis, Sermonis, & Filii; quorum alia habuit ab æterno, alia verò accepit in tempore tantum: nam ab æterno exitit in nomine Sophiæ, rationis, imò & sermonis, cum addito tamen diminutive interni; at non exitit in nomine Filii, sicut nec sermonis simpliciter, nisi postquam à genitore prolata est exterius, & quasi parta, ac in lucem edita: tunc enim, ad mentem Tertulliani, primum perfectè nata est, cum exterius prolata per creaturam productionem, è vulva cordis paterni, in qua ab æterno formata & concepta, excessit, & in lucem prodit: unde tunc primum cæpit existere in nomine Filii propriè & strictè, atque ita Pater tunc primum propriè & strictè denominatus est Pater.

Nota iterum. Hermogenes, ut probaret materiam æternam esse, & Deo coævam, sic argumentabatur: Deus semper fuit. Ergo semper fuit Dominus. Ergo semper exitit aliquid, in quod dominium exercere posset. Non nisi materia. Ergo materia semper fuit. Hermogeni autem respondet Tertullianus in hunc modum. Deus est Iudex & Pater, sicut est Dominus; & tamen ex eo, quod semper fuerit Deus, non sequitur quod semper fuerit Iudex & Pater. Ergo nec sequitur, quod semper fuerit Dominus. Deus itaque fuit semper Deus, quia semper habuit substantiam, quæ hoc nomine, Deus, significatur. At non semper fuit Iudex, quia non fuerunt semper delicta, quæ punire posset; nec fuit semper Pater, quia progeniem suam, in vulva cordis sui ab æterno formatam & conceptam de tota sua substantia, non nisi in tempore peperit, & emisit in lucem, per eam scilicet imperando creaturis, ut essent. Similiter non fuit semper Dominus, quia non semper extra ipsum extiterunt res, in quas jus suum & potestatem posset exercere. Sicut igitur Deus in tempore factus est Iudex, cum primum Angeli peccarunt; & Pater, cum primum natus est ei Filius per externam prolationem sermonis, quem quasi in viscibus gestabat ab æterno: ita & in tempore factus est Dominus, cum per externam sermonis prolationem, creaturæ à non esse transierunt ad esse; sic ut fuerit Pater ratione prius, quam Dominus; nec cæperit esse Dominus, nisi quia cæpit esse Pater, exterius proferendo sermonem, & per eum dando esse creaturis. Hanc esse mentem Tertulliani, patet ex toto contextu loci allegati, quem consulere potes.

Obj. Eodem lib. contra Hermogenem c. 18. disertè asserit Sophiam non fuisse conditam & generatam ab æterno: nam sic ait: *Ut necessariam (Sophiam) sensisset (Deus Pater) ad opera mundi, statim eam condidit, & generat in semetipso.* Et inferiorius: *Si intra Dominum, quod ex ipso & in ipso fuit, sine initio non fuit: Sophia scilicet ipsius exinde nata & condita, ex quo in sensu Dei ad opera mundi disponenda cæpit agitari: multo magis non capit sine initio quicquam fuisse, quod extra Dominum fuerit. Si vero Sophia eadem Dei sermo est sensu Sophia, & sine quo factum est nihil, sicut & dispositum sine Sophia, quale est ut Filio Dei sermone unigenito & primogenito aliquid fuerit præter Patrem antiquius?*

R. neg. obj. Nam, ut supra vidimus, Tertullianus docet

docet Deum nunquam fuisse solum, quia secum & in semetipso semper habuit suam rationem notionalem. Atqui, secundum eundem, Sophia est ratio notionalis Dei Patris. Ergo Deus Pater, ex Tertulliano, semper secum & in semetipso habuit Sophiam, adeoque eam ab aeterno condidit & genuit. Præterea, ut dicitur in primo textu, secundum Tertullianum, Deus Pater condidit & genuit Sophiam, ut sensu eam esse necessariam ad opera mundi. Atqui, secundum eundem, Deus Pater hoc sensit ab aeterno: quod enim Tertullianus putaverit Deum Patrem non nisi paulo ante creationem mundi, & consequenter non nisi post integram æternitatem, Sophia ad opera mundi necessitatem intellexisse, prorsus incredibile est; præsertim cum tam magnificè sentiat & loquatur de Deo, putà quando eum definit summum magnam. Ergo Deus ab aeterno condidit & genuit Sophiam, secundum Tertullianum.

Igitur ad alia Tertulliani verba, quæ in objectione subjiciuntur, R. ibi Tertullianum contra Hermogenem probare, quod materia non extiterit ab aeterno ingenerata & infecta; & probare ex eo, quod materia, cujus substantia diversa est à substantia Dei, si fuerit sine initio, hoc est, sine principio sui esse, sit aliquid sublimius & præstantius ipsa Sophia, quæ tamen unius & ejusdem est substantiæ cum Deo ingenerato; sit, inquam, aliquid sublimius & præstantius, quia Sophia non fuit sine initio, hoc est, non fuit sine principio sui esse, Quod autem ut esset, ait ibidem Tertullianus, nullius eguit authoris, multo sublimius erit eo, quod ut esset, aliquem habet auctorem. Quare cum Sophia, quæ & Filius, & sermo Dei est, adeoque Deus est, & verus Deus, & unus cum Deo Patre verus Deus, non fuerit sine initio, hoc est, ut esset, habuerit auctorem; Hermogenes asserendo materiam fuisse sine initio, hoc est, ut esset, nullius eguisse authoris, materiam anteponeit Sophia, adeoque anteponeit Deo & vero Deo: anteponeit enim Filio & sermoni Dei, qui cum Deo Patre unum est substantia, quique proinde cum eo unus est verus Deus. Hoc nomine, inquit ibidem Tertullianus, materiam Deo præponit Hermogenes, præponendo eam Filio. Filius enim sermo, & Deus sermo, & Ego & Pater unum sumus. Dicendum igitur est, præter Patrem nihil Sophia antiquius esse; hoc est, nihil præter Patrem esse, quod fuerit sine initio, sive quod, ut esset, nullius eguerit authoris.

Nota. Hic Tertullianus initium sumpsit pro principio, non durationis, sed originis. Quod si aliter sumeret, adhuc, quod nobis sufficeret, haberemus illum cæteris Patris consentientem circa Verbi divinitatem; & ejus cum Deo Patre consubstantialitatem, licet non circa ejus æternitatem.

S. I X.

De Cypriano, Zenone Veronensi, & Lactantio.

S. Cyprianus, Carthaginensis Episcopus, vir sanctissimus & eloquentissimus, temporibus Fabiani, Corneli, Lucii, Stephani, & Sixti Romanorum Pontificum sedis, martyrioque coronatus est, sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus. Sic autem loquitur lib. de unitate Ecclesiæ: Dicit Dominus: Ego & Pater unum sumus. Et iterum de Patre, & Filio, & Spiritu sancto scriptum est: Et tres unum sunt. Quibus verbis unitatem & indentitatem in substantia Patris, & Filii, & Spiritus sancti confitetur. Et in epist. ad Jubajanum de rebaptizandis hæreticis: Si baptizari quis apud hæreticos potuit, nique & remissionem peccatorum consequi potuit: si peccatorum remissionem consecutus est, & sanctificatus est: si sanctificatus est, templum Dei factus est: quæro cujus Dei? Si creatoris, non potuit, qui in eum non credidit: si Christi, nec hujus fieri potuit templum, qui negat Dominum Christum: si Spiritus sancti, cum tres unum sint, quomodo placatus ei esse potuit, qui aut Patris, aut Filii inimicus est? Quibus verbis confit-

Simonet Theol. Tom. I.

tetur non solum Patrem, sed etiam Filium, & Spiritum sanctum esse Deum, & tres unum esse Deum, quia trium una est essentia, seu natura. Præterea, cum tribus vim remittendi peccata & sanctificandi ex æquo indiscriminatim tribuit, proculdubio tres deitate pares facit.

Obj. Sic loquitur S. Cyprianus in laudata epistola: Nisi si qui Christum negat, negatur à Christo; qui Patrem ejus negat, quem ipse Christus confessus sit, non negatur; & qui in eum blasphematur, quem Christus Dominum & Deum suum dixerit, remuneratus à Christo, remissionem peccatorum & baptismi sanctificationem consequitur. Quæ autem potestate confitetur in baptismo remissionem peccatorum potest, negans Deum Creatorem Patrem Christi, quando ipsam potestatem, qua baptizatur & sanctificatur, ab eodem Patre Christus acceperit, quem majorem dixerit, à quo clarificari petierit, cujus voluntatem usque ad obsequium bibendi calicis & subende mortis impleverit? Et inferius Patrem appellat Dominum Deum Christi. R. breviter, S. Cyprianum loqui de Christo secundum humanitatem, non secundum naturam acceptam à Patre confiderato.

S. Zeno Veronensis florebat anno 260. & sub Gallieno Imperatore passum prædicat Ecclesia Veronensis. Sic autem loquitur sermone 1. de æterna Filii Dei generatione: Principium Dominus noster incunctanter est Christus: quem ante omnia secula Pater in profundo sua sacre mentis arcana inspicabili, ac soli sibi nota conscientia, Filii non sine affectu, sed sine revelamine amplectebatur. Igitur ineffabilis illa incomprehensibilisque sapientia sapientiam, omnipotentia omnipotentiam propagat. De Deo nascitur Deus: de ingenito unigenitus: de solo solus: de toto totus: de vero verus: de perfecto perfectus. Totum Patris habens, nihil derogans Patri. Procedit in nativitatem, qui erat ante, quam nasceretur, in Patre equalis omnibus: quia Pater in ipsam alium se genuit ex se, ex innascibili scilicet sua illa substantia, in qua beatus manens in sempiternum omnibus, quæ habet, habentem Filium paria procreavit.

Et serm. 2. Erat ante omnia (quæ scilicet creata & condita sunt) unus & idem æternaliter ex semetipso in semetipsum Deus (Pater,) secreti sui solus conscius: cujus ex ore, ut rerum natura, quæ non erat, fingeretur, prodiret unigenitus Filius, cordis ejus nobilis inquilinus: exinde visibilis effectus, quia humanum genus visitaturus erat, aliis equalis in omnibus Patri: quidquid enim Pater præcepit, ut fieret, Filius, utpote Dei virtus, Deique sapientia, omnia illa opere mirifico ejus dictio complevit.

Et serm. 3. Principium Dominus noster incunctanter est Christus: quem ante omnia secula Pater adhuc utrumque in semetipso Deus beate perpetuatis indifcreta Spiritus plenitudine nescio qua sua conscientia velatum, Fili non sine affectu, sed sine discrimine amplectebatur, sed excogitaturum ut ordinem instrueret rerum, ineffabilis illa virtus incomprehensibilisque sapientia è regione cordis eructat verbum: omnipotentia se propagat. De Deo nascitur Deus, totum Patris habens, nihil derogans Patri, alter retinet in altero; cujusvis gloria communis est honor: quia quod est Filii, Patris est; quod Patris, amborum. Letatur Pater in alio se, quem genuit ex se. Quomodo autem generatus sit, qui processit, dementis est opinari: namque temperat se propter rerum naturam Filius, ne æterna majestatis Dominum non posse mundi istius mediocritas sustinere.

Ex his manifestum est, S. Zenonem sensisse, 1. Filium esse Deum, & verum Deum. De Deo, inquit, nascitur Deus: de ingenito unigenitus: de solo solus: de toto totus: de vero verus: de perfecto perfectus. 2. Filium esse verum & genuinum Patris factum, utpote de Patris substantia genitum. Pater, inquit, in ipsum alium se genuit ex se, ex innascibili scilicet illa sua substantia. 3. Filium in essentialibus omnibus Patri æqualem esse. Totum, inquit, Patris habens, nihil derogans Patri. Et in sua innascibili substantia

R 4 bea-

beatus manens in sempiternum omnibus, quæ habet, habentem Filium, paria procreavit. Et æqualis in omnibus Patri. Et cuiusvis gloria communis est honor; quia quod est Filii, Patris est; quod Patris, amborum. 4. Filium ab æterno, & quidem in propria hypostasi, extitisse in Patre. Christus, inquit, quem ante omnia secula Pater in profundo sue sacræ mentis arcano amplectebatur. Et procedit in nativitate, qui erat ante, quam nasceretur, in Patre æqualis omnibus.

Dices, Imò S. Zeno manifestè negat æternitatem Filii, eumque paulò ante mundi creationem genitum esse asserit. Nam serm. 2. sic ait loquens de Patre: Cuius ex ore, ut rerum natura, quæ non erat, fingeretur, prodixit unigenitus Filius. Et serm. 3. Christus, quem ante secula Pater adhuc utcumque in semetipso Deus . . . indiscreta Spiritus plenitudine nescio quia sua conscientia velatum, Filii non sine affectu, sed sine discrimine amplectebatur; sed excogitatarum ut ordinem instrueret rerum, ineffabilis illa virtus, incomprehensibilisque sapientia è regione cordis erulit verbum: omnipotentia se propagat. De Deo nascitur Deus.

R. S. Zenonem duplicem tenuisse Verbi prolationem: unam internam & arcanam, quæ ab æterno facta est; & alteram externam & sensibilem, factam in tempore, quando scilicet Pater mundum condidit per Filium. De hac secunda prolatione loquitur, cum ait: Cuius ex ore, ut rerum natura, quæ non erat, fingeretur, prodixit unigenitus Filius: loquitur enim de processione Filii à Patre, quæ visibilis effectus est; cum mox subiiciat: Exinde visibilis effectus. De eadem externa prolatione seu processione loquitur, cum ait: Sapientia sapientiam, omnipotentia omnipotentiam propagat. Incomprehensibilis sapientia è regione cordis erulit verbum. De Deo nascitur Deus, hoc est, quasi paritur, & in lucem emittitur: hic enim, nasci, S. Zenoni non idem est, ac generari seu concipi, sed idem ac mitti, emitti, manifestari, ut patet ex his aliis ejus verbis: Procedit in nativitatem, qui erat ante, quam nasceretur, in Patre æqualis omnibus. Ergo ex S. Zenone, Filius ante, quam nasceretur, jam erat in Patre, adeoque jam fuerat à Patre conceptus & generatus. Unde ante quam Pater verbum exterius proferret, & Filium in lucem ederet, per eum dando esse creaturis; eum, in profundo sue sacræ mentis arcano conceptum & generatum, per totam æternitatem complexus fuerat, sed sine revelamine, adeoque sine discrimine sensibili.

Quamobrem Filius ante quam à Patre quasi pareretur, & emitteretur in lucem per productionem creaturarum, una erat veluti persona cum Patre, ad modum quo mater una persona est cum filio, quem in utero gestat, donec illum pariat, & edat in lucem. Sic enim videtur accipiendum illud: Quare ante omnia secula Pater adhuc utcumque in semetipso Deus indiscreta Spiritus plenitudine . . . amplectebatur. At si infans, etiam cum adhuc est in utero materno, propriam habet substantiam, & distinctam à substantia matris: ita Filius, cum ante mundi creationem in vulva cordis paterni latebat, propriam habebat substantiam, & distinctam à substantia Patris: alioqui S. Zeno non magis dicere potuisset, Patrem in arcano mentis sue ante omnia secula complexum fuisse Filium suum, quam dici posset mulier infantem nondum conceptum, sinu suo complecti. Porro etiam dato, quod S. Zeno minùs rectè & accuratè de Verbi æternitate scripsisset, saltem, quod nobis esset factis, manifestum est, illum de ejus divinitate rectè sensit, & id sensit, quod cum ejus æternitate evidenter connexum est.

Lactantius, Arnobii auditor, sub Diocletiano floruit, & senex pervenit ad principatum Constantini magni, qui ei Crispum filium suum instituendum tradidit. Lib. autem 4. Institutionum divinarum hæc scribit c. 29. Cum dicimus Deum Patrem & Deum Filium non diversum dicimus, nec utrumque secernimus, quia nec Pater sine Filio potest esse, nec Filius à Patre secerni; siquidem nec pater sine filio nuncupari, nec filius potest sine patre generari. Cum igitur & pater

filium faciat, & filius patrem; una utique mens, unus spiritus, una substantia est; sed ille quasi exuberans fons est, hic tanquam defluens ex eo rivus: ille tanquam sol, hic quasi radius à sole porrectus; qui quoniam summo Patri & fidelis & charus est, non separatur, sicut nec rivus à fonte, nec radius à sole, quia & aqua fontis in rivo est, & solis lumen in radio.

His verbis Lactantius apertè confitetur Patrem & Filium unum esse Deum, quia Pater & Filius una mens, unus spiritus, una substantia est. Dicit autem Patrem se habere ad Filium, sicut se habet fons exuberans ad rivum, & sol ad radium, non quod Filius sit tantum portio substantiæ Patris, sive, quod idem est, non quod Pater, generando Filium, non transfudat in eum totam suam substantiam; sed quia quæ ingenuus & genitor, Filio suo, sibi in essentialibus omnibus æquali, notionali prærogativa excellat; sicut de Tertulliano diximus, quem excerpisse videtur Lactantius. Quod si in explicanda Verbi generatione hic hallucinatus est, hoc minimè mirum videri debet: fuit enim Rhetor, non Theologus.

ARTICULUS IV.

Quid post tertium seculum, & exortam Arianam hæresim, senserint Patres de æqualitate Filii cum Patre.

RESPONSIO.

Post tertium seculum, & exortam Arianam hæresim, ex Patribus non pauci docuerunt Patrem, quæ Patrem, majorem esse Filio, quæ Filio: sic tamen ut illos nihilominus natura, substantia, & deitate pares affererent.

Prob. Nam 1. S. Alexander Alexandriæ Episcopus, in sua ad cognominem Constantinopolitanum Antistitem epistola, sic loquitur: Hanc (Filium) conversionis ac mutationis expertem perinde ac Patrem, nullius egentem, & perfectum Filium Patrique similem esse didicimus, hoc solo inferiorem Patre, quod ingenuus non est. Et inferius: Itaque Patri quidem ingenuo propriam dignitatem servare oportet, nullam eum habere existentie sue causam proficundo. Filio verò competens honor tribuendus est, principio carentem ex Patre generationem ei assignando . . . divinitatem ejus nequaquam rejicientes; sed imagini atque exemplari Patris respondentem in omnibus similitudinem ei adscribentes. Solum verò ingenuum, Patris proprium esse dicamus; cum & ipse Servator dixerit: Pater major me est.

2. Patres Synodi Sardicensis in epistola Synodica, qualis extat apud Theodoretum l. 2. hist. c. 8. hæc scribunt: Ne quisquam negat Patrem Filio majorem esse, non propter aliam hypostasim, hoc est, aliam substantiam, aut aliam differentiam, sed quia ipsum Patris nomen majus est vocabulo Filii; hoc est, quia Pater, quæ Pater, prærogativam aliquam habet supra Filium, quæ Filium: nomina enim Patris & Filii hic sumuntur, non in suppositione materiali; hoc enim esset absurdum: sed in suppositione formali, nempe pro forma, vel quasi forma, quam significant, sive pro personis secundum proprietates relativas consideratis.

3. S. Athanasius, orat. 2. contra Arianos, ita discit: Ceterum quandoquidem ipse scripsit, & in verbis superioribus demonstratum est, Filium esse substantiæ Patris, illumque condere omnia, & omnia condita ab ipso gubernari, eundemque esse & splendorem, & imaginem, & sapientiam Patris; creaturas contra inferiores Trinitati assistere, ac inservire: fieri non potest, quin diversi generis sit Filius, alteriusque substantiæ, quam res create, ac potius substantiæ Patris proprius, ac ejusdem nature. Atque eam ob causam non est dictum à Filio, Patrem suum se meliorem esse, ne se ipsum externum, alienumque ab illius naturæ existimarent: sed Pater, inquit, major est, non quidem magnitudine, aut etate, sed quia ex illo ortum habet.

bat. Quin immo in his ipsis verbis: Pater major me est: sua substantia proprietatem demonstravit.

4. In hac Christi verba, Pater major me est, sic differt S. Basilius lib. 1. contra Eunomium: Si Dei sedes, ut nos quidem credimus, dignitatis nomen est, à dextris determinata Filio Patris sedes, quidnam aliud quam dignitatis aequalitatem significat? Ad hoc etiam in gloria Patris venturus expectatur. Quas ob res reliquum est, ut causae ratione majus hic capiat, Nam quoniam à Patre origo est Filii, hoc major est Pater, quod causa est atque origo. Quapropter Dominus sic dixit: Pater meus major me est; ut eo quod Pater est, major esse intelligatur. Patris autem nomen quid aliud ostendit? Nonne causam ejus, qui ex se natus est, atque originem?

5. S. Gregorius Nazian. orat. 4. de Theologia, quae est secunda de Filio: Veniamus jam ad id quod tertio loco, quod etiam quarto numerant, nimirum quod Christus Patrem majorem dicit, Deumque suum ac nostrum appellat. Sanè si major diceretur, non item aequalis, fortasse vim aliquam haberet, quod asserunt. Cum autem utrumque inveniri liquido constet, quid tandem generosi homines dicent? . . . idem enim ut se ipso majus sit, sibi quae ipsi aequale, qui fieri possit? Nonne ergo perspicuum est, majoris vocem ad causam, aequalis autem ad naturam referendam esse? atque hoc non sine magno candore consitemur.

6. S. Chrysostomus homil. 75. in Joan.: Si quis dixerit majorem esse Patrem, quia causa est Filii, neque in eo contradicemus. Ildorus Pelusiota, lib. 3. epist. 334. Quod & majus consistit, qua ratione genitor est; & aequale, quatenus Deus est, & consubstantialis. Et Cyrillus Alexandrinus lib. 11. thesaur. in Christi verba, Pater major me est, de quibus fuscè differt: Cum igitur secundum substantiae rationem, aequalis sit Patri Filius, & per omnia similis, majorem ipsum dicit, tanquam principio carentem, cum habeat ipse principium, eo ipso dumtaxat quod ex Patre est, tamen existentiae ratione cum eo convenit. Et paulo post: Pater dicitur major, tanquam principium coeterni genuinis. Et S. Damascenus l. 4. orth. fidei c. 19. Alia rursus ita asseruntur, tanquam de eo, qui Patrem autorem suum ac causam agnoscit, ut illud: Pater major me est. Ab ipso quippe habet, tum quod est, tum omnia ea quae habet: quod est, inquam, per generationem, non per creationem. . . Omnia autem quae habet, non per largitionem ac magisterium, sed ut ex causa. Quod autem nihilominus sentiat Filium esse Patri in essentialibus aequalem, patet v. gr. ex lib. 1. c. 6. Deus, inquit, cum & sempiternus, & perfectus sit, perfectum quoque & verè existens Verbum habebit, quodque & semper sit, & vivat, omniaque habeat, quae Pater habet.

7. Inter Latinos S. Hilarius lib. 3. de Trin. n. 12. Quis non Patrem, inquit, potius confitebitur, ut ingenuum à genito, ut Patrem à Filio, ut eum, qui miserit, ab eo, qui missus sit; ut volentem ab eo, qui obediat? Et ipse nobis erit testis: Pater major me est. Haec ita ut sunt, intelligenda sunt: sed cavendum est, ne apud imperitos gloria Filii honor Patris infirmet.

Et lib. 9. n. 54. Quando igitur illud est: Pater major me est? Nempe cum cum donatur ei nomen super omne nomen. At contra quando est: Ego & Pater unum sumus? Nempe cum omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria Dei Patris. Si igitur donantis auctoritate Pater major me est, numquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est, sed minor jam non est, cui unum esse donatur. Si non hoc donatur Jesu, ut confitendus sit in gloria Dei Patris, minor Patre est. Si autem in ea gloria donatur ei quae, quae Pater est; habes & in donantis auctoritate quia major est, & in donati confessione quia unum sunt. Major itaque Pater Filio est, & planè major, cui tantum donat esse, quantum ipse est; cui inaccessibilitatis esse imaginem, sacramento natiuitatis imperit.

Et eod. lib. n. 56. Quomodo minor est, qui in gloria Dei Patris est? Aut numquid Pater major non est? Major itaque Pater est, dum pater est; sed Filius,

dum filius est, minor non est. Natiuitas Filii Patrem constituit majorem, minorem verò Filium esse natiuitatis natura non patitur. Et lib. de Synodis n. 64. Consitemur . . . non praestantem quemquam cuiquam genere substantiae, sed subiectum alterum alteri natiuitate naturae. Patrem in eo majorem esse, quod Pater est, Filium in eo non minorem esse, quod Filius est, hoc est, Pater, quia pater est, notionali prerogativa major est; Filius verò, quia verè filius est, natura & essentia minor non est.

S. Phœbadius Aginensis lib. contra Arianos: Pater, inquit Christus, major est me. Merito major, quia solus sic auctor sine auctore est. Et inferius adversarios sic urget: Subiectum Patri Filium non Patris vel Filii nomine, ut sancta & catholica dicit Ecclesia, sed creatura conditione profitemini.

Marius Victorinus lib. 1. adversus Arium: Si totus ex toto, & lumen ex lumine, & si omnia, quae habet Pater, dedit Filio: omnia autem sunt & substantia, & potestas, & dignitas: aequalis Patri, sed major Pater: quod ipse dedit ipsi omnia, & causa est ipsi Filio ut sit, ut isto modo sit. Ad hoc autem major, quod actio inactiosa: beator enim, quod sine molestia, & impassibilis, & fons omnium quae sunt, requiescens, à se perfectus, & nullius egens: Filius autem, ut esset, accepit, & in id, quod est agere, ab actione procedens, in perfectionem veniens, motu efficitur plenitudo. . . Ergo & aequalis & inaequalis.

Author Quaestionum ex utroque Testamento apud S. Augustinum qu. 122. Filius nihil planè differt in substantia, quia verus filius est. Differt autem in causalitatis gradu, quia omnis potentia à Patre in Filio est, & in substantia minor est Filius: auctoritate tamen major est Pater, ipso Domino testante & dicente: Si diligetis me, gaudebitis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est. Quem etiam modum custodiens Apostolus Paulus: Unus, inquit, Pater, ex quo omnia, & nos in ipso; & unus Dominus Jesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Ut primus gradus sit, ex quo sunt omnia; secundus, per quem omnia; tertius, in quo omnia. Et quia nullus ex illis degener est, in unitate Dei significati sunt, dicente Apostolo, &c.

Denique ipse S. Augustinus lib. de Fide & Symbolo c. 9. in hunc textum, Pater major me est, & alios similes, quibus abutebantur Arianæ, sic ait: Quae omnia posita sunt, non ut naturae atque substantiae inaequalitatem significent . . . sed illa posita sunt partim propter administrationem suscepti hominis . . . partim propterea quia Filius Patri debet, quod est, hoc etiam utique debens Patri, quod eidem Patri aequalis aut par est; Pater autem nulli debet, quicquid est.

Hanc autem auctoritatem & excellentiam notionalem, quam Patri ad Filium attribuunt Scriptores hactenus recensiti, adeoque qualemcumque subjectionem, quam Filius, quia Filius, ad Patrem habere ab illis asseritur, nullam omnino imperfectionem in Filio dicere, & cum ea perfectam Filii cum Patre in substantia, maiestate, gloria & deitate aequalitatem manere, imò & Filium Patri simpliciter aequalem & patrem cum ea esse, egregiè ostendit idem S. Augustinus lib. 3. contra Maximinum c. 14. ubi sic ait: Quidquid enim dici à Patre accepisse, fateremur & nos prorsus: Pater dedit, Filius accepit. Sed cum omnia, quae habet, gignendo dederit, aequalem utique genuit, quoniam nihil minus dedit. Quomodo ergo tu dicis, quia ille dedit, ille accepit, aequalem Filium Patri non esse: cum eum, cui data sunt omnia, & ipsam aequalitatem videas accepisse? Scriptum est quidem: Beatum est magis dare, quam accipere: sed in hac vita, ubi est inopia, quia utique melior est copia: melius enim est habere, quam egere; & melius est donare, quam accipere; erogare, quam mendicare. Ubi autem, qui dedit, gignendo dedit; & qui accepit, nascendo accepit: non inopi subventum est, sed ipsa copia generata est. Nec potest, qui accepit, ei, qui dedit, esse inaequalis, quia & hoc accepit, ut esset aequalis. Nihil enim Patre minus ha-

bet ille, qui dicit: *Omnia, quae habet Pater, mea sunt. Aequalis est igitur.*

Superius eod. cap. dixerat: *Sed habet, inquit, Dei Filius authorem Patrem. Si propterea Deum Patrem Deo Filio dicis authorem, quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, fateor & concedo. Si autem per nomen Authoris minorem vis facere Filium, Patremque maiorem, nec ejusdem substantia Filium, cuius est Pater, detestabor & respuam... Vivam Filius, inquit, accepit. Accepit sicut genitus à genitore. Omnia, inquit, quae habet Pater, mea sunt. Omnia ergo, quae habet Pater, dedit ille genendo, accepit iste nascendo; nec dando ille amisit, quod habuit: nec iste, cum esset & non haberet, accepit: sed sicut ille permansit habens omnia, cum ea, quae habet, Filio dederit omnia: sic iste nunquam fuit sine omnibus, quae non egendo, sed nascendo accepit ut Filius: quia nunquam potuit esse non natus, & ea, sine quibus non est natus, & est immutabilis natus, semper habuit, quia semper est natus.*

Dato igitur, quod Pater, quia pater, hoc est, quia ingenuus genitor, Filio quadantenus emineat notionaliter, atque ita Filius, quia filius, quadantenus Patri subjectus sit; hæc subjectio nullam planè dicit imperfectionem, sive positivam, sive negativam, in Filio; quia, ea non obstante, in essentialibus, imò simpliciter, Patri perfectè aequalis est: habet enim omnia essentialia, quae habet Pater; & habet, quia accepit, non egendo, sed nascendo; quia semper habuit, quia semper natus est; & semper habuit immutabiliter, quia semper natus est immutabilis; & semper habuit summa necessitate, quia semper summa necessitate natus est. Semper igitur Filius immutabiliter & summa necessitate habuit omnia essentialia, quae habet Pater, quia ab eo semper immutabiliter, & summa necessitate accepit, ut genitus à genitore. Sic autem accepisse, nullam dicit indigentiam in eo, qui accepit, quia nunquam fuit & non habuit, & ita nunquam fuit & eguit: unde dedisse sic accipienti, non est, inopi subvenisse, sed non egentem genuisse: nec dedisse sic accipienti, magis beatum est & perfectum, quam sic accepisse; quam ob rem in Deo non magis beatum est, esse Patrem, quam esse Filium: unde in Deo vel Filius nullam subjectionem habet ad Patrem; vel si quam habere potest dici, non est nisi latè & improprie subjectio: non enim est subjectio minoris ad maiorem, vel inferioris ad superiorem, sed aequalis ad aequalem, quorum hic alterius principium est: non est subjectio necessitatis, sed voluntaria & pietatis, quatenus pium est unum alteri deferre, tanquam principio sui esse; quamvis illud esse absque omni indigentia, ac proprie dicta dependentia ab eo accepit. Unde qui dedit esse, nullum proprie jus habet in eum, qui accepit, nec nisi volenti præcipere, & volentem mittere potest. Totam hanc doctrinam paucis comprehendit Hilarius, cum ait, Patrem, quia Pater est, maiorem esse; Filium verò minorem non esse, quia Filius est.

Porro quæ hoc articulo dicta sunt hæcenus, nemo non videt plurimum valere ad confirmandam Scripturam Ecclesiasticorum, qui tribus prioribus Ecclesiæ sæculis floruerunt, & quos articulo superiore defendimus, orthodoxiam circa Verbi divinitatem. Et enim si post exortam Arianam hæresim, inter orthodoxos Ecclesiæ doctores tot fuerunt, qui Patrem, quia Patrem, Filio maiorem dixerint, licet Filium unius substantiæ & deitatis cum Patre crederent, & contra Arianos acerrimè defenderent; quis mirabitur alios, nondum exorta Ariana hæresis, securius scribentes, Patri, quia Patri, supra Filium eminentiam quandam & auctoritatem attribuisse, eamque interdum durioribus verbis expressisse? Aut quis propterea eos merito vel suspicabitur, Filium alterius substantiæ à Patre, & inferioris naturæ credidisse, & docuisse? Itaque pro certo statuamus, eos de Filio sensisse, quod alii postea senserunt, Filium scilicet substantia, maiestate, gloria, & deitate parem Patri, sed notionali excellentia imparem; quam inæqualitatem si quando vi-

dentur exaggerasse, verba eorum benigna interpretatione corrigenda sunt, non eorum fides culpanda est. Certè non aliud de Filio senserunt, quam quod sentiebat Ecclesia, in cuius gremio defuncti sunt. Quid autem Ecclesia tribus prioribus sæculis de Verbo Dei Filio senserit, evidenter demonstratur argumento præscriptionis ex iis quæ initio quarti sæculi circa Arianam hæresim contigerunt, & ex quibus

Sic argumentari licet. Ecclesia initio quarti sæculi damnavit, & dixit devovit Arium, asserentem Verbum esse creaturam; Verbum non extitisse ab æterno, sed fuisse tempus, non quidem reale, sed imaginarium, quando non erat; Verbum non de substantia Patris genitum esse, sed de non extantibus factum, adeoque Filium Dei non esse verè & proprie, sed improprie tantum & nupcupative. Ergo initio quarti sæculi Ecclesiæ fides erat, quod Verbum non esset creatura, sed verus Deus; quod extitisset ab æterno, & ante omne tempus, sive reale, sive imaginarium; quod non factum esset de non extantibus, sed de Patris substantia genitum esset; quod esset verus & genuinus Patris socius, adeoque verè ac proprie Filius Dei: uno verbo quod esset unius & ejusdem substantiæ cum Patre, ac proinde unus cum Patre verus Deus, æternus, immensus, omnipotens, &c. Ergo hanc eandem de Verbo, quam in Nicæno Symbolo expressit, fidem habuit Ecclesia tribus prioribus sæculis: alioquin ostendatur, quando aliam habuerit; quando idem senserit, quod postea sensit & docuit Arius; quando, in qua mundi parte, quod auctore hæc in Ecclesiæ doctrina mutatio coeperit; quæ jurgia, & quas contentiones excitavit; quibus promotoribus totum orbem inarserit, & omnes Ecclesias particulares corruerit; quos adversarios experta sit. Quod enim talis in re tanti momenti mutatio incerto tempore, generali Episcoporum & doctorum omnium conjuratione tacita vel expressa, ubique simul facta sit; aut quod ab una particulari Ecclesia sensim ad alias omnes propagata sit, nullo advertente, aut reclamante, asserere summæ insanie est, atque dementiæ. Præterea, evidenter repugnat experientiæ, & promissionibus à Christo factis Ecclesiæ.

DISPUTATIO IV.

De Divinitate Spiritus sancti, & unitate Dei in trinitate personarum.

ARTICULUS I.

Quinam malè senserint de Divinitate Spiritus sancti.

§. I.

Primus de Spiritu sancto, quod constat, malè sensit Origenes, qui infra Patrem Filium, infra Filium Spiritum sanctum constigebat, sicut & infra Spiritum sanctum Angelos, & infra Angelos homines. Unde juxta doctrinam Origenis, inter substantias intellectuales primum & supremum locum tenet Pater, qui, cum solus sit ingenuus, solus verus Deus est; secundum Filium, ut rerum omnium à Patre conditarum excellentissima; tertium Spiritus sanctus, ut creatura Filii perfectione proximior; quartum Angeli; quintum & infimum obtinent homines. Quare docebat idem Origenes, Angelos ab hominibus, ab Angelis Spiritum sanctum, à Spiritu sancto Filium, à Filio Patrem, maximum & supremum Deum, videri non posse, ut refert S. Epiphanius her. 64. num. 4. & S. Hieronymus epist. 61. ad Rammachium.

Epist. 59. ad Avitum his verbis doctrinam Origenis expoluerat: *Tertium dignitate & honore post Patrem & Filium asserit Spiritum sanctum. De quo cum ignorare se dicat, utrum factus sit, an infectus, in postero*

riori

rioribus, quid de eo sentiret, expressit, nihil absque solo Patre infectum esse confirmans. Filium quoque minorem Patre, eo quod secundus ab illo sit; & Spiritum sanctum inferiorem Filio in sanctis quibusque versari. Atque hoc ordine maiorem Patris fortitudinem esse, quam Filii & Spiritus sancti: & consequenter ipsius sancti Spiritus maiorem esse virtutem ceteris, quæ sancta dicuntur. Hæc autem omnia ex libro primo *de deo* deprompserat S. Hieronymus, qui sub finem laudatæ epistolæ, de eodem Origene hæc adhuc scribit: *In alio loco Filium & Spiritum sanctum non vult de Patris esse substantia, ne divinitatem in partes secare videatur.* Ante S. Hieronymum S. Basilii lib. de Spiritu sancto c. 29. scripserat Origenem de Spiritu sancto non sana ab omni parte dogmata tueri.

Potest opera Originis ab hæreticis interpolata fuisse conquesti sunt Origenistæ, & nominatim Ruffinus; sed potius credendum est Epiphano, Hieronymo, aliisque Patribus, qui libros Originis triverunt, legerantque diligentissimè, & eum de sanctissima Trinitate malè scripsisse, memoria prodiderunt; potius, inquam, illis credendum est, quàm divinati Ruffino, homini minimi pretii. Adde quod non solum Eusebius Cæsariensis, qui erroribus Originis circa divinitatem in bono & catholico sensu interpretari, ut testatur S. Hieronymus epist. 55. ad Pammachium & Oceanum. Denique si Origenes sic divinando excusari potest impune, hæc defensionis perturbatio, ut ait S. Hieronymus apol. 2. nec Marcion, nec Manicheus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt; quia quidquid nos ab his impie dictum objecerimus, discipuli respondebunt, non a magistris suis ita esse edictum, sed ab inimicis esse violatum.

S. I. I.

Dionysius Alexandrinus Spiritum sanctum non Deum, sed creaturam asseruit, si Basilio credimus. Nam de Dionysio sic loquitur epist. 41. *De Spiritu sancto voces edidit, quæ nulla prorsus sui parte competunt sancto Spiritui, divinare illi atque adorandam adimens maiestatem, & eundem ad hæc inferiora devexim creaturam adnumerans ac servili naturæ.* Idem illum de Filio sensisse scribit ead. epist. *Is Dionysius, inquit, quod unum expetebat, nempe expugnare Sabellianum dogma, perspicue admodum obtinuit, sed ex superfluo: nam non solum diversitatem hypostasum, hoc est, personarum, sed & usum, hoc est, essentia differentiam constituit, potentiam Filii imminuit, & ipsius gloriam immutat, ac maiestatem.* Hinc adeo contigit, ut malum permutaret malo, atque aberraret à scopo rectissime & sincerioris doctrinæ. Quo factum est, ut varius sit deprehensus, & inconstans in conscriptionibus suis. Et quidem tollit nunc omouisionem, per ea quibus in recta constitutione hypostasum, hoc est, personarum minus rectè usus est; nunc contra admittit, dum respondet Hieronymo.

Sic autem ibidem Dionysium excusat Basilius: *Causam verò hujus non puto animi malitiam esse, sed quod vehementer cupit obliuari Sabellio. Soleo itaque illum similem estimare plantatori cupiam, qui recentis plantæ correcturus averfionem, ita immoderatè illam retorquet, ut à medio aberret, & ad contrarium latus ramulum abducit. Tale quid & ab hoc viro factum deprehendimus. Hic nempe dum impietati Libyane se opponit acriore impetu, minus prudenter sibi prospiciens, in malum huic oppositum præceptum abiit, & quidem nimio contendendi studio.*

Ad hæc respondeo, Basilium, cum hanc epistolam scriberet, non habuisse præ manibus Apologeticum, à Dionysio conscriptum, & in libros tres divisum, ut Basilius ipse ibidem testatur. *Quæ de rebus Dionysii, inquit, sciscitaris, venerunt quidem ad nos admodum illius multa: libri verò nondum adsumt: atque ideo nihil dum misimus.* Quare mirum videri non de-

bet, quod Basilius Dionysii mentem & doctrinam eatenus non poruerit perspectam satis habere, atque ita perperam crediderit & scripserit Dionysium malè de Filii & Spiritus sancti divinitate sensisse & scripsisse.

Itaque cum sancto Athanasio, qui apud se habuit etiam libros Apologeticos, à Dionysio conscriptos, cuique adeo melius nota & perspecta fuit mens & doctrina Dionysii, dicimus Dionysium immeritò accusari violatæ divinitatis Filii & Spiritus sancti, eumque catholicè sensisse & scripsisse de Divinitate utriusque. Quod Athanasius in epistola de sententia Dionysii demonstrat, ex ipsis Dionysii verbis, ex ejus Apologetico depromptis, quamvis fusè quidem de Filii, & obiter tantum de Spiritu sancti divinitate id demonstret, quia scribit contra Arianos, qui tunc temporis solam Filii divinitatem aperitè impugnabant. In laudatæ autem epistola accuratè ostendit ex verbis ipsius Dionysii, illum sensisse & docuisse Verbum esse Patri coæternum, verum & genuinum Patris fœtum, verè genitum, non factum, & unius ac ejusdem substantiæ eum Patre. Unde jam habemus Dionysium immeritò à Basilio accusatum *imminuta potentia Filii, & ipsius gloria, ac maiestatis immutata.*

Præterea, quod S. Basilius etiam immeritò insimularit S. Dionysium *ademptæ Spiritus sancti divinitatis & adorandæ maiestatis, & Spiritus sancti ad inferiora devexi, atque creatæ ac servili naturæ adnumerati*, evidentè ostendimus ex ipsius Dionysii verbis apud S. Athanasium epist. laudatæ. Sic igitur in secundo apologiæ suæ volumine contra delatores suos loquebatur Dionysius: *Singula illa nomina de quibus locutus sum, insepregabilia à se invicem sunt, nec dividi queunt. Patrem cum dico, etiam sine mentione Filii, Filium sub Patris vocabulo indicatum volui. Contra si in mentione Filii Patrem omissem, tamen ille sub nomine Filii præintelligi debuit. Sancti Spiritus mentionem feci, sed ita ut pariter adjungerem, undenam ille, & per quem venerit: sed isti ignorant Patrem à Filio alienari non posse, & sub Patris vocabulo primum conjunctionis authorem contineri, & Filium à Patre quasi domicilio disgregatum non esse, eo quod Patris vocabulum hanc communionem indicet, & in Patris Filiique manibus esse Spiritum sanctum, sed ita ut neque à mittente, neque à ferente segegetur. Qui fieri igitur posset, ut cum istis nominibus utar, suspectus habear, quasi ista separari, dividi que existimaverim?*

Ecce Dionysius ipse protestatur expressè, se nunquam separasse, vel dividisse, se nunquam existimasse, separatam, vel divisam esse substantiam Filii à substantia Patris, aut substantiam Spiritus sancti à substantia Patris & Filii. Hoc autem protestari, nihil aliud est, quàm protestari, se nunquam docuisse aliam Patris, aliam Filii, & aliam Spiritus sancti substantiam esse; se semper sensisse unam & eandem esse substantiam Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Sed quod nullum tergiversationi locum relinquit, paulò post verba laudatæ Dionysius disertissimè asserit illam in Patre, & Filio, & Spiritu sancto unitatem & identitatem in substantia. *Hoc scilicet pacto, inquit, unitatem, quæ indivisibilis est, in trinitatem dilatamus: & trinitatem, quæ diminui non potest, in unitatem consummamus; & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus Filium (subintellige, & Spiritum sanctum) unum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam Patri consubstantialem.* Quid hoc aliud est, obsecro, quàm aperitè confiteri unitatem substantiæ & deitatis in trinitate personarum, & trinitatem personarum in unitate substantiæ, & deitatis?

Sed ad maiorem adhuc Dionysii orthodoxiæ evidentiam observa. Ex occasione Epistolæ, ut jam à nobis relatum est, contra Sabellii impietatem à Dionysio ad Ammonium & Euphranorem scriptæ, à Pentapolitanis orthodoxis aliqui, qui Romam venerant, Dionysium apud cognominem Pontificem accusarunt violatæ divinitatis Filii & Spiritus sancti, quasi qui ne-

Apud Ath.
Epist. laud.

gasset

Apud. Ath.
lib. de decre-
tis Nic. Syn.

gasset in dicta epistola Filium & Spiritum esse Patri consubstantialia, & utrumque diversae à substantia Patris substantiae asseruisset. His epistolae, à Dionysio Romano ad Alexandrinum scriptae, verbis continentur accusatio: *Deinceps adversus eos dicam, qui dividunt, & secant, & evertunt religiosissimum dogma Ecclesiae Dei; monarchiam in tres quasdam virtutes partientes, & divisas hypostases, ac deitates tres. Nam audio quosdam apud vos esse, institutores, & doctores divini Verbi, qui illius sunt opinionis auctores: qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum Sabellii placitis. Hic enim blasphemant, Filium ipsum asserens esse Patrem, & è converso Patrem esse Filium. At isti tres quodammodo Deos predicant, dum sanctam monadem dividunt in tres hypostases peregrinas, & à se invicem planè separatas.* Dionysius autem Alexandrinus, accepta Romani epistola, ad eum misit Apologiam, tribus libris contentam, in qua se apud eum plenè purgavit, eique innocentiam suam probavit. His praesuppositis

Porro Dionysii Alexandrini orthodoxiam sic argumentor evidenter. Ille falsò accusatus est violatè divinitatis Filii & Spiritus sancti, qui falsò dictus est, partitus esse monarchiam in tres virtutes, tres substantias, tres deitates; qui falsò dictus est, sanctam monadem divisisse in tres substantias peregrinas, & à se invicem planè separatas, hoc est, in tres substantias, seu naturas, realiter distinctas & diversas. Atqui Dionysius Alexandrinus falsò dictus est partitus esse, &c. Ergo falsò accusatus est violatè divinitatis Filii & Spiritus sancti; adeoque immeritò traducitur, quasi qui divinam & adorandam majestatem Spiritui sancto ademerit, eumque, ad inferiora devexum, creatae ac servili naturae adnumeravit.

Prob. min. Nam Dionysius Alexandrinus apud cognominem Pontificem & Romanam Synodum accusatus, neque damnatus, neque exautoratus fuit, sed in Ecclesiae communione mansit, & sedem suam retinuit. Damnationem autem & depositionem effugit, non palinodiam recantando apud Pontificem Romanum & ejus Synodum, sed apud utrumque accusationem sibi intentatam diluendo, & utrique innocentiam suam probando. Atqui accusationem sibi intentatam nec diluit, nec diluere potuit, nisi ostendendo se nunquam partitum esse monarchiam in tres virtutes, tres substantias seu essentias, tres deitates; nunquam se sanctam monadem divisisse in tres substantias peregrinas, & à se invicem separatas, sive, quod idem est, in tres substantias, seu naturas realiter distinctas & diversas. Ergo, &c. Totum hoc argumentum paucis complectitur Athanasius, cum ait: *Epist. laud.* Magni certe argumenti est, nihil eos (Arianos) veri dicere, & calumniis virum (Dionysium Alexandrinum) premere, quòd ille nunquam ab aliis Episcopis de impietate convictus est, neque haeresim propugnando ab Ecclesia secessit, sed in ea cum pietate obdormivit; quòdque ejus memoria habemus cum Patribus hucusque celebrata est, & in catalogum relata: qui scum istis (Arianis) ejusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum suorum rationem non reddidisset, minime dubium, quin eadem, quae illi, passurus fuisset.

Confirm. Ille falsò dictus est monarchiam in tres deitates partitus esse, & sanctam monadem in tres substantias seu essentias distinctas & diversas separasse, qui ea de re accusatus, plures libros scripsit, non rixandi animo, & ostendendi monarchiam in plures deitates, & monadem in plures & diversas essentias à se divisas & separatas fuisse; sed ut objectum sibi crimen dilueret, probaretque, se non ita sensisse & scripsisse. Atqui Dionysius Alexandrinus plures libros, & quidem sub nomine Apologiae, scripsit, non rixandi animo, &c. Ergo, &c. Hoc argumentum suggerit Athanasius. *Epist. ead.* Quod ad Praesulem Alexandrinum Dionysium attinet, inquit, ex Apologia ejus satis apparet, eum non illius sententiae, cuius isti dicunt, fuisse... imò potius scripta illius efficaciter demonstrant, calumnias esse, quibus vulgo impetitus

est. Non enim rixandi animo, sed sui purgandi, Apologiam scripsit. Certe qui suam innocentiam purgat, quid aliud facit, quam quod crimen diluit?

Ex dictis habemus, 1. Dionysium Alexandrinum apud cognominem Romanum Episcopum accusatum esse, quasi monarchiam & sanctam monadem violasset, negando scilicet unam & eandem esse trium personarum substantiam, atque ita quasi non solum Filii, sed etiam Spiritus sancti divinitatem oppugnasset. 2. Ad hanc accusationem, velut crimen sibi objectum, refutandam, plures libros conscripsisse. 3. Et sic accusationem hanc refutasse, ut se purgaverit apud Pontificem, eique innocentiam suam probaverit. 4. Atque ita in suis contra Sabellium scriptis, neque monarchiam & sanctam monadem violasse, neque Filii aut Spiritus sancti divinitatem oppugnasse. 5. Semper credidisse unitatem substantiae cum personarum trinitate; licet in sua ad Ammonium & Euphranorem epistola, non modò non defenderit expressè, sed potius sic incubuerit probandae personarum distinctioni, ut in unitatis & identitatis earum in substantia rejectae suspensionem venire ponerit.

Quòd autem Dionysius in dicta epistola, unde suspicio nata est, in probanda identitate substantiae nullus, in afferenda verò distinctione personarum totus, & penè nimius fuerit, non carere probabili excusatione ostendit non semel Athanasius. Pugnat enim contra Sabellium & Sabellianos, qui non unitatem substantiae, sed personarum distinctionem rejiciebant, & ad quibus obstruendum os, ea Scripturae loca, quae cum personarum distinctione substantiae unitatem significant, minùs idonea visa sunt Dionysio, quàm alia, quae cum distinctione personarum aliquo pacto innuere videntur naturarum diversitatem. Unde in his textibus allegandis, Dionysius, ut cum Athanasio loquar, egit ut medicus, qui ea remedia, quae aliis inter se congruere non videntur, pro sua peritia vulneribus adhibet, non alio tamen, quam ad mali curationem, respiciens; & ut probus praeceptor, cuius est omnia in erudiendo ad mores discipulorum dispensare, donec eos ad profectum absolutae eruditionis evehat.

Epist. st. ead.

Denique quod ait S. Basilii Dionysium varium & inconstantem fuisse circa Consubstantialia, illudque modò rejecisse, modò admisisse, hoc non dixisset, si prae manibus habuisset Dionysii libros. Nam in primo, Dionysius cognominem Romanum Pontificem alloquens, sic agebat: *Ostendo, in alia scilicet epistola, quam ad eum scripserat, falsum esse crimen, quo mihi objiciunt, quòd Christum Deo consubstantialia esse negassem.* Nam tametsi dico me id vocabuli in sacris litteris nec legisse, nec reperisse, verumtamen argumenta mea, quae postmodum subiunxi, & ab aliis tacita sunt, nonne prorsus ab hac sententia discrepant: qui & humanam sobolem pro exemplo allegavi, de qua nihil dubium, quin sit cum genitore ejusdem generis, atque eo solo parentes à liberis alios esse, quòd ipsi liberi sui non sint? Sensum igitur Consubstantialis semper admisit Dionysius, ipsam vocem nunquam rejecit, sed solum ab illa aliquando abstinuit, scripsitque illam in sacris litteris à se neque lectam, neque repertam, ac denique tandem illam cum ceteris Catholicis usurpavit, ut constet ex ejus ad Paulum Samozatenum epistola,

§. III.

Malè sensit, si S. Augustino fides habetur, de divinitate Filii & Spiritus sancti Donatus Episcopus Carthaginensis ex parte Donatistarum: nam successit Majorino, quem contra Caecilianum, conftrato schismate, Carthaginensem Episcopum ordinaverat Donatus alter, è Numidia oriundus. De illo autem haec scribit S. Augustinus lib. de haeres. 69. *Eloquentia sua sic confirmavit hanc haeresim, ut multi existiment, propter ipsum potius, quam propter Donatum Numidam, eos Donatistas vocari.* Extant scripta ejus, ubi apparet eum etiam non catholicam de Trinitate habuisse sententiam: sed quamvis ejusdem substantiae, minorem tamen

tamen

tamen Patre Filium, & minorem Filio putasse Spiritum sanctum. Verum in hunc, quem de Trinitate habuit, ejus errorem Donatistarum multitudo intenta non fuit, nec facile in eis quisquam, qui hoc illum sensisse noverit, invenitur. Sed cum Donatus docuerit unam & eandem esse substantiam Patris, Filii, & Spiritus sancti, & sic nullam inter eos in essentialibus & absolutis inæqualitatem posuerit; per se enim notum est, plures non posse non esse parēs in ea ratione, in qua unum & idem sunt; facile excusari potest, dicendo eum non aliud sensisse, quam plerique alii veteres, qui Patri supra Filium, & Filio supra Spiritum sanctum notionalem quandam principii excellentiam & auctoritatem attribuerunt, & nihilominus Filium & Spiritum sanctum verum Deum crederunt.

Cum Origene non solum circa Filii, sed etiam circa Spiritus sancti divinitatem erravit Eusebius Cæsariensis, ut patet ex lib. 3. de Eccles. Theologic. c. 6. *Filius unigenitus Deus*, inquit, *qui erat in sinu Patris. At Spiritus Paracletus neque Deus, neque Filius. Quoniam non de Patre, perinde atque Filius, generis accepit, & unus ex eorum censu est, qui per Filium condebantur: quandoquidem omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ecce aperte negat Eusebius Spiritum sanctum esse Deum, etiam eo sensu, abusivo scilicet & improprio, quo vult Filium Deum esse; & aperte asserit Spiritum sanctum à Filio, perinde ac reliquis creaturas, factum & conditum fuisse; cum solus Filius à solo Patre ad eximiam quandam ejus similitudinem factus fuerit, adeoque nuncupetur & Filius Dei unigenitus, & Deus.

Quamvis Arius, pessimè sentiens de Filio, non posset non sentire pessimè de Spiritu sancto; nullus enim unquam hæreticus insanivit adeo, ut Spiritum sanctum Filio anpeçonceret, & dicendo Filium creaturam, nihilominus Spiritum sanctum verum Deum diceret; palam tamen, & expressis verbis non impugnavit, nisi solam Filii divinitatem, saltem ante Nicænam Synodum. Nam Spiritus sancti mentio nulla fit in ejus epistolis, aut libellis, nec in Alexandri litteris, in quibus ejus blasphemiam accuratè enumerantur: neque in Nicæna Synodo pro asserenda Spiritus sancti divinitate laboratum est, sicut laboratum est pro asserenda divinitate Filii: unde in Symbolo nihil in particulari sancitum est de Spiritu sancto. Cujus rei hanc reddunt rationem Patres, quod tunc necessesse non fuerit, quidquam definire de Spiritu sancti divinitate, de qua nondum mora fuerat questio. Utrum autem Arius postea etiam Spiritus sancti divinitatem palam & expressè oppugnaverit, dubium est, nec extat monumentum, quo certò probari possit, sic oppugnasse, nisi quod S. Epiphanius hæ. 69. & post eum S. Augustinus lib. de hæ. 49. de puris Arianis affirmant, eos velle Filium esse creaturam, sanctum verò Spiritum esse creaturam creaturæ, hoc est, ab ipso Filio creatum esse.

Sancti Spiritus divinitati aperte bellum indixere Aetius, & discipulus ejus Eunomius sub Imperatore Constantio, dissimilem per omnia Patri asserentes Filium, & Filio Spiritum sanctum, ut refert S. Augustinus lib. de hæ. 54. & Filium à Patre, sanctum verò Spiritum à Filio procreatum esse docentes, ut narrat S. Epiphanius hæ. 76. Qui autem secuti sunt hanc hæresim, dicti sunt Aetiani ab Aetio, frequentius Eunomiani ab Eunomio, & communissimè Anomœi, propter dissimilitudinem, quam invehebant in sanctissimam Trinitatem.

Aetium & Eunomium proximè subsecutus est Macedonius Constantinopolitanus, cujus sectatores ab ejus nomine nuncupati sunt Macedoniani, qui, quia partim Arianis consenserunt, docentes cum illis Spiritum esse creaturam; partim ab illis disenserunt, consentientes cum Orthodoxis Filium unius & ejusdem esse substantiæ cum Patre, dicti quoque sunt Semiariani. Quare autem illis etiam *Pneumatomachorum* nomen potius attributum fuerit, quam Anomœis, qui tam, imò magis in Spiritum sanctum blasphema-

bant, hæc ratio esse potest, quia Macedonians singulare fuit, quod de Spiritu sancto malè sentirent; cum de Filio idem sentirent, quod Catholici: Anomœis verò hoc non fuit singulare; cum tam de Filio quam de Spiritu sancto malè senserint. Macedoniani igitur à præcipuo, vel etiam fortasse unico errore *Pneumatomachi* vocati sunt; sicut Anomœi sic sunt vocati, propter eorum blasphemiam in Filium, cujus divinitatem potissimum impugnabant, illum impudenter asserentes Patri per omnia dissimilem, quod non faciebant Ariani politici.

Addam hic nonnullos fuisse etiam inter Orthodoxos tempore S. Basilii, qui Spiritum Sanctum nominare Deum volebant, quos aliquando imitatus est S. Basilus, qui æconomia causa, & ne quibuldam hæreticis, qui tunc in urbe plurimum poterant, qualemcumque occasionem ipsum ejiciendi præberet, cum magno Ecclesiæ suæ damno, aliquandiu, donec libertatis & tranquillitatis tempus succederet, in publicis de Spiritu sancto sermonibus, à nuncupatione Dei abstinuit; rem tamen hoc vocabulo significatam Spiritui sancto attribuendo, & argumentis probando.

Audiamus hac de re S. Gregorium Nazianzenum in oratione in laudem S. Basilii: *Illi nydam*, inquit, *atque apertam vocem, qua Spiritui sancto divinitatem tribueret, arripere cupiebant. . . ut eo cum summa theologica lingua civitate pulso, Ecclesiam ipsi occuparent. . . quas eorum insidias ut eluderet Basilus, aliis quidem vocibus à Scriptura petitis, testimoniisque minime dubiis, eandem vim habentibus, necessariisque argumentis adversarios ita comprimebat, ut nullo modo repugnare, atque in contrarium niti possent. . . Sed tamen propriam & apertam vocem interim usurpare differebat, tum ab ipso Spiritu, tum ab aliis etiam sinceris ipsius propugnatoribus veniam petens, ac rogans, ne hoc suo consilio offenderentur, nec committerent, ut dum unam voculam retinere conarentur, propter inexplebilem cupiditatem omnia perderent. . . Quod aliquis melius quam quivis alii Spiritum sanctum Deum nosset, ex eo perspicue constat, quod & hoc sæpe de loco superiore, quoad per tempus licebat, predicavit, & privatim apud eos, à quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est. . . Cum temporis angustiis premeremur, hanc ipse rationem inhibet, ut sibi quidem verbi dispensationem, nobis autem, quos ob nominis obscuritatem nemo accusaturus, patria que ejecturus esset, laquendi libertatem committebat.*

Basilus igitur aliquando in publicis concionibus, cum de Spiritu sancto ageret, ab eo nuncupando Deo abstinere prudenter, pacis & concordia causa, atque ut Ecclesiæ suæ incolumitati consulere; eludendo insidias malevolorum, qui occasionem captabant cum ab urbe pellendi, ut eo pulso, Ecclesiam impunè vastare possent. Sic autem æconomia gratia, à nuncupatione Dei, cum de Spiritu sancto loquebatur, publicè abstinere, ut tunc Spiritum sanctum verbis æquivalentibus Deum diceret, eique, quæ non nisi vero Deo conveniunt, attribueret, & de eo probaret validissimis argumentis, quibus opprimebantur ii, qui ei adversabantur. Præterea, in privatis colloquiis, interrogantibus de Divinitate Spiritus sancti incunctanter respondebat, illum esse Deum; imò & privatos hortabatur, ut palam Spiritum sanctum Deum assererent, & defenderent. Insuper ipse etiam è suggestu sæpe, quoad per tempus licuit, Spiritum sanctum concepto verbo Deum nuncupavit.

Itaque Basilus præter æconomiam, qua aliquando difficili tempore usus est circa Spiritum sanctum, immeritò aliquando dubius fuisse circa divinitatem illius diceretur. Quod amplius ostendi potest ex eo, quod omittebam, & narrat Gregorius Nazianzenus loco citato. *In suis*, inquit, *ad me sermonibus apertius id ostendit (neque enim quidquam unquam, cum de his rebus mecum colloqueretur, animo testum occultumque habuit) non simpliciter hoc affirmans, sed quod antea ipsi perraro acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe ut ab ipso Spiritu*

ritu excideret, nisi cum Patre & Filio Spiritum ut consubstantialem & aequalem coleret.

Hanc suam mentem innumeris locis expressit Basilii, præsertim lib. de Spiritu sancto, & lib. 5. adversus Eunomium, ubi tit. 1. Spiritum sanctum æquè nominat Deum, ac Patrem & Filium. Cum, inquit, quæ communia sunt creaturis, Spiritui sancto non communicentur; & quæ Spiritus propria sunt, creatura non communicentur; colligitur hinc Spiritum non esse creaturam: quoniam quæ communia sunt Patri & Filio, eadem communia sunt & Spiritui. Nam quibus designatur in Scriptura Pater & Filius esse Deus, eisdem designatur & Spiritus esse Deus. Ex quibus colligitur ejusdem Spiritum esse deitatis cum Patre. Quoniam quæcumque Patri ut Deo, non ut Patri insunt, & quæcumque Filio ut Deo, non ut Filio insunt, ea etiam Spiritui insunt, non autem creaturis; sicut nomina & res creaturis incommunicabiles, soli Trinitati communes: patet Trinitatem esse consubstantialem. Porro si quis præfatam æconomiam in Basilio vult reprehendere, eam quoque reprehendat, necesse est, in Constantinopolitana Synodo, quæ in suo Symbolo divinitatem Spiritus sancti verbis tantum æquivalentibus asseruit, nec eum, sicut Patrem & Filium, expressè nuncupavit Deum.

ARTICULUS II.

Utrum Spiritus sanctus sit verus Deus.

S. I.

Probatur ex sacris litteris Spiritus sancti divinitas.

1. **I**saia c. 6. qui dicit: Vade, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere, &c. Dominus Deus exercituum est, quem eod. cap. ter sanctum inelamant Seraphim. At Paulus Apostolus Act. cap. ult. eadem illa verba attribuit Spiritui sancto. Bene, inquit, Spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos: Aure audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non perspicietis. Igitur Spiritus sanctus Dominus Deus exercituum est.

Simili modo probatur Spiritum sanctum esse Deum ex Act. cap. 5. ubi Petrus Apostolus vers. 3. dicit: Anania, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto? Et versu 4. addit: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Ex Psal. 94. ubi de Deo loquens David, ait: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra; sicut in irratione secundum diem temptationis in deserto, &c. Juncta epist. ad Hebræos c. 3. ubi sic loquitur Apostolus: Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra; sicut in exacerbatione, &c. Et sic loquendo, Apostolus attribuit Spiritui sancto verba, quæ olim protulerat Pfalter in persona Dei. Et 1. Cor. c. 3. ubi sic ait Paulus: Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Juncto c. 6. ubi hæc habet Apostolus: An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est? Ex ead. epist. c. 12. ubi dicitur: Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Et divisiones ministrarum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Tum inferius additur: Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult. Quibus verbis aperte significat Apostolus, Spiritum sanctum esse Dominum, à quo sunt divisiones ministrarum, & Deum, à quo sunt divisiones operationum.

2. In Scripturis Spiritui sancto attribuntur ea, quæ soli Deo conveniunt, ut vis comprehensiva divinitatis. Nobis autem, inquit Apostolus, revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit,

quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Ex quibus Apostoli verbis Spiritum sanctum non esse creaturam colligit S. Athanasius epist. ad Serapionem de Spir. sanct. Item S. Ambrosius lib. 2. de Spir. sanct. cap. 12. in eadem verba sic discurret: Quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Numquid exclusus est Dei Filius? Non utique, quia nec Spiritus sanctus exclusus est, cum dicitur: Neque Patrem quis novit, nisi Filius? Ergo unius & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus & natura sunt & scientia. Neque cum omnibus, quæ per Filium facta sunt, sanctus annumerandus est Spiritus: cum Deum Patrem noverit, quem, sicut scriptum est, quis potest nosse, nisi Filius? sed & Spiritus sanctus novit. . . . Quid est igitur Spiritus, qui alia Dei novit, per quem Deus omnipotens revelatur? Numquid plenitudine divinitatis inferior est, qui ejusdem cum Patre substantia etiam hoc exemplo probatur, &c.

Ut immensitas: nam dicitur Psal. 138. Quò ibo à Spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Et Sap. c. 1. Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Et Joel. c. 2. Effundam Spiritum meum super omnem carnem. Ex quibus textibus sic differit S. Ambrosius l. 1. de Spiritu sancto c. 7. Cum omnis creatura certis natura sua sit circumscripta limitibus, . . . quomodo quis audeat creaturam appellare Spiritum sanctum, qui non habeat circumscriptam determinatamque virtutem? quia & in omnibus & ubique semper est, quod utique divinitatis & dominationis est proprium. . . . De qua creatura dici potest, quia repleverit universa, quod scriptum de Spiritu sancto? Domini est omnia complere, qui dicit, Ego cælum & terram compleo. Si ergo Dominus est, qui cælum complet & terram, quis potest Spiritum sanctum judicare dominationis & divine potestatis exortem, qui replevit orbem, &c.

Ut virtus sanctificandi animas: nam dicitur ad Tit. c. 3. Secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum salvatorem nostrum: ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Et 1. Cor. c. 6. Hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Et Rom. cap. 3. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hinc Spiritus sanctus vocatur, ejusd. epist. c. 1. Spiritus sanctificationis. Hic planè congruunt verba S. Ambrosii lib. 1. de Spir. sanct. c. 5. Bonus ergo Spiritus. Bonus autem, non quasi acquirens, sed quasi imperiens bonus est: non enim accipit à creaturis, sed accipitur Spiritus sanctus, sicut non sanctificatur, sed ipse sanctificat. Creatura enim sanctificatur: sanctificat autem Spiritus sanctus, in quo licet verbi communio, discretio tamen nature est: sanctus enim dicitur & homo, qui accipit, & Deus, qui tribuit sanctitatem, . . . non ergo potest sanctificatio & corruptela unius esse nature. Et ideo non potest gratia sancti Spiritus & creatura unius esse substantiæ. Itaque cum omnis invisibilis, præter Trinitatem, reliqua natura . . . non impertiat spiritalem gratiam, sed acquirat . . . separanda utique est à societate Spiritus sancti communis creaturæ.

Ut vis efficiendi homines naturæ divinæ confortes, filios Dei adoptivos, & hæredes vitæ æternæ: hæc enim vis cum virtute sanctificandi conjuncta est. Unde qui hanc habet, habet & illam; & Scripturæ, quæ hanc Spiritui sancto attribunt, illam simul & indivisibiliter attribunt. Præterea, dicitur epist. 1. Joan. c. 4. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Et Rom. c. 8. Quicumque Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei: non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Et 2. Cor.

Cor. c. I. Qui unxit nos Deus, qui & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. Et Ephes. c. I. In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostrae.

*Enst. ad Sc.
rap. de Spir.
sanct.*
Si ex praesentia Spiritus, qui nobiscum est, inquit Athanasius, efficiuntur consortes divinae naturae, insaniunt profecto si quis hoc dicat fieri per spiritum creaturam, & non per Spiritum Dei: ob eam enim causam in hominibus est, & ii, in quibus est, deificantur. Quod si ille deificet, ambiguum esse non potest, quin huius naturae, Dei sit naturae. Et inferius: In eo (Spiritu sancto) Verbum creaturam divinam reddens glorificat, dum nos filios efficit, & Patri conciliat. Quod autem una cum Verbo glorificat creaturam, illud creaturam esse impossibile est: & quod creaturam efficit, ut filiorum vicem obtineat, id a Filio esse alienum non potest, quia requirendus esset alius spiritus, ut per eum creatura coaptaretur Filio. Non igitur in numero rerum conditarius est Spiritus, sed deitati Patris proprius ac suus; in quo autem deificatur creatura, id nunquam fuerit extra Patris deitatem.

Ut creatio & conservatio universi: nam dicitur Psal. 103. Auseres spiritum eorum, & deficiunt, & in pulverem suum revertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur: & renovabis faciem terrae. Et Psal. 147. Emitte verbum suum, & liquefaciet ea; flabit spiritus eius, & fluent aquae. Et Psal. 32. Verbo Domini caeli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Gen. c. I. Spiritus Dei ferebatur super aquas. Et inferius: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. In primum autem textum sic differit S. Ambrosius lib. 2. de Spir. sanct. c. 5. Non solum igitur sine Spiritu docuit omnem creaturam stare non posse, sed etiam creatorem totius esse Spiritum creaturam. Et quis neget opus esse Spiritus sancti, quod creata est terra; cuius opus est quod novatur? Nam si negare cupierint, quod per Spiritum sit creata, cum per Spiritum novandam negare non possint, meliorem ergo operationem Spiritus sancti, quam Patris & Filii, qui cupiunt separare, defendant, quod abhorret a vero, &c.

Ex secundo & tertio colligit S. Athanasius epist. ad Serap. de Spir. sanct. Patrem omnia operari per Verbum & Spiritum sanctum. Id igitur, inquit, quod... operatur, quia operatur Pater per Filium, illud qui creaturam dicit, qui fieri potest, ut non is, relictus in ipsum Deum impietatem committat? quandoquidem nihil est, quod non per Verbum in Spiritu fiat, & perpetretur; cum id ipsum in Psalmis canatur: Verbo Domini, &c. Idem antea collegerat & primò, & dixerat: Qui, queso, blasphemum non erit, dicere Spiritum sanctum creaturam esse, in quo omnia Pater per Verbum suum perficit, ac renovat? Reliqui duo textus non minus efficaces sunt. Nam Spiritus Dei ferebatur super aquas, non deambulando, sed operando; & verba illa, Faciamus, &c. non unius se ipsum alloquentis sunt, sed plurium Personarum sese ad productionem hominis accingentium, Patris scilicet, Filii, & Spiritus sancti, quibus proinde hominis, idem autem iudicium esto de reliquis omnibus creaturis, productio communis est, ut unanimiter observant Patres.

Ut opus Incarnationis, & Christi ut hominis sanctificatio. Nam dicitur Matth. c. I. Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Et superius: Maria... inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Et Luc. c. I. Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Opus ergo Spiritus, inquit Ambrosius, Virginis partus est. Opus Spiritus, fructus est ventris, secundum quod scriptum est: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Opus Spiritus, flos radices est, ille, inquam, flos, de quo bene est prophetatum: Exiet virga de radice Jesse, & flos de radice eius ascendet... Dubitare ergo non possumus Spiritum creatorem, quem Dominica cognoscimus Incarnationis autorem. Et c. 8. Ergo Spiritus san-

ctus, qui creavit Dominica Incarnationis sacramentum, quod super omnes est creaturas, quomodo esse poterat creatura?

Quod autem Christi secundum humanitatem sanctificatio, imò & directio, à Scripturis attribuitur etiam Spiritui sancto, ostenditur. Nam dicitur Luc. c. 4. Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est à Jordane, & agebatur à Spiritu in desertum. Et Isaiæ c. 61. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annunciandum mansuetis misit me. Quae verba Isaiam in persona Messiae dixisse, constat ex Luc. c. 4. v. 18. & ejusdem Isaiæ c. 11. Requiescet super eum Spiritus Domini; spiritus Sapientiae & intellectus: Spiritus consilii & fortitudinis; Spiritus scientia & pietatis; & replebit eum Spiritus timoris Domini.

Sic autem ex his, vel similibus locis, ratiocinatur S. Ambrosius lib. 1. de Spir. sanct. c. 7. Si Dominus est, qui caelum complet & terram, quis potest Spiritum sanctum judicare dominationis & divinae potestatis exortem, qui replevit orbem, & quod ultra totum orbem est, replevit Jesum, mundi totius redemptorem? scriptum est enim: Jesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est ab Jordane. Quis igitur alius, nisi qui ejusdem esset plenitudinis, complementem omnia posset implere? Et inferius: Supra nos ergo effusum est de Spiritu. At vero supra Dominum Jesum, cum in forma esset hominis, manebat Spiritus. Et c. 8. Cum ipse Filius Dei dicit: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, spiritale significat unguentum. Ergo unguentum Christi est Spiritus.

Ut sanctitas, impeccabilitas, & bonitas per essentiam. Nam ille per essentiam sanctus est, impeccabilis, & bonus, qui fons est & origo omnis sanctitatis, justificationis, & bonitatis. Atqui ex Scripturis Spiritus sanctus omnis sanctitatis, justificationis, & bonitatis fons & origo est. Ergo, &c. Eò pertinent verba illa Ambrosii lib. 1. de Spir. sanct. c. 20. Discant non solum aquam, sed etiam flumen dictum Spiritum sanctum, secundum quod lectum est: Flumina de ventre ejus fluent aquae vivae; hoc autem dicebat de Spiritu sancto, quem accepturi erant, qui credituri erant in eo. Ergo flumen est Spiritus sanctus, & flumen maximum... magnum hoc flumen, quod fluit semper, & nunquam deficit. Nec solum flumen, sed etiam profusi impetus, & magnitudinis redundantis, &c. Et illud c. 5. Bonitatem habet Spiritus sanctus. Quod etiam Apostolus docuit, dicens: Fructus autem Spiritus pax, charitas, gaudium, patientia, bonitas. Quis autem dubitat, quod bonus sit, cujus fructus est bonitas? ... Annon bonus Spiritus, qui bonos de pessimis facit, peccatum abolet, malum delet, crimen excludit, bonum munus infundit? ... Quid est Spiritus, nisi plenus bonitatis?... complens virtute omnia... opplens virtutibus, unicuique praesens, dividens de suo singulis, & utique totus... Bonus ergo Spiritus; bonus autem non quasi acquirens, sed quasi impertiens bonus est. Non accipit à creaturis, sed accipitur Spiritus sanctus; sicut non sanctificatur, sed ipse sanctificat, &c. Et illud c. 9. Spiritus obnoxius non potuit esse peccato, qui magis peccata condonat... nemo autem, quod potest donare, non potest vitare.

Ut suprema in Ecclesia auctoritas. Nam dicitur Act. c. 20. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Supremum Ecclesiae regimen. Nam dicitur Joan. c. 14. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quaecumque dixerò vobis. Et superius: Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum... Apud vos manebit, & in vobis erit. Cum autem Filius dicit alium Paraclitum, & vocat eum Spiritum veritatis, manifestè illum exaequat sibi. Et suprema gratiarum dispensatio. Nam dicitur 1. Cor. c. 12. Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. In quae verba haec habet Ambrosius lib. 1. de Spir. sanct.

sanct. c. 1. ² Non servit Spiritus, omnia autem serviunt: super omnia igitur Spiritus est, qui non servit sicut omnia. Non enim aliens aut potestati, aut juri subiectus est, sed sua libertatis est arbiter: siquidem omnia pro auctoritate propria voluntatis dividens, sicut scriptum est, singulis prout vult.

Ut habere templum, seu in fidelibus habitare velut in templo. Nam dicitur 1. Cor. c. 6. *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo?* Ex quibus verbis argumentatur pluribus locis S. Augustinus, ut lib. 2. contra Maximinum c. 11. *Quem dicimus, inquit, talem ac tantum; absit à nobis, ut eum negemus Deum, quod etiam per suum templum, quod nos ipsi sumus, citissime & facile ostenditur. Neque enim, nisi Deus noster esset, templum nos ipsos habere potuisset. . . . Quare tam fraudulenter egisti, ut unum horum commemorares, quod dictum est, Templum Dei estis, & alterum taceres, quod est, Corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti? Cur hoc fecisti, rogo te, nisi quia nullo modo posses argumentari, quomodo Deus noster non esset, qui templum nos ipsos haberet, quem sine dubio Deum cognosceremus, si ei templum de lignis & lapidibus per divinam scripturam facere juberemur?* Et lib. 3. c. 3. ubi sic ait: *Si religionem, qua colitur Deus, sicut dignum est, cogitares, multo plus esse cernereres, quod habet Spiritus sanctus templum, quam si eum legeres adoratum. Et homines enim à sanctis novimus adoratos. Templum vero non est factum ab hominibus, nisi aut vero Deo, sicut Salomon fecit; aut eis qui pro diis habentur, sicut Gentes, quæ ignorant Deum. Spiritus autem sanctus, quod cum magno honore de Deo dictum est, non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est Spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo est Deus, cui templum edificatur & à Deo & de membris Dei? Vide S. Ambrosium lib. 3. de Spir. sanct. c. 13.*

3. Denique, divinitatem Spiritus sancti demonstrant illa Christi verba, Matth. c. 28. *Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Nam absque ullo discrimine annumeratur Patri & Filio. At certe Christus nunquam sic creaturam Deo annumerasset. Si creatam, inquit Theodoretus, naturam haberet Filius, aut sanctissimus Spiritus, non utique cum Creatore Deo numeraretur. Accusant enim illos divine litteræ, qui servierunt creaturæ præter Creatorem. Propterea & unigenitus Dei Filius homo factus est, ut ab hoc errore liberaret homines, ac Dei & creaturæ discrimen doceret. Porro cum adorationem creaturæ sustulerit, non utique creatam naturam adorare iussisset, Christus autem, loco citato, Patri & Filio Spiritum sanctum sic annumerando, utrique illum exæquavit, & cum utroque adorandum significavit. Sanctus igitur Spiritus non creatura est, sed cum Patre & Filio unus Deus Creator.

Præterea, cum Christus ait, *in nomine*, non, *in nominibus*, dicit Spiritum sanctum unius esse divinitatis cum Patre & Filio: non enim est trium nomen unum, nisi quia una trium divinitas est, nisi quia tres sunt unus Deus creator & sanctificator. *Iste unus Deus*, inquit S. Augustinus, *quia non in nominibus Patris, & Filii, & Spiritus sancti, sed in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Ubi unum nomen audis, unus est Deus: sicut de semine Abraha dictum est, & exponit Paulus Apostolus: In semine tuo benedicentur omnes gentes: non dixit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno, & semine tuo, quod est Christus. Sicut ergo quia ibi non dicit, in seminibus, docere te voluit Apostolus, quia unus est Christus: sic & hic cum dictum est, in nomine, non, in nominibus, quomodo ibi, in semine, non, in seminibus, probatur unus Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. In nomine, dixit, inquit S. Ambrosius, non, in nominibus. Non ergo aliud nomen Patris, aliud nomen Filii, aliud nomen Spiritus sancti, quia unus Deus: non plura nomina, quia non duo dii, non tres dii.*

Denique Christus non minus attribuit Spiritui sancto regenerationem baptizati, quam Patri & Filio, adeoque non minus attribuit Spiritui sancto virtutem regenerandi, quam Patri & Filio. At virtus regenerandi non potest tam competere Spiritui sancto, quin ei tam competat divinitas. Ergo, &c. Item Christus apertè significat unam esse actionem, tribus personis communem, qua peccata condonantur, & sanctificatur is, qui baptizatur; adeoque significat unam esse virtutem condonandi peccata, & hominem sanctificandi, tribus personis communem. Non potest autem esse una ejusmodi virtus communis tribus personis, quin una & eadem sit trium personarum divinitas. Ergo, &c.

Porro omnia ferè momenta, quæ sumi possunt ex sacris litteris pro divinitate Spiritus sancti, S. Fulgentius lib. 3. ad Trasimundum c. 35. contrahit his verbis: *Dicatur igitur, si celorum virtutem potuit firmare, qui non est Deus: si potest vivificare, qui non est Deus: si potest in baptisimatis regeneratione sanctificare, qui non est Deus: si potest charitatem tribuere, qui non est Deus: si potest gratiam dare, qui non est Deus: si potest templum membra Christi habere, qui non est Deus: & digne Spiritus sanctus negabitur Deus. . . . Si hæc creatura possibilia nunquam fuerunt, & inveniuntur in Spiritu sancto, que tamen soli competunt Deo, non debemus naturaliter diversum à Patre Filioque dicere, quem in operum potentia diversum non possumus invenire: ac sic ex unitate operis unitas est agnoscenda virtutis, & ex unitate virtutis, unitas substantiæ & deitatis.*

§. I I.

Probatur Spiritus sancti divinitas ex Patribus trium priorum seculorum.

1. S. Ignatius Martyr, in epistola ad Philippenfes, cujus quidem nec Eusebius, nec Hieronymus meminit, sed quam facilè ut genuinum Ignatii opus passim agnoscunt viri docti, ob styli similitudinem, & spiritum verè apostolicum, sicut observat Bellarminus in lib. de Script. Eccl. Ignatius, inquam, in hac epistola sic loquitur: *Si unus est universorum Deus Pater Christi, ex quo omnia, unus autem Dominus noster Jesus Christus per quem omnia; unus autem Spiritus, qui operatus est, & vim suam exercuit in Moïse, in Prophetis & Apostolis. . . . debet esse & una secundum Christum fides: unus enim Dominus, una fides, & unum baptisma: unus Deus & Pater omnium, & per omnia, & in omnibus. Unus igitur Deus & Pater, & non duo, neque tres: unus qui est, nec est alius præter ipsum, solus & verus. . . . unus Filius, Verbum, Deus. . . . unus autem & Paracletus. . . . Non itaque tres Patres, neque tres Filii, neque tres Paracleti, sed unus Pater, unus Filius, unus Spiritus sanctus. Quare & Dominus mittens Apostolos ad docendum omnes gentes, præcepit illis ut baptizarent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, non in unum trinominem, neque in tres incarnatos, sed in tres ejusdem honoris. Ecce confiteatur tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum; tres, inquam, personas honore pares, adeoque & deitate: unde ait tres esse unum solum verum Deum, quia tres sunt unius & ejusdem veræ divinitatis: cum tres sint unius & ejusdem honoris.*

2. S. Justinus Martyr in apologia 2. Spiritum sanctum cum Patre & Filio conjungit in omnibus benedictionibus. Atque, inquit, in omnibus, quas offerimus, oblationibus, benedicendo laudamus factorem omnium per Filium ejus Jesum Christum, & Spiritum sanctum. At certe non sic conjungeret Justinus creaturam cum Creatore. Præterea, eandem vel similem benedicendi & laudandi factorem omnium formulam habemus; nec negari potest, eandem, quam nos per formulam illam profiteamur, fidem professos esse Justinum, & alios, de quibus loquitur, fideles. Nos autem profiteamur tres personas unius & ejusdem divinitatis.

Præterea, regenerationem baptizati æquè attribuit Spiritui sancto, ac Patri & Filio. *In nomine autem*, inquit,

Lib. 1. de
Div. Decret.

Tract. 6. in
Joan.

inquit, etiam Jesu Christi crucifixi sub Pontio Pilato, atque in nomine Spiritus sancti, qui per sacros vates pronuntiavit res Christi omnes, abluitur is, qui illuminatur. At certe vim regenerandi, sanctificandi, condonandi peccata, & illuminandi, non aequè attribueret creaturae ac Creatori Deo. Denique sic ait: *Pauca adjicienda esse statimur Atheos & sine Deo, impiosque nos non esse, qui conditorem hujus mundi colimus & Jesum Christum quod ipsius veri & singularis Dei Filium esse edocti sumus secundo loco, ac Spiritum propheticum tertio ordine, nos cum ratione venerari & colere demonstrabimus.* Hic de cultu latræ manifestè loquitur Justinus, quem à Christianis Patri, & Filio, & Spiritui sancto exhiberi testatur, & demonstrare intendit. At certè Justinus, & cum eo fideles alii, à cultu latræ exhibendo creaturæ alienissimi erant. Credebat igitur Justinus, & cum eo credebant fideles alii, Spiritum unum sanctum & verum Deum esse cum Patre & Filio: neque enim plures esse Deos credebant, sed unum tantum; sicut nec plures Deos adorabant, sed unum tantum.

Verborum igitur Justinus sensus hic est: Non sumus athei & sine Deo: nam colimus & adoramus Patrem rerum omnium conditorem, & cum eo Filium ejus, & Spiritum sanctum, quibuscum unus est & singularis verus Deus. Sic autem tres unum solum verum Deum colimus & adoramus, ut Patrem tamquam personam ordine primam, quia ingenuus est; Filium tamquam personam ordine secundam, quia à Patre genitus est; Spiritum sanctum tamquam personam ordine tertiam, quia à Patre & Filio productus est, colamus & adoremus.

3. Athenagoras in legatione pro Christianis docet, Patrem esse in Filio, & vicissim Filium in Patre, quia unam habent substantiam & virtutem cum Spiritu sancto. Unde omnia quæ à Patre facta sunt, per Filium, subintelligit, & Spiritum sanctum, facta sunt. *Ab ipsa (Filio) & per ipsum, inquit, facta sunt omnia, cum Pater & Filius unum sint: ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio per unionem & potentiam Spiritus.* Et paulo inferius sic prosequitur: *Quis igitur non miretur, nos qui Deum Patrem predicamus, & Deum Filium, & Spiritum sanctum, ita ut & unionis eorum vim & ordinis distinctionem exponamus, impios & sine Deo homines vocari?* Hic autem licet non expresse Deum nominet Spiritum sanctum, ejus tamen divinitatem aperte agnoscit, confitendo substantiæ unitatem cum distinctione personarum, quam vocat distinctionem ordinis, quia fundatur in ordine, quem personæ habent inter se; ubi enim sunt primus, secundus, & tertius, ibi numerus est; & ubi numerus est, ibi realem intercedere distinctionem necesse est. *Nota.* Unionis nomine, substantiæ unitatem intelligit, sine personarum confusione.

4. S. Irenæus lib. 1. adversus hæres. c. 19. hæc habet. *Omnia per ipsum (Verbum) fecit Pater, sive visibilia, sive invisibilia, sive sensibilia, sive intelligibilia, sive temporalia, sive sempiterna: & ea omnia non per Angelos, neque per virtutes aliquas abscissas ab ejus sententia; nihil enim indiget omnium Deus; sed per Verbum & Spiritum suum omnia faciens, & disponens, & gubernans, & omnibus esse præstans.* Itaque juxta S. Irenæum, Deus Pater ad operandum ad extra non usus est ministerio ullius creature; & tamen per Verbum & Spiritum sanctum omnia fecit, omnia disposuit, omnia gubernavit, omnibus esse præstat. Ergo juxta S. Irenæum, Verbum & Spiritus sanctus non sunt creaturæ, adedque sunt verus Deus.

Item juxta S. Irenæum, Deus Pater ad mundi productionem, conservationem, & gubernationem, non indiget ministerio Angelorum, aut ullius alterius virtutis, abscissæ ab ejus sententia, hoc est, ullius alterius virtutis, quæ sit alterius ab eo substantiæ; quia scilicet ad hæc omnia sufficiunt ei Verbum & Spiritus sanctus. Atqui hæc ratio manifestè supponit Verbum & Spiritum sanctum neque Angelos esse, neque virtutes aliquas alterius & diversæ substantiæ à Patre. Ergo, &c.

Simonne Theol. Tom. I.

Mentem suam adhuc clariùs exponit S. Irenæus lib. 4. c. 37. ubi sic ait: *Non ergo Angeli fecerunt nos, nec nos plasmaverunt, nec Angeli poterunt imaginem facere Dei, nec alius quis, præter Verbum Domini, nec virtus longè absistens à Patre universorum. Nec enim indigebat horum Deus ad faciendum, quæ ipse apud se præstierat fieri, quasi ipse suas non haberet manus.* Adeest enim ei semper verbum & sapientia Filius, & Spiritus, per quos & in quibus omnia libere & sponte fecit; ad quos & loquitur, dicens: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; ipse à semetipso substantiam creaturarum, & exemplum factorum, & figuram in mundo ornamentorum accipiens.* Cum enim dicit Deum Patrem habere manus suas, nempe Verbum & Spiritum sanctum, per quos & in quibus omnia facere potuit, & fecit, atque ita à semetipso substantiam & exemplar creaturarum accipere potuisse & accepisse, aperte significat Verbum & Spiritum sanctum esse de substantia Patris, sicut manus, seclusis imperfectionibus, sunt de substantia hominis, cujus sunt manus: atque virtutem Verbi & Spiritus sancti esse intrinsecè & substantialiter virtutem Patris, sicut virtus manuum, seclusis imperfectionibus, est intrinsecè, & substantialiter virtus hominis, cujus manus sunt. Sensit igitur unam esse substantiam Patris, Filii, & Spiritus sancti, adedque Spiritum sanctum unum esse Deum cum Patre & Filio.

5. Clemens Alexandrinus lib. 1. Pæd. c. 6. sic loquitur: *Unus quidem est universorum Pater. Unum etiam Verbum universorum, & Spiritus sanctus unus, & ipse est ubique.* Quibus postremis verbis aperte negat Spiritum sanctum esse creaturam: de nulla enim creatura unquam dictum est, vel dici potuit, quod sit ubique. Præterea, immensitas est attributum soli Deo conveniens, adedque hoc ipso, quod Clemens Spiritui sancto immensitatem attribuit, illum ut verum Deum agnoscit.

6. Tertullianus lib. de pudicitia c. 21. confitetur trinitatem unius divinitatis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Consentit S. Cyprianus in epist. ad Jubajanum, ubi ait Patrem, Filium, & Spiritum sanctum unum esse. Et Dionysius Romanus, ut ostensum est disp. 1. & Dionysius Alexandrinus, ut superius demonstratum est hac disp. a. 1. & Gregorius Thaumaturgus in expositione fidei, in qua proficitur trinitatem perfectam, quæ gloria & aternitate, ac regno atque imperio non dividitur, in qua non creatum quid aut servum, neque superinductum aliquid, & adventitium, quasi prius non existens, posterius verò adveniens. Addi potest Zeno Veronenis in sermone de fide, spe, & charitate, ubi charitatem alloquens, sic ait: *Tu in Spiritu sancto exultas. Tu cum in tribus una sis, nullo pacto divideris.* At si in tribus personis charitas una est, unam etiam & voluntatem, & naturam, & substantiam esse, necesse est.

S. III.

Probatum Spiritus sancti divinitas, ex Patribus quartis & sequentibus seculorum.

1. S. Hilarius non expresse quidem Deum nuncupat Spiritum sanctum, sed veram ei divinitatem attribuit æquivalentibus verbis, dum negat esse creaturam, & affirmat eum venire in consortium divinæ naturæ, lib. 1. de Trin. num. 36. ubi sic ait: *Dehinc consequens visum est, creationis nomine à fide, quæ nobis de unigenito Deo est, repudiato, ea quoque, quæ confessioni sancti Spiritus congrua ac religiosa essent, docere, ut ... neque jam per humani sensus sententiam Spiritum Dei inter creaturas quicquam auderet referre, quem ad immortalitatis pignus, & ad divinæ incorruptæque naturæ consortium sumeremus.*

Lib. 2. num. 4. graviter reprehendit eos, qui substantiarum diversitatem invehunt in sanctissimam Trinitatem. Jam verò quid mirum, ut de Spiritu sancto diversa sentiant, qui in largitore ejus creando & demutando, & abolendo, tam temerarii sunt

S

autho-

autores: atque ita dissolvant perfecti huius sacramenti veritatem, dum substantiarum diversitatem in rebus tam communibus moluntur: Patrem negando, dum Filio, quod est Filius, adimunt; Spiritum sanctum negando, dum & usum & authorem ejus ignorant? Juxta S. Hilarium, qui asserunt Filium esse creaturam, negant Patrem & Spiritum sanctum; quia si Filius esset creatura, esset alterius substantiæ à Patre, adeoque non esset verè ac propriè Filius; & sic Pater non esset verè ac propriè pater: pater enim verè ac propriè non est, nisi qui habet verè ac propriè dictum filium. Item si Filius esset creatura, cum largitor & autor sit Spiritus sancti, Spiritus sanctus esset etiam alterius à Patre substantiæ, & ita non esset Spiritus sanctus, quia non esset Spiritus Patris; cum Spiritus Patris substantiæ Patris extraneus esse non possit. Trinitatis igitur perfecti sacramenti veritatem dissolvunt, qui substantiarum diversitatem inducunt; & hanc diversitatem inducunt, qui Filium creaturam faciunt. Hæc est Hilarii mens.

Stum 55.

Denique lib. 12. Patrem æternum alloquitur in hunc modum: *Et mihi quidem parum est hoc, fidei meæ ac vocis officio, Dominum & Deum meum unigenitum tuum Jesum Christum creaturam negare: huius ego nominis consortium ne in sancto quidem Spiritu tuo patiar, ex te perfectio, & per eum missio: magna enim mihi erga res tuas religio est. Neque quia te solum innascibilem, & unigenitum ex te natum sciens, genitum tamen Spiritum sanctum non dilaturus sum, dicam unquam creatum... Profunda tua sanctus Spiritus tuus... scrutatur & novit, & interpellator pro me tuus, inenarrabilia à me tibi loquitur: & ego natura sua ex te per unigenitum tuum manentis potentiam creationis nomine non modo eloquar, sed etiam infamabo? Nulla te nisi res tua penetrat: nec profundum immense majestatis tue peregrina atque aliena à te virtutis causa metitur. Tuus est, quidquid te init: neque alienum à te est, quidquid virtute scrutantis inest.*

Certe æquivalenter Deum confitetur Spiritum sanctum, qui eum constanter negat creaturam; nam si Spiritus sanctus creatura non est, Deus est: qui Spiritui sancto attribuit id, quod in solum Deum cadere potest, quale est, profundum immense majestatis divinæ metiri: qui denique negat Spiritum sanctum alienum esse à substantia Patris, & habere virtutem peregrinam & alienam à Patris virtute. Hoc enim æquivalenter est dicere Patrem & Spiritum sanctum unius virtutis, uniusque substantiæ.

2. S. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 4. sic loquitur de Spiritu sancto: *Multi sunt alieni à Spiritu sancto, qui nefanda de illo docent. Tu verò discite, unum esse Spiritum sanctum, indivisibilem... perscrutantem omnia, etiam profunda Dei... qui in lege & prophetis operabatur, & nunc tempore baptismi animam tuam obsignat. Cujus sanctificatione universa intellectualis natura indiget... cui cum Patre & Filio æqualis dignitas & honor exhibetur. Quo indigent Throni, & Dominationes, Principatus, & Potestates. Unus enim est Deus Pater Christi, & unus Dominus noster Jesus Christus, unus Dei unigenitus Filius, & unus Spiritus sanctus, qui omnes sanctificat, qui in Lege & Prophetis, in veteri novoque Testamento locutus est. Quibus verbis Cyrillus Spiritui sancto attribuit, quæ divinitati propria sunt, ut vim perseverandi omnia, etiam profunda Dei, & vim animas obsignandi & sanctificandi: imò expressè asserit eum Patri & Filio dignitate & honore parum esse; quod æquivalenter est dicere, Spiritum sanctum cum Patre & Filio unam & eandem deitatem habere.*

Catechesi decima sexta hæc habet de Spiritu sancto: *Est autem Spiritus sanctus maxima potentia, divinum quiddam & investigabile: vivit enim, & rationalis est, sanctificans per Christum omnes, qui sunt à Deo conscripti. Hic illuminat animas iustorum, hic & in Prophetis, hic & in Apostolis novi Testamenti fuerat... Nemo dicat quod alius illic Spiritus, & alius hic: alioquin refisset Spiritui sancto, cum Patre & Fi-*

lio honorando, & baptismatis tempore in sancta Trinitate comprehenso... Spes nostra est in Patre, & Filio, & Spiritu sancto. Non tres deos annunciamus... neque separamus sanctam Trinitatem, sicut quidam: neque contrahimus, sicut Sabellius... Bonus est ille sanctificator Ecclesia, & auxiliator, & magister, Paracletus... Magnum commilitonem, & auxiliatorem apud Deum habemus, magnum Ecclesie doctorem, magnum protectorem nostrum... Vide Virtutes, vide Principatus, vide Potestates, vide Thronos, vide Dominationes. Eorum omnium præses apud Deum, & magister, & sanctificator est hic Paracletus... & illi scilicet Angeli sanè, ex eo quod non erant, sunt creati. Hic autem semper à Deo procedens. Et illi nempe Angeli natura sunt mutabiles tamquam creatura... hic autem immutabilis, inconvertibilis, unum existens cum Patre & Filio... Pater per Filium cum Spiritu omnia largitur. Non alia Patris, alia Filii, nec alia Spiritus sancti, sed una est salus, una fides. Unus Deus Pater, unus Dominus unigenitus ejus Filius, unus Spiritus sanctus Paracletus.

Porro hæc fusè ex Cyrillo recitata volumus, ut appareat, si quæ sunt, quæ paulò durius ab eo expressa videbuntur, ea cum grano salis esse accipienda: cum non solum attribuat Spiritui sancto vim sanctificandi, & vim illuminandi, quæ soli Deo conveniunt, sed etiam expressè asserat illum cum Patre & Filio honorandum; in illo æquè ac in Patre & Filio, spem nostram esse; illum non esse creatum, sed semper à Patre procedere; quod est Spiritum sanctum æternum esse, & Patri coæternum: illum immutabilem & inconvertibilem esse; cum è contra Angelus fit natura sua mutabilis & convertibilis, quia hoc creaturae omni proprium est: illum cum Patre & Filio unum existere; illum cum Patre & Filio unam esse causam salutis nostræ: denique cum addat, neque separare Trinitatem, sicut separabant aliqui; neque contrahere, sicut contrahebat Sabellius; quod est æquivalenter confiteri in Deo Trinitatem personarum in unitate naturæ & essentiæ: nam Sabellius contrahebat Trinitatem, asserendo unicam personam: alii verò Trinitatem separabant, asserendo non solum tres personas, sed etiam tres naturas, tres essentias, ut Ariani; vel saltem duas naturas, unam increatam & divinam, Patri & Filio communem; alteram verò creatam, quæ rebus aliis omnibus à Deo conditis longè excelleret, ut Semitariani, qui cum Catholicis Filium Patri consubstantialiorem consistentes, contra Spiritum sanctum blasphemabant, eumque dicebant creaturam, adeoque naturam habere distinctam & diverfam à natura divina, seu à natura Patris & Filii.

Nec suspicionem movere debet, quod subjicit S. Cyrillus: *Naturam autem vel substantiam Spiritus ne curiosè scruteris: si enim ea descripta esset, diceremus: quod autem scriptum non est, dicere non audeamus. Satis est nobis ad salutem scire, quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Non enim ita locutus est Cyrillus, quod esset dubius, vel incertus circa divinitatem Spiritus sancti, aut quod crederet naturam ejus vel substantiam esse prorsus incognitam: sed solum voluit ne de natura & proprietatibus Spiritus sancti curiosius inquireretur, præter ea, quæ de illis in sacris litteris revelata sunt; neque alia aut plura de Spiritu sancto asserantur attributa, quàm quæ de eo affirmantur in sacra Scriptura.*

3. Didymus Alexandrinus, qui tres pro Spiritus sancti divinitate libros conscripsit, in primo hæc inter alia notatu digna habet: *Cum alius sit Spiritus sanctus ab his, quæ ipse sanctificat, non est unius naturæ cum cæteris creaturis, quæ eum recipiunt. Si autem alterius est naturæ à creaturis, & in propria subsistit essentia, increatus & ineffectus ostenditur. Et inferius, in hæc Joëlis verba, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, &c. Ipsum effusionis nomen increatam Spiritus sancti substantiam probat. Neque enim Deus cum Angelum mittit, aut aliam creaturam, Effundam dicit de Angelomeo, &c. Et inferius:*

Una

Una gratia, Patris & Filii & Spiritus sancti operatione completa, trinitas unus substantie demonstratur ... in omnibus approbatur eandem operationem esse Patris & Filii & Spiritus sancti. Quorum autem una est operatio, una est & substantia ... liquido apparet, ejusdem nature Spiritum esse cum Filio, & cum Patre, cujus spiritus est. Porro Pater & Filius unus sunt. Igitur trinitas substantia unitate sociatur.

4. S. Gregorius Nazianzenus oratione in sanctam Pentecosten, in qua Spiritus sancti laudes egregie profertur, sic ait: Quid pluribus verbis opus est? Omnia quacumque Pater habet, sunt Filii, præterquam quod ingenuus non est. Omnia quacumque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis. Hæc porro nequaquam substantiam fecerunt, ut quidem ipse sentio, verum circa substantiam seceruntur. Quid accuratius dici potuit ad conciliandam unitatem substantie cum reali distinctione & pluralitate proprietatum relativarum, seu personalitatum?

Superius dixerat: Qui Spiritum sanctum in creaturam ordinem deiciunt, consumeliosi sunt, & scelerati servi, atque adeo sceleratorum sceleratissimi ... Qui autem Deum eum consensit, divini profecto viri sunt, atque illustri mente præditi. Qui vero non modo existimant, sed etiam asserunt, ac profitentur, siquidem apud æquos & probos auditores, sublimes & excelsi sunt: si autem apud abiectos, & humi prostratos, haud satis prudentes, ut potè qui luto margaritam & lacte adhuc utentibus solidum cibum committant. Ex quibus apparet, tunc temporis etiam inter Catholicos nonnullos ex iis fortasse qui recens erant ex hæresi Macedoniana ad fidem conversi, existisse, qui Spiritum sanctum expresse nuncupari Deum, moleste ferebant, quantumvis averfarentur eos, qui eum in creaturam ordinem redigerent.

5. S. Epiphanius hæc. 74. ubi prolixè refutat Pneumatomachos, hæc habet inter alia: Neque verò solus Filius, sed & Spiritus sanctus in agendi communione cum Patre Filioque venit, & aequalia præstat, pro eo ac libet, communicans ac largiens: quippe cum & ipse verè ex Deo sit, nec alienus à Patre Filioque, sed utrique consubstantialis Unicus ac singularis est Spiritus ille sanctus, qui ab omnibus adoratur, ab omnibus creaturis, operibusque desideratur Cum multi sint spiritus, omnibus iste superior est: ut potè qui semper à Patre sit, nec ab aliis, quæ à nihilo producta sunt, existat Sanctus Dei Spiritus à Deo est, & in Deo. Itaque & unigenitus Filius incomprehensibilis est: & Spiritus incomprehensibilis, qui & à Deo procedit, nec à Patre & Filio alienus est. Neque verò cum Patre & Filio velut quadam confusione coalescit: sed Trinitas semper ejusdem est substantia, non alterius à divinitate: neque divinitas altera est à substantia, sed ipsa per sese divinitas, & ex eadem divinitate Filius ac Spiritus sanctus existit.

6. S. Hieronymus in epistola ad Pammachium contra errores Joann. Hierosolymitani, recitat hæc ejus verba: Sanctam & adorandam Trinitatem, ejusdem substantie, & coeternam, ejusdem gloria & divinitatis credimus; anathematizantes eos, qui grande aut parvum, aut inæquale, aut visibile in deitate Trinitatis quidquam loquuntur. Sed sicut incorporealem, invisibilem, & æternum dicimus Patrem: sic incorporealem, invisibilem, & æternum dicimus Filium & Spiritum sanctum. Tum statim subjicit: Nisi hoc diceret, Ecclesiam non teneret. Præterea, tres Didymi libros de Spiritu sancto, ut catholicam continentes doctrinam interpretatus est, & adoptavit S. Hieronymus, ut pater ex ejus ad libros illos præfatione.

7. S. Cyrillus Alexandrinus dialogo 7. de Trinitate, fusè probat de Spiritu sancto, quod Deus sit, & ex Deo secundum naturam. Et in capitulis argumentorum ejusd. dialogi sic loquitur: Si cum Spiritus sanctus divina in nobis dona operatur ut vult, Deus est, qui operatur omnia in omnibus, Deus nique & ex Deo secundum naturam est Spiritus. Et inferius: Si non aliter participes Dei esse possumus, quam per sanctum Spiritum, quomodo alienus à deitate censetur, qui Dei participet?

Simonne Theol. Tom. I.

pes facit per se ipsum eos, in quibus est? Et inferius: Impie admodum agunt, qui aut sentire aut dicere audent, creatum & factum esse Spiritum. Quemadmodum enim aliud ab homine non est spiritus hominis, sic aliud non est à naturali & vero Deo spiritus ejus, quamvis in propria intelligatur subsistentia. Porro jam superius recitata sunt sufficientia testimonia Athanasii, Basilii, Ambrosii, & Augustini: quare ab illis hoc paragrafo iterum allegandis abstinemus.

8. Arnobius junior in lib. I. conflictus, qui est de Deo trino & uno, sic ait: Tunc integra in Deo divinitas non negatur, si Pater cum Filio & Spiritu sancto Deus unus penitus non negatur ... non expavescam incorporea exempla querentem, cum verum Patrem, verum Filium, verum Spiritum sanctum, verè tres, verè unum confitear omnipotentem, & credam ... Una deitas perfecta erit in fide nostra, cum perfectum Deum credemus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unam deitatis omnipotentiam obtinere.

9. Cerealis Africanus Episcopus in libro contra Maximinum Arianum, probat c. 2. quod unus Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sit: c. 11. Quod Deus est Spiritus sanctus: c. 12. Quod Creator: c. 13. Quod vivificator est: c. 14. Quod propria potestatis & virtutis sit & omnipotens. Tum c. 15. sic argumentatur: Si Trinitas non est, quare dictum est: Hæc baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti? Si unitas non est, quare in uno nomine dictum est, & non, in nominibus?

10. Eugenius Carthaginensis cum cæteris Africæ orthodoxis Episcopis, in sua fidei professione sic loquitur: Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum ita in unitate deitatis profitemur, ut & Patrem in sue proprietate persona subsistere, & Filium nihilominus in propria extare persona, atque Spiritum sanctum persona sue proprietatem retinere, fidei confessione fateamur. Non eundem asserentes Patrem, quem Filium, neque Filium confitemes, qui Pater sit aut Spiritus sanctus. Neque ita Spiritum sanctum accipimus, ut aut Pater sit, aut Filius; sed ingenuum Patrem, & de Patre genitum Filium, & de Patre & Filio procedentem Spiritum sanctum, unius credimus esse substantia vel essentie: quia ingenti Patris, & geniti Filii, & procedentis Spiritus sancti una est deitas, tres verò personarum proprietates.

11. Vigilius Tapensis Episcopus, qui duodecim de Trinitate libros edidit, sub nomine sancti Athanasii, sic r. lib. exorditur. Tu unus Deus Pater ingenuus, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, quia unam deitatem nobis declarasti, & sacrosanctæ solius divinitatis indivisam gloriam revelasti, & perfectam gloriam trinitatis tuæ, sempiternamque plenitudinem demonstrasti, ideo optimum duxi, &c. lib. 8. sic ait: Nos credimus tres personas, unam deitatem Confitemur Patrem in Filio, & Filium in Patre, cum Spiritu sancto. Non separatur unitas, non dividitur deitas ... Spiritus sanctus neque natus inaccessibilis, non factus, non creatus ... Si dixero facturam, gentiliter quero: Gentes enim facturam manus adorant, & non factorem celi & terra ... De Patris & Filii virtute procedit Spiritus sanctus, ipsam virtutem deitatis habens Pater in Filio, & Filius in Patre: Spiritus autem sanctus conjunctio deitatis, virtus & unitas trinitatis. L. 12. totus est in probanda Spiritus sancti divinitate.

12. S. Paschasius, Diaconus Cardinalis, duos contra Macedonium libros scripsit, in quibus Spiritus sancti divinitatem probat variis argumentis. Sic v. g. lib. 1. c. 12. probat Spiritum sanctum esse Deum, ex eo quod sit ubique. Omnis, inquit, creatura, sicut temporum initiis subjacet, ita localis esse, certis spatiis & finibus circumscripta cognoscitur. Spiritus sanctus nullis terminis tanquam factura concluditur; Deus necesse est pro ipsa libertate diffusa majestatis habeatur, &c. S. Fulgentium paragrafo 1. jam citavimus.

13. S. Joannes Damascenus lib. 1. orth. fid. c. 10. hæc habet: In Spiritum sanctum credimus, qui Dominus est, & vivificat, qui ex Patre procedit, & in Filio conquiescit, qui cum Patre & Filio simul adoratur.

S 2 tur

rut & conglorificatur, utpote consubstantialis & coaeternus, qui Dei spiritus est, rectus, principalis, sapientia: vita & sanctitatis fons, qui cum Patre & Filio Deus est & appellatur; qui increatus est, plenus, artifex, omnipotens, omnium effector, infinita potentia praeditus, rebus omnibus conditio imperans, nullius autem rei imperio parens: qui implet, non impletur: deificat, non deificatur: participatur, non participat: sanctitate afficit, non ipse afficitur... in propria hypostasi existens, à Patre & Filio inseparabilis, & nunquam egrediens; omnia habens, qua Pater habet & Filius, excepta ingenti ac geniti proprietate.

Patrum agmen claudet S. Bernardus, qui sic ait serm. 1. in festo Pentecostes: *Dulcissimum quiddam in Deo Spiritus sanctus est, benignitas Dei, & idem ipse Deus. Proinde si celebramus sanctorum solemnia, quanto magis ejus, à quo habuerunt ut sancti essent, quotquot fuerunt sancti? Si veneramus sanctificatos, quanto magis ipsum sanctificatorem convenit honorari?*

§. IV.

Divinitas Spiritus sancti probatur auctoritate Conciliorum.

1. In Synodo quam mortuo Constantio, & Episcopis exulibus ab exilio revocatis à Juliano Imperatore, Alexandriae congregavit Athanasius & Eusebius Vercellensis, nascens Macedoniana haeresis proscripta est, & asserta Spiritui sancto divinitas: ibi enim definitum est Spiritum sanctum non esse creaturam, nec divinum à substantia Patris & Filii, sed verè consubstantialem esse Trinitatem. Patet ex epistola synodica, quae extat apud S. Athanasium, sub nomine epistolae ad Antiochenes. Idem testatur Socrates lib. 3. cap. 7.

2. Synodus Illyriciana, quam Valentinianus senior convocavit ex occasione adventus Eustachii Sebasteni & Elpidii Legati Pontificii in Illyricum, sic loquitur in sua ad Orientales epistola synodica: *Cum in unum convenissemus, & prolixam quaestio habita esset de salutari verbo, comprobavimus consubstantialem esse trinitatem Patris, ac Filii, ac Spiritus sancti... Quicumque non sentiunt consubstantialem esse trinitatem, anathema sunt. Et si quis cum illis communicare deprehensus fuerit, anathema esto. Illis vero qui consubstantialem predicant trinitatem, paratum est regnum colorum.*

Apud I. hanc.
lib. III. cap.

3. Damasus in Synodo nonaginta Episcoporum ex Gallia & Italia, quam Romae collegerat, à Gallis & Venetensibus Episcopis admonitus, quod nonnulli adhuc in Illyrico Episcopi, rejecta Nicæna formula, Ariminensem profiterentur, hanc Ariminensem formulam reprobavit, Nicænam confirmavit, & definivit, *Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius deitatis, unius virtutis, & unius esse substantie.* Patet ex epistola synodica, quae extat apud Theodoretum lib. 2. hist. cap. 22.

4. In alia Synodo Romana, quam contra Apollinarem & alios haereticos convocaverat Damasus, pluribus canonibus asserta est sancti Spiritus divinitas: in ea enim anathematizati sunt, qui dicerent Spiritum sanctum esse creaturam, & non dicerent, *semper Patrem, semper Filium, semper Spiritum fuisse & esse: Spiritum sanctum de Patre esse verè ac propriè, sicut Filium, de divina substantia, & Deum verum: omnia posse Spiritum sanctum, omnia nosse, & ubique esse, sicut Filium & Patrem: Patris & Filii & Spiritus sancti unam divinitatem, potestatem, majestatem, unam gloriam, dominationem, unum regnum, atque unam voluntatem, ac veritatem: tres personas veras, Patrem, & Filium, ac Spiritum sanctum, equales, semper viventes, omnia continentes visibilia & invisibilia, omnipotentes, omnia judicantes, omnia vivificantes, omnia facientes, omnia salvantes: Spiritum sanctum ab omni creatura adorandum, sicut Filium & Patrem: Patrem, Filium & Spiritum sanctum, propter unam & equalem divinitatem, unum Deum esse.* Patet ex epistola synodica, quae extat apud Theodoret. l. 5. hist. Eccl. c. 1.

5. Anno 381. centum & quinquaginta Episcopi ex iis qui omnia Trinitatem profitebantur, eos per litteras invitante Theodosio seniore, Constantinopolim convenerunt; synodum celebrarunt; canones aliquot ediderunt, in quorum primo Nicænam fidem confirmarunt, & cum Arianis, Eunomianis, Sabellianis, Marcellianis, Phorinianis, & Apollinaristis anathematizarunt Macedonios seu Pneumatomachos. Denique symbolum ediderunt, in quo dicitur: *Credimus in Spiritum sanctum, Dominum & vivificantem, cum Patre & Filio adorandum & conglorificandum: qui locutus est per sanctos Prophetas.* Quibus verbis, non expressè quidem, sed æquivalenter asseritur & definitur Spiritus sancti divinitas. Ab eo autem expressè nuncupando Deo abstinerunt per prudentem quandam œconomiam, videlicet ut hoc pacto facilius ab haeresi ad rectam fidem revocari possent Macedoniani; ex quorum secta hoc eodem anno Constantinopolim ab Imperatore acciti, venerant triginta-sex Episcopi, & ab eodem Imperatore ad ineundam cum reliquis communionem frustra invitati, abcesserant, si credimus Socrati, hoc factum narranti lib. 5. cap. 8. Idem narrat Sozomenus lib. 6. cap. 7. ambo corrigendi in eo, quod dicunt Macedonios illos Episcopos Filium Patri consubstantialem dicere, pertinaciter renuisse: Macedonios enim Filium unius cum Patre substantiae, cum Catholicis confessos esse, suo loco demonstratum est.

6. Anno 382. Damasus Romae Occidentalium Episcoporum congregavit Synodum, in qua Symbolum, à Constantinopolitana Synodo anno superiore editum, confirmatum est, atque ita ex utraque Synodo, Romana & Constantinopolitana, in unam coalescentibus, facta est Synodus totius orbis Christiani, seu Synodus, quae secundum inter œcumenicas locum habentis obtinuit, sub nomine Constantinopolitanae Synodi.

7. Eodem anno 382. iterum Constantinopolim iidem Episcopi, licet non omnes, qui anno superiore celebrant Synodum, convenere, à Theodosio, rogante Damaso, per litteras convocati, ibique repererunt Damasi litteras, quibus ad Romanam Synodum vocabantur. Acto Concilio, quae circa fidem anno praecedente sanciverant, confirmarunt, synodicam ad Damasum & Episcopos Romae congregatos scripserunt epistolam, quam per tres Legatos miserunt, & in qua profitentur se credere in nomine Patris, & Filii, & Spiritu sancto, unam scilicet deitatem, & potentiam, ac substantiam Patris, Filiique, & Spiritus sancti credentes, equalem item dignitatem, & coeternum imperium in tribus perfectis hypostasis, sive in tribus perfectis personis, Extat epistola apud Theodoretum, lib. 5. hist. Eccl. cap. 9.

8. Secundae Synodi œcumenicae fidem circa Spiritus sancti divinitatem magno consensu amplexæ sunt Synodi tum generales, tum particulares, quae secutæ sunt, ut videre est disputatione 1. Porro pro divinitate Spiritus sancti Nicænum etiam Symbolum citare potuimus: quamquam in eo pro illa nihil in particulari sancitum fuerit, eò quod illam Arius non impugnaret expressè. Nam Nicæni Patres manifestè supponunt, Spiritum esse Deum, cum dicunt: *Credimus in Deum Patrem omnipotentem... & in Dominum Jesum Christum Filium Dei... & in Spiritum sanctum: nunquam enim Patri & Filio creaturam annuerant; nec illud, & in Spiritum sanctum, addidissent, nisi consubstantialem credidissent Trinitatem.*

Præterea, cum Patres tam de Spiritu sancto, quam de Patre & Filio, dicunt, quod in illum credant, illum aequè, ac Patrem, ac Filium apertè significant Deum esse: nam credere in aliquem, specialem habet energiam, & ad eum solum, qui verè Deus est, pertinere potest propriè. Audiamus hac de re Paschasium in præfatione: *Agnoscamus, inquit, Verbi ipsius privilegium. Credere illi quilibet potest hominum. Credere verò in illum, soli debere te majestati noveris. Sed & hoc ipsum aliud est, Deum credere, aliud est credere in Deum. Esse Deum & diabolum credere dicitur...*

In

In Deum verò credere, nisi qui pie in eum speraverit, non probatur. In Deum ergo credere, hoc est fideliter eum querere, est tota in eum dilectione transire. Credo ergo in illum, hoc est dicere, Confiteor illum, colo illum, adoro illum, totum me in ius eius ac dominium trado, atque transfundo. In professionis hujus reverentia universa divino nomini debita continentur obsequia.

Accedit auctoritas sancti Athanasii, cui Nicænorum Patrum mentem exploratissimam fuisse, nemini licet ambigere. Hic autem in synodica ad Jovianum Imperatorem epistola, eos, qui in Spiritum sanctum blasphemabant, asserentes eum creaturam esse, & à Filio factum, tamquam Nicæne fidei violatores accusat, & pravorum Confubstantialitatis interpretes. Quidam, inquit, Arianam hæresim renovare cupientes, hanc à Patribus Nicæe confessam fidem incipere contemnere, præ se ferentes quasi ab ea non dissentiant, cum interim revera eam inficiantur, male interpretantes Confubstantialitatem; & blasphemias dicentes in Spiritum sanctum, quem creaturam, & à Filio conditum asseverant.

Denique potuimus pro divinitate Spiritus sancti allegare Synodum Romanam sub Dionysio Romano Pontifice in causa Dionysii Alexandrini Episcopi: in hac enim Synodo asserta est Spiritus sancti divinitas, cum in ea damnatus est error eorum, qui Trinitatem in tres essentias distinctas & diversas separarent, contra quos definitum est, unam esse trium personarum essentiam, & tres personas unum esse Deum. Vide disp. I.

Potro ex dictis hæcenus breviter adhuc pro Spiritu sancto argumentum præscriptionis efformamus in hunc modum. Quod Spiritus sanctus sit Deus, fuit Ecclesiæ fides quarto, imò & tertio sæculo: qui enim tunc temporis Spiritum sanctum negarunt esse Deum, ab Ecclesiâ damnati, & diris devoti sunt. Ergo quod Spiritus sanctus sit Deus, fuit etiam fides Ecclesiæ duobus prioribus sæculis: alioqui dicatur, quando, ubi, quo auctore, quibus adversantibus, circa Spiritum sanctum mutata sit Ecclesiæ doctrina. Dicatur, quando, ubi, quo auctore, Ecclesiâ cœperit Spiritum sanctum credere Deum, cum antea eum creaturam crederet. Horum autem nihil unquam dici poterit: talis enim mutationis nullum prorsus extat vestigium. Ergo Ecclesiâ semper credidit Spiritum sanctum esse Deum, & cum Patre ac Filio unum Deum.

§. V.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. Spiritus sanctus per Verbum factus est. Ergo Verbi creatura est. Ergo non est Deus. R. neg. ant. Probabis ex c. I. Joan. ubi dicitur, Omnia per ipsum (Verbum) facta sunt. Ergo, &c. R. neg. confeq. Nam Scriptura non dicit omnia omnino, quæ sunt, facta esse per Verbum: alioquin etiam Pater ipse per Verbum factus esse dicendus esset, quod est absurdum. Solum itaque dicit Scriptura, omnia, quæ re ipsa facta sunt, facta esse per Verbum, ut ostenditur ex integro textu: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, &c. Sic enim legendum, non verò: Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, cum multis Patribus arbitramur, nonnullis tamen contrarium sentientibus. Sed quidquid sit, planè certum & indubitatum est apud Patres omnes, tota in textu, qui obijciunt, sumi debere in suppositione restricta, nec Spiritum sanctum, sicut nec Patrem, comprehendere. Nam, ut ait Didymus lib. I. de Spir. sanct. Spiritus sanctus non est unum ex omnibus, quæ scilicet facta dicuntur per Verbum, sed aliud extra omnia per substantiam.

Obj. 2. Qui minor est Deo, non est Deus. Sed Spiritus sanctus minor est Deo: nam minor est Patre & Filio, qui sunt Deus. Ergo, &c. R. neg. min. & prob. ejus. Probabis. Qui mittitur, minor est eo à quo mittitur. Sed Spiritus sanctus mittitur à Patre & Filio, juxta illud Joan. c. 15. Cum venerit Paracletus, quem Simonnet Theol. Tom. I.

ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit. Ergo, &c. R. neg. maj. sumptam universaliter. Is enim tantum, qui per imperium mittitur, minor & inferior est eo, à quo mittitur. Sanctus autem Spiritus non mittitur à Patre & Filio per imperium, ut mittitur servus à domino, famulus ab herede, subditus à Rege. In tantum enim dicitur mitti à Patre & Filio, in quantum ab utroque procedens, in tempore incipit esse in creatura novo modo: nam in divinis missio nihil aliud est, quam personæ ab alia procedentis præsentia in creatura per effectum aliquem temporaneum, qui personæ illi specialiter attribuitur propter specialem aliquam ejus notionem.

Obj. 3. Spiritus sanctus, quod scit, ab alio didicit, & quod habet, ab alio accepit, juxta illud Joan. cap. 16. Non loquetur à semetipso, sed quacumque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Ergo, &c. R. neg. Spiritum sanctum didicisse ea, quæ icit: sanctus enim Spiritus scientiam, quam habet, à Patre & Filio non accepit per doctrinam, sicut discipulus à Magistro, aut per infusionem, sicut Adamus in sui creatione accepit à Creatore; sed accepit ab utroque, absque ulla dependentia procedendo, & per processionem accipiendo totam substantiam divinam, quæ per se ipsam omnium scibilium notitia est. Hoc modo per processionem ab utroque accipit, quidquid habet, imò & quidquid habent, excepta paternitate, & filiatione, cum inspiratione activa, quibuscumque realia habet oppositionem. Sic autem ab illis accipit, ut nihil illis debeat, nec æstimabilius sit in Patre & Filio, dare Spiritui sancto, quam in Spiritu sancto, quidquid habet, accipere à Patre & Filio.

His consonat S. Augustinus tract. 99. in Joann. ubi facetur horum Christi verborum, Non loquetur à semetipso, sed quacumque audiet, loquetur, arduam esse interpretationem, quia Spiritus sanctus neque homo, neque Angelus, neque alia creatura factus est, hypostaticè scilicet assumendo humanam, vel angelicam, aut aliam creaturam naturam: tum illa interpretatur: Sic itaque, inquit, debemus accipere, quod de Spiritu sancto dictum est: Non enim loquetur... ut intelligamus non esse à semetipso. Pater quippe solus de alio non est; nam & Filius de Patre natus est, & Spiritus sanctus de Patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanè aliqua disparilitas in summa illa Trinitate cogitationi occurrat humana. Nam & Filius ei, de quo natus est, & Spiritus sanctus ei, de quo procedit, equalis est.... Non ergo loquetur à semetipso (Spiritus sanctus,) quia non est à semetipso; sed quacumque audiet, loquetur, ab illo audiet, à quo procedit. Audire illi scire est: scire verò esse. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo, à quo procedit, à quo illi est essentia, ab illo scientia.

Difficultati autem, quæ ex verbo futuri temporis, Audiet, formari potest, sic occurrit: Nec moveat, quod verbum futuri temporis positum est: non enim dictum est, Quicumque audivit, aut quicumque audiit; sed quicumque audiet, loquetur. Illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna est scientia. In eo autem, quod sempiternum est, sine initio & sine fine, cujuslibet temporis verbum ponatur, sive præteriti, sive præsentis, sive futuri, non mendaciter ponitur. Quamvis enim natura illa immutabilis & ineffabilis, non recipiat Fuit & Erit, sed tantum Est... tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, & nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus, Et fuit, & erit, & est. Fuit in præteritis sæculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquam defuit: erit, quia nunquam deerit: est, quia semper est... Semper itaque audit Spiritus sanctus, quia semper scit. Ergo & scivit, & scit, & sciet; ac per hoc & audivit, & audit, & audiet; quia, sicut jam diximus, hoc est illi audire, quod scire, & scire illi hoc est, quod esse. Ab illo igitur audivit, audit, & audiet, à quo est: ab illo est, à quo procedit. Porro ibidem docet Spiritum sanctum non solum à

Patre, sed etiam à Filio procedere. *Cur ergo non credamus, inquit, quod etiam de Filio procedat Spiritus sanctus; cum Filius quoque ipse sit Spiritus? Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se representans discipulis suis, insufflans diceret: Accipite Spiritum sanctum. Quid enim aliud significavit ista insufflatio, nisi quod procedat Spiritus sanctus & de ipso? Sensit igitur nobiscum Augustinus Spiritum sanctum ab utroque, Patre scilicet & Filio, audire & accipere in sensu explicato; quamvis tract. 100. illud Christi, Quia de meo accipiet, interpreteretur de processione Spiritus sancti, non à Filio, sed à Patre, quia nimirum Christus non dixit, de me, sed, de meo. Hæc autem sunt ejus verba: Quid vultis amplius? Ergo à Patre accipit Spiritus sanctus, unde accipit Filius: quia in hac Trinitate de Patre natus est Filius, de Patre procedit Spiritus sanctus. Qui autem de nullo natus sit, de nullo procedat, Pater solus est.*

Obj. 4. Si Spiritus sanctus Deus est, vel ingenuus est, vel genitus. Non primum: alioquin in Deo duo sunt ingenui. Non secundum: nam si genitus est, vel genitus est à Patre, & tunc, duo sunt Filii: vel genitus est à Filio, & tunc Pater nepotem habet. R. neg. seq. maj. Nam ut Spiritus sanctus sit verus Deus, necesse non est, ut sit ingenuus aut genitus, sed sufficit si procedat à Patre & Filio in identitatem substantiæ, seu ut ab utroque, non de non exstantibus, sed de utriusque substantia producat. Sic autem à Patre & Filio producit Spiritus sanctus: nam Pater & Filius, sese mutuo redamantes, producant personam, quæ vi suæ processionis, per se primò est amor ille, quo se mutuo redamant, adeoque per identitatem est illud omne divinum, cui amor ille, quo se mutuo redamant Pater & Filius, identificatur; & quocum ipsa non habet oppositionem relativam, quod est habere totam Patris & Filii substantiam. Hæc autem persona Spiritus sanctus est, qui proinde sic à Patre & Filio procedit, ut procedendo totam utriusque substantiam accipiat, seu, ut idem est, de tota utriusque substantia producat.

Dices. In creatis nihil est, quod ab alio procedat in identitatem substantiæ, quin ab eo generetur. Ergo etiam in divinis gratis & sine fundamento asseritur una persona in identitatem naturæ procedere ab alia, à qua tamen non generatur. R. neg. conseq. quæ & iniqua & absurda est. Audiamus Gregorium Nazianzenum, proponentem & exsultantem hanc instantiam, orat. de Spiritu sanct. quæ est quinta de Theologia: Quid ergo, Spiritus sanctus est Deus? Maxime. Consubstantialis igitur? Provisus, siquidem Deus. Da igitur mihi, inquit, ex eodem alterum Filium, alterum, qui filius non sit, & tamen ejusdem cum illo substantia: ac Deum & Deum admittam. Da tu quoque mihi Deum alium, Deique naturam, & tibi trinitatem aliam cum iisdem nominibus ac rebus dabo. Cum vero Deus unus sit, atque una suprema natura, unde tandem similitudinem tibi representabo? An rursus postulas ex terrenis rebus atque humanis eam duci? Valde profecto turpe est, nec turpe dumtaxat, sed etiam admodum stultum & inane, ex humilibus rebus superarum celestiumque simulacrum sumere, &c.

Obj. 5. Spiritus sanctus in sacris litteris nec Deus nominatur, nec adorari dicitur, aut jubetur, nec quicquam eum adorasse, aut ei supplicasse legitur. Ergo sine fundamento asseritur Deus. R. ad 1. partem ant. 1. falsum esse, quod in sacris litteris Spiritus sanctus non nominetur Deus, ut patet ex §. 1. prob. 1. 2. dato, quod Spiritus Sanctus non nominetur Deus in sacris litteris, saltem, quod sufficit, sacras litteras ei passim attribuisse ea, quæ nulli creaturæ, & soli Deo convenire possunt, ut fusè superius ostensum est.

Ad reliquas antecedentis partes R. non omnia, quæ tamen sunt de fide, scripta esse; præter Verbum divinum à sacris Authoribus scripto mandatum, aliud extare non scriptum, sed viva voce traditum Ecclesiæ, & parem cum scripto habens auctoritatem. Sic docet S. Basilius lib. de Spir. sanct. c. 27. Dogmata, inquit, quæ

in Ecclesia prædicantur, quedam habemus è doctrina Scripturæ prodita, quedam rursus ex Apostolorum traditione in mysterio, id est, in occulto tradita recipimus. Quorum utraque parem vim habent ad pietatem nec his quicquam contradicit, quisquis sanè vel tenuiter expertus est, quæ sint jura Ecclesiastica.

Quod autem Spiritus sanctus, perinde atque Pater & Filius, adorari possit & debeat, docet verbum non scriptum, seu traditio, cuius planè indubitatum argumentum est perpetua Ecclesiæ consuetudo in adhibenda hac glorificationis formula, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, seu, quod idem est, Gloria Patri, & Filio, cum Spiritu sancto: nam conjunctio, &, & præpositio, cum, eandem planè vim habent, ut notat S. Basilius lib. de Spir. sanct. c. 27. Hæc porro glorificationis formula in Ecclesia tum Orientali tum Occidentali usitatissima fuit, saltem quarto sæculo, ut testatur S. Basilius lib. de Spir. sanct. c. 29. & hæcenus receptissima est: imò in Ecclesia etiam tribus prioribus sæculis receptam & usitaram fuisse, idem S. Doctor eod. cap. probat auctoritate veterum, Africani scilicet historici, Gregorii Thaumaturgi, Firmiliani, & Dionysii Alexandrini, cujus secundæ ad cognominem Romanum Episcopum epistolæ hæc refert verba: His congruenter & nos, etiam forma regulæque à senioribus, qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agere, ac etiam vobis nunc scribere desinimus: Deo autem Patri & Filio Domino nostro Jesu Christo cum sancto Spiritu gloria & imperium in sæcula seculorum. Ex quibus sic concludit idem S. Doctor: Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei sufficiunt hæc, quæ dicta sunt, quod recipimus vocem (nempe præpositionem, cum, in glorificatione) adeo gratam & amicam sanctis, in super & tam diutino usu comprobata, quæ ex quo tempore annunciatum Evangelium usque ad præsens, demonstratur in Ecclesiis usitata fuisse.

Dices. Prioribus Ecclesiæ sæculis fuit etiam valde usitata hæc glorificandi formula: Gloria Patri & Filio in Spiritu sancto. Qua formula Spiritus sanctus non annumeratur, sed solum subnumeratur Patri & Filio. R. hoc negando; nam præpositio, in, eandem habet energiam, quam præpositio, cum, & conjunctio, &, ut ostendit S. Basilius lib. de Spir. sanct. c. 25. ubi sic loquitur: Ego nequaquam dixerim hanc syllabam, in, significare sensum minus honorificum; imò potius, si sanè accipiat, ad maximam Spiritus celsitudinem erigere mentem; quandoquidem observavimus hanc frequenter usurpari pro, cum, in scripturis. Quod adhuc probat inductione.

Porrò simili modo solvenda est hæc objectio: In Scripturis de Patre dicitur ex quo, de Filio per quem, de Spiritu sancto in quo. Ergo sunt inter se diversi & inæquales. Nam conclusio neganda est, quia voces ex quo, per quem, in quo, eandem vim habent in Scripturis, cum de eadem persona dicantur. Quoniam, inquit Apostolus, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in sæcula.

Obj. 6. Spiritus sanctus capax est doloris & gemituum. Ergo non est Deus. R. neg. ant. Prob. Rom. c. 8. dicitur: Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Ergo, &c. R. neg. conseq. Sensus enim verborum Apostoli est, quod Spiritus sanctus per interiorē gratiam, hoc est, per illustrationem & inspirationem doceat, & moveat nos efficaciter ad orandum & gementem sicut oportet ad salutem. Sic Apostolum interpretatur S. Augustinus in lib. contra sermonem Arrianorum c. 25. Non ergo, inquit, scimus per nos ipsos, quid oramus sicut oportet, sed ipse Spiritus interpellat, id est interpellare nos facit, quæ sunt secundum Deum. Quod nisi faciat, non oramus nisi secundum istum mundum.

ARTICULUS III.

Utrum tres personæ divinæ sint unus Deus.

RESPONSIO.

Tres Personæ divinæ sunt unus Deus.

Est de fide contra Trithēitās, & eorum parentem Philoponum Alexandrinum, qui sexto seculo, dum quosdam hæreticos acriter infectaretur, ipse in hæresim lapsus est, docendo tres personas divinas esse tres Deos. A Trithēitis voce tenus dissensit Joachimus Abbas sæculo duodecimo, asserendo tres personas esse quidem unum Deum, sed unitate logica, vel collectionis tantum, sicut plures homines sunt unus homo, vel plures fideles una Ecclesia; non verò unitate numerica: volebat enim in Deo non solum esse tres personalitates, sed etiam tres essentias, seu naturas, numero distinctas. Sed contra illos omnes,

Prob. Resp. 1. ex Script. Nam Christus Matth. c. 28. dicit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Unum igitur est nomen autoritatis, scilicet, virtutis, essentiae & divinitatis trium personarum, hoc est, una trium personarum est autoritas, virtus, essentia, divinitas. Ergo tres personæ sunt unus Deus. Præterea, ex Scriptura habemus duo. 1. Quod Pater sit verus Deus, quod Filius sit verus Deus, quod Spiritus sanctus sit verus Deus. 2. tamen quod unicuique sit verus Deus. Nam dicitur Deut. cap. 4. *Ipse est Deus, & non est alius præter eum.* Et Isaia c. 43. *Ego sum Dominus, & absque me non est Deus.* Ergo Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt unus Deus. Quod autem Scriptura loquatur de unitate numerica, patet tum ex traditione Patrum, tum ex iudicio Ecclesiæ, quæ eorum, qui hanc unitatem tollere, vel aliam inducere tentant, doctrinam condemnavit. Sic Joachimi sententiam damnavit Synodus Lateranensis quarta, cap. 2. ubi definitur trium personarum essentiam seu naturam numero unicam esse, & eos, qui Joachimi doctrinam in hac parte defendere, vel approbare præsumperint, tamquam hæreticos ab omnibus esse confutandos.

Prob. 2. autoritate Patrum Græcorum. Ad instar omnium nobis erunt Athanasius in epistola ad Serapionem de Spir. sanct. *Sancta*, inquit, & *beata Trinitas*, indivisa est, & unita in se, & ubicumque Pater dicitur esse, una est cum eo & ipse Verbum, & in Filio Spiritus Una est deitas, & unus Deus, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus. Gregorius Nazianzenus in orat. quæ est prima de pace: *Trinitas*, inquit, illis (sanctis Angelis) Deus unus est, & esse creditur, non minus propter concordiam, quam propter substantiæ identitatem. Epiphanius hæc. 62. num. 3. *Unum*, inquit, esse re vera Deum, neque præter hunc alterum, manifeste communis Ecclesiæ consensu proficitur ... Monarchiam prædicamus ... sed una Trinitatem confitemur, unitatem, inquam, in trinitate, & trinitatem in unitate, unamque Patris & Filii ac Spiritus sancti divinitatem. Cyrillus Alexandrinus l. 9. in Joann. *In unam*, inquit, deitatis naturam conveniente, collectæque sanctæ Trinitate, unus in nobis est Deus. Et Sophronius in sua ad Sergium epistola, quæ extat in actione 11. Synodi sextæ: *Trinitatem*, inquit, in unitate credimus, & unitatem in trinitate glorificamus: trinitatem quidem ob tres substantias; unitatem verò ob singularitatem divinitatis.

Prob. 3. autoritate Latinorum Patrum, pro quibus omnibus sint Ambrosius lib. 2. de fide: *Unus & solus Deus ... unus Deus*, non ut ipse sit Pater & Filius, sicut impius Sabellius asserit, sed quia Patris & Filii Spiritusque sancti una divinitas sit. Augustinus lib. 1. de Trin. c. 4. *Omnes*, inquit, quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, divinorum librorum veterum & novorum catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater & Filius & Spiritus sanctus, unius

Simonet Theol. Tom. I.

eiusdemque substantiæ, inseparabili aequalitate divinam insinuent unitatem; ideoque non sint tres Dii, sed unus Deus. Et S. Fulgentius in resp. ad septimam objectionem Arianorum, ubi postquam probavit unam esse naturam & essentiam divinam, sic concludit: *Digne itaque Patrem & Filium & Spiritum sanctum, personarum proprietate servata, unum colimus Deum.*

Prob. 4. autoritate Conciliorum. 1. Synodus Romana sub Damaso contra Apollinarem congregata, in suis anathematismis sic ait: *Si quis non dixerit Patris & Filii & Spiritus sancti unam divinitatem, potestatem, maiestatem ... anathema sit ... Si quis partiat divinitatem, singillatim Deum Patrem dicens, & Deum Filium ejus, & Deum Spiritum sanctum, asserimetque Deos dici, & non Deum, propter unam divinitatem ac potentiam, quam credimus & scimus, Patri & Filio ac Spiritui sancti, Deum unum in tribus personis ... anathema sit.* Nomen namque Deorum & Angelis & Sanctis omnibus à Deo est impositum & donatum. De Patre autem & Filio & Spiritu sancto, propter unam & aequalem divinitatem, non nomen Deorum, sed Dei, nobis ostenditur Hæc est ergo salus Christianorum, ut credentes Trinitati, id est, Patri & Filio & Spiritui sancto, & in eam baptizati, veram solamque divinitatem, potentiam, maiestatem, & substantiam ejusdem sine dubio credamus.

2. Toletana Synodus sexta, in professione fidei hæc habet: *Credimus & profitemur sacratissimam & omnipotentissimam Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unum Deum solum, non solitarium, unius essentiae, virtutis, potestatis, maiestatis, uniusque naturæ, discretam inseparabiliter personis, indiseretam essentialiter substantia deitatis ... In hac autem Trinitate tanta est unitas substantiæ, ut pluralitate careat, & aequalitatem teneat. Nec minor in singulis, quam in omnibus, nec major in omnibus, quam in singulis personis manet.*

3. Toletana undecima sic loquitur: *Confitemur & credimus sanctam atque ineffabilem Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unum Deum naturaliter esse, unius substantiæ, unius naturæ, unius quoque maiestatis atque virtutis. Et inferius: Cum relative tres personæ dicantur, una tamen natura vel substantia creditur. Nec sicut tres personas, ita tres substantias prædicamus: sed unam substantiam, tres autem personas.*

4. Synodus Mediolanensis sub Mansueto in expositione fidei, ad Constantinum Pogonatium missa, dicit: *Profitemur nos credere indivisibilem Trinitatem, hoc est, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unum Deum, ita unum ut trinum, & ita trinum ut unum: Trinitatem in distinctis atque discretis personis, hoc est, Patrem ex quo omnia; Filium, per quem omnia; Spiritum sanctum, in quo omnia; unius tamen divinitatis, unius essentiae, uniusque substantiæ: in tribus quidem subsistentiis seu personis, ut Pater pater sit, Filius filius sit, Spiritus sanctus spiritus sanctus sit: in una natura unaque substantia, ut Deus unus & solus & summus credatur: non tres naturas introducetes, ut Arius, &c.*

5. Synodus Romana sub Agathone, in sua ad eundem Constantinum synodica epistola ita loquitur: *Credentes in Deum Patrem omnipotentem ... & in Filium ejus unigenitum ... & in Spiritum sanctum ... trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate: unitatem quidem essentiae, trinitatem verò personarum seu subsistentiarum: Deum Patrem confitentes, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum: non tres Deos, sed unum Deum, Patrem & Filium & Spiritum sanctum: non trium nominum subsistentiam, sed trium subsistentiarum unam substantiam; quorum una essentia, seu substantia, vel natura, id est, una deitas, una aternitas, una potestas, unum imperium, una gloria, una adoratio, &c.*

6. Lateranensis quarta generalis cap. 1. ait: *Firmiter credimus, & simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus ... Pater & Filius & Spiritus sanctus: tres quidem personæ, sed una essentia, substantia seu*

Arud Theol.
dor l. 5. hist.
c. 11.

natura simplex omnino ... *Hæc sancta Trinitas secundum substantiam communem individua, & secundum personales proprietates discreta, per Moysen & sanctos Prophetas doctrinam humano generi tribuit salutarem.* Et c. 2. sic contra Joachimum pronunciat: *Credimus & confitemur quod una quedam summa res est que veraciter est Pater & Filius & Spiritus sanctus, tres simul persone, & singularem qualibet earumdem: & ideo in Deo trinitas est solummodo, non quaternitas; quia quelibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia sive natura divina, que sola est universorum principium.* In Deo igitur non est plerumque naturarum collectio, sed una singulariter natura, communis tribus personis, quæ proinde unam singulariter divinitatem habent, adeoque sunt unus singulariter Deus.

Obj. 1. Usus invaluit in universa Ecclesia, ut dicantur tres hypostases. Ergo tres sunt substantia; seu essentia; divinae. Ergo tres sunt Dii. R. neg. conseq. utramque. Nam in universa Ecclesia usus sensim invaluit, ut dicantur tres hypostases, quia usus sensim invaluit, ut vocabulum hypostasis accipiat tantum pro substantia, seu pro re per se existente & subsistente, quæ in rationalibus Persona nuncupatur. Itaque cum dicimus esse in Deo tres hypostases, non tres essentias seu naturas dicimus, sed tres res relativas, per se subsistentes, tres personas.

Porro sub Constantii obitum, circa vocabulum hypostasis exortum est grave dissidium inter Catholicos Antiochenos, quorum alii nuncupabantur Eustathiani, quibus Paulinum Episcopum ordinavit Lucifer Calaritanus; alii vero Meletiani, qui parebant Meletio, qui cum ab Arianis Antiochiæ Episcopus ordinatus esset præter omnium expectationem, iussus à Constantio quid de Verbo sentiret, pro concione disserere, illud Patri consubstantialia professus est, & propter hanc professionem aliquantulum post à suis promotoribus Antiochia ejectus, & pulsus in exilium. Exulante igitur Meletio, Meletiani vehementer altercati sunt cum Eustathianis; his unam tantum hypostasim dicendam esse contendentibus, dum illi tres esse dicendas contenderent.

Ex utraque factione aliqui cum venissent ad Synodum Alexandrinam, quam convocavit Athanasius & Eusebius Vercellensis, & ab Episcopis interrogati & auditi fuissent, deprehensum est, meram esse de voce controversiam; iis, qui unam tantum dicebant hypostasim, nomine hypostasis usum sive naturam intelligentibus; illis vero, qui tres hypostases dicebant, hypostasis nomine significantibus substantiam: ita ut hi, Arium detestantes, cum tribus hypostasibus unam usum; illi vero, execrantes Sabellium, cum una hypostasi tres per se existentes profiterentur. Quare Synodus singulis liberam reliquit unius vel trium hypostaseon usurpationem; statuitque ut ab iis, qui communionem ecclesiasticam expeterent, non aliud exigeretur quam ut detestarentur omnes hæreses, Arianam scilicet, Sabellianam, Samosatenam, &c. execrarentur eos, qui dicerent Spiritum esse creaturam, & divisum à substantia Filii, atque Nicenam fidem eamque solam admitterent & confiterentur.

His sapienter ab Alexandrina Synodo constitutis, sublata non est discordia, sed diu postea eadem contentiones inter Catholicos Antiochia agitate sunt. Patet ex Hieronymi ad Damasum epistola, quæ incipit, *Quoniam vetusto*, & ex qua apparet eum à Meletianis vexatum esse, quod tres hypostases nolleret dicere. *Post Nicenam fidem, post Alexandrinum, juncto pariter Occidente, decretum, trium hypostaseon ab Arianorum presule* (sic vocat Meletium, qui ab Arianis ordinatus fuerat Episcopus) *(Campensibus)* sic vocat Antiochenos qui Meletium sequebantur, & qui cum eo post ejus ab exilio reditum conventus suos extra urbem agere coacti fuerant,) *novellum à me, homine Romano, nomen exigitur Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes, ajunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus,*

ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus: Si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confiteretur, anathema sit. Et quia vocabula non edificimus, hæretici judicamur.

Tres autem hypostases dicere verebatur Hieronymus, tum quia Meletii & Meletianorum fides ei suspecta erat; tum quia, ut ait in eadem epistola, tota secularium literarum schola nihil aliud hypostasim nisi usum norat; tum quia ad veræ fidei professionem sufficiebat dicere unam substantiam, & tres personas per se subsistentes. Quare nollebat dicere tres hypostases, nisi juberet dici Romanus Pontifex. Sufficiat nobis dicere, unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coeternas. *Taceantur tres hypostases, si placet, & una teneatur Aut si rectum putatis tres hypostases cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, venenum sub melle latet.* Porro errabat Hieronymus errore facti, 1. In eo quod malè suspicabatur de fide Meletii, & eorum, quibus præerat; erant enim verè orthodoxi, ut patet ex præfate synodi Alexandrinæ Synodica epistola, quæ Meletianos Arianam hæresim execratos esse testatur, & ex iis quæ ab Arianis passus est Meletius; atque ex facto Basilii, Gregorii Nazianzeni, aliorumque orthodoxorum Orientis Episcoporum, Athanasio cum suis Ægyptiis excepto, qui cum Meletio communicabant, nec tamen cum Ariano Episcopo communicassent. 2. In eo, quod non advertebat usum in exterorum schola semper aut saltem communiter acceptam esse, non pro substantia communi, quam secundam vocant, sed pro substantia prima, singulari, individua, & per se subsistente.

Hieronymus in eadem epistola hæc habet verba notatu digna: *Non novi Vitalem, Meletium respice, ignoro Paulinum.* Ex quibus apparet tunc temporis Antiochiæ tres fuisse Episcopos, Meletium, Paulinum, & Vitalem. Meletius cum iis tres hypostases defendebat. Vitalis, qui à Meletio, cujus fuerat Presbyter, ad Appollinarem defecerat, & Antiochenorum Appollinaristarum creatus fuerat Episcopus, rectè sentiebat de Trinitate, & Meletio de tribus hypostasibus assensum confentiebat. Paulinus, Eustathianorum Episcopus, Alexandrinæ Synodi decreto consenserat, & fidei professionem ediderat, quæ extat apud S. Epiphanium, hæc. 77. num. 21. & in qua simul trium hypostaseon & unius hypostasis secundum expositiones in Alexandrina Synodo factas doctrinam amplectebatur. Damasus & aliorum Occidentalium Episcoporum communionem obtinuerat, cum eo communionem etiam iniere Athanasius & Epiphanius, quos secutus est Hieronymus, qui & à Paulino ordinatus est Presbyter.

Porro professionem edendi Paulino occasio fuit, quod eum coram S. Epiphanio Vitalis Sabellianismi accusasset. Unde facile colligit eum eatenus unam tantum hypostasim dixisse, & tres rejecisse; quod confirmatur ex Theodoro lib. 5. hist. c. 3. ubi Flavianus Meletii Presbyter, & ejus postea successor, Paulino jactanti communionem Damasii coram Sapere Magistro Militum, objectat quod rejiceret tres hypostases, quas tamen diutè prædicabat Damasus. Paulinus igitur diu post Alexandrinam Synodum unam tantum in Deo hypostasim professus est, sed tandem ad amovendam à se Sabellianismi suspicionem, professionem fidei ediderat, & unam ac tres hypostases secundum interpretationes Alexandrinæ factas comprobabat, cum ad Damasum scripsit Hieronymus.

Denique Meletianorum sententia, quam etiam Basilii & Epiphanius amplexi sunt, & defenderunt, sensim prævaluit. Nam Episcopi Constantinopolim anno 382. convocati, in sua ad Damasum epistola profitentur se credere Patri & Filii & Spiritus sancti unam deitatem & usum in tribus perfectis hypostasibus seu personis. Hos postea imitati sunt Patres Calcedonenis Synodi, Patres Synodi Constantinopolitanæ II. &c. Demum universa secuta est Ecclesia, vocabula per-

personæ & hypostasis in eodem sensu indifferenter usurpans.

Obj. 2. Verus & unus Deus est Pater Christi. Sed tres personæ non sunt Pater Christi. Ergo tres personæ non sunt unus verus Deus. *R. dist. maj.* Unus & verus Deus, sumptus in suppositione inadequata pro prima persona divina, est Pater Christi, C. maj. Unus & verus Deus, sumptus in suppositione adequata pro omnibus personis divinis, est Pater Christi, N. maj. & concessa min. dist. cont. Ergo tres personæ non sunt unus verus Deus, sumptus in suppositione inadequata, C. conf. Sumptus in suppositione adequata, N. conf.

Obj. 3. Pater, Filius, & Spiritus S. sunt alius, & alius, & alius, Sed Pater, Filius, Spiritus S. sunt Deus. Ergo Deus est alius, & alius, & alius. *R. dist. maj.* Pater, & Filius, & Spiritus S. sunt alius, & alius, & alius ratione personalitatum, C. major. Ratione essentiae, N. major. & concessa min. dist. conf. Ergo Deus est alius, & alius, & alius ratione personalitatum, C. conf. Ratione essentiae, Neg. conf. Itaque quia Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sunt tres personæ distinctæ, verus Deus, quamvis unus ratione essentiae, est tres personæ realiter distinctæ.

Obj. 4. Tres personæ divinæ sunt tres substantiæ, Ergo sunt tres Dii. Ergo non sunt unus Deus. *R. Tres personæ divinas esse tres substantias relativas, sed identificatas uni essentiae & substantiæ absolutæ, & ita esse tres substantias relativas, habentes unam essentiam, unam substantiam absolutam, unam divinitatem. Unde nego utramque conf.*

Obj. 5. Si Pater & Filius sunt unus & idem Deus, unus & idem Deus est genitus, & non est genitus. Falsum conf. Ergo, &c. *Resp.* Unum & eundem Deum, sumptum in suppositione adequata, esse genitum secundum unam personam, & non esse genitum secundum aliam, seu esse genitum quatenus est filius, & non esse genitum quatenus est pater: quod est verum.

At inq. Ergo in uno & eodem sunt prædicata contradictoria. *R.* Esse prædicata contradictoria in uno & eodem, qui simul est plures personæ realiter oppositæ & distinctæ. Talis autem est Deus, qui simul est una essentia absoluta, & plures personæ realiter oppositæ.

Obj. 6. Qui nec gignit, nec gignitur, nec procedit, non est verus Deus. Sed tres personæ nec gignunt, nec gignuntur, nec procedunt. Ergo tres personæ non sunt verus Deus, proindeque non sunt unus Deus. *Resp. neg. min.* Nam hæc propositio, Tres personæ non gignunt, nec gignuntur, nec procedunt, est propositio universalis, & æquivalens isti: Omnes personæ non gignunt, nec gignuntur, nec procedunt; quæ æquivaleret huic: Nulla persona gignit, nec gignitur, nec procedit: quod est falsum.

Obj. 7. Si in Deo sunt tres personæ, & una essentia, in Deo est quaternitas, non trinitas. *R. neg. seq.* Quia una illa essentia identificatur tribus personis, & sic non facit cum illis numerum. *At inq.* In Deo erunt tres res relativæ, & una res absoluta. Ergo in Deo erunt quatuor res. Ergo in Deo erit quaternitas, non trinitas. *R. neg.* in Deo tres res relativæ cum re absoluta esse quatuor res; obstat enim identitas rei absolutæ cum tribus rebus relativis.

Obj. 8. Non est una essentia in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto. Ergo Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus non sunt unus Deus. *Neg. ant. Probabis.* Si esset una essentia in Patre & Filio & Spiritu S. non distinguerentur inter se realiter. *Neg. seq. Probabis.* Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Sed Pater, & Filius, & Spiritus S. erunt eadem uni tertio. Ergo erunt iidem inter se. Ergo non distinguerentur inter se realiter. *Resp. dist. maj.* Quæ sunt eadem uni tertio finito, & incommunicabili, sunt eadem inter se, C. maj. Quæ sunt ea-

dem uni tertio infinito, & propter infinitam secunditatem communicabili pluribus realiter oppositis: proindeque realiter distinctis, qualis est essentia divina, N. maj.

Dices. Si est una divinitas in Patre, & Filio, & Spiritu S. valebit hic syllogismus expositivus: Hæc divinitas est Pater: Hæc divinitas est Filius: Ergo Filius est Pater. Ergo, &c. *Resp.* Hunc syllogismum non esse expositivum, nisi specie tenus, & esse re ipsa categoricum: nam medius terminus, nempe hæc divinitas, sic est singularis formaliter, ut sit æquivalenter universalis: quia sic est unica numero divinitas, ut propter secunditatem sit communicabilis, & communicetur pluribus realiter distinctis. Unde in allato syllogismo medius terminus est capax distributionis, & sic exprimi potest: Quidquid est divinitas, cum ergo non distribuatur: nam falsæ sunt hæc propositiones: Quidquid est divinitas, est Pater: quidquid est divinitas, est Filius: syllogismus non est in forma, & ita non valet conclusio.

Obj. 9. Si Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, simul sunt tres res, & una tantum res. Sed hoc implicat. *R.* Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse simul tres res, & unam tantum rem, non sub eadem, sed sub diversis rationibus: sunt enim tres res ratione personalitatum, & una tantum res ratione essentiae, in quo nulla est implicancia.

Quæres utrum mysterium Trinitatis possit cognosci evidenter lumine naturali. *Resp.* Non posse: nam Christus dicit Matth. c. 11. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et ratio est, quia Deus non cognoscitur naturaliter, nisi ex creaturis. Sed creaturæ non ducunt in cognitionem Dei, ut trinus est in personis, sed tantum ut unus est in essentia, eod quod causentur ab eo per omnipotentiam, quæ una & eadem est in tribus personis. Ergo, &c.

Obj. Naturaliter cognoscimus Deum esse omnipotentem. Sed ad omnipotentiam pertinet Deum posse generare Filium ejusdem secum essentiae. Item naturaliter cognoscimus sine consortio & societate non esse perfectam felicitatem. Ergo cum etiam naturaliter cognoscamus Deum esse beatissimum, consequens est naturaliter, etiam cognosci in Deo esse pluralitatem personarum. Item naturaliter notum est, communicare se infinito modo, esse perfectionem infinitam, proindeque Deum non posse ea carere. Ergo naturaliter notum est in Deo unam personam alteri communicare essentiam divinam. Item multi veteres Philosophi mentionem fecerunt mysterii Trinitatis.

Resp. ad 1. neg. min. Nam ad omnipotentiam pertinet tantum, ut Deus possit ad extra producere plura ac plura, & perfectiora ac perfectiora in infinitum. *R. ad 2.* Naturaliter cognosci non posse, quod ad perfectam felicitatem requiratur consortium & societas in ente infinite perfecto. *R. ad 3.* Non esse naturaliter evidens communicationem fieri posse sine divisione naturæ; & ita non est naturaliter evidens, communicationem ad intra esse possibilem. *Ad 4.* *R.* Philosophos illos notitiam Trinitatis, si quam habuerunt, vel ex traditione fidelium, vel ex lectione librorum sacrorum hausisse.

DISPUTATIO V.

De Processionibus divinis.

ARTICULUS I.

Utrum Filius in divinis procedat à Patre.

Resp. 1. Filius in divinis procedit à Patre. Est de fide. *Prob. 1.* ex Scriptura: nam Filius de se ipso ait Joan. cap. 7. *A me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio enim, quia ab ipso sum, & ipse me misit.* Et cap. 8. *Ego enim*

enim ex Deo processit, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit. Et cap. 16. Exivi à Patre, & veni in mundum. Unde Pater sic alloquitur Filium, Psalm. 109. Ex utero ante luciferum genui te. Scripturam Patres unanimi consensu sequuntur, & de reali processione Filii à Patre interpretantur.

Prob. 2. Ex Conciliis, ex Nicæno & Constantinopolitano, in Symbolo, ubi Filius dicitur esse genitus, non factus, & ex Patre natus. 2. Ex omnibus aliis Conciliis generalibus, à quibus Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum approbatum & confirmatum est. 3. Ex Lateranensi IV. cap. Firmiter, ubi definitur Filium à solo Patre esse. Conciliis addimus Symbolum Athanasii, in quo dicitur: Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.

Prob. 3. ratione. Si Filius non procederet à Patre, non distingueretur ab eo realiter. Falsum consequens. Ergo, &c. Minor est de fide. Prob. seq. maj. In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio. At si Filius non procederet à Patre, non haberet cum eo relativam oppositionem. Ergo non distingueretur ab eo realiter. Major continet axioma theologicum, fundatum in communi consensu Patrum, & in evidenti ratione, quia in ente supremo, & simplicissimo, ea omnia unum esse necesse est, quæ inter se non opponuntur; & in tali ente nulla alia oppositio reperiri potest, quam relativa. Prob. seq. min. quia in Deo nulla alia oppositio relativa, præter eam quæ fundatur in processione unius personæ ab alia, excogitari potest, quæ non repugnet infinitæ ejus perfectioni.

Resp. 2. Filius in divinis procedit à solo Patre. Est de fide.

Prob. 1. Ex Concilio Lateranensi IV. cap. Firmiter, ubi dicitur: Pater à nullo, Filius autem à solo Patre, ac Spiritus Sanctus ab utroque pariter. 2. Ex Symbolo Athanasii, verbis supra relatis. 3. Ratione, quia si Filius non procedit à solo Patre, vel procedit etiam à se ipso, vel ab essentia divina, vel à Spiritu Sancto, vel denique à persona aliqua divina, distincta à Patre & Spiritu Sancto. Sed nihil horum dici potest. Non primum, aut secundum, ut patet ex dictis a. 1. Non tertium, quia Spiritus Sanctus procedit ab ipso Filio, ut probabitur. Non quartum, quia tres tantum sunt personæ in Deo. Ergo, &c.

Resp. 3. Processio Filii à Patre in divinis, est processio ad intra, non ad extra. Est de fide.

Prob. Quia productio ad intra dicitur ea, quæ habet terminum immanentem producenti. Sed processio Filii à Patre in divinis habet terminum perfectissimè immanentem producenti: Filius enim in divinis perfectissimè immanet Patri; cum una & eadem sit natura & substantia Patris & Filii in divinis. Unde Filius ipse, Joan. c. 14. dicit: Ego in Patre, & Pater in me est. Ergo, &c.

Resp. 4. In divinis processio Filii à Patre non est effectio. Est de fide, & expressè definitum à Nicæno, & Constantino in Symbolo.

Prob. Quia effectio propriè dicta vel est actio, qua res transit à non esse ad esse, vel productio libera Deo, & rei contingentis; vel actio qua res quæ producitur, accipit esse diversum & distinctum ab esse rei producentis. At 1. Filius in divinis nunquam transit à non esse ad esse, ut constat ex Nicæno, anathematizante eos, qui de Filio dicunt: Erat quando non erat. Ex Constantinopolitano, desinente in Symbolo: Filium ex Patre natum esse ante omnia secula. Et ex Lateranensi IV. dicente c. 1. Filium esse à Patre absque initio. Et cap. 2. Patrem ab æterno generando Filium, suam ei substantiam dedisse. 2. Productio Filii in divinis non est libera Patri, sed absolutè necessaria: nec Filius in divinis est ens contingens, sed planè necessarium, ut constat ex Nicæno anathematizante eos, qui Filium Dei mutabilem esse affirmant. 3. Filius in divinis non accipit esse diversum ab esse Patris: accipit

enim ipsam essentiam, & naturam Patris, ut constat ex Nicæno & Constantinopolitano, desinientibus in Symbolo: Filium esse Patri consubstantialem; & ex Lateranensi IV. cap. 2. verbis modò laudatis, &c. Ergo processio Filii à Patre non est effectio.

Resp. 5. In divinis processio Filii à Patre est generatio propriè dicta. Est de fide.

Prob. 1. Ex Scriptura: nam Pater æternus alloquens Filium, sic ait Psalm. 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et Psalm. 109. Ante luciferum genui te. Item Isaias de eodem Filio Dei in carne mortali venturo vaticinans, sic exclamat cap. 53. Generationem ejus quis enarrabit? Quæ verba non solum de ejus incarnatione temporanea, sed etiam & potissimum de æterna ejus processione intelligenda sunt. Scripturæ subscribunt Patres omnes.

2. Ex Conciliis generalibus, Nicæno scilicet, Constantinopolitano, & Lateranensi IV. à quibus expressè definitur Filium Dei esse genitum. Conciliis generalibus adjungere possumus Symbolum Athanasii.

3. Ratione, quia in divinis Pater est propriè pater, & Filius est propriè filius: nam, ut ait Nazianzenus in tractatu de fide: Quis Catholicorum ignorat Patrem verè esse Patrem, Filium verè esse Filium, &c. Sed de ratione patris est generare, & de ratione filii generari. Ergo Filius in divinis generatur à Patre. Ergo processio Filii à Patre est generatio. Unde rectè Synodus Forojulienfis sic ait: Pater verus Deus, verè & propriè Pater est, qui genuit ex se, id est, ex sua substantia, intemporaliter & sine initio verum Filium... & Filius verus Deus, verè & propriè est Filius, qui ante omnia secula genitus est de Patre intemporaliter, & absque ullo initio.

Obj. 1. Si Filius procedit à Patre, Pater est causa Filii. Falsum consequens. Ergo, &c. Resp. neg. seq. major. Nam Filius non procedit à Patre, ut aliquid contingens, & cum dependentia accipiens naturam distinctam à natura Patris. Unde Filius in divinis non potest dici effectus Patris, nec Pater dici causa Filii; cum causa apud nos significet id, à quo est aliquid contingens, dependens, & naturæ realiter distinctæ à natura causantis.

At inquires. Si Filius procedit à Patre, Pater est principium Filii. Ergo est etiam causa. R. neg. consequens. Ratio disparitatis est, quia principium significat præcisè id, à quo est aliquid. Græci tamen Patres vocant Patrem æternum aition Filii, quia nomine causæ non plus intelligunt, quam Latini nomine principii.

Obj. 2. Si Filius procedit à Patre, non est Deus, falsum consequens. Ergo, &c. Neg. seq. maj. Probabis, Omne quod ab alio producitur, non est Deus. Ergo, &c. R. dist. ant. Quod ab alio producitur secundum essentiam, non est Deus, C. ant. Quod ab alio producitur secundum proprietatem relativam tantum, N. ant. Filius autem in divinis producitur à Patre non secundum essentiam, sed secundum proprietatem relativam tantum.

At inquires. De ratione Dei est, ut sit primum ens, à quo est omne aliud ens. Ergo Filius non est Deus, si producitur à Patre, etiam producatur ab eo secundum proprietatem aliquam relativam tantum. R. dist. ant. De ratione Dei est, ut sit primum ens ratione essentiae, C. ant. Ratione cujuscumque proprietatis personalis, N. ant. & consequens. Itaque Filius est Deus, quamvis procedat à Patre, quia licet non sit primum ens ratione proprietatis personalis, quæ producitur, est primum ens ratione essentiae: nam essentia Filii, quæ est essentia Patris, est à se, & planè improducta.

At inquires. Si Filius procedit à Patre, non est primum ens ratione essentiae. Ergo, &c. Neg. seq. ant. Probabis, Si Filius procedit à Patre, habet essentiam ab alio, nempe à Patre. Ergo, &c. R. dist. seq. ant. Filius habet essentiam ab alio per productionem ipsius essentiae, N. seq. ant. Per communionem ipsius essentiae, C. seq. ant. & neg. consequens. Itaque Filius in divinis sic procedit à Patre, ut ab illo accipiat proprietatem.

prietatem personalem per productionem, & essentiam divinam per communicationem. Unde essentia divina, etiam ut est in Filio, est improducta, est ens à se, est ens primum; & consequenter Filius ratione essentiae, est ens improductum, ens à se, ens primum. Quod sufficit, ut sit Deus.

Dices 1. Si Filius procedit à Patre, indiget illo, & dependet ab illo. Ergo, si Filius procedit à Patre, est ens imperfectum, & consequenter non est Deus. *R. neg. seq. ant.* Ratio negandi est, quia Filius tanta necessitate existit, quanta Pater; & Filius tanta necessitate habet essentiam divinam, quanta Pater: nam tam necesse est esse tres personas habentes divinitatem, quam necesse est esse Deum. Unde ex eo quod Filius procedat à Patre, sequitur tantum quod inter Patrem & Filium detur ratio principii & termini, ratio dantis & accipientis, ratio producentis & producti, seclusis imperfectionibus omnibus, quae reperiuntur in productione creaturarum.

Dices 2. Act. cap. 20. dicitur: *Beatus est dare, quam accipere.* Ergo si Filius in divinis accipit esse à Patre, est inferior Patre, & ita non est Deus. *R.* in divinis non esse beatus dare, quam accipere. Ratio est, quia in divinis, persona quae accipit esse ab alia, habet in se necessitatem & fundamentum suae existentiae: unde existit ex intrinseca & absoluta necessitate existendi, & ita non existit beneficio personae à qua accipit esse, nec magis debet illi existentiam suam, quam sibi. *Nota.* In divinis persona producta existit necessario, & est necessario ab alia, non solum quia alia est principium necessarium productionis ejus, sed etiam quia ipsa per se in frustrabilem habet existentiam existendi, & esse à tali persona; seu, quod idem est, quia ipsa per se in frustrabiliter exigit habere tale principium necessarium suae productionis: igitur non magis debet suum esse personae producenti, quam sibi. *Nota iterum.* Sicut persona produciens per se in frustrabiliter exigit, ut sit persona producta; ita persona producta per se exigit in frustrabiliter, ut sit persona produciens. Unde non magis pendet persona producta à producente, quam produciens à producta; nec minus pendet persona produciens à producta, quam producta à producente: vel melius, neutra ab altera dependet, sed est inter utramque mutua connexio, mutua exigentia in frustrabilis, aequalis & absoluta existendi necessitas.

Dices 3. Si Filius procedit à Patre, Pater est prior Filio. Ergo, &c. *R. dist. seq. ant.* Pater est prior Filio prioritatem originis, C. seq. ant. Prioritate naturae, vel temporis, vel dignitatis, N. seq. ant. & consequenter. Itaque Pater est prior Filio prioritatem originis: prius enim origine dicitur illud, quod est principium alterius. At non est prior Filio prioritatem naturae, quia non est causa Filii; nec prioritatem temporis, quia non existit ante Filium: non enim fuit, antequam esset pater; neque fuit pater, antequam haberet filium; nec denique prioritatem dignitatis: nam Filius habet formaliter totam essentiam divinam sicut Pater, imò & ipsam paternitatem, non quidem formaliter, sed 1. per immanentiam perfectissimam: totus enim Pater perfectissimè immanet Filio, & vicissim. 2. Per æquivalentiam in filiatione: nam in divinis filiatione æquivaleret paternitati, & tam dignum est in Deo esse filium, quam esse patrem, ut facillè intelligitur ex dictis ad instantiam 2.

ARTICULUS II.

Utrum Spiritus Sanctus procedat à Patre & Filio.

Spiritum Sanctum non à Patre, sed à solo Filio ex non entibus productum esse, docuerunt Arianæ, ut testatur S. Augustinus in lib. de heres. 49. *Esse Filium creaturam*, inquit, *Spiritum vero sanctum creaturam creaturam, hoc est, ab ipso Filio creatum volumus.* Arianis annuendum videntur Macedoniani, qui videntur eodem planè modo errasse circa Spiritum S., ut innuit idem S. Augustinus eod. lib. heres. 52. Hinc in

Constantinopolitano Symbolo pro Spiritu S. additum est: *Qui ex Patre procedit.*

In oppositum errorem impiegit sæculo quinto Theodoretus, cum adversus Cyrillum pugnaret: nam in refutatione noni anathematismi illius, scribere ausus est, impium & blasphemum esse, quod Spiritus Sanctus etiam ex Filio sit, asserere. Sed cum Theodoretus ea, quae contra Cyrillum pro Nestorio scripserat, in Calcedonenſi Synodo damnasset, sopita est hæc controversia.

Octavo sæculo, imperante Constantino Copronymo, quaestio de processione Spiritus Sancti ex Filio inter Græcos & Latinos ventilata est in Synodo Gentiliaca ad Luteriam, ut Ado testis est in Chronico. Nono verò sæculo in apertam hæresim erupit, auctore Photio. Hic cum, pulso in exilium S. Ignatio, Constantinopolitano Patriarcha, sedem ejus invasisset, eumque in Conciliabulo damnasset, à Nicolao I. Pontifice excommunicatus est. Quam ob rem furens, coacta Synodo, ipsum Nicolaum excommunicavit, varias in Ecclesiam calumnias fabricavit, multaque ei crimina, & multas hæreses objecit, quatum una hæc fuit, quod Latini assererent Spiritum S. non solum ex Patre, sed etiam ex Filio procedere. Denique catholicum dogma scriptis convellere aggressus est.

Undecimo sæculo, quo Theophilactus, Bulgarorum Episcopus, vixit, & Photii schismate implicatum se probavit, in commentario suo ad cap. 3. Joan. ubi reprehendit Latinos, quod dicant Spiritum Sanctum procedere à Filio; Michael Cerularius, Constantinopolitanus Episcopus, contra Romanam Ecclesiam debacchatus est, & promulgavit Romanum Pontificem, omnesque cum eo Occidentales excommunicatos esse, quod contra decretum Ephesinae Synodi, has voces, *Filioque*, Symbolo inseruissent, adeoque, deturbato Episcopo Romano, ad se, qui post Romanum primus esset Episcopus, Ecclesiae primatum pertinere. Eodem sæculo, Urbano II. Pontifice, in Barenſi Concilio contra Græcos pro catholico dogmate arriter decertavit, eorumque loquacitatem repressit Sanctus Anselmus, Cantuariensis Archiepiscopus.

Sæculo decimo tertio Græcos Ecclesiae Romanae reconciliatos esse sub Innocentio III. conjicere licet ex cap. 4. Concilii Lateranensis IV. Sed brevè postea, pro sua mobilitate, ad schisma suum, erroresque suos reversi sunt. Eodem sæculo Græcam inter & Latinam Ecclesiam pax constituta est opera Gregorii X. summi Pontificis, & Michaelis Palaeologi Comneni, Græcorum Imperatoris, anno 1274. in generali Synodo Lugdunensi, in qua Greci Spiritus Sancti ex Patre & Filio processionem professi sunt, & ter græcè & latinè in Symbolo, illud: *Qui ex Patre Filioque procedit*, cantatum est in Milsa solemni. Sed novem post annis, Michael mortuo, ad dissensionem & hæresim rediere Græci, promotore Andronico Michaelis filio, schismatis & erroris patrii studiosissimo.

Sæculo decimo quinto, Eugenio IV. Romanam sedem tenente, & Joanne Palaeologo imperante Constantinopoli, Latinos inter & Græcos instaurata concordia & amicitia est in generali Synodo Florentina, anno 1439. Adfuit Imperator ipse, & post multas altercationes, Marco Ephesiorum Episcopo nequequam repugnante & reclamante, Græci cum Latinis ex Patre Filioque Spiritus S. processionem professi sunt. Sed paulò post reversi sunt ad vomitum, agentibus eodem Marco, & aliquot aliis seditiosis. Denique post annos quatuordecim, Deo Græcorum levitatem & superbiam justè ulciscente, Orientis Imperium funditus eversum est, expugnata à Turcis Constantinopoli.

Porrò in Florentino Concilio non modò de processione Spiritus Sancti à Filio, sed etiam de additione hujus vocis, *Filioque*, à Latinis facta in Symbolo, acriter disputatum est. Quonam autem tempore, quoque auctore, in Ecclesia Latina hæc additio facta sit, & Symbolum cum hac additione publicè inter

inter Milsarum solemnia cantari cœperit, incertum est. Justinus II. primo Imperii sui anno, qui fuit Christi 565. iussit Symbolum Constantinopolitanum in Orientalibus Ecclesiis cani. Idem pro Ecclesiis Hispaniarum constitutum est in Toletana Synodo tertia, can. 2. ann. 589. Recaredi Regis quarto. Octavo saltem sæculo ad finem vergente, cani cœpit à Gallis & Germanis; & anno 809. jam ab illis canebatur cum additione, *Filioque*, ut colligitur ex Actis Collationis Legatorum Synodi Aquiligranensis, anno 809. celebratæ, cum Leone Papa tertio, qui hanc consuetudinem nondum inveteratam canendi Symbolum Constantinopolitanum cum additione, *Filioque*, improbavit. Hanc tamen consuetudinem aliquantò post eodem sæculo ipsamet Romana Ecclesia videtur recepisse, Nicolao I. auctore, vel alio ejus decessore. Hoc enim Nicolao videtur exprobrare Photius, in encyclica Epistola, quam contra Nicolaum scripsit ad primarias Sedes Orientales.

Græci, ut ex dictis apparet, nobiscum profitentur contra Arianos & Macedonianos, Spiritum S. procedere à Patre. Hoc etiam expressè dicit Scriptura, Joan. cap. 15. *Cum venerit Paraclitus, inquit Christus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, &c.* Et post Scripturam, unanimi consensu docent Patres, tum Græci, tum Latini, & cum Patribus Concilia, tum particularia, tum generalia. Tota ergo cum Græcis difficultas nobis est de processione Spiritus S. à Filio, quam negant; & nos, tanquam veritatem pertinentem ad fidem, sequentibus paragraphis demonstrabimus.

§. I.

Processio Spiritus Sancti à Filio, probatur ex Scripturis.

1. Joan. cap. 16. sic ait Christus: *Si non abiero, Paraclitus non venit ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Ergo Filius mittit Spiritum Sanctum. Ergo mittit eum vel per imperium, sicut dominus mittit servum; vel per consilium, sicut sapiens mittit eum, quem instruit; vel denique per productionem naturalem, sicut planta mittit folia & flores. Non primum, aut secundum: nam neutro illo modo mitti potest verus Deus: Sanctus autem Spiritus verus Deus est. Ergo tertium dicendum est.

2. Eodem illo cap. sic loquitur Christus de Spiritu sancto: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Igitur Spiritus sanctus accipit scientiam à Filio. At non accipit per doctrinam, neque per infusionem: uterque enim ille modus repugnat Deo. Ergo accipit per productionem. Item quidquid habet Pater, habet etiam Filius, præter relationem scilicet paternitatis, ut exponunt Patres & Concilia. Sed Pater est principium Spiritus sancti. Ergo & Filius.

3. Ad Gal. cap. 4. dicitur: *Misit Deus Spiritum Filii in corda vestra.* Et Matth. cap. 10. *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Ergo sicut Spiritus S. est spiritus Patris, ita & est spiritus Filii. At non est spiritus Patris, nisi quia procedit à Patre. Ergo nec est spiritus Filii, nisi quia procedit à Filio. Sic argumentatur S. Augustinus tract. 99. in Joan. Cur, inquit, non credamus, quod etiam de Filio procedat Spiritus S. cum Filii quoque ipse sit spiritus?

§. II.

Processio Spiritus sancti à Filio, probatur autoritate Patrum Græcorum.

Primus occurrit nobis Gregorius Thaumaturgus in sua fidei professione, in qua sic loquitur de Spiritu sancto: *Unus Spiritus sanctus, ex Deo existen-*

tiam habens, & qui per Filium apparuit, scilicet hominibus: imago Filii, perfecti perfecta, &c. 1. Itaque Gregorius dicit, Spiritum sanctum apparuisse per Filium, hoc est, Spiritum sanctum à Filio missum esse ad homines. Ergo secundum Gregorium, Spiritus sanctus procedit à Filio: in divinis enim, quod Gregorium non latuit, persona non mittitur, nisi ab ea, à qua producit. Hinc Pater nunquam dictus est mitti, quia ingenuus est. Filius vero dicitur mitti à Patre, nunquam dicitur mitti à Spiritu sancto, quia à solo Patre gignitur. Quare si Spiritus S. non solum à Patre, sed etiam à Filio dicitur mitti, ut re vera dicitur, certè non dicitur mitti ab utroque, nisi quia ab utroque procedit.

2. Juxta Gregorium, Spiritus S. est perfecta Filii imago, naturalis scilicet, non artificialis. Ad hoc autem non sufficit, quod Spiritus sanctus perfectam habeat cum Filio in essentialibus omnibus similitudinem; sed præterea requiritur, ut ab eo producat: imago enim naturalis habet essentialiter ad id, cujus est imago, ordinem producti ad producentem. Hinc in humanis frater non est imago fratris, quantumcumque supponatur habere cum eo similitudinem in natura. Hinc etiam in divinis, secunda persona non esset imago naturalis primæ, si ab ea non procederet. Sicut ergo Gregorius eodem loco dicit Filium esse naturalem Patris imaginem, quia procedit à Patre; ita & dicit Spiritum S. esse naturalem Filii imaginem, quia procedit à Filio.

Secundus est S. Athanasius, qui sic ait sermon. 4. contra Arianos: *Non tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionista; cum non tres soles ad comparisonem adducamus, sed unicum solem, ejusque splendorem, unicamque ex ambobus lucem: ita unum principium agnoscimus, &c.* Ecce ut ostendat, Patrem, Filium, & Spiritum S. unum esse rerum omnium conditarum principium, non tria principia, comparat eos non tribus solibus, qui si existerent, quia nullum inter se ordinem haberent, tria principia facerent; sed soli, splendori, & luci; Patrem quidem soli, qui nec est à splendore, nec à luce; Filium splendori, qui est à sole; Sanctum denique Spiritum luci, quæ est à sole & splendore. Sensit igitur sanctus Athanasius Patrem à nullo, Filium à Patre, Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere.

Hanc ejus mentem esse, ampliùs declaratur ex eo, quod expressè dicit inferius, Spiritum sanctum à Verbo accipere scientiam: *Si admittas, inquit, Spiritum scire, multo magis Verbum, quatenus est Verbum, à quo etiam Spiritus accipit, id (nempe diem judicii) non incognitum habere admittas.* Itaque secundum Athanasium, Spiritus S. non solum à Patre, sed etiam à Filio accipit scientiam. Atqui, secundum eundem, non accipit per institutionem: hic enim modus accipiendi convenire non potest Deo, & Athanasius Spiritum sanct. credidit verum Deum. Ergo, secundum Athanasium, Spiritus sanctus scientiam accipit à Patre & Filio per productionem, adeoque procedit ab utroque.

Eandem tradit doctrinam S. Athanasius in epist. ad Serapionem de Spiritu S.: *Filius à Patre mittitur Filius Spiritum mittit Cum igitur istiusmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri potest, ut qui Spiritum creaturam dicit, non illud idem necessario & de Filio sentiat? Si enim Filii Spiritus creatura est, consequens est, ut dicant, etiam verbum Patris creaturam esse. Itaque sic argumentatur S. Doctor. Spiritus mittitur & datur à Filio, sicut Filius mittitur & datur à Patre. Unde sicut Filius est ex Deo Patre, & est Verbum ejus; ita Spiritus est ex Deo Filio, & Spiritus ejus. Ergo vel Spiritus S. non est creatura, vel ipse quoque Filius creatura est; & si Filius non est creatura, sed Deus, quia est ex Deo Patre, sanctus quoque Spiritus creatura non est, sed Deus, quia est ex Deo Filio. Et verò sicut Filius immanenter producit à Deo Patre, & ita Pater*

Pater est in Filio, & Filius in Patre; sic Spiritus sanctus immanenter producit à Deo Filio, & ita Filius est in Spiritu, & Spiritus in Filio: unde sicut Filius cum Deo Patre, ita Spiritus cum Deo Filio unus & ejusdem substantiae est. Hanc esse mentem S. Doctoris patet ex contextu.

Tertius est S. Basilus, qui lib. 2. contra Eunomium, asserentem Spiritum sanctum solum Filii facturam esse, probat Spiritum sanctum non solum à Filio, sed etiam à Patre procedere: *Illud verò, inquit, cui non pater, quod nulla Filii operatio à Patre divisa est? nec est aliquid in rebus, quod Filio insit, & à Patre alienum sit? Omnia, inquit, mea tua sunt, & tua mea. Quomodo ergo Spiritus causam & originem unigenito soli attribuit (Eunomius,) & ad ejus accusandam naturam, hujus creationem accipit? Quod autem dicunt adversarii, Basilium loqui, non de substantia Spiritus sancti, sed de donis ejus, manifestè repugnat verbis ejus, & scopo: agebatur enim de refutando dogmate Eunomii, asserentis ipsum Spiritum sanctum esse à solo Filio.*

Lib. sequenti, paulò post initium, sic loquitur: *Cur necesse est, si dignitate ac ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate namque ipsum secundum esse à Filio, pietatis ratio tradit: natura verò tertius uti, nec à divinis Scripturis docti sumus, nec ex predictis possibile est consequenter colligi. Nam quemadmodum Filius ordine quidem à Patre secundus est, quoniam ab illo est; & dignitate, quoniam origo atque causa essendi Pater ipse est... natura verò nullo modo secundus, quoniam in utroque una est deitas: ita videlicet & Spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secundus à Filio est, non tamen verisimiliter aliene ipsum esse natura inde consequetur.*

His verbis S. Doctor probat, ex eo, quod Spiritus sanctus ordine & dignitate notionali tertius sit in Trinitate, non sequi, quod sit quoque tertius natura, hoc est, quod naturam habeat distinctam & diversam à natura Patris & Filii, sicut distinctam & diversam habet personalitatem à personalitate Patris, & personalitatem Filii. Igitur juxta S. Basilium, Spiritus S. est ordine & dignitate (supple semper, notionali) tertius in Trinitate, quia ordine & dignitate secundus est à Filio, qui ordine & dignitate secundus est à Patre. At sicut Filius, quamvis ordine & dignitate secundus à Patre, quia Pater eum producit, nihilominus est ejusdem deitatis cum Patre, quia Pater producit eum de sua substantia: ita Spiritus S. quamvis ordine & dignitate secundus à Filio, quia Filius eum producit, nihilominus est ejusdem deitatis cum Filio, quia Filius eum de sua substantia producit.

Hanc porò S. Basilii mentem esse, non nisi protervè negari potest. Quare, juxta Basilium, Filius est ordine & dignitate secundus à Patre? Quia origo atque causa essendi Pater ipse est. Ergo juxta eundem, Spiritus sanctus est ordine & dignitate secundus à Filio, quia origo atque causa essendi Filius ei est. Et verò ordo ille, vi cuius in Trinitate unus est primus, alter secundus, & notionalis illa dignitas, qua in Trinitate una persona alteri praeferre dicitur, in eo tantum consistere possunt, quod una persona sit principium alterius: non enim aliud excogitari potest. Certè si Spiritus S. à solo Patre, non etiam à Filio procederet, esset quidem ordine & dignitate secundus à Patre, sicut Filius: at etiam dato, quod tunc adhuc à Filio distingueretur realiter, non esset ordine & dignitate secundus à Filio: quare enim esset? Valdè igitur probabile est locum Basilii à Graecis truncatum esse. Et verò in Concilio Florentino à Latinis contra Graecos prolatus est codex antiquissimus, ante sexcentos annos scriptus, in quo legebatur: *Cur necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoque tertium ipsum esse? Dignitate namque ipsum secundum à Filio, cum ab ipso esse habeat, & omnino ab illa causa dependeat, pietatis ratio tradit, &c.*

Quartus est S. Gregorius Nazianz., qui in orat. de Spir. S. quae est quinta de Theologia, sic loquitur: *Quid ergo est, inquit, quod Spiritus deest, ad hoc*

ut sit Filius? Nisi enim aliquid deesset, Filius esset. Deesse nihil dicam: neque enim Deo quidquam deest. Verum manifestationis, ut ita dicam, mutuaeque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit. Neque enim Filio aliquid deest, ad hoc ut sit pater (nec enim defectionis rationem habet filiationis) nec propterea tamen pater est. Alioquin eadem ratione Patri aliquid deerit, ad hoc ut sit filius. Nec enim Pater filius est. Sed defectum proculdubio non arguunt, nec essentiae imminutionem: quin potius ex his verbis, quod genitus non sit, & quod genitus, & quod procedat, hoc effectum est, ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus appelletur: atque ita inconfusa trium personarum distinctio, in una divinitatis natura & dignitate conservetur.

Ita ratiocinatur Gregorius Nazianz. & ita ratiocinando, manifestè supponit Spiritum sanctum procedere à Filio. Itaque Spiritus sanctus non est Filius, & tamen nihil essentiale deest ei ad hoc, ut sit Filius; cum totam habeat substantiam divinam, sicut totam habet Filius. Sic Filius non est Pater, quamvis nihil essentiale deest ei ad hoc, ut sit Pater; cum Pater generando Filium, totam ei essentiam divinam communice. Sicut igitur Filius non est Pater, non propter defectum perfectionis alicujus essentialis, quae sit in Patre, & non sit in Filio, sed propter differentiam relationum, quibus ad se mutuo referuntur, & invicem opponuntur Pater & Filius: ita Spiritus sanctus non est Filius, non propter defectum perfectionis essentialis, quae sit in Filio, & non sit in Spiritu sancto, sed propter differentiam relationum, quibus ad se mutuo referuntur, & invicem opponuntur Filius & Spiritus sanctus.

Pater refertur ad Filium, ut genitor ad genitum, & consequenter Filius refertur ad Patrem, ut genitus ad genitorem. Implicat autem idem suppositum ad se ipsum referri, ut genitorem ad genitum, & genitum ad genitorem: implicat enim idem esse sui ipsius principium. Ergo Patrem, hoc ipso præcisè, quod pater est, repugnat esse filium; & Filium, hoc ipso præcisè, quod filius est, repugnat esse patrem. Similiter Filius refertur ad Spiritum sanctum, ut spirator ad spiratum, & consequenter Spiritus sanctus refertur ad Filium, ut spiratus ad spiratorem. Implicat autem idem suppositum ad se ipsum referri, ut spiratorem ad spiratum, & spiratum ad spiratorem: alioquin idem posset esse principium sui ipsius. Ergo Filium, hoc ipso præcisè, quod spirator est, repugnat esse Spiritum S. & vicissim Spiritum S. hoc ipso præcisè, quod spiratus est, repugnat esse Filium. Itaque juxta Gregorium Nazianz. Spiritus S. non est Filius, quia ab eo spiratur; sicut Filius non est Pater, quia ab eo generatur. Vicissim Filius non est Spiritus S. quia illum spirat; sicut Pater non est Filius, quia illum generat. Unde ex eo, quod in Deo unus est generans, alter genitus, tertius ab utroque spiratus, inconfusa trium personarum distinctio in una divinitatis natura & dignitate conservatur.

Quintus est S. Epiphanius, qui non semel conceptis verbis docet Spiritum S. à Patre & Filio procedere, ut haeres. 74. num. 9. *Spiritus, inquit, adoptione sunt, aut vocatione complures, qui & in peccatum prout sunt ac proclives. At Spiritus sanctus solus à Patre & Filio, spiritus veritatis, & Dei spiritus, & spiritus Christi, & spiritus gratiae nominatur. Et in Ancorato num. 8. Spiritus Dei, inquit, & spiritus Patris, & spiritus Filii, non compositione aliqua, quemadmodum in nobis anima & corpus, sed inter Patrem Filiumque medius, ex Patre & Filio, appellatione tertius.*

Sextus est S. Chrysostomus, qui sic ait hom. 1. de Symb. *Iste est Spiritus procedens de Patre & Filio, qui dividit singulis propria dona prout vult. Et hom. 2. Iste Spiritus sanctus dicimus Patri & Filio coeternum, & procedentem de Patre & Filio.*

Septimus & ultimus nobis erit S. Cyrillus Alexand. in Thesauri lib. seu assertione 34. ubi probat quod Spiritus sanctus sit ex essentia Patris & Filii; & con-

cludit

cludit his verbis: Cum igitur Spiritus sanctus, nobis immixtus, conformes nos Deo efficiat, procedat vero is à Patre & Filio; manifestum est ex divina essentia ipsum esse, essentialiter in ipsa & ex ipsa procedentem. Et inferius sic argumentatur: Si renovante nos Christo, & in novam vitam transferente, Spiritus renovare dicitur... necesse est fateri Spiritum ex essentia Filii esse. Nam ut ex ipso naturaliter existens, & in creaturam ab ipso missus, renovationem operatur, plenitudo ac complementum sanctæ Trinitatis.

§. III.

Processio Spiritus Sancti à Filio, probatur autoritate Latinorum Patrum.

S. Hilarius lib. 2. de Trinit. nu. 29. sic loquitur: De Spiritu autem sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est: sed silei à nobis, eorum causa, qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo non necesse est, qui Patre & Filio autoribus consentiens est. Et S. Ambros. lib. 1. de Spir. sanct. c. 10. Spiritus sanctus cum procedit à Patre & Filio, non separatur à Patre, non separatur à Filio. Et S. August. l. 4. de Trin. c. 20. Neque enim flatus ille corporeus (quo Christus insufflavit in discipulos) substantia Spiritus sancti fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum à Patre, sed & à Filio procedere Spiritum S. ... Qui ergo à Patre procedit & Filio, ad eum refertur, à quo natus est Filius. Et S. Prosper l. 1. de vita contempl. c. 18. Cum instruire debeamus (Fideles) de Patre, quomodo salus accipiatur ingentius; de Filio, quomodo ex ipso sit genitus; & de Spiritu sancto, quomodo ex Patre ac Filio procedens, nec ingentius possit dici, nec genitus, &c. Et S. Leo epist. 93. ad Turribium c. 1. Demonstratur, quam impie sentiant de Trinitate divina, qui & Patris, & Filii, & Spiritus S. unam atque eandem asserunt esse personam: tanquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus sanctus nominetur: nec alius sit, qui genuit; alius, qui genitus est; alius qui de utroque processit. Et S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum Diaconum cap. 2. Nec natus est ipse (Spiritus sanctus) nec genuit, sed solus de Patre Filioque procedit.

§. IV.

Processio Spiritus sancti à Filio, probatur autoritate Conciliorum, quæ ante schisma Græcorum celebrata fuerunt.

Prima occurrit nobis Synodus Alexandrina, à Cyrillo in causa Nestorii celebrata, ex qua Cyrillus ad Nestorium scripsit epistolam, quam approbavit Concilium Ephesinum, & post Ephesinum, approbavere Chalcedonense, Constantinopolitanum secundum & tertium, & Ephesinum secundum. In ea autem sic loquitur Cyrillus: Spiritus appellatus est veritatis; & veritas Christus est. Unde & ab ipso similiter, sicut ex Patre, procedit.

Secunda est Toletana prima, anno 400. vel ut alii volunt, Calcedensis anno 447. habita, quæ in assertionem fidei sic ait: Credimus... Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre Filioque procedens. Est ergo ingentius Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus, sed à Patre Filioque procedens.

Tertia est Toletana tertia, quæ unanimi omnium consensu, professionem fidei à Reccaredo Rege oblatam suscepit, in qua dicebatur: Spiritus S. à nobis confitendus est & predicandus, à Patre & Filio procedere, & cum Patre & Filio unius esse substantia.

Quarta est Toletana quarta c. 1. ubi ait: Spiritum S. nec creatum, nec genitum, sed procedentem ex Patre & Filio profitemur. Sequuntur Toletana sexta n. 1. Credimus, inquit, & profitemur... Spiritum S. neque genitum, neque creatum, sed de Patre Filioque procedentem, utriusque esse spiritum. Toletana octava c. 1. Credimus & in Spiritum sanctum,

vivificatorem, ex Patre & Filio procedentem. Toletana undecima, acta anno 675. Sic autem dicit in professione fidei: Spiritum sanctum, qui est tertia in Trinitate persona, unum atque aequalem cum Deo Patre & Filio credimus esse Deum, unius substantia, unius quoque esse nature: non tamen genitum, vel creatum, sed ab utroque procedentem, amborum esse spiritum. Et Forojulienis anno 791. celebrata, quæ in Symbolo fidei hæc habet: Spiritus sanctus verus Deus, verè & propriè Spiritus sanctus est. Non genitus, nec creatus, sed ex Patre Filioque intemporaliter & inseparabiliter procedens.

§. V.

Processio Spiritus sancti à Filio, probatur autoritate Conciliorum generalium, quæ post exortum schisma Græcorum celebrata fuerunt.

1. Synodus Lateranensis quarta, acta anno 1215. cujus definitioni adfuisse & consensisse Græcos, colligitur ex cap. 4. sic pronunciat c. 1. Pater à nullo, Filius autem à solo Patre, ac Spiritus S. ab utroque pariter, abque initio semper & sine.

2. Synodus Lugdunensis secunda, ann. 1274. Græcis præsentibus celebrata, unanimi omnium consensu dixit: Fideles ac devota professione fatemur, quod Spiritus sanctus æternaliter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ab uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit. In 6. de summa Trinit. c. unico.

3. Synodus Florentina, cui Græci cum suo Imperatore interfuerunt, in litteris sanctæ unionis per Eugenium Pontificem, 1. Testatur: Latinos & Græcos magno studio invicem usos esse, ut inter alia, etiam articulus ille de divina Spiritus sancti processione summa cum diligentia & assidua inquisitione discenteretur. 2. Definit, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, siquæ omnes profiteantur, quia Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam summe esse subsistens habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio & una spiratione procedit. 3. Additionem, Filioque, à Latinis rationabiliter & legitime factam esse in Symbolo, pronunciat his verbis: Definimus insuper, explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarande gratia, & imminente tunc necessitate, licitè ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam. His porrò Synodis adjungenda est Tridentina, quæ sess. 3. legit & approbavit Symbolum Constantinopolitanum, cum additione, Filioque.

§. VI.

Processio Spiritus sancti à Filio, probatur ratione.

Tam convenit Filio spiratorem esse, quam Patri, quamvis non eodem modo conveniat. Sed Spiritus sanctus procedit à spiratore. Ergo Spiritus sanctus tam à Filio quam à Patre procedit. Major, quoad secundam partem, non habet difficultatem: nam si Filius spirator est, sicut & Pater, ut spirator sit, habet à Patre, à quo accepit, quidquid habet; cum è contra Pater, ut spirator sit, à nullo alio habeat, quia à nullo alio productus est, atque ita à nullo alio accepit, quod habet. Esse igitur spiratorem Patri convenit, ut principio sine principio; Filio verò ut principio de principio, si re ipsa spirator est, ut esse, probandum superest.

Prob. itaque 1. pars maj. Si Filius non est spirator, vel quia caret aliqua perfectione essentiali, quam Pater habeat, & quæ necessaria sit ad esse spiratoris; vel ob differentiam relationum, quibus Spirator & Filius ad se mutuo referuntur, & invicem opponuntur; sive brevius, & quod idem est, ob relativam oppositionem, quam habent inter se spirator & filius. Non enim tertium assignari, vel excogitari potest, propter quod Filio repugnet spiratorem esse. Atqui neutrum potest dici.

Non

Non primum. Nam Filius habet totam substantiam divinam, & nullas habet Pater perfectiones essentialis, quas non habeat Filius; alioquin Filius, etiam ut Deus, minor esset Patre, eique impar: quod est contra fidem. Præterea, ad esse spiratoris necessaria non est aliqua perfectio essentialis, quæ sit illius constitutiva: nam spirator constituitur per virtutem spirandi, quæ non est perfectio essentialis, sed notionalis, & qua caret Spiritus S. tamen nulla perfectione essentiali careat, cum sit perfectus Deus, ut fides docet.

Non secundum. Nam in Deo illi tantum habent inter se oppositionem relativam, quorum unus est principium produciens, & alter terminus productus: quod est extra controversiam. Atqui ex spiratore & Filio neuter se habet ad alterum, ut principium produciens, vel ut terminus productus: nam neque Filius est à spiratore, neque spirator à Filio: Filius enim non spiratur, sed generatur; & si Filius produceret spiratorem, Pater, qui spirator est, acciperet à Filio: quod absurdum est. Et verò quidquid est Pater, origine prius est, quam sit Filius, adeoque origine prius, quam sit Filius, spirator est. Ergo spirator & Filius nullam habent inter se relativam oppositionem. Ergo Filius tam spirator est, quam Pater. Ergo tam à Filio, quam à Patre, procedit Spiritus sanctus.

Confirm. Omnia, quæ Pater habet, habet etiam Filius, excepta sola paternitate, quæ relativè opponitur filiationi, tanquam principium produciens termino producto, adeoque cum illa esse non potest in eodem supposito; alioquin idem suppositum posset esse respectu sui ipsius Pater & Filius: quod repugnat. Ergo Filius habet virtutem spirandi, quam habet Pater. Ergo Filius cum Patre una & eadem spiratione spirat Spiritum sanctum. Patet utraque consequentia.

Prob. itaque ant. 1. Autoritate Patrum Græcorum, nempe Basilii in tractatu de fide, quem citat Manuel Calecas: *Omnia, inquit, Filius est, quæcumque est Pater. Patrem dixi, & Filium. Conserva mihi proprietates istas. Manens itaque Filius in eo quod est Filius, omnia est quæcumque Pater, secundum ipsius Domini vocem, dicentis: Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Nam re vera imaginis omnia sunt, quæcumque insunt in prototypa forma.* Gregorii Nazianz. orat. in S. Pentecosten. *Omnia, inquit, quæcumque Pater habet, sunt Filii, præter quam quod ingenuus non est, adeoque nec est Pater.* Et Cyrilli Alexandrini pluribus in locis. Unus sit pro omnibus. Thet. lib. 32. sic loquitur: *Quidquid de Patre dicitur, id ipsum omnino etiam de Filio dicitur: eo solo excepto, quod sit pater. Et quidquid de Filio prædicatur, id de Patre quoque, excepto eo, quod sit filius.*

Prob. ant. 2. Autoritate Concilii Florentini, in litteris sanctæ unionis, ubi sic dicitur: *Quoniam omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est.* Illud itaque, *Omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater Filio suo dedit, præter esse patrem, se habet ad modum axiomatis, à Græcis & Latinis pari consensu recepti: unde Synodus duo concludit, videlicet & Filium producere Spiritum sanctum, & quod producat, accepisse æternaliter à Patre, à quo per generationem æternaliter accepit esse.*

Porrò, quod non est omittendum, ipsemet Christus, ut probet Spiritum S. à se produci, hoc utitur argumento, cum ait Joan. c. 16. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

§. VII.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. Patres Latini negant Filium esse causam Spiritus sancti. Ergo secundum Patres Latinos, Spiritus sanctus non procedit ex Filio. *Resp. neg. conseq.*

Nam si Patres Latini negant Filium esse causam Spiritus sancti, non negant esse principium; & tanto inter se consensu asserunt Spiritum sanctum ex Filio procedere, ut hoc negari, vel etiam in dubium revocari non possit verecundè. Negant autem, vel saltem non dicunt Filium esse causam Spiritus sancti, quia apud Latinos causæ respondet effectus, & causalitas idem est, ac effectio. At Spiritus sanctus non est effectus, nec productio ejus est effectio: nam Spiritus sanctus non est creatura, sed verus Deus, & de substantia divina producitur, non verò ex non entibus, aut ex subiecto aliquo, ex non entibus facto. Porrò Græci è contra dicunt Filium esse causam τὸ ἄρτιον Spiritus sancti, quia apud illos ἄρτιον latius patet, quam causa apud Latinos, & sumitur pro principio, ex quo aliquid est.

Obj. 2. Patres Græci non dicunt Spiritum sanctum esse ex Filio, sed per Filium. *Resp. 1.* Aliquando dicunt esse ex Filio, ut patet ex Epiphonio, Chrysostomo, & Cyrillo Alexandrino, locis suprà relatis §. 2. 2. Cum dicunt Spiritum sanctum esse per Filium, idem per τὸ per intelligunt, quod Latini per τὸ ex. Ita interpretati sunt Græci cum Latinis in Synodo Florentina, ut patet ex litteris sanctæ unionis, ubi dicitur: *Declarantes, quod id, quod sancti Doctores & Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum S. ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse, secundum Græcos quidem, causam; secundum Latinos verò, principium subsistentia Spiritus S. sicut & Patrem.*

Præterea, præpositio *per*, tam apta est ad significandam actionem principii vel causæ, quam præpositio *ex*; & in sacris litteris in hac significatione non semel accipitur. Sic dicitur Joan. cap. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Coloss. c. 1. *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt.* Perperam igitur Patres Græci dicerentur, cum ajunt Spiritum sanctum ex Patre per Filium esse, à productione Spiritus sancti amovere Filium. Itaque, cum sic loquuntur, dicendi sunt, vel simpliciter hac præpositione, *per*, uti ut voce synonyma cum præpositione, *ex*; vel imitari velle Scripturam, quæ non dicit à Patre & Filio, sed à Patre per Filium mundum esse conditum; vel simul innuere velle, unam esse & eandem in Patre & Filio virtutem & actionem spirandi Spiritum S. vel denique velle significare Patrem esse principium ipsius Filii, quocum principium est Spiritus S. & Filium esse Spiritus sancti principium per spirandi vim, quam accepit à Patre, qui eam non accepit aliunde; Filiumque à Patre generari, & omnia, quæ habet, accipere prius origine, quam cum eo det esse Spiritui sancto. Porrò in hoc ultimo sensu loqui videtur S. Damascenus, cum lib. 1. de fide orthodox. c. 11. ait: *Ex Filio Spiritum non dicimus, sed cum Filii Spiritum nominamus.* Et c. 13. *Filii Spiritus est, non tanquam ex ipso, sed quod per ipsum ex Patre procedat.*

Obj. 2. Concilia. 1. Constantinopolitanum primum, agens de processione Spiritus S. in Symbolo dicit, eum à Patre procedere, nulla mentione facta Filii. 2. In Ephesino lectum fuit Symbolum Nestorianorum, cum libro Theodoretici contra anathematismos S. Cyrilli, in quorum utroque expressè dicebatur, Spiritum sanctum non procedere ex Filio, & tamen hoc non reprobarunt Patres Concilii. *R. ad 1.* quæstionem tunc fuisse, an Spiritus sanctus procederet ex solo Filio. Affirmabat Macedonius, contra quem Concilium definit, Spiritum sanctum ex Patre procedere, non negando, sed cum hæreticis opponendo procedere etiam ex Filio. *At inquit.* Concilium debuit & voluit assignare principium adæquatum Spiritus sancti. *R.* Tantum debuisse, & voluisse damnare errorem Macedonii.

Ad 2. partem obj. R. 1. in Concilio lectam etiam fuisse epistolam S. Cyrilli, cum anathematismis ejus ad Nestorium, in quibus expressè dicebatur Spiritum sanctum esse à Filio; & tamen Patres non contradixisse, imò unanimi consensu dictam epistolam approbasse; quod etiam fecerunt Patres Concilii Chalcedonensis,

mensis, Constantinopolitani II. & III. & Nicæni II. ut jam observatum est. *Resp.* 2. Synodum Ephesinam noluisse expressè agere de processione Spiritus S., quia propter aliud negotium congregata fuerat.

Obj. 3. Circa annum 829. Leo III. iussit describi Symbolum Constantinopolitanum in tabula argentea, sine additione huius vocis, *Filioque*, & poni in altari post corpus S. Pauli. Ergo prædictam additionem improbavit. Ergo, &c. *Resp.* neg. conseq. Nam Leo hoc fecit, non ut significaret à se reprobari additionem, *Filioque*; sed ne putarent Græci Symbolum Constantinopolitanum contemni à Latinis, & ut huius Symboli memoria honorificè in Ecclesia conservaretur.

At inquit. Concilium Aquigranense, à quo facta, vel saltem confirmata est additio, *Filioque*, misit Legatos ad Leonem, qui eum orarent, ut Symbolum cum additione, *Filioque*, iuberet cantari in Ecclesia Romana; Pontifex verò noluit eorum precibus annuere. *Resp.* Pontificem noluisse, ne Græcis videretur spernere Symbolum Constantinopolitanum, & quia nondum in Ecclesia Romana cantatum fuerat cum prædicta additione. At simul & palam professus est Spiritum S. procedere etiam à Filio, ut testantur Acta legationis, quæ extant.

Obj. 4. Pater est sufficiens principium Spiritus S. Ergo Spiritus sanctus procedit à solo Patre. *Resp.* neg. conseq. quæ non magis valet, quàm ista: Pater est sufficiens principium creationis. Ergo creatio est à solo Patre. Sicut ergo tres personæ sunt principium creationis, non solus Pater; quia potentia creandi est communis tribus personis: ita Pater & Filius sunt principium Spiritus sancti, non solus Pater; quia vis producendi Spiritum sanctum communis est Patri & Filio.

Obj. 5. Si Spiritus sanctus procederet à Patre & Filio, non unum, sed duo principia haberet, & non una, sed duabus inspirationibus procederet. *Resp.* neg. seq. Nam sicut tres personæ sunt unum, non tria principia mundi, & una, non tribus actionibus produciunt mundum, quia unam & eandem habent potentiam agendi ad extra; ita Pater & Filius sunt unum, non duo principia Spiritus S., & una, non duabus inspirationibus Spiritum S. spirant; cum unam & eandem spirandi vim habeant.

Quæres. utrum Spiritus sancti processio sit effectio, vel creatio, vel generatio? *Resp.* Processio Spiritus sancti non est effectio, nec creatio, nec generatio. Est de fide.

1. & 2. pars probatur, 1. Ex Toletano II. in professione fidei, ubi dicitur: *Spiritum quoque sanctum, qui est tertia in Trinitate persona, unum atque æqualem cum Deo Patre & Filio credimus esse Deum, unius substantia, unius quoque esse nature; non tamen genitum, vel creatum, sed ab utrisque procedentem, amborum esse, spiritum.* 2. Ex Symbolo Athanasiano: *Spiritus S. à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.* 3. Ratione: quia Spiritus S. non est artefactum, aut creatura, sed verus Deus.

Prob. 3. pars, 1. ex Scriptura: nam Joan. cap. I. dicitur de Verbo: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre.* Et cap. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* 2. Ex Conciliis generalibus Nicæno & Constantinopolitano, à quibus definitum est in Symbolo, secundam personam esse Filium Dei unigenitum. His adde Toletanum II. & Symbolum Athanas. Ex quibus omnibus sic argumentor. Sola persona secunda est genita. Ergo processio solius personæ secundæ est generatio. Ergo processio tertiæ personæ non est generatio. Superest igitur ut processio Spiritus sancti sit actio spirativa, quæ, seclusa omni imperfectione, quæ in productione creaturarum reperitur, Spiritus sanctus produciatur à Patre & Filio, & ab eis accipit naturam divinam eandem numero, quam habent; sed accipit sine fecunditate.

Utrum in Divinis Filius procedat per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem.

R *Esp.* I. Filius in divinis procedit per intellectum.

Prob. Filius in divinis est Verbum Patris. Sed verbum non procedit, nisi dictione, & dictio in Deo est per intellectum. Ergo, &c. Minor quoad utramque partem est extra controversiam. *Prob. itaque maj.* 1. ex Scriptura: nam Joan. c. I. dicitur: *In principio erat Verbum... Verbum caro factum est.* Et ejusdem epist. I. c. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus S.* 2. Ex Patribus, qui non tantum dicunt Filium in divinis esse Verbum Patris, sed etiam esse Verbum Patris, quia procedit per intellectum. Pro omnibus sint Basiliius hom. 16. ubi in illud Joan. *In principio erat Verbum*, sic habet: *Cur Verbum? Ut quod ex mente procedit, ostendatur.* Et Cyrillus lib. I. in Joan. cap. 5. ubi sic ait: *Filius appellatur verbum, ac sapientia; quoniam ex intellectu immediate atque indivisibiliter est.*

Resp. II. Spiritus S. procedit per voluntatem.

Prob. Spiritus sanctus appellatur specialiter ab Ecclesia, Patribus, ac Scholasticis, cum Magistro & S. Thoma, amor, dilectio, charitas. At charitas pertinet ad voluntatem. Ergo Spiritus sanctus procedit per voluntatem. Præterea, nemini dubium est, Spiritum S. procedere per voluntatem, posito quod Filius procedat per intellectum. Sed Filium procedere per intellectum probatum est. Ergo, &c.

Obj. 1. Si Filius procedit per actum intellectus, & Spiritus S. per actum voluntatis, isti actus vel sunt productiones personarum, vel principia productionum. Neutrum dici potest. *Resp.* Non esse productiones personarum, quia productiones personarum sunt actus notionales, non essentielles: intelligere verò, & velle, sunt actus essentielles: sed esse principia productionum per fecunditatem generandi & spirandi in illis proximè fundatam, illique per se primò identificatam.

Obj. 2. Generatio Filii, & spiratio Spiritus sancti sunt ex fecunditate naturæ divinæ. Sed natura divina habet fecunditatem hanc, non ex sua intelligentia & volitione, sed ex sua infinitudine. Ergo, &c. *Resp.* Naturam divinam habere fecunditatem generandi & spirandi remotè à sua infinitudine, & proximè à sua intelligentia & volitione; quatenus natura divina ob infinitam suam excellentiam exigit esse fecunda modo excellentissimo, ac proinde ratione actuum suorum præstantissimorum, qui sunt intellectio & volitio: unde fit ut actus intelligendi & volendi in Deo ob infinitam excellentiam naturæ divinæ, fundent proximè proprietatem relativam Patris & Spiratoris, quæ sunt fecunditas generandi & spirandi; sicque natura divina sit fecunda remotè per infinitam suam excellentiam, & proximè per suum intelligere & velle.

Obj. 3. Si Filius produciatur per actum intellectus, & Spiritus sanctus per actum voluntatis, vis producendi Filium & Spiritum S. communis est tribus personis: nam intellectio & volitio sunt communes tribus personis. *R.* Filium non produci per intelligentiam absolute consideratam, sed ut determinatam & fecundam per proprietatem generantis, quam proximè fundat. Similiter Spiritus S. non produciatur per volitionem absolute sumptam, sed ut determinatam & fecundam per proprietatem Spiratoris, in ipsa proximè fundatam, ipsique per se primò identificatam. Unde neg. seq. maj.

Obj. 4. Si Filius produciatur per intellectum, & Spiritus S. per voluntatem, vel producuntur ut actus formales, quibus Deus fit intelligens & amans, vel non. Neutrum dici potest. *Resp.* neg. min. & dico, Filium & Spiritum S. non produci, ut actus formales, quibus Deus fit formaliter intelligens & amans; Deus enim est formaliter intelligens & amans per

per essentiam suam, non quidem præcisè sumptam, sed ut se habentem sic se ipsa formaliter, sub qua consideratione est actus formalis intelligendi & amandi, & tribus personis communis est. Itaque Filius & Spiritus S. non producuntur ut actus formales intelligendi & amandi, sed ut actuum illorum termini. Ut hæc melius intelligas,

Nota. In Deo duplex est verbum, unum scilicet essentiale seu formale, commune tribus personis, & est actus quo Deus fit formaliter intelligens, nempe ipsa essentia divina, ut per se ipsam formaliter percipiens: alterum notionale, & est Filius, qui producit per actum intelligendi. Unde Filio natura divina communicatur per se primò, ut est intellectio. Similiter in Deo duplex est amor, unus scilicet essentialis seu formalis, tribus personis communis, & est actus, quo Deus fit formaliter amans, nempe ipsa essentia divina, ut per se ipsam formaliter tendens in objectum: alter verò notionalis, & est Spiritus S. qui producit per actum amandi. Unde Spiritus S. vi processione suæ accipit naturam divinam per se primò, ut est amor. Ex quibus patet, 1. Patrem non producere verbum ut intelligat, sed quia intelligit, & ut ei loquatur, eique suam intellectionem communique. 2. Patrem dicendo, seu producendo verbum, non loqui sibi, cum per illud non reddat se ipsum formaliter intelligentem; sed loqui alteri, nempe ipsimet verbo, communicando ei suam intellectionem. 3. Patrem & Filium producere Spiritum S. non ut ament, sed quia amant, & ut ei amorem suum communicent. 4. Productionem verbi esse posteriorem intellectione, cum ab ea procedat; & productionem Spiritus S. esse posteriorem amore, quia ab eo procedit. Hæc autem posterioritas non est formalis, sed virtualis tantum, quia Filius & Spiritus sanctus non formaliter, sed virtualiter tantum distinguuntur ab intellectione, & amore essentiali.

Obj. 5. Patres dicunt Filium esse per naturam. Ergo non est per viam intellectus. *R.* Patres nihil aliud vellet, quam Filium esse necessariò. Unde neg. conseq.

ARTICULUS IV.

Quomodo Filius procedat per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem.

Nota 1. Principium dividitur in principium quod, & principium quo. Principium quod, est suppositum cui actio tribuitur: unde vocatur etiam principium denominationis. Principium quo, est forma, aut quasi forma, à qua est actio, & vi cuius supposito convenit denominationi agentis. Vocatur aliter principium formale, & subdividitur in remotum & proximum. Proximum, est illud à quo est actio, nullo alio principio mediante. Remotum verò, est illud à quo actio est mediata, in quantum principium à quo immediatè est actio, oritur ex eo vel formaliter vel virtualiter, aut ei ad agendum deservit, ut ejus potentia seu virtus.

Nota 2. Certum est solum Patrem esse principium quod processione Filii, & solum Patrem cum Filio, per modum unius spiratoris, esse principium quod processione Spiritus S. Certum etiam est ex dictis, actus intelligendi & volendi esse principia formalia processione Filii & Spiritus S. Sed non levis controversia est, utrum sint principia formalia proxima, an remota tantum. Pro resolutione hujus controversiæ, erunt sequentes Responsiones.

Resp. 1. Intellectio divina non est principium formale proximum processione Filii, sed remotum tantum.

Prob. 1. pars. Quia principium formale proximum processione Filii distinguitur realiter à Filio. Sed intellectio divina non distinguitur realiter à Filio. Ergo non est principium formale proximum Filii. Minor patet. *Prob. maj.* Quia omne principium per se immediatè influens in aliquem terminum, distinguitur

ab eo realiter; alioquin idem posset esse, & esset à se ipso. Sed principium formale proximum processione Filii per se immediatè influat in Filium, ut patet ex definitione principii formalis proximi. Ergo, &c.

Prob. 2. pars. Quia intellectio divina est principium formale processione Filii, & non est proximum: Ergo est principium remotum. Præterea, illud est principium remotum processione Filii, ex quo principium proximum ejusdem processione oritur virtualiter. Sed principium formale proximum processione Filii oritur virtualiter ex intellectione divina; cum in ea proximè fundetur fecunditas generandi. Ergo, &c.

Resp. 11. Volitio divina non est principium formale proximum processione Spiritus sancti, sed remotum tantum.

Prob. 1. pars. Quia principium formale proximum processione Spiritus S. distinguitur ab eo realiter; cum in illum per se immediatè influat. Sed volitio divina non distinguitur realiter à Spiritu sancto. Ergo, &c. Ex his sequitur *secunda pars.* Nam cum volitio divina sit principium formale processione Spiritus sancti, & non sit principium proximum, superest ut sit remotum. Quod adhuc probatur ex eo quod principium formale proximum processione Spiritus sancti oriatur virtualiter ex volitione divina: nam fecunditas spirandi Deo proximè convenit ratione volitionis.

Obj. 1. Ad productionem sufficit, ut principium quod distinguatur realiter à producto. *R.* neg. Nam principium quod productionis est suppositum, cui convenit denominatio producentis, præter quod suppositum requiritur forma, aut quasi forma, ratione cuius conveniat illi talis denominatio, & quæ per se immediatè realiter influat in terminum productum, proindeque realiter distinguatur à termino producto. Hæc autem forma, vel quasi forma, est principium formale proximum productionis. Unde ad productionem, præter principium quod, requiritur principium quo proximum, à termino producto tam realiter distinctum, quam principium quod.

Obj. 2. Ad productionem sufficit, ut productio activa sit in principio quod, & distinguatur realiter à termino producto. *Resp.* productionem illam activam; quæ est in principio quod, & distinguitur realiter à termino producto, esse ipsissimum principium formale proximum productionis, per se immediatè dans esse termino producto.

ARTICULUS V.

Quodnam sit principium formale proximum processione Filii & Spiritus sancti.

Resp. 1. Sola proprietas relativa Patris est principium formale proximum processione Filii.

Prob. 1. Ex Patribus: nam 1. S. Ambrosius lib. 4. de fide c. 4. sic ait: *Generatio paterna proprietatis est, non potentia.* 2. S. Damascenus ita loquitur lib. de duabus voluntatibus Christi: *Omnia quæ habet Pater, sunt Filii, sola gignendi vi excepta.* At omnia, quæ habet Pater, sunt Filii, excepta sola paternitate. Ergo sola paternitas est vis gignendi in Patre. Ergo, &c. Patres secutus est S. Thomas in 1. Sent. dist. 7. quæst. 1. art. 2. in O. ubi hæc dicit: *Essentia secundum quod est ipsa paternitas, est principium hujus actus, qui est generare.* Sed mutavit sententiam 1. part. qu. 41. art. 5.

Prob. 2. Ratione: nam principium formale proximum processione Filii distinguitur realiter à Filio. Sed ex iis, à quibus Filius dici potest produci, sola proprietas relativa Patris distinguitur realiter à Filio. Ergo, &c. Præterea, principium formale proximum processione Filii, vel est intellectio, vel paternitas. Non primum, ut probatum est art. 5. & adhuc probatur ex Lateranensi IV. c. 2. ubi de natura divina dicitur: *Illæ res non est generans, nec genita.* Nominè au-

ne autem naturæ Concilium intelligit omnia attributa absoluta. Ergo ex Lateranensi, nullum attributum absolutum generat, & consequenter nullum est principium formale proximum generationis: nam tale principium non solum est id quo suppositum generat, sed etiam id quod generat. Superest ergo, ut principium formale proximum processionis Filii dicatur esse proprietas relativa Patris.

Resp. II. Sola proprietas relativa spiratoris est principium formale proximum processionis Spiritus S.

Prob. Nam principium formale proximum processionis Spiritus S. vel est volitio divina, vel proprietas relativa spiratoris. Non primum, ut probatum est a. 5. Ergo secundum. Præterea, si sola proprietas relativa Patris est principium formale proximum processionis Filii, sola proprietas relativa spiratoris est principium formale proximum processionis Spiritus S. Verum prius, ut patet ex propositione 1. Ergo, &c.

Obj. 1. Autoritatem Patrum, 1. S. Dionysius c. 2. de divinis nominibus, vocat Filium & Spiritum S., *secunde divinitatis germina.* 2. S. Basilius lib. 2. contra Eunomium, appellat Filium splendorem maiestatis Dei. Sed splendor est à luce, ut lux est, Ergo Filius est à Patre, ut lux est. Atqui Pater lux est secundum divinitatem. Ergo, &c. 3. S. Cyrillus lib. 1. thesauri cap. 7. vocat essentiam divinam generativam. 4. S. Damascenus lib. 1. de fide c. 8. de generatione Filii sic ait: *Generatio ignara principii & sempiterna est, ut quæ naturæ opus sit, atque ex ipsius essentia procedat.*

Ad 1. R. Divinitatem esse per se fecundam remotè & radicaliter, in quantum quæ intelligens & volens radix est fecunditatis generandi & spirandi. *Ad 2.* R. in divinis splendorem non esse à luce, nisi remotè & radicaliter: nam Pater est lux secundum divinitatem ut intelligentem; & Pater secundum divinitatem ut intelligentem, non generat splendorem suum, nempe Filium, nisi remotè & radicaliter, ut satis probatum est. *Ad 3.* R. essentiam divinam à S. Cyrillo vocari generativam remotè, non proximè; & verò non esse proximè generativam, definitur à Lateranensi IV. cap. 2. verbis jam laudatis. *Ad 4.* *Resp.* S. Damascenum solum dicere generationem Verbi nunquam incepisse, sed eternam esse, quia absolute necessaria est; & absolute necessaria est, quia essentia divina infrustrabiliter exigit esse in duobus suppositis, quorum unum sit Pater, & alterum Filius; & insuper quæ intelligens profundit virtualiter paternitatem, quæ est principium proximum & necessarium generationis.

Obj. 2. Concilia docent Filium procedere ex substantia Patris, de substantia Patris. R. Sensum Conciliorum esse, quod Filius nascendo accipiat à Patre ipsammet Patris substantiam & essentiam, ex qua, & filiatione, tanquam ex duobus virtualiter distinctis, constituitur. *At inquit.* Concilia docent Filium procedere de substantia Patris, ut principio formali proximo. *Neg. Probabis.* In Florentino Session. 18. dicitur: *Divina quidem substantia non generat, sed est principium, quo generatio fit.* *Resp.* Hæc verba non esse Concilii, sed privati cuiusdam, ex propria sententia loquentis.

Obj. 3. In productione univoca terminus productus debet esse similis producenti in principio formali producendi. Atqui generatio Filii in divinis est univoca, & Filius non assimilatur Patri in proprietate relativa, sed in intellectu & natura. Ergo, &c. *Resp.* Ad productionem univocam satis esse, si terminus productus producenti assimiletur in principio formali remoto productionis. Et verò ut productio sit univoca, sufficit quod terminus totalis productus, sit ejusdem naturæ cum termino totali producente; sive natura sit principium formale proximum productionis, sive remotum tantum. Cum itaque Filius in divinis sit ejusdem planè naturæ cum Patre, productio ejus est univoca; quamvis natura divina non sit principium formale proximum, sed tantum remotum productionis Filii, & sic Filius non assimilatur Patri, nisi in principio remoto suæ productionis.

Obj. 4. Relatio non est activa. Sed paternitas est relatio. Ergo, &c. Item personalitas in creatis non est activa. Ergo nec in Deo. Sed paternitas est personalitas Patris. Ergo non est activa. Ergo, &c. *Resp. ad 1.* Relationem transcendentalem esse activam: imò omnis vis activa est relatio transcendentalis. Paternitas autem est relatio transcendentalis. *Resp. ad 2.* neg. conseq. Nam personalitas aliqua divina, purè paternitas, habet duplicem perfectionem, unam scilicet quæ convenit cum personalitate creata; & alteram, quæ respondet virtuti seu potentie creatæ, quia non solum est terminus naturæ, sed etiam ejus formalis fecunditas.

Obj. 5. Si paternitas est principium formale proximum processionis Filii, est in Patre aliqua potentia quæ non est in Filio. R. Conced. Nam re ipsa Pater habet potentiam proximam generandi, quam non habet Filius: alioqui Filius generaret, quod est contra fidem. *At inquit.* Ergo Filius non est æqualis Patri. *Resp. neg.* Quia in Deo tam perfectum est esse terminum generationis, quam ejus principium: nam 1. eadem est utriusque essentia. 2. Generatio passiva tantæ excellentiæ est, quantæ generatio activa: par enim utriusque est existendi necessitas, & tam generatio passiva necessaria est generationi activæ, quam generatio activa generationi passivæ; tamque generatio passiva ex se habet, ut accipiat esse à generatione activæ, quam generatio activa habet ex se, ut det esse generationi passivæ. Unde necesse est personam ex essentia divina & generatione passiva constantem, æqualem omnino esse personæ ex eadem essentia divina & generatione activa constanti.

Obj. 6. Dictio seu locutio est proximè ab intellectu. Sed generatio Verbi est dictio seu locutio. Ergo generatio Verbi est proximè ab intellectu, non à proprietate relativa. R. dist. maj. Dictio, quæ quis sibi loquitur, est proximè ab intellectu, C. maj. Dictio, quæ quis alteri loquitur, N. maj. Talis enim dictio præsupponit quidem intellectum & intellectionem; at non est immediatè ab ea, sed ab ore, aut simili potentia locutiva, quæ in substantia spiritali correspondet ori. Generatio autem Verbi non est dictio, quæ Pater sibi loquitur, quia Pater non intelligit formaliter per Verbum: sed est dictio, quæ loquitur alteri, nempe ipsi Verbo, cui intellectionem suam communicat, illud generando. Unde generatio Verbi non est proximè ab intellectu, aut intellectione divina; sed ab ore Patris, quod est ipsa paternitas.

ARTICULUS VI.

Quodnam sit principium formale, quo essentia divina communicatur Filio & Spiritui sancto.

R. Espond. 1. Pater generando Filium, communit illi essentiam divinam. Est de fide.

Prob. Nam Filius nascendo accipit essentiam divinam à Patre, ut patet, 1. ex Concilio Nicæno in Symbolo, ubi dicitur Filium esse genitum ex substantia Patris. 2. Ex Lateranensi IV. cap. 2. ubi dicitur Filium nascendo substantiam Patris accepisse, & ita Patrem & Filium eandem substantiam habere. 3. Ex Florentino sess. ult. in litteris unionis dicente, *omnia quæ Patri sunt, ipsum Patrem unigenito Filio suo gignendo dedisse, præter esse patrem.* Ergo Filius nascendo accipit à Patre essentiam divinam, vel per productionem, vel saltem per communicationem hujus essentia. Non primum: nam essentia divina non producit. Ergo secundum.

Resp. II. Principium formale proximum, quo communicatur essentia divina Filio, est paternitas; remotum verò, est intellectio.

Prob. 1. pars. Quia idem est principium formale, quo proximè & immediatè producit proprietatem relativam Filii, & proximè ac immediatè communicatur essentia divina Filio. Sed paternitas est principium, quo

proxi-

proximè & immediatè producit proprietatem relativam Filii, ut probatum est art. 6. Ergo, &c. *Prob. maj.* Quia principium formale proximè & immediatè producit proprietatem relativam Filii, proximè & immediatè producit terminum essentialiter eundem realiter cum essentia divina: sed principium formale proximè & immediatè producit terminum essentialiter eundem realiter cum essentia divina, hoc ipso proximè & immediatè communicat essentiam divinam: principium enim producit terminum essentialiter eundem realiter cum essentia divina, hoc ipso præcisè rectè dicitur communicare, & necessariò communicat essentiam divinam. Ergo, &c.

Prob. 2. pars. Quia illud rectè dicitur principium formale remotum, in quo proximè fundatur, & ex quo virtualiter oritur principium formale proximum. Atqui principium formale proximum, quo communicatur Filio essentia divina, proximè fundatur, & virtualiter oritur ex intellectiōe divina: nam intellectiō divina proximè exigit, & virtualiter profundit paternitatem, ut probatum est. Ergo, &c.

Resp. III. Pater & Filius producendo Spiritum S. communicant illi essentiam divinam. Est de fide.

Prob. Quia Spiritus sanctus habet essentiam divinam, & non habet à se: quod enim producit, non habet essentiam à se, sed ab eo à quo producit. Ergo Spiritus S. habet essentiam divinam à Patre & Filio, à quibus producit. Ergo Spiritus sanctus habet essentiam divinam à Patre & Filio, vel per productionem, vel saltem per communicationem huius essentiae. Non primum: quia essentia divina non producit. Ergo secundum.

Resp. IV. Principium formale proximum, quo communicatur essentia divina Spiritui S. est proprietatem relativam spiratoris; remotum verò, est volitio divina.

Prob. 1. pars. Quia proprietatem relativam spiratoris est principium formale, quo proximè & immediatè producit terminum essentialiter idem realiter cum essentia divina. Ergo est etiam principium formale, quo proximè & immediatè communicatur essentia divina.

Prob. 2. pars. Quia illud est principium formale remotum communicandi essentiam Spiritui S. in quo proximè fundatur, & ex quo virtualiter oritur principium formale, quo proximè & immediatè communicatur essentia divina Spiritui sancto. Sed hoc principium proximè fundatur, & virtualiter oritur ex volitione divina: nam volitio divina proximè fundatur, & virtualiter profundit proprietatem relativam spiratoris. Ergo, &c.

Dices. Essentia divina se ipsam immediatè communicat Filio & Spiritui S. R. essentiam divinam se ipsam immediatè communicat Filio & Spiritui S. formaliter, seu per modum causae formalis, sicut filiaris Filio, spiratio passiva Spiritui S. & quilibet pars toti suo se communicat. At præter hanc communicationem formalem, quæ est communis tribus personis, est alia activa respectu personarum productarum, quæ est proximè & immediatè à proprietatibus relativis, paternitate scilicet & spiratione activa.

Ex dictis hæc sectione colligitur, in Deo esse tantum duas processiones reales: nam tot sunt in Deo processiones reales, quot sunt personæ realiter procedentes. At in Deo duæ tantum sunt personæ realiter procedentes. Ergo, &c. Divinæ autem illæ processiones, 1. sunt immanentes: nam processio illa dicitur immanens, quæ existit in suo principio. At processiones divinæ existunt in suo principio: sic processio Filii, sicut & ipse Filius, existit in Patre, quia est idem realiter cum essentia Patris. 2. Sunt vitales: nam sunt per intellectiōem & volitionem, & ita sunt actiones viventis, ut talis. 3. Sunt æternæ: nam Pater generat Filium ab æterno; similiter Pater & Filius ab æterno spirant Spiritum S. 4. Non sunt ex nihilo, quia termini illarum producuntur de substantia producentium: Filius enim est ex substantia Patris, & Spiritus S. ex substantia Patris & Filii.

Quæres I. Quinam sint termini formales processionum divinarum, ut productiones sunt? R. Esse pro-

Simonne T heol. Tom. I.

prietates relativæ personarum productarum: nam terminus formalis productionis dicitur illud, quod proximè & ratione sui producit, & ratione cuius totum, cuius est pars, aut quasi pars, dicitur produci. Atqui proprietatem relativam personæ productæ, per quam scilicet persona producta relativè opponitur producenti, id est, quod proximè & ratione sui producit, & ratione cuius tota persona denominatur producta. Ergo, &c.

Dices. In productione personæ creatæ terminus formalis productionis est natura. Ergo & in productione personæ divinæ. R. neg. conseq. Disparitas est, quia in productione personæ creatæ producit natura. At in productione personæ divinæ non producit natura, sed tantum communicatur. Unde in productione personæ divinæ natura non est terminus processionis, ut productio est, sed tantum ut est communicatio.

Quæres 2. Quinam sint termini totales processionum divinarum? R. Esse personas productas, nempe Filium & Spiritum sanctum. Ratio est, quia terminus totalis productionis est totum illud, quod per eam denominatur produci. Sed totum quod denominatur produci per processionem divinam, est persona producta. Ergo, &c.

ARTICULUS VII.

Ex qua intellectiōe procedat Filius.

R. Esp. I. Filius procedit ex perfectissima notitia essentiae divinæ. Ita omnes Scholastici.

Prob. Filius procedit ex illa notitia, in qua proximè fundatur fecunditas generandi. Sed fecunditas generandi fundatur proximè in perfectissima notitia essentiae divinæ. Ergo, &c. *Prob. min.* Quia si fecunditas generandi convenit Deo ratione alicujus notitiæ, certè convenit ratione notitiæ omninò necessaria, & circa objectum nobilissimum modo perfectissimo variantis.

Resp. II. Filius procedit ex notitia intuitiva omnium personarum.

Prob. Nam Filius procedit ex perfectissima notitia essentiae divinæ. Sed perfectissima notitia essentiae divinæ est etiam notitia trium personarum. Ergo, &c. *Prob. min.* Quia essentia divina perfectissimè cognita, cognoscitur & quidem perfectissimè, ut communicabilis ad intra, & radix proprietatum personalium. At non potest sic cognosci, quin perfectissimè cognoscantur proprietates personales, & personæ. Ergo, &c. Jam verò quod hæc notitia trium personarum, ex qua procedit Filius, sit intuitiva, faciliè ostenditur: nam est perfectissima notitia illarum, ut realiter existentium, & ipsi pro quolibet instanti reali coexistentium; cum re ipsa existant, & ipsi coexistent pro quolibet instanti realis durationis. Ergo, &c.

Obj. 1. Filius non procedit ex notitia Spiritus S. *Neg. Probabilis.* Si Filius procederet ex notitia Spiritus sancti, esset ejus imago. *Neg. seq.* Quia in divinis una persona non est imago alterius, nisi ab ea procedat. At Filius non procedit à Spiritu S. quamvis procedat ex ejus notitia.

At inquit. Si Filius procedit ex notitia Spiritus S. procedit à Spiritu S. *Neg. seq.* Nam notitia Spiritus sancti, non ipse Spiritus S. fundat fecunditatem generandi. *Probabilis tamen seq.* hoc argumento. Filius procedit ex notitia Spiritus S. Notitia Spiritus S. est ab ipso Spiritu S. velut objecto motivo & specificativo. Ergo Filius est à Spiritu S. *Neg. min.* Nam Spiritus S. se habet ad notitiam suam, ut objectum purè terminativum, non verò ut objectum motivum, quia non concurret ad eam physicè.

At inquit. Si Filius procedit ex notitia Spiritus S. Spiritus S. est prior Filio. *N. seq. Probabilis* hoc syllogismo. Spiritus S. est natura prior notitiæ sui. Notitia Spiritus S. est prior Filio. Ergo Spiritus S. est prior Filio. *N. maj.* Nam Spiritus S. non est causa notitiæ, qua cognoscitur: notitia enim Spiritus S. non producit, & ita non potest esse à Spiritu S. ut objecto ad eam physicè concurrente cum intellectu divino.

At inquit. Saltem Spiritus S. est ratione prior

T 2 notitia

notitia sui: quod sufficit. *Prob.* Objectum terminativum est ratione prius, quam notitia, qua cognoscitur. Sed Spiritus S. est objectum terminativum notitiæ, qua cognoscitur. Ergo Spiritus S. est ratione prior, quam notitia, qua cognoscitur. *R. dist. maj.* Objectum terminativum contingens, ad quod proinde cognoscendum intellectus divinus de se indifferens est, & non determinatus, est ratione prius, &c. *C. maj.* Objectum terminativum, planè necessarium, & ad quod cognoscendum intellectus divinus est essentialiter determinatus, est ratione prius, &c. *N. major.* At Spiritus S. existens est objectum necessarium, & ad illum cognoscendum intellectus divinus essentialiter determinatus est. Unde intellectus divinus cognoscit Spiritum S. existentem, quia ex se & essentialiter determinatus est ad cognoscendum illum, & ita Spiritus S. non debet supponi ratione prius existens, quam cognoscatur.

At inquit. Mundus futurus est ratione prior, quam cognitio, qua cognoscitur à Deo esse futurus. Ergo similiter Spiritus sanctus, &c. *R. neg. conseq.* Nam mundus futurus est objectum contingens, ad quod proinde cognoscendum intellectus divinus est ex se indifferens, ita ut ex se æquè aptus sit ad cognoscendum oppositum. Unde ut intellectus divinus potius cognoscat mundum esse futurum, quam non esse futurum, debet aliquo modo determinari ab ipsa futuritione mundi, tanquam occasione, & objecto terminativo offerente hanc veritatem præ alia, quæ ejus loco posset æquè cognosci. Quare ut mundus cognoscatur à Deo esse futurus, debet supponi ratione prius esse futurus. At nihil simile dici potest de Spiritu S. & intellectu divino respectu Spiritus sancti; ut patet ex dictis.

Obj. 2. Filius non procedit ex cognitione intuitiva sui. *N. Probabilis.* Cognitio intuitiva Filii non est radix fecunditatis generandi. Ergo, &c. *N. ant. Probabilis.* Radix fecunditatis est ratione prior, quam fecunditas. Sed cognitio intuitiva Filii non est ratione prior, quam fecunditas generandi. Ergo, &c. *Neg. min. Probabilis.* Cognitio intuitiva Filii est cognitio Filii ut realiter existentis. Sed cognitio Filii ut realiter existentis, non est ratione prior, quam fecunditas generandi. Ergo, &c. *N. min. Probabilis.* Cognitio Filii ut existentis, non est ratione prior, quam Filius ut existens. Ergo multò minus ratione prior est, quam ipsa fecunditas producendi Filium. *Neg. ant.* Nam cognitio Filii ut existentis, est principium formale remotum productionis ejus. *Probabilis tamen ant.* Omnis cognitio objecti ut existentis, supponit existentiam objecti. Ergo cognitio Filii ut existentis, supponit Filium existentem, & consequenter ne quidem ratione prior est, quam Filius existens. *R. ant.* verum esse in homine, in quo objectum existens concurret physicè vel per se vel per speciem vicariam ad cognitionem sui intuitivam: falsum verò in Deo, in quo objectum existens non concurret physicè ad cognitionem sui intuitivam, nec per se nec per speciem. Unde in Deo cognitio objecti ut existentis, non solum non supponit existentiam objecti, sed ne quidem exigit ejus coexistentiam: nam Deus ab æterno intuitivè cognovit creaturas ut existentes in tempore.

Obj. 3. Cognitio, qua Pater generat Filium, est cognitio Filii ut futuri, non ut existentis. Ergo cognitio, qua Pater generat Filium, non est cognitio Filii intuitiva, sed abstractiva tantum. *N. ant. Probabilis.* Pater prius cognoscit cognitione, qua generat Filium, quam generet Filium; & prius generat Filium, quam sit Filius. Ergo, &c. *R. neg. conseq.* Nam Pater tantum ratione prius cognoscit, quam generet; & generat prius prioritate tantum originis, quam sit filius. Unde Filius existit pro omni instanti reali, pro quo Pater generat, & cognoscit cognitione, qua generat.

Obj. 4. Cognitio, qua Deus intuitivè cognoscit creaturas, non est causa illarum existentia. Ergo nec cognitio, qua Pater cognoscit intuitivè Filium, est principium formale generationis ejus. *R. neg. conseq.*

Disparitas est ex dictis ad *obj. 1.* Quia ratione prius est creaturas esse existentes pro tali differentia temporis, quam Deum eas intrinsece ut existentes pro tali differentia temporis. Unde cognitio, qua Deus intuitivè cognoscit creaturas, non est causa, sed potius aliquo modo effectus existentia illarum, ut exercita pro tali differentia temporis. At nihil simile dici potest de cognitione, qua Pater intuitivè cognoscit Filium; ut patet ex dictis loco citato.

Resp. III. Filius procedit ex cognitione creaturarum possibilem.

Prob. Nam Filius procedit ex perfectissima notitia essentia divina. Sed perfectissima notitia essentia divina est perfectissima notitia omnipotentia; & perfectissima notitia omnipotentia, est perfectissima notitia possibilem. Ergo, &c.

Obj. S. Anselmus in Monologio c. 30. dicit, verbum divinum non esse verbum creaturarum. Sed verbum divinum esset verbum creaturarum, si procederet ex illarum cognitione. Ergo, &c. *R.* Verbum divinum non esse verbum creaturarum possibilem productivè, quia verbum divinum non procedit à creaturis possibilem; sed esse verbum creaturarum possibilem objectivè, quia procedit ab actu, quo cognoscuntur creaturae possibilem: nam fecunditas generandi convenit Deo ratione cognitionis possibilem, quamvis non conveniat illi ratione ipsarum creaturarum possibilem. Unde creaturae possibilem se habent ad verbum divinum, ut objectum cognitionis, à qua est; & quamvis non sint ejus principium, sunt tamen objectum principii, à quo remotè procedit. Quare cum essentia divina & tribus personis dicuntur illo formaliter, & ita verbum divinum est de possibilem, licet non sit à possibilem. Quòd si S. Anselmus alicubi ait verbum non procedere à cognitione creaturarum, intelligendus est de cognitione creaturarum futurarum, aut existentium.

Resp. IV. Filius non procedit ex notitia creaturarum ut existentium, aut futurarum, sive absolute, sive conditionate.

Prob. Quia notitia, à qua verbum procedit, debet esse tam necessaria, quam verbum ipsum, & ejus productio: nam principium debet esse proportionatum productioni & termino producto, ut patet ex terminis. Atqui verbum & ejus productio sunt omnino necessaria; notitia verò creaturarum ut existentium, aut futurarum, est libera vel contingens. Ergo, &c. Præterea, etiam si nulla essent creaturae existentes aut futurae, & sic non esset in Deo notitia creaturarum existentium aut futurarum, adhuc idem verbum & eodem modo procederet; cum verbum, & modus quo procedit, sint absolute necessaria. Ergo verbum non procedit ex notitia creaturarum ut existentium, aut futurarum; alioqui non existente tali notitia, nec idem verbum, nec eodem modo procederet: nam Pater non diceret formaliter verbo omnia, quæ dicit formaliter, si verbum procedit ex tali notitia.

Obj. 1. Verbum procedit ex scientia eorum omnium quæ ipso dicuntur & exprimuntur. Sed futura & existentia dicuntur & exprimuntur verbo; nam Pater verbo futura & existentia dicit, & exprimit ipsimet verbo, tanquam persona, cui loquitur. Ergo, &c. *R. dist. maj.* Verbum procedit ex scientia eorum omnium, quæ ipso dicuntur formaliter, *C. maj.* Unde verbum procedit ex scientia necessaria essentia divina, trium personarum, & possibilem: nam hæc omnia dicuntur & exprimuntur verbo formaliter. Verbum procedit ex scientia eorum omnium, quæ ipso dicuntur consequenter tantum, & quasi in radice, *Neg. maj.* Unde verbum non procedit ex scientia contingentium, ut sunt futura & existentia creata, quia contingentia non dicuntur, & exprimuntur verbo, nisi consequenter, & quasi in radice.

Dices. Verbum procedit ex scientia eorum, quæ dicuntur ipso formaliter. Ergo procedit etiam ex scientia eorum, quæ dicuntur ipso consequenter tantum. *R. neg. conseq.* Disparitas est, quia scientia eorum, quæ verbo dicuntur formaliter, necessaria est. At in Deo

Deo omnis scientia necessaria apta est fundare, proindeque fundat fecunditatem generandi, & sic est principium formale remotum processionis Verbi. Scientia verò eorum, quæ verbo dicuntur & exprimuntur consequenter tantum, est scientia contingens. At in Deo scientia contingens non est apta fundare fecunditatem generandi, quæ est omnino necessaria, ac proinde ratione prior, quàm omnis scientia contingens: sicque scientia contingens non potest esse principium formale remotum processionis Verbi.

Dices. Tam futura & existentia creata dicuntur verbo formaliter, quàm essentia divina, tres personæ, & possibilia. Ergo verbum tam procedit ex scientia futurorum, & existentium creatorum, quàm ex scientia essentia divinæ, trium personarum, & possibilibus. *R. neg. ant.* Nam Pater generando verbum, verbo dicit formaliter ipsum verbo ea, quorum scientiam per se primò communicat illi, ipsum producendo. At Pater scientiam essentia divinæ, trium personarum, & possibilibus, per se primò communicat verbo, ipsum generando. Ergo Pater generando verbum, verbo dicit formaliter ipsi verbo essentiam divinam, tres personas, & possibilia: futura verò & existentia creata non dicit formaliter, quia generando verbum, non communicat illi naturam divinam per se primò, ut est scientia futurorum & existentium creatorum, sub qua consideratione ratione subsequitur generationem verbi; & in tantum communicat illi scientiam futurorum, & existentium creatorum, in quantum scientia necessaria essentia divinæ, trium personarum, & possibilibus, quam illi formaliter communicat, apta est fieri, & ratione post ipsius verbi productionem fit per simplicem modificationem scientia futurorum & existentium creatorum, supposita eorum veritate obiectiva. Quod non est scientiam futurorum & existentium creatorum communicari verbo, nisi consequenter, & quasi in radice; proindeque Patrem non loqui verbo de futuris & existentibus creatis, nisi consequenter & quasi in radice: Pater enim loquitur Filio communicando illi scientiam, & eo modo loquitur, quo communicat illi scientiam, ipsum generando.

Obj. 2. Omnis cognitio, quam habet Filius vi suæ processionis, est principium formale remotum processionis ejus. Sed Filius habet, vi suæ processionis, scientiam futurorum & existentium creatorum. Ergo, &c. *R. dist. maj.* Omnis cognitio, quam habet Filius formaliter & per se primò vi suæ processionis, est principium formale remotum processionis ejus, C. maj. Nam omnis ejusmodi cognitio est planè necessaria, & sic apta fundare fecunditatem generandi. Omnis cognitio, quam habet Filius consequenter tantum vi suæ processionis, est, &c. N. maj. Nam omnis ejusmodi cognitio est contingens, & sic inepta ad fundandam fecunditatem generandi, quæ absolute necessaria est, & ratione prior omni scientia contingenti. *Ad min. autem dico,* Filium non habere nisi consequenter vi suæ processionis, cognitionem futurorum & existentium creatorum, ut suprà explicatum est. Unde nego conseq.

Obj. 3. Verbum procedit ex scientia eorum omnium quæ audit à Patre. At Verbum audit à Patre non solum necessaria, sed etiam contingentia. Ergo, &c. *R.* Verbum procedere ex scientia eorum, quæ audit à Patre formaliter, non verò ex scientia eorum, quæ audit à Patre consequenter tantum. At Verbum audit à Patre contingentia consequenter tantum: nam audit ea à Patre, quatenus nascendo accipit à Patre scientiam eorum, & ita eo modo audit ea à Patre, quo à Patre accipit eorum scientiam: non accipit autem à Patre eorum scientiam, nisi consequenter. Ergo non audit ea à Patre, nisi consequenter.

At inquit. Quare Verbum procedit tantum ex scientia eorum, quæ audit à Patre formaliter? *Resp.* Quia sola scientia eorum, quæ audit à Patre formaliter, necessaria est, ac proinde sola apta est fundare fecunditatem generandi, & ita sola apta est esse principium formale remotum processionis Verbi.

At inquit. Gratis dicitur scientiam eorum, quæ

Simones Theol. Tom. 2.

Verbum audit à Patre formaliter, necessariam esse, & solum necessariam esse. *R. neg.* Nam Verbum audit formaliter à Patre ea, quæ Pater dicit ei formaliter. At scientia eorum quæ Pater dicit Verbo formaliter, necessaria est, & sola necessaria est. Ergo, &c. *Nota.* Verbum audire à Verbo formaliter, est Verbum accipere à Patre scientiam formaliter. Pater autem dat Verbo formaliter omnem & solum scientiam necessariam. Igitur omnis & sola scientia eorum, quæ Verbum audit à Patre formaliter, necessaria est.

Obj. 4. Per id Pater constituitur in actu primo remoto ad producendum Verbum, per quod constituitur in actu primo remoto ad loquendum cum verbo: nam locutio Patris est ipsa productio verbi, quo loquitur ipsi verbo. Sed Pater constituitur in actu primo remoto ad loquendum cum verbo, per scientiam necessariam simul & contingentem: nam Pater loquitur cum verbo non solum de necessariis, sed etiam de contingentibus. Ergo Pater constituitur in actu primo remoto ad producendum verbum, per scientiam necessariam simul & contingentem; & ita in Deo scientia necessaria cum scientia contingenti facit adequatum principium formale, à quo remotè procedit verbum. *Res. breviter,* Patrem per id constitui in actu primo remoto ad producendum verbum, per quod constituitur in actu primo remoto ad loquendum cum verbo formaliter de necessariis, & consequenter de contingentibus, nempe per scientiam necessariam essentia divinæ, trium personarum, & possibilibus, quæ etiam apta est esse, & est ratione post verbum productum scientia contingentium. Unde adequatum principium formale remotum processionis verbi est scientia necessaria essentia divinæ, trium personarum, & possibilibus, sed quæ simul apta est, & est ratione post verbi productionem scientia contingentium.

Obj. 5. Verbum procedit ex scientia comprehensiva divinitatis. Sed hæc scientia complectitur cognitiones necessarias & contingentes, quæ sunt in Deo: non enim comprehenditur divinitas, nisi cognoscantur actus ejus liberi, ac proinde eorum termini, nempe futura & existentia creata, quæ non nisi contingenter cognoscuntur. Ergo verbum procedit ex cognitionibus necessariis & contingentibus. *R.* Verbum non procedere ex scientia comprehensiva divinitatis adequatè sumpta, & prout se extendit etiam ad contingentia, ut futura & existentia creata, quia sub hac consideratione est aliquid contingens, & consequenter principium improprium generationi verbi, quæ est planè necessaria, & prior est ratione ex parte subjecti scientia futurorum & existentium creatorum, & actibus liberis divinæ voluntatis, in quibus hæc scientia fundatur.

Porro ex dictis hoc articulo, facile intelligitur, 1. Spiritum S. procedere ex amore necessario essentia divinæ, trium personarum, & omnium possibilibus. 2. Non procedere ex amore libero, futurorum & existentium creatorum: primus enim amor, non verò secundus, aptus est fundare fecunditatem spirandi, quæ omnino necessaria est, & prior ratione ex parte subjecti omni amore libero & contingenti: sicque fecunditas spirandi fundatur in solo amore necessario, qui proinde solus est principium formale remotum processionis Spiritus sancti. Quæ contra hanc doctrinam opponi possunt, ex dictis hoc art. facile solvantur.

ARTICULUS VIII.

Quare processio secunda persona sit potius generatio, quam processio tertia persona.

Nota 1. In creatis generatio multipliciter accipitur. 1. Latissime, pro productione accidentis ex subjecto sustinente. 2. Latè, pro productione formæ substantialis materialis ex materia sustentante. 3. Proprie, pro productione substantiæ materialis completa,

pletæ, sive viventis sive non, ex materia componente. 4. Propriissimè, pro generatione vitali, quæ sola pertinet ad propositum nostrum, & communiter desinitur, Origo viventis à vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ. Dicitur 1. Origo, id est, productio. 2. Viventis à vivente, quia ut generatio sit vitalis, requiritur ut producat & productum sint viventia. 3. Principio, supple, productivo. 4. Conjuncto, quia ut aliquid dicatur generare vitaliter, debet agere per aliquid, quod sibi sit vel fuerit conjunctum, & deinde communicetur genito. Sic animal generans agit per semen ex se decedens, quod transit in animal genitum. 5. In similitudinem naturæ, supple, specificæ: nam, ut docet S. Thomas q. 27. ar. 2. in O. ad veram generationem vitalem debet genitum habere naturam ejusdem planè speciei cum natura generantis: unde generatio muli v. g. non est generatio vitalis propriè dicta, quia sic mulus est ejusdem generis cum generantibus, ut tamen non sit ejusdem speciei cum illis. Hinc,

Nota 2. Generatio vitalis in creatis est actio per se tendens ad dandam genito formalem & proximam fecunditatem generandi aliud suppositum ejusdem speciei: nam generatio vitalis in creatis tendit ad dandam genito eandem speciem naturam cum natura generantis, quæ per se habet formalem & proximam fecunditatem generandi aliud suppositum ejusdem speciei. Ergo generatio vitalis in creatis tendit ad dandam genito formalem & proximam fecunditatem generandi aliud suppositum ejusdem speciei, proindeque semper ac necessariò dar, seclusis tamen impedimentis, quæ contra naturæ intentionem accidere possunt. Hinc generatio vitalis sic rectè & integrè describitur, Origo viventis à vivente ut principio conjuncto in similitudinem naturæ specificæ, cum formali, seclusis impedimentis, & proxima fecunditate generandi aliud suppositum ejusdem speciei: vel, quod idem est, Origo viventis à vivente ut principio conjuncto in similitudinem naturæ specificæ, cum formali, seclusis impedimentis, & proxima fecunditate communicandi eandem saltem specie naturam alteri supposito.

Nota 3. Processio secundæ personæ in divinis est origo viventis à vivente ut principio conjuncto in similitudinem naturæ, cum formali & proxima fecunditate ulterius communicandi eandem naturam. 1. Est origo hoc est, productio. 2. Est origo viventis: nam secunda persona est suppositum vivens. 3. Est origo viventis à vivente: nam prima persona, à qua procedit secunda, est etiam suppositum vivens. 4. Est origo viventis à vivente ut principio conjuncto: nam prima persona producit secundam per intellectionem, quam illi totam communicat, & totam sibi retinet. 5. Est origo viventis, &c. in similitudinem naturæ: nam secunda persona habet vi suæ processionis, eandem numero naturam, quam habet prima; & ita secunda persona habet vi suæ processionis, perfectissimam in natura similitudinem cum prima persona. 6. Est origo viventis, &c. cum formali & proxima fecunditate communicandi eandem naturam ulterius: nam secunda persona vi suæ processionis, habet vim producendi tertiam personam, eique communicandi naturam divinam.

Nota 4. Processio tertiæ personæ in divinis est etiam origo viventis à vivente ut principio conjuncto in similitudinem naturæ: nam est productio suppositi viventis à duobus suppositis viventibus & producentibus per volitionem, quam sic totam tribunt supposito producto, ut totam sibi retineant, & per quam eandem numero naturam, quam habent, communicant supposito producto, quod proinde cum suppositis producentibus habet vi suæ productionis perfectissimam similitudinem in natura: sic tamen ut non accipiat vim producendi quartam personam, quæ in Deo impossibilis est. Unde processio tertiæ personæ in divinis est origo viventis à vivente ut principio conjuncto in similitudinem naturæ, sine fecunditate eandem naturam ulterius communicandi.

Nota 5. Processio secundæ personæ in divinis ha-

bet specialem convenientiam cum generatione vitali in creatis, quæ speciali convenientia caret processio tertiæ personæ: nam processio secundæ personæ per se tendit ad dandam personæ productæ fecunditatem ulterius communicandi naturam divinam, quam accipit: est enim per se productiva proprietatis relativæ, secundam personam constituentis, & per viam intellectus existentis, sicque non habentis oppositionem relativam cum fecunditate, quæ est per voluntatem, & quacum proinde essentialiter est idem realiter. At processio tertiæ personæ non tendit ad dandam personæ productæ fecunditatem communicandi ulterius naturam divinam: cum enim sit actio perfectissima & ordinatissima, non tendit ad impossibile. Est autem impossibile naturam divinam communicari pluribus personis, quàm duabus, & in pluribus personis subsistere, quàm in tribus: nam si possibile esset, essent in Deo plures personæ, quàm tres: tot enim essent, quot essent possibiles; cum in necessariis idem sit esse, & posse esse. His omnibus præsuppositis, sit

Resp. Processio secundæ personæ dicitur & est generatio, quia per se tendit ad dandam, & dat cum natura divina formalem & proximam fecunditatem communicandi eandem naturam.

Prob. Quia hoc nomen, generatio, à creatis ad divina translaturum est, ad significandam specialem convenientiam, quam habet processio secundæ personæ, & quam non habet processio tertiæ, cum actione illa, quæ in creatis dicitur & est generatio vitalis. Sed hæc convenientia consistit in eo, quodd processio secundæ personæ per se tendit ad dandam, &c. ut patet ex supra dictis. Ergo, &c. Hinc secunda persona in divinis dicitur & est Filius, quia accipit naturam divinam cum formali & proxima fecunditate eandem naturam ulterius communicandi. Hinc processio tertiæ personæ non est generatio, & tertia persona non est Filius, quia processio tertiæ personæ non tendit ad dandam naturam divinam cum fecunditate, & tertia persona accipit naturam divinam sine fecunditate.

Obj. Hæc sententia repugnat Patribus. *Neg. Probabis.* Patres docent secundam personam esse Filium, quia est imago Patris, quia est per intellectum, quia est verbum. Ergo, &c. *R. neg. conseq.* Nam hi modi loquendi Patrum facili conciliantur cum sententia nostra. Itaque secunda persona est Filius, quia est imago Patris. At est imago Patris, quia accipit naturam divinam cum fecunditate. Item secunda persona est Filius, quia est verbum, quia est per intellectum: nam quia est per intellectum, quia est verbum, nullam habet oppositionem relativam cum fecunditate, quæ est per voluntatem; & ita quia est per intellectum, quia est verbum, habet cum natura divina fecunditatem, quæ est per voluntatem. Quodd autem secunda persona ex eo quodd est per intellectum, nullam habeat oppositionem cum fecunditate, quæ est per voluntatem, sic breviter ostenditur. Fecunditas, quæ est per voluntatem, supponit volitionem necessariam, & volitio necessaria intellectionem necessariam, quæ sola profundit virtualiter fecunditatem, à qua immediatè procedit secunda persona. Ergo processio secundæ personæ nec supponit fecunditatem, quæ est per voluntatem, nec ab ea ullatenus dependet, proindeque nullam cum ea habere potest oppositionem relativam.

SECTIO I.

De Relationibus Divinis.

ARTICULUS I.

Utrum denetur in Deo Relationes ad intra, & quales ac quot sint.

R. Respond. 1. Dantur in Deo Relationes reales ad intra.

Prob. 1. Ex Scriptura, quæ personas divinas secundum

dum suum esse reale & proprium revelans, appellat eas nominibus relativis; ut Matth. cap. ult. ubi dicitur: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S.* Nam Pater ad Filium; Filius ad Patrem; Spirator ad Spiritum; Spiritus ad Spiratorem referuntur realiter, ut docet S. Augustinus lib. 5. de Trin. cap. 5. Quia Pater, inquit, non dicitur Pater, nisi ex eo quod est ei Filius; & Filius non dicitur, nisi ex eo quod habet Patrem: non secundum substantiam hac dicuntur, quia non quisque eorum ad se ipsum, sed ad invicem atque ad alterutrum ista dicuntur. Idem dic de Spiratore & Spiritu. Et Conc. Toletan. II. in professione fidei, ubi sic ait: *Quod Pater est, non ad se, sed ad Filium est; & quod Filius est, non ad se, sed ad Patrem est. Similiter & Spiritus S. non ad se, sed ad Patrem & Filium relativè refertur, in eo quod Spiritus Patris & Filii predicatur.*

Prob. 2. Auctoritate Conciliorum generalium, ut Nicæni, Constantinopolitani, Lateranensis IV. Tridentini, à quibus etiam tres personæ nominibus relativis Patris & Filii & Spiritus sancti nominantur; quæ nomina in sensu improprio & metaphorico à Conciliis usurpari nefas est dicere.

Prob. 3. Ratione. Si non essent in Deo relationes ad intra reales, non essent in Deo personæ realiter inter se distinctæ. Falsum consequenter. Ergo, &c. *Prob. seq. maj. 1.* ex S. Augustino tract. 39. in Joan. ubi sic habet de personis divinis: *Hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, non quod ad se sunt.* 2. Boetii lib. de Trin. *Substantia continet unitatem: relatio multiplicat trinitatem.* 3. Ratione sumpta ex S. Anselmo lib. de process. Spiritus S. Quia in divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio.

Resp. II. Relationes Dei ad intra sunt transcendentales.

Prob. Nam relatio transcendentalis est ea, quæ non respicit terminum purè sub ratione termini. Sed in divinis una relatio non respicit aliam purè ut terminum, sed ut producens, vel ut productum. Ergo sunt transcendentales. Habent tamen multa, quæ communiter attribuantur relationibus categoricis. 1. Enim id totum, quod sunt, ad aliud sunt: sic v. g. id totum, quod Pater est quia pater, est ad Filium, & vicissim. Similiter id totum, quod est Spirator quia spirator, est ad Spiritum S. & vicissim. 2. Impossibile est eas esse sine termino: nam non potest esse Pater sine Filio, & vicissim. Similiter non potest esse Spirator sine Spiritu sancto, & vicissim. 3. Sunt simul cognitione: nam impossibile est Patrem perfectè cognosci sine Filio, & vicissim. Similiter impossibile est cognosci Spiratorem sine Spiritu sancto, & vicissim.

Resp. III. Relationes ad intra quatuor sunt in Deo, scilicet paternitas, filiatio, spiratio activa, & spiratio passiva.

Prob. Datur in Deo fecunditas generandi, & terminus ejus. Item in Deo datur fecunditas spirandi, & terminus ejus. Ergo dantur in Deo quatuor relationes ad intra, nempe fecunditas generandi, seu paternitas; terminus ejus, seu filiatio; fecunditas spirandi, seu spiratio activa; & terminus ejus, seu spiratio passiva.

Confirm. Quia certum est dari in Deo tres personæ, nempe Patrem, Filium, & Spiritum S. Ergo jam certum est dari in Deo tres relationes ad intra, nempe paternitatem, filiationem, & spirationem passivam. Ergo de sola quarta, nempe de spiratione activa, controversia esse potest; quam etiam dari sic ostenditur. Datur in Deo principium formale proximum processionis Spiritus S. ab eo realiter distinctum, eique relativè oppositum. Sed tale principium non est paternitas sola, alioqui Spiritus S. non est à Filio: non est filiatio sola; alioqui Spiritus S. non est à Patre: non est paternitas simul & filiatio; alioqui principium formale proximum processionis Spiritus S. non est totum in Patre formaliter. Ergo superest, ut sit aliquid saltem formaliter distinctum à paternitate & filiatione, nempe fecunditas spirandi, seu spiratio activa.

Quomodo Relationes ad intra distinguantur inter se?

R. Esp. I. Paternitas à filiatione, & spiratio activa à spiratione passiva distinguuntur realiter.

Prob. Relationes ad intra invicem oppositæ, distinguuntur inter se realiter. Sed paternitas cum filiatione, & spiratio activa cum spiratione passiva habet realem oppositionem immediatam. Ergo, &c. Major est certa: nihil enim sibi ipsi realiter opponitur. *Prob. min.* Quia filiatio est à paternitate, & spiratio passiva à spiratione activa. At producens & productum habent inter se oppositionem realem & immediatam. Ergo, &c.

Resp. II. Paternitas & filiatio distinguuntur realiter à spiratione passiva.

Prob. Quia paternitas & filiatio habent cum spiratione passiva oppositionem realem, non quidem immediatam & per se; nam spiratio passiva non est à paternitate & filiatione; sed mediatam & per spirationem activam, sufficientem ad distinctionem realem. Ergo, &c. *Prob. ant.* Paternitas & filiatio ex se & ex sua ratione individuali essentialiter exigunt identificari spirationi activæ. Ergo spiratio activa est per identitatem in omni supposito, in quo paternitas & filiatio sunt per identitatem. Ergo spiratio passiva non potest esse per identitatem in eodem supposito cum paternitate & filiatione: alioqui spiratio passiva poterit esse in eodem supposito per identitatem cum spiratione activa, & ita idem suppositum poterit esse simul spirans & spiratum; quod repugnat. Atqui relationes quæ non possunt esse per identitatem in eodem supposito, habent inter se oppositionem sufficientem ad distinctionem realem, ut pater ex terminis. Ergo paternitas & filiatio habent cum spiratione passiva oppositionem mediatam, & ratione spirationis activæ, sufficientem ad distinctionem realem.

Resp. III. Paternitas & filiatio distinguuntur à spiratione activa virtualiter tantum.

Et 1. quidem, quod distinguantur saltem virtualiter, est extra controversiam: nam illa distinguuntur saltem virtualiter, quibus conveniunt prædicata contradictoria. Sed aliquid affirmatur de paternitate & filiatione, quod negatur de spiratione activa, & vicissim: nam paternitas generat, spiratio activa non generat; filiatio producit, spiratio activa non producit; spiratio activa spirat, paternitas & filiatio non spirant. Ergo, &c.

2. Quod distinguantur virtualiter tantum, probatur. Nam si paternitas & filiatio distinguuntur à spiratione activa plus quam virtualiter, vel distinguuntur formaliter ex natura rei, vel realiter. Neutrum dici potest. Non primum. Nam distinctionem formalem ex natura rei gratis fabricatam esse à Scoto, suo loco ostensum est. Non etiam secundum. Nam spiratio activa est in eodem supposito cum paternitate, sicut & cum filiatione; est enim in Patre & Filio. Ergo vel est per aggregationem, vel per unionem, vel per identitatem. Non primum aut secundum, ut planè certum est. Ergo tertium. Ergo spiratio activa est idem realiter cum paternitate & filiatione.

Confirm. Nam spiratio activa cum paternitate & filiatione nullam habet oppositionem realem. Ergo, &c. *Probatur ant.* Si habet, vel habet immediatam, vel mediatam. Non primum. Nam nec producit illas, nec ab illis producit. Non secundum. Nam nihil est, cui identificetur, & ratione cuius non possit esse per identitatem in eodem supposito cum paternitate aut filiatione. Ergo, &c. Præterea Pater habet per identitatem quiddam communicat Filio. Sed Pater, quia pater, communicat Filio spirationem activam. Ergo Pater, quia pater, habet per identitatem spirationem activam. Ergo Pater ratione paternitatis habet per identitatem spirationem activam. Ergo paternitas ex sua ratione individuali identificat sibi spirationem activam. Similiter Filius, quia filius, habet per identitatem spirationem activam: sicut enim de ratione generantis est dare, ita de ratione geniti

geniti est accipere fecunditatem. Ergo Filius ratione filiationis habet per identitatem spirationem activam. Ergo filiatio ex sua ratione individuali identificat sibi spirationem activam. Ergo spiratio activa nec à paternitate nec à filiatione distingui potest realiter.

Itaque spiratio activa se habet ad Patrem & Filium, sicut natura ad tres personas. Nam 1. est una & eadem numero in Patre & Filio, sicut natura in tribus personis. 2. Convenit Patri & Filio per summam identitatem, sicut natura tribus personis. 3. Per eam Pater & Filius sunt unus spirator; sicut per naturam tres personæ sunt unus Deus. Differt tamen à natura in eo quod opponitur uni personæ, nempe tertie, natura verò nulli opponitur. Unde natura tribus personis identificatur, spiratio verò activa duabus tantum.

Obj. Paternitas & spiratio activa non conveniunt Patri respectu ejusdem: nam paternitas convenit illi respectu Filii tantum, & spiratio activa respectu Spiritus S. tantum. Ergo in Patre paternitas & spiratio activa distinguuntur realiter. *Res.* neg. conseq. Nam ad hoc ut paternitas & spiratio activa non conveniant Patri, nisi respectu diversorum, sufficit distinctio virtualis inter paternitatem & spirationem activam. Itaque in Patre est entitas relativa, simplex realiter, sed virtualiter duplex, constans ex duabus veluti partibus virtualiter distinctis, quarum una est productiva Filii, & est paternitas; altera productiva Spiritus S. & est spiratio activa. Similiter est in Filio entitas relativa, simplex realiter, & virtualiter duplex, constans ex duabus entitatibus relativis partialibus, & virtualiter tantum distinctis, quarum una producit à Patre, & est filiatio, altera producit Spiritum S. & est spiratio activa. Ex his apparet sufficere distinctionem virtualem, ut paternitas & spiratio activa non conveniant Patri, item ut filiatio & spiratio activa non conveniant Filio respectu ejusdem.

Dices 1. Sicut se habet paternitas ad filiationem, ita se habet spiratio activa ad spirationem passivam, Ergo à commutata proportionem, sicut se habet paternitas ad spirationem activam, ita se habet filiatio ad spirationem passivam, & consequenter paternitas distinguitur realiter à spiratione activa; alioqui filiatio & spiratio passiva non distinguuntur realiter. *R. breviter*, argumentum à proportionem commutata non valere, nisi in quantitativis.

Dices 2. Paternitas & spiratio activa correspondent relationibus disparatis, & quasi specie differentibus realiter, nempe filiationi, & spirationi passivæ. Ergo, &c. *R. neg. conseq.* Quia entitas eadem realiter, sed virtualiter multiplex, potest per se ipsam referri transcendentaliter ad terminos disparatos, & realiter diversos, ut pater in omnipotentia divina, in voluntate creata, &c.

Dices 3. Duæ productiones passivæ non possunt esse ab una & eadem realiter productione activa. Sed filiatio & spiratio passiva sunt duæ productiones passivæ, quarum una est à paternitate, & altera à spiratione activa. Ergo, &c. *R. neg. maj.* Nam eidem virtuti virtualiter multiplici respondere possunt plures actiones, & plures termini realiter distincti & diversi.

Dices 4. Si paternitas & spiratio activa non distinguuntur realiter, Pater producit Filium per spirationem activam. *R.* Patrem producere Filium per entitatem relativam, quæ est simul paternitas & spiratio activa; sed producere per illam, non quæ est spiratio activa, sed quæ est paternitas, seu quæ est fecunditas generandi, non quæ est fecunditas spirandi.

Dices 5. Filiatio & spiratio activa in Filio sunt relationes producentis & producti. Ergo distinguuntur in Filio realiter. *R. neg. conseq.* Quia in eodem eadem realiter entitas, sed virtualiter duplex, potest simul esse respectu diversorum terminus formalis, & principium formale productionis, & consequenter relatio producentis & producti respectu diversorum.

Dices 6. Si spiratio activa non distinguitur realiter à paternitate & filiatione, paternitas & filiatio non distinguuntur inter se realiter: nam quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. *Res.* neg. seq.

Ad prob. Resp. dist. Quæ sunt eadem uni tertio incommunicabili, sunt eadem inter se, C. Quæ sunt eadem uni tertio communicabili pluribus relativè oppositis, proindeque realiter inter se distinctis, Neg. At spiratio activa est aliquid æquivalenter universale, & communicabile pluribus relativè oppositis, nempe Patri & Filio, sicut natura divina est aliquid æquivalenter universale, & communicabile pluribus relativè oppositis, nempe tribus personis. *At inquit.* Duo absoluta non possunt identificari uni tertio, & simul inter se distingui realiter. Ergo nec duo relativa. *R. neg. conseq.* Disparitas est, quia duo relativa, quamvis uni tertio identificata, possunt adhuc habere sufficientem causam distinctionis realis, nempe relativam oppositionem, quam habent inter se producens & productum.

Dices 7. Paternitas & filiatio possunt esse sine spiratione activa: nam etiam si Pater & Filius non spirarent, adhuc Pater generaret, & Filius generaretur. *R. neg. instant.* & probationem ejus. Nam de ratione generantis est communicare; & de ratione geniti, accipere naturam fecundam. Quod si prima & secunda persona non spirarent, & sic carent fecunditate spirandi, prima persona non communicaret, nec secunda acciperet naturam fecundam, & ita nec prima persona generaret, nec secunda generaretur; unde nec prima persona esset Pater, nec secunda Filius.

Dices 8. Relationes Dei ad intra reales sunt quatuor. Ergo sunt quatuor res. Ergo distinguuntur inter se realiter. Nam res ex communi usu significat entitatem ut est à parte rei, & ita quatuor res sunt quatuor entitates à parte rei. *R. neg. conseq.* Nam relationes Dei ad intra, quantumvis reales, faciunt tantum numerum ternarium, nec sunt quatuor nisi virtualiter & logicè. Unde sunt tantum tres res relativæ; sicut attributa absoluta, quantumvis realia, quia nullum faciunt numerum, nec plura sunt nisi virtualiter & logicè, non sunt nisi una res. Unde neg. 2. conseq.

ARTICULUS III.

Quomodo relationes ad intra distinguuntur ab Essentia Divina.

Resp. I. Relationes ad intra non distinguuntur realiter ab Essentia Divina. Est de fide.

Prob. In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio. At relationes ad intra nullam habent oppositionem relativam cum essentia divina: nam nec producant eam, nec ab ea producantur: hic enim nomine essentiae præcisè intelligimus cumulum omnium perfectionum absolutarum. Ergo, &c.

Obj. 1. Illa distinguuntur realiter, quibus conveniunt prædicata contradictoria. Sed essentia & relationibus conveniunt prædicata contradictoria: nam verè dicitur: Paternitas generat, essentia non generat; filiatio producit, essentia non producit; essentia communicatur, paternitas non communicatur, &c. Ergo, &c. *Responderi potest breviter*, 1. Majorem fallere in Deo, in quo reperitur inter essentiam & relationes distinctio virtualis ab intrinseco, æquivalens distinctioni reali in ordine ad verificanda prædicata contradictoria de essentia & relationibus. *R. 2.* dist. maj. Illa distinguuntur realiter, quibus conveniunt prædicata verè contradictoria, Con. maj. Quibus conveniunt prædicata apparenter tantum contradictoria, Neg. maj. At essentia & relationibus non conveniunt prædicata verè contradictoria; & cum dicitur v. gr. Paternitas generat, essentia non generat; generare & non generare non sunt nisi apparenter contradictoria, quia tunc idem non affirmatur & negatur secundum idem de eodem vel pluribus, sed idem tunc affirmatur & negatur de eodem diversimodè considerato: nam sensus propositionis est, Entitas divina generat, sumpta secundum considerationem illam, secundum quam dicitur paternitas; non

non generat sumpta secundum considerationem aliam, secundum quam dicitur essentia. Ad quod, ut verum sit, non requiritur realis distinctio inter paternitatem & essentiam, sed sufficit virtualis amplitudo in entitate divina, & virtualis distinctio inter paternitatem & essentiam. Quod ut melius intelligas,

Nota 1. Res planè simplex realiter, potest habere virtuales amplitudines, & vi hujus virtualis amplitudinis, æquivalere multis realiter distinctis. 1. In ordine ad diversos effectus præstandos. 2. In ordine ad operandum inadæquatè. 3. In ordine ad exprimi diversos & inadæquatis conceptibus. 4. In ordine ad fundandam veritatem prædicatorum apparenter contradictoriorum. Sic v.g. anima rationalis, quamvis in se realiter simplex, est virtualiter ampla: nam æquivaleret bruto v.g. & Angelo. 1. In ordine ad diversos effectus præstandos: sentit enim ut brutum, & intelligit ut Angelus. 2. In ordine ad operandum inadæquatè: nam cum sentit, tam agit præcisè ut æquivaleret bruto, quam si non æquivaleret Angelo. Similiter cum intelligit, tam operatur præcisè ut æquivaleret Angelo, quam si non æquivaleret bruto. 3. In ordine ad terminandos diversos & inadæquatos conceptus: nam cum possit tam operari præcisè ut æquivaleret bruto, quam si non æquivaleret Angelo, & vicissim; quidni posset uno conceptu tam exprimi præcisè ut æquivaleret bruto in ordine ad sentiendum, quam si non æquivaleret Angelo in ordine ad intelligendum, & vicissim? 4. In ordine ad fundandam veritatem prædicatorum apparenter contradictoriorum: nam tunc sunt prædicata apparenter contradictoria, cum idem affirmatur & negatur de eodem sumpto secundum diversas considerationes, seu æquivalentias. Ad hoc autem ut idem verè affirmetur & negetur de eodem secundum diversas considerationes & æquivalentias sumpto, requiruntur & sufficiunt duo. 1. Ut res simplex possit considerari diversimodè, hoc est, ut possit uno conceptu exprimi præcisè secundum unam æquivalentiam, & alio præcisè secundum aliam. 2. Ut rei simplici aliquid conveniat secundum unam considerationem & æquivalentiam, & non secundum aliam. At anima rationalis hoc utrumque habet per virtuales suam amplitudinem, ut ostensum est. Itaque, quamvis anima rationalis sit in se simplex realiter; quia ramen est virtualiter ampla, verè dicitur: Animalitas sentit, rationalitas non sentit; quia licet sentire affirmetur & negetur de eodem simplici, nempe de anima rationali, affirmatur & negatur de illo sumpto secundum diversas considerationes & æquivalentias, secundum quarum unam convenit illi, non secundum aliam propter virtuales ejus amplitudinem; & sensus propositionis est: Anima rationalis sentit, ut æquivaleret bruto, non ut æquivaleret Angelo. Quod verum est.

Nota 2. Entitas divina, in se simplicissima, habet virtuales amplitudines infinitas, & æquivaleret, seclusa omni imperfectione, creatis distinctis pluribus & pluribus in infinitum: nam hoc est perfectio maxima & simpliciter simplex. Hinc entitas divina potest per se ipsam præstare, seclusis imperfectionibus, quod præstare possent creata distincta plura & plura in infinitum. Hinc entitati divinæ convenit aliquid prout æquivaleret alicui rei creatæ, non prout æquivaleret alteri. Hinc entitas divina representabilis est diversis & inadæquatis conceptibus, uno scilicet, prout æquivaleret uni rei creatæ, & altero prout æquivaleret alteri. Hinc denique entitas divina fundat veritatem prædicatorum apparenter contradictoriorum sine distinctione reali. Sic v.g. verè dicitur: Justitia divina punit, misericordia divina non punit; nam punire affirmatur & negatur de eodem simplici, sed virtualiter amplo, nempe de entitate divina, sumpta secundum diversas considerationes & æquivalentias. Sensus enim est: Entitas divina punit prout æquivaleret justitiæ creatæ, non prout æquivaleret misericordiæ creatæ: quod verum est sine distinctione reali justitiæ & misericordiæ divinæ. Similiter verè dicitur: Paternitas generat, essentia non generat; quamvis inter paternitatem & essentiam non intercedat realis distinctio; quia tunc

generare affirmatur & negatur de entitate divina, sumpta secundum diversas æquivalentias, secundum quarum unam convenit illi generare, non secundum aliam: sensus enim est: Entitas divina generat prout æquivaleret potentiæ creatæ, non prout æquivaleret essentiæ creatæ; entitas divina generat, prout est talis entitas relativa, non prout est absolute, justitia, misericordia, &c. quod verum est propter virtuales amplitudines entitatis divinæ.

Obj. 2. Illa distinguuntur realiter, quorum unum reperitur sine alio. Atqui essentia divina reperitur in Filio sine paternitate. Ergo, &c. *R.* dist. maj. Illa distinguuntur realiter, quorum unum reperitur sine alio in omni supposito, in quo est, C. maj. Quorum unum reperitur sine alio in uno supposito, sed reperitur cum illo in altero, N. maj. At sic essentia divina reperitur in Filio sine paternitate, ut reperitur cum illa in Patre, & quidem per identitatem. Essentia autem divina reperitur in Filio sine paternitate, quia essentia divina communicatur Filio sine paternitate. Ad quod sufficit virtualis amplitudo in entitate divina, & distinctio virtualis inter essentiam & paternitatem.

Obj. 3. Deus videt essentiam divinam distingui à paternitate: nam videt paternitatem generare, & essentiam non generare. Ergo, &c. *R.* Deum videre essentiam distingui virtualiter à paternitate, in quantum videt entitatem divinam esse virtualiter amplam, eamque æquivalere essentiæ & potentiæ creatæ realiter distinctis, & generare prout æquivaleret potentiæ creatæ generandi, non prout æquivaleret essentiæ creatæ.

Resp. II. Relationes ad intra distinguuntur virtualiter ab essentia divina.

Prob. Non potest idem affirmari & negari de eodem, secundum idem planè tum re, tum ratione, sine manifesta absurditate. Sed de paternitate & spiratione activa affirmatur, quòd producant; de essentia negatur, De filiatione & spiratione passiva affirmatur, quòd producantur; negatur de essentia. Ergo datur aliqua distinctio inter essentiam divinam & paternitatem, spirationem activam, &c. Non distinctio realis, ut probatum est. Ergo virtualis.

Obj. In Concilio Rhemenfi contra Gilbertum Porretanum definitum est, essentiam divinam non distingui ratione à relationibus: nam Concilium dixit: *In Theologia inter essentiam & personas ratio non distinguitur.* Ergo, &c. *R.* neg. ant. *Ad prob. R.* sensum verborum esse: Essentia divina à personis non dicitur esse distincta in re. Quod ut intelligas, *Nota.* Gilbertus duplicem aiebat esse distinctionem rationis, unam scilicet in Theologia, alteram in Mathematica. Intelligebat autem per distinctionem rationis in Theologia, distinctionem in re; & per distinctionem rationis in Mathematica, distinctionem logicam. Itaque Eugenius III. approbante Concilio, utens verbis Gilberti, contra eum definit, essentiam divinam non distingui realiter à personis divinis.

ARTICULUS IV.

Utrum relationes ad intra sint de conceptu essentia divine.

R. Esp. I. Relationes ad intra non sunt de conceptu essentia divine, quæ proinde ab illis perfectè præcindit.

Prob. Nam si relationes sunt de conceptu essentia divine, 1. Filius non habet formaliter totam essentiam, cum non habeat omnes relationes, & ita non est plenè & perfectè Deus. Quod est contra Nicænum Concilium, à quo definitum est, teste Nazianzeno orat. 50. Filium esse Deum de Deo, perfectum de perfecto, totum à toto, plenum à pleno. 2. Pater non communicat Filio totam substantiam divinam, cum non communicet illi paternitatem; & ita Filius non habet totam substantiam divinam. Quod est contra Lateranense IV. cap. 2. ubi definitur, sine ulla diminutione Filium nascendo substantiam Patris accepisse.

3. Ceter-

3. Cernitur realis numerus in essentia, ratione scilicet relationum, quas includit. Quod est contra Toletanum 11. in professione fidei, ubi sic ait: *In relatione personarum numerus cernitur; in divinitatis vero substantia quid enumeratum sit, non comprehenditur.*

4. Denique, qualibet trium personarum non est tota essentia. Quod est contra Later, IV. cap. 2. ubi ita habet: *Qualibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia seu natura divina. Ergo, &c.*

Obj. 1. Ex S. Thoma q. 27. a. 2. ad 3. paternitas & filio ineluduntur in esse divino. Ergo sunt de conceptu essentiae. *R. dist. ant.* Paternitas & filio ineluduntur in esse divino adaequatè sumpto, seu in esse Dei, ut unus & trinus est, *C. ant.* Ineluduntur in esse divino inadaequatè sumpto, seu in esse Dei, ut unus est, *N. ant.* & conseq.

Obj. 2. Essentia divina est tota ratio esse divini adaequatè sumpti. Ergo relationes ad intra sunt partes essentiales, & consequenter sunt de conceptu essentiae. *Neg. ant. Probabis.* Ens simplicissimum debet habere unicam essentiam, quae sit ratio totius esse ipsius. Sed Deus est ens simplicissimum. Ergo, &c. *R.* Deum sic esse ens simplicissimum, ut tamen sit realiter trinus. At non est trinus realiter per essentiam, quae tribus personis communis est, sed per relationes ad intra invicem oppositas. Unde esse divinum adaequatè sumptum, praeter essentiam dicit relationes ad intra, quae cum essentia constituunt Deum unum & trinum, & consequenter esse divinum adaequatè sumptum.

Obj. 3. Haec praedicatio, Deus est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, non est accidentaliter. Ergo est essentialiter. Ergo Pater v. g. quia pater, & consequenter paternitas, est aliquid essentialiter, & de conceptu essentiae. *R.* praedicationem illam, Deus est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, neque accidentalem, neque essentialiter esse, sed esse substantialem, per substantialem intelligendo quicquid pertinet ad constitutionem suppositi, quod est totum substantiale. Itaque paternitas est aliquid substantiale non quod constituat Deum in esse Dei; hoc enim facit sola essentia; sed quod constituat Deum in esse talis suppositi, nempe in esse Patris. Unde paternitas est non pars essentiae, sed pars virtualis suppositi.

Resp. II. Essentia divina non est de conceptu relationum ad intra, & ita relationes ad intra perfecte praecindunt ab essentia divina.

Prob. Idem iudicium esto de omnibus relationibus ad intra, ac de filiatione. Sed essentia divina non est de conceptu filiationis. Ergo, &c. *Prob. min.* Si essentia divina est de conceptu filiationis, filio etiam formaliter sumpta, est in recto ipsa essentia divina. Falsum conseq. Ergo, &c. *Prob. min.* Si filio etiam formaliter sumpta, est in recto ipsa essentia divina, filio non potest produci, quin producat essentia divina. Falsum conseq. Ergo, &c.

Obj. 1. Filiatio v. g. est modus essentiae divinae. Sed modus etiam in sensu formali est subiectum, quod modificat. *R.* minorem veram esse de modo puro, qui subiecto non superaddit entitatem propriam: falsam verò de modo non puro, qui entitatem propriam superaddit subiecto modificato. Filiatio autem est modus non purus essentiae divinae: nam superaddit essentiae divinae entitatem propriam relativam, quamvis ab ea realiter indistinctam. 1. Superaddit essentiae entitatem propriam: nam propriè producit; nihil autem propriè producit, nisi entitas. 2. Haec entitas relativa, quam superaddit essentiae, non distinguitur ab ea realiter, quia in divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio. At filio nulla habet oppositionem cum essentia.

Obj. 2. Paternitas, filio, & spiratio passiva sunt substantiae propriae & connaturales personarum divinarum. Sed substantia propria & connaturalis includit naturam substantem. Ergo, &c. *R.* minorem veram esse in creatis, in quibus substantia nihil aliud est quam natura, ut completa ultimò, &

terminata se ipsa; falsam verò in divinis, in quibus substantia superaddit naturae entitatem propriam relativam; cum vel sit principium formale proximum productionis ad intra, vel terminus ejus formalis, quorum neutrum esse potest natura formaliter sumpta.

Obj. 3. Paternitas est fecunditas communicandi naturam divinam. At paternitas non potest esse fecunditas communicandi naturam divinam, nisi includat eam formaliter. Ergo, &c. *R. neg. min.* Nam ut paternitas possit communicare naturam divinam, satis est quod eam habeat virtualiter, quatenus est vis productiva termini, qui essentialiter est idem realiter cum natura divina.

Obj. 4. Filius est Deus vi productionis suae. At non est Deus vi productionis suae, nisi quia filio, ratione cujus producitur, est quidditative essentia divina, & consequenter nisi quia filio includit formaliter essentiam divinam. Ergo, &c. *R. neg. min.* Itaque Filius est Deus vi productionis, quia vi productionis est consubstantialis principio producenti. Est autem, vi productionis, consubstantialis termino producenti, quia Filius est per se idem realiter cum substantia producentis.

Obj. 5. Ex Patribus communia includuntur in conceptu propriorum, Ergo essentia includitur in conceptu relationum. *R. neg. conseq.* Nam Patres loquuntur de propriis in concreto, hoc est de personis divinis completè sumptis, quarum qualibet sic sumpta, praeter proprietatem relativam, includit essentiam omnibus communem. *Dices.* Ex Concilio Rhemensis paternitas est deitas. *R.* paternitatem esse deitatem realiter, non formaliter.

Obj. 6. Si paternitas, idem dic de aliis relationibus, praecindit ab essentia divina, essentia divina est in potentia ad paternitatem, & ab illa determinabilis. Falsum conseq. Ergo, &c. *R.* essentiam divinam esse in potentia virtuali ad paternitatem, & ab illa determinabilem virtualiter, in quantum propter virtutem amplitudinem entitatis divinae, essentia & paternitas aequivalent duobus realiter distinctis: quorum unum esset potentia, & alterum actus; unum determinabile, & alterum determinativum.

ARTICULUS V.

Utrum Relationes ad intra sint perfectiones, & aequales sint.

R. Esp. I. Relationes ad intra, etiam formaliter sumptae, & secundum id quod virtualiter superaddunt essentiae divinae, sunt verò, reales & positivae perfectiones.

Prob. Quia Relationes ad intra formaliter sumptae, vel sunt principia quaedam agendi praestantissima, ut paternitas & spiratio activa, vel termini formales, producti à praestantissimis illis principiis, ut filio & spiratio passiva. At principia praestantissimarum productionum, & praestantissimarum illarum productionum termini formales, non possunt non esse maximae perfectiones. Ergo &c. Hinc S. Basilii lib. 2. contra Eunomium dicit, *bonum & pulchrum esse divinae beatitudini Patrem esse.* Et S. Cyrilli lib. 2. Thesauri cap. 1. *non posse esse perfectam deitatem, nisi filium habeat, & fructum ex se pariat.*

Obj. 1. Unica est in Deo perfectio, non plures realiter, Ergo, &c. *R.* in Deo unicam esse realiter perfectionem absolutam, sed esse plures relativas, realiter distinctas & diversas, ut probatum est, & docent Patres. Unde cum dicunt unicam esse in Deo perfectionem, intelligendi sunt de perfectione absoluta.

Obj. 2. Si relationes ad intra sunt perfectiones, est aliqua perfectio in Patre, quae non est in Filio, nempe paternitas. *R.* paternitatem non esse in Filio formaliter; alioqui Filius esset etiam Pater; sed esse aequivalenter, quia filio aequivaleret paternitati, hoc est, tam bona est Filio, quam paternitas Patri. Et verò filia-

ARTICULUS VI.

Utrum relationes ad intra propriam habeant existentiam.

filiatio in divinis tantam habet excellentiam, quantum habet paternitas: nam & essentialiter idem est realiter cum divinitate, sicut paternitas; & sic est à paternitate, ut tamen ab illa non dependeat, & tam habeat ab intrinseco necessitatem absolutam existendi, quam illa.

Obj. 3. Si relationes ad intra sunt perfectiones, plus perfectionis est in tribus personis simul sumptis, quam in una. *R. dist. seq.* Plus est perfectionis absoluta in tribus personis simul sumptis, quam in una. *N.* Nam unica numero est perfectio absoluta in tribus personis. Plus est perfectionis relativæ, *C. At inquires.* S. Augustinus lib. 6. de Trin. cap. 8. dicit: *Tantus est solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus, quantus est simul Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.* Ergo ex S. Augustino, non est plus perfectionis etiam relativæ in tribus personis simul, quam in una. *R. neg. conseq.* Nam S. Augustinus dicit tantum esse solum Patrem, vel solum Filium, vel solum Spiritum sanctum, quantus est Pater, Filius & Spiritus sanctus, quia tantum est perfectionis absoluta, puta potentia, & sapientia, in una persona, quantum in tribus simul.

Obj. 4. Si relationes ad intra sunt perfectiones, Pater, idem dicitur Filio, est perfectior Spiritu sancto: nam Pater duplicem habet relationem, paternitatem scilicet & spirationem activam; & una ex illis, nempe spiratio activa, æqualis est relationi, quam habet Spiritus sanctus, nempe spirationi passiva; proindeque Pater superat Spiritum sanctum paternitate. *R. neg. seq. Ad prob. R.* spirationem passivam æqualem esse paternitati & spirationi activæ simul sumptis, & spirationem passivam tam bonam esse Spiritui sancto, quam paternitas & spiratio activa simul sumptæ, bonæ sunt Patri: unde in divinis tam perfectum est esse spiratum, quam esse patrem & spiratorem. *At inquires.* Si spiratio passiva æqualis est paternitati & spirationi activæ simul sumptis, melior est sola paternitate. *R.* paternitatem & spirationem activam esse unam & eandem entitatem relativam in Patre, cui æqualis est entitas relativa, quæ est in Spiritu sancto, nempe spiratio passiva. Unde sequitur tantum, quod entitas relativa, quæ est in Patre, inadæquatè sumpta, ut est paternitas, vel ut est spiratio activa, superetur ab entitate relativa, quæ est in Spiritu sancto. Quod non est inconveniens.

Resp. II. Relationes ad intra non sunt perfectiones simpliciter simplices, sed perfectiones secundum quid tantum: sunt tamen infinitæ in suo genere.

Prob. 1. pars. Quia perfectio simpliciter simplex est, quæ in nullo ente singulari, spectato præcisè ut est ens, repugnat alteri meliori, vel æquè bonæ; sic ut ens habens talem perfectionem, melius sit quolibet alio eam non habente. Atqui relationes ad intra non sunt tales: nam v. g. paternitas à supposito aliquo divino excludit filiationem æquè bonam, filiatio paternitatem, &c. Ergo, &c.

Prob. 2. pars. Quia relationes ad intra vel sunt perfectiones simpliciter simplices, vel perfectiones secundum quid tantum. Non primum. Ergo secundum.

Prob. 3. pars. Quia complementa substantialia naturæ debent proportionari naturæ, cujus sunt complementa. Sed natura divina est infinita in ratione naturæ, & relationes ad intra sunt ejus complementa substantialia. Ergo relationes ad intra debent esse, & sunt infinitæ in genere relationum. Ergo paternitas est infinita in genere paternitatis, filiatio in genere filiationis, &c. Præterea, paternitas & spiratio activa sunt principia productiva terminorum immanentium. At perfectio ejusmodi principia non possunt esse finita in Deo. Ergo nec filiatio & spiratio passiva, quæ sunt termini immanentes, correspondentes principii illis infinitis, & infinitè agentibus: cum enim sint principia necessaria, agunt quantum possunt.

R. Esp. Relationes ad intra habent propriam existentiam relativam, virtualiter distinctam ab existentia absoluta naturæ divinæ.

Prob. Quia entitas actualis & existentia convertuntur. Sed relationes ad intra habent entitatem propriam relativam actualem, virtualiter distinctam ab entitate actuali absoluta naturæ divinæ. Ergo, &c. *Prob. min.* Relationes ad intra habent entitatem propriam relativam, virtualiter distinctam ab entitate absoluta naturæ divinæ, ut suo loco probatum. Ergo vel habent actualem, vel merè possibilem. Non secundum. Nam entitas illa est quid divinum, & absolute necessarium. Ergo primum.

Obj. Patres ponunt in Deo unicum esse, seu existere, quibus assentitur D. Thomas pluribus locis. *R.* Patres, & cum illis S. Thomam, ponere unicum esse, seu existere absolutum & communicabile, non unicum esse, seu existere relativum. Sed ex dictis hac sectione,

Collige, in Deo præter entitatem absolutam naturæ divinæ esse tres entitates relativæ inter se realiter distinctas: nam cum relationes ad intra superaddant naturæ divinæ entitates relativæ virtualiter distinctas, & ex eis tres inter se distinguantur realiter, necesse est in Deo præter entitatem absolutam naturæ divinæ agnoscere tres entitates relativæ, realiter inter se distinctas, sed naturæ divinæ identificatas, nempe paternitatem, filiationem, & spirationem passivam, quarum duabus, nempe paternitati & filiationi, identificatur entitas relativa spiratoris. Hinc

1. In Deo præter unitatem, veritatem, & bonitatem transcendentalem absolutam, sunt etiam tres unitates, tres virtutes, & tres bonitates transcendentales relativæ: nam unitas, veritas & bonitas transcendentales sunt affectiones entitatis ab ea inseparabiles. Sed in Deo est una entitas absoluta, cum tribus entitatibus relativis realiter inter se distinctis. Ergo, &c.

2. In Deo, præter unam rem absolutam, sunt etiam tres res relativæ, inter se realiter distinctæ: nam omnis entitas est res. Sed in Deo est una entitas absoluta. Ergo est una res absoluta. Item in Deo sunt etiam tres entitates relativæ, inter se realiter distinctæ. Ergo & tres res relativæ inter se realiter distinctæ.

3. In Deo, præter unam existentiam absolutam, sunt etiam tres existentia relativæ, inter se distinctæ realiter: nam entitas actualis & existentia convertuntur. Sed in Deo est una entitas actualis absoluta cum tribus entitatibus actualibus relativis, realiter inter se distinctis. Ergo, &c. Illæ autem tres existentia relativæ in Deo identificantur existentia absolute.

4. In Deo, præter æternitatem absolutam, sunt etiam tres æternitates relativæ, quia in Deo præter unam existentiam absolutam interminatam, sunt etiam tres existentia relativæ carentes principio & fine. Unde tres personæ sunt tres æterni etiam substantivè, sed cum addito, æternitate relativa. Quod non est contra Symbolum Athanasii, in quo, cum dicitur tres personas non esse tres æternos, sed unum æternum, agitur de æternitate absoluta.

Quæres, utrum etiam in Deo, præter unam essentiam absolutam, sint tres essentia relativæ. *R.* in Deo esse tres essentias relativæ, realiter inter se distinctas, si nomen essentia latè sumitur, & minùs propriè; tunc enim significat quidditatem seu rationem intrinsecam cujuslibet rei, & in Deo sunt tres quidditates relativæ, inter se distinctæ realiter. At in Deo non est nisi una essentia, eaque absoluta, si nomen essentia propriè & strictè sumitur: nam tunc essentia significat id quod est primum in toto substantiali, distinctivum illius ab omni alio, & radix proprietatum ejus: vel si nomen essentia sumitur eo sensu, quo de Deo dicitur à Conciliis: tunc enim

enim significat cumulum omnium perfectionum simpliciter simplicium.

ARTICULUS VII.

Utrum Personae divinae constituantur formaliter per relationes ad intra.

Nota 1. Persona definitur à Boetio libro de duabus naturis, Naturae rationabilis individua substantia, hoc est, naturae intelligentis sive dependenter, sive independenter à phantasmatis, substantia singularis, & incommunicabilis alteri, tamquam supposito. Cum hac Boetii definitione coincidit illa recentiorum: Persona est naturae intellectualis substantia totalis, sive completa: eo ipso enim quod substantia totalis est & completa, est incommunicabilis alteri tamquam supposito. Ex his apparet naturam divinam non esse personam, quia communicari potest & communicatur pluribus suppositis, nempe Patri, & Filio, & Spiritui sancto. E contra Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt personae, quia quilibet ex illis est intelligentis naturae substantia incommunicabilis alteri tamquam supposito. Unde in Deo tres sunt personae, quia in Deo tres sunt naturae intelligentis substantiae individuae, & incommunicabiles alteri tamquam supposito: non sunt tamen tres Dii, quia tres illae substantiae individuae & incommunicabiles, sunt substantiae ejusdem naturae, illis absque ulla sui multiplicatione communis. Itaque unus est Deus, quamvis tres sint personae divinae, tria individua, tria supposita; nam omnis persona est suppositum, licet non omne suppositum sit persona, tres hypostases, quia usus Ecclesiae obtinuit, ut vox hypostasis significet idem ac persona & suppositum.

Nota 2. Cum personae divinae sint substantiae individuae unius & ejusdem naturae, habent aliquid commune, in quo conveniunt, & aliquid proprium, vi cuius inter se distinguuntur realiter, & incommunicabiles sunt alteri, ut supposito: unde habent aliquid quo materialiter, & aliquid quo formaliter constituuntur; nam quotiescumque commune & proprium in eandem rem conveniunt, res illa dicitur constitui materialiter per commune, & formaliter per proprium. De materiali constitutivo personarum divinarum non est difficultas: cum enim res constituatur materialiter per commune, manifestum est personas divinas constitui materialiter per naturam divinam, quae illis communis est. Tota ergo difficultas est de formali constitutivo; de quo quaeritur in quo consistat, an in absoluto, an in relativo: Pro resolutione sit.

Resp. Personae divinae constituuntur formaliter per relationes ad intra.

Prob. Idem iudicium esto de aliis personis divinis ac de prima. Sed prima persona constituitur formaliter per relationem ad intra. Ergo &c. **Prob. min.** Nam prima persona constituitur formaliter per aliquid sibi proprium. Sed prima persona nihil habet sibi proprium, nisi relationem ad intra. Ergo, &c. Major patet ex not. 2. **Prob. min.** Quia, ut dicit Florentinum in litteris unionis, *Omnia quae Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, praeeter esse patrem.* Ergo Filius habet omnia, quae sunt in Patre, excepta sola paternitate. Ergo Pater nihil habet proprium, nisi paternitatem. Ergo nihil habet proprium, nisi relationem ad intra. Sicut autem Pater nihil habet proprium, nisi paternitatem; ita Filius nihil habet proprium, nisi filiationem; & Spiritus sanctus nihil habeat proprium, nisi spirationem passivam; nam Pater habet omnia, quae sunt in Filio, praeeter esse Filium; item Pater & Filius habent omnia, quae sunt in Spiritu sancto, praeeter esse spiratum. Ergo sicut Pater nihil habet proprium praeeter relationem ad intra; ita & Filius & Spiritus sanctus. Ergo sicut Pater constituitur formaliter per relationem ad intra, nempe per pa-

ternitatem; ita Filius & Spiritus sanctus per relationem ad intra formaliter constituuntur, Filius quidem per filiationem, & Spiritus sanctus per spirationem passivam.

Obj. 1. Persona ut sic, est aliquid absolutum. Ergo necesse est personas divinas constitui formaliter per aliquid absolutum. **R. neg. ant.** Nam persona ut sic, & prout abstrahit à creata & increata, neque absoluta est, neque relativa, sed praescindit ab utroque. Dividitur autem in creatam & increatam. Creatam est absolutam, increatam verò relativam. Unde persona ut sic est genus ad personam absolutam & relativam.

Obj. 2. Persona divina est simplex. Ergo non potest constitui. Ergo male dicitur constitui formaliter per relationem, & materialiter per essentiam. **R. ex ant.** sequi tantum, quod persona divina non possit constitui per compositionem realem constituentium realiter distinctorum. At potest constitui, & constituitur per compositionem virtuale constituentium virtualiter distinctorum, nempe essentiae & proprietatis relativae.

Obj. 3. Si personae divinae constituuntur formaliter per relationes, non sunt ad se, sed ad alterum. Falsum conseq. alioqui persona Patris est persona Filii, persona Filii est persona Patris, &c. Ergo, &c. **R.** personas divinas adequatè sumptas, esse partim ad se, ratione scilicet essentiae, per quam materialiter constituuntur; partim ad alterum, ratione relationum, per quas constituuntur formaliter: ex quo tamen non sequitur, quod Pater debeat dici persona Filii, aut Filius persona Patris, quia hoc redolet haeresim Sabellianam, & aliunde id quod est ad alterum, non semper dicitur illius: sic qui vincitur, refertur ad eum, à quo vincitur; & tamen non dicitur victus illius, sed victus ab illo.

Obj. 4. Relatio creata supponit id quod refert. Ergo etiam relationes divinae supponunt personas, quas referunt. Ergo non eas constituunt. **R. neg. ant.** de relatione transcendentali: nam v.g. relatio, quae cognitio refertur ad objectum, non supponit cognitionem: cognitio enim non est prius etiam ratione, quam sit cognitio; nec est cognitio prius etiam ratione, quam sit objecti cognitio; & consequenter non est prius etiam ratione, quam referatur ad objectum. Similiter in divinis, paternitas v.g. non supponit primam personam, quam refert ad secundam: nam prima persona non est prius etiam ratione, quam sit Pater, nec est Pater prius etiam ratione, quam sit Filius pater, & consequenter non est prius etiam ratione, quam referatur ad Filium. Eodem autem modo ostenditur filiationem & spirationem passivam non supponere secundam & tertiam personam: nam secunda persona non est prius etiam ratione, quam sit Filius Patris, & tertia persona non est prius etiam ratione, quam sit Spiratoris Spiritus.

Obj. 5. Pater non constituitur formaliter per paternitatem. Ergo nec Filius per filiationem, aut Spiritus sanctus per spirationem passivam. **Neg. ant. Probabis.** Pater non constituitur formaliter per spirationem activam. Ergo nec per paternitatem. **R. neg. conseq.** Ratio est, quia paternitas soli Patri convenit; unde determinate potest Patrem ad esse personale proprium & incommunicabile: quod est constituere Patrem formaliter. At spiratio activa communis est Patri & Filio; unde non potest concurrere ad constitutionem Patris, nisi materialiter; hoc est, nisi ut aliquid pluribus commune, & virtualiter determinabile per aliud soli Patri conveniens. Propter eandem rationem Filius constituitur formaliter per filiationem, non per spirationem activam, quae tamen Patrem & Filium constituit formaliter in esse unius spiratoris, distincti à Spiritu sancto.

At inquires. Quidni Pater dicatur constitui formaliter per aliquid absolutum, in quo fundetur paternitas? **R.** nullum aliud esse absolutum, in quo fundetur paternitas, praeeter essentiam divinam, per quam Pater non potest constitui formaliter. Ex dictis

Etis hæcenus colligi potest facile, quot sint substantiæ
in Deo. Ad plenam hujus quæstionis resolutionem, sit

ARTICULUS VIII.

Quot dentur subsistentia in Deo.

Nota. Subsistentia sumi potest improprie & proprie. Sumpta improprie, idem significat ac personitas, & est virtus existendi per se, hoc est, independenter ab alio, ut subiecto sustentante. Sumpta vero proprie, est complementum substantiale naturam ultimò terminans, eamque reddens incommunicabilem alteri, ut supposito; vel clarius, complementum substantiale constituens cum natura substantiam individuum, totalem, completam, incommunicabilem alteri tanquam supposito. Subsistentia improprie sumpta, est abstractum substantiæ; proprie vero sumpta, est abstractum suppositi; quamquam olim à Patribus, ut observant Vasquez, Petavius, & alii, concretè sumpta fuerit pro supposito, & à nobis interdum accipitur.

Resp. I. Dantur in Deo tres substantiæ relativæ.

Prob. Tot sunt substantiæ relativæ in Deo, quot sunt in eo complementa substantiabilia relativæ, narium divinam ultimò terminantia, ut pater ex not. Sec. in Deo sunt tria ejusmodi complementa. Ergo, &c. *Prob. min.* Quia in Deo tot sunt complementa substantiabilia relativæ, quot sunt in eo substantiæ relativæ, incommunicabiles alteri, ut supposito; ut per se clarum est. Sed in Deo tres sunt substantiæ relativæ, incommunicabiles alteri, ut supposito, nempe Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ergo in Deo sunt tria complementa substantiabilia relativæ. Ergo tres substantiæ relativæ, nempe paternitas, filiaris, & spiratio passiva.

Obj. Præter tres substantias relativas assignatas, est alia quarta, nempe spiratio activa: nam constituit spiratorem incommunicabilem Spiritui sancto. Ergo, &c. *R. neg. ant. Ad prob. R.* spirationem activam non constituit spiratorem incommunicabilem cuilibet alteri, tamquam supposito: nam spirator re ipsa communicatur Patri & Filio tamquam suppositis; unde spirator non est persona à tribus aliis distincta, &c. in Deo sunt tantum tres personæ, quarum duæ primæ sunt spirator, & tertia terminus spiratoris.

Resp. II. In Deo præter subsistentias relativas non datur subsistentia essentialis, absoluta, & communis, si nomen subsistentiæ propriè sumitur.

Prob. Subsistentia propriè sumpta in ente intellectu-
ali, qualis est Deus, idem est ac personalitas, ut faciliè
intelligitur ex supra dictis. At non datur in Deo per-
sonalitas essentialis, absoluta & communis. Ergo, &c.
Prob. min. Quia si esset in Deo personalitas essentialis,
absoluta, & communis, esset in Deo persona
essentialis, absoluta, & communis. At implicat perso-
na communis, pluribus scilicet suppositis; nam perso-
na est naturæ intellectualis substantia incommunicabi-
lis cuilibet alteri, tamquam supposito. Ergo, &c. Di-
xi autem, si nomen subsistentiæ propriè sumitur: nam
si sumitur impropriè, certum est dari in Deo sub-
sistentiam essentialem, absolutam, & communem tribus
personis: nam datur in Deo virtus existendi per se, &
independentem ab omni subiecto sustentante, quæ est
perfectio simpliciter simplex, essentialis, absoluta, &
communis tribus personis.

Obj. Natura divina, & quidem ut virtualiter distincta à personalitatibus divinis, subsistit. Ergo datur in Deo subsistentia essentialis, absoluta, & communis tribus personis. *R. dist. ant.* Natura divina, ut virtualiter distincta à personalitatibus divinis, subsistit subsistentia improprie sumpta, *C. ant.* Nam exiit per se, & independenter à subjecto sustentante. Subsistit subsistentia proprie sumpta, *N. ant.* Nam non existit incommunicabiliter; cum reip̃a communicetur tribus suppositis divinis. Unde dist. *conseq.* Ergo datur in Deo subsistentia essentialis, &c. si nomen subsistentiæ improprie sumitur, *C. conseq.* Si proprie sumitur, *N. conseq.*

Dices. Subsistere est perfectio simpliciter simplex. Ergo natura divina ut sic habet subsistentiam etiam propriè sumptam. *Ref.* dist. ant. Subsistere est perfectio simpliciter simplex, si subsistere impropriè sumitur, Conc. ant. Nam existere per se & independentè à subjecto sustentante, est perfectio melior ipsa, quàm non ipsa. Si subsistere sumitur propriè, N. ant. Nam existere incommunicabiliter, non est perfectio melior ipsa quàm non ipsa natura, & excluderet à natura divina perfectionem meliorem, nempe communicabilitatem: nam melius est naturam divinam esse communicabilem tribus suppositis divinis, quàm esse incommunicabilem. Unde neg. consequ.

Dices. Datur persona communis tribus personis divinis. Ergo datur subsistentia communis, etiam propriè sumpta. *R.* dist. ant. Datur persona tribus personis communis communitate logica, C. ant. Nam potest per mentem abstrahi ratio personæ, univocè practicabilis de tribus personis. Datur persona tribus personis communis communitate reali & physica, N. ant. Talis enim persona implicat, ut probatum est. Unde neg. conseq.

Dices . Agatho Papa in epist. 2. ad 6. Synodum sic ait : *Confitemur Patrem , Filium , & Spiritum sanctum ; non tres Deos , sed unum Deum ; non trium nominum substantiam , sed trium substantiarum unam substantiam .* R. cum Valquez , & aliis , locum esse mendosum , & legendum esse , *trium substantiarum unam substantiam* , uti re ipsa legitur in emendatioribus codicibus .

S E C T I O II.

De notionibus, aequalitate, circum-infessione, & missionem personarum divinarum.

A R T I C U L U S I

Quid, & quot sint notiones personarum divinarum.

I. **N**otio dividitur in formalem & objectivam. Notio formalis est actus cognoscendi; objectiva verò est objectum ipsum, quod cognoscitur. Utraque notio convenire potest cuilibet rei cognoscibili, & re ipsa convenit, si solum vim vocis attendas. Tamen notio specialiter attribuitur personis divinis, & sumitur pro eo, ex quo cognoscitur una persona, ut distincta ab alia, vel ab aliis. Notio igitur, juxta usum Scholasticorum, est perfectio personalis, seu ratio objectiva per modum formæ significata, unica realiter & individua, per quam una persona distinguitur ab alia. Hinc apud Scholasticos aliud est notio, & aliud actus notionalis: nam actus notionalis idem est ac personæ productio, quæ duplex est, nempe generatio & spiratio.

2. S. Thomas q. 32. a. 3. in O. quinque tantum notiones numerat, innascibilitatem scilicet, paternitatem, filiationem, spirationem activam, & spirationem passivam. Sunt igitur, inquit, quinque notiones in divinis, scilicet innascibilitas, paternitas, filiationis, communis spiratio, & processio. Harum autem tantum quatuor sunt relationes: nam innascibilitas non est relatio, nisi per reductionem. Quatuor autem tantum proprietates sunt: nam communis spiratio non est proprietates, quia convenit duabus personis. Tres autem sunt notiones personales, id est, constituentes personas, scilicet paternitas, filiationis, & processio: nam communis spiratio & innascibilitas dicuntur notiones personarum, non autem personales. S. Thomae communiter assentiuntur Scholastici, nec immerito; quia si forte possunt plures notiones personarum divinarum assignari, saltem, quas Sanctus Doctor enumerat, precipue sunt, & ad eas ceterae facile revocari possunt, atque ad notificationem & distinctionem personarum sufficiunt.

3. Ex S. Thoma loco laudato ad 4. notio specialem excellentiam & dignitatem importat in persona, quam distinguit. Hinc inspirabilitas in Filio, seu repugnan-

tia processionis per viam voluntatis, & ingenerabilitas in Spiritu sancto, seu repugnantia processionis per viam intellectus, non sunt notiones, quia non important specialem excellentiam in Filio & Spiritu sancto, sicut importat in Patre innascibilitas, seu repugnantia cuiuscumque processionis realis, sive per intellectum, sive per voluntatem. Propter eandem rationem non est specialis notio Spiritus sancti, quod nulla persona ab eo procedat: in hoc enim nulla involvitur specialis dignitas,

ARTICULUS II.

Utrum persone divine sint inter se aequales.

Nota 1. Aequalia dicuntur, quorum quantitas est eadem. Quantitas autem triplex est, nempe quantitas molis, quantitas numeri, & quantitas perfectionis. Prima reperitur in continuis, secunda in discretis, tertia in quibuslibet sive corporeis, sive spiritualibus, sive continuis, sive discretis. Hic autem non agitur de aequalitate fundata in prima, aut secunda quantitate: talem enim aequalitatem non habere locum in Deo, per se clarum est. Agitur itaque tantum de aequalitate fundata in quantitate perfectionis, & de ea quaeritur utrum reperitur inter personas divinas?

Nota 2. Ut aliqua habeant veram & realem aequalitatem inter se, tria requiruntur. 1. Ut sint inter se distinctae realiter: nam quod aequale est, alteri aequale est. 2. Ut habeant quantitatem ejusdem rationis, secundum quam inter se possint comparari; nam v.g. linea non potest dici aequalis angulo propter quantitates disparatas. 3. Ut quantitas illa non sit major in uno, quam in altero: nam sic tantum quantitas est eadem in illis eo modo, qui ad aequalitatem requiritur, & aequalitas est convenientia in quantitate cum negatione excessus. Itaque haec tria ad aequalitatem requiruntur, sed & sufficiunt: nec enim ulterius ad aequalitatem requiritur quantitas realiter multiplex, ita ut quodlibet ex iis, quae inter se aequalia sunt, habeat suam quantitatem realiter distinctam a quantitate aliorum: nam si aequalia dicuntur & sunt, quorum quantitates realiter plures habent identitatem logicam, quatenus sint ejusdem rationis cum negatione excessus: a fortiori aequalia dici possunt & sunt, quorum quantitas est una & eadem realiter, modo realem inter se habeant distinctionem: nam modo perfectissimo habent inter se quantitatem ejusdem rationis, & modo perfectissimo conveniunt in quantitate cum negatione excessus. His praesuppositis, sit

Resp. Personae divinae habent inter se veram & realem aequalitatem. Est de fide.

Prob. 1. Ex Apostolo ad Philip. cap. 2. Qui (Filius) cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo (Patri). 2. Ex Symbolo Athanasii: Totae tres personae coeternae sibi sunt, & coaequales. 3. Ex Conc. Tolet. 6. In hac Trinitate tanta est unitas substantiae, ut pluralitate careat, & aequalitatem teneat. 4. Ex Praefatione Missae de SS. Trinitate: Ut in essentia unitas, & in personis proprietates, & in maiestate adoretur aequalitas. 5. denique, ratione, quia aequalia sunt quorum quantitas est eadem. Sed quantitas perfectionis est eadem modo perfectissimo in personis divinis. Ergo, &c. **Prob. min.** Quia illa habent quantitatem eandem, quae habent quantitatem ejusdem rationis cum negatione excessus. Sed tres personae divinae habent modo perfectissimo quantitatem perfectionis ejusdem rationis cum negatione excessus, cum habeant unam & eandem numero quantitatem perfectionis secundum essentiam, & alia attributa absoluta; secundum proprietates vero relativas eandem logicè, quia proprietates relativae sunt ejusdem rationis, & inter se comparabiles cum negatione excessus, & identitate uni tertio. Unde personae divinae sunt inter se perfectissime aequales secundum omnes perfectiones & absolutas & relativas.

Obj. Si personae divinae sunt inter se aequales, sunt etiam similes. Falsum consequ. Ergo, &c. **Prob. min.**

Nam Ariani damnati sunt, quod dicerent Filium esse Patri similem. *R. neg. min.* Ad *prob. R.* Arianos damnatos fuisse, quod dicerent Filium esse tantum similem Patri similitudine inchoata, & adumbrata, qualem habere possunt creatura cum Deo, & negarent esse aequalem & consubstantialem. Nos cum S. Thoma, & aliis Scholasticis, dicimus Filium esse Patri similem, & aequalem: similem quidem, quatenus perfecte convenit cum Patre in perfectione; & ita aequalem, quia convenit absque defectu & excessu. Itaque personae divinae sunt inter se similes vera & perfecta similitudine, & ita sunt etiam aequales, & consubstantiales.

ARTICULUS III.

Utrum detur prioritas & circum-infessio in personis divinis.

R. Esp. 1. In divinis datur vera & realis prioritas originis inter personam producentem & productam.

Prob. Prioritas originis consistit in eo quod unum sit id a quo est alterum, non vicissim; seu in eo quod unum sit principium alterius, non vicissim, seclusa tamen omni prorsus imperfectione & dependentia ab eo, quod est ab alio. Atqui in divinis hoc totum reperitur inter personam producentem & productam. Ergo, &c. Itaque in divinis Pater est prior origine, quam Filius; item Pater & Filius sunt priores origine, quam Spiritus sanctus. Unde Pater est prima persona, Filius secunda, & Spiritus sanctus tertia.

Obj. 1. In Symbolo Athanasii dicitur: In hac Trinitate nihil prius aut posterius. Et S. Thomas admittit quidem ordinem originis inter personam producentem & productam: at negat dari inter illas prioritatem & posterioritatem. *R. ad 1.* Symbolum loqui de prioritate & posterioritate durationis, ut patet ex verbis subsequenter: Sed tota tres personae coeternae sibi sunt. *R. ad 2.* S. Thomam per ordinem originis intelligere id, quod nos per prioritatem & posterioritatem originis intelligimus. Unde nobis contrarius nos est S. Doctor, nisi voce tenuis.

Obj. 2. Pater non potest esse sine generatione activa, nec generatio activa sine Filio. Ergo Pater non est prior Filio. *R. dist. consequ.* Ergo Pater non est prior Filio prioritate durationis & temporis, C. consequ. Nam, ut bene probatur, Filius necessario existit pro omni instanti, pro quo existit Pater, Pater non est prior Filio prioritate originis, N. consequ. Nam Pater est principium Filii, & non vicissim.

Dices. Pater non est prior natura, quam Filius. Ergo non est prior origine. *R. neg. consequ.* Disparitas est, quia per prius natura, intelligitur id, a quo est aliud cum dependentia; & per prius origine, id praecise, a quo est aliud, & non vicissim. At inquit, Pater & Filius sunt simul natura & cognitione; nam relata sunt simul natura & cognitione. Ergo Pater non est prior Filio, etiam prioritate originis. *R. 1.* conced. Patrem & Filium esse simul cognitione, quatenus Pater non potest perfecte cognosci, quin cognoscatur Filius, & vicissim. At, hoc non obstante, Filius est vere à Patre, & non vice versa. *R. 2.* Patrem neque simul esse natura cum Filio, neque priorem aut posteriorem natura. Illud autem, relata sunt simul natura, dictum est non de relatis transcendentalibus, sed de praedicamentalis, quae creduntur simul resultare posito fundamento & termino, sic ut neutrum sit ab altero, & idcirco dicuntur esse simul natura.

Resp. II. Datur circum-infessio in personis divinis.

Prob. II. Circum-infessio est mutua inexistencia unius personae in alia. Atqui quilibet inexistit in altera reciproce. Ergo, &c. **Prob. min. 1.** Ex Scriptura: nam Joan. cap. 14. dicit Filius: Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? 2. Ex Sancto Fulgentio lib. de fide ad Petrum cap. 1. Per hanc unitatem naturarum totus Pater in Filio & Spiritu sancto est, totus Filius in Patre & Spiritu sancto est, totus quoque Spiritus sanctus in Patre & Filio. Nullus horum extra quemlibet ipsorum est. 3. Ratione: quia

quia in tribus personis est una & eadem numero natura, cui identificantur proprietates relativæ, quibus personæ constituntur. Ergo ubicumque est natura divina, ibi sunt intimè præsentēs Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ergo Pater est in Filio, & Filius in Patre, & uterque in Spiritu sancto, & Spiritus sanctus in utroque.

Obj. Pater non est in Filio. *Neg. Probabis.* Paternitas non est in Filio: nam si paternitas esset in Filio, Filius esset Pater. Ergo, &c. *R. dist. ant.* Paternitas non est in Filio constitutivè, C. ant. Nam alioqui Filius esset Pater. Paternitas non est in Filio præsentialiter, N. ant. & conseq. *At inquis.* Si paternitas esset in Filio, non haberet oppositionem relativam cum illo. *R. dist.* Si paternitas esset in Filio constitutivè, C. Si paternitas esset in Filio præsentialiter tantum, N.

ARTICULUS IV.

Utrum detur missio in divinis.

NOta. Missio dicit duplicem respectum, unum scilicet missi ad mittentem, & alterum missi ad terminum: nam qui mittitur, ab aliquo & ad aliquem terminum mittitur. Potest autem aliquis ab alio mitti quatuor modis. 1. Per imperium, sicut servus mittitur à domino. 2. Per consilium; sic ignarus à sapiente mittitur. 3. Per imperium; sic sagitta mittitur à sagittario. 4. Per productionem; sic flores mittuntur ab arboribus. Tres primi modi dicunt aliquam imperfectionem; quartus verò potest esse absque omni imperfectione. Item potest aliquis ab alio mitti ad terminum, seu ad locum aliquem dupliciter. 1. Ad locum, in quo antea non erat; sic homo ab homine mittitur. 2. Ad locum, in quo quidem jam erat, sed in quo incipit esse novo modo. Primus modus mittendi non potest esse sine imperfectione in missio: secundus verò potest.

Resp. I. Datur missio in divinis.

Prob. Ex Script. Nam Christus sic ait Joan. cap. 8. *Ego ex Deo processi, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit.* Et cap. 14. *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia.* Ratio est, quia in divinis unam personam mitti ab alia, nihil aliud est, quam unam ab alia procedere, & in loco in quo jam erat, incipere novo modo esse, novum aliquem effectum in eo operando per volitionem liberam acceptam in radice, & omnipotentiam acceptam formaliter vi processionis. Atqui in divinis una persona procedit ab alia, & in loco, in quo jam erat, incipit esse novo modo, per novum effectum, quem producit per volitionem & omnipotentiam sibi communicatas vi processionis; sicque in divinis una persona habet duplicem respectum, quem importat missio; unum scilicet missi ad eum, à quo mittitur, & alterum ejusdem missi ad terminum, ad quem mittitur. Ergo, &c.

Resp. II. Spiritus sanctus mittitur à Patre & Filio; Filius à solo Patre; Pater à nullo.

Prob. 1. pars. Nam Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio, & ita cum novum aliquem effectum in aliquo loco operatur, operatur illum per voluntatem & omnipotentiam sibi communicatas à Patre & Filio. *Prob. 2. pars.* Nam Filius procedit à solo Patre, & ita operatur ad extra per voluntatem & omnipotentiam à solo Patre communicatas. *Prob. 3. pars.* Nam Pater à nullo alio procedit, & ita non operatur ad extra per voluntatem & omnipotentiam ab alio acceptas.

Resp. III. Missio personæ divinæ quandoque visibilis est, quandoque invisibilis.

Prob. Nam missio invisibilis est, quando persona, quæ mittitur, producit effectum internum sine ullo signo sensibili. Sic Spiritus sanctus mittitur invisibiliter, quoties in anima producit gratia sanctificans, nullo signo sensibili hujus gratiæ producto. Missio visibilis est, quando aut producit effectus internus & spiritualis cum aliquo signo sensibili hujus effectus; sic missus fuit visibiliter Spiritus sanctus die Pentecostes; aut ter-

minus, ad quem sit missio, est aliquid sensibile. Sic Filius visibiliter missus est, cum naturam humanam assumpsit.

Resp. IV. Missio in divinis non est æterna, sed temporanea.

Prob. Quia missio personæ divinæ est complexum ex processione æterna, & productione effectus temporanei, vi cuius persona incipit novo modo esse in termino, ad quem mittitur. Sed complexum non est nisi in tempore. Ergo, &c. Hinc illud Gal. cap. 4. *Cum venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum.*

SECTIO III.

De proprietatibus Personarum divinarum in particulari.

ARTICULUS I.

Utrum paternitas sit prima proprietas Patris, & unde illi conveniat.

NOta. Nomen Patris, prout attribuitur Deo, tripliciter sumitur. 1. Latè, pro Deo ut Creatore; in quo sensu nomen Patris commune est tribus personis, sicut nomen & virtus Creatoris, atque ipsa actio creativa. 2. Minus latè, pro Deo ut justificatore, & creaturas intellectuales adoptante. In hoc etiam sensu, nomen Patris commune est tribus personis, sicut nomen justificatoris, & potentia justificandi, atque ipsa actio, qua justificantur, & adoptantur homines & Angeli. 3. Denique strictè & notionaliter, pro principio generativo Filii consubstantialis, hoc est, unius & ejusdem numero naturæ cum suo principio. In hoc sensu nomen Patris proprium est primæ personæ. Sicut autem nomen Patris, prout attribuitur Deo, sumitur tripliciter, ita & paternitas, nempe pro creatione activa, qua Deus est intrinsecè creator; pro justificatione activa, qua Deus est intrinsecè justificator; & pro proprietate relativa, qua prima persona potest generare & generat secundam. De paternitate secundum hanc ultimam acceptionem agitur hic. Potest autem considerari dupliciter, 1. scilicet præcisè, ut est id quo Pater potest generare Filium; & sic concepta, est præcisè vis generandi. 2. Ut est id quo Pater actu generat Filium; & sic concepta, est generatio activa, constituitque Patrem in esse Patris. His præsuppositis, sit

Resp. I. Paternitas est prima proprietas Patris.

Prob. Quia non datur alia proprietas in Patre, quæ sit prior. Ergo, &c. *Prob. ant.* Nam alioqui paternitas non constitueret Patrem, sed supponeret constitutum ab illa alia proprietate priore. Atqui Pater constituitur formaliter per paternitatem, seu per generationem activam: nam Pater, ut docent Concilia, pater est, quia generat filium. Ergo, &c.

Resp. II. Paternitas Patri convenit proximè & immediate, ratione intellectionis necessaria.

Prob. Nam fecunditates ad intra conveniunt Deo modo perfectissimo, & consequenter conveniunt illi secundum actus vitales immanentes, qui sunt intellectio & volitio. Ergo paternitas convenit Patri vel secundum intellectionem, vel secundum volitionem. Atqui non convenit illi secundum volitionem: nam terminus à Patre productus pertinet ad intellectum; cum sit verbum & sermo Patris. Ergo superest ut paternitas conveniat Patri secundum intellectionem, & quidem secundum intellectionem necessariam, quia convenit ei necessariò.

Confirm. Filius est verbum Patris, & accipit essentiam divinam primò & per se, ut est intellectio. Ergo Filius pertinet ad intellectum, & procedit per viam intellectus. Ergo intellectio proximè fundat fecunditatem generandi Filium. Ergo paternitas, quæ est illa fecunditas, proximè convenit Patri secundum intellectionem.

Obj. 1. Si paternitas proximè convenit Patri secundum intellectionem, & sic fundatur proximè in intellectione, ubicumque est intellectio ibi quoque esse de-

bet

bet paternitas. Falsum conseq. Nam paternitas non est in Filio & Spiritu sancto, in quibus tamen est intellectio. Ergo, &c. *R. neg. conseq. maj.* Nam intellectio, quæ est communis tribus personis, est in aliquibus suppositis, nempe in Filio & Spiritu sancto, quibuscumque paternitas habet oppositionem relativam, proindeque in quibus nec debet nec potest esse cum intellectu; in qua fundatur. *Nota.* Quamvis intellectio sit communis tribus personis, non tamen fundat paternitatem, nec exigit esse paternitatem, nisi in una tantum persona, nempe in prima. Unde non reperitur per identitatem, nisi in prima persona; quamvis intellectio, in qua fundatur, reperitur per identitatem in omnibus personis.

Obj. 2. Prius est Pater, quam sit intellectio: nam prius est suppositum, quam sit operatio. Unde illud axioma: *Actiones sunt suppositorum.* Ergo prius est paternitas, quam sit intellectio, & consequenter paternitas non potest fundari in intellectu, nec convenire Patri secundum intellectum. *R. neg. ant. ad prob. R. neg. propositionem universaliter sumptam.* Ad axioma *R. actiones esse suppositorum* denominativè, ex quo nihil sequitur. *Nota.* Sic Pater dicitur intelligere, ut intellectio non conveniat illi quæ pater est, sed quæ Deus; & consequenter, ut intellectio non conveniat illi secundum paternitatem, sed secundum divinitatem, quæ se ipsa formaliter est intellectio omnium intelligibilium: quia autem quæ talis causat virtualiter paternitatem, intellectio, necessaria scilicet, prior est prioritate rationis à quo, quam paternitas & Pater; sic tamen ut Patri pro posteriori rationis à quo existentis, tribuatur denominatio intelligentis, quia actiones sunt suppositorum denominativè, ut dictum est.

ARTICULUS II.

Utrum innascibilitas sit altera proprietas Patris.

R. Esp. Esse innascibilem, seu quod idem est, esse ingentum, est altera proprietas Patris. Ita expressè sentiunt Conc. Toletanum 6. & 11. & Vormaciense, cum Patribus communiter.

Prob. Innascibilitas est negatio omnis processionis realis, non pura, sed privativa secundum genus. Atqui hoc totum Patri, & soli Patri convenit, Ergo, &c. Major continet notionem innascibilitatis. *Prob. min. quoad primam partem.* Nam 1. Pater præter paternitatem habet negationem omnis processionis realis; cum existat sine omni alio principio, à quo procedat realiter. 2. Hæc negatio omnis processionis realis, non est pura, sed privativa secundum genus; cum negatio omnis processionis realis non repugnet Patri, ut est persona divina; alioqui nulla persona divina ab alia procederet realiter; sed ut est talis persona: sicut privatio visus, quam habet talpa, non est pura, sed privativa secundum genus, quia visus non repugnat talpæ, ut est animal: alioqui nullum animal videret; sed quatenus est tale animal. *Prob. 2. pars min.* Nam 1. negatio processionis realis non convenit Filio, neque Spiritui sancto; cum uterque realiter producat. 2. Quamvis negatio omnis processionis realis conveniat essentialiter, quæ est planè improducta realiter; tamen hæc negatio est pura negatio, & nullo modo privativa, quia realis productio repugnat essentialiter secundum omnia attributa ipsius constitutiva; nam omne attributum divinum absolutum est improductibile. Ergo innascibilitas Patri & soli Patri convenit. Quod adhuc facilius probabitur, si per innascibilitatem intelligatur, ut intelligunt multi Scholastici, negatio omnis processionis & communicationis realis; nam talem negationem in Deo soli Patri convenire, nullo negotio intelligetur.

Obj. Innascibilitas illa, quæ Patri attribuitur, vel aliquid positivum, vel saltem aliquid negativum dicit formaliter in Patre. Neutrum dici potest. Ergo, &c. *R. neg. min.* Nam dicit formaliter in Patre negationem, ut patet ex probatione responsionis, sed negationem

fundatam in aliquo positivo, vi cuius Pater nec habet, nec potest habere principium, à quo procedat realiter. Illud autem positivum, in quo fundatur illa negatio, est ipsa paternitas, à qua Pater habet, ut sit principium sine principio. Nam 1. paternitas, quatenus est secunditas generandi, dat Patri ut sit principium. 2. Paternitas, quatenus constituit Patrem in esse proprio personali, realiter distincto & diverso à personis, quæ in Deo producuntur, dat illi ut sit sine principio.

Dices 1. Si innascibilitas dicit formaliter negationem, nullam involvit specialem excellentiam. Falsum conf. alioqui innascibilitas non erit notio. Ergo, &c. *R. neg. seq. maj. R. innascibilitatem non dicere formaliter negationem qualemcumque, puta negationem alicujus debiti aut convenientis in subiecto indigente, qualis est negatio, quam dicit formaliter cæcitas; sed negationem omnis processionis realis in subiecto repugnante cuilibet processionem reali propter plenissimam sufficientiam ad existendum sine principio.* Talis autem negatio involvit specialem quandam dignitatem & excellentiam, ut patet ex terminis.

Dices 2. Si innascibilitas non dicit formaliter nisi negationem fundatam in paternitate, innascibilitas non est notio diversa à paternitate. Conseq. est contra nos. Ergo, &c. *R. neg. seq.* Nam ad distinctionem notionum sufficit, quod res per illas diversimodè exprimitur, & magis declaratur. Ratio autem Patris explicitè exprimit & declarat tantum Patrem esse principium; ratio verò innascibilis ipsum esse sine principio. Unde paternitas & innascibilitas sunt diversæ notiones; quamvis innascibilitas nihil aliud sit formaliter, quam negatio fundata in paternitate.

Dices 3. Pater est principium primum, ex eo quod est innascibilis. Sed to primum supra principium dicit formaliter aliquid positivum. Ergo innascibile dicit formaliter aliquid positivum. *R. neg. min. & dico* to primum supra rationem principii, dicere formaliter negationem tantum, nempe non esse ab alio principio; quæ tamen negatio connotat aliquid positivum, ex quo resultat.

ARTICULUS III.

Utrum Filius sit Verbum, & quomodo.

R. Esp. I. Filius est Verbum.

Prob. Nam dicitur Joan. cap. 1. *In principio erat Verbum ... Et Verbum caro factum est.* Igitur persona incarnata est Verbum. Sed persona incarnata est Filius. Ergo Filius est Verbum. Item dicitur epist. 1. Joan. cap. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Igitur secunda persona est Verbum. Sed secunda persona est Filius, Ergo, &c. Itaque Filius & Verbum in divinis significant eandem personam, nempe secundam; non sunt tamen voces synonymæ: nam Filius significat secundam personam, prout est suppositum vivens, procedens à supposito vivente, ut principio conjuncto in similitudinem naturæ, cum secunditate eandem naturam ulterius communicandi; Verbum verò significat eandem personam, ut est aliquid primò & immediatè expressivum eorum, quæ novit persona, à qua producit.

Resp. II. Filius est verbum Patris.

Prob. Verbum est verbum illius, à quo producit. Sed Filius producit à Patre. Ergo Filius est verbum Patris. Hinc Pater producendo Filium, generat & loquitur: generat quidem, quatenus producit personam, quæ vi suæ processionis accipit naturam divinam cum secunditate: loquitur verò, quatenus producit personam, quæ vi suæ processionis est primò & immediatè expressiva eorum, quæ novit ipse Pater. Hinc proprietas relativa Patris non solum est virtus generandi, & generatio activa, sed etiam virtus loquendi, & locutio activa; quia non solum est principium formale proximum, quo Pater generat, sed etiam principium formale proximum, quo loquitur. Hinc etiam proprietas relativa Filii non solum est

est generatio passiva, sed etiam locutio passiva, quia non solum est id quo formaliter producit Filius, sed etiam id quo formaliter producit Verbum.

Resp. 3. Filius est verbum Patris, non essentiale, sed notionale.

Prob. 1. Filius non est verbum essentiale Patris: nam verbum essentiale Patris est illud, quo Pater sibi ipse loquitur, hoc est, illud, quo Pater fit formaliter intelligens. Sed Pater non fit formaliter intelligens per Filium, sed per intellectionem, quæ non producit, & est communis tribus personis. Ergo Filius non est verbum essentiale Patris. 2. Filius est verbum notionale Patris: nam Filius est verbum Patris. Ergo vel essentiale, vel notionale. Atqui non est verbum essentiale. Ergo est notionale. Et verò verbum notionale est illud, quo Pater loquitur alteri. Atqui Pater per Filium loquitur alteri, nempe ipsi Filio. Ergo Filius est verbum notionale Patris.

Confirm. Verbum notionale Patris est illud, quod à Patre productum, est primò & immediatè vi suæ processiois, expressio eorum, quæ novit Pater: nam verbum notionale Patris est illud, quo ipsum producendo Pater alteri loquitur. Atqui Filius est illud, quod à Patre productum, est primò & immediatè, vi suæ processiois, expressio vitalis eorum, quæ novit Pater: nam vi suæ processiois est primò & immediatè intellectio Patris, quatenus vi suæ processiois primò & immediatè accipit naturam, ut est intellectio, quia procedit per viam intellectus. Ergo Filius est verbum notionale Patris; & consequenter Pater producendo Filium, per ipsum Filium loquitur, non sibi, sed alteri. Quæ ut melius intelligas

Nota. Pater loquitur verbum ut objectum; loquitur verbum ut terminum locutione productum; loquitur per verbum; loquitur verbo. 1. Loquitur verbum ut objectum; sicut & essentiam, se ipsum, Spiritum sanctum, & possibilia, quatenus producendo verbum, primò & per se manifestat essentiam divinam, tres personas, & possibilia, quia communicat essentiam divinam primò & immediatè ut est intelligentia sui, trium personarum, & possibilia. 2. Loquitur verbum, ut terminum locutione productum, hoc est, verè & realiter producit verbum. 3. Loquitur per verbum, quia, cum verbum vi suæ processiois sit primò & immediatè manifestatio eorum, quæ novit Pater, Pater producendo verbum, primò & immediatè manifestat ea, quæ novit. 4. Loquitur ipsi verbo, quia producendo verbum, communicat illi primò & immediatè intellectionem suam, & sic communicando, primò & immediatè manifestat illi ea quæ scit. Pater autem loquitur verbo, ut alteri personæ, quia verbum est persona altera, & realiter distincta à persona Patris.

Resp. 4. Solus Filius est verbum notionale Patris.

Prob. Nam Spiritus sanctus non est verbum notionale Patris. Ergo solus Filius. *Conf. pater.* *Prob. ant.* Nam Spiritus sanctus procedit per viam voluntatis, non per viam intellectus. Ergo identificatur vi suæ processiois primò & immediatè essentia divinæ, ut est amor, non ut est intelligentia. Ergo non est vi suæ processiois primò & immediatè intelligentia, & consequenter non est vi suæ processiois primò & immediatè expressio vitalis eorum, quæ Pater novit. Eadem ratione probatur Spiritum sanctum non esse verbum notionale Filii. Potest tamen Spiritus sanctus latè & improprie dici verbum Patris & Filii, in quantum à Patre & Filio accipit naturam divinam consecutivè ut est intelligentia. Hinc illud S. Basilii lib. 5. contra Eunomium: *Dei quidem verbum est Filius: verbum autem Filii Spiritus.* Ex his,

Argue, 1. Patrem propriè & strictè loqui soli Filio: nam soli Filio communicat essentiam divinam primò & immediatè, ut est intelligentia, & consequenter soli Filio communicat essentiam divinam primò & immediatè, ut est expressio vitalis eorum, quæ ipse novit. Hinc solus Filius propriè & strictè audit à Patre, quia solus Filius accipit à Patre

Simonet Theol. Tom. 1.

essentiam divinam primò & immediatè, ut est intelligentia, & consequenter ut est vitalis expressio eorum, quæ Pater novit. 2. Patrem & Filium improprie & latè loqui Spiritui sancto: nam Pater & Filius communicant Spiritui sancto essentiam divinam consecutivè ut est intelligentia, & consequenter ut est expressio vitalis eorum, quæ novit Pater & Filius. Hinc Spiritus sanctus improprie & latè audit à Patre & Filio, accipiendo ab illis essentiam divinam consecutivè ut est intelligentia, & consequenter ut est expressio vitalis eorum, quæ novit Pater & Filius.

Resp. 5. Solus Filius in divinis est propriè & strictè Verbum.

Prob. Nam in divinis solum verbum notionale est propriè & strictè Verbum. Sed in divinis solus Filius est verbum notionale. Ergo solus Filius in divinis est propriè & strictè verbum. *Confirm.* Quia duplex omnino est in Deo verbum, nempe essentiale & notionale. Sed verbum essentiale non est propriè & strictè verbum. Ergo solum verbum notionale est propriè & strictè verbum, & consequenter solus Filius est propriè & strictè verbum. Quod ut adhuc melius intelligas,

Nota. Sicut in Deo duplex est verbum, unum essentiale, & alterum notionale; ita etiam in homine verbum duplex est, unum internum, & alterum externum. Internum est intellectio, qua homo constituitur formaliter intelligens; externum verò sunt voces externæ, quibus homo manifestat alteri intellectionem suam: internum respondet essentiali & absoluto; externum verò notionali: cum hoc discrimine, quod verbum internum hominis sit accidens realiter distinctum ab intellectu, ut docent Peripatetici, vel saltem modus animæ incipiens & desinens esse; & externum consistat in sonis ex instituto hominum significantibus: verbum verò absolutum & essentialiter in Deo sit pura modificatio essentia divinæ æterna & invariabilis; & notionale sit persona consubstantialis personæ loquenti. Itaque sicut in homine verbum propriè & strictè dictum, non est verbum internum, sed externum: homo enim propriè & strictè loquitur, non cum sibi, sed cum alteri loquitur: ita verbum propriè & strictè dictum in Deo, non est verbum absolutum & essentialiter, sed notionale. Quod manifestè videntur Scripturæ perpetuò supponere, quando secundam personam verbum nominant. Hinc verbum propriè & strictè dictum in divinis, est nomen personale, Filio proprium. Hinc solus Pater in divinis propriè & strictè loquitur. Sed

Dices. Scriptura tribuit toti Trinitati verbum, & dicere, ut Psal. 33. *Verbo Domini celi firmati sunt. . . Ipse dixit, & facta sunt.* Item Scriptura dicit personas divinas sibi mutuo loqui: nam Gen. c. 1. legitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Item in Scriptura dicitur Filium loqui ea, quæ audit à Patre, & Spiritum sanctum ea loqui, quæ audit à Patre & Filio. *R. ad 1.* ibi verbum dici & sumi figuratè pro efficaci decreto divinæ voluntatis. *R. ad 2.* ibi Scripturam significare tantum tres personas operationes omnes externas decernere uno & eodem actu voluntatis, eis communi. *R. ad 3.* Scripturam loqui de verbo externo creato, à tribus personis producto, quamvis uni personæ specialiter attributo; quod verbum duplex est: unum vocale, consistens in vocibus externis, quale est illud, Matth. cap. 17. *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite:* alterum mentale, consistens in intellectione, ad quam Deus determinat intellectum hominis, cui aliquid revelatur. At hic loquimur de verbo, quod est in Deo.

ARTICULUS IV.

Utrum Filius sit imago Patris, & quomodo.

Nota. Ex D. Thoma qu. 35. art. 1. in O. ad rationem imaginis duo requiruntur. 1. Similitudo in natura specifica, quod, ut ait S. Thomas, in rebus corporeis maxime videtur esse figura. 2. Ut procedat aliquo modo ab eo, cujus dicitur imago. Dico, aliquo modo: non enim necesse est, ut imago semper procedat ab eo, cujus est imago, tanquam à principio productivo; sed sufficit, ut procedat ab eo, vel ut principio productivo, sicut Filius procedit à Patre; vel ut causa exemplari, ut pictura procedit à suo prototypo; vel ut determinante & aliquo modo concurrente, sicut cognitio procedit ab objecto per se vel per sui speciem determinante intellectum ad cognitionem. Hinc triplex est imago, naturalis scilicet, artificialis, & intentionalis. Sic Filius est imago naturalis Patris, pictura est imago artificialis sui prototypi, & cognitio est imago intentionalis objecti, à quo, ut aliquo modo ad eam concurrente, & intellectum determinante, procedit. His prænotatis, sit

Resp. 1. Filius est imago Patris.

Prob. 1. Ex Scriptura: nam dicitur epist. ad Coloss. c. 1. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature.* Et epist. ad Hebræos c. 1. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus.* Scripturam sequuntur Patres, ut videre est apud Valerium, Peravianum, & alios. Unus sit hic pro omnibus Patribus Athanasius, in epist. de decretis Nicænæ Synodi: *Quando quidem, inquit, unus est Deus, necessarium est quoque esse unam Dei imaginem, qui ipsius est Filius.*

Prob. 2. Ratione: nam re ipsa Filius est imago Patris, & naturalis, & intentionalis. 1. Est imago naturalis Patris: nam in creatis filius est imago naturalis Patris, quia ab eo procedit, & vi processionis, accipit ab eo eandem speciem naturam, quam habet ipse pater, cum fecunditate naturam illam ulterius communicandi. Ergo etiam in divinis Filius est imago naturalis patris; cum ab eo procedat, & vi processionis accipiat eandem etiam numero naturam, quam habet Pater ipse, cum proxima fecunditate naturam illam communicandi alteri supposito. 2. Filius est imago intentionalis Patris: nam in creatis cognitio objecti est imago intentionalis ejus, quia procedit ab eo aliquo modo, nempe ut à determinante intellectum, vel per se, vel per sui speciem, & insuper est intentionalis expressio illius. Ergo à fortiori in divinis Filius est intentionalis imago Patris, quia procedit à Patre, ut principio productivo, & vi processionis est primò & immediatè perfectissima intellectio Patris, & consequenter primò & immediatè ipsius perfectissima expressio intentionalis.

Obj. Ad rationem imaginis requiritur, ut id quod dicitur imago, sit simile ei, cujus dicitur esse imago. Sed in divinis Pater & Filius non sunt similes. Ergo in divinis Filius non potest esse imago Patris. **Neg. min. Probabilis.** In divinis Pater & Filius habent unam & eandem numero naturam. Ergo nec sunt, nec possunt esse inter se similes. **R. neg. conf.** Nam ad similitudinem duo tantum requiruntur, nempe distinctio realis duorum, & eorundem convenientia in aliqua forma vel quasi forma; sive hæc forma vel quasi forma sit in eis una & eadem numero, sive non. Sic v. gr. duo parietes albi essent adhuc inter se verè & propriè similes, quamvis haberent unam & eandem numero albedinem. Itaque identitas essentiæ divinæ in Patre & Filio non officit eorum similitudini, sed solum remover ab eis imperfectionem, quacumque similitudo reperitur in creatis: neque impedit ne Filius sit verè & propriè similis Patri, sed solum impedit ne sit tantum similis: Filius enim propter illam identitatem non solum perfectissimè similis est Patri, sed etiam consubstantialis.

Resp. 2. Filius est imago solius Patris.

Prob. Nam si non est imago solius Patris, vel est etiam imago essentiæ, vel sui, vel Spiritus sancti, vel possibilem. At nihil horum dici potest. Ergo, &c. **Prob. min.** Nam ad rationem imaginis requiritur processio realis. At si Filius non procedit realiter ab essentiæ, aut à se, aut à Spiritu sancto, aut à possibilem. Ergo Filius non est imago etiam intentionalis essentiæ, aut sui, aut Spiritus sancti, aut possibilem; quamvis vi suæ processionis sit primò & immediatè perfectissima expressio intentionalis illorum omnium, quia hoc non sufficit ad rationem imaginis.

Dices. Filius in Scriptura dicitur imago Dei. Item dicitur figura substantiæ Patris. **R. ad 1.** to Dei supponere pro prima persona. **R. ad 2.** sensum esse, quod Filius sit expressa, & quasi insculpta imago Patris, per se primò essentialiter ejus perfectissimè exprimens.

Resp. 3. In divinis solus Filius est imago.

Prob. Nam 1. neque divinitas, neque Pater est imago; cum neque divinitas, neque Pater ab alio procedat realiter. 2. Spiritus sanctus non est imago: nam si est imago, est imago Patris & Filii, cum ab utroque procedat realiter. At hoc non: nam neque est imago naturalis, cum non accipiat cum natura fecunditatem eam ulterius communicandi: quod tamen requiritur ad imaginem naturalem, ut constet ex supra dictis: neque imago intentionalis; cum enim non sit per se primò intentionalis expressio illorum, & consequenter non est illorum imago, quia imago intentionalis alicujus est per se primò intentionalis expressio illius ut objecti.

Potest tamen Spiritus sanctus dici latè, 1. imago naturalis Patris & Filii, in quantum ab iis procedit realiter, & vi hujus processionis accipit ab iis eandem planè naturam & essentiæ, quam habent. 2. Imago intentionalis Patris & Filii, in quantum procedit ab eis realiter, & vi processionis accipit ab eis consecutivè essentiæ, ut est intellectio eorum velut objectorum; & sic vi suæ ab eis processionis, est consecutivè eorum intentionalis representatio. Hinc Patres Græci appellant Spiritum sanctum imaginem Filii.

Quæres. Utrum Filius sit sapientia Patris. **R.** Filium esse sapientiam Patris, non essentialiter, quia Pater non constituitur formaliter sapiens per Filium: sed notionalem, quia sic à Patre procedit, ut ab eo accipiat naturam divinam primò & immediatè sub ratione sapientiæ.

ARTICULUS V.

Utrum Spiritus sanctus procedat à Patre & Filio, tanquam ab uno principio.

Nota. Una & eadem numero est relatio spiratoris, seu quod idem est, virtus spirandi in Patre & Filio, ut satis constat ex dictis; unde unicum est & idem in Patre & Filio principium formale proximum processionis Spiritus sancti. Quod saltem evincitur ex definitionibus Conciliorum, Lugdunensis scilicet, & Florentini, de quibus modò. Quo præsupposito, quaeritur utrum Pater & Filius sint etiam dicendi unum & idem spirandi principium quod: negat Durandus, affirmant vero communiter Theologi, cum quibus sit

RESPONSIO.

Pater & Filius sunt unum & idem principium quod spirandi Spiritum sanctum.

Probatur. Authoritate Conciliorum, & 1. quidem Concilii Lugdunensis secundi generalis, sic dicentis can. 1. *Fideli ac devota professione fateamur, quod Spiritus sanctus æternaliter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno, non duabus spirationibus, sed una spiratione procedit. Hoc professus est hæcenus, predicavit & docuit sancta Romana Ec-*

na Ecclesia, mater omnium fidelium, & magistra. Hoc habet orthodoxorum Patrum atque Doctorum Latinorum pariter & Græcorum incommutabilis & vera sententia. Sed quia nonnulli propter irrefragabiles præmissæ ignorantiam veritatis, in errores varios sunt prolapsi; nos huiusmodi erroribus viam præcludere cupientes, sacro approbante Concilio, damnamus & reprobamus omnes, qui negare præsumperint æternaliter Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere, si ve etiam ausu temerario asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio tanquam ex duobus principis, non tanquam ex uno procedat.

2. Autoritate Concilii Florentini in litteris sanctæ unionis, ubi sic loquitur summus Pontifex: In nomine igitur sanctæ Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus sancti, hoc sacro universali approbante Florentino Concilio definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, scilicet omnes profiteantur, quia Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam, summeque esse subsistens habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio & unica spiratione procedit. Concilium addo S. Augustinum lib. 5. de Trin. cap. 14. ita loquentem: Fatendum est Patrem & Filium principium esse Spiritus sancti, non duo principia. Sed sicut Pater & Filius unus Deus, & ad creaturam relativè unus creator, & unus Dominus, sic relativè ad Spiritum sanctum unum principium. Cum autem Concilia cum S. Augustino simpliciter affirmant Patrem & Filium esse unum principium Spiritus sancti, perfectò intelligenda sunt non solum de principio quo, sed etiam de principio quod Spiritus sancti.

Itaque sicut Pater, Filius & Spiritus sanctus per unam & eandem omnipotentiam indivisibiliter operantur ad extra; ita Pater & Filius per unam & eandem spirationem activam produciunt Spiritum sanctum; & sicut Pater, Filius & Spiritus sanctus per unam & eandem omnipotentiam constituuntur in esse unius omnipotentis, ita Pater & Filius per unam & eandem spirationem activam constituuntur in esse unius spiratoris, seu, quod idem est, in esse unius principii quod produciendi Spiritum sanctum.

Obj. 1. Pater & Filius sunt duo spirantes. Ergo sunt etiam duo Spiratores. Ergo non sunt unum & idem principium quod Spiritus sancti. R. conced. ant. Neg. conf. 1. & 2. Igitur Pater & Filius sunt duo spirantes; quia nomina adjectiva multiplicantur pro multiplicitate suppositorum. At sunt unus tantum & idem spirator, seu principium quod Spiritus sancti, quia nomina substantiva non multiplicantur nisi multiplicato formali significato. At formale significatum spiratoris est virtus spirandi, quæ cum sit una & eadem in Patre & Filio, non magis facit duos spiratores, quam essentia divina, quæ una & eadem est in tribus personis, faciat tres Deos.

At inquit S. Hilarius lib. 1. de Trin. dicit Spiritum sanctum esse à Patre & Filio authoribus. Igitur ex S. Hilario, non solum sunt duo spirantes, sed etiam duo spiratores. R. cum S. Thomas hic q. 36. ar. 4. ad 7. S. Hilarium sumere to authoribus adjectivè, non substantivè. Exponendum est, inquit S. Doctor, quod ponitur substantivum pro adjectivo.

Obj. 2. Spirator supponit pro supposito habente virtutem spirandi. Ergo, cum sint duo supposita habentia virtutem spirandi, duos esse spiratores necesse est. R. li. spirator, supponere pro supposito habente virtutem spirandi, ut pro materiali, non formali significato: nam formale significatum huius vocis, spirator, est virtus spirandi; materiale verò, suppositum habens virtutem spirandi. Quia autem, ut modò dictum est, & ut ait S. Thomas ar. laudato ad 7. adjectiva nomina habent numerum secundum supposita, substantiva verò à se ipsis secundum formam significatam; & unica est virtus spirandi, unicus est spirator, licet sint duo supposita habentia virtutem spirandi. Sed ad solutionem plurimarum difficultatum,

Adverte diligenter, Duo sunt significata huius vocis Simonet Theol. Tom. 1.

cis, spirator: unum formale, alterum materiale. Formale est ea forma, aut quasi forma quam significat, nempe virtus spirandi: materiale verò est subiectum, aut quasi subiectum, quod significat, nempe suppositum habens virtutem spirandi. Sic autem significat rationem suppositi, ut præcindat ab hoc vel illo supposito in particulari, ab uno vel duobus suppositis: unde supponere potest & supponit modò pro duobus suppositis, modò pro uno tantum, modò pro duobus & uno: hinc verè sunt hæ propositiones: Pater & Filius sunt spirator: Pater est spirator: Filius est spirator: Pater & Filius sunt spiratores, qui est Pater: Pater & Filius sunt spiratores, qui est Filius: sicut verè sunt hæ propositiones: Pater & Filius sunt Deus: Pater est Deus: Filius est Deus: Pater & Filius sunt Deus, qui est Pater, &c. quia li. Deus, supponere potest & supponit modò pro pluribus suppositis, modò pro uno tantum, modò pro pluribus simul & uno; eo quod habeat pro materiali significato rationem suppositi, præcindendo ab hoc vel illo supposito in particulari, ab uno vel pluribus suppositis. Sed

Adverte iterum. Quoniam ex usu recepto apud Scholasticos, ut jam dictum est, nomina adjectiva unitatem suam accipiant à supposito, substantiva verò à significato formali; voces significantive unitatis aut identitatis, additæ nominibus adjectivis, determinant suppositum; additæ verò nominibus substantivis, determinant tantum formale significatum. Hinc verè sunt hæ propositiones: Pater & Filius sunt unus spirator: Pater & Filius sunt hic spirator: sensus enim earum est: Pater & Filius sunt supposita unius & ejusdem virtutis spirandi: Pater & Filius sunt supposita huius virtutis spirandi. Contra verò falsæ sunt hæ propositiones: Pater & Filius sunt unus spirans: Pater & Filius sunt hic spirans: nam sensus earum est: Pater & Filius sunt unum & idem suppositum, sunt hoc suppositum, quod spirat. Porro ex dictis faciliè intelliges, quare verè sint hæ propositiones: Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt unus Deus, sunt idem Deus, sunt hic Deus: sensus enim earum est: Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt supposita unius divinitatis, ejusdem, huius divinitatis.

Obj. 3. Filius non est similior Patri, quam Spiritus sanctus, Atqui Pater & Spiritus sanctus non sunt unum principium quod. Ergo nec Pater & Filius. R. neg. maj. Filius enim secundus est, sanctus verò Spiritus non; & ita Filius magis convenit cum Patre, quam Spiritus sanctus. Propter maiorem autem illam convenientiam Filius est Filius, imago naturalis Patris, & unum principium quod cum Patre.

Obj. 4. Si Pater & Filius sunt unum principium quod propter unicam virtutem spirandi, Pater est duplex principium quod propter duplicem virtutem, unam scilicet generandi, & alteram spirandi. Absurdum conseq. Ergo, &c. R. neg. seq. maj. Ratio negandi est, quia, ut sit unicum principium quod, sufficit ut sit unicum formale significatum principii quod. At ut sit duplex principium quod, requiritur non solum duplex formale significatum, sed etiam duplex suppositum, ut satis constat ex dictis aliis de principio quod, Nobiscum autem sentit D. Thomas ar. laud. ad 2.

Obj. 5. Spiritus sanctus procedit ut amor reciprocus duorum reciproce amantium. Ergo procedit à duobus ut duobus principis. Ergo Pater & Filius non sunt unum, sed duo principia Spiritus sancti. R. dist. ant. Spiritus sanctus procedit ut amor reciprocus duorum reciproce amantium, & spirantium duplici virtute spirandi, N. ant. Et spirantium una & eadem virtute spirandi, C. ant. Unde Spiritus sanctus procedit à duobus, ut uno & eodem spiratore. Unicus itaque est spirator, licet sint duo spirantes, imò & conspiratores, quia ly conspirator, adjectivè semper sumitur.

Quæres 1. Utrum Spiritus sanctus procedat immediate à Patre & Filio?

R. 1. Spiritum sanctum non procedere immediate à Patre

Patre & Filio secundum rationem propriam Patris & Filii: Nam ratio propria Patris & Filii, nempe paternitas & filiation, virtualiter & logicè distinguuntur à virtute spirandi, & ita actio spirandi non est immediatè à ratione propria Patris & Filii, sed mediatè tantum, in quantum virtutem spirandi, à qua est immediatè actio spirandi, sibi essentialiter identificant, & exigunt esse in eo supposito, in quo sunt.

R. 2. Spiritum sanctum immediatè procedere à Patre & Filio secundum rationes spiratoris: nam ratio spiratoris, seu virtus spirandi, virtualiter & logicè distincta à paternitate & filiatione, est principium quo proximum & immediatum processionis Spiritus sancti. Igitur actio spirandi est immediatè à ratione spiratoris. Igitur Spiritus sanctus procedit immediatè à Patre & Filio secundum rationem spiratoris. Ex his Spiritus sanctus non opponitur immediatè Patri & Filio, ut sunt Pater & Filius, sed ut sunt unus & idem spirator.

Quæres 2. Utrum Spiritus sanctus procedat æquè immediatè à Patre & Filio?

R. Spiritum sanctum æquè immediatè immediatione virtutis & suppositi procedere à Patre & Filio, ita tamen ut etiam procedat mediatè à Patre. 1. Procedit æquè immediatè immediatione virtutis; siquidem una & eadem est virtus spirandi in Patre & Filio; & sic virtus unius non mediat inter virtutem alterius. 2. Procedit æquè immediatè immediatione suppositi; siquidem Pater & Filius sunt unum & idem principium quod Spiritus sancti, & spirant una & eadem spiratione activa, & sic unum suppositum non mediat inter alterum. 3. Tamen procedit etiam mediatè à Patre, si quidem procedit à Filio, qui procedit à Patre, & ab eo accipit virtutem spirandi. Hinc Patres Græci dixerunt Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium.

ARTICULUS VI.

Utrum Spiritus sanctus per se requiratur duas personas spirantes.

NOta. Duplex est sententia. Prima est Scori, Durandi, & aliquorum aliorum, qui dicunt multitudinem suppositorum se habere per accidens ad productionem Spiritus sancti, ita ut si virtus spirandi esset in una persona tantum, puta in Filio tantum, adhuc produceret Spiritum sanctum, & quidem eundem qui nunc est. Sicut trinitas personarum se habet per accidens ad productionem creaturatum, quia si per impossibile esset unica persona in Deo, sicut est unica essentia, adhuc per omnipotentiam quam haberet, valeret ad producendas easdem creaturas. Secunda sententia est S. Thomæ, Suarez, Valquis, & aliorum quamplurimorum, & docet multitudinem suppositorum per se requiri ad productionem Spiritus sancti, ita ut productio Spiritus sancti per se & ex propria ratione formali requiratur duo supposita ex parte principii, & duo supposita per se conferant ad productionem Spiritus sancti, sic ut si per impossibile unica persona spiraret, non esset idem, qui nunc, Spiritus sanctus. Cum his sit

PROPOSITIO.

Spiritus sanctus per se requiritur duas personas spirantes. Ita S. Thomas.

Prob. 1. Spiritus sanctus per se est amor notionalis mutui duorum se mutuo amantium. Atqui in tantum Spiritus sanctus est amor notionalis mutui duorum se mutuo amantium, in quantum procedit à duobus, & vi processionis accipit ab illis primò & immediatè amorem, quo se mutuo diligunt. Ergo Spiritus sanctus per se producitur à duobus, à quibus vi processionis accipit primò & immediatè amorem, quo se mutuo diligunt; ac proinde per se requiritur duas personas spirantes. Prob. maj. 1. Autoritate S. Augustini tract. 105, in Joannem, ubi sic habet: Spiritus

sanctus intelligitur, quia spiritus est Patris & Filii, tanquam charitas substantialis, & consubstantialis amorum. 2. Concilii Tolet. 11, in confessione fidei sic dicentis: Simul ab utrisque (Spiritus sanctus) processisse monstratur: quia charitas sive sanctitas amorum agnoscitur. 3. S. Thomæ hic q. 36, ar. 4. ad 1. Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio, ut sunt plures, inquit; procedit enim ab eis ut amor unitivus duorum. Quibus verbis, ut liquet, breviter rationem allatam complectitur.

Prob. min. Quia Spiritus sanctus non potest aliter esse amor personalis mutui duorum se mutuo amantium. Sicut ergo Filius est intellectio notionalis Patris, quatenus procedit à Patre, & vi processionis ab eo accipit primò & immediatè intellectionem qua ipse Pater est formaliter intelligens; ita Spiritus sanctus est amor notionalis Patris & Filii, quatenus procedit à Patre & Filio, & vi suæ processionis accipit ab illis primò & immediatè amorem quo se mutuo diligunt.

Prob. 2. Spiritus sanctus per se refertur ad Patrem & Filium: nam, ut ait Conc. Tolet. 11, in confessione fidei: Spiritus sanctus non est ad se, sed ad Patrem & Filium relative refertur, in eo quod Spiritus Patris & Filii predicatur. Ergo Spiritus sanctus per se opponitur relativè Patri & Filio. Ergo Spiritus sanctus per se procedit à Patre & Filio. Ergo Spiritus sanctus per se procedit à duabus personis. Ergo Spiritus sanctus per se requiritur duas personas, à quibus spiretur.

Confirm. Quia Spiritus sanctus est persona per se, & non per accidens, distincta à Patre & Filio. Sed in tantum distinguitur à Patre & Filio, in quantum ad illos refertur; & sic eis relativè opponitur. Ergo per se, & non per accidens, refertur ad Patrem & Filium. Sed in Deo oppositio relativa fundatur in processione unius ab alio. Ergo si Spiritus sanctus per se opponitur relativè Patri & Filio, per se procedit ab illis. Atqui eo modo requiritur procedere à duabus personis, quo revera procedit à duabus personis. Ergo si Spiritus sanctus per se procedit à duabus personis, per se requiritur procedere à duabus personis.

Obj. 1. Non potest dici, nec intelligi quomodo Spiritus sanctus per se & non per accidens exigat procedere, & procedat à duabus personis. Ergo gratis dicitur, &c. R. n. ant. Itaque Spiritus sanctus per se & non per accidens exigit esse, & est à duabus personis, immediatè quidem ut sunt unus spirator, & mediatè ut sunt Pater & Filius, in quantum essentialiter exigit esse & est à virtute spirandi, ut principio quo proximo & immediato suæ processionis, non qualibet, sed essentialiter identificata paternitati & filiationi; sic ut si impossibilis esset virtus spirandi identificata paternitati & filiationi, impossibilis quoque esset Spiritus sanctus, qui nunc est.

Porro sicut Spiritus sanctus per se exigit procedere & procedit à Patre & Filio, ita Pater & Filius per se exigunt producere & producant Spiritum sanctum, immediatè scilicet, ut sunt unus spirator, & mediatè ut sunt Pater & Filius; in quantum essentialiter exigunt habere & habent ratione paternitatis & filiationis, virtutem illam spirandi, quæ sola sufficit ad productionem Spiritus sancti: nam de ratione Patris est dare, & de ratione Filii accipere fecunditatem spirandi Spiritum sanctum, ut constat ex dictis aliis; ac proinde de ratione utriusque est, & quidem ut sunt Pater & Filius, habere virtutem illam spirandi, quæ essentialiter requiritur ad productionem Spiritus sancti.

Obj. 2. Si per impossibile virtus spirandi esset in solo Filio v. g. adhuc procederet idem Spiritus sanctus. Ergo Spiritus sanctus non requirit per se duas personas spirantes, sed tantum per accidens, eo quod virtus spirandi, propter carentiam relativæ oppositionis præcisæ, identificetur duabus personis. R. neg. seq. ant. Itaque si per impossibile virtus spirandi esset in solo Filio, 1. Prima persona non esset eadem quæ nunc, & quæ essentialiter exigit producere tertiam mediatè & immediatè, modo explicato. 2. Secunda persona non esset eadem quæ nunc, & quæ accipit essentialiter à pri-

à prima fecunditatem spirandi, quam habet prima. 3. Non esset eadem virtus spirandi quæ nunc, & quæ essentialiter identificatur duabus personis, quarum una est Pater, & altera Filius. 4. Non esset eadem tertia persona quæ nunc, & quæ essentialiter procedit à duabus personis. 5. Non esset eadem essentia quæ nunc, & quæ per se ac necessariò exigit fecunditatem spirandi identificatam Patri & Filio, ipsaque identificatur per se & essentialiter tribus personis, quarum secunda à prima, & tertia à prima & secunda per se procedit.

Obj. 3. Tota & integra virtus spirandi Spiritum sanctum, æquè reperitur in Patre & Filio seorsim, ac in utroque simul. Ergo dualitas personarum se habet per accidens ad productionem Spiritus sancti, nec requiritur ad hanc productionem nisi per accidens, eo quod revera virtus producendi Spiritum sanctum communis sit duabus personis. *R. neg. conf.* Itaque tota & integra virtus producendi Spiritum sanctum, æquè reperitur in Patre & Filio seorsim, quàm in utroque simul; ac essentialiter identificatur utrique, non solum quia non habet cum illis oppositionem relativam, sed etiam quia est virtus producendi Spiritum sanctum, ut jam dictum est; & si alterutri non identificaretur, eo ipso non valeret ad productionem Spiritus sancti, quia virtus producendi Spiritum sanctum, qui nunc est, & qui solus possibilis est, ut talis virtus, est essentialiter duorum suppositorum, Patris scilicet & Filii. Itaque dualitas personarum per se requiritur ad productionem Spiritus sancti, & non tantum per accidens.

Obj. 4. Si Spiritus sanctus per se requirit duas personas spirantes, qualibet è duabus personis non est principium completum & perfectum Spiritus sanctus, sed tantum partiale & imperfectum. Falsum conf. Ergo, &c. *R. neg. seq. maj.* Nam quilibet è duabus personis habet totam & integram virtutem spirandi; si quidem in duabus personis una est & eadem planè virtus spirandi. *Probabis tamen seq. maj.* Quia si Spiritus sanctus per se requirit duas personas spirantes, una indiget altera ad producendum Spiritum sanctum. Ergo, &c. *R. neg. seq.* Nam ex eo quod Spiritus sanctus per se requirit duas personas spirantes, sequitur tantum esse connexionem & exigentiam mutuam inter Patrem & Filium in ordine ad productionem Spiritus sancti, eo quod Pater non possit spirare sine Filio, nec vicissim Filius sine Patre; non quod desit aliquid virtutis utrique seorsim sumpto, sed quia Spiritus sanctus est essentialiter Spiritus Patris & Filii, essentialiter habet oppositionem relativam cum Patre & Filio, essentialiter est notionalis amor & nexus mutuus Patris & Filii se mutuo amantium, & sic essentialiter est à duabus personis, Patre scilicet & Filio, conspirantibus.

ARTICULUS VII.

Utrum Spiritus sanctus distingueretur realiter à Filio, si non procederet ab eo.

NOta. Si Spiritus sanctus non procederet à Filio, sed à solo Patre, 1. non esset Spiritus sanctus, qui nunc: nam, ut probatum est, Spiritus sanctus, qui nunc est, per se & essentialiter requirit duas personas spirantes. 2. Non esset idem Filius, qui nunc: nam Filius, qui nunc est, per se & essentialiter accipit naturam divinam cum fecunditate eam communicandi: imò nullus esset Filius in divinis; siquidem, ut suo loco probatum est, de ratione Filii est, ut accipiat naturam cum fecunditate eam ulterius communicandi. 3. Non esset idem Pater, qui nunc; imò nullus esset Pater in Deo: nam de ratione Patris est communicare naturam, ut fecundam. 4. Non esset eadem divinitas, quæ nunc: non enim haberet eandem exigentias, quas habet divinitas quæ nunc existit, & quæ sola possibilis est. Itaque ne questio sit nugatoria, intelligenda est de duabus personis,

Simonnet Theol. Tom. 1.

quarum una procederet per intellectum, & altera per voluntatem, absque eo quod una ab alia produceretur; de quibus adhuc queritur, an una ab alia distingueretur realiter? His præsuppositis, sit

PROPOSITIO

Spiritus sanctus non distingueretur realiter à Filio, si non procederet ab illo. Ita cum S. Thoma contra Scotum.

Prob. Quia in divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio. At si Spiritus sanctus non procederet à Filio, nullam haberent relationis oppositionem: nam in Deo omnis oppositio relativa fundatur in origine unius ab alio. Ergo essent unum. Ergo non distinguerentur realiter. Et verò si Spiritus sanctus non produceretur à Filio, tunc non magis genitum & spiratum distinguerentur inter se, quam genitor & spirator. Atqui genitor & spirator non distinguuntur realiter inter se propter defectum oppositionis relativæ. Ergo propter similem defectum, genitum & spiratum non distinguerentur inter se realiter.

Obj. 1. Patres, ut Athanasius, Augustinus & Anselmus, dum explicant quare Filius non sit Spiritus sanctus, nec vicissim, ajunt Filium non esse Spiritum sanctum, nec Spiritum sanctum esse Filium, quia unus per viam intellectus, & alter per viam voluntatis procedit; quia unus nascitur, & alter spiratur. Ergo ex Patribus, ut Filius distinguatur realiter à Spiritu sancto, sufficit ut Filius procedat per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem. Ergo ex Patribus, ut Filius distinguatur realiter à Spiritu sancto, non requiritur ut Spiritus sanctus ab eo procedat. *R. ad ant.* Patres, dum sic explicant quare Filius non sit Spiritus sanctus, non assignare rationem formalem & proximam distinctionis Filii à Spiritu sancto: nam hæc ratio est sola oppositio relativa fundata in origine unius ab alio; sed asserre tantum rationem radicalem, quæ revera consistit in eo quod Filius sit per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem: inde enim, ut suo loco explicatum est, Filius habet, ut possit cum Patre spirare Spiritum sanctum. Quantum autem pertinet ad Anselmum speciatim, hac in re mens ejus dubia est, ut fatetur ipse Scotus; unde utraque pars eum per se adducit. Non potest itaque firmum contra nos argumentum duci ab ejus autoritate.

Obj. 2. Si Spiritus sanctus non produceretur immediate à Patre, sed à solo Filio, adhuc distingueretur à Patre. Ergo similiter distingueretur à Filio, etiam si non procederet ab eo, sed à solo Patre. *Resp. neg. confeg.* Ratio negandi est, quia etiam si Spiritus sanctus non produceretur immediate à Patre, sed à solo Filio, adhuc esset à Patre mediata, velut à principio sui principii. Quod sufficit ad oppositionem relativam sufficientem ad distinctionem realem. Res enim non potest magis produci à se ipsa mediata, quàm immediate. [At si Spiritus sanctus produceretur à solo Patre, nullam haberet cum Filio oppositionem relativam, & sic non distingueretur ab eo realiter.]

Obj. In ea hypothesi, in qua Spiritus sanctus non procederet à Filio, adhuc Filius & Spiritus sanctus procederent per diversa principia formalia, intellectum scilicet & voluntatem. Ergo essent adhuc duæ processiones totales, ut nunc. Sed eadem persona non potest procedere per duas processiones totales. Ergo adhuc essent duæ personæ realiter distinctæ. *R. neg. confeg.* Itaque sicut duo principia formalia, intellectus scilicet & voluntas, non distinguuntur realiter, sed logicè tantum, propter defectum oppositionis; ita duæ productiones, propter eundem defectum, non distinguerentur nisi virtualiter & logicè; ac per identitatem conflarent unam totalem productionem, cujus terminus esset una persona per intellectum & voluntatem producta, & quæ propterea simul esset Filius & Spiritus sanctus, juxta modum Thomistarum explicandi rationem Filii.

Obj. 4. Amor non producit à verbo in creatis, & tamen ab eo distinguitur. Ergo etiam si Spiritus sanctus non produceretur à Filio, adhuc ab eo distin-

gueretur. *R. neg. conf.* Ratio disparitatis est, quia in creatis distinctio realis non reperitur à sola oppositione relativa; sicut in divinis: in divinis enim propter summam identificabilitatem, ea omnia sunt unum realiter, quæ non habent inter se relationem producentis & producti. At in creatis multa ob solam limitationem distinguuntur inter se realiter, quæ nullam habent oppositionem, & planè disparata sunt.

Quæres. Quot sint nomina Spiritus sancti. *R. tria* præcipuè esse, nempe nomina Spiritus, Amoris, & Doni. 1. Itaque nomen Spiritus, quod primò institutum fuit ad significandam substantiam immaterialem, & quod proinde secundum primariam significationem commune est tribus personis, appropriatur tertiæ personæ, eo quòd procedat per viam amoris, cujus proprium est impellere amantem in amatum, & Spiritus in rebus corporeis significet impulsus & motionem, ut ait S. Thomas hic q. 36. art. 1. in O. Dicitur ergo tertia persona specialiter Spiritus, hoc est persona procedens per modum impulsus voluntatis amantis in objectum amatum; vel, si vis, per modum impulsus personæ amantis in personam amatam.

2. Nomen Amoris, primò institutum ad significandum actum illum, quo quis formaliter diligit, appropriatur Spiritui sancto, eo quòd procedat per viam amoris, & vi suæ productionis accipiat primò & immediatè essentiam divinam, ut est actus, quo Pater & Filius se mutuò diligunt, non quòd sit id quo Pater & Filius se mutuò amant. Et verò Pater & Filius non possunt dici nisi improprie diligere se Spiritu sancto, in quantum scilicet producendo illum per viam voluntatis, communicant illi naturam divinam primò & immediatè ut est amor, quo se mutuò amant; sicut Pater non dicitur nisi improprie intelligere Verbo, in quantum producendo illud per viam intellectus, communicat illi essentiam divinam primò & immediatè, ut est intellectio, qua ipse intelligit.

3. Denique, nomen Doni, primò institutum ad significandum bonum, quod alicui liberaliter tribuitur, appropriatur Spiritui sancto, eo quòd procedat per modum amoris, ac proinde per modum primi doni: nam amor primum & præcipuum donum est, vi cujus cetera omnia gratuito & liberaliter donantur.

